

1736-1739 OSMANLI-RUS-AVUSTURYA SAVAŞLARI VE KIRIM HANLIĞI

RÜÇHAN BUDAK

YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSTANBUL, 2023

1736-1739 OSMANLI-RUS-AVUSTURYA SAVAŞLARI VE KIRIM HANLIĞI

RÜÇHAN BUDAK

DANIŞMAN

PROF. DR. AHMET TAŞAĞIL

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ'NE SUNULAN BU TEZ

TARİH

DOKTORA

DERECESİ İÇİN KISMİ YETERLİLİKLERİ KARŞILAMAKTADIR

YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSTANBUL, 2023

İNTİHAL SAYFASI

Doktora tezi olarak sunduğum, bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserleri her kullanışında alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

Tarih : 06/06/2023
Ad/soyad : Rüçhan BUDAK

ÖZET

Rusya Devleti, Çar I. Petro döneminden itibaren kuzey Karadeniz kıyılarını ele geçirerek Balkanlar'a ve Akdeniz'e yayılmayı hedeflemekteydi. Bu hedef doğrultusunda Rus hükümeti, Petro'nun halefi Çariçe Anna döneminde Osmanlı-Tatar topraklarına sefer düzenlemeye karar verdi. Rusların 1736 yılında Azak kalesine saldırması ile Osmanlı-Rus savaşı başlamış oldu. 1737 yılında Avusturya Devleti'nin de Rusya'nın yanında Osmanlı'ya karşı savaşa dahil olması ile Türkler her iki cephede de savaşmak mecburiyetinde kaldılar. Nihayetinde sadrazam İvaz Mehmed Paşa'nın Belgrad kalesini kuşatması ile Avusturyalılar barış istemek zorunda kaldılar. Osmanlı Devleti ilk önce Avusturya ile sonra da Rusya ile ayrı ayrı barış antlaşması imzaladı. 1739 Belgrad Barış Antlaşması ile Osmanlılar her iki müttefik devleti hezimete uğratarak Avrupa topraklarındaki son karlı antlaşmasını imzalamış oldu. Tezin amacı, Osmanlıların 1736-1739 Savaşlarında Avusturya cephesindeki aynı başarıyı Rus cephesinde gösterememesinin sebeplerini izah etmektir. Ayrıca Kırım Tatarlarının Ruslar karşısında başarısız olmalarındaki asıl sebepleri ortaya koymak temel hedefimizdir.

Anahtar kelimeler: Osmanlı, Kırım Hanlığı, Avusturya, Rusya, 1739 Belgrad Barış Antlaşması, 1736-1739 Osmanlı-Rus-Avusturya Savaşları

ABSTRACT

The Russian State was aiming to expand to the Balkans and the Mediterranean by capturing the northern Black Sea coasts from the reign of Tsar Peter I. In line with this goal, the Russian government decided to organize an expedition to the Ottoman-Tatar lands during the reign of Tsarina Anna, who was the successor of Peter. The Ottoman-Russian war started when the Russians attacked the Azov castle in 1736. In 1737, with the Austrian State's involvement in the war against the Ottomans on the side of Russia, the Turks had to fight on both fronts. In the end, the Austrians had to ask for peace with the siege of the Belgrade fortress by the grand vizier Ivaz Mehmed Pasha. The Ottoman State signed a separate peace treaty first with Austria and then with Russia. With the 1739 Belgrade Peace Treaty, the Ottomans defeated both allied states and signed their last profitable treaty on European lands. The aim of the thesis is to explain the reasons why the Ottomans could not show the same success of the Austrian front on the Russian front in the 1736-1739 Wars. In addition, our main goal is to reveal the main reasons for the failure of the Crimean Tatars against the Russians.

Keywords: Ottoman, Crimean Khanate, Austria, Russia, 1739 Belgrade Peace Treaty, 1736-1739 Ottoman-Russo-Austro Wars

İÇİNDEKİLER

İNTİHAL SAYFASI	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Literatür Taraması.....	1
1.1.1. 1736-1739 Osmanlı-Rus-Avusturya Savaşları.....	1
1.1.2. Kırım Hanlığı (1736-1739).....	6
1.2. Kırım Hanlığı'nın Kuruluşu ve Osmanlı Himayesine Girişi (1441-1492).....	9
1.3. Osmanlı-Kırım ve Rus İlişkileri (1492-1683).....	24
1.4. Osmanlı-Kırım, Rus ve Avusturya İlişkileri (1683-1718).....	36
2. OSMANLI-RUS SAVAŞININ BAŞLAMASI 1735.....	52
2.1. 1736-1739 Savaşının Sebepleri.....	52
2.2. Rusya Devleti'nin Savaş Öncesi Vaziyeti ve Savaş Hazırlıkları.....	77
2.3. Avusturya Devleti'nin Savaş Öncesi Askeri ve Siyasi Vaziyeti.....	93
2.4. Osmanlı Devleti'nin Savaş Öncesi Askeri Vaziyeti.....	99
2.4.1. Humbaracı Ahmed Paşa'nın Siyasi ve Askeri Faaliyetleri.....	109
2.5. Kırım Hanlığı'nın Savaş Öncesi Askeri Vaziyeti.....	113
2.5.1. Kırım Hanı I. Kaplan Giray (1707-1708, 1713-1715 ve 1730-1736)....	123
2.6. Savaşın Başlaması 1735.....	131

2.6.1. Rusların Kırım Politikası 1735.....	133
2.6.2. Rusların İlk Başarısız Kırım Seferi 1735.....	136
2.7. Azak Kalesi'nin Ruslar Tarafından Zaptı 1736.....	141
2.8. Rus Saldırıları Karşısında Osmanlı Ordusunun Hazırlıkları ve Harekâtı....	151
2.9. Kırım Seferinin Başlaması ve Orkapı (Perekop) Kalesi'nin Ruslar Tarafından Zaptı.....	154
2.10. Kılburun (Kinnbrunn) Kalesi'nin Ruslar Tarafından Zaptı.....	166
2.11. Kırım'da İlk Rus İstilas 1736: Mareşal Münih'in İlk Kırım Seferi.....	168
2.11.1. Kozlov'un (Gözleve) Yağmalanması.....	169
2.11.2. Bahçesaray'ın Yağmalanması.....	172
2.12. Rusların Kırım'dan Çekilmesi.....	175
2.13. Kırım Tatarlarının Ruslar Karşısında Başarısız Olmalarının Sebepleri.....	182
2.14. Kırım Hanı II. Fetih Giray (1736-1737).....	188
2.15. Kırım'ın İşgali Sırasında Osmanlı Ordusunun ve Donanmasının Harekâtı.....	195
2.16. Karadeniz'deki Osmanlı-Rus Donanmalarının Faaliyetleri 1736.....	198
2.16.1. Osmanlı Donanmasının Karadeniz Seferi 1736.....	201
2.16.2. Karadeniz'de Rus Donanmasının Faaliyetleri 1736.....	205
3. AVUSTURYA'NIN SAVAŞA KATILMASI 1737.....	209

3.1. Nemirov Kongresi 1737.....	211
3.2. Avusturya'nın Savaşa Dahil Olması.....	217
3.3. Avusturya Cepheleeri 1737.....	218
3.3.1. Niş Cephesi.....	219
3.3.2. Vidin Cephesi.....	220
3.3.3. Eflak ve Boğdan Cepheleeri.....	222
3.3.4. Bosna Cephesi.....	224
3.3.4.1. Hekimoğlu Ali Paşa ve Banaluka Muharebesi.....	227
3.3.5. Siyasi ve Askeri Olaylar 1737.....	231
4. RUS CEPHELERİ 1737.....	234
4.1. Fetih Giray'ın Rus Topraklarına Akınları 1737.....	234
4.2. Özi (Oçakof) Kalesi'nin Müdafaası İçin Osmanlı Ordusunun Hazırlıkları...236	
4.3. Özi Kalesi'nin Ruslar Tarafından Zaptı 1737.....	239
4.4. Özi Kalesi'nin Türklere Karşı Savunulması.....	249
4.5. Kırım'da İkinci Rus İstilas 1737: Mareşal Lassi'nin İlk Kırım Seferi.....255	
4.6. Kırım Hanı II. Mengli Giray (1724-1730 ve 1737-1739).....	262
4.7. Karadeniz'deki Osmanlı-Rus Donanmalarının Faaliyetleri 1737.....	267
4.7.1. Osmanlı Donanmasının Sefer Hazırlıkları.....	267
4.7.2. İnceki Deniz Muharebesi.....	269

4.7.3. Lori Burnu Deniz Muharebesi.....	272
5. 1738 YILI AVUSTURYA VE RUS CEPHELERİ.....	275
5.1. Siyasi Olaylar ve Barış Teşebbüsleri 1738.....	276
5.2. Josef Rakoçi'nin Erdel Macerası.....	280
5.3. 1738 Yılı Osmanlı, Avusturya ve Rus Ordularının Harekât Planları ve Hazırlıkları.....	283
5.4. Avusturya Cepheleri 1738.....	286
5.4.1. Bosna Cephesi ve Uzice'nin (Öziçe) Osmanlılar Tarafından Zaptı.....	286
5.4.2. Osmanlı Ordusu'nun Avusturya Üzerine Seferi: Eski Orsova ve Mehadiye'nin Zaptı.....	289
5.4.3. Kornia Muharebesi ve Mehadiye, Orsova ve Semendire'nin Osmanlılar Tarafından Zaptı.....	291
5.5. Rus Cepheleri 1738.....	297
5.5.1. Mareşal Münih'in Bender Seferi.....	297
5.5.2. Mareşal Lassi'nin İkinci Kırım Seferi 1738.....	305
5.5.3. II. Mengli Giray'ın Ukrayna Akınları ve Kazak Problemi 1737-1738..	313
5.5.4. Rusların Osmanlı Reayasını Tahrik Etmesi.....	317
5.5.4.1. Kefeli Hristiyanların Ruslar ile İş Birliği.....	320
5.5.4.2. Yeni Kale, Açu, Taman, Temrük ve Ribat Kaleleri'nin İstihbarat Raporları ve Yardım Talepleri.....	323

5.5.5. Karadeniz Seferi 1738.....	325
5.5.6. Özi ve Kılburun Kalelerinin Geri Alınması.....	326
5.5.7. Osmanlı Zaferleri Sonrası Tekrarlanan Barış Teşebbüsleri 1738.....	327
6. 1739 YILI AVUSTURYA VE RUS CEPHELERİ.....	333
6.1. Osmanlı Devleti'nde Yaşanan Siyasi Olaylar ve Sefer Hazırlıkları 1739....	334
6.2. Avusturya Cepheleeri 1739.....	340
6.2.1. Avusturya Ordusunun Sefer Hazırlıkları ve İleri Harekâtı.....	340
6.2.2. Groka (Hisarcık) Muharebesi.....	344
6.2.3. Belgrad Muhasarası.....	347
6.2.4. Pañçöve Meydan Muharebesi ve Avusturya Ordusunun Cebri Yürüyüşleri.....	349
6.2.5. Belgrad Barış Görüşmeleri.....	353
6.2.5.1. Kırım Hanı II. Mengli Giray'ın Barış Hakkındaki Görüşleri.....	359
6.3. Rus Cepheleeri 1739.....	363
6.3.1. Rus Ordusunun Sefer Hazırlıkları ve 1739 Yılı Harekât Planı.....	364
6.3.2. Rus Ordusunun Dinyester'e Hareketi.....	367
6.3.3. Stavuçan (Savuçan) Meydan Muharebesi.....	373
6.3.4. Hotin Kalesi'nin ve Boğdan'ın Ruslar Tarafından Zaptı.....	378
6.3.5. Mareşal Lassi'nin Yarım Kalan Üçüncü Kırım Seferi 1739.....	381

6.3.6. 1736-1739 Osmanlı-Rus Savaşında Kırım Tatar Ordusu.....	383
7. 1739 BELGRAD BARIŞ ANTLAŞMASI.....	390
7.1. Avusturya ile İmzalanan Belgrad Barış Antlaşması.....	390
7.1.1. Avusturya ile İmzalanan Belgrad Barış Antlaşması'nın Maddeleri.....	393
7.2. Rusya ile İmzalanan Belgrad Barış Antlaşması.....	395
7.2.1. Rusya ile İmzalanan Belgrad Barış Antlaşması'nın Maddeleri.....	397
7.2.2. Niş Sınır Antlaşması.....	409
8. SONUÇ.....	416
BİBLİYOGRAFYA.....	421
EKLER.....	436
HARİTALAR.....	450
KROKİLER.....	458

1. GİRİŞ

1.1. Literatür Taraması

1.1.1. 1736-1739 Osmanlı-Rus-Avusturya Savaşları

1736-1739 Osmanlı-Rus-Avusturya Savaşı için kaynaklar birinci el ve ikinci el olarak tasnif edilebilir. Birincil ana kaynaklardan olan Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA) ve Mühimme Defterleri (MD) 1736-1739 Osmanlı-Rus-Avusturya savaşları hakkında belgelere dayalı bilgi veren en önemli kaynaklardır. BOA olarak devletlerarası diplomatik yazışmalar Düvel-i Ecnebiye, Name-i Hümayun ve Mühimme Defterlerine kaydedilmiştir. Osmanlı'nın diğer devletlere gönderdiği ahidnameler, sulh ve ticaret antlaşmaları Name-i Hümayun defterlerine kaydedilirdi. Name-i Hümayun olarak 1 nolu¹, 2 nolu² ve 7 nolu defterler 1736-1739 savaşları için önemli diplomatik bilgiler ihtiva etmektedir. Bilhassa savaşın genel seyri için 7 nolu defter önemli iken, 1736-1739 savaşı sırasında Kırım Hanlarına gönderilen emirler için de 2 nolu defter o denli önemlidir. Mühimme Defterlerinden 142, 143, 144 ve 145 numaralı defterler, 1736-1739 tarihli dönemlerde Divan-ı Hümayun'da alınan kararların yazıldığı evraklardır. Bu defterler ile Babıali'nin aldığı emirleri, sefer güzergahlarını, tayinatları, vukua gelen olayları ve savaş için en önemlisi cephelere gönderilen askerler hakkında ki bilgilere ulaşabiliriz. 143 numaralı Mühimme Defteri'nin (1149-1150/1736-1737)³ latin harflerine çevrilmiş olması olayların başlangıcını Osmanlı açısından daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır. Araştırmacıların 1736 savaşının son iki senesini daha iyi anlayabilmeleri açısından 144. ve 145. mühimmelerin de bir an evvel latin harflerine çevrilmesi gerekmektedir. Diğer bir önemli arşiv malzemesi de Rusya Ahidname Defteridir.

¹ İlhan Gök, Osmanlı Arşiv Kaynaklarından 1 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri (H.1111-1174/M. 1699-1761), İstanbul 2019.

² *Kırım Hanlarına Nâme-i Hümayûn (2 Numaralı Name Defteri)*, T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İstanbul 2013.

³ Emre Bulut, *Mühimme Defteri, nr. 143 (1149-1150/1736-1737) İnceleme-Çeviriyazı*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019.

Rus ahidnameleri Osmanlı ile Rusya devletleri arasında akid edilen anlaşmaları içerir⁴. El yazmaları veya Osmanlı Kronikleri açısından bakacak olursak; Osmanlı Devleti'nin resmî vak'anüvisi Subhi Mehmed Efendi'nin kroniği⁵ 1730 ve 1744 yılları arasındaki dönemi anlatan bir eserdir. Eser, Sami ve Şakir Tarihlerini de kapsayan o dönemin siyasi ve askeri bilgilerini de içeren önemli bir kroniktir. Ayrıca savaş döneminde yaşanmış ve görgü şahidi olarak kaleme alınmış bir eser olması hasebiyle de ehemmiyet taşır. Lakin Subhi Tarihi'nin, 1737-1739 yıllarında ki Bosna savaşları için Ömer Bosnavi'nin eserini⁶ intihal ettiğini görmekteyiz. Çünkü Subhi'nin kroniği ile Bosnavi'nin kronoği benzerlik arz etmektedir. Subhi 1739 yılında vakanüvis olarak atandığına göre olayları da 1739 yılında yazmaya başlamıştır oysa ki 1739 yılı savaşın bitiş dönemine denk gelmektedir. Bosnavi'nin eseri Bosna'daki savaşı anlatan en önemli kaynaktır. Çünkü Ömer Efendi savaş sırasında Bosna'da kadı idi ve onun eseri bittikten sonra İbrahim Müteferrika tarafından 1741 yılında basılmıştı. Vak'anüvis Mehmed Subhî Efendi 1736–1739 Osmanlı-Rus-Avusturya Savaşı ile bunun sonucunda yapılan Belgrad Antlaşmasını aktaran *Tarih-i Belgrad (Müzâkerât-ı Sulhiye Tarihçesi)* adlı bir eser kaleme almıştır. Subhi Efendi'nin 1736-1739 Savaşı'nı kaleme aldığı ayrıca bir eseri daha vardır⁷. Göynüklü Ahmet Efendi'nin *Tarih-i Göynüklü*⁸ adlı kroniği 1711 ile 1759 yıllarını kapsamaktadır. Siyasi, sosyal, askeri ve ekonomik olaylara değinen eser 1736 savaşı açısından da önemli sayılmaktadır. Şemdanizade Fındıklılı Süleyman

⁴ Rusya Ahidname Defterleri için bkz. *Osmanlı-Rus Antlaşmaları: 1700-1834 = РУССКО-ОСМАНСКИЕ ДОГОВОРЫ: 1700-1834*, yay. haz. Numan YEKELER [ve öte.], T.C. Devlet Arşivleri, İstanbul 2019.

⁵ Subhî Mehmed Efendi, *Subhî Tarihi Sâmî ve Şakir Tarihleri ile Birlikte*, haz. Mesut AYDINER, İstanbul 2007 s.280-598.

⁶ 1737-1739 Osmanlı-Avusturya Savaşlarında ki Bosna cephesine ilişkin temel kaynak Ömer Bosnavi'nin "*Ahvâl-i Gazavât Der Diyâr-ı Bosna*" adlı eseridir ancak yazar hakkında çok sınırlı bir bilgiye sahibiz. Ömer Efendi kendi eserinde Bosna'daki Novi şehrinde doğduğunu, ilmiye ricalinden olduğunu ve Salta kazasında kadılık görevinde bulunduğunu zikretmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Rüçhan Budak, *The Bosnian Frontier (1737-1739): A Case Study on Ömer Bosnavi's Work: (Ahvâl-i Gazavât Der Diyâr-ı Bosna)*, Saarbrücken 2016.

⁷ Telek Kiriş Demet, *Subhi Mehmet Efendi 1148-1152/1736-1739 Savaşı Tarihi (tahkikli neşir)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

⁸ Göynüklü Ahmet Efendi, *Tarih-i Göynüklü (Osmanlı Tarihi 1123-1172/1711-1759)*, haz. Songül Çolak, Metin Aydar, İstanbul 2019.

Efendi'nin kroniği⁹ ise iki ciltten oluşmaktadır. Birinci ciltinin çoğunluğu erken 18. yüzyılı kapsamaktadır. Eserde siyasi ve askeri bilgiler ayrıntılı olarak verilmiştir. *Ahmet Câvid Bey'in Müntehabâtı*¹⁰ da 18. yüzyıl Osmanlı-Rus ilişkileri hakkında önemli diplomatik bilgiler vermektedir. Nûman Efendi, *Tedbîrât-ı Pesendide*¹¹ adlı eserinde 1150-1152 (1737-1739) yılları arasında Kırım, İran ve Macaristan'da görüp yaşadığı olayları anlatmaktadır. Ayrıca kendisi Belgrad Muahedesi'nden sonra "Sınır Mollası" olduğu için sınır problemlerini de iyi bilmektedir. Koca Ragıp Paşa'nın "Fethiyye-i Belgrad" adlı eseri 1739 senesinde ki Belgrad kuşatması hakkında malumat vermektedir. Münif Mustafa Efendi de *Zafernâme-i Münif (Fetihnâme-i Belgrad)* adlı eserinde Belgrad'ın fethini aktarmaktadır. Musaffa Mehmed Efendi *Kıt'a-min-Tarih-i Sultan Mahmud-ı Evvel*¹² adlı eserinde Sultan I. Mahmud devrinden, Belgrad ve Adakale seferlerinden bahsetmektedir. Vak'anüvis Süleyman İzzî Efendi de Belgrad'ın geri alınmasına dair müşahedelerini bir risale şeklinde istinsah ettiği Karaçelebizâde'ye ait *Süleymannâme*'nin sonuna eklemiştir. Akhisarlı Hacı Nesimoğlu Ahmed bin Hasan H.1148–1149 (M.1735–1737) yıllarında ki Bosna Cephesinde yaşanan savaşlardan bahsetmektedir. Vezir-i azam ve Bosna Valisi Hekimoğlu Ali Pasa'nın oğlu İsmail Ziyâî *Metâlî ül-Aliyye (Tarih-i Hekimoğlu Ali Pasa)* adlı eserde babasının faaliyetlerini ve gazalarını tasvir etmektedir. Temeşvarlı İbrahim Naimeddin *Hadikatü'ş-Şühedâ-i Serhad* adlı eserinde H.1092–1152 (M.1681–1739) tarihleri arasında Temeşvar ve Belgrad civarında meydana gelen olaylardan ve harplerden bahsetmektedir. Ayrıca *Mukaddimetü's sefer*¹³ adlı eser yazarı bilinmemekle beraber 1736-1739 savaşının harp hazırlıklarından bahsetmesi hususunda oldukça mühimdir.

⁹ Şemdanizade Fındıklılı Süleyman Efendi, *Mür'i't-Tevârih*, haz. M. Münir Aktepe, İstanbul 1976.

¹⁰ Ahmed Câvid, *Osmanlı Rus İlişkileri Tarihi -Ahmed Câvid Bey'in Müntehabâtı-*, haz. Adnan Baycar, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2004.

¹¹ Ebu Sehl Nu'man Efendi, *Tedbîrât-ı Pesendide*, haz. Ali Bayram Savaş, TTK, Ankara 1998.

¹² Musaffa Mehmed Efendi, *Kıt'a-min-Tarih-i Sultan Mahmud-ı Evvel*, haz. Melek Çoruhlu, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2005.

¹³ Hatice Söylemez, *Mukaddimetü's sefer (1736-1739 Seferi Hakkında Bir Eser)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007.

İkinci el kaynaklara bakacak olursak, J.W.Zinkeisen¹⁴ sadece Osmanlı İmparatorluğu'nun askeri ve siyasi gelişimini açıklamakla kalmaz aynı zamanda Balkanlar'daki Osmanlılar ile Avusturyalılar arasındaki siyasi çekişmeleri de inceler. Ayrıca Zinkeisen, o dönemi aydınlatan bir Alman kaynağı olarak da Avusturya İmparatorluğu hakkında ayrıntılı bilgiler vermektedir. J.V.Hammer¹⁵ ve N.Jorga¹⁶ ise Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi tarihi hakkında kronolojik bilgiler vermektedir. Hammer, Osmanlı coğrafyasında bulunmuş ve Babıali'yi iyi tanıyan bir tarihçi olarak değinilmemiş hususi konulara da yer vermektedir. Karl Roider'in *The Reluctant Ally and Austria's Eastern Question*¹⁷ adlı eserleri Osmanlı ile Avusturya İmparatorluklarının daha çok siyasi ilişkileri hakkında bilgi vermektedir. Lavender Cassels'in *The Struggle for Ottoman Empire*¹⁸ adlı eseri ise olayları genel hatlarıyla değerlendirmekle birlikte diplomatik ilişkilere daha yoğun değinmektedir. M. Sertoğlu'nun *Mufasssal Osmanlı Tarihi*¹⁹ ve İ.H. Uzunçarşılı'nın *Osmanlı Tarihi*²⁰ Osmanlı-Rus-Avusturya İmparatorluklarının siyasi ve askeri ilişkilerinin iç yüzünü ayrıntılarıyla gözler önüne sermektedir. Ayrıca 18. yüzyıl Türk-Rus-Avusturya ilişkileri açısından da ayrıntılı diplomatik bilgiler ana kaynaklarıyla verilmektedir. Hakan Karagöz'ün *Belgrad'ın Geri Alınması*²¹ adlı Doktora tezi 1739 yılında Belgrad'ın geri alınmasıyla alakalı gelişmeleri belgeler ışığında ortaya koymaktadır. Ayrıca Belgrad kuşatması ve sefer lojistikleri hakkında da önemli bilgiler vermektedir. İlhami Danış, *1736-1739 Savaşlarında Karadeniz'de Osmanlı*

¹⁴ Johann Wilhelm Zinkeisen, *Geschichte des Osmanisches Reich in Europa*, c. V, Hamburg 1840-1863; J. W. Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epçeli, c. V, İstanbul 2011.

¹⁵ Joseph von Hammer, *Geschichte des Osmanischen Reiches (1699-1774)*, c. IV, Pesth 1835.

¹⁶ Nicolae Jorga, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, c. IV, Gotha 1911; *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, c. IV, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul 2009.

¹⁷ Karl A. Roider, *The Reluctant Ally: Austria's Policy in the Austro-Turkish War, 1737-1739*, Louisiana State University Press, USA, 1972; *Austria's Eastern Question 1700-1790*, Princeton University Press, New Jersey 1982.

¹⁸ Lavender Cassels, *The Struggle for Ottoman Empire 1717-1740*, Camelot Press, London 1966.

¹⁹ Midhat Sertoğlu, *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, c. V, TTK, Ankara 2011.

²⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. II, III, TTK, Ankara 1995.

²¹ Hakan Karagöz, *1737-1739 Osmanlı-Avusturya Harbi ve Belgrad'ın Geri Alınması*, Basılmamış Doktora Tezi, Isparta 2008.

*Donanması*²² adlı Yüksek Lisans tezinde *Keyfiyet-i Rusya* adlı yazarı bilinmeyen eseri latinize edip 1736-1739 savaşında Ruslara karşı kullanılan Osmanlı donanması hakkında ayrıntılı bilgiler vermektedir. Ayrıca *Keyfiyet-i Rusya* gibi 1736-1739 savaşında Osmanlı donanması hakkında bilgi veren diğer bir çalışma da Fevzi Kurtoğlu'nun *1736-1737 Seferine İştirak Eden Bir Türk Denizcisinin Hatıraları*²³ adlı eseridir. Yüksek ihtimalle bu iki anonim eser de aynı kaynaktan çıkmaktadır. Son zamanlarda yapılan önemli bir başka çalışma da Ömer Çağatay'ın *1736-1739 Osmanlı-Rus Savaşı ve Sefer Organizasyonu*²⁴ adlı doktora tezidir. Bu çalışma savaşın seyri hakkında malumat vermekten ziyade sefer ve lojistik konularına değinmektedir. 1736-1739 Osmanlı-Rus savaşlarında Türk ordusunun sefer güzergahları ile iâşe teminleri hakkında mühim bilgiler içermektedir. Ivan Pavlov'un *Habsburgs and Ottomans Between Vienna and Belgrade*²⁵ adlı eseri, Osmanlı İmparatorluğu için "Doğu Sorunu" olarak bilinen meselenin 1736-1739 savaşı sırasında başladığını iddia etmektedir. Ancak, Osmanlılar hâlâ 18. yüzyıl başlarında Avrupa'daki güçlerini muhafaza ediyordu. Ayrıca 1736-1739 savaşında tek başına iki büyük Avrupa devletine karşı mücadelede bulundu ve her iki cepheden de muzaffer olarak çıktı. Bundan dolayı bu terim erken 18. yüzyıl Osmanlı devri için uygun değildir. Bu konuda Osmanlı Devleti, Avrupa Devletleri için bir "Doğu Sorunu" teşkil edeceği tarihin başlangıcı olarak 1774 yılı (Küçük Kaynarca Antlaşması) daha doğru olacaktır²⁶. Virginia Aksan *Ottoman Wars*²⁷ adlı eserinde 18. yüzyıldaki Osmanlı'nın savaşlarını nedenleri ile ele alması mühimdir ayrıca eser ana

²² İlhami Danış, *1736-1739 Savaşlarında Karadeniz'de Osmanlı Donanması*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.

²³ Fevzi Kurtoğlu, *1736-1737 Seferine İştirak Eden Bir Türk Denizcisinin Hatıraları*, Deniz Matbaası, İstanbul 1935. (335 sayılı Deniz Mecmuasının tarihi ilavesidir)

²⁴ Ömer Çağatay, *1736-1739 Osmanlı-Rus Savaşı ve Sefer Organizasyonu*, Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri 2022.

²⁵ Ivan Parvev, *Habsburgs and Ottomans Between Vienna and Belgrade*, Columbia University Press, New York 1995.

²⁶ Bkz. M. S. Anderson, *The Eastern Question 1774-1923*, London, 1966, ayrıca bkz. Roderic H. Davison, *Ottoman and Turkish History (1774-1923): The Impact of The West*, University of Texas Press 1990.

²⁷ Virginia H. Aksan, *Ottoman Wars 1700-1870*, Pearson Education Limited, Great Britain; *Kuşatılmış Bir İmparatorluk Osmanlı Harpleri 1700-1870*, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul 2010.

kaynaklara dayalı Osmanlı askeri literatürü için ehemmiyetli bilgiler içermektedir. M. Hickok *Ottoman Military Administration in Eighteenth-Century Bosnia*²⁸ adlı eserinde 18. yüzyıl Osmanlısı'nın Bosna eyaletini incelemiştir. Hickok, Bosnalıların Hekimoğlu tarafından savaşa nasıl seferber edildiğini, Hekimoğlu'nun Avusturyalılara karşı planlarını ve Boşnakların karakterlerini incelemiştir. Hickok'un çalışması büyük ölçüde Osmanlı arşivlerine dayanır hatta Bosnavi'nin Gazavât'ını da kullanmış olması eserine değer katmaktadır. P. Öyzb. Cevat Erbakan, *1736-1739 Osmanlı-Rus-Avusturya Savaşları*²⁹ adlı eserinde 1736 savaşıyla alakalı birçok el çizimi kroki bulunmaktadır ve asker sayıları hakkında önemli malumatlar vermektedir. (Dirimtekin) Dukakinzâde Feridun'un *1736-1739 Türk-Avusturya-Rus Seferi*³⁰ adlı eseri de birçok el çizimi harita ve kroki içermekte ve Türk, Rus ve Avusturya birlikleri hakkında hem sayısal hemde taktiksel bilgiler vermektedir. Bu iki eser de birbirleriyle benzer bilgiler içermektedir.

1.1.2. Kırım Hanlığı (1736-1739)

Kırım Hanlığı ile alakalı Osmanlı arşivlerinde birçok surette evrak bulmak mümkündür. Kırım Hanlığı ile alakalı ana kaynak olarak, *Mühimme Defterleri* ile Kırım Hanlığı ya da Kırım Hanı hakkında alınan kararlara ulaşabiliriz. Mühimmeler, merkezi yönetim ile taşra arasındaki siyasi, askeri, idari, hukuki ve sosyal meseleler hakkında malumatlar ihtiva eder. Divan-ı Hümayun'da görüşülüp karara bağlanan meseleler padişaha sunulur ve akabinde padişahın onayıyla yürürlüğe girerdi. Ardından merkezin aldığı bu kararlar beylerbeyi, sancakbeyi, özerk yöneticiler (Kırım Hanları, Eflak ve Boğdan Voyvodaları vb) gibi taşra yöneticilerine bildirilirdi. Bu şekilde devlet merkezi otoritesini güçlü tutabiliyordu. 2 nolu

²⁸ Michael Robert Hickok, *Ottoman Military Administration in Eighteenth-Century Bosnia*, Leiden, Brill 1997.

²⁹ Cevat Erbakan, *1736-1739 Osmanlı-Rus-Avusturya Savaşları*, Askeri Matbaa, İstanbul 1938.

³⁰ Dukakinzâde Feridun, *1736-1739 Türk-Avusturya-Rus Seferi*, Askeri Matbaa, İstanbul 1928.

Name-i Hümayun Defteri ile Babıali'nin Kırım Hanlarına gönderdiği emirlere ulaşabiliriz. BOA'nın Askeriye ve Dahiliye tasnifleriyle Kırım'ın askeri ve içtimai durumuna vakıf olabiliriz. Diğer bir önemli arşiv malzemesi ise 122 defterden oluşan Kırım Hanlığı Kadıasker Defterleridir. Kadı sicillerini ilk ortaya çıkaran ve 61 mikrofilmi tanıtan Halil İnalcık'tır³¹.

Kırım Hanlığı'nın savaştaki rolünü daha iyi tahlil edebilmek için Rus arşiv belgelerini de inceleyerek Osmanlı arşiv malzemeleri ile mukayese etmek daha objektif olacaktır. Bundan dolayı Rusların gözünden Kırım Hanlığı'nı anlayabilmek için Imperial Russian Historical Society tarafından 1508-1831 tarihlerini ihtiva eden ve 1867-1916 tarihleri arasında basılan “Sbornik Imperatorskago Russkago istoricheskago obshchestva”³² isimli arşiv belgelerini incelemek daha doğru olacaktır.

Yazma eserlere bakacak olursak Halim Giray'ın *Gülbün-ü Hânân*³³ adlı eseri 25 Rebiülahir 1287/25 Temmuz 1870 yılında Matbaa-i Amire'de basılmıştır. Eser, Osman Cudi tarafından sadeleştirilerek 1910 yılında basılmış ardından bu sadeleştirilmiş eser de Sadi Göçenli ve Recep Toparlı tarafından tıpkıbasımı olarak yayınlanmıştır. Halim Giray eseri Kırım Hanlığı tarihinin kurucusu Melek Hacı Giray'dan başlatıp Baht Giray Han'a (yazarın babası) kadar biyografik tarzda hazırlamıştır. Eser 1811 yılında yayınlanmıştır. Eser bilahire 2019 yılında İbrahim Gültekin³⁴ tarafından latinize edilmiştir. Kefevi İbrahim Efendi'ye atfedilen “*Tevarih-i Tatar Han ve Dağıstan ve Moskov ve Deşt-i Kıpçak Ülkelerininindir*” adlı eserin girişinde “Bu eser ikinci Feth Giray'ın (1736) divan katibi Kefeli İbrahim bin Ali

³¹ Kadı sicilleri ile alakalı ayrıntı bilgi için bkz. Halil İnalcık, “Kırım Hanlığı Kadı Sicilleri Bulundu”, *Belleten*, LX/227, TTK, Ankara 1996.

³² *Sbornik Imperatorskago Russkago Istoricheskago Obshchestva*, Sankt Petersburg 1867.

³³ Halim Giray, *Gülbün-ü Hânân*, Matbaa-i Amire, İstanbul H. 25 Rebiülahir 1287/25 Temmuz 1870.

³⁴ *Gülbün-ü Hânân* adlı eserin latinize edilmiş hali için bkz. Halim Giray, *Gülbün-i Hânân*, haz. İbrahim Gültekin, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2019.

Efendi tarafından yazılmıştır” ibaresi yazmaktadır. Bunun üzerine genel Kırım ve Tatar tarihi ile alakalı bilgileri içeren bu eserin Humbaracı Ahmet Paşa tarafından yazılan bir rapor olduğu da iddia edilmektedir³⁵. Abdülgaaffar Kırımî’nin *Umdet’ül Ahbar (Umdet’üt Tevarih)*³⁶ adlı eseri 1925 yılında Necib Asım tarafından Türk Tarih Encümeni Mecmuası’nın bir ilavesi olarak matbu şekli ile Matbaa-i Amire’de basılmıştır. Eser genel bir tarih kitabıdır Derya Derin tarafından 243a-324a arasındaki bölümü (Cengiz Han’dan 1739 Belgrad’a kadar) latinize edilmiştir. Eser 1736 savaşı için ayrıntılı bilgiler içermektedir. Seyyid Mehmed Rıza’nın “*Es-Seb’üs Seyyar Fi Ahbar-ı Müluki’t Tatar*” adlı eseri Mirza Kazım Bek tarafından 1832 yılında Kazan’da (Rusya’da) matbu olarak basılmıştır. Daha sonra Yavuz Söylemez³⁷ tarafından transkripti doktora tezi olarak yapılmıştır. Eserin ihtiva ettiği tarih Cengiz Han’dan başlayarak II. Mengli Giray (1737) dönemine kadar uzanmaktadır.

1736-1739 Türk-Rus cephesinde gerçekleşen, Kırım yarımadası ve dolaylarını da etkileyen bu savaş ile alakalı ikinci el kaynakları şu şekilde sıralayabiliriz; J. Von Hammer’ın *Kırım Hanlığı Tarihi*³⁸ adlı eseri Kırım tarihini Hanları sırasıyla biyografik tarzda inceleyerek tasvir etmiştir. Alan Fisher’ın Kırım tarihi olarak birçok eseri vardır lakin 1736 savaşı ve genel Kırım tarihi için *Kırım Tatarları*³⁹ adlı eseri daha faydalı olacaktır. Müstecib Ülküsal’ın *Kırım Türk-Tatarları (Dünü, Bugünü, Yarını)*⁴⁰ adlı eseri yine Kırım tarihini genel hatlarıyla aktaran, hususi bilgiren içeren ve ayrıca Kırım-Tatar Hanlarını biyografik tarzda aktaran bir

³⁵ Tevarih-i Tatar Han’ın Humbaracı Ahmet Paşa’ya ait olduğu iddiası için bkz. Uğur Demir, "Muhayyel Bir Kırım Tarihçisi Kefevi İbrahim Efendi ve Humbaracıbaşı Ahmed Paşa’nın Rusya’ya Dair Raporu", *Türkiyat Mecmuası* 24 / 2 (Aralık 2014), s.23-32.

³⁶ Abdülgaaffar Kırımî’nin eserinin latinize hali için bkz. Derya Derin, *Abdülgaaffar Kırımî’nin, Umdet’ül Ahbar (Umdet’üt Tevarih)’ına Göre Kırım Tarihi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim dalı, Ankara 2003.

³⁷ Seyyid Mehmed Rızâ, *Es-Seb’üs-Seyyar Fi Ahbar-ı Müluki’t-Tatar (İnceleme-Tenkitli Metin)*, haz. Yavuz Söylemez, TTK, Ankara 2020.

³⁸ Joseph von Hammer, *Kırım Hanlığı Tarihi*, çev. Seyfi Say, İstanbul 2013.

³⁹ Alan Fisher, *Kırım Tatarları*, çev. Eşref B. Özbilgen, İstanbul 2009.

⁴⁰ Müstecib Ülküsal, *Kırım Türk-Tatarları (Dünü, Bugünü, Yarını)*, Baha Matbaası, İstanbul 1980.

eserdir. Halil İnalçık'ın *Kırım Hanlığı Tarihi Üzerine Araştırmalar 1441-1700*⁴¹ adlı seçme eseri ise Kırım Hanlığı'nın kuruluşundan II. Viyana kuşatması sonucu başlayan 16 yıl süren uzun savaşın sonuna kadar getirmektedir. Bu teferruat ise 1736 savaşının ön hazırlayıcı bilgisi olması hasebiyle iyi anlaşılmalıdır. Çünkü 1700 İstanbul Antlaşması gereği Azak kalesi Ruslara terkediliyor ve Türklerin Karadeniz'deki otoritesi ilk kez sarsılıyordu. İkinci el kaynaklar arasında 1736-1739 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Kırım Hanlığı'nın vaziyeti ile alakalı en teferruatlı bilgi veren kaynak hiç kuşku yok ki Vasiliy Dmitriyeviç Smirnov'un *Osmanlı Dönemi Kırım Hanlığı*⁴² adlı eseridir. Smirnov eserinde *Subhi Tarihi* ve *Es-Seb'us-seyyâr* gibi dönemi aksettiren ana kaynakları kullanması açısından da önemlidir. Diğer bir ayrıntılı bilgi veren eser ise Slovyev'in *İstoriya Rossii*⁴³ adlı Rusça eseridir. Ayrıca bu eser İngilizceye çevrilerek okurlara sunulmuştur⁴⁴. Solovyev'in Rus tarihi hakkında kapsamlı bilgi verdiği bu eseri Osmanlı-Rus tarihi açısından Rus arşiv kaynaklarına dayalı olarak incelendiği için önemlidir. Rus arşiv belgelerine dayalı başka önemli bir çalışma ise Şirokorad'ın Türkçeye çevrilmiş eseri olan *Rusların Gözünden 240 Yıl Kıran Kırana Osmanlı-Rus Savaşları*⁴⁵ adlı eseridir.

1.2. Kırım Hanlığı'nın Kuruluşu ve Osmanlı Himayesine Girişi (1441-1492)

Kırım Hanlığı, Karadeniz'in kuzeyinde yer alan Türk toplulukları arasında önemli bir yere sahiptir. Altın Orda'nın dolayısıyla Cengiz Han'ın mirasını en uzun devam ettiren ve Ruslar tarafından en son işgal edilen Hanlık'tır. Kırım'ın kuruluşunda, yükselişinde ve özellikle

⁴¹ Halil İnalçık, *Kırım Hanlığı Tarihi Üzerine Araştırmalar 1441-1700*, Türkiye İş Bankası, İstanbul 2017.

⁴² Vasiliy Dmitriyeviç Smirnov, *Osmanlı Dönemi Kırım Hanlığı*, çev. Ahsen Batur, İstanbul 2016.

⁴³ 1736 Savaşıyla alakalı olarak bkz. Sergey Mikhaylovich Solovyev, *İstoriya Rossi c Drevneyşikh Vremen*, c. IV, XVIII, XIX, XX, St. Petersburg 1867.

⁴⁴ Sergei M. Soloviev, *History of Russia: The Rule of Empress Anna*, çev. Richard Hantula, c. 35, Academic International Press, 1982.

⁴⁵ A. B. Şirokorad, *Rusların Gözünden 240 Yıl Kıran Kırana Osmanlı-Rus Savaşları*, çev. Ahsen Batur, İstanbul 2013.

uzun süre hayatta kalmasında ki en önemli unsur hiç kuşku yok ki Osmanlılara olan bağlılığıdır. Kırım Hanlığı gelenekleri, devlet yönetimi ve askeri teşkilatı bakımından Altın Orda'nın devamı niteliğindedir. Bu Türk Hanlığına diğer İdil boyundaki Türk kavimlerine nazaran Osmanlı himayesinde oluşu ve coğrafi yakınlık sebebiyle Osmanlı-Türk tesirine daha çok rastlanmaktadır⁴⁶. Ayrıca Kırım Hanlığı'nı diğer Moğol Hanlıklarında olduğu gibi *karaçu* denilen dört asil kabile oluşturmuyordu ve Hanlık hiyerarşisinde Han ve oğullarından sonra bu dört kabile gelmekteydi. En güçlü kabile olan Şirinlerin baş-karaçusunun önderliğinde bu dört kabile Hanlığın askeri gücünü oluşturmakta ve siyasetine yön vermekteydi⁴⁷. Bu şekilde Kırım Hanlığı'nın örgütlenişi aslında eski Türk-Moğol geleneklerine benzer bir kabile-boylar federasyonu şeklindeydi. Karaçu kabileleri; Şirinler, Barınlar, Argınlar ve Kıpçaklar olmak üzere dört asil kabilenin birleşiminden oluşmaktaydı⁴⁸. Kırım Hanlığı'nda bu kabilelerden başka yaşayan etkin kabileler de vardır bunlar; Sıdıvutlar, Konratlar, Kiyatlar ve Mangıtlar olarak sayabiliriz⁴⁹. Fakat bu kabilelerin hiçbirisi Şirinler ve Barınlar kadar etkili ve güçlü olamamışlardır. Kırım Hanlığı'nı oluşturan Tatarlar, İdil (Volga) nehrinin güneyindeki evvelde Eski Saray ve sonraları Yeni Saray diye adlandırılan şehrin etrafındaki Moğolların yerli Türklerle karışmış bilhassa İslam'a girmiş olanlarından meydana gelmektedir. İdil (Volga) nehrinin güneyinde ve Kırım Hanlığı'na bağlı olarak yaşayan Tatarları yaşadıkları yerler olarak dört kısma ayırabiliriz:

1. Bucak Tatarları: Tuna ve Turla (Dinyester) nehirlerinin arasında yaşayan halk.
2. Yedigana (Yedisana) Tatarları: Özi (Dinyeper) ve Turla nehirleri arasında yaşayan halk.
3. Yanbökek Tatarları: Azak Denizi ile Özi nehri arasında yaşayan halk.

⁴⁶ Akdes Nimet Kurat, *IV. ve XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Ankara 2019, s.203.

⁴⁷ İnalçık, *Kırım Hanlığı Tarihi*, s.87.

⁴⁸ *Es-Seb'üs-Seyyâr*, s.92-93.

⁴⁹ V. E. Sroekovsky, *Muhammed Giray Han ve Vasalları*, Ankara 1978, s.95-96.

4. Nogaylar: İdil nehrinin doğusunda otururlardı ve bazı Nogaylar da Ortodoks Hristiyandı⁵⁰.

Kırım, Karadeniz'in kuzeyinde bir yarımada bölgesine verilen isimdir. Türk devrinden önce bu bölgeye “Taurid”, Tatar-Moğol devrinde “Deşt-i Kıpçak” (daha geniş bir alan için kullanılırdı ki Kiev’den Hazar’a kadar olan bölgeyi kapsamaktadır) denilirken, Altın Orda ve Osmanlı döneminden itibaren ise “Kırım” denilmeye başlanmıştır. Kırım’da bastırılan birçok sikke bulunmaktadır bunların en eskisi 1266-67 yılında bastırılan Mengü-Timur devrine ait sikkedir⁵¹. Daha sonraki dönemlerde üzerlerinde “El-Kırım” ve “Beled-i Kırım” gibi yazılar olan birçok sikke mevcuttur. Kırım bölgesinde birçok eski dönemlere ve Türk dönemlerine ait şehirler vardır. Bunlardan Caffa (Kefe), Bahçesaray, Karasu-Bazar, Kerç, Gözleve, Sudak, Akyar (Sivastopol) ve Akmesit (Simferopol) gibi şehirler sayılabilir. Kırım yarımadası, 12.146 km² bir alana sahipti ve kuzeyde 6-7 km genişliğinde ve 10-15 km uzunluğunda bir dar geçitle (berzah) Ukrayna (Kıpçak) bozkırlarına bağlıydı⁵². Tatarların hesabına göre Oçakov’dan Azak’a kadar uzanan bölge 100 milden fazladır⁵³. Kırım yarımadasını Ukrayna steplerine bağlayan stratejik nokta ise Rusçada “Perekop” Kırım Türkçesinde (hendek anlamına gelen) “Orkapı” denilen geçittir. Kırım Hanlığı, sadece Kırım yarımadasına sahip değildi özellikle XVI. yüzyılda Ukrayna ve güney Rusya’yı ve Kuban bölgesi dahil Ryazan bölgesine kadar hakimiyet altına almıştı. Kırım Hanlığı’nda Azak Denizi’nden Kerç Boğazı’na, Tuna nehrinden Orta Dnepr’e, Turla nehrine ve Don nehrine kadar uzanan geniş stepte nehirler ve ırmaklar olduğu kadar ıssız ve çorak bölgelerde mevcuttu. Örnek olarak

⁵⁰ Özalp Gökbilgin, *1532-1577 Yılları Arasında Kırım Hanlığı’nın Siyasi Durumu*, Ankara 1973, s.3; Pijikiantz Minas, *Lehistan Seyahatnamesi*, s.397.

⁵¹ Smirnov, a.g.e., s.70.

⁵² A.N. Kurat, *Türk Kavimleri*, s. 203-204.

⁵³ Martin Bronevskiy, *Kırım*, çev. Kemal Ortaylı, Ankara 1970, s.40.

Aksu (Bug) nehri ile Dnepr (Özü) arasındaki bölge gösterilebilir. Kırım Tatarları, Aksu ile Dnepr arasındaki çorak bölgeye “Heyhat sahrası” derlerdi⁵⁴.

Kırım hanlarının soyu kaynakların verdiği ortak bilgiye göre Cuci Han’ın 13. oğlu Togay Timur’a dayanmaktadır. Lakin kaynaklarda, Togay Timur’dan Kırım Hanlığı’nın kurucusu Hacı Giray’a kadar soy (neseb) bağlantısı farklılık arz etmektedir. Hacı Giray’ın soyunu üç farklı kaynaktan öğrenmek gerekir: Birinci kaynak olarak Kırım’da yazılan eserler, ikinci kaynak olarak Altın Orda Hanlığı’nın dağılması sonrası Özbekler tarafından yazılan eserler ve üçüncü kaynak olarak da Osmanlı-Kırım karma grubu görülmektedir⁵⁵. Kırım’da yazılan eserler dairesinde Abdülgaflar Kırımı’nın *Umdetü’t-tevârih* adlı eseri önemli yer tutmaktadır. Bu kaynak bize Hacı Giray’ın babasının Devlet Berdi olduğunu zikretmektedir. Lakin diğer kaynaklarda Gıyaseddin olduğu yazılmaktadır. Yalnız bu hususta güvenilir kaynak olarak *Umdetü’t-Tevârih*’te Gıyaseddin’in neslinin olmadığı zikredilmektedir⁵⁶. Kırımı’nın verdiği bilginin yanlışlığını bizzat Hacı Giray’ın kendi adına bastırdığı paradan babasının Gıyaseddin olduğu anlaşılmaktadır⁵⁷. Nihayetinde Hacı Giray’ın babası Gıyaseddin, amcası Devlet Berdi ve dedesi de Taş Timur (Baş Timur) olduğu aşikardır. Kazan Hanlarından Uluğ Muhammed Han’ın babası İçkili Hasan ve bu zât da Taş Timur’un büyük kardeşidir. Ayrıca Hive Hanı Ebu’l-Gazi Bahadır Han’ın *Şecere-i Türk* adlı eserinde Hacı Giray’ın soyunu Cengiz Han’a şu sırayla dayandırmaktadır: “Cengiz Han, oğlu Cuci Han, oğlu Doğan Timur, oğlu Uz Timur, oğlu Sarica, oğlu Güncek Oğlan, oğlu Tokul Hoca Oğlan, oğlu Toy Hoca Oğlan, oğlu

⁵⁴ Kurat, *Türk Kavimleri*, s.203-204.

⁵⁵ Muzaffer Ürekli, *Kırım Hanlığı’nın Kuruluşu ve Osmanlı Himayesinde Yükselişi (1441-1569)*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 98, seri III, sy. A. 26, Ankara 1989, s.1.

⁵⁶ “Mukaddema beyan olunan Çağay oğlanın büyük oğlu içkili Hasan ki, Uluğ Muhammed Han’ın babasıdır ve bir oğluna Baş Timur derlerdi. Bunun dâhi Gıyaseddin ve Devlet Berdi nâm iki oğlu vardı. Gıyaseddin’den nesil yoktur. Devlet Berdi ise Am-zadesi Uluğ Muhammed Han asrında Kırım içinde fakat kendi nökerleri içinde otururdu. Ümmi olmağla bir işe karışmazdı. kendüsü Kırım’da vefat etti. Mezarı Kırım’da Salacak dedikleri mahâldedir. Bunun Hacı Giray ve Cihan Giray nâm iki oğlu vardı.” *Umdetü’t-Tevârih*, s.95.

⁵⁷ Hacı Giray’ın babasının Gıyaseddin olduğuna dair kaynakta şöyle geçmektedir: “Es-Sultan Hacı Giray bin Gıyaseddin Han”, N. Ağat, *Altın Orda (Cuci Oğulları) Paraları Kataloğu*, İstanbul 1976, s.123.

Toktamış. Toklu Hoca'nın Tülek Timur adlı bir inisi vardı. Tülek Timur'un oğlu Habine, onun oğlu lakabı İçkili Hasan olan Hasan Oğlan, onun oğlu Muhammed Han, onun oğlu Taş Timur, onun oğlu Gıyaseddin Han, onun oğlu Hacı Giray'dır"⁵⁸. Halim Giray da *Gülbün-ü Hânân* adlı eserinde Hacı Giray'ı "İbni Gıyaseddin Sultan bin Taş-Timur" olarak tanıtmaktadır⁵⁹.

Moğolların Kağanı Yesügey'in oğlu Temuçin, tüm Moğol kabilelerini bir araya getirip 1206 yılında gerçekleştirilen büyük kurultayda "Cengiz Han" ünvanını alarak büyük Moğol İmparatorluğu'nu kurdu. Sınırlarını hızla genişleten Cengiz Han (1206-1227), Pasifik Okyanusundan Hazar Denizine kadar uzanan bir imparatorluğun sahibiydi. Cengiz Han hayatta iken devletini dört oğlu arasında bölüştürdü ve böylece kaynaklarda da geçen "dört ulus" meydana gelmiş oldu. Cengiz Han'ın 1227 yılında vefatıyla devletin başına Ögeday (1229-1241) geçti. Kağan Möngke (1251-1259)'nin vefatıyla Moğol kabilelerinin arasındaki bağ zayıflamaya başladı. Batı da Berke ile Hülagü, doğuda ise Kubilay ile Arık Böke arasında yaşanan savaşlar neticesinde akraba bağları iyice zayıfladı. Kubilay (1260-1294), kardeşini taht mücadelesinde yenince yeni Han oldu ve geleneği bozup başkenti Karakurum'dan Pekin (Beijing)'e taşıdı. Büyük Han Kubilay'ın vefatıyla Büyük Moğol İmparatorluğu, Cengiz Han'ın torunları arasında Altın Orda Hanlığı (1242-1502), Çağatay Hanlığı (1227-1347), İlhanlı Hanlığı (1256-1336) ve Kubilay (Yuan) Hanlığı (1271-1368) olmak üzere dörde bölündü. Altın Orda Hanlığı, Cengiz Han'ın torunu, Cuci'nin küçük oğlu Batu Han (1237-1256) tarafından merkezi Saray olmak üzere 1242 yılında kuruldu ve Berke Han (1257-1267) döneminde İslam dinine geçildi. Çağatay Hanlığı, Cengiz Han'ın oğlu Çağatay tarafından 1227 yılında merkezi Almalık (Orta Asya-Uygur bölgesi) olmak üzere

⁵⁸ Hive Hanı Ebu'l-Gazi Bahadır Han, *Şecere-i Türk*, sad. Yunus Yiğit, İstanbul 2009, s.157-158.

⁵⁹ *Gülbün-ü Hanan*, s.5.

kuruldu ve Mübarekşah (1266) döneminde İslam dinine girildi. İlhanlı Hanlığı, Cengiz Han'ın torunu Hülagü (1256-1265) tarafından merkezi Tebriz olmak üzere 1256 yılında kuruldu ve Gazan Mahmud Han (1295-1304) döneminde İslamiyet kabul edildi. Çinlilerin Yuan Hanedanlığı dediği Kubilay Hanlığı, ismini kurucusu Cengiz Han'ın torunu ve Tuluy'un oğlu olan Kubilay Han'dan almaktadır. 1271 yılında Pekin merkezli kurulan devlet, İslam'a girmeyen tek Moğol Hanlığıdır.

Kırım bölgesinde ilk defa Müslüman Türkler tarafından erken XIII. yüzyılda Türkiye Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubat'ın (1220-1237) Suğdak'a sefer düzenlemesiyle hakimiyet kuruldu. Moğol saldırıları sırasında Kıpçak-Kuman Konfederasyonu ağır darbeler aldılar ve zayıflamaya başladılar. Bu sırada otorite boşluğundan faydalanan Selçuklu Türkleri, Sinop limanında inşa ettirdiği donanma ile Emir Hüsamettin Çoban'ı Suğdak'a gönderdi. Suğdak, 1224 yılında Türkiye Selçukluların egemenliğine girdi ve bu hakimiyet 1239 Moğol istilasına kadar sürdü. Böylelikle Tatarların Kırım'a gelmesinden evvel Kırım bölgesinde Peçenek, Kuman, Kıpçak ve Oğuz Türklerinin hakimiyet kurduğundan bahsedebiliriz. Moğollar-Tatarlar, Kırım'a (Taurid) ilk akınlarını 1223 yılında düzenlediler lakin bu saldırılar sadece Suğdak şehrine düzenlenmişti. Kırım bölgesinin Tatarlar tarafından tamamen ele geçirilmesi 1242'ye denk gelmektedir. Cuci Ulusundan olan Altın Orda Hanlığı, Kırım'ı han naibi (ulus emiri) atayarak yönetirdi. Tatarlar, yarımada'nın güney doğusunda Çürük-su vadisinde Kırım şehrini kurarak burayı merkez edindiler ardından bu şehrin adı tüm yarımada'ya verildi⁶⁰. Bu malumata dayanarak Osmanlı kadı sicillerinde "Eski Kırım" diye tabir edilen yerin burasının olduğu söylenebilir. Dolayısıyla daha önce bahsedilen paralarda gördüğümüz "Beled-i Kırım el-Cedid" tabirinin de Bahçesaray merkezli Osmanlı (Yeni) Kırım'ı olma ihtimalinden de söz edilebilir.

⁶⁰ A. B. Şirokorad, a.g.e., s.20.

XII. yüzyılın başlarında Venedik ve Ceneviz şehir devletlerinin aralarındaki Karadeniz'e hâkim olma adına yapılan savaştan Cenevizliler zaferle çıkıp Kırım'ın güney sahillerini ele geçirmişlerdi. Tatarlar, Kırım'ı ele geçirdikten sonra da Cenovalılarla bazı çatışmalar yaşasalar da Ceneviz koloni kaleleri oldukça muhkem ve denizden de donanma aracılığı ile korunmaktaydılar. Bundan dolayı Tatarlar, Cenevizliler ile savaşmak yerine onlardan belli miktar ücret karşılığında serbest ticaret yapabilmeleri ve Kırım'da kalabilmelerini sağlıyorlardı. Altın Orda Hanı Berke Han döneminde Tatarlar İslam'ı kabul etmeye başlamışlardı dolayısıyla da Kırım Tatarları da bu dönemde (XIII. yüzyıl) İslam ile tanıştılar.

İran-Horasan bölgesinde İlhanlıların yıkılışı ile Cengiz soyundan gelen bozkırın son fatihi olan Timur Han büyük ve güçlü bir bozkır imparatorluğu kurmuştu. Timur Han, sınırları doğuda Uygur-Çin bölgesine, güneyde kuzey Hindistan'a, kuzeyde Hazar Denizi-Aral Gölüne, batıda ise Anadolu'nun içlerine kadar olan geniş bir coğrafyaya hakimdi. Timur Han, Altın Orda Hanlığını kendine rakip görmekteydi ve bozkırın tek bir Hanı olur diyerek Altın Orda Hanı Toktamış Han ile giriştiği Kunduzca Muharebesi'nden (1391) galibiyetle ayrıldı. Bu savaş Timur'un yükselişi, Altın Orda'nın ise çöküşü anlamına geliyordu. Aslında Moskova Krallığı ile Litvanya Krallığı arasında düşmanlık olmasaydı, Litvanya, Tatarlar ile ittifak kurmayıp Moskova ile birlikte hareket etseydi XIV. yüzyıl için Doğu Avrupa'da bir Tatar sorunu kalmayacaktı⁶¹. Yani Altın Orda Hanlığı daha Timur tehlikesi gelmeden önce yıkılma tehlikesiyle karşılaşabilirdi. Timur Han, Azak'a kadar gelip burayı tahrip etmişti ki Azak bölgesi Karadeniz'in önemli bir ticaret limanlarındandı ve Cenovalılar, Azak'ı Altın Orda'ya Canıbek Han (1342-1357) zamanında vermişlerdi. Böylelikle Timur'un Azak'ı tahribiyle Azak'ta ki ticari faaliyetler Kefe⁶² şehrine kaydı yani Cenovalıların lehine döndü

⁶¹ A. YU. Yakubovskiy, *Altın Orda ve Çöküşü*, çev. Hasan Eren, Ankara 2000, s.206.

⁶² Kefe'nin ticari önemiyle alakalı ayrıntılı bilgi için bkz. Yücel Öztürk, *Osmanlı Hakimiyetinde Kefe 1475-1600*, Ankara 2000.

ve Altın Orda Devleti, Timur saldırılarıyla Karadeniz ticaretinden de olmuştu. Timur akınlarından sonra Altın Orda Hanlığı ekonomik ve askeri yeteneklerini kaybetmişti ve bölünmeler baş göstermişti. Hazar Denizi'nin doğusunda Aral Gölü ve Yayık nehri yakınlarındaki Nogay uruglarından Moğol Mangıt boyunun lideri Edige tarafından Nogay Hanlığı, kuzeyde Kazan şehri merkezli Uluğ Muhammed Han tarafından Kazan Hanlığı ve Kırım bölgesinde Hacı Giray tarafından Kırım Hanlığı, Hazar'ın kuzeyinde Kasım Han tarafından Astrahan Hanlığı, Sibiry'a da İbak Han tarafından Sibir Hanlığı olmak üzere beş Hanlık kurulmuştur. Bu Hanlıkları içerisinde Ruslar tarafından en son yıkılan ve en uzun yaşam süren devlet Kırım Hanlığı olmuştur.

Hacı Giray (1456-1466), babasının Kırım'daki taht (iç savaş) mücadelelerinden kaçıp Litvanya'ya Kral Vitold'a sığındığı bir zamanda Wilna kentinin yakınlarında ki Troki adlı şehirde Litov şatosunda dünyaya gelmiştir⁶³. Kırım Hanlığı'nın kurucusu Hacı Giray Han ayrıca da Kırım Hanları'na verilen özel ünvan olarak da Giraylar soyunun babasıdır. Ahmet Cevdet Paşa, I. Hacı Giray'a "Giray" lakabının takılışını ve ondan sonra gelen Kırım Hanlarının isimlerinin sonuna "Giray" adının takılmasının sebebini, babası Gıyaseddin tarafından onun küçükken Giray kabilesine teslim edilmesiyle alakalı olduğunu açıklar⁶⁴. Hacı Giray, Kırım'a 1433 senesinde ilk adımını atmıştı ve güney sahillerini elinde tutan

⁶³ Şirokorad, a.g.e.; Joseph von Hammer, *Kırım Hanlığı Tarihi*, s.30.

⁶⁴ "Giray-Geray" isminin Hacı Giray'a verilmesini ve Kırım Hanlarına "Giray" denmesinin sebebini Ahmet Cevdet Paşa şu şekilde izah etmiştir: "Kırım hanlarının isimlerine (Giray) lafzının ilavesi mukaddemleri âdet değil iken 841 (Hicri) tarihinde Kırım Hanı olup, otuz sene kadar hükümet eden Hacı Giray Han'dan sonra örf ve âdet olunmuştur. Çünkü hanan ve selatin ve a'yan tatarın deib-i kadimleri olduğu vechile etfâl-i şîr hevarlarını sen şebablarına dek kabâilden birinin terbiye-i rızâiyesine teslim ile perversiyafete ide geldiklerinden, Hacı Giray'ın pederi olub silsile-i nesebi yedi mertebede Cengiz Han'a reside olan (Gıyaseddin Sultan) dahi (Giray) kabilesinin ağıuş-ı terbiye-i rızâiyesinde neşv-ü nemâ bulmuş olduğu halde, Giray kabilesi muteberânından (Devlet Geldi Sofi)'nin hac-ı şerifden avdeti günü oğlu dünyaya gelmiş olduğundan, mürebbiyesinin hac ve kabilesini tezekkür ve teberrük zımnında oğlunu (Hacı Giray) tesmiye etmiştir. Ba'de zaman Hacı Giray Kırım Hanı olduktaki, mişarülileyh Devlet Geldi Sofi henüz bir hayat olmağın, pederleri hakkında güzerân etmiş olan hukuk-u rızâiyesinden habisle kendüsüne mevceb-i iftihar ve fimabâ'd vesile-i tahattür ve tezekkâr olmak üzere bundan böyle kabilesi ismi olan Giray lafzının selatin-i Cengiziye isimlerine ilave olunmasını niyaz etdikde, niyaz-ı rehlin hayyez-i kabul olmağla andan sonra bu husus beyinlerinde düstur'ül-âmel kalmıştır." Ahmet Cevdet Paşa, *Kırım ve Kafkas Tarihçesi*, Kostantiniye 1307, Matbaa-i Eb'ul-Ziya, s.5.

Cenevizliler ile yapılan savaşı kazanıp Kefe'yi yağmalamıştı. Ardından Cenevizliler ile 13 Temmuz 1434 yılında yapılan barış antlaşması ile Hacı Giray, Cenevizliler tarafından Kırım Hanı olarak tanındı⁶⁵. Yalnız Hammer'ın verdiği bilgilere göre Hacı Giray, Kırım'a 1439 yılında hâkim olup ondan sonra Cenevizliler ile savaşmıştır⁶⁶. Altın Orda Hanı Küçük Muhammed'in ölümünden sonra Polonya-Litvanya kralı IV. Kazimir (1440-1492) ile Altın Orda Hanı Seyyid Ahmed'e (1445-1465) karşı ittifak kurmuştu. Lakin Seyyid Ahmed Moskova'ya akınlar düzenlemiş, Rus topraklarında ve Podolya bölgesinde tahripler yapmış Lvov bölgesine kadar ilerlemişti. Bunun üzerine IV. Kazimir savaş meydanından geri çekilmişti ve Seyyid Ahmed ise Hacı Giray'ı Kırım'dan çıkarmıştı. Hacı Giray, doğduğu bölge olan Litva topraklarına sığınmıştı ve Litvanya kralı IV. Kazimir'in askeri ve mali desteği ile Kırım'a geri dönüp tekrar Hanlığını Kırım'ın Solhat şehrinde ilan etti. Lakin Seyyid Ahmed, kısa bir süre sonra tekrar Giray'ı Kırım'dan çıkarmıştı. En nihayetinde Hacı Giray, IV. Kazimir'in desteğiyle birlikte 1449 yılında kendisini Kırım'da tekrar Han ilan etmişti⁶⁷. Altın Orda'ya karşı Moskova knezliği II. Valisi (Kör) ile Litvanya-Polonya Kralı IV. Kazimir anlaşmaya varamamışlardı çünkü Kırım Hanı Hacı Giray IV. Kazimir'i Novgorod'u alması için destekleyeceğini açıklamıştı⁶⁸. Bunun üzerine II. Vasili ile IV. Kazimir'in müttefik olması gereken yerde savaşa tutuşmasına vesile olundu lakin Moskova tahtına II. Vasili'nin ölümü üzerine III. İvan (Korkunç) oturmuştu. Boyarları bir araya getirip devletin dirliğini sağlayıp Tatarların en zayıf anlarını bekleyip onları tek tek yok etmişti. Seyyid Ahmed'in 1465 yılında ki seferi Moskova'ya yapılan son Altın Orda seferiydi. III. İvan selefleri gibi vergi vermeyi reddedip Kazan ve Altın Orda ile savaşmayı ve bunun içinde Kırım Hanlığı ile ittifak etmeyi tercih etmişti. Hacı Giray, 1454 yılında Kefe'yi Cenevizlilerin elinden alabilmek için Osmanlı Sultanı II. Mehmed ile ittifak etmişti. Osmanlı

⁶⁵ Şirokorad, a.g.e., s.21.

⁶⁶ Hammer, *Kırım Hanlığı Tarihi*, s.32.

⁶⁷ Bertold Spuler, *Die Goldene Horde, Die Mongolen in Russland 1223-1502*, Leipzig, 1943, s.168.

⁶⁸ Yakubovskiy, a.g.e., s.2013.

donanması denizden, Hacı Giray da karadan Kefe'yi kuşatmışlardı. Lakin Ceneviz kalesinin muhkem olması hasebiyle bu kuşatma başarısız olmuştu. Hacı Giray, 1466 yılında vefat etmişti ve Bahçesaray'da bulunan Salacık mevkiine defnedilmişti⁶⁹. Hacı Giray yerine on iki oğlundan biri olan Nurdevlet (1466-67; 1467-69; 1475-76) Kırım Hanlığı'nın başına geçmişti. Lakin kardeşleri Mengli Giray (1467; 1469-75; 1478-1515) ve Haydar bu durumdan rahatsızlardı. Mengli Giray kardeşi Nurdevlet'in Hanlığı'nı kabul etmeyip onunla savaştı ve uzun süren savaşlar sonucunda Mengli Giray, Kefe'deki Cenevizlilerin desteğiyle Kırım hanı oldu (1469)⁷⁰. Nurdevlet ise Litvanya'ya oradan da Moskova'ya kaçmak zorunda kaldı. III. İvan'ın Mengli Giray'a, Altın Orda Hanı Ahmet Han'a ve Litvanya Kralı Kazimir'e karşı bir ittifak için elçi gönderdiği bilinmektedir. III. İvan, kurnaz ve akıllı bir diplomattı iki ateş arasında kalmıştı: doğuda Altın Orda ve batıda Litvanya-Lehistan devletleri Rusların ezeli düşmanlarıydı. Bu iki güce karşı Kırım Hanlığı ile ittifak kurma yoluna gitmişti. Hatta III. İvan, Mengli Giray'a gönderdiği elçiler vasıtasıyla verilen hediyelerden başka “Moskova'nın Kırım Hanlığına tabii olacağını” taahhüt etmişti yani Altın Orda Hanlığı'na ödenen miktarın Kırım Hanlığı'na ödenmesi anlamında bir söz almıştı⁷¹. Ruslar, Altın Orda'nın baskısından oldukça sıkılmışlardı ve Litvanya-Lehistan Krallığı'nın gözü (Ukrayna dahil) doğu Avrupa'da idi. Rusya ise Lehistan'ın bu yayılımcı politikasına karşı çıkmakta ve bu toprakların ata yurdu olduğunu (votçına) ilan ederek hak iddia etmekteydi.

Kefe, XV. yüzyılın yarısında Cenevizlilerin kontrolünde Karadeniz'de önemli bir limana sahip ticaret şehriydi. Kırım Hanlığı'nın kurucusu Hacı Giray ile Cenevizlilerin yaptığı antlaşma gereği Kefe'nin kontrolü Cenevizlilerde olacak, Kırım Hanı Kefe'de “tudun” namında bir temsilci bulunduracak ve Cenevizliler Kefe'nin kontrolü ve ticareti için Kırım

⁶⁹ *Gülbün-ü Hanan*, s.7.

⁷⁰ Smirnov, a.g.e., s.170.

⁷¹ Kurat, *Türk Kavimleri*, s.213.

Hanlığını vergi ödeyecekti. Hacı Giray zamanında yapılan bu uygulama Mengli Giray zamanında da devam etmekteydi. Mengli Giray döneminde tudun olarak Kefe'ye atanan kişi Eminek Mirza idi. Eminek Mirza, Cenovalılarla çok yakın münasebetler kurmaktaydı lakin mirza, Kefe'de Ceneviz egemenliği yerine Osmanlı egemenliğini savunmakta idi. Daha önce Hacı Giray'ın 1454 yılında Osmanlı Padişahı II. Mehmed'den Kefe'nin fethi için yardımını istediği gibi Eminek Mirza da Sultana Kefe'nin zaptını ve Kırım Hanlığı'nın Osmanlı egemenliğine alınmasını isteyen bir mektup yazmıştı⁷². Bu istek devrin şartları bakımından uygun görülen bir gelişmeydi. Nihayetinde Kırım Tatarları (Türkleri) Osmanlı Türklerine diğer Tatarlara nazaran coğrafi olarak ve Kıpçak olmaları bakımından daha yakındır. Ayrıca Kırım Hanlığı'nın kurucusu Hacı Giray da her ne kadar Osmanlıların egemenliğini istememiş olsa da yardımını istemişti ve Kırım Hanlığı kurulduğu dönemde Lehistan ve Altın Orda gibi dış düşmanları vardı. Dolayısıyla kendisini savunmakta zorlanan Hanlık, kendisi gibi güçlü bir devletin himayesini istemiş olabilir.

Osmanlı Devleti II. Mehmed döneminde İstanbul'u fethettikten sonra Cenevizlilerin Ege ve Karadeniz'deki kolonilerini bir bir ele geçirmekteydi. Amasra, Sinop ve Trabzon gibi kuzey Anadolu'da bulunan Karadeniz şehirlerinden sonra Karadeniz'in kuzey bölgelerine de Osmanlı egemenliğinin yayılması kaçınılmazdı. Mengli Giray, hanlığının ilk dönemlerinde Osmanlı'nın Kefe'ye yaptığı saldırıları kendi devletine yapılmak sayacağını ve bu saldırılardan oldukça şikayetçi olduğuna dair mektuplar bulunmaktadır. O dönemde Mengli Giray Han, Moskova ile ittifak kurup Altın Orda Hanlığı'nı yıkıp topraklarına hâkim olma isteğindeydi. Lakin olayların gidişat şekli Mengli Giray'ın istediği gibi değildi, bir taraftan (dış) Altın Orda Hanı Ahmed Han baskı uygulamakta ve her an Kırım'a müdahale için zafiyet beklemekte idi. Diğer taraftan da dahili olarak biraderi Haydar, Kırım'daki urug

⁷² Kurat, *Türk Kavimleri*, s.214.

reislerini etrafına toplayıp Hanlığın başına geçmek için taht mücadelesine girişmişti. Bu vaziyet karşısında zafiyet gösteren Mengli Giray, Osmanlılardan yardım istemek zorunda kalmıştı. Bu durumların arasında Mengli Giray, neredeydi? ne yapmaktaydı? ve vaziyeti nasıldı? gibi sorular sormaktayız. Bu hususta henüz net bilgiler elimizde değil lakin bazı görüşleri ve tahminleri ileri sürebiliriz. Akdes Nimet Kurat'a göre, Mengli Giray düştüğü zor vaziyetten kurtulmanın çaresi olarak 1475 yılının ilkbaharında Cenevizlilere (Kefe'ye) sığınmayı tercih etmiştir. Fakat Cenovalılar bu defa Mengli Giray'ı tutsak olarak görüp ona göre muamelede bulundular. Bunun üzerine Emine Mirza'nın tavsiyesi üzerine Mengli Giray Osmanlı Sultanından Kefe'nin ele geçirilmesini istemiştir.⁷³ Diğer bir görüş ise, Mengli Giray'ın daha önce (Han olmadan önce) Cenevizlilerin elinde sekiz yıl esir kaldıktan sonra Nurdevlet ve kardeşleri Sudak ve Mankup'a çekildiler bunun üzerine Mengli Giray, Kefelilerin (Cenevizliler) desteğiyle Kırım tahtına oturdu⁷⁴. Böylelikle Mengli Giray, Han olduktan sonra Cenevizlilerin lehine siyaset takip etmişti. Mengli Giray'ın Cenevizliler ile iyi geçinmesi hakkında başka bir görüşte şudur: Mengli Giray, Şirin beyi Eminek ile Cenevizlilerin desteğiyle Nurdevleti kaçırıp Kırım'a hâkim olmuştu. Ardından Nurdevlet ve kardeşleri Cenevizlilere sığınmışlar ve Cenevizliler de bu durumu Mengli Giray'a karşı koz olarak kullanmışlardı. Böylelikle Mengli Giray da Cenevizlilere taviz verip onlardan aldığı vergiyi azaltarak onların lehine siyaset gütmüştü⁷⁵.

Mengli Giray döneminde Kırım'da yaşanan kargaşadan Tatarlar rahatsız olmaya ve kardeşi Haydar'ın önderliğinde kendisine karşı isyan etmeye kalkışmışlardı. Haydar ve Kırım Tatarları II. Mehmed'e mektup gönderip Mengli Giray'ı devirmek ve Osmanlı'ya bağlanmak için yardım istemişler. Aynı şekilde Mengli Giray da II. Mehmed'ten ülkesinde çıkan

⁷³ Aynı eser, s.214-215.

⁷⁴ Smirnov, a.g.e., s.170-190.

⁷⁵ Ürekli, a.g.e., s.15.

ayaklanmaları bastırmak için yardım talep etmekteydi. Gedik Ahmet Paşa komutasındaki 300 parça gemi ile Osmanlı birlikleri 1475 yılında kuşatmanın beşinci gününde Kefe'yi zapt etti⁷⁶. Büyük bir kilise camiye çevrilip Sultan II. Mehmed adına hutbe okutuldu. Ardından Azak bölgesi Babu-Kerman ve Menkub kalesi fethedilerek Azak Denizi, Kerç boğazı ve Kırım'ın güney sahilleri Osmanlı himayesine girmiş oldu. Kefe'nin fethinden sonra Ahmet Paşa, Mengli Giray'ı kaledeki esaretinden kurtardı⁷⁷. Mengli Giray'ın sonradan yine Han olabilmesi artık Osmanlıların elindeydi⁷⁸ ve onu Kefe'deki esaretinden bir Osmanlı paşası kurtarmış dolayısıyla da bir nevi Osmanlı'nın esiri olmuştu. Bir görüşe göre, Mengli Giray'ın esaretten kurtulduktan sonra Kırım Hanı olup Ahmet Paşa ile anlaşıp Osmanlı egemenliğine girdiğidir. Diğer bir görüş ise, Ahmet Paşa ile Mengli Giray İstanbul'a padişaha zafer haberini vermek için gittiler ve sonra Mengli Giray, Osmanlı vassallığını kabul edip Han olarak İstanbul'dan Kırım'a gönderildi. Bu iki görüşte muteberdir, kaynakların az oluşlarından ve bazı kroniklerin de birbiri ile çelişmelerinden dolayı Kırım'ın iç karışıklıklar yaşaması ve Osmanlı Devleti'ne tabii oluş kısımlarında bazı eksiklikler vardır. Mengli Giray'ın 1476 ile 1479 yılları arasında Moskova Knezliği ile bir diplomatik ilişki kurmamasından da anlaşılıyor ki o dönemde Mengli Giray İstanbul'da misafir edilmekteydi. Mengli Giray, 1475 yılında Kefe'den esaretten kurtarıldıktan sonra Ahmet Paşa ile anlaşığına dair belgeler⁷⁹ bize Mengli Giray'ın esaretten kurtarıldıktan hemen sonra İstanbul'a gönderilmediğini kanıtlamaktadır. Böylelikle Osmanlı sayesinde Kırım tahtına oturan Mengli Giray, Kırım Hanlığı'nı savaşı ve kan dökmeden Osmanlı hakimiyetine teslim etmiştir. Bu olay ile birlikte Osmanlı Devleti Kırım'ın iç karışıklıklarından faydalanarak Kırım'ı vassallayıp, Kefe ve Azak gibi Karadeniz'in önemli ticaret limanlarına

⁷⁶ Aşıkpaşaoğlu Tarihi, sad. Atsız, İstanbul 1970, s.207-210.

⁷⁷ Fevzi Kurtoğlu, "İlk Kırım Hanlarının Mektupları", *TTK Belleten*, I/3-4, Ankara 1937, s.645-646.

⁷⁸ Halil İnalcık, "Yeni vesikalara göre Kırım'ın Osmanlı tâbiliğine girmesi ve ahidnâme meselesi", *Belleten*, VII/30, Ankara 1944, s.197.

⁷⁹ Mengli Giray, İstanbul'a gönderdiği mektupta "Ahmed Paşa ile ahd ü şard kıldık" demektedir". TSMA., nr. E. 11776/2.

sahip olmuştur. Sonuç olarak Kırım Hanlığı'nın kurucusu Hacı Giray'ın vefatıyla başlayan iç karışıklıklar, Osmanlıların Kırım yarımadasının güney sahillerini fethedip Kırım Hanı üzerinde siyasi üstünlük kurmasıyla son bulmuştur⁸⁰.

Kırım Hanı Mengli Giray, Osmanlı Sultanı II. Mehmed'in otoritesini aşağıdaki şartlar çerçevesinde kabul etmişti:

- 1- Osmanlı Sultanı, silsile-i Cengiziyeden bir şehzadeyi (hanzade) kendisine bağlı olmak kaydıyla Kırım Hanı olarak atayabilecekti.
- 2- Osmanlı Sultanı, hiçbir gerekçeyle Cengiz Han soyundan olan birini ölümle cezalandıramayacaktı.
- 3- Hanın toprakları veya Cengiz Han soyundan olan bir şehzadenin toprakları özerk devlet kapsamında dokunulmaz olacaktı.
- 4- Cuma günleri Cuma namazlarında ki hutbelerde Osmanlı Sultanının isminden sonra Kırım Hanı'nın ismi okunacaktı.
- 5- Kırım Hanı'nın yazılı istekleri Babıali tarafından asla red olunmayacaktı.
- 6- Kırım Hanı sefer sırasında beş adet tuğ taşıyabilecekti.
- 7- Kırım Hanı her sefer başına Babıali'den kendi hassa birlikleri (muhafız askerleri) için 120 kese, mirza (Kırım Hanları'nın çocukları) ve kapıkulları (kapı hizmetçileri) için 80 kese altın ödeme alacaktı⁸¹.

Lakin Halil İnalcık bu antlaşmanın olmadığını, o dönemin şartlarını taşımadığını ve daha sonrada olamayacağını iddia etmiştir⁸². Ayrıca o dönemin önemli eserlerinden XVI. yüzyılın

⁸⁰ Henry Howarth, *History of Mongols from the 9th to the 19th Century*, London 1880, c. 2/1, s.451.

⁸¹ Claude Charles de Peyssonel, *Traité sur le Commerce de la Mer Noire*, c. II, Paris 1787, s.228-230.; Smirnov, a.g.e., s.193; Hammer, *Kırım Hanlığı Tarihi*, s.34.

⁸² Bkz. Halil İnalcık, "Yeni vesikalara göre", s.197.

sonlarında yazılmış Cenabî'nin ve Müneccimbaşı'nın eserlerinde böyle bir antlaşmadan bahsedilmemesi dikkate şayandır. Ek olarak da Kırım'da yazılmış vekayinameleri kullanan Seyyid Mehmed Rıza'nın *Es-Seb'üs Seyyar Fi Ahbar-ı Müluki't Tatar* adlı eserinde ve Halim Giray'ın *Gülbün-ü Hânân* adlı eserinde bu antlaşmaya dair hiçbir ifade yoktur. İnalçık, Mengli Giray'ın esir olup İstanbul'a gönderilmediğini ve kendisini kurtaran Ahmet Paşa ile antlaşma yaptığını ve 1478 yılında da üçüncü kez Han olup Kırım'a gönderildiğinden bahsetmektedir. Osmanlı vassalı olarak Kırım'a İstanbul'dan gönderilen ilk Kırım Hanı Mengli Giray, Altın Orda Hanı Seyyid Ahmed ile tekrar uğraşmak zorunda kaldı. Altın Orda Hanlığı, Kırım'ı kendi eyaletlerinden biri olarak gördüğü için Kırım'da bir müstakil Hanlığın varlık göstermesine rızası yoktu. Bunun üzerine Ahmed Han, Kırım'a saldırdı hatta Osmanlıların elinde bulunan Solhat'ı da tahrip edip Kefe'yi kuşattı. Nihayetinde Osmanlı Sultanı II. Bayezid'in (1481-1512) desteğiyle Kırım Hanı Mengli Giray, Altın Orda Hanı Ahmed'i yenilgiye uğratarak Kırım'ın ve güney sahilinde bulunan Türk şehirlerinin güvenliğini sağlamış oldu. II. Bayezid'in Kili ve Akkerman seferlerine de iştirak eden Mengli Giray, başarılarından dolayı Padişah'tan kendisine beyaz kadifeli samur kalpak, zirin-i üsküf ve envai çeşit hediyeler gönderilmiş ve ayrıca Padişah, Tatarların Turla'nın sahillerinde fethettikleri Yalta, Tombasar, Foşan ve Karay arazilerini bahşetmiştir⁸³. Böylelikle Kırım Tatarları ilk defa Osmanlı ordularıyla müşterek olarak bir sefer katılmıştır. 1484 Kili ve Akkerman seferleri bize Kırım Hanlığı'nın kesin Osmanlı tabiliğine girdiğinin vaka olarak bir kanıtı olmuştur. Lakin bu ananeyi bozmak isteyen Hanlar da olmuştur mesela Kırım'ın Osmanlı himayesine girişinden yaklaşık yüz yıl sonra 1584 yılında Kırım Hanı II. Mehmed Giray “ben sahib-i sikke ve hutbe, padişah iken beni azl ve nasba kim kadir olur” diyerek Osmanlı himayesini tanımayıp isyan etmişti⁸⁴.

⁸³ Cevdet Paşa, Kırım ve Kafkas, s.15.

⁸⁴ Peçevi, *Tarih-i Peçevi*, c. II, s. 91; H. İnalçık, *Kırım Hanlığı*, s.79-80.

Cevdet Paşa, Mengli Giray'ın kardeşleriyle olan muharebelerinden ve Osmanlı tabiliğine geçişinden bahsederken diğer eserlerin verdiği malumatlardan daha farklı malumatlar vermektedir. İlginç olan şu ki Cevdet Paşa, Mengli Giray'ın kardeşleriyle olan savaşlarında başarısız olduktan sonra Kefe'ye değil de Menkup kalesine sığınmasından bahsediyor olması⁸⁵. Ardından Mengli Giray güçlenip Kırım içlerine girerek tekrar Han olmasından ve kardeşlerinin de tekrar Mengli Giray'a karşı gelip isyan etmesinden de bahsetmesi ilginç olarak nitelendirilebilir. Bu sırada Mengli Giray devlet erkanı ile toplantı yapıp Osmanlı Sultanı II. Mehmed'ten Kefe, Taman ve Menkup kalelerinin fethini ve kendisine kardeşleriyle olan savaşlarda yardımını isteyerek ardından Devlet-i Aliyye'ye bağlanacağından da bahsedilmektedir⁸⁶. Verilen bu malumatlar diğer eserlerle çelişmektedir. Bu konularda netlik olmamasının sebebi ise elimizde sözü edilen Mengli Giray ile II. Mehmed arasındaki ahdin (antlaşmanın) olmamasıdır. Lakin kesin olan ise Mengli Giray'ın zor durumda olduğu ve Osmanlı'dan yardım karşılığında tabiiliğine geçeceği. Böylelikle Osmanlı Devleti fazla asker kaybı olmadan hem Cenevizlileri Karadeniz'den kovdu hem de güçlü süvari birliklerine sahip Kırım Hanlığı'na sahip oldu.

1.3. Osmanlı-Kırım ve Rus İlişkileri (1492-1683)

Altın Orda Hanı Seyyid Ahmed, başarısız Moskova seferinden sonra 1481 yılında Sibir Hanı İvak (Aybek) ve Kırım Hanı Mengli Giray'ın adamları tarafından çadırında basılarak öldürüldü. Moskova seferinde Lehistan-Litvanya Kralı Kazimir'in ihaneti sonucunda Seyyid Ahmed de Moskova'yı istila etmekten vazgeçmişti bunun sonucunda Moskova Knezi III. İvan (1462-1505) da Moskova'ya geri dönmüştü ve böylelikle Moskova, Tatar istilasından

⁸⁵ Cevdet Paşa, a.g.e., s.13.

⁸⁶ Cevdet Paşa, a.g.e., s.14.

kurtulmuştu. İşte bu olay neticesinde Moskova Prenslığı Tatarlara vergi vermekten vazgeçip bağımsızlığını ilan etmişti. Seyyid Ahmed'in ölümüyle de Altın Orda Hanlığı üzerinde bağımsız devletler kurulmuştu ve bu Tatar devletleri parça parça olduğu için eski Altın Orda ordusunun gücü kalmamıştı. Moskova Prenslığı, Tatarlardan bağımsızlığını kazandıktan sonra intikam almayı ve Tatar topraklarına yayılmayı politika olarak benimsemişti. III. İvan'ın bu politika çerçevesinde ilk hedefe koyduğu devlet Kazan Hanlığı idi. 1485 yılında Kazan tahtına Rus karşıtlığı ile bilinen Ali Han geçmişti. Bunun üzerine Kazan'ı hakimiyeti altına almak isteyen Moskova Knezi III. İvan, Kazan şehrine 1487 yılında bir sefer düzenledi ve Kazan şehri Rusların eline geçti. Sonuçta Ruslar, Kazan Hanlığı'nı tamamen yıkmayıp Kasım Hanlığı gibi kendisine bağlı kıldı. Kazan'da ki Rus karşıtları ya sürüldü ya da idam edildi.

Moskova Prenslığı, Kırım Hanlığı ile kurulduğundan beri iyi ilişkiler gütmekteydi. Hacı Giray ve Mengli Giray dönemlerinde Rus elçileri Kırım'a çeşitli hediyeler ile birlikte gönderilirdi. Rusların Kırım Hanlığı ile iyi geçinme sebepleri ise Altın Orda-Lehistan ittifakına karşı Moskova-Kırım ittifakını ortaya çıkarmaktı. Moskova'yı dolayısıyla III. İvan'ı Altın Orda Hanı Seyyid Ahmed'in tehdidinden ve Lehistan'ın tehdidinden Kırım Hanlığı kurtardı. Ayrıca Kırım Hanlığı, aracı olarak devrin en güçlü devleti olan Osmanlılar ile Rusların ilk diplomatik ilişkilerinin kurulmasını sağladı. Daha önceleri de Rus tüccarları Karadeniz'in kuzeyine özellikle de Kefe'ye gelip ticaret yaparlardı. Lakin III. İvan döneminde Azak kalesinin komutanı, diğer Türk yöneticileri ve hakimleri (kadılar) Rus tüccarlarına iyi muamelede bulunmadığı için Moskova, Osmanlı topraklarındaki ticaretini men etmişti. Moskova Knezi III. İvan, Kırım Hanı Mengli Giray'a İstanbul'a gönderilmesi için Padişah adına bir mektup yazdı (1492). İvan, Rus elçisinin İstanbul'da kabul göreceğini duyunca Mengli Giray aracılığı ile İstanbul'a 1497 yılında Michail Pleşçeyev adındaki bir

elçiyi yolladı. III. İvan, elçi vasıtasıyla Osmanlı Sultanı II. Bayezid'e gönderdiği mektupta Azak ve Kefe bölgelerindeki Rus tüccarlarının uğradığı kötü muameleden bahsedip bu sıkıntıların giderilmesini istemekteydi⁸⁷. III. İvan'ın mektubuna II. Bayezid cevaben olumlu yanıt verip Rus tüccarların uğradığı haksızlıkların giderileceğinden ve gönderilen ilk elçinin adab bilmeyişinden bahseden bir name yazmıştı. Böylelikle ilk Osmanlı-Rus ilişkileri başlamış bulunmaktaydı. Lakin bu iyi ilişkiler fazla uzun sürmeyecekti çünkü Altın Orda'nın Mengli Giray tarafından etkisiz bırakılmasından sonra III. İvan, Kazan'ı ele geçirmişti ve artık Ruslar güçlendiği için Kırım Tatarlarına da ihtiyaç duymuyordu. Mengli Giray'da Altın Orda baskısından kurtulmuş ve hatta Saray şehrine kadar ilerleyip yağmalamıştı. Lakin şimdi ise Kırım Tatarları Osmanlı himayesinde kendilerini güvende hissettikleri için Lehistan ile dostane ilişkiler kurmaya başlamışlardı. Bu durumda Kırım Tatarları nereye akın düzenleyip yağmalada bulunup ganimet kazanacaktı? tabiki de eski Tatarların yaptığı gibi Moskova ülkesini tercih edecektiler. 1502 yılındaki III. İvan'ın Altın Orda Hanı Ahmed'in oğlu Şeyh Ahmed ile iyi ilişkiler kurması Mengli Giray'ı çok kızdırdı ve bu bardağı taşıran son damla oldu. Bu yıldan itibaren Osmanlı himayesinde ama iç ve dış siyasette serbest olan Kırım Hanlığı, Moskova Knezliği'ni (Rusya Devleti) düşman ve yağmalanacak ülke gözüyle görmeye başladı. Zaten Osmanlı Devleti doğu, batı ve güney yönünde zengin arazilerin olduğu bölgelere yayılma siyaseti güdüyordu. Kuzey yönünde ise Karadeniz'in kuzeyindeki önemli liman kentlerini ele geçirmiş diğer verimsiz bozkır arazilerinin idaresini de kendilerine bağlı bulunan Kırım Hanlarına bırakmıştı. Bu politika çerçevesinde Osmanlı Devleti, daha sonra Rusya İmparatorluğu olacak olan Moskova Prenslığı ile ilişkilerini Kırım Hanlığı aracılığı ile götürme siyasetini tercih etmişti. Osmanlı sultanları, Rusların krallarını (Çar) Küçük Kaynarca Antlaşmasına (1774) kadar kendilerine denk kabul etmemişlerdi.

⁸⁷ Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi*, TTK, Ankara 1999, s.117-118; III. İvan'ın II. Bayezid'e mektubu için bkz. Yahya Okçu, *Türk-Rus Mücadelesi Tarihi*, Ankara 1949, s.19-20.

Fakat Osmanlı'ya tabii diğer vassalardan farklı olarak Kırım Hanlığı, iç ve dış siyasette bağımsız hareket etmekteydi hatta XVII. yüzyılda Hanlık dışarıdan Osmanlı ile ittifak halinde gibi görünmekteydi⁸⁸. Hanlık yabancı elçiler kabul etmekte, ticaret antlaşmaları yapmakta ve daha önce bahsettiğimiz gibi Osmanlı'nın Moskova ile olan ilişkilerine Kırım Hanlığı aracılık etmekteydi. Yalnız ilginç olan ise Kırım Hanlığı'nın Babıali'den izinsiz Moskova Knezliği hariç harp ilan edememesiydi⁸⁹. Bunun sebebi de muhtemelen Altın Orda'nın düşüşü sonrası Kırım'ın Moskova'yı muhtemel düşman ve akın toprağı olarak görmesiydi. Bundan dolayı ilerleyen tarihlerde Kırım Hanları, Moskova topraklarına sefere katılır ve hatta Altın Orda'ya akın yapılmaması için ödenen Rus vergisi (tış) Kırım Hanlarına ödenirdi. Ruslar için bu vergi çok değerli değildi lakin Kırım akınlarını kendi topraklarına değil de düşmanı olan Lehistan topraklarına yapması için ödenmesi paha biçilmezdi. Bazı zamanlar da Lehistan Krallarının Moskova Çarlarından daha yüksek vergi ödemesiyle akınların Rus topraklarına yönlendirilmesi sağlanabiliyordu.

Kırım Tatarları, Rus akınları sonrasında birçok esir ve ganimet elde ediyorlardı. Bu esirleri de Azak ve Kefe köle pazarlarına götürüp satıyorlardı. Tatarlar sadece Ruslardan değil ayrıca Ukraynalı ve Lehli kadın ve çocuk esirleri Karadeniz merkezli İstanbul üzerinden bütün Akdeniz şehirlerine satmaktaydılar. Kırım Hanlığı'nın Rus politikası genel olarak esir ve köle ticareti olarak faydalanmaya dayanmaktaydı. Kırım Hanları, Moskova'dan devamlı surette hediye çekmeğı, çok miktarda değerli kürk çekmeğı, kendilerine ve mirzalarına devamlı gelir kaynağı oluşturmaya düstur edinmişlerdi. Kırım Hanı Mehmed Giray (1515-1523) ile biraderi Kazan Hanı Sahib Giray (1521-1524), Rus Knezi III. Vasili'ye karşı bir ittifak kurdular. Kırım ve Kazan Tatarları Kolomna'da birleşerek Moskova'ya yürüdüler

⁸⁸ Paul Rychaut, *Histoire de l'état présent de l'Empire ottoman*, s.184

⁸⁹ Bronevskiy, *Kırım*, s.49.

(Şâban 927 / Temmuz 1521)⁹⁰. Bunun üzerine III. Vasiliy barış istedi, Sahib Giray da birçok ganimet ve esir ele geçirip Kazan'a geri döndü. Mehmed Giray da III. Valisi ile anlaşıp Moskova'dan her yıl (tış) vergisi almayı başarmıştı ki bu vergi I. Petro (1682-1721) zamanına kadar ödemiştir. Bu olay sonucu Kazan Hanlığı üzerindeki Rus nüfuzu tamamen kırılmış oldu. Lakin eski Han Şah Ali'nin Rus ordusunun desteği ile isyanı ve Mehmed Giray'ın Nogaylar tarafından 1523 yılında öldürülmesi neticesinde Sahib Giray, Kazan tahtını Mehmed Giray'ın oğlu Safa Giray'a 1524 yılında bırakarak hac bahanesiyle İstanbul'a gitmişti. Mehmed Giray'ın vefatı üzerine Kırım tahtına 1523 yılında Saadet Giray çıktı. 1524 yılında Kazan'dan Kırım'a avdet eden Sahib Giray ya Saadet Giray'ın talebi ya da Sahib Giray'ın isteği üzerine İstanbul'a "rehin" olarak gönderilmişti. Böylelikle Kırım Hanlığı tarihinde Hanzade ya da Han veliahdlarının rehin olarak İstanbul ya da Rodos'ta kalma adeti Kanuni Sultan I. Süleyman (1520-1566) devrinde başlamış bulunuyordu. Saadet Giray (1523-1532) döneminde kardeşi İslam Giray taht için bayrak açtı ve yapılan iç savaşta Saadet Giray savaşı kaybedip İstanbul'a kaçtı. İslam Giray, Osmanlı Sultanı tarafından istenmediğini anlayınca İstanbul'da rehin olarak tutulan Sahib Giray'ın Kırım'a gönderilmesini ve Han olarak tahta çıkmasını talep etti. Sonuçta Osmanlı hükümeti de bu talebi kabul etti ve Sahib Giray, Kazan tahtından sonra Kırım tahtına da oturarak Han oldu (1532). Sahib Giray yetenekli, başarılı ve tecrübeli bir devlet adamıydı. Kırım'ın askeri ve sosyal birçok problemine değindi ve iyileştirmeler yaptı. Sahib Giray, Kırım yarımadasının girişi olan Orkapı (Perekop) bölgesindeki istihkamları güçlendirdi, Bahçesaray şehrinde geniş ölçüde imar faaliyetlerinde bulundu ve burasını Hanlığın merkezi yaptı⁹¹.

⁹⁰ Feridun Emecen, "Sâhib Giray", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sahib-giray>.

⁹¹ Sahib Giray döneminde Bahçesaray şehrine yapılan imar faaliyetleri için bkz. W. Barthold, "Bahçesaray", *MEB İslam Ansiklopedisi*, c. II, Eskişehir 2001, s.225-227.

Ruslar, IV. İvan (1533-1584) döneminde 1552 yılında Kazan Hanlığı'nı ve 1556 yılında ise Astrahan'ı (Hacı Tarhan) zapt etmişti. Böylelikle Ruslar, Altın Orda'nın varislerini sırasıyla yok edip intikamlarını almaya başlamışlardı. Ruslar o dönemde Kırım'a uzanacak kadar güçlü değillerdi ayrıca Kırım Hanlığı'nı diğer Altın Orda'nın varislerinden ayıran yanı Osmanlı gibi bir gücün himayesinde oluşuydu. Moskova Knezliği'nin yükselişi III. İvan'ın Tatar boyundurluğundan çıkışıyla başlar ve IV. İvan'ın Tatarları zapt etmesiyle devam ederek knezlik imparatorluk halini alır. IV. İvan'ın diğer çarlardan farkı, Rus topraklarındaki Boyarları ve toprak sahibi feodal aristokratları *opriçnina* teşkilatı sayesinde etkisiz bırakarak devletin merkezi (kendi) gücünü artırmasıdır. İvan'ın *opriçnina* teşkilatının terörizmi sayesinde *zemşçinadan* (feodallerin toprakları) *opriçninaya* (Çarın toprakları) toprak geçişleri artmıştı. Moskova'nın aşırı otoriter olması kendisinin karşıtlarını ortaya çıkarmaya başlamıştı. IV. İvan'ın *opriçnina* için İspanyol engizisyonunu, Baltık şövalyelerini veya da Cizvit tarikatının düzenini almış olabilirdi⁹². Nihayetinde İvan, *opriçninayı* toprağı temizleme ve Çar'ın otoritesini artırmada artık etkili olmadığını görerek, Pskov'daki karışıklıktan ve Moskova'nın tarumar edilmesinden sonra kaldırdı. İşte Rusya'da görülen içte ve dışta ki bu gelişmeler sayesinde Moskova Knezliği büyüüp Rusya İmparatorluğu'na adım atmıştı. Ruslar, Astrahan'ın işgalinden sonra kuzey Kafkasya'ya yönelmiş ve genişleme siyaseti izlerken diğer taraftan da Kırım Tatarları'nın (Sakam) akın-çapul yolunu kesmeye çalışıyorlardı. Kırım Tatarları sakma yolu olarak, Kırım yarımadasının çıkış noktası olan Or'dan başlayarak Tula'ya oradan da Oka nehri üzerindeki Ryazan'ın yakınlarında ki Elets (Yelets) şehrinin güneyine ulaşırdı ve Tatarlar akınlara buradan başlardı⁹³. Tatarlar, Rus topraklarına yapacakları akınları önceden belirlerdi ve o vakte kadar da hazırlıklar yapılırdı. Akına katılacak atlar çayırlarda otlatılıp istirahat ettirilirdi ve akının büyüklüğüne göre

⁹² Geoffrey Hosking, *Rusya ve Ruslar Erken Dönemden 21. Yüzyıla*, çev. Kezban Acar, 2019 İstanbul, s.180.

⁹³ N. Kurat, *Rusya Tarihi*, Ankara 1999, s.158-159; *Türk Kavimleri ve Devletleri*, s.252-254.

katılım oranı çıkarılıp Tatar uruglarına haber verilirdi. Her Tatar yanında kendi atı hariç 4-5 at daha götürürdü bunun sebebi ise bindiği at yorulduğunda diğer ata binerek manevra kabiliyetini korumak ve geriye kalan atlara da ele geçirilen ganimetleri yüklemek için kullanırlardı. Örnek olarak verilebilirse Devlet Giray'ın Moskova akını gibi bir çapula 50.000 Tatar askeri katılıyorsa o ordunun sayısal olarak dışardan görünümü 250.000 olarak görülüyordu ve akına giden bir Tatar güruhuna dışarıdan bakıldığında kalabalık ve ürkütücü derecede heybetli görünüyordu. Tatar akıncıları genelde sadece hafif süvarilerden oluştuğu için manevraları da süratli olurdu. Tatarlar akına giderken yiyeceklerini yanlarında bir torbanın içinde muhafaza ederlerdi bu da seferlerde bir bölgede uzun müddet kalamadıklarının sebeplerinden biriydi. Akınlarda gidecekleri yere “Yol Ağası” dedikleri komutanı öncülüğünde ve onun gösterdiği güzergahtan giderlerdi.

XVI. yüzyılın ortalarında Rusya'ya tabi birçok Kazak (Kossak) Kırım Hanlığı ve Osmanlı'nın kuzey Karadeniz'deki topraklarına hücum etmekteydiler. Bu durumdan rahatsız olan Osmanlı Devleti'ni teskin etmeye çalışan IV. İvan, Kırım Hanı I. Devlet Giray'a (1551-1577) birçok hediye göndermesine rağmen başarılı olamadı. Osmanlı Sultanı I. Süleyman'ın son zamanlarında sadrazamlığa getirilen ve II. Selim (1566-1574) devrinde sadrazamlığı devam ettirilen Sokullu Mehmed Paşa (sadrızamlık süresi, 1565-1579) Rusların Kafkasya'ya inmelerine mâni olmak, Safevileri kuzeyden sıkıştırmak ve Orta Asya'daki Türk Hanlıklarıyla kara bağlantısı kurmak maksadıyla “Ejderhan Seferi”nin açılmasına karar verdi (1568). Çerkez Kasım Paşa kumandasındaki Osmanlı birlikleri 17.000 kişilik bir orduyla Kefe'ye geldi ardından Devlet Giray da 50.000 kişilik Tatar kuvvetleriyle bu orduyu destekledi⁹⁴. Osmanlı birlikleri ağır topraklarla teçhizatlandırılmış bir şekilde gemiler aracılığı ile Azak'tan Perevolok'a Don nehri boyunca ilerlediler. Kış şartları ağırlaştığından Devlet

⁹⁴ Şirokorad, a.g.e., s.43.

Giray geri dönme kararı almıştı yeniçeriler de Kırım Hanı ile geri dönmeyi isteyip isyan etmişlerdi. Lakin II. Selim, Kasım Paşa'ya kışı Astrahan'da geçirmesini emretmesine rağmen paşa askerin isteğine boyun eğip Osmanlı birliklerine geri çekti. Böylelikle Osmanlıların Ruslara düzenlemiş olduğu ilk ciddi teşebbüs sonuç vermemişti ve küçümsenen Rusya ilerleyen zamanlarda Osmanlıların başına büyük felaketler getirecekti. Devlet Giray, Astrahan'ın Osmanlıların kontrolüne geçmesini istemeyebilirdi çünkü güneyden ve doğudan Kırım Hanlığı'nın egemenlik alanları daraltılmış olacaktı. Osmanlılar da daha tehlikeli düşmanları olan batıda Habsburglar, doğuda Safeviler, Akdeniz'de İspanyol ve Venedikliler ve Hint Okyanus'unda da Portekizliler ile uğraşmaktaydılar. Bundan dolayı kuzey siyasetinin ciddiyetini kavrayamayıp bu bölgenin sorumluluğunu Kırım Hanlarının üzerlerine yüklediler. Böylelikle Astrahan meselesiyle Devlet Giray Han yani Kırım Hanlığı ilgilenmekteydi. Şu iyi bilinmelidir ki Kırım Hanlığı, Osmanlı Devleti'nin önemli bir askeri kanadını oluşturmaktaydı. Kırımlılar, Devlet-i Aliyye için XVI. yüzyıldan sonra Avrupa seferlerine, 1578 yılından itibaren de doğu (İran) seferlerine iştirak etmişlerdi. Kırım Tatar süvarilerinin Osmanlı askeriyesindeki etkinliği bilhassa Akıncı teşkilatının zayıflaması sonucu artmıştı.

Devlet Giray, IV. İvan'dan Astrahan ve Kazan'ın kendisine verilmesini istedi fakat IV. İvan buna yanaşmadı. Bunun üzerine Devlet Giray ataları gibi sakma yolunu takip ederek direk Moskova'ya yöneldi. 1571 yılında Moskova'nın varoşlarını ateşe verip şehri yağmaladı. IV. İvan ise Kremlin'den Serçe Sırtları'na (Leninskiye gori) kaçıp Moskova'nın yanışını izlemişti. Tatarlar, Kremlin'e giremediler çünkü o bölge taş duvarlar ile çevriliydi ve bundan dolayı ateş de Kremlin'e girememişti. IV. İvan bir yandan da Livonya harpleriyle meşgul olduğundan Moskova'yı savunabilecek ordusu yoktu. Neticede İvan, Devlet Giray'ın isteklerini kabul eder gibi ince siyaset izleyip Tatarların gitmesini bekledi çünkü Tatarlar bir bölgede fazla uzun beklemezlerdi. Nihayetinde IV. İvan elçi gönderilmesini ve resmi olarak

bu konuların tartışılmasını istedi ve Devlet Giray bunu kabul edip Moskova'dan ganimet ve esirler alıp Kırım yolunu tuttu. Bu akın Moskova'ya yapılan son büyük Tatar akınıydı.

Sonucunda Ruslara Tatarların eski hakimiyet günlerini, vergi ödenmediğinde başkentlerinin yağmalanacağını ve can güvenliğinin olmayacağını hatırlatmaktaydı. 1571 Moskova akınıyla Tatarların morallerinin yükselmesiyle birlikte Devlet Giray, "taht algan"⁹⁵ olarak Tatarlar arasında nam salmıştı ve Osmanlı Devleti tarafından da övülmüştü. Lakin aradan geçen zaman içinde IV. İvan verdiği sözden caymış Kazan'ın verilmesinin söz konusu olmayacağını ve Astrahan'ı da kendisine bağlı bir Hanlık olarak verebileceğini iletmişti. Neticede Tatarlar tekrar sefere koyulmuşlardı lakin bu sefer Ruslar, Sakma yollarında topraklarla teçhizlenmiş kuleler inşa etmişlerdi ve Moskova yakınlarında Tatarları bozmuşlardı. Bunun üzerine meşhur Moskova akını boşa gitmişti ve Ruslar, Tatarlara karşı daha tedbirli olup verdiği topraklardan da vazgeçerek Kazan ve Astrahan'daki hakimiyetlerini sağlamlaştırmışlardı.

Rus asıllı Kazaklar (Kossaklar)⁹⁶, XVI. yüzyıldan beri Dinyeper (Özü) nehrinin kayalık alanlarında etkili olmaya başlamışlardı. Ortadoks Hristiyan ve Rus kökenli olan bu Kazaklar, Ukrayna bozkırlarında kendi başlarına buyruk, savaşçı ve itaat bilmeyen bir topluluk olarak zuhur etmişlerdi. Kazaklar, hayat tarzı olarak Tatarların hayat tarzına benzemekle birlikte step olan Don, Dinyeper ve Zaporog bölgelerinde yaşarlardı. Kazak topluluğu yaşadığı ve tabi olduğu bölgeye göre dört kısma ayrılırdı.

Birinci kısım, Lehlilere bağlı Özü nehri bölgesinde yaşayan Tağıra Kazaklarıdır.

İkinci kısım, Özü nehrinin diğer tarafında Moskova Knezliğine bağlı Ukrayna Kazaklarıdır.

⁹⁵ Rusların başkenti Moskova'yı alan kişi anlamında kullanılmaktadır.

⁹⁶ Hristiyan Kazaklar için bkz. Yücel Öztürk, *Özü'den Tuna'ya: Kazaklar*, İstanbul 2004.

Üçüncü kısım, bazı zamanlar Moskova'ya bazı zamanlar Osmanlı'ya bazı zamanlar da Kırım Hanlığı'na tabii olan Zaporog Kazaklarıdır.

Dördüncü kısım, Don nehrinin yakınlarında yaşayan Don Kazaklarıdır.⁹⁷

Kazaklar da Tatarlar gibi göçebe ve yarı göçebe tarzda yaşarlar ve geçimlerini de akın-çapulla sağlarlardı. Orta Dinyeper bölgesi Lehistan hakimiyetine geçince Dinyeper Kazakları da Lehlilerin Kırım Tatarlarına karşı kullandığı sınır bekçileri olmuşlardı. Diğer taraftan da Don Kazakları da Rus hakimiyetini tanıdıkları için Ruslar da Don Kazaklarını Lehlilere ve bilhassa Kırım Tatarlarına karşı askeri bir örgüt olarak kullanmaktaydılar. Fakat Kazakların genelde Ortodoks olması, Lehlilerden Katolik oldukları için nefret etmesinde temel sebebi. Kırım Tatarlarının da besledikleri ve destekledikleri Kazaklar vardı ve Ukrayna bozkırlarının yerlileri olan bu Kazakların da bir lideri olurdu buna Hetman denirdi. Hetmanlar diğer krallıklarda olduğu gibi saltanat yoluyla değil demokratik seçim yoluyla gelirdi. Daha önceleri Kazaklar, Kırım Tatarları ve Osmanlıların kuzey topraklarında herhangi bir kayda değer etkinlikte bulunmamışlardı. Lakin Kazaklar, Özü nehrinden hareketle “şayka” (Rusçada Çayka) adını verdikleri büyük kayıklı gemileri ile tüm Karadeniz sahillerini tehdit etmeye başlayana kadar. Kazakların şayka ile ilk hücumları-akınları 1530-1540'lı yıllara dayanmaktadır⁹⁸. Osmanlı Devleti, XVI. yüzyıldaki bu Kazak akınlarının müsebbibini Lehistan Devleti olarak görmekteydi ve XVI. yüzyıl Lehistan-Osmanlı ilişkilerindeki en büyük ihtilaflardan biri olarak Kazak sorunu görünmekteydi. Buna mukabil olarak da Leh Kralı, Tatarların akınlarından şikayetçiydi. Ukrayna bölgesindeki Kazaklar daha önce

⁹⁷ “Balâda zıkr olunan Kazaklar, el-yevm dört nev'i üzeredirler. Bir gürûhu, Leh memleketine müteâllik nehr-i Özi'nin beru tarafında Tağıra nâm Kazakları ve bunlar Lehlü ile ve Devlet-i Osmani ile hüsn-ü zanda kâni üzerelerdir. İkinci, Moskov'a müteâllik ve taht-ı karrında bilâd-ı serbesiyet ve bervat-ı Özi suyunun öte tarafından vâki' Ukranya-yı kebir Kazaklarıdır. Üçüncü, kendü başlu başlarına Zaborova ta'bir olunur bir güruh askeridir ki gâh Moskova ve gâh Devlet-i Osmaniye'ye ve Kırım Hânlarına tabi'lerdir ve gâh cezire-i neşin bir ocaktırlar ona Brabaş ve Kaklaç ta'bir ederler ve dördüncüsü, Ten (Don) suyunun kurbunda sâkin olan Ten Kazaklarıdır.” Kefeli İbrahim bin Ali Efendi, *Tevârih-i Tatar Hân ve Dağıstan ve Moskov ve Deşt-i Kıpçak Ülkelerininindir*, 1736, s.25-26.

⁹⁸ N. Kurat, *Türk Kavimleri ve Devletleri*, s.248.

dediğimiz gibi boyundurluk altına alınmayı sevmezlerdi bundan dolayı bu bölgedeki büyük devletlerin hakimiyet kurma çabası da oldukça kırılğan bir siyasetten başkası değildi.

Kazaklar, menfaatlerini nerede görürlerse orada yer alırlar ve kendi efendilerini çok çabuk değiştirebilirlerdi bundan dolayı sadakatsiz bir kavim olarak bilinmektedirler. Lehistan’a bağlı Kazaklar daha sonra “Berebaş ve Potkallı” olarak nam salmışlardı hatta bazı zamanlar kendi efendilerine karşı Kırım Tatarlarıyla bir olup Leh topraklarına akınlarda bulunmuşlardı. 1550 yılında Dmitraško Vişnevetski adında bir beyzade, Kazakları ardına takıp Osmanlıların hakimiyetindeki Azak şehrine saldırarak kadar ileri gidebiliyordu.

Kazaklar, her ne kadar XVI. yüzyılda Osmanlı-Kırım Devletleri’nin başını ağrıtsa da asıl tehlikeli olduğu dönem erken XVII. yüzyıldır. Özü, Don ve Zaporog Kazakları bir araya gelerek Karadeniz’deki Osmanlı sahillerine bu dönemde tehlikeli akınlarda bulunmuşlardı. 1621 yılında Don ve Zaporog Kazakları bir olup Rize’ye akın düzenlemişlerdi lakin Osmanlı birlikleri tarafından bozguna uğrayıp geri çekilmişlerdi. 1622 ve 1623 yıllarında ise Trabzon’a akın düzenlemişlerdi ve ardından Sinop şehrine saldırmışlardı. Hatta daha da ileri giderek 1624 yılında Zaporog Kazakları, İstanbul’a Boğaziçi’nden Yeniköy’e kadar akınlar düzenlemişlerdi. Bu olay neticesinde Osmanlı Devleti, Kırım Hanlığı’nın Kazakları durduramadığına kanaat getirip Özü nehrinden yola çıkan bu Kazakları durdurabilmek için Özü ve Kılburun kalelerini yaptırmıştı. Osmanlılar kuzey siyasetini Kırım Hanlığı’na bıraktığı için Kazak problemlerini de Kırım Tatarları üstlenmişti. Tatarlar kimi zaman Lehlilere ve Ruslara karşı bu Kazakları desteklemiş ve bazı menfaatler de edinmişlerdi. Hatta erken XVII. yüzyılda Kazakların Lehlilerden bağımsızlıklarını kazanmaları Kırım Tatarları sayesinde olmuştur. Kazak Hetmanı Bohtan Chmelnitski (1648-1657), Kırım Hanı IV. Mehmed Giray’dan (1640-1655) yardım alarak Lehlilere karşı 1648 yılında isyan başlatıp Korsun yakınlarındaki savaşta Lehlileri yenerek Kazakları bağımsızlığına kavuşturdu. Bunun

üzerine Chmelnitski, hem Lehlilerden hem de Ruslardan korunabilmek için Osmanlı Sultanına tabii olmayı istedi ve bu isteği Babıali tarafından kabul gördü. Böylelikle Ukrayna stepleri Osmanlı hakimiyetine geçmişti lakin daha öncede değindiğimiz gibi Kazaklar efendilerini çok çabuk değiştirir ve konjektüre göre hareket ederlerdi. Bunun gereği olarak da Kazaklar, 1654 yılı Pereyaslavl Antlaşması gereği Rus hakimiyetine geçmeyi kabul ettiler. Böylelikle Ruslar, hiç asker kaybetmeden kendi dinlerinden ve kavimlerinde olan bu savaşçı topluluğu hakimiyetine alarak Ukrayna bozkırlarına hâkim oldular. Bu durum Osmanlı-Kırım ve Lehistan devletleri tarafından kabul edilemezdi ve bir oldu bittiye getirilemezdi. Kırım Hanlığı, artık tehdit etmekten çok tehdit edilmeye müsait bir duruma gelmişti artık Osmanlılar nasıl ki Ruslara karşı Tatarları kullanıyorsa, Ruslar da Kazakları bu tarihten itibaren Osmanlılara karşı kullanacaktı. Bundan dolayı Ruslara karşı çıkan Kazak liderler Osmanlılar tarafından desteklenmekteydi ve Osmanlılar Ukrayna'ya yeniden hâkim olma niyetlerindeydiler. Yeni Kazak Hetmanı Petr Doroşenko da Osmanlı himayesini tanıdı hatta kendi Kazak askerleriyle birlikte 1672 yılındaki Sadrazam Fazıl Ahmet Paşa'nın Lehistan'a karşı düzenlediği Podolya-Kamaniçe seferine katılmıştı. Fakat Kazaklar, Tatarların akınlarından ve isteklerinden bıktıkları için tekrar saf değiştirip Rusya himayesine girmişlerdi. Yalnız bir grup Kazak, Chmelnitski'nin oğlu Yuriy etrafında birleşerek yeniden Osmanlı himayesine girilmesini istemekteydi. Böylelikle Kazaklar arasında bir fikir ayrılığı yaşanmaktaydı, bir taraf Rus hakimiyetinde kalınması gerektiğini savunurken, diğer tarafta Osmanlı egemenliğini savunmaktaydı. Bu vaziyete Osmanlı müdahale edip çıkan karışıklıktan faydalanarak tekrar Ukrayna'da hakimiyet kurmayı istemişti. Bunun üzerine Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, 1678 yılında Ukrayna seferine katıldı ve Kazak Hetmanlığı'nın başkenti Çehrin'i (Çığırın- Czehryn) fethetti. Osmanlı'nın Kazaklarla giriştiği mücadeleye Ruslarda Kazakların yanında katıldığı için bu savaş tarihte ilk Osmanlı-Rus savaşı olarak geçmektedir. Bu sefere Kırım Tatarları da atlı askerleri ile katılıp büyük

yararlılıklar göstermişlerdi ve sefer sonucundan sadrazam, İstanbul'a avdet edip Ruslar ile sulh görüşmesini Kırım Hanı'na bırakmıştı. Görünen o ki Osmanlı Devleti, halihazırda Rus Çarlığı'nı kendi dengi saymayıp sorunlarını Kırım Hanlığı aracılığı ile çözmeye devam etmekteydi. Neticede 1681 yılında Kırım Hanlığı'nın başkenti Bahçesaray'da Kırım Hanı ile Rus Çarı arasında 20 yıl sürecek olan sulh antlaşması imzalandı ve Ukrayna'daki Osmanlı hakimiyeti yeniden tesis edilmiş oldu.

1.4. Osmanlı-Kırım, Rus ve Avusturya İlişkileri (1683-1718)

1681 Bahçesaray Antlaşmasıyla Osmanlılar, Ruslar karşısında askeri olarak başarı sağlamış olmalarına rağmen Ruslar önemli kazançlar elde etmişlerdi. Antlaşmaya göre Çehrin kalesi Osmanlılar tarafından fethedilmesine rağmen Ruslara bırakıldı, Kiev şehrinin ekseriyeti Ruslara bırakıldı ve Özü ile Buğ nehirleri arasında kalelerin yapılmamasına karar verildi. Ukrayna mıntıkasında Osmanlı hakimiyeti tekrar tesis edilmiş olsa bile Ruslar da bu bölgedeki nüfuzunu kaybetmemiş hatta Karadeniz'e doğru yayılmaya devam etmiştir. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Rusya'nın ilerde Osmanlı için tehdit oluşturacağını biliyordu lakin o dönemki öncelik Avusturya Devletiydi bundan dolayı Rus meselesini Kırım Hanlığı'na devrederek Avusturya seferi için hazırlıklara başlamıştı. 1682 senesinde Rusya tahtına çıkan ve Rusların "büyük", Osmanlıların "deli" diye andıkları I. Petro (1682-1725) Rusya'nın ticari, ekonomik, kara kuvvetleri ve deniz kuvvetleri olarak gelişmesinde önemli katkıları olmuştur. Petro, Rusya'nın batılılaşmasını sağlayarak ordunun düzensiz ve feodaliteden kalma kırıntılarını ıslah ederek düzenli Avrupa teknik ve donanımına sahip bir ordu kurmaya çalışmıştır. Petro, kara kuvvetlerine verdiği önem kadar da deniz kuvvetlerine önem vermektedir. Çünkü Rusya geniş bozkırlara sahip bir kara devletiydi oysa ki Petro'nun hayali Karadeniz'de ve Baltık Denizi'nde güçlü donanmaya sahip koloniyal bir Rusya

kurmaktı. Karadeniz’de donanma kurabilmesi içinde Azak kalesini ele geçirmesi gerekmektedir. Diğer taraftan da Baltık Denizi’ne hâkim olabilmek için Lehlilerle ve bilhassa İsveçliler ile çatışmak zorundaydı. Lehistan Devleti erken 18. yüzyılda zayıflamaya İsveç ise Rusya gibi bu dönemde askeri olarak güçlenmeye başlamıştı. I. Petro, geç 17. yüzyılda İsveç’in güçlü ordusuyla başa çıkamayacağını ve daha yeni hezimete uğramış bir Rusya’yı Türklerle savaşa sürükleyemeyeceğini biliyordu. Bundan dolayı Çar Petro askeri ve ekonomik reformlar yapıp fırsat kolluyordu. I. Petro’nun beklediği fırsat (1683-1699) Osmanlı ile Kutsal İttifak üyeleri (Avusturya, Lehistan ve Venedik) arasında cereyan edecek olan Büyük Türk Savaşları idi.

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Osmanlı’nın Venedik, Avusturya, Lehistan ve Rusya seferlerinde de başarılar göstermişti lakin sadrazam olarak ilk ciddi başarısını Çehrin seferiyle göstermiş Osmanlı devlet ricalinin ve Padişah IV. Mehmed’in (1648-1687) güvenini tazelemişti. Merzifonlu, Leh ve Kazak Hetmanlığı meselelerinde başarılı olduktan sonra yönünü Orta Avrupa hakimiyetine doğrultmuştu ki zaten Avusturya Kanuni döneminden beridir Macar topraklarında hak iddia etmekte ve fırsat buldukça Macar topraklarına saldırılar düzenlemekteydi. Macar Protestan liderlerinden İmre Tökeli Sadrazam Merzifonlu’dan Avusturya aleyhine yardım istemesi sadrazama istediği bahaneyi vermişti. Katolik Macarları koruyan ve Protestan Macarları ezen Avusturya İmparatoru I. Leopold’a (1658-1705) karşı Protestan Macarlar da Osmanlı himayesine girip Avusturya aleyhine savaşmak istemişlerdi. Fazıl Ahmed Paşa sadrazamlığı döneminde kabul edilmeyen bu istek Merzifonlu döneminde fırsat bilinerek kabul edilmiş, yardım talebinde bulunan İmre Tökeli’ye Babıali tarafından Orta Macaristan Kralı ünvanı, berat ve ahidname verilmişti. Sadrazam, Budin Beylerbeyi İbrahim Paşa’yı İmre Tökeli’ye yardım etmesi için Orta Macaristan’a göndermesiyle savaş başlamış oldu ve zor durumda bulunan Avusturya bütün Avrupa’dan ve bilhassa Katolik

dünyasının dini lideri Papa XI. Innocentius'tan (1676-1689) yardım istemek zorunda kalmıştı. XVI. ve XII. yüzyıl Avrupası'nın iki düşmanı olan Avusturya ve Fransa dahi bu dönemde düşmanca tavır takınılmayacağına dair birbirlerine söz vermiş düşman olan Venedik ve Lehistan dahi desteğe hazır olduğunu ifade etmişti.

Merzifonlu, Şeyhülislamdan fetva alıp orduyla Edirne'den hareket edip Macaristan'a geldi ve Yanıkkale'de toplanılan meşveret meclisinde bu yıl Yanıkkale'nin alınıp ertesi sene hazırlıkları tamamlayıp öyle Viyana'ya saldırılması yönünde genel karar çıktı. Lakin sadrazam bu öneriye sıcak bakmayıp sefer yönünü Viyana'ya çevirdi hatta bu duruma Padişah dahi çok kızmıştı çünkü seferin hedefi Orta Macaristan ahalisinin güvenliğini sağlayıp Osmanlı sınırındaki Avusturya kalelerini ele geçirip Avusturya'ya gözdağı vermektir. Bu sefer Viyana önlerinde ki Türklerin ikinci boy gösterişiydi, Kanuni bu şehri 1529 yılında da kuşatmış fakat seferin uzun sürmesi ve kış şartları gibi sebeplerden dolayı Türkler başarısız olmuştu. Türkler sefer sırasında hariçte birleşik bir Haçlı dünyası ve dahilde de düzeni bozulmaya yüz tutmuş bir devlet yapısıyla karşı karşıya kalmışlardı. Osmanlı Devleti dışarıdan güçlü görünen, zaafı saklanan bir yapıya dönüşmüş ve kurumları yozlaşmaya yüz tutmuştu. Fakat yine de bu olaylar Osmanlıların o dönemin en güçlü askerine sahip bir devlet olduğu gerçeğini değiştirmemişti. 1683 yılındaki ikinci Viyana kuşatmasının Türkler açısından başarısız olmasındaki kırılma noktası hiç kuşkusuz 1673 yılında Hotin önlerinde Türklere karşı kahramanlığı ile adını duyuran Leh Kralı III. Jean Sobieski'nin Bavyer ve Sakson kuvvetleriyle birleşerek ateş üstünlüğünü kullanarak Viyana şehrini kuşatan Osmanlı kuvvetlerine Kahlenberg'den 12 Eylül 1683 yılındaki saldırısıdır⁹⁹. Kırım Hanı Murad Giray ve Budin Beylerbeyi İbrahim Paşa savaş alanında sadrazamı yalnız bıraktılar ve Kahlenberg

⁹⁹ Leh ordusunun Avusturyalılara yardımı ve Kahlenberg'de ki Jean Sobieski'nin taaruzu için bkz. John Stoye, *Viyana Kuşatması*, çev. Derin Türkömer, İstanbul 2003, s.286-295.

(Almandağı) Meydan Savaşı'nda Türkler ağır bir yenilgi alıp Budin'e doğru geri çekildiler. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Belgrad merkezli güçlü bir savunma hattı oluşturmaya çalışıyordu bu sıralarda Padişah tarafından idam fermanı geldi ve büyük ümitlerle Kızıl Elma'yı fethedip Hristiyan Avrupa'ya diz çöktirmek isteyen Merzifonlu, Belgrad'da idam edilerek cezalandırılmıştı. Merzifonlu'nun idamı ile Osmanlı Devleti büyük bir generalini kaybetmişti geriye kalan paşalar hırsları ve makamları doğrultusunda hareket etmekteydi. Bundan dolayı Devlet-i Âli, Hristiyan Avrupa karşısında diz çökmeye başlamaktaydı. 1683 Viyana seferiyle başlayan Osmanlı-Avusturya savaşı Papa'nın teşviki ve önderliği ile bir Haçlı seferine dönüşmüştü ve Osmanlı'nın karşısında artık sadece Avusturya yoktu Venedik, Lehistan ve daha sonra Rusya da bu ittifaka katılacaktı. Uzun süren savaşlar ve bilhassa Sultan II. Mustafa (1695-1703) komutasındaki Osmanlı ordusunun Prens Eugene¹⁰⁰ tarafından 1697 Zenta Muharebesi'nde kesin yenilgiye uğratılmasından sonra Türkler ile barış yapılmasına karar verilmişti. 1699 Karlofça Antlaşması gereği Osmanlı topraklarından Banat ve Temeşvar hariç bütün Macaristan (Erdel Voyvodalığı dahil) Avusturya'ya, Dalmaçya kıyıları ve Mora yarımadası Venediklilere, 1672 Bucaş Antlaşması gereği alına Podolya ve Kamaniçe toprakları da Lehistan'a verilmişti. Rusya ittifaka daha sonra dahil olduğu için Osmanlı ile bir yıl sonra yani 1700 yılında ayrı bir antlaşma (İstanbul Antlaşmasını) yaparak savaşa son verdiler.

I. Petro'nun istediği fırsat ayağına gelmişti ve 1686 yılında Ruslar harekete geçtiler.

Ruslar 1687 yılında Petro'nun ablası Sofya'nın sevgilisi Prens V. V. Golitsın komutasında

¹⁰⁰ Savoy Prensi Eugen, 1663 yılında Paris'te doğdu. Savoy Hanedanından olan Piyemonte Kralı Carlo Emanuele'in torunu olan Eugen, 1683 yılında Fransa kralı XIV. Louis'le anlaşmazlığa düşerek Avusturya İmparatoru Leopold'un hizmetine katıldı. 1683 II. Viyana Kuşatması sırasında Viyana şehrinin savunmasında görev aldı, 1697 Zenta Muharebesinde Osmanlı ordularını hezimete uğrattı, İspanya Veraset Savaşlarında görev aldı ve 1716 Petrovaradin Muharebesinde Sadrazam Damat Silahdar Ali Paşa'nın kuvvetlerini bozguna uğrattı. Osmanlılar karşısında bu kadar başarılı komuta özelliğine sahip bir mareşalin 1736-1739 Türk-Rus-Avusturya Savaşlarına katılmaya ömrünün yetmemesi Osmanlılar açısından büyük bir avantaj olmuştur. Savoylu Prens Eugen, 1736 yılında savaşın başladığı sene ölmüştü.

büyük bir Rus kuvveti Kırım'a doğru sefere çıktı. Rusların Kırım'ı ilk istila girişimi Heyhat bölgesindeki susuzluktan ve Kırım Tatarlarının saldırıları sonucu hezimetle sonuçlandı. 1689 yılında Ruslar tekrar Kırım'a sefer düzenlediler hatta Golitsın'ın ordusu Kırım'ın kilidi olan (Perekop) Orkapı'ya kadar gelmişti fakat ani kar fırtınasının başlaması ve Kırım Hanı Selim Giray'ın¹⁰¹ (1671-1678, 1684-1691, 1692-1699, 1702-1704) başarılı süvari saldırıları sonucu Ruslar, Kırım Tatarları karşısında ikinci defa başarısız oldular¹⁰². Ardından 1695 yılında Petro, Dinyeper nehri yolundaki Kadı-Kerman, Tavan, Aslan Kerman ve Mübarek Kerman adlı Osmanlı kalelerini ele geçirdikten sonra Karadeniz'in kilidi sayılan Azak'ı kuşattı¹⁰³. Bu kuşatmada başarılı olamayan Petro Azak kalesinin denizden kuşatılmadığı sürece alınamayacağını anlamıştı. Azak kalesi, Osmanlı donanmasının da yardımıyla cesurane bir şekilde savunma yaptığından Ruslar bu kuşatmada istediği neticeyi alamadı¹⁰⁴. 96 gün süren Azak muhasarasında Rusları hezimete uğratmadaki en önemli çabalar, Kaplan Giray ile Kefe Beylerbeyi Murtaza Paşa'ya aittir. Bunun üzerine Rus Çarı Petro Azak kalesini denizden donanma ile abluka altına alınmadığı sürece işgal edilemeyeceğini anladı. Böylelikle Petro, Azak kalesini ele geçirerek Karadeniz'e ulaşıp Türkleri kuzeyden tehdit edebilmek için Don suyunun kuzeyindeki Voronej (Varonetz) şehrinde tersaneler kurdurmuştu. Voronej tersanesinde yabancı ustalar da dahil 26.000 kişinin çalışması sonucu 30 savaş gemisi yapıldı¹⁰⁵. I. Petro Semyanof ve Preobranski alaylarından bin askerden fazlasını Don nehrinde kurdurduğu donanmaya bahriye askeri (deniz kuvvetleri) olarak göndermişti¹⁰⁶. İnşa

¹⁰¹ Kırım Tatarları 1683-1699 Savaşlarında oldukça başarılı olmuşlardı bilhassa Selim Giray Han, Lehlilerin Eflak ve Boğdan'ı işgal etmelerine, Rusların Kırım'ı istila etmelerine ve Balkanlarda Avusturyalıların ilerlemelerine mâni olmuştu. Hatta Balkanlarda Hristiyan Osmanlı tebaasının çıkardığı isyanı Selim Giray 30.000 Tatar askeriyle başarılı bir şekilde bastırıp Osmanlı askerlerinin maneviyatını kuvvetlendirmişti. Fındıklılı Mehmet Ağa, *Silahdar Tarihi*, cilt. II, İstanbul 1928, s.516-518.

¹⁰² N. Kurat, *Türk Kavimleri*, s.255-256.

¹⁰³ Yu. P. Tuşın, *Russkoe Moreplavaniye Na Kaspiskom, Azovskom İ Çernom Moryah*, c. XVII, Moskova 1978, s.154.

¹⁰⁴ Mozgfsky, *Rus Karadeniz Filosu*, der. Fevzi Kurtoğlu, 337 sayılı Deniz mecmuasının tarihi ilavesi, İstanbul 1935, s.7.

¹⁰⁵ C. F. Platonov, *Polnyy Kurs Lektsii Po Russkoy İstorii*, St. Petersburg 2002, s.509; A. G. Brikner, *İstoriya Petra Velikova*, Moskova 2002, s.158.

¹⁰⁶ Mozgfsky, a.g.e, s.7.

edilen Don filosu çok büyük gemilerden oluşmuyordu filo kalyon ve çektirilerden oluşmaktaydı. Kalyonlar yalnız yelkenli gemilerden, galleyler (çektiri) ise hem yelkenli hem de kürekli gemilerden oluşmaktaydı. İlk zamanlarda çektirilerde kalebentler kürek çekerken sonra ki zamanlarda bahriye kuvvetleri kürekleri çekmeye başlamışlardı. Nihayetinde Ruslar bir taraftan Don nehri üzerinden Rus savaş gemileriyle diğer taraftan da I. Petro 60.000¹⁰⁷ kişilik kara ordusuyla birlikte 1696 yılında Azak kalesini ikinci kez kuşatma altına aldılar. 1695 yılındaki kuşatmada zayıflayan Azak kalesi tamir görmemesi ve asker sayısının da azalmasından dolayı da oldukça zayıf bir durumdaydı¹⁰⁸. Rusların teslim olma teklifleri Azak savunmasındaki Türkler tarafından kabul edildi ve temmuz ayının 1696 yılında Azak kalesi Rusların eline geçmiş oldu. Böylece Ruslar Karadeniz’e hâkim olabilmek için ilk girişimde bulunmuş oldular.

Osmanlıların Don Kazaklarına karşı Azak’ı güvencede tutabilmek için inşa ettiği Lutina kalesini de ele geçiren Petro ayrıca da Azak’ın karşına Petropolis adında bir kale inşa ederek Azak kalesinin güvenliğini tesis etmiş oldu. Rusların Karadeniz’e açılmasına karşı önlem olarak da Osmanlılar ilerleyen zamanlarda Kuban nehrinin Azak Deniziyle kesiştiği noktaya Açu adından bir kale inşa ettirmişlerdi¹⁰⁹. Daha sonra Petro Karadeniz’de güçlü bir filo inşa ettirebilmek için Azak kalesinin 48 km batısında Azak Denizi’nde ki Taygan sahilinde Taganrog adında bir liman dahi kurdurdu. Hatta 1699 yılında barış şartlarının görüşülmesi için Petro İstanbul’a Krepost kalyonu ile elçi olarak Ukraynsef’i göndermişti. İlk olarak Osmanlılar bu Rus kalyonunun Karadeniz’de seyahat etmesine mâni olmuşlardı lakin barış görüşmelerinin zeminini oluşturabilmek açısından Türk donanması eşliğinde İstanbul’a gelişine izin verilmişti. Rus elçisi Ukraynsef, barış şartlarından biri olarak Rus donanmasının

¹⁰⁷ Geoffrey Hosking, *Rusya ve Ruslar Erken Dönemden 21. Yüzyıla*, çev. Kezban Acar, İstanbul 2011, s.272.

¹⁰⁸ “Âmeden-i haber-i istila’-i kefer-i Moskov der-kal’a-i Azak”, Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât*, haz. Abdülkadir Özcan, TTK, Ankara 1995, s.602-604.

¹⁰⁹ Defterdar, a.g.e., s.612-613.

ve ticaret gemilerinin Karadeniz’de serbestçe dolaşabilmesi için izin istemişti fakat Babıali bu isteğe sert tepki gösterip kabul etmemişti. Hatta dönemin Sultanı (II. Mustafa 1695-1703) Çarın bu teklifine “Ben Rusları kendi sarayımın içine bırakırım fakat Karadeniz’de dolaşmalarına müsaade edemem” demişti¹¹⁰. Osmanlı Devleti, 1699 Karlofça Antlaşmasıyla Avrupalı devletler karşısında diz çöktükten sonra Ruslar ile barış müzakerelerine girişildi. I. Petro, Osmanlı’dan Azak’ın yanında Kerç bölgesini istiyordu böylelikle Kırım’a ilk adımı atacaktı fakat Osmanlılar buna rıza göstermediler. Rusların İsveçlilerle olan ilişkileri kopma noktasına gelmiş savaş başlamıştı ve Petro’nun güneyden Türklerle, kuzeyden de İsveçlilerle başa çıkabilecek bir gücü yoktu. Bundan dolayı Kuzey Savaşları’nın başladığı günlerde Türklerle aralarının açılmasını istemeyen Petro, 1700 yılında İstanbul Muahedesi’ni imzalamaya karar verdi. Kuzey cephesiyle meşgul olan Petro, güneyde Türklerle dostane ilişkiler kurup barışın korunmasına büyük önem veriyordu¹¹¹. Ruslarla yapılan antlaşma gereği Azak kalesi ve çevresi Ruslara bırakılıyordu ve bundan böyle Ruslar, Kırım Hanlığı’na “tış” adındaki vergiyi göndermeyecekti. Böylelikle Ruslar, Azak kalesini hukuki olarak ele geçirerek ilk defa Karadeniz’e ulaşmış oluyorlardı, Petro’nun nefret ettiği ve Rusların onurunu kıran Mengli Giray’dan itibaren Rusların Kırım Hanlarına gönderdiği vergiyi ödemekten kurtuluyorlardı. Bundan sonra Ruslar onurlarını kurtarmış, artık Tatar hakimiyetini hatırlatan vergiden ve Kırım Tatarlarının “haraçgüzarı” olmaktan kurtulmuşlardı. Antlaşma gereği de Kırım Hanları ve mirzaları önemli bir gelir kaynaklarından da mahrum olmuşlardı. 1705 yılında Osmanlı ile Rusya arasında sınır tespit komisyonu oluşturuldu ve Rusya ile Kırım Hanlığı arasındaki sınırlar net bir şekilde tespit edildi.

¹¹⁰ Mozgafsky, a.g.e., s.8.

¹¹¹ Svetlana Oreškova, “1683-1737 Yılları Arasında Rus-Türk İlişkileri” *Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl 1491-1992*, TTK, Ankara 1999, s.121.

Rus Çarı I. Petro, Azak kalesini ele geçirmişti lakin Karadeniz'e çıkamamış ve Avrupa medeniyeti ile kara devleti olan Rusya arasında bir köprü kuramamıştı. Petro, 1701 yılında yabancı subayların yardımıyla Rus ordusunu yeniden yapılandırmaya başlamıştı. Genişleme siyaseti olarak kuzey (İsveç) ve güney (Osmanlı-Kırım) yönünde ilerlemeyi düşünüyordu. Fakat henüz ne İsveç ile ne de Osmanlı ile başa çıkabilecek gücü yoktu. Osmanlı ile ilişkilerin bozulmamasına ve güney Rus sınırlarının güvenliğine oldukça önem veriliyordu. Bundan dolayı Petro, İstanbul'a ilk daimî Rus elçisi olan Andriyoviç Tolstoy'u göndermişti. Kuzey bölgesinde ise 1661 yılındaki Kardis Antlaşması gereği Rusya, Livonya gölgesini İsveç'e kaptırmış ve Rusya'nın Baltık Denizi'ne hâkim olup Avrupa'ya açılma hayalleri suyu düşmüştü. Bu yenilginin intikamını almak ve Baltık Denizi'ne hâkim olup Avrupa ile ilişkiler kurmak isteyen I. Petro, İsveç Kralı XI. Karl'ın ölümü (1697) üzerine on beş yaşındaki yeni İsveç Kralı XII. Karl'ın (Demirbaş Şarl) 1697-1718 başa geçmesini fırsat bilerek Danimarka ve Lehistan ile İsveç aleyhinde 1699 yılında ittifak kurup 1700 yılında İsveç'e harp ilan etti. 1700 yılında başlayan bu savaş 1721 yılında son bulmuş daha sonra "Büyük Kuzey Harbi" olarak tarihe geçmişti. İsveç Kralı XII. Karl savaşa başarılı olarak başladı I. Petro'yu Narva yakınlarında hezimete uğrattı lakin Lehistan seferleri İsveç ordusunu oldukça yormuştu. Savaşı kesin bir zaferle taçlandırmak isteyen XII. Karl, Rusya üzerine 1707 yılında büyük bir sefer düzenledi bu seferde kış şartları ağır basınca İsveç ordusu Ukrayna'ya çekildi. Hatta Kazak Hetmanı¹¹² Mazepa dahi İsveç ile birlikte Ruslara karşı hareket edeceğine dair söz vermişti. Nihayetinde Rus Çarı I. Petro, İsveç Kralı Demirbaş Şarl'ı 1708 yılında Poltava'da

¹¹² Zaporog Kazaklarının Hetmanı Mazepa'nın Rus aleyhtarlığı döneminde Don Kazakları da Ruslara karşı ayaklanmıştı. Kondrat Bulavin 1707-1708 yıllarında çıkardığı isyana Don Kazakları'nın çoğu katılmıştı ve bu isyan Voronej'den Çaritsın'a, Azak kalesinden de Penza'ya kadar yayılmıştı. Fakat Bulavin'in Çerkask'da öldürülmesiyle isyan dinmeye başlamıştı ve Çar Petro'da Kazaklardan intikam almak için Ukrayna'yı ve Don bölgesini top ateşine tutmuştu. Bunun üzerine bazı Kazaklar Petro'ya karşı Hetman İgnat Nekrasov'un komutasında Kırım Hanlığına sığınarak Don'dan Kuban'a geçmişlerdi (1708). Astragan valisi Apraksin Rus düzenli ordusunu-Kalmuk destek kuvvetleriyle birlikte- Kuban'da yaşayan Kazakların üzerlerine sürmüştü neticede Kazaklar, Apraksin'in ordusunu dağıttı (1711). Don Kazaklarının bir kısmı Hetman Nekrasov'un komutasında Kırım Hanlığı himayesinde 1735-1739 Türk-Rus Savaşı sırasında Osmanlıların yanında Ruslara karşı savaşmışlardı. 1739 yılında Ruslarla çatışma sırasında Nekrasov öldükten sonra Kazakların bir kısmı Osmanlı egemenliğinde ki Dobruca'ya ve bir kısmı da Manyas Gölü yakınlarına gönderildi.

yapılan savaşta hezimete uğratmıştı bunun üzerine de Şarl, ordusu ile Osmanlı sınırlarına (Bender'e) iltica etmek zorunda kaldı. Şarl'ın Poltava Savaşı öncesi Kırım Hanı II. Devlet Giray (1699-1702, 1709-1713) ile Ruslar aleyhine görüşmeler yaptığı bilinmektedir hatta Kırım Tatarları II. Devlet Giray komutasında, Poltava Savaşında Şarl'ın yanında Petro'ya karşı savaşa girecekken sadrazam Çorlulu Ali Paşa'nın müdahalesiyle savaşa dahil olmaktan vazgeçtiler. Eğer ki Çorlulu Ali Paşa savaş yanlısı olup Ruslara karşı barış siyaseti izlememiş olsaydı Poltava Savaşı'nda Kırım kuvvetleriyle birlikte İsveç ordusunun savaşı kazanması muhtemeldi. Bu fırsat iyi değerlendirilebilseydi belki de Rusların bu kadar büyümesinin önüne erken tarihte geçilebilirdi. Muhtemelen Kırım Tatarlarının bu girişimi ile Tatarlar hem toprak elde edebilir hem de yeniden Ruslardan “tış” vergisi alabilirdi.

Poltova zaferinden sonra I. Petro'nun amacı Şarl'ın Osmanlı'ya sığınmasını bahane ederek Karadeniz'in kuzeyi ile Balkanları ele geçirmektir. Osmanlılar, 1683-1699 Uzun Savaş neticesinde zayıflamıştı ve Osmanlı idaresi altındaki Yunan din adamları Rusları, Poltova başarısını devam ettirmesini, Eflak ve Boğdan voyvodaları ile ittifak ederek Balkanlardaki Ortodoks Hristiyan kardeşlerini “Hagaritler ve Basurmane”lerden kurtarmaları için kışkırtıyorlardı¹¹³. Rus aleyhtarı II. Devlet Giray'ın tekrar Kırım Hanı olması, Avrupa'da Türklerin Ruslara savaş ilan edeceği haberlerinin yayılması¹¹⁴ ve hatta Petro'nun Voronej'den Azak'a ve Taganrog limanına gitmesi Prut seferi öncesi Osmanlı'nın Ruslara karşı siyasetini değiştirebilecek olaylardı. Şarl'ın Osmanlı topraklarına sığınması üzerine Petro da izinsiz Osmanlı topraklarını taciz etti bunun üzerine Osmanlı Devleti, Baltacı Mehmed Paşa'yı Rus kuvvetlerinin üzerine gönderdi. Prut nehri civarında Devlet Giray ile Baltacı Mehmed Paşa tarafından kuşatılan Petro, Balkan Hristiyanlarından da beklediği

¹¹³ Nikolai Fëdorovich Kapterev, *Karakter otnoshenii Rossii k pravoslavnomu Vostoku b XVI i XVII stoliëtiiâkh*, L.Ė. Snegireva 1885, s.362-379

¹¹⁴ V. E. Şutoy, “Pozitsija Turtsii v Godi Severnoy Voyni 1700–1709”, *Poltovskoya Pobeda*, Moskova 1959, s.160.

yardımlı alamadığından barış istemek zorunda kaldı. Bunun üzerine barış antlaşması 23 Temmuz 1711 yılında imzalandı. Akdedilen Prut Antlaşmasıyla Şarl, İsveç’e Osmanlı birliklerinin kontrolünde gidebilecekti ve 1700 İstanbul Antlaşması ile Rusların ele geçirdiği Azak kalesi ve çevresi Osmanlılara bırakılacaktı¹¹⁵. Böylelikle Rusların Karadeniz’deki tek bölgesi olan Azak tekrar Osmanlı hakimiyetine geçerek Rusların Karadeniz’e inme hayalleri de suya düşmüş oldu ve Karadeniz tekrar bir Osmanlı iç denizi haline gelmiş oldu¹¹⁶.

Osmanlı Devleti’ne tabii Kırım Hanlığı’nın Rusya Devleti’ni tekrar haraca bağlayabilmesi için erken XVIII. yüzyılda eline iki fırsat geçmişti. Bunlar, İsveç Kralı Şarl’ın Rus Çarı Petro ile giriştiği 1708 Poltava Savaşı ve akabinde Baltacı Mehmed Paşa’nın Kırım Hanı II. Devlet Giray ile birlikte Çar Petro’nun ordusunu Prut bataklığında kuşatma altına aldığı zamanlardı. Fırsatlar kaçırılmıştı fakat bu olaylar bize Kırım Tatarlarının ve Osmanlı’nın gücünün hala Rusları kolayca alt edebilecek güçte olduğunu göstermekteydi. Rusya Devleti’ni Avrupalılar gibi üretken ve modern silahlarla teçhiz edilmiş modern askeri teknolojiye sahip bir devlet kurma hayalinde olan Petro’nun devrinden sonra Rusya, Osmanlı için asıl tehdit unsuru olacaktı. Prut Antlaşması gereği Karadeniz’deki Rus tehdidi bir süre ötelendi bilhassa Özü nehrinin aşağı bölümünde kalan Yenikale (Samara) ve Kamanka adlı iki Rus kalesinin yıkılması Rusların ve Kazakların, Kırım Tatarlarına olan baskılarını azaltmıştı. Prut Antlaşması gereği Şarl’ın İsveç’e Osmanlı koruması altında gönderilmesine karar verilmişti fakat Şarl, Osmanlı Devleti’nin konukseverliğine o kadar hayran olmuştu ki gitmekte direniyordu. Nihayetinde İsveç Kralı Şarl’ı Osmanlı topçuları Bender’de sıkıştırıp

¹¹⁵ Osmanlı’nın Prut Seferi ve Ruslarla yapılan antlaşmanın ayrıntılı bilgisi için bkz. Akdes Nimet Kurat, *Prut Seferi ve Barışı 1123 (1711)*, c. II, TTK, Ankara 1951; Hakan Yıldız, *Haydi Osmanlı Sefere Prut Seferi’nde Organizasyon ve Lojistik*, İstanbul 2006.

¹¹⁶ Osmanlı Sultanı III. Ahmed’in Rus Çarı I. Petro’ya gönderdiği mektupta “Karadeniz bi’l-küllüye kabza-i tasarruf-ı husrevanemizde olup kimesnenin alakası olmamağla ahidname-i hümayunum muktezasınca ahardan bir kayıgın Karadeniz’e çıkmasına mesağ olmayup” denilmiştir. İdris Bostan, “Rusya’nın Karadeniz’de Ticarete Başlaması ve Osmanlı İmparatorluğu, 1700-1787”, *Osmanlı Denizciliği*, İstanbul 2006, s.285.

esir ettiler sonra da serbest bırakılıp İsveç'e gönderdiler. Tarihte bu olaya 12 Şubat 1713 "Kalabalık Vakası" ya da "Kalabaliken-i Bender" denilmiştir. Kalabalık vakası sonucunda II. Devlet Giray azl edilip Kırım tahtına Kaplan Giray geçmişti.

Osmanlı (Kırım Hanlığı) ile Rusya arasındaki sınır meselelerine evvelde 1705 (1218) yılında bir komisyon tarafından sınır tespit çalışması yapılmıştı fakat Prut Antlaşması sonucu sınırlarda değişiklik olduğu için İngiliz elçisi Sutton ve Hollanda elçisi Colier'in arabuluculukları sayesinde 1712 yılında İstanbul Antlaşması yapıp Prut Antlaşması yenilenmiş oldu¹¹⁷. Bu antlaşma gereği Ruslar, Azak kalesini Osmanlılara teslim etmiş ve Kamenny Zaton ve Samara kalelerini yıkmışlardı. Ayrıca yenilenen antlaşmada eklenen maddeler gereği Ruslar, üç ay içerisinde Lehistan'dan askerlerini çekecek ve Lehistan'ın iç işlerine müdahale etmeyecekti. Yaşana "Kalabalık Vakası" sonucunda Kırımlıların da illa Ruslardan vergi isteriz demelerinin sonucunda 1713 yılında Rusya ile Osmanlı arasında Edirne Muahedesi imzalandı. Bu sınır anlaşması gereği de Rusya ile Osmanlıların aralarındaki ihtilafli bölgeler hallolmuş ve her iki tarafta bu sınır antlaşmasını tasdik etmişti. Bu sınır hattının önemi, 1735 yılında başlayan Osmanlı-Rus çatışmalarının daha iyi anlaşılmasını sağlayacak olmasıdır. Çünkü ileride göreceğimiz üzere Ruslar, Kırım sınırında agresif genişleme siyaseti güdecek, Dağıstan ve Kafkas bölgesinin kendisine ait olduğunu ilan ederek sınırlarının Kırım Tatarları tarafından tacize uğradığını ileri sürerek Osmanlı-Kırım topraklarına saldıracaktı. 1713 Edirne Antlaşması'na Osmanlı tarafından murahhas olarak: Tevkii İbrahim Ağa, Sabık Defterdar Mehmed Efendi, Kırım Hanı'nın temsilcisi olarak Or Beyi Mehmed Paşa ve Hotin kalesi temsilcisi Mehmed Ağa yer alıyordu. Rus murahhasları olarak başta Kiev Vali Muavini Stephan Galiçov olmak üzere toplam dört kişi

¹¹⁷ T. K. Krilova, "Russkaya Diplomatiya na Bosfore v 1711-1714 gg.", *Mejdunarodnie Svyazi Rossii v XVII-XVIII vv. (Ekonomika, Politika i Kultura)*, Moskva 1966, s.411-412; "Russko-Turetskie Otnoşeniya Vo Vremya Severnoy Voynı", *İstoriçeskie Zapiski*, T. 10, Moskva 1941, s.273.

katılmıştı. Rus ve Osmanlı murahhasları sınırda bulunan Portoşov nam mahallede bir araya gelerek bütün sınırları gezdiler ve uygun yerlerde honkalar üzerine sınırı belli etmesi açısından alametler konuldu. Nihayetinde 1714 yılında Türk-Rus sınır hatları belirlenip ayrıntılı bir şekilde protokol yapıldı.¹¹⁸ Antlaşma gereği sınır Özü nehrine dökülen Erel ve Samar ırmaklarının ortasından başlayarak Azak kalesi ile Çerkassk'ın ortasındaki Timurleng nehrinin Ten suyuna karıştığı yere kadar varırdı. Böylelikle Özü suyunun Samar nehri bölgesi Osmanlılara bırakılırken Erel nehri bölgesi de Ruslara bırakılıyordu. Edirne Antlaşması'nda Babıali, Rusların evvelde Kırım Hanlarına ödediği “tış” vergisinin Çarın iradesine bırakmakla birlikte bu meselenin ötelendiğini söylememiz gerekmektedir. Çar Petro zaten bu vaziyetin daha öncelerinde onur kırıcı olduğunu düşündüğü için Rusya'nın artık Tatarların boyundurluğunda olmadığını göstermek açısından vergi göndermeyi red etmiştir.

1711 Prut Antlaşması ile sağlanan Türk-Rus barışı, 1713 Edirne Antlaşması ile de sınırların kesin tespiti sağlanmıştı. Bu vakitten sonra ne Sultan III. Ahmed (1703-1730) ne de Çar Petro Türk-Rus ilişkilerinin bozulmasından yanaydı. Çünkü Osmanlılar bir taraftan Mora seferi için hazırlıklar yaparken diğer taraftan da Safevi (İran) sınırlarında gerginlikler ve karışıklıklar çıkmaktaydı. Ruslar açısından da Petro'nun kuzey savaşı halen bitmiş değildi ve Lehistan'a müdahale edip nüfuz elde etmek istiyorlardı. Sultan, Kırım Hanı ile *serhad* boylarındaki Osmanlı beylerine Ruslar ile sulhu bozabilecek gerginliklerden uzak durulması gerektiğiyle alakalı emirler gönderiyordu.¹¹⁹ Hatta Sultan, İsveç Kralı Şarl ile ona bağlı Kazakları ve Stanislav Leshinskiy'i Türk sınırlarından çıkararak Ruslarla olan iyi münasebetlerini koruma taraftarıydı. Daha sonra da Fransız elçi Bonnac'ın yardımlarıyla Osmanlılar ile Ruslar arasında 1720 yılında İstanbul Antlaşması imzalandı. Bu antlaşma

¹¹⁸ BOA, *Rus Ahidnamesi Defteri*, nr. 83/1. s.43-44.

¹¹⁹ Krilova, “Russkaya Diplomatiya”, s.445.

Edirne Antlaşmasının yenilenmesi icabında yapıldı ve Ruslar bu antlaşma ile İstanbul'da daimî elçi bulundurma hakkı elde etmişti. Akabinde Ruslar, İsveç'i kuzey savaşında yenilgiye uğratarak (1721) Nishdat Barış Antlaşmasını imzalattılar. Bu antlaşma gereği Ruslar Baltık Denizi'ne ulaşabildiler ve artık diğer hedefleri olan Karadeniz'e ulaşma fırsatını yakalamış oldular.

Osmanlı Devleti, erken XVIII. yüzyılda Avrupalı devletlere karşı 1699 Karlofça Antlaşması gereği kaybettiği eski topraklarını geri alma siyaseti gütmüştü. Eski toprakları geri alma "istirdat" siyaseti gereği Osmanlılar, Rusların İsveçliler ile olan Kuzey Savaşlarına müdahil olmuştu. Baltacı Mehmed Paşa'nın 1711 Prut seferi sonrası Ruslardan Azak kalesi istirdat edilmişti. Azak kalesi, Osmanlıların 1700 İstanbul Antlaşmasıyla kaybettiği ve daha sonra ele geçirdiği ilk topraktır. Azak'ın alınması ve Karadeniz'in tekrar bir Türk gölü haline gelmesiyle birlikte Türkler yönünü 1699 Karlofça Antlaşması gereği Venedik'e verilen Mora yarımadasına çevirmişlerdi. Karlofça Antlaşması ile büyük infiale uğrayan Türkler tekrar eski şanlı zaferlere özlem duyarak ataları gibi fütühatçı siyaseti takip etmeye başlamışlardı. Prut zaferinden sonra Türkleri Mora'yı yeniden fethetmeye ve Venedik'e karşı düşmanca tavır takındırmaya iten sebepler ise şunlardır: Venediklilerin Balkanlarda Hristiyan tebaayı bilhassa Karadağlıları Osmanlı idaresine karşı kışkırtmak, Osmanlı'dan kaçan mülteci Karadağlıları korumak ve himaye etmek, Venedik'in Akdeniz'deki Türklere karşı korsansal faaliyetleri ve Katolik Venedik yönetiminin zulmüne maruz kalmış Ortodoks Rum Mora halkının eskiden olduğu gibi yine Türklerden yardım ve himaye istemeleri. Bu sebepler sonucu Babıali yönetimi Venedik'e 1714 yılında harp ilan etti. Sadrazam Damat Ali Paşa, 100.000'i aşkın yeniçeri, 6.000 cebeci ve 3.100 topçu¹²⁰ ve eyalet askerleriyle birlikte toplam

¹²⁰ BOA. *Bâb-ı Defterî Başmuhasebe*. (D.BŞM), nr. 1275, s.1-3; Râşid Mehmed Efendi-Çelebizâde İsmail Âsım Efendi, *Târîh-i Râşid ve Zeyli*, haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul, Klasik Yayınları, 2013, c. II, s.894.

200.000¹²¹ askerden mürekkep güçlü bir ordu ile karadan, kaptan-ı derya Canım Hoca ve Mehmed Paşa da 30 kalyon ve 40 kadirga¹²² ile denizden hareket ederek Mora seferine çıktılar (26 Rebiülâhır 1127/1 Mayıs 1715). Osmanlı ordusu Mora yarımadasındaki Venediklileri kuşattı. Bu muharebe daha çok kuşatma muharebesi olduğu için top ve ateş gücüne önem verildi ayrıca da Kırım Hanı Kaplan Giray’dan asker istenmesi sonucu 5.000 asker Bosna’ya ve 5.000 asker de Mora’ya olmak üzere toplamda 10.000 Tatar süvarisi de savaşa müdahil olmuştu¹²³. Menzil uzun olduğu için Tatarlar savaşa geç müdahil oldular bundan dolayı fazla yararlılık gösteremediler. Kırım askerleri Selim Giray’ın oğlu İslam Giray Sultan komutasında Kırım’dan Mora bölgesindeki Anaboli kalesinin fethinde yararlılık gösterip Değirmenlik Menzili’ndeki merkez orduya katılmışlardı (22 Temmuz 1715)¹²⁴. Mora seferine iştirak eden Tatarların ücretleri ve iâşeleri devlet tarafından karşılanarak orduya katılmışlardı. Ayrıca Babialı tarafından sefer öncesinde Kırım Hanı’nın şahsına 10.000 kuruş, sekban ücreti olarak 40.000 kuruş ve 4.500 kuruş olarak da ihsan ödemesi yapılmıştı¹²⁵.

Osmanlı ordusu, Mora seferinde hızlı ve etkileyici sonuçlar elde ederek yarımadaı Venediklilerden temizlediler. Prut seferinde Ruslara, Mora seferinde de Venediklilere karşı Osmanlı ordusunun kesin zaferleriyle Devlet-i Aliye’nin Karlofça ile azalan prestiji artış göstermiş ve düşmanlarına yeniden korku salmaya başlamıştı. Mora seferindeki zaferini fırsat bilen Osmanlılar, Girit adasındaki henüz fethedilmemiş Sperlanka, Granbosa ve Suda gibi Venedik kalelerini de ele geçirmişti. Türkler, Mora ile yetinmeyip Karlofça’da kaybettiği Dalmaçya kıyıları ile bazı Hırvat topraklarına da ilerleyince Avusturyalılar vaziyete

¹²¹ Dukakinzade Feridun, *1714-1718 Türk -Avusturya-Venedik Seferi*, İstanbul Askeri Matbaa, 1932, s.5.

¹²² Dilâverzâde, *Hadikatü’l-vüzerâ zeyli*, s. 20; Atâ, *Târih-i Atâ*, c. II, s. 87; Abdülkadir Özcan, Nurten Sevinç, “Nasihatnâme’den Talimatnâme’ye: Damad/Şehid Ali Paşa ve Devlet Görevlilerine Dair Yazılı Emirleri”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, s. 13/2019, s.454.

¹²³ BOA. *Name-i Hümayun Defteri*, nr. 6, s.244-246, 344.

¹²⁴ Göynüklü Ahmed Efendi, a.g.e., vr. 260 a.

¹²⁵ BOA. *Name-i Hümayun Defteri*, nr. 6, s.246.

müdahale edip Venedik ile Osmanlı aleyhine ittifak imzaladılar (15 Nisan 1716)¹²⁶.

Avusturya, Osmanlı'nın Venedik karşısında ilerlemesinden endişe duyarak Türklerden işgal ettikleri yerlerden çıkmalarını ve Venedik'e teslim edilip ayrıca tazminat ödenmesini talep ettiler. Türklerin bu talepleri red etmesi üzerine Avusturya, Venedik ile yaptığı antlaşmaya uyup Osmanlılara harp ilan etti. Türkler, Korfu (Corfu) seferiyle meşgulken Avusturya'nın harp ilanı ile birlikte birde askerlerini Avusturya sınırlarına kaydırmakla uğraşacaktı.

Böylelikle Osmanlılar iki ateş arasında kaldılar (Venedik ve Avusturya). Sadrazam Damat Ali Paşa komutasındaki 100.000 kişilik Türk kuvvetleri, Avusturya ordusunu komuta eden Prens Eugene tarafından 1716 yılında Petervaradin Muharebesi'nde hezimetle uğratıldı.

Osmanlı kuvvetleri, 1714-1718 Türk-Avusturya-Venedik Savaşına Mora kuşatmasıyla başarılı bir şekilde başladı fakat 1716 yılında ki Petervaradin'de Avusturyalıları karşı alınan hezimetle ve Sadrazam Paşa'nın savaş esnasında şehit düşmesiyle birlikte savaşın seyri olumsuz yönde gelişmeye başladı. Bundan dolayı 1714-1718 Avusturya ve Venedik ile girişilen mücadelenin kaderini belirleyen savaş hiç kuşku yok ki Petervaradin'dir. Savaş sonucunda Osmanlı merkez ordusu dağıldı ve Sultan III. Ahmed de Korfu kuşatmasını kaldırma kararı aldı. Avusturyalıları ise hücum pozisyonuna geçerek Osmanlı'nın Orta Avrupa'da ki son topraklarına yani Banat'a saldırarak işgal etti. Prens Eugene, Banat'ın ardından Osmanlılar açısından Orta Avrupa'ya açılan kapı olarak görülen Belgrad'ı istila etti. Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın sadareti döneminde İngiltere ve Felemenk devletlerinin aracılığı ile 21 Temmuz 1718 yılında Pasarofça Antlaşması imzalandı. Antlaşma, Osmanlı Devleti ile Avusturya ve Venedik devletleri arasında yapıldı. Antlaşma gereği Osmanlı Devleti, Banat'ı, Temeşvar'ı, Küçük Eflak'ı (Oltenia-Alut nehrine kadar olan bölge), Belgrad dahil kuzey Sırbistan'ı ve Sava nehrine kadar olan Bosna'nın kuzey topraklarını Avusturya

¹²⁶ M. Alaadin Yalçinkaya, "XVIII. Yüzyıl: Islahat, Değişim ve Diplomasi Dönemi (1703-1789)", *Türkler*, c. XII, (Ed. Güler Eren), Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s.71.

Devleti'ne verdi. Osmanlılar, Venedik'ten Mora yarımadasını almanın karşılığında Çerigo adasını iade edip, Preveze kalesini Venedik'e verdiler.

1714-1718 Türk-Avusturya-Venedik Muharebesi'nin kesin galibi Avusturya olmuştu. Pasarofça Antlaşması, 25 yıl sürecek bir barışı taahhüt ediyordu. Fakat 19 yıl sonra Avusturya “nakz-ı ahd” edip yani antlaşmayı bozup 1737 yılında bu sefer Rusya ile birlikte Osmanlılara karşı savaşıacaktı. Pasarofça Antlaşması, Osmanlıların kaybedilen yerleri tekrar geri alma ve fütühatçı girişimlerini baltalayıcı bir gelişme olmuştu. Fakat her ne kadar Avusturyalılar karşısında onur kırıcı bir durumda olsalar da Venedik'ten Mora'yı geri alarak bir nebze de olsa kendilerini teselli edebiliyorlardı. Pasarofça gereği Osmanlılar, Banat ve Temeşvarı kaybederek Orta Avrupa'dan yani Macar (Erdel) topraklarından tamamen çıkarılmışlardı. Avusturya karşısında Karlofça'dan sonra alınan ikinci yenilgiyle birlikte artık Türkler savunmada, Avusturyalılar hücum pozisyonundaydılar. 1718 tarihinden sonra Habsburgların, Türklere karşı temel politikası Balkanlar'dan Osmanlı idaresi atmak ve doğu Avrupa'ya hâkim olmaktı. Fakat doğu Avrupa'ya hâkim olmak isteyen ve Türkler tarafından yeni yenilgi almış bir güç daha vardı o da hiç kuşkusuz Ruslar idi. Romanof hanedanı tarafından idare olunan Rusya, Türklere ilk ciddi zorluğu Kutsal Savaşlarda Azak önünde çıkarmış fakat akabinde Karadeniz'e açılan bu bölgeyi kaybetmişti. Rusların da Avusturyalılar gibi temel politikası doğu Avrupa'nın ve doğu Akdeniz'in en büyük gücü olmaktı. Türklere karşı ilk Rus-Avusturya ittifakı 1696 yılında çıkarlar doğrultusunda oluşmuştu artık bundan sonra hedeflerine birlikte yürüyüp ulaşmayı deneyeceklerdi. Her iki devletin politikası da kafir Türkleri Avrupa topraklarından atıp onun zengin topraklarına sahip olmaktı. Fakat daha ileri ki yıllarda Türkler, Balkanlar'da zayıf düştüğünde de bu sefer birbirlerinin düşmanı olacaklardı. Yani Katolik Avusturya ile Ortodoks Rusya'yı bir araya getirip ittifak ettiren sebep kafir Türkler meselesi değildi devletlerin çıkarlarıydı.

2. OSMANLI-RUS SAVAŞININ BAŞLAMASI 1735

2.1. 1736-1739 Savaşının Sebepleri

Türklerin Avrupa devletleri karşısındaki gerileyişi, 1683 yılında ki Sadrazam Merzifonlu tarafından Viyana şehrinin Osmanlı tarihinde ikinci defa kuşatılmasıyla başlamıştı. Papa önderliğinde Türk cihadına karşı Haçlı ruhu tekrar dirildi ve Katolik Hristiyan devletlerinin siyasi savunucusu Avusturya'yı Venedik ve Lehistan devletlerinin de desteklemesiyle Kutsal Birlik oluşturuldu. Enteresan olan ise Rusya'nın bu Haçlı güruhuna katılmasıydı ve tüm Hristiyan aleminin (Fransa hariç) hiç kuşku yok ki tek ortak derdi o dönemde Türkleri Avrupa'dan kovmaktı. Uzun süren savaş neticesinde Türkler, Orta Avrupa'dan atılmış Haçlı devletleri karşısında ilk ciddi yenilgisini ve toprak kaybını yaşamıştı. Ruslar karşısında İsveç'i destekleyen Türkler, Poltova zaferinden sonra Petro'nun Türk topraklarına akınlarını bahane ederek Prut'ta Ruslara önemli bir hezimet yaşattılar ve kaybedilen Karadeniz'in kilidi olan Azak kalesi geri alınmıştı. 1711 Prut Antlaşmasıyla, Azak kalesinin Türkler tarafından alınıp Rusların Karadeniz'de ne savaş nede ticaret gemisi bulundurmama hakkı, Ruslar tarafından 1736 savaşının önemli bir sebebi olmuştu. Akabinde Avusturyalılar, Osmanlı ile Venedik muharebesinin Osmanlı lehine dönüştüğü zamanda devreyi girip Türklere 1716 Petervaradin'de ağır bir yenilgi tattırıp Orta Avrupa'dan tamamen uzaklaşmasını ve önemli bir kale olan Belgrad'ın ellerine geçmesini sağladılar. 1718 Pasarofça Antlaşması, 1699 Karlofça'dan sonra Osmanlıların, Avusturyalılar karşısında aleyhlerine imzaladıkları ikinci ciddi barış antlaşması olmuştu ve böylelikle Avrupa'da ki Türk hakimiyeti gerilemeye devam etmekteydi. Aslında her üç devlet içinde temel sebepler şunlardı: Osmanlı Devleti, Karlofça ve Pasarofça Antlaşmaları ile kaybettiği yerleri geri almak ve tekrar cihan hakimiyeti kurup *düvel-i muazzamadan* haraç alarak üstünlüğünü kanıtlamak istiyordu. Rusya Devleti, Kırım

Tatarlarının üzerlerindeki baskıları kırıp, Karadeniz'in kuzeyine-Kırım Hanlığı'nı yıkarak hâkim olup, Avrupa'ya donanma ile açılarak modern ve bölgeye hâkim bir devlet olmak istiyordu. Diğer yandan Balkanlardaki Ortodoks din kardeşlerini de himaye ederek "III. Roma Devleti"¹²⁷ olduğunu diğer devletlere kabul ettirmek niyetindeydi. Avusturya Devleti ise Türklere karşı aldığı iki galibiyetle- ki tek başına aldığı bir zafer değildi fırsatları iyi değerlendirip ittifakla zaferler kazanmıştı- Avrupa'da prestiji ve hakimiyeti kuvvetlenmişti. Avusturya, Türklerin zayıf düştüğünü düşünerek fırsat kollamaktaydı ve zamanı geldiğinde darbe indirerek Balkanlarda hakimiyet kurma niyetindeydi. Bu konuda Rusya ile aynı emelde oldukları için Türkler aleyhine 1695 yılında olduğu gibi 1726 yılında da gizli ittifak antlaşması imzalamışlardı.

Osmanlılar, 1718 Pasarofça Antlaşmasında sonra Avrupa ile dostane ilişkiler kurma ve savaştan olabildiğince kaçınma politikasına yönelmişti. 1718-1730 yılları Osmanlı tarihinde "Lale Devri" olarak bilinmektedir ve İran ile yapılan savaşlar hariç genel olarak barış içerisinde geçirilen bir zaman olmuştur. Bu dönemde Osmanlı'da önemli değişikliklerde yapılmıştı bunlar: daha önce küçümsediği Avrupa devletlerine ilk kez (geçici olarak) elçiler gönderilmişti. Batılı devletlerle ticaret antlaşmaları yapıp, dostane diplomatik ilişkiler içerisine girilip savaştan kaçınılarak diplomasiye önem verilmişti. Bu vaziyet bize Osmanlıların askeri olarak artık Avrupa devletlerine mutlak üstünlük kuramadığını ve bu durumu Türklerin de idrak ederek barışa (diplomasiye) önem vermeye başladığını gösteriyor. Lale Devri'nde Sadrazam Nevşehirli İbrahim Paşa, önemli atılımlar da bulunarak her alanda kalkınma ve disiplin ortamı oluşturdu. Önemli atılımlardan biri de yeniçeri ocağı içerisinde

¹²⁷ Constantinople'un Sultan II. Mehmed tarafından 29 Mayıs 1453 yılında fethedilmesiyle Roma kalıntıları olan Mora Despotluğu ve Trabzon Rum Devletleri'nin de Türk hakimiyetine geçmesiyle (Doğu) II. Roma yıkılmış ve varisleri yok olmuştu. Bunun üzerine tek bağımsız Ortodoks devlet olan Moskova Devleti de III. İvan döneminde "Çar" (İmparator) olduğunu ve devletin de Roma'nın devamı olduğunu iddia etmişti. Bu iddia çok zayıftır ve o dönem hiçbir devlet tarafından nazar-ı dikkate alınmamıştır. III. İvan, o dönemde hala Tatarların baskısı altında olan ve Kırımlılara tış vergisi veren bir Rus Knezi konumundaydı.

tulumbacılar teşkilatı oluşturup kârgir yapılı İstanbul'un yangınlarla zarar görmesini engellemekti. Diğer bir kalkınma hamlesi de İbrahim Müteferrika'dan gelmişti, 16 Aralık 1727 yılında İstanbul'da ilk Türk matbaasını kurarak ilmi anlamda matbu kitap basımına başlanmıştı.

Bu dönemde Osmanlı tarihinde görülen normal eğlencelerinde üstünde bir *zevk ü sefa* havası esmekteydi. Ramazan eğlencelerinin dışından da şehzade *surname-i hümayunları* gibi çeşitli eğlencelerin artmasıyla birlikte masraflar ve savurganlıklar arttı. Neticede tebaaya yeni vergiler eklendi, sosyal ve mali düzen bozulmaya başladı. Bu sebeple devletin içinde bulunduğu mali yapıyı düzeltme açısından İran'da ki karışıklıkları ve Kafkasya Müslümanlarının yardım talepleri neticesinde Safeviler ile yeni bir savaş girişildi. İran'daki karışıklıklardan Rus Çarı Petro da faydalanmak istiyordu ve neticede Ruslar da İran'ı istilaya başladılar. Osmanlılar, İran'ın Kafkas bölgelerini fethederken Ruslar ile karşılaştılar. Ruslar Dağıstan bölgesini istila ettikten sonra Hazar Denizi'nin (Mazandaran) güneyine inmeye başlamışlardı. Hatta Çar Petro Derbend bölgesine kadar ilerlemiş, lojistik iaşe desteğinin kesilmesi veya bitmesi ve Osmanlıların ikazları sonucu buradan geri dönmüştü¹²⁸. Fakat Dağıstan'ın güneyinde ki Şirvan Şemahı Hanlığı Osmanlı'ya tabii olmuştu ve Ruslar ile Osmanlılar Kuzey-Orta Kafkas topraklarında ihtilafa düştüler. Rus Çarının Kafkaslarda ilerlemesi sonucunda, Osmanlı paşaları bazı stratejik tedbirler almaya başladılar, Kafkas Müslümanlardan gelen yardım talepleri ve bilhassa İngiliz ve Avusturya elçilerinin tezviratları Türkleri Ruslar aleyhine savaşa iten önemli sebeplerden olmuştu. İngiliz elçi Abraham Stanyan, Sadrazam Paşa ile görüşmesinde Rusların Danimarka'ya harp ilan edeceklerini, Avusturya ile yakınlaşıp ittifak edeceklerini bunun kanıtı olarak da Rus Çarı torunu Grandük Peter'i Avusturya İmparatoru'nun yeğeni ile evlendirmek istediğini, oluşacak

¹²⁸ L. Lockhart, *The Fall of the Safavi Dynasty and the Afghan Occupation of Persia*, 1958, s.186.

muhtemel ittifakta Türkler ile İngilizlerin zarar göreceğini iddia etmişti. Ayrıca Çar Petro'nun 100.000 kişilik bir kuvvetle Kafkasya'ya yürüdüğünü Şirvan, Revan ve Gürcistan'ın bir kısmını aldığını ve Hristiyan Gürcü prenslerinin ve Ermenilerin Rus himayesine girdiklerini ve Osmanlı'yı Kafkaslardan tehdit ettiklerini Venedik ve Avusturya elçilerinden duyduğunu ilettiler¹²⁹. Gürcistan bölgesi Osmanlı'ya bağlı prensliklerden oluşmaktaydı fakat Ruslar, Gürcistan'ın bir kısmını ele geçirerek buralara kendi valilerini tayin ederek bazı Gürcü Prensleri de Osmanlı aleyhinde kışkırtmıştı. Bu arada Ruslara sığınan Tiflis Hanı ile oğlu Şehsüvar, Gürcüleri Osmanlı aleyhinde kışkırtmaya çalışmaktaydı. Bu kışkırtmanın ardında Rus hükümeti bulunmaktaydı. Ruslar, Osmanlı'ya bağlı Gürcistan haricinde Kuban eyaletinde bulunan Nogaylara da saldırarak 20 Nogay Tatarını katlederek birçok esir almışlardı. Ruslar, yine Osmanlı Devleti'ne tabii konumda bulunan Dağıstanlıların 60.000 koyununu gasp etmişlerdi. Ayrıca Osmanlı Devleti'ne tabii bulunan Barabaş Kazaklarını kendilerine tabii kılarak bu bölgede bir kale inşa etmişlerdi¹³⁰. Bu girişimlerle Rusların ne planladıkları aşikârdı. Ruslar, kuzeyden Karadeniz'e ve Kafkasya'ya hâkim olabilmek için adım adım ilerlemekteydi ve Osmanlı'nın da hakimiyet alanlarını bu bölgelerde daraltmaktaydı.

Bunlara ilaveten Ruslara bağlı bilhassa Don Kazakları, Osmanlı'ya tabii Çerkezlere, Kabarday beylerine ve Kırım Hanlığı'nın Kuban bölgesine tacizlerde ve akınlarda bulunmaktaydı. Hatta 1722 yılında I. Petro, Sultan'a mektup göndererek Kırım Tatarlarının Kabarday topraklarına yönelik mütecaviz hareketlerden bulunduğundan şikayetçi olup bu tür sınır ihlallerinden vazgeçilmesi için Kırım Hanı'nın uyarılması gerektiğini bildirmişti. O

¹²⁹ Solovyev, *Istoriya Rossi*, c. XVIII, s.691.

¹³⁰ Şemdanizade, *Mür'î't-Tevârih*, s.40-41; Ahmed Câvid Bey'in eserinde, Kuban seraskeri Arslan Giray Sultan'ın bildirisine göre çapula çıkan Ruslar, Kuban ve Azak civarlarında yaşayan Nogay ve Çerkez halklarından 20 kişiyi esir edip 15.000 kişiyi de öldürerek 20 tüccarın mallarında mallarını yağmalamışlardı. Ahmed Câvid, a.g.e., s.65.

dönemde Ruslar Aleksiyeв Daşkov’u İstanbul’a gönderip Kırım Hanı Saadet Giray’dan şikayetçi olmuşlardı. Saadet Giray, sınır komutanları ve bilhassa Azak kale komutanları sürekli Babıali’ye Kabarday, Kuban ve Azak taraflarındaki Müslümanların mallarının Don Kazakları tarafından yağmalandığını rapor ediyorlardı. Babıali de bu şikayetleri Çar Petro’ya bildirmiş ve *muvaakkaten* olan barışın *mü’ebbeden* devam etmesinden yana olduğunu bildirerek barış şartlarının yerine getirilmesini istiyordu¹³¹. İran’ın Osmanlılar ve Ruslar tarafından istilasının başlamasından önce de her iki devlet diplomatik olarak birbirlerini suçluyorlardı ve savaş sınır meseleleri ve Rusya’nın yayılmacı politikası gereği kaçınılmazdı. Kafkas ihtilafı ve İran’ı paylaşma meseleleri neticesinde neredeyse savaş çıkacakken Fransız elçi Marquis de Bonnac’ın araya girmesiyle iki taraf arasında arabuluculuk edip uzlaşma sağlandı. Fransa’nın erken XVIII. yüzyılda ki en büyük rakibi hala Avusturya idi ve çıkararak muhtemel Osmanlı-Rus savaşında iki taraf kendilerini zayıflatacak ve Avusturya bölgede daha güçlü olacaktı. Bundan dolayı Fransa hükümeti çıkarları doğrultusunda Osmanlı’nın bölgede hala etkin, güçlü ve caydırıcı bir güç olarak kalmasını istiyordu. Rusların da Avusturyalıların da fazla güçlenip Türklerin bunların karşısında zayıf kalması Fransızlar için büyük tehdit oluşturabilirdi. Nihayetinde Ruslar ile Türkler Kafkas sınır problemini, 24 Haziran 1724 yılında “İran Mukasenâmesi” (İstanbul Antlaşması) adından bir antlaşma imzalayarak çözdüler¹³². Antlaşma gereğince Şirvan’da ki Lezgi taifesinin Hanı Davud, Şemahı şehrinin de sahibi olup Osmanlı’ya bağlı kalacak ve Şirvan’ın Hazar’a kıyı olan kesimi Rusların (Derbend kalesi dahil) kara tarafı da Osmanlıların olacaktı¹³³. Derbend ve Bakü şehirlerinin Ruslara bırakılmasıyla Osmanlıların Hazar Denizi’ne ulaşmaları Ruslar tarafından engellenmiş oluyordu. Ruslar ayrıca Gilen, Mazandaran ve Esterabad’ı da ele

¹³¹ 1722 yılında Rus Çarı Petro’ya gönderilen *nâme-i hümayun* sureti için bkz. BOA, NHD, nr. 7, s.63-65.

¹³² III. Ahmet dönemi Osmanlı ile Petro dönemi Rusya arasındaki Kafkas sınır problemi ve 1724 İstanbul Antlaşması için bkz. Ensar Köse, *Osmanlı Devleti ve Rusya Arasında Kafkasların Taksimi 1724 İstanbul Antlaşması*, İstanbul 2017.

¹³³ 1724 İstanbul Antlaşması için bkz. BOA, *Düvel-i Ecnebiye Defterleri* (A.DVN.DVE.D), nr. 83/1, s.70-76.

geçirerek Hazar Denizi'nin güney kıyısına kadar egemenliğini genişletiyordu. 1724 yılı Kafkas sınırları, 1727 yılı Hemedan Antlaşması ile sınır tespit komisyonu tarafından netliğe kavuşturulmuştu. Fakat Ruslar hedefini İran'a doğru değil de Osmanlı'nın Karadeniz topraklarına doğrulttuğu için İran ile anlaşarak daha önce ele geçirdiği Hazar kıyılarını (Dağıstan hariç) Nadir Şah'a vererek dostluğunu kazanmaya çalıştı. Ruslar, Petersburg Antlaşması (1723) ile İran'dan ele geçirdikleri toprakların Kura nehrinin güneyinde kalan Gilan, Mazandaran ve Astarabad eyaletleri 1732 Resht Antlaşması ile ve Kura nehrinin kuzeyindeki Derbent, Tarki ve Gence gibi topraklarda 1735 Gence Antlaşması ile İran'a verilmişti. Bu antlaşmalar ile Ruslar, Nadir Han'ın İran'da güçlendiğini ve asıl düşmanları olan Osmanlılara karşı kullanılabileceğini düşünmekteydiler. Bundan dolayı İran'ın eski topraklarını Ruslara düşmanlık etmesinler diye geri vererek İran'da ticari ayrıcalıklar elde ettiler. Nihayetinde Ruslar ile İranlılar arasında iyi ilişkiler hasıl olduğundan ortak hasım gördükleri Osmanlı aleyhine ittifak dahi kurmuşlardı¹³⁴. Ruslar diğer taraftan da Avusturya hükümeti ile de 1733¹³⁵ yılında ittifak yenileyerek Osmanlıları üç koldan sıkıştırmayı planlamışlardı.

1723-1727 Osmanlı-İran savaşlarından önce İran, Safevi hükümdarı I. Hüseyin (1694-1722) döneminde Afganlıların istilasına uğradı. Afgan lider Mahmud İsfahan'ı ele geçirip son gerçek Safevi Şahı Hüseyin'i tutsak etti. I. Hüseyin tahtı Mahmud'a bıraktı ve kendisinden sonra gelen II. Tahmasb ve III. Abbas da birer kukla yönetici konumundaydılar. Ardından II. Tahmasb (1722-1732) Safevi hanedanlığının başına geçti ve Hørsan'ın Afşar Türklerinden (gerçek adı Tahmasb Kulu Han Afşar) olan Nadir Şah (1736-1747) 1726 yılında II. Tahmasb'ın hizmetine girdi. Şah da Nadir'i bütün ordu işlerinden sorumlu tutarak onu

¹³⁴ Ruslar ile İranlılar arasında Osmanlı aleyhinde gerçekleşen ittifak için bkz. Ahmed Câvid, a.g.e., s.65-66.

¹³⁵ Fatih Ünal, *XVIII. Yüzyıl Türk-Rus İlişkilerinde Neplüjev (İstanbul'dan Orenburg'a)*, Ordu 2015, s.76.

“korkçibaşı” ilan etti. Şah yönetiminde kukla iken Nadir Şah ordu komutanı olarak devletin gerçek yöneticisi konumundaydı. 1723-1727 Osmanlı-İran savaşları sonucunda Hemedan Antlaşması imzalandı ve İran, kuzey ve batı yönünde büyük ölçüde toprak kayıplarına uğradı. Bu sırada Osmanlı Devleti içerisinde de karışıklıklar baş göstermişti. Patrona Halil adındaki bir tellağın başlattığı isyan sonucunda Lale Devri Padişahı III. Ahmed, 1730 yılında tahtan indirilip Sultan I. Mahmud (1730-1754) tahta geçirildi¹³⁶. Bu karışıklıklar içerisinde Nadir Han, İran’ın iç karışıklıklarını gidermiş yönetimde söz sahibi olmuştu ve Osmanlıların ele geçirdiği toprakları tekrar İran hakimiyetine almak için kolları sıvamıştı. 1730 yılında Osmanlılar ile İran arasında başlayan savaşta ilk yıllarda İran lehine gelişmeler yaşanıyordu hatta İran 1727 yılında kaybettiği toprakların ekseriyetini dahi yeniden ele geçirmişti. Fakat Osmanlı’nın Bağdat Beylerbeyi olan Ahmed Paşa, İran ordularını hezimete uğratarak Kirmanşah ile Hemedan’ı geri almıştı ve Hekimoğlu Ali Paşa da kuzeyden fütuhata katılıp Revan’ı 200.000 kişilik İran ordusuna karşı savunduktan sonra¹³⁷ Urumiye ve Tebriz’i ele geçirmişti. Nihayetinde yapılan 1732 Ahmed Paşa Antlaşmasıyla (Musalâha) Osmanlılar kuzey Kafkasya topraklarına (Şirvan, Revan, Nahcivan ve Dağıstan) hâkim olurken, İran da güney Kafkasya ve batı İran topraklarına tekrar hâkim olmuştu. Bu haber üzerine Nadir Han Horasan’dan İsfahan’a gelerek II. Tahmasb’ı tahtan indirip yerine oğlu olan son Safevi Şahı III. Abbas’ı tahta geçirip kendisini de “Şah Vekili” ilan ederek yönetimi fiili olarak ele geçirmişti. Nadir Han 1733 yılında tekrar harekete geçerek Erbil’i aldıktan sonra 12 Ocak 1733’te Bağdat önlerine geldi. Bağdat, Vezir Ahmed Paşa tarafından Nadir Han’a karşı başarılı bir şekilde 7 ay 8 gündür savunuldu, sabık Sadrazam Topal Osman Paşa 80.000 kişiyle yardıma gelip Nadir Han’ın ordusuna taarruza geçti ve nihayetinde Nadir Han

¹³⁶ Detaylı bilgi için bkz. Faik Reşit Unat, *1730 Patrona İhtilâli Hakkında Bir Eser: Abdi Tarihi*, TTK, Ankara 1999; ‘Abdî, *Târîh-i Sul ân Ma mûd Hân ibn Sul ân Mus afâ Hân*, Süleymaniye Kütüphanesi, Es’ad Efendi, no. 2153.

¹³⁷ Hekimoğlu Ali Paşa’nın İran seferlerindeki başarıları ve İran ordusuna karşı Revan savunması hakkında detaylı bilgi için bkz. Abdürrazzak Nevres, *Târîhçe-i Nevres*, haz. Hüseyin Akkaya, İstanbul 2004.

yaralanıp 30.000 asker kaybederek ric'at etti¹³⁸. Nadir Han, Topal Osman Paşa'yı Kerkük'te yenilgiye uğratıp öldürdü ve Kerkük'ü ele geçirdi. Ardından Nadir Han, Topal Osman'ın halefi olan Vezir Köprülüzade Abdullah Paşa'yı da Arpaçay Meydan Muharebesinde hezimete uğratarak öldürdü. Osmanlıların iki büyük serdar paşasının öldürülmesiyle orduda panik ve otorite boşluğu yaşanmaya başladı. Bunu fırsat bilen ve üst üste zaferler kazanan Nadir Han da Ermenistan, Şirvan ve doğu Gürcistan'ı geri aldı. Nihayetinde Osmanlılar, 1733 yılından itibaren Nadir Han karşısında aldığı yenilgiler ve Rusların Azak kalesine ve Perekop'a saldırdıkları haberlerinin alınması üzerine İran ile barışmayı düşünmekteydiler. Bu esnada Nadir Han, 27 Ocak 1736 yılında İran'da devrim yaparak kendisini İran Şahı olarak ilan etmişti. Böylelikle Nadir Şah, İran'da Safevi Hanedanlığı'nı yıkıp kendi soyu olan Afşar Hanedanlığı'nı kurmuştu. Nadir Şah, olası isyanları önlemek ve Hindistan'a sefere çıkmak istediği için en az Osmanlılar kadar barış istemekteydi. Nihayetinde Osmanlılar ile Afşarlar (İran) arasında 1736 yılında İstanbul Muahedesi imzalandı. 13 yıl süren savaşlar neticesinde Osmanlı doğuda ele geçirdiği toprakları geri iade etti ve antlaşma 1639 Kasr-ı Şîrîn Muahedesi esasları üzerine yapıldı. Osmanlılar, İran'da Safevilerin yerine Afşarların hüküm sürdüğünü kabul etti. Lakin Nadir Şah'ın Caferilik mezhebinin Sünnilikteki 5. hak mezhep olma teklifi ise Osmanlı uleması tarafından reddedildi. Ayrıca Osmanlıların İranlılara karşı elde ettikleri başarılarından dolayı Sultan I. Mahmud'a "gazi" ünvanı verilmişti ve 1733 yılından itibaren Osmanlı topraklarında hutbelerde ve vaazlarda Sultan Mahmud "gazi" olarak anılmaya başlamıştı.

İran bölgesinde yaşanan başarısızlıklar üzerine Babıali, Kırım Hanı I. Kaplan Giray'a (1707-1708, 1713-1715 ve 1730-1736) Kafkasya üzerinden İran'a hücum etmesi konusunda emir gönderdi. Kaplan Giray da 1732 yılında 12.000 kişilik Tatar süvarisi ile Nureddin II.

¹³⁸ T. Yılmaz Öztuna, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi, XVIII. Asır*, c. XI, İstanbul 1963, s.47.

Fetih Giray'ı (1736-1737) İran üzerine sefere gönderdi¹³⁹. 1733 yılına gelindiğinde Babıali'nin emri üzerine Fetih Giray emrindeki 15.000 kişiye ulaşan Tatar süvarisi ile İslam Giray'ı ve Baht Giray-zâde Mahmud Giray'ı da maiyetine alarak Kırım'dan Kafkasya'ya doğru yola çıktı. 6-13 Nisan 1733 (Evâhir-i L. 1145) yılında Babıali, Fetih Giray komutasındaki 15.000 kişilik Tatar ordusuna Şirvan ve Gence hudutlarına vararak Şirvan Hanı Sürhay Han ve Revan seraskeri ve Gence Muhafızı İbrahim ve Ali Paşalar ile birlikte hareket ederek Bergüşat taraflarına varılmasını emir buyurmuştu. İbrahim ve Ali Paşaların maiyetinde ve İran taraflarında gösterdikleri bölgelere akınlar yaparak ele geçirdikleri ganimetler ile Kırım'a salimen avdet edilmesi hususunda emir ilave edilmişti¹⁴⁰. Padişah bizzat bu hizmetlerin İslam dini ve Osmanlı Devleti adına başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesini arzu etmekteydi. Bunun üzerine Fetih Giray, Tatar, Nogay, Kıpçak ve Çerkezlerden mürekkep bir ordu ile Kuban ve Çerkes üzerinden Kabarday'ya varmıştı. Osmanlı aleyhtarı Deli Sultan'ın vefatı ile Çerkezler Kırım Hanlığı nezdinde Babıali'ye itaat etmeyi kabul etmişlerdi. Fetih Giray komutasındaki Tatar süvarisinin Kabartay Çerkesi üzerine yürüdüğünü haber alan Rus hükümeti duyduğu endişelerini daha önce olduğu gibi yine tekrar ederek Babıali'ye bildirmişti. Bunun üzerine Sultan I. Mahmud, Kırım Hanı Kaplan Giray'a name-i hümayun sureti göndererek Rusların endişelerini iletmişti. İlaveten gönderilen ordunun Rus hududuna dahil olmaması gerektiği vurgulanmıştı ve olası hırsızlık vakalarında zararın bizzat Kırım Hanı ve Kırım ileri gelenleri tarafından tanzim edileceği Padişah'a bildirilmişti. Padişah da bundan duyduğu memnuniyeti ileterek aynı titizliğin devam ettirilmesi hususunda emir buyurmuşlardı¹⁴¹.

¹³⁹ İnalcık, *Kırım Hanlığı Tarihi*, s.353; Zinkeisen, Kaplan Giray'ın Fetih Giray'ı Dağıstan'a 25-30 bin kişilik bir Tatar ordusuyla gönderdiğini kaydeder. J. W. Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epçeli, c. V, İstanbul 2011, s.457.

¹⁴⁰ BOA, C. HR, nr. 5346, (Evâhir-i L. Sene 1145/6-15 Nisan 1733).

¹⁴¹ Kırım Hânı Kaplan Giray Hân dâmet ma'âlihiye Nâme-i Hümayûn (Evâ'ili Şa'bân 1144/29 Ocak-7 Şubat 1732) için bkz. *Kırım Hanlarına Nâme-i Hümayûn*, s.17-18.

İran taraflarına sevk edilen Fetih Giray, Kabartay Çerkezlerinin itaat altına alınıp isyanlarının bitirildiğini Kırım Hanı aracılığı ile Babıali'ye bildirilmişti. Bunun üzerine Sultan Mahmud, Kaplan Giray'a Kabartay'daki başarılarından dolayı kendisine hil'at, kılıç ve para göndererek taltif etmişti (12-22 Ağustos 1732)¹⁴². Fetih Giray, Kabartaylıları itaat altına aldıktan sonra Dağıstan'ın Demirkapı Geçidi'ne (Timurkapı) ulaştı ve burada Ruslarla karşılaştı. Ruslar, Kuban ile Dağıstan arasındaki ihtilaflı yerlerin kendilerine ait olduğunu ileri sürerek Tatarların ilerleyişine itiraz ettiler. Fakat 1706 yılında Rusya Devleti, Kuban bölgesini Osmanlı hakimiyetinde olduğunu kabul ederek Tatarların akınlarından rahatsız olduklarını Babıali'ye iletmişlerdi. Bundan dolayı Babıali hükümeti de sınırların tespiti ve Tatarların akınları dolayısı ile bir tahkikat açmıştı¹⁴³. Babıali hükümetinin emri üzerine Tatarların Kafkasya'ya geçtiği sırada sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa, Rus başvekiline bir mektup göndererek Tatarların Dağıstanlılar ile birleşerek İran'a hücum edeceğini ve kendilerine tecavüz edilmedikçe mukavemette bulunmayacaklarını iletmişti. Hatta Ruslar ile olan dostluğun bozulmaması için Sultan, Kırım Hanı'na Kabartay bölgesine gönderilen askerlerin Ruslar ile yapılan anlaşmalara mugayir davranmaması hususunda emir göndermişti. Bu emirde Rusların Osmanlı topraklarına tecavüz etmedikleri sürece çatışmadan kaçınılması gerektiği ilave edilmişti (11-21 Eylül 1733)¹⁴⁴. Böylelikle Osmanlı hükümeti İran ile savaşırken ikinci bir cephenin açılmasından olabildiğince kaçındığı görülmektedir. Fakat Rus başvekilinin cevaben sadrazama gönderdiği mektupta Çariçenin hayretler içerisinde kaldığını Dağıstan bölgesinin önceden belirlenen antlaşmalarla Rusya'ya dahil olduğunu ve hatta İran hükümetinin de bunu kabul ettiğini bildirerek Tatar askerlerinin geçişinin uygun olmadığını eklemiştir. Hatta başvekil mektupta Çariçe kendisine ait olan arazisini korumak zorunda kalabileceğini de bildirerek tehditvari bir söylemde bulunmuştu. Fetih Giray'ın

¹⁴² Aynı eser, s.19-20.

¹⁴³ BOA, MD, 115, s.144.

¹⁴⁴ *Kırım Hanlarına Nâme-i Hümayûn*, s.25-28.

Kuban taraflarına geçtiği sırada Rusların Ukrayna komutanı Weissenbach (Vasbah) bu durumu şiddetle protesto etmişti. Ayrıca Rus hudut komutanı Lavaşev de Fetih Giray'a bu bölgelerin Rus toprağı olduğunu bildiren bir mektup göndermişti. Ayrıca Ruslar, Nadir Şah'ın İran'ı ile antlaşma içerisinde olduğu için Tatarların kendilerine ait olduğunu iddia ettiği topraklardan geçişine izin vermemişti. Eğer ki Ruslar, Osmanlı-İran savaşları sırasında Osmanlı'ya bağlı Tatar birliklerinin kendilerine ait olduğunu iddia ettiği topraklardan geçişine izin vermiş olsalardı, İran ile ihtilafa düşüp planladıkları Kırım seferini ertelemek zorunda kalmış olacaktı. Ruslar, İran ile çatışmaya girmekten kaçınmanın yanında Türklere karşı ittifak dahi kurmayı planlamışlardı.

Dağıstan'ın Timurkapı bölgesinde Rusların hücumuna uğrayan Nureddin Fetih Giray komutasındaki Tatarlar, 1733 (h.1146) yılında Dağıstanlı Şafi mezhebinden Çeçenlerin beyi olan Ay-Timur'un yardımıyla 700 Rus askerini öldürdükten sonra Demirkapı Geçidi'ne girmeye muvaffak oldular¹⁴⁵. Bu çatışmaya 4.000 asker gönderen Hazar kıyılarından sorumlu Prens Hessen-Hamburg'du. 11 Haziran 1733 yılında Goraiçi köyü yakınlarında (Terki nehri yakınlarında) çıkan çatışmada Tatarlar başarılı oldular fakat Prens yedek kuvvetlerle tekrar saldırarak Tatarlarda 1.000 kişilik zayıat verdirip geri püskürttü¹⁴⁶. Bu sırada Fetih Giray Dağıstan'da iken Kaplan Giray da Lehistan veraset meselesi yüzünden Bender ve Hotin taraflarına sefere çıkıp Akkirman bölgesine ulaşp ikamet etmişti. Kaplan Giray'ın Akkirman'a gitmesi ve sınırların korunması emrini bizzat Sultan vermişti (Evâsıtı C. 1146/18-28 Kasım 1733)¹⁴⁷. Çünkü Ruslar, Lehistan'da tevarüs eden veraset problemini bahane ederek doğu topraklarını işgal etmiş ve Osmanlı sınırlarına dayanmıştı. Hanın Bender

¹⁴⁵ *Es-Seb'üs-Seyyâr*, vr. 176b.

¹⁴⁶ Zinkeisen, bu çatışma sırasında 400 Rus askerini öldüğünü buna mukabilde Tatarların da 1.000 asker kaybettiklerini kaydeder. Zinkeisen, a.g.e., s.459; Manstein'e göre bu savaşta Tatarların kuvveti 25.000 iken Rusların sayıları 4.000 kadardı. Manstein, a.g.e., s.83.

¹⁴⁷ Kaplan Giray'ın Bahçesaray'dan Akkirman'a gitmesi hususunda Sultanın emri için bkz. *Kırım Hanlarına Nâme-i Hümayûn*, s.30-33.

ve ardından Hotin'e gitmesinin asıl sebebi Lehistan Kralı Stanislas'a ülkesine geçene kadar refakat etmektir. Vazifesini başarılı bir şekilde tamamlayan Kırım Hanı, Sultan'ın emri üzerine Bucak bölgesinde bir miktar asker bırakarak Kırım'a avdet etmişti (Kasım-Aralık 1734)¹⁴⁸. Fakat Kaplan Giray'ın Leh Kralına destek vermesinden dolayı Hacı Ali Ağa rahatsız olmuştu. Bu durum Babıali'ye bağlı olan Kırım Hanlığı'nın tarafsızlığını bozmaktaydı. Fakat Ruslar, 1711 Prut Antlaşması'na mugayir olarak Lehistan verasetine müdahale etmekteydi ve 70-80.000 asker ile Lehistan'ın Ukrayna ve Podolya topraklarını da işgal altında tutmaktaydı¹⁴⁹. Babıali de bu durum üzerine Şahin Mehmed Paşa'yı Babadağı'na gönderip serasker tayin ederek 2.000 sipahi ve silahtar ve ayrıca yeniçeri askerlerini Boğdan muhafazası için sevk etmişti. Böylelikle Ruslar, Osmanlı sınırına yakın olan Leh topraklarını işgal ederek Osmanlı'yı kuzeyden tehdit etmekteydi. Bu sırada İranlılar, Bağdad vilayetine bağlı Derne sancağına saldırılar düzenlemekteydiler. Bunun üzerine Sultan, Kırım Hanı'na Kafkasya'daki Tatar ordusundan 10.000 askerin Derne saldırılarına karşılık olarak İran taraflarına akın yapması için emir göndermişti (Evâhiri B. 1145/6-16 Ocak 1733)¹⁵⁰. Fakat Fetih Giray, Timurkapı'da Ruslar ile çarpışıp ihtilafa düştüğü için geri dönmek zorunda kalmıştı. Fakat Tatar ordusunun desteği olmadan Osmanlı ordusu İranlılara karşı galip gelmeyi başarmışlardı. Hatta Bağdad zaferinin kutlanması için Sultan, Kırım Hanı'na emir gönderip Kırım'daki kalelerden top atışlarının yapılması istenmişti (Evâsıtı R. 1146/20-30 Eylül 1733)¹⁵¹.

Bunun haricinde Rus hükümeti, Azak kalesine sekiz saat mesafedeki Çerkes Kirman kalesine 300 ile 500 arasında asker, bir general, iki gemi ve birçok top göndererek Azak kalesini tehdit etmekteydi. Ruslar, Don nehri üzerinden sekiz gemi ile Azak Denizi'ne doğru

¹⁴⁸ Aynı eser, s.34-36.

¹⁴⁹ Ahmed Câvid, a.g.e, s.64.

¹⁵⁰ *Kırım Hanlarına Nâme-i Hümayûn*, s.20-22.

¹⁵¹ Aynı eser, s.23-25.

seyr ettirip Çerkes Kirman Hetmanı aracılığı ile 500 Rus askeri Don taraflarında çapula çıkmaktaydı¹⁵². Böylelikle Rus hükümeti sınır anlaşmalarına mugayir olarak Tatarların kendilerine tabii olan Kafkasya'dan geçişlerine müsaade etmedikleri gibi birde Don taraflarından Kazaklar aracılığı ile karşı akınlar düzenlemekteydiler. Bu olay Kırım Hanı Kaplan Giray'ın Dağıstan üzerine yürüdüğü ve Kırım'da bulunan Kalgayın vefatı üzerine yaşanmıştı. Kırım'da az bir kuvvetin bulunduğu haberini alan Ruslar, Don Kazakları vasıtası ile Or taşrasına kadar akınlarda bulunmaktaydı. Babıali bu haberleri Bucak, Özi ve Bender taraflarından gelen şikayet mektupları ile haber almıştı. Bunun üzerine Özi Valisi olup Babadağı'nda ikamet eden Şahin Mehmed Paşa'nın emrine 2.000 sipahi ve silahtar gönderilmişti ve bu durum Kafkasya'da bulunan Kırım Hanı'na haber edilmişti¹⁵³.

1734 yılında Fetih Giray komutasındaki Tatarlar, Timurkapı (Demirkapı)'dan geri dönüp Dağıstan ve Şamhalı ahalisinin Osmanlı'ya tabii olduğunu Babıali'ye bildirdiler¹⁵⁴. Bunun üzerine I. Mahmud, Dağıstan ve Şamhalı ahalisine kendi hazinesinden alem, samur kürk ve 200 kese altın gönderdiği sırada Kırım Tatarları Kabartay-Çerkes bölgesine ulaşmışlardı ve bahar geldiğinde de Kırım'a geri dönem kararı almışlardı¹⁵⁵. Bu vaziyet karşısında Ruslar diplomatik baskılar yapıyorlar Dağıstan arazisinin kendilerine ait olduğunu ve Kırımlı Tatarların Rus topraklarına saldırarak bir kriz çıkardıklarını İstanbul'a iletiyorlardı. Tatarların iddia edilen Rus topraklarından geçişine İstanbul'da bulunan Rus elçisi İvan Neplüjev'in itirazları haricinde Türk sınırlarındaki bölgelerde bulunan Rus generallerinden Ukrayna'da Kont Weissenbach, Don bölgesinde Tümgeneral Yerepkin ve Hazar Denizi kıyı bölgesinde

¹⁵² *Subhi Tarihi*, s.283.

¹⁵³ Aynı eser, s.268-269.

¹⁵⁴ *Es-Seb'üs-Seyyâr*, vr. 176b.

¹⁵⁵ Aynı eser.

Hessen Hamburg Prensi de Kalgay’a mektuplar gönderip sınırdan çıkmadığı takdirde ebedi barışı bozacağından ve silahlı karşılık verileceğinden bahsetmişlerdi¹⁵⁶.

Bundan başka Fetih Giray’ın Kuban bölgesine geçerek İran hududuna doğru ilerlerken Rus sınır komutanı (Mukaddes Haç) Lavaşef tarafından ve Kaplan Giray’ın Kafkasya’ya geçmesiyle de Rusların Ukrayna bölge komutanı Kont Weissenbach tarafından Tatarlar ikaz edilmişti. Kaplan Giray, Babıali’den geri çekilme emri aldığı sırada Fetih Giray’ın intikamını almak için Don Kazaklarının bulunduğu bölgeye akın etmişti. Bu sırada Ukrayna bölgesinde bulunan General Scheffer ise Kırım’a düzenlenmesi gerek akından vazgeçmişti. Ruslar, Tatarların Dağıstan’dan çıkmalarının Babıali’den istendiğini ve bunun bir savaş sebebi olacağını da ilan ettiler. Babıali ise Dağıstan hanlıklarının ve Şirvan Hanlığının kendisine tabii olduğunu, Rusların Hazar kıyılarına egemen olduklarını ileterek diplomatik krizin önüne geçmeye çalışıyordu. Çünkü Babıali, Ruslar ile kuzey Kafkasya’da zaten sınır konusunda tam uzlaşıya varamamış ve İran ile harp ettiklerinden Ruslar ile girişilebilecek bir muhtemel savaşta başarılı olamayacaklarını düşündüklerinden bu sınır anlaşmazlıklarında geri adım atmak zorunda kalmışlardı. Kafkasya sınır probleminde Rus Çarı Petro 1722 yılında Nişli Mehmed Ağa ile gönderdiği mektupta Çerkesleri, Osmanlı tebaası saymaktayken, 1730’lu yıllara gelindiğinde Tatarların Kuban ve Kabartay bölgelerinden geçişlerine ikaz ederek bu bölgelerin kendilerine ait olduklarını iddia etmekteydiler. Bunun sebebi değişen Rus siyasetiydi çünkü 1720’li yıllarda Ruslar Türklerle ittifak ederek İran’ı paylaşmak istiyordu 1730’lu yıllara gelindiğinde ise İran ile ittifak ederek Türk topraklarını paylaşmak istiyordu.

Babıali’nin İran ile süren mücadelesi devam etmekte ve hiç iyi neticeler alınamamaktaydı. Bunun üzerine Sultan, Yeni Kale’de (Kal’a-i Cedîd) bulunan Kırım Hanı Kaplan Giray’a

¹⁵⁶ Zinkeisen, a.g.e., s.457; *Es-Seb’üs-Seyyâr*, vr. 177a.

Mîr-i ‘alem-i şehriyârî Mehmed Bey’i göndererek Kafkasya üzerinden İran’a bizzat kendisinin geçip o mıntıkadaki Osmanlı birliklerine destek olmasını emretti (11 Ağustos 1734)¹⁵⁷. Sultan’ın Kırım Hanı’na gönderdiği emirde ilk olarak Dağıstan ve Şirvan taraflarına gitmesi emredilmişti. Sultan, Hanın Osmanlı’ya bağlanmayı kabul eden Dağıstan yöneticilerinin meselelerinin halledilmesi ve daha sonra da Tahmsbkulu Han’ın çıkardığı karışıklıkların giderilmesi hususunda emir göndermişti. Ayrıca daha önce de zikredildiği üzere Kafkasya’ya giden Tatarların Ruslar ile çatışmaması tenbih edilmişti (Muharremi’l-harâm 1148/24 Mayıs 1735)¹⁵⁸. Bunun üzerine 1735 yılının yazında, Kaplan Giray yaşlı olmasına rağmen genç bir Han gibi kardeşi Kalgay Âdil Giray’ı ve Kemal Ağa’yı Kırım’da bırakıp Dağıstan’a doğru 80.000¹⁵⁹ asker ile bizzat sefere çıktı. İran seferine çıkmadan evvel 5 Mayıs 1733 yılında Kaplan Giray, Padişah’tan Moralı Ali Paşa’nın tekrar Bender muhafızı olması için talepte bulunmuştu¹⁶⁰. Bunun amacı az bir miktarda askeri Kalgay Adil Giray’ın emrinde Kırım’da bırakmıştı ve Kırım olası Rus işgaline açık haldeydi. Moralı Ali Paşa’nın tekrar Bender muhafızı olması ile Kırım Hanlığı muhtemel Rus işgaline karşı korunabilecekti. Kaplan Giray bu hususta doğru bir öngörüye sahip bir devlet adamıydı ve bu görüşleri 2 yıl sonra gerçekleşecekti. Hatta Kaplan Giray, İran seferi hazırlıkları sırasında Padişah’a Ruslara karşı tedbirli olunması hususunda iki adet kaime sureti göndermişti. Bu kaimelerde Rusların Kırım aleyhinde sefer hazırları içerisinde oldukları hakkında bilgiler içermekteydi. Padişah I. Mahmud da bir hatt-ı şerif göndererek kaimelerin ulaştığını ve

¹⁵⁷ “Mîr-i ‘alem-i şehriyârî Mehmed Bey irsâl olunup, hân-ı müşârün-ileyh hazretlerine merâsim-i ta’zîm ü iclâl ile istikbâl ve ma’ber-i mezkûrdan şehir-i rebîü’l-evvelin on birinci isneyn günü savb-ı me’mûra...” *Subhi Tarihi*, s.256.

¹⁵⁸ *Kırım Hanlarına Nâme-i Hümâyûn*, s.38-41.

¹⁵⁹ Smirnov’un *Osmanlı Dönemi Kırım Hanlığı* adlı eserinde Kaplan Giray’ın katıldığı İran seferinde Tatarların 80.000 kişi olduğunu kaydeder. Şirokevad ise bu askerlerin sayısının 70.000 kişi olduğunu yazmaktadır. Bu iki eserin de Kaplan Giray’ın sefere katılan askerlerinin sayılarını nereden aldıklarına dair bir referans bulunmamaktadır. Zinkeisen, Kaplan Giray’ın Dağıstan seferine iştirak eden Kırım Tatar kuvvetlerinin 8.000 askerin Kırım Tatarlarından, 30.000 askerin Nogay Tatarlarından, 6.000 askerin Çerkezlerden, 400 askerin Bucak eyaletinden, 400 askerin Taman kazasından, 4.000 askerin Abhazaya kazasından, 500 askerin Kuban Tatarlarından, 4.000 askerin de Büyük Kabartay’dan olmak üzere toplamda 53.300 askerin katıldığını kaydetmektedir. Zinkeisen, a.g.e., s.462.

¹⁶⁰ BOA, C. DH, nr. 13187.

gerekli tedbirleri sadrazam ile müştereken alması gerektiğini iletmişti. İlâveten seferlerde elde edeceği başarıların devamını temenni ederek bir kabza murassa hançer ve 12.000 *guruşluk zer-i mahbûb* göndermişti (9 Aralık 1734)¹⁶¹. Bunun üzerine Kaplan Giray da *Rikâb-ı Hümayûn-ı şevket-makrûna* bir mektup göndererek silahşôrân-ı hâssadan Mehmed Ağa aracılığı ile kendisine gönderilen murassa hançer ve 12.000 *guruşluk zer-i mahbûb* teslim aldığını bildirmişti. İlâveten Padişah'ın emri üzerine *vekil-i mutlak* olan sadrazam ile birlikte müştereken hareket edeceklerini iletterek Padişah'a bağlılığını bildirmişti (13 Şubat 1735)¹⁶². Aradan bir müddet zaman geçtikten sonra İran ile olan savaşların neticesinin iyiye gitmemesi üzerine Sultan, Kırım Hanı'na ivedilikle Dağıstan, Şirvan ve Gence taraflarına gitmesi için emirler göndermişti (Haziran-Temmuz 1735)¹⁶³.

Padişah'ın emri üzerine Kırım Hanı Kaplan Giray, Dağıstan bölgesine sefere giderken Kuban bölgesine uğradığı sırada Kalmuklular ona itaat etmişlerdi. Fakat ne hazindir ki 1736-1739 savaşları sırasında Kalmuklar taraf değiştirerek Rusların yanında yer alacaklardı. Kaplan Giray, Kuban bölgesinden hareket ederek dokuz saat sonra Kuy nehrine vardı ve daha sonra sefere devam ederek Belh nehri kenarına vardığı sırada Kabarday beyleri Kırım Hanı'na tabii olduklarını açıkladılar. Kabardayları da itaat altına alan Kaplan Giray sefer devam ederek beş saat sonra Bahşan nehrine oradan da iki saat sonra Çirkem nehrine varmıştı. Çirkem nehri üzerinden hareket eden Kaplan Giray, dört saat sonra Küşâ-küle nehrine varmıştı sefere devam edip iki saat sonra da Balcık nehrine varmıştı. Balcık nehrini aşan Tatarlar altı saat sonra Çerek nehirne ulaştılar daha sonra da iki saat içerisinde Deli Evren'e, sonrasında da Türk nehri üzerinden Tatatub kalesine vardılar. Tatatub kalesi Çerkasi'den Küçük Kabarday kabilesine ait bir kaleydi, Kaplan Giray'ın buraya varması ile

¹⁶¹ BOA, *Name-i Hümayun Defteri*, 2/11/12, 13 B. sene 1147/9 Aralık 1734.

¹⁶² BOA, *Name-i Hümayun Defteri*, 2/12/12, 20 N. sene 1147/13 Şubat 1735.

¹⁶³ Kırım Hanı'nın vakit kaybetmeden Dağıstan, Şirvan ve Gence bölgelerine gitmesi için Sultan tarafından gönderilen name-i hümayûnlar için bkz. *Kırım Hanlarına Nâme-i Hümayûn*, s.41-44.

Küçük Kabardaylılar ona tabii olduklarını ilan ettiler ve sefere yardım maksatlı bazı askerlerini onun emrine tahsis ettiler. Kaplan Giray, Tatatub kalesinden hareket ederek dört saat sonra Kerçin nehrine varmıştı. Kerçin nehrinden hareket eden Tatarlar Sevic bölgesine varmışlardı. Bu bölgede bulunan Çeçenler Kırım Hanı nezdinde Osmanlı'ya bağlılıklarını bildirmişlerdi. Çeçenlerin tabiiyetinden sonra Ezgün nehrine varıldı ve Bas nehri üzerinden Gümüş nehrine vasil olundu. Kaplan Giray, Gümüş nehrini aştıktan beş saat sonra Kumuk civarına varmıştı buradan hareket eden Han iki saat sonra da Yeman nehrine vasil olmuştu. Yeman nehrini aştıktan üç saat sonra Aktaş adındaki bir bölgeye geldi ve burada bulunan Müslüman Andri kabilesi Han'a asker verip tabiiyetine girdiler. Andri kabilesinden de destek gören Kaplan Giray, Kavik nehrine gelmişti bu bölgede Şemhâl halkı oturmaktaydı. Kaynak kabilesi hâkimi Ahmed Han-zade Mehmed Han, Kaplan Giray'ın yanına vararak tabii olduklarını açıkladılar. Bunun üzerine Tatar Hanı, Mehmed Han'a iki tuğ vererek biatini kabul etmişti. Daha sonra Tatar Hanı, Sürhây Han-zade Mehmed Bey'in bölgesine varmıştı. Çökünü Beyi olan Ahmed Han da Tatar Hanı'nın yanına varıp tabiiyetini bildirmişti. Bunun üzerine Kaplan Giray da Usmu Ahmed Han'a üç tuğ ve oğlu Kan Muhammed'e iki tuğ vermişti. Sefere devam eden Han, Timur-Kapı denilen derbende varmıştı ve Ak-kuşa uleması ve Köyücü taifesinin uleması Hanın huzuruna varıp tabiiyetlerini bildirip Babıali'nin istikbâli için dua etmişlerdi. Böylelikle sefer sırasında Çerkezlere Osmanlı tabiiyetinde olduklarını hatırlatan sancak, davul, kürk ve para gibi nişaneler verilmişti. Kaplan Giray, Sultan I. Mahmud'a elde ettiği başarıları ve verilen vazifeyi ivedilikle yerine getirebilmek için gece gündüz elinden gelen gayreti gösterdiğini izah eden bir mektup göndermişti (18-28 Ağustos 1735)¹⁶⁴.

¹⁶⁴ Kaplan Giray'ın Sultan Mahmud'a gönderdiği mektup için bkz. Aynı eser, s.45-46.

Bu sırada Kaplan Giray, Timur-kapı denilen derbentte beklemekteydi. Bağdat valisi Ahmed Paşa, Erzurum’a seraskerlik rütbesi ile geldiği sırada İran’ın hükümdarı Nadir Şah sulh talep etmekteydi. Bundan dolayı Kaplan Giray, Timur-kapı üzerinden İran’a hücum etmeyerek emrin gelmesini beklemekteydi. Bu arada İran hükümdarı Tahmasbkulu Han’ın barış talebi gelmişti. Bunun üzerine Sultan, Kırım Hanı’na İran ile Rusya arasında yapılan antlaşmanın geçersiz olduğunu izah eden iki maddenin eklendiğini ve Dağıstan’ın Rusya ile ilişkisinin kesildiğini bildiren bir emir göndermişti. İlaveten Osmanlı murahhaslarının Dağıstan’a gönderildiğini ve kendisinin de memurlar ile birlikte hareket etmesi gerektiğini emretmişti (28 Eylül-8 Ekim 1735)¹⁶⁵. Bir müddet sonra Sultan, Kaplan Giray’ı İstanbul’a çağırmişti (19 Ocak-3 Şubat 1736)¹⁶⁶. Fakat Han, Timur-kapı derbetinde beklediği sırada Rusların Azak’a 90.000 asker ile saldırdığı haberi gelmişti. Ayrıca Kırım’ı savunması için bıraktığı Kalgay Âdil Giray da vefat etmişti ve Kırım, Rus taarruzu karşısında savunmasız bir konuma düşmüştü. Bu sırada Azaklılar, Kırım Hanı’na haber verip 100.000 Rus askerinin de Kırım’a doğru sefere çıktığını iletmışlerdi. Bundan başka Sultan tarafından bizzat Kırım Hanı’na name gönderilip Rusların Azak’a saldırdıklarını ve Kırım Hanı’nın Kefe seraskeri Mehmed Paşa ile iletişime geçerek Azak kalesine müşterek hareket edip yardım göndermesini emretmişti (Evâsıtı Zi’l-hicce 1148/22 Nisan-2 Mayıs 1736)¹⁶⁷. Böylelikle Kaplan Giray, Timur-kapı derbentinde iki taraf arasında kalmıştı. Tatarlar ya İran’a

¹⁶⁵ Aynı eser, s.46-47.

¹⁶⁶ Kaplan Giray’ın İstanbul’a davet edilmesi hususundaki name-i hümayûn için bkz. Aynı eser, s.49.

¹⁶⁷ Sultan I. Mahmud tarafından Dağıstan’da bulunan Kırım Hanı Kaplan Giray’a gönderdiği name-i hümayûnun içeriği şöyledir: “Siz ki Hân-ı vâlâ-şân-ı müşârun-ileyhsiz; cânib-i hânînüzen bundan mukaddemce ve bu def’a vârid olan kâğıdılar ile Azak tarafından gelen urûz u mahâzır bi’l-cümle Der alıyyemüze vâsıl ve mefhûmlarına ilm-i mülûkânemûz muhît u şâmil olup Moskov keferesi nakz-ı ahde cesâret ile Azak Kal’ası muhâsara olundığı ve anda olan ümmet-i Muhammed’e imdâd u i’ânet olunmak vâcibe-i dîn-i mübîn idüğü i’lâm u inbâ olunmağla husûs-ı merkûm için Sadr-ı A’zam sarâyında bi’l-fi’l Şeyhu’l-islâm ve müftî’l-enâm ve Kâdî’askerlerüm ve sâ’ir ulemâ ve Ocaklarum ağavât u zâbitânî ile akdolunan meclis-i müşâverede Moskov keferesinin bu misillü hareketi sarâhaten nakz-ı ahd olup üzerine varılmak ve şerr u şûrından bilâd u ibâd ve husûsâ Azak Kal’ası tahlîs kılınmak şer’an vâcib ü mütehattim olduğına ulemâ-yı a’lâm bi’l-ittifâk cevâb eyledikleri...”, “Asâkir-i merkûmeden kifâyet mîkdârının üzerlerine Kalgay sultân ve Nûreddîn sultândan biri başbuğ ta’yîni ile mi olur, ne tarîk ile olur ise el-hâletü hâzihî Azak’da olan ümmet-i Muhammed’e imdâd u i’ânete ve düşmeni kahr u tedmîre ve kal’ayı tahlîsa bezl-i cüll-i himmet ve hîn-i iktizâda muhârebe vü müdâfa’aya sarf-ı gayret ü hamîyyet olunmak husûsları re’y-i rezîninüze havâle kılınup...” Aynı eser, s.50-52.

saldıracak ve Osmanlı askerlerine destek verecekti ya da Rus işgali ihtimaline göre Kırım'a avdet edip Azak'a asker sevk edecekti. Fakat Kalgay'ın da ölümü üzerine Kaplan Giray, Kırım'a geri dönmeye karar vermişti¹⁶⁸.

Kırım Hanı'nın İran seferine tekrar bakacak olursak, 1735 yılında Kırım'daki süvarilerin ekserisi Kaplan Giray ile sefere çıkmışlardı ve Âdil Giray ise az bir kuvvetle muhafız olarak Kırım'da bırakılmıştı. Bu vaziyet karşısında Kırım Hanlığı olası bir ani hücumu karşı savunmasız kalmıştı, bu fırsatı değerlendirmek isteyen Kazaklar ve Kalmuklar da daha önceden olduğu gibi Kırım'a akınlar düzenlemeye başlamışlardı. Osmanlı ordularının Revan'da Nadir Han'a karşı aldığı büyük hezimet esnasında Ruslar da Kazaklarla birlikte Or-Kapı'ya taarruz ettikleri ve Kalgay Âdil Giray'ı şehit ettikleri haberi gelmişti. Kaplan Giray Han Demirkapı'ya gelmiş ve Babıali'nin emri üzerine kuzeyden İran'a akınlar düzenleyecekti fakat bu felaket haberlerinin Tatarlar arasında yayılmasından sonra Tatarlar, Kaplan Giray'ı dinlemeyip ivedilikle Demirkapı Geçidi'nden çıkıp Kırım'a geri dönmeye başlamışlardı. Oysa ki Kaplan Giray, tüm bu olumsuzluklara rağmen Derbend'ten İran'a Cengizilere yaraşır bir cesaretle saldırmaya karar vermişti. Fakat "Ruslar savunmasız Kırım'a saldırdı" haberlerinin ordu içinde çalkalanması, kış şartlarının ağırlaşması ve erzak eksikliği gibi sebeplerden de kaynaklı Kırım'a geri dönem kararı alınmıştı. Kaplan Giray, 1735 yılında kışı Kabarday'da geçirdikten sonra baharda tekrar Kırım'a döndü. Diğer yandan da Rusların sınır ihlali protestosu üzerine Babıali, Dağıstan'dan Tatar kuvvetlerini geri çekmeyi Rusların Lehistan veraset meselesine karışmama sözüne binaen taahhüt etmişti. Bunun üzerine Kaplan Giray Kafkasya'dan Kırım'a geri çekilmişti hatta Babıali, Hanı İstanbul'a vaziyeti müzakere etmek için çağırılmıştı. Kaplan Giray Babıali'deki toplantıda Rusların, Osmanlı-İran savaşına

¹⁶⁸ *Mür'i't-Tevârih*, s.41-42; *Umdetü't-Tevârih*, s.171-172.

müdahil olabileceğinden bahsetmişti. Tarihçi Smirnov, Kaplan Giray için “ne kadar zeki bir politikacı ise, askeri komutan olarak da o kadar kabiliyetsizdi” der¹⁶⁹.

Bunun üzerine Çariçe Anna, Tatarların sınır ihlali yaptığı gerekçesiyle Lehistan’da bulunan Mareşal Münih’i komutan tayin ederek Kanlıcak adındaki bölgeye sevk etmişti. Rusların bu savaştı tutumuna karşı olarak Babıali’nin devlet ricali düşmanı def edebilmek hususunda istişarede bulundular. Fakat ileri gelenlerin birbirleriyle olan düşmanlık ve bencilliklerinden dolayı ve ordu içerisindeki yorgunluk ve rehavetten dolayı Ruslara gerekli tedbirler alınamamıştı¹⁷⁰. Kırımlı şeyhlerin ve devlet adamlarının yazdıkları kaime ile olaylara açıklık getirilmişti. Rusların Kırım’a saldıracakları ve memleket topraklarının savunulması için tedbir alınması gerektiği istişare edilmişti. Rusların Osmanlılara Prut Antlaşması’nda ve Tatarların Kafkasya’dan çekilmesi karşılığında Lehistan iç işlerine karışmayacağına dair taahhüdü ancak bir siyasi oyalamaydı. Babıali bu durumu nihayetinde anlamıştı ve Avusturya’yı arabulucu olarak Ruslara karşı kullanmayı düşünmüştü. Fakat Avusturya sefiri Talman da Fransız entrikalarına karşı Rusya’yı Lehistan veraset meselesinde desteklediğini Babıali’ye bildirmişti. Avusturya’nın Rusları desteklemesi sadece çıkar ve siyaset gereği değildi Osmanlılar bilmediği 6 Ağustos 1726 yılındaki gizli Avusturya ve Rusya ittifakıydı. Osmanlıların, Ruslardan Lehistan veraset meselesine dahil olmama anlaşması yapılan faaliyetlerle bozulduğu anlaşıyordu fakat Osmanlılar İran savaşlarıyla meşgul oldukları için hem Kafkas sınır meselesinden hem de Lehistan veraset meselesinden geri adım atmak zorunda kalmıştı. 25 Haziran 1736 yılında Osmanlılar ile Ruslar arasında savaş çıkmaması için İngiltere ve Hollanda elçileri de aracılık edip müdahalede bulundular. Avusturya elçisi Talman’ın isteği üzerine barış görüşmeleri yapılması talep edildi fakat

¹⁶⁹ Smirnov, a.g.e., s.486.

¹⁷⁰ *Es-Seb’üs-Seyyâr*, vr. 176a.

Babıali Rusya'nın müzakere için Saksonya Elektörü August'u Lehistan Kralı olarak tanınması şartını koymuştu. Avusturya Devleti, barış için aracılık bahanesiyle Osmanlı'yı diplomatik olarak oyalarken hem kendi ordusunun sefer hazırlıklarını tamamlıyor hem de Rusların kuzeyde daha rahat ilerleyebilmesi için zemin hazırlıyordu. İşte bu barış avutmaları sayesinde Ruslar kolaylıkla Kırım'ı, Azak'ı, Kılburun'u ve Özü'yü işgal etmişti.

Rusya Devleti, Osmanlılar ile yaptıkları 1711 Prut ve devamında ki sınır antlaşmaları ve 1724 İstanbul Antlaşması gereği kuzey Kafkasya ve Dağıstan'ın Hazar Denizi'ne olan kısmını ele geçirmişti. Osmanlılar ile sınır anlaşmazlıklarının olduğu bölge Dağıstan ve Kabartay (Kabarday) bölgeleridir ve Ruslar bu bölgelerin tam hâkimi olduğunu iddia etmekteydi¹⁷¹. Bundan dolayı Ruslar, Kırım Tatarlarının Kabartay üzerinden geçip Kafkasya'ya ulaşmasını ve Rus sınırlarının ihlal edildiğini ileri sürerek Kırım Hanlığı'na sefer düzenleme kararı aldılar¹⁷². Ruslar, Osmanlı'ya tabii Kırım topraklarına 1735 yılında saldırdıktan sonra 28 Mayıs 1736 yılında harp ilan ettiler. General M. İ. Leontiev komutasında Rus kuvvetleri 1735 yılında Kırım'a ilk seferlerini düzenlediler fakat başarısız oldular. Ruslar, Tatarların askerlerinin çoğunun Kafkasya'da olduğunu ve Osmanlı birliklerinin de İran sınırında olduğunu bildiği için ani hücumla tüm kuzey Karadeniz'i ele geçirebileceğini sanmıştı. Rusların ilk seferinde başarısız olmasındaki asıl sebepler hazırlıkların tamamlanamaması ve mevsim şartlarının uygun olmamasından dolayıdır. Ukrayna stepleri susuz ve ıssızdır bu bölgeyi ağır toplarla geçebilmek için iâşe ve su depoların olması gerekmektedir. Burada önemli olan husus ve ileride Osmanlı devlet adamlarının da kafalarını karıştıran ise Rusların sınır ihlali bahanesiyle Kırım Tatarlarıyla savaşması. Yani ilk başlarda Osmanlı Devleti'ne harp ilan edilmemiş, Tatarların yaptıkları

¹⁷¹ Dukakinzade Feridun, *1736-1739 Türk- Avusturya- Rus Seferi*, Askeri Matbaa, İstanbul, 1928, s.1.

¹⁷² Evgeniy Ansimov, *Anna İoannovna*, Moskva 2002, s.273.

usulsüzlükler yüzünden bedelinin sadece Tatarlara ödetileceği zannı yaratılmak istenmişti. Velhasıl Ruslar, bizim Osmanlılar ile bir meselemiz yok Tatarları cezalandırıyoruz demeye getirmişlerdi. Fakat daha sonra Azak kalesine saldırarak niyetlerini açık etmişlerdi, bu da Osmanlılar tarafından kabul edilebilir değildi ve nihayetinde Babıali de harp ilan edecekti. Bu meselede bir devletin başka devletin topraklarına savaş ilan etmeksizin istilaya başlaması o devletin diplomaside güvenilirliğini yitirdiğinin bir göstergesidir. Bundan dolayı Osmanlı belgelerinde Avusturya ve Rusya devletlerinin Osmanlı topraklarına ani saldırıları anlaşma hükümlerine uymama ve anlaşmayı bozma anlamındaki “*nakz-ı ahd*” veya “*nebz-i ahd*” olarak geçmektedir. Ruslar bu ani saldırılarında önce İran’ı kendi saflarına çekebilmek için birçok diplomatik girişimlerde bulunmuşlardı. Ruslar, Kalushkin adındaki elçiye de İran’a gönderdiler ve amaçları Nadir Şah ile Osmanlı aleyhinde ittifak kurabilmektir. Kalushkin, Nadir Şah’a Azak kalesini aldıklarını, Osmanlıları sıkıştırdıklarını ileterek bu fırsatı değerlendirmeleri gerektiğini ve ittifak ederek Türk topraklarına doğudan saldırılarını ilettiler. Nadir Şah ise Türklerle yeni barış antlaşması yaptıklarını ve onların topraklarına bu zor zamanda saldırmayacaklarını ilettiler. Nadir Şah, iyi bir komutan olduğu kadar iyi bir devlet adamı ve diplomattı da ayrıca da hafızası kuvvetliydi. Nadir Şah, Osmanlı ile savaştıkları bir dönemde (1724) Rusların da kuzeyden istilaya başladıklarını ve Rusların diplomaside güvenilmez olduklarını biliyordu. Ayrıca Azak kalesinin alınması Ruslar için ne kadar önemlisi ise de Nadir Şah’ı cezbetmiyordu onun asıl hedefinde Bağdat vardı fakat o topraklarını doğu yönünde genişletme hedefindeydi çünkü Babürşahlar Devleti zor durumda ve iç karışıklıklar yaşamaktaydı. Bundan dolayı batı da Osmanlılar ile anlaşmışken doğuya yönelmeyi hedefliyordu ve pek tabii Belucistan’da ki isyanları da bastırmak hedefindeydi.

1736-1739 savaşının başlama sebeplerini kısaca açıklayacak olursak; İran’ın Ruslarla paylaşılmasındaki ihtilaflar, Rusların kuzey Kafkasya’ya hâkim olması ve Kırım

topraklarına-Kazaklar vasıtasıyla-tecavüzleri, Rusların Nadir Şah ile Osmanlı aleyhinde ittifak girişimleri¹⁷³, Rusların 1726 yılında Avusturya ile yaptıkları ittifakı 1733 yılında yenilemiş olmaları, Rusların Ukrayna'ya ordu yığarak iaşe depoları kurduurmaları ve Rusların Don nehri üzerinde Karadeniz'e açılmak üzere donanma kurduurmaları sayılabilir. Fakat diğer önemli bir husus ise Lehistan'da yaşanan karışıklıklar neticesinde Rusların Lehistan yönetiminin iç işlerine müdahil olması Osmanlı diplomasisi açısından son derece tehlikeli ve tehditvari bulunmaktadır. Güçlü Augustus'un 1697 yılında Lehistan Kralı seçilmesinin akabinde Büyük Kuzey Savaşı'nın başlamasıyla Lehistan'ın yeniden güçlenme hayalleri suya düştü. Demirbaş Şarl Leh topraklarını istila edip ülkeyi küçük düşürmüştü ve Rus Çarı Petro sayesinde Leh toprakları İsveç işgalinden kurtulmuştu. Bu olay neticesinde Lehistan, zayıflayıp I. Petro'nun bir nevi uydu devleti haline gelmişti ve Rusların Avrupa karşısında hem bir köprü hem de bir bariyer devlet statüsünde olmuştu¹⁷⁴. Çar Petro'nun ölümü üzerine 1726 yılında Prusya-Avusturya-Rusya arasında ittifak sözleşmesi imzalanmıştı ki işte bu tarihten itibaren Lehistan Devleti'nin kaderi bu üç devlet tarafından belirlenecekti. Tabi ki de bu duruma sessiz kalmayan güçlerde vardı Avusturya'nın rakibi Fransa, yeni güçlenmeye başlayan İngiltere ve Avusturya ve Rusya'nın asıl düşmanları olan Osmanlılardı. Rusların Petro zamanında beridir Lehistan iç işlerine müdahale bulunmaktaydı fakat 1732 yılında ki Rus müdahalesi ve Lehistan veraset savaşlarının çıkması diğerlerinde farklı sebeplerdeydi. Hiç kuşku yok ki Lehistan veraset meselesini Çariçe Anna'ya danışmanları olan Almanlar tarafından Osmanlı'ya yayılma siyaseti olarak tavsiye edildi. Bu Almanlar A.I. Ostermann, B.C. von Münnich, R.G. von Löwenwolde ve Baron J. Von Korff adındaki Avrupa Üniversitelerinde iyi tahsil görmüş askeri ve siyasi danışmanlardı. Lakin 1732 yılında Rusların Lehistan'a müdahalesinde Türklerin karşı çıkmasına mukabil Osterman'ın

¹⁷³ Mustafa Nuri Paşa, *Netâyicü'l-Vukû'ât*, haz. Yılmaz Kurt, c. III, Ankara 2014, s.34-35.

¹⁷⁴ Derek Mckay-H. M. Scott, *Büyük Devletlerin Yükselişi 1648-1815*, çev. Eşref Bengi Özbilgen, İstanbul 2011, s.171.

Avusturya'yı Türklere karşı kışkırtma planları işe yaramamıştı. Avusturya ise Türkler ile Balkanlarda yeni bir savaş istemiyordu çünkü Fransa bir taraftan bastırıırken Türklerde diğer taraftan bastırmaktaydı ve Macar topraklarında isyanlar baş göstermekteyken Avusturya kendisini savaşa hazır hissetmiyordu. Avusturya, Rusya'dan Lehistan yönetimi konusunu diplomasi ve uzlaşma yoluyla halletmesini istiyordu. 1732 yılında Avusturya, Prusya ve Rusya aralarında anlaşarak altmış iki yaşındaki Elektör-Kralın ölümünden sonra plan hazırladılar. Augustus'un ölümünden sonra tahta Saksonya Hanedanının devam etmemesi için önemsiz ve sadık görülen Portekizli Emmanuel'i tahta geçirmeyi uygun gördüler. Daha Augustus ölmeden Avusturya Zips'i, Rusya Litvaya'yı ve Prusya da Batı Prusya'yı kendisinde istemişlerdi. Bu vaziyet gösteriyordu ki bu üç bölgesel güç Lehistan'ı bölmek niyetindeydi. Nihayetinden Lehistan Elektörü Augustus 1733 yılında öldü ve Fransa Kralı XV. Louis, kendi karısı Maria Leszczyński soyundan olan Stanislas Leszczyński'yi Lehistan tahtı için desteklemekteydi. Avusturya ve Rusya bir Portekizli'nin Lehistan'ın başına geçemeyeceğini anladıktan sonra en azından Fransız kuklası Stanislas geçeceğine bizim desteklediğimiz ve bizim sözümüzü dinleyebilecek birisi olarak Lehistan Dieti'nde olan yeni Saksonya elektörü Augustus'u tercih ettiler. Lehistan Dieti 1733 yılında yeni kral olarak Stanislas'ı seçti. Bunun üzerine Avusturya Silezya'ya asker sevketti ve Rusya da Lehistan'ı işgal edip Stanislas'ın Danzig'e kaçmasına sebep oldular. Nihayetinden Rus işgali altında Lehistan Dieti tekrar toplanıp III. Augustus'u (1734-1763) 5 Ekim 1733 yılında yeni Polonya Kralı ve Litvanya Büyük Dükü seçtiler. Yeni Kral Rusya'ya bağımlılığını Courland'ı Çariçe Anna'nın gözdesi olan Biron'a devrederek göstermiş oldu¹⁷⁵. Rus siyaseti nasıl ki Osterman'ın elindeyse Fransa siyaseti de aynı şekilde Fleury'nin elindeydi ve Fransızlar'ın Stanislas'ı desteklemekten başka çareleri yoktu. Nihayetinde Fransa, İspanya ve Savoy Düklüğü, Rusya, Avusturya ve Saksonya Prenslüğüne karşı Stanislas'ı yeniden Lehistan tahtına oturtabilmek için savaştılar.

¹⁷⁵ Aynı eser, s.174.

Bu savaş tarihte Lehistan Veraset Savaşları (1733-1738) olarak bilinmekteydi ve Fransızlar bu savaşta yenilgiye uğrayıp Avusturya ve Rusya'nın desteklediği III. Augustus Lehistan'ın kralı olarak kalmıştı. Osmanlılar ise Rusya'nın Lehistan'a asker gönderip iç işlerine karışmalarına sert tepki göstermişlerdi. Fakat o sıralarda Türkler, İran savaşlarıyla meşgul olduklarında dolayı Rusya'ya 1711 Prut Antlaşması gereği "Lehistan iç işlerine karışılmaması" maddesinin çiğnemesine askeri olarak karşılık verememişlerdi. Ruslara, Lehistan seçimlerinde ki başarıları Osmanlı'nın Karadeniz'de ki topraklarına yayılma fırsatını ve cesaretini vermişti. Çünkü İsveç Devleti'nin nüfuzunu ve gücünü Büyük Kuzey Savaşlarıyla kırdı ve kuzey yönünde genişleme sağladı. Ayrıca da batı da Lehistan'ı uydu devlet statüsüne getirip hedefi olan Baltık Deniz'inde hakimiyet kurdu.

Rusların harp ilanı etmeksizin ani olarak Kırım ve daha sonra Osmanlı topraklarına saldırmasındaki asıl sebep Türklerin İran savaşlarıyla yorgun düşmesi, savaşa hazırlıksız olması ve Rusya'nın Türklere saldırıları için uluslararası diplomasiyi uygun hale getirmiş olmasıydı. Bu gibi dış sebepler haricinde iç sebepler olarak da Rusların genişleme konusunda Çariçe Anna'nın hırsları, Osterman'ın teşviki, Alman danışmanların propagandası ve İstanbul'da ki Rus elçilerinin kışkırtmalarıyla Ruslar savaşa hazır hale getirildi. Osmanlılar açısından bakacak olursak dıştaki ve içteki problemler olarak, İran savaşlarıyla meşgul, ordu yorulmuş, kuvvetlerin büyük bir çoğunluğu doğu topraklarında, kuzey ve batı topraklarının muhtemel Avusturya ve Rusya saldırılarına karşı savunulması çok güç ve Babıali yönetiminde her ne pahasına olursa olsun Ruslarla çatışmak yerine uzlaşma yolunu tercih eden *rical-i devlet* iş başındaydı. Hatta 1735 yılı Kırım topraklarına Rus hücumlarını Babıali soğukkanlılıkla karşılamış İran savaşları devam ettiği için diplomasi yolunu tutmuştu ve hatta ileride kendisini aldatacak Avusturya'yı barış için aracı devlet olarak kabul etmişti. Osmanlı yönetiminde her ne kadar Ruslara karşı barış yanlıları olsa da Rus yayılmacılığının farkında

olan ve ne fedakârlık verilirse verilsin Ruslara karşı savaşılıp yayılma politikalarının durdurulmasını düşünen paşalar da mevcuttu. Rus karşıtlığı ile bilinen sabık Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa ki muhakkak devletin Rus saldırıları karşısında tedbir alması gerekmektedir düşüncesindeydi. İstanbul’da ki Fransız sefir Marki de Villeneuve de Osmanlı yönetimini Rusya ve Avusturya aleyhinde kışkırtmaktaydı. Osmanlı ordularını ıslah edip Avrupa tarzı savaşmasında destekçi olan Humbaracı Ahmed Paşa (Kont de Bonneval) ve yeniden Erdel Prenslğini kazanmak isteyen Rakoçi de Osmanlıların Avusturya’ya karşı savaşması gerektiğini Karlofça ve Pasarofça ile kaybedilen toprakların ve itibarın geri kazanılması gerektiğini savunmaktaydılar. Osmanlı’yı Ruslara karşı kışkırtan diğer bir yabancı siyaset adamı da İsveç elçisi Carlson’du. Osmanlı ve Rusya Devletlerinin içte ve dışta yaşadıkları gelişmeler vesilesiyle iki devlet arasında savaş ortamı yaratılmış ve nihayetinde savaş kaçınılmaz hale getirilmişti. Rusların Kırım’ı istila girişi sırasında I. Mahmud, Nadir Şah ile sulh antlaşması imzalayıp İran savaşlarıyla meşgul olan Osmanlı kuvvetlerini batı ve kuzey yönüne sevk ederek olası harp tehdidine karşı önlemler almaya başlamıştı. Ayrıca 1736 Osmanlı-İran barış antlaşması neticesinde Türkler, Ruslara karşı harp ilan etme fırsatını yakalamışlardı.

2.2. Rusya Devleti’nin Savaş Öncesi Vaziyeti ve Savaş Hazırlıkları

Rus ordusunun mevcudu Moskova Prenslığı döneminde feodal kuvvetleri temel alarak XVI. yüzyıl boyunca 35.000 askeri geçememişti. III. Vasili döneminden sonra XVI. yüzyılın sonlarında Rus ordu sayısı 110.000’e ulaştığını görmekteyiz¹⁷⁶. IV. İvan döneminden itibaren Rus ordusu, piyade ve topçu birlikleri temelinde ateşli silah kullanımını oldukça artırmıştı.

¹⁷⁶ Brian L. Davies, “Rus Askeri Gücünün Gelişimi 1453-1815”, *Top, Tüfek ve Süngü Yeniçağda Savaş Sanatı 1453-1815*, ed. Jeremy Black, İstanbul 2003, s.157.

IV. İvan'ın piyade ve topçu birliklerine verdiği önem Osmanlılara olan hayranlığından gelmektedir. Osmanlıların erken XIV. yüzyıldan beridir Avrupalılar karşısında kazandıkları başarıları hayranlıkla takip edip Türk ordusunun yapısını kendi ülkesinde taklit etmeye çalışmıştı. Mesela IV. İvan döneminde oluşturulan Rus ateşli piyadeleri Osmanlıların Yeniçeri birliklerine benzemektedir. Ruslar ilk ateşli silahları olarak sacdan yapılmış düşük kalibreli silahlardı ve 1380'li yıllarda Livonya-Litvanya bölgesinden girmiş olması muhtemeldi. Fakat Moskova Prensliğinin ilk ateşli silahları kullanması pek muhtemel değildi çünkü rakipleri güçlü Tatar süvarileriydi ve arkebüzlerin tesiri o dönemde oldukça düşüktü hatta okçu birlikler da tesirliydi. Bundan dolayı Moskova'nın batısı ateşli silahları daha erken kullanmış olabilirler. Rusların ilk ateşli silahları Altın Orda Hanı Toktamış'a karşı Moskova'yı savunurken top ya da havan olarak kullandığı rivayet edilir¹⁷⁷. İlginç olanı ise Rusların kullandıkları bu ilk ateşli silahlara *tiufak*¹⁷⁸ demeleridir. Moskova, erken XVI. yüzyılda arkebüzücü (pişçalniki) askeri sınıfını kullanmaya başlamıştı. Rusların düşük kalibreli topları omuz tüfeklerine dönüştürdüğü dönem, Avrupa arkebüzlerinin kullanımı ve Osmanlı tüfenginin kullanımına tekabül etmektedir. III. İvan'ın, Osmanlı Sultanı II. Mehmed'in 1453 yılında İstanbul kuşatmasında kullanmış olduğu büyük toplardan da (Şahi topları) etkilendiği bilinmektedir. Bundan dolayı gelini Sofya Paleologa'yı kullanarak Papalık ile olan ilişkileri üzerinden İtalyan şehir devletlerinden top döküm ustalarını davet etmişti. Bu girişimlerin sonucunda 1494 yılında Kremlin yakınlarında bir top dökümhanesi ile bir de baruthane kurdurmuştu. III. Vasili döneminde kullanılan toplar daha küçük *falconet* adındaki toplardı. Rus ordusu daha önce bahsedildiği gibi ateşli tüfekleri ilk dönemlerde oldukça az kullanmışlardı. 1520'li yıllara kadar toplar sadece kale muhafazasında kullanıldı sahra topu olarak daha sonra ki tarihler de kullanılmaya başlanmıştı. 1521-1522 tarihlerinde Kırım

¹⁷⁷ Aynı eser, s.159.

¹⁷⁸ *tiufak* kelimesi Türkçe'de ki "tüfek" kelimesine oldukça benzemektedir ve muhtemelen Ruslar, Türkler de ki ateşli silahlara benzeterek bu kelimeyi kullanmışlardı.

Tatarlarına karşı sahra topu ve paralı ateşli silah kullanan piyadeler kullanılmıştı. Seferlerde Kırım askerlerinin yanında Osmanlı ateşli tüfek kullanan piyadeleri ve topları da mevcuttu fakat topların uzun steplerde taşınılamayacağı bilindiği için Tatarlar çapullara top götürmüyorlardı. XV. ve XVI. yüzyıllarda Moskova'yı yok olmaktan kurtaran lojistik yetersizlik, XVII. yüzyılın sonu ile XVIII. yüzyılın başlarında da Kırım'ı Rus ateşli silahlarına karşı koruyan etken olmuştu.

Rusya'nın, Osmanlılara ve İsveçlilere karşı başarılı olabilmesi için batılılaşması gerektiğini biliyordu bundan dolayı I. Petro ve ardılları olan Anna ve II. Katerina dönemlerinde Ruslar Avrupai yeniliklere her alanda önem vermişlerdi. Çar I. Petro, askeri olarak ateşli silahlara ve denizciliğe önem verdiği kadar mühendislik ve matematiğe de önem vermekteydi. Çar Petro döneminde batılılaşma¹⁷⁹ amacıyla 1712 yılında Matematik ve Denizcilik Okulu (School of Mathematical and Navigational Sciences), Mühendislik ve Topçuluk Okulu, 1715 yılında Denizcilik Akademisi, 1724 yılında da Rusya Bilimler Akademisi (Akademiya Nauk) kurulmuştu. Bu açılan Avrupai okullarla Petro dönemi Rusya'sında topçuluk ve denizcilik ilimleri konusunda bayağı bir mesafe kat edilmişti. I. Petro döneminden sonra Çariçe Anna döneminde 1731 yılında Kadetskii Korpus adında askeri lise kuruldu. Rus Savaş okulu General Münih idaresi altındaydı. Savaş Okulunda sadece subay yetiştirilmiyordu ayrıca da burası Rusya'nın Avrupa'ya açılan kapısı ve Batılılaşma merkezi konumundaydı. Savaş Okulu, askeri eğitim olarak Kadettenkorps adlı Alman kurumundan ve genel eğitim (Dil, tarih, sanat vs) için de Ritterakademien adlı Alman kurumunun bir sentezi olarak ortaya çıkmıştı. Rusya'da Batılılaşma hareketi I. Petro

¹⁷⁹ Çar Petro'nun reformlarıyla alakalı mülahazalar için bkz. B.H. Sumner, "Peter's Accomplishments and Their Historical Significance" in Peter the Great: Reformer or Revolutionary? ed. Marc Raeff (Lexington, Mass.: D.C. Heath and Co., 1963), s.102.

döneminde tek bir kişinin yönetmesi veya yönlendirmesiyle oluşurken Çariçe Anna dönemine gelindiğinde ise artık bir grubun hareketi olmuştu.

Büyük Petro'nun 1725 yılındaki ölümü üzerine Rusya'da iç karışıklıklar yayılmaya başlamıştı ki 1730 yılında Çariçe Anna'nın tahta çıkışına kadar devam edegelmişti. Çariçenin tahta çıkışı ve onun şahsi gücünü ve iktidarını başarılı bir şekilde koruyup devam ettirmesi de Rusya'yı daha güçlü kılmıştı. Rus siyaseti yönetimi 1734 yılında da birinci bakan olan Kont Andrey İvanoviç Osterman (1686–1747)'a geçmişti. Başbakan Osterman'ın hedefi Rusya'nın komşu ülkelere (Osmanlı, Lehistan ve İsveç) yayılıp nüfuzunu genişleterek güçlü emperyalist bir devlet haline gelmesini sağlamaktı. Fakat Osterman'ın ve Çariçe Anna'nın danışmanları Avrupalıları da göz önüne alarak hareket etmeliyiz görüşünü savunan Almanlardı. 1726 yılında Rusya'nın Avusturya ve Prusya gibi Alman devletlerle baş düşman olarak tarif edilen Osmanlı ve İngiltere'ye karşı ittifakına yol gösterici olan Osterman'ın kendisiydi. Fakat Rusya, Avusturya ile kara gücünün İngilizlerin donanmasıyla birlikte tamamlanabileceğine inandığı içinde II. Viyana Antlaşması gereği İngilizleri şimdilik siyasetleri gereği Fransızlara karşı müttefikleri olarak kabul ediyorlardı. Fransızlar da kendi siyasi çıkarları doğrultusunda Avusturya ve Rusya aleyhine 1731 yılından sonra Danimarka, Lehistan, İsveç ve Osmanlı ile iyi ilişkiler kurma yoluna gittiler. Böylelikle Çariçe Anna döneminde 1736-1739 Savaşı öncesinde Avusturya'nın kesin desteğiyle İranlılar ile iyi geçinerek Lehistan'a müdahale ederek Osmanlı'nın kuzey Karadeniz'de ki bölgelerine giden yolu siyaseten açmış bulunuyordu. Tabi ki Osmanlı ve Lehistan yönünde ki Rus yayılımı için siyasi ortamın önemi olduğu kadar askeri güç ve tedbirlerinin de önemi vardı.

Ruslar ile Osmanlılar arasındaki en büyük problem Ukrayna steplerine hâkim olma problemiydi. Bu sorun nihayetinde iki devlet ilk defa 1678 Çehrin seferinde karşılaştılar ve

Ruslar o dönemde Osmanlılara denk bir güç değildi. Ardından Petro'nun 1696 yılında Azak'ı almasıyla Ukrayna meselesi, Karadeniz meselesine dönüşmüştü lakin 1711 Prut seferi neticesinde Azak kalesi ve Ukrayna hakimiyeti Türklerin eline geçmişti. Prut Antlaşmasından itibaren Zaporog Kazakları Türk himayesinde bulunuyordu fakat Kazakların sadakati pamuk ipliğine bağlı olduğu için Ruslar tekrar Zaporog Kazakları üzerinde hakimiyet kurup Karadeniz'in kuzeyine saldırımayı planlıyordu. Ruslar, Zaporog Kazaklarını affettiğini, suçlarının bağışlandığını, iase ve ihtiyaçlarının giderileceğini bildiren mektuplar gönderdiler. Bu politika gereği Rusların, Lehistan ve Osmanlıların Zaporogları kendi aleyhlerine kullanmalarını engelleme hatta onları himaye edip bu iki güce karşı kalka edinme amacı vardı. İstanbul'daki Rus elçisi Neplüev de Zaporog Kazaklarının Rus himayesinde olmasının gerekliliklerinde bahsetmekteydi ve hatta hayati bir zaruret olarak görmekteydi. Neplüev, Çariçe Anna'ya gönderdiği mektupta, Zaporog Kazaklarını Ruslar himaye etmezse, Osmanlıların himaye edeceğini ve onları silahlandırıp aleyhimize kullanacaklarını dile getirmiştir. Rusların Zaporogları himaye etme çalışmaları neticesinde Zaporog Kazakları, Rus himayesine geçmeyi ve savaş halinde Rusların yanında yer alacaklarını taahhüt ettiler. Zaporogların Osmanlı'ya olan meyilleri, yerini Rus meyline çevirmiş ve bu durum karşısında Ruslar, Osmanlılardan çekinir bir vaziyete düşmüşlerdi. Bundan dolayı Rus hükümeti İstanbul'daki elçi Neplüev'e, ihtimalen Babıali kendisine Zaporog Kazaklarının vaziyetini soracak olursa bunun karşılığında Türk hükümetine, Zaporog Kazaklarının yıllardır Rus himayesinde olduklarını, Kırım taraflarına geçtiğinde Rusların buna karışmadığını ve tekrar Rus tarafına geçtiklerinde ise Rus hükümetinin bunu kabul ettiğini söylemesini bildirdi.

Daha önce bahsi geçen Rus diplomasisinde, Rusların erken XVIII. yüzyılda ilk asıl düşman olarak gördükleri Osmanlı ve ona tabii Kırım Hanlığı, ikinci düşman İsveç (fakat 1720 yılından sonra rakip olarak eşdeğer görülüyor), üçüncü düşman Lehistan Veraset

savaşlarında rakibi olan Fransa ve dördüncü düşman olarak gördüğü devlet ise denizlerde etkinliğini artıran ve Baltık Denizi'nde kendisini sıkıştırabilecek donanma gücüne sahip Büyük Britanya'dır. Ruslar, İsveç'i Kuzey Savaşları'nda büyük bir hezimetle uğratarak kendilerini toparlayamaz hale getirmişti ve Lehistan'da Veraset savaşlarıyla zayıf düşmüş Rus uydusuna girmişti. Fakat Osmanlılar bu diğer iki devlet gibi değildi kaybettiği savaş olduğu gibi kazandığı zaferler de vardı ve Ruslar, Türklerle tek başlarına mücadele edemeyeceklerini bilmekteydi. Bunun için Ruslar, Avusturya'nın imparatoru VI. Karl'ı (1711-1740) ve İran'ın yeni hanedanının kurucusu Nadir Şah'ı Türklere karşı kışkırtma ve ittifak kurma siyasetine yöneldiler. Diğer yandan Ruslar, Osmanlıları kendilerine karşı kışkırtan Fransa ve İngiltere ile de anlaşmak istiyordu fakat Fransa ile anlaşması mümkün değildi. Bundan kolayı Ruslar, İngilizlere ile 1734 yılında bir ticaret antlaşması yaparak ilişkilerini iyileştirme yoluna gitmişlerdi. Avusturya ile yapılan 1726 ittifakı 1732 yılında yenilerek 1733 yılındaki Lehistan Veraset Savaşlarında birlikte hareket edildi ve Fransızlar mağlup edilip Lehistan tahtına Rus ve Avusturya lehine çalışan III. Augustus oturdu. Böylelikle Lehistan'ı da aralarına alan Avusturya, Rusya ve Prusya, Fransa'nın oluşturduğu "Doğu Bariyeri"ne (İsveç ve Osmanlı) karşı güçlü bir blok oluşturmuş oldular. Fransızlar diplomasi yoluyla bu bariyerin içine Prusya ve Lehistan'ı da dahil etmek istese de başarılı olamadı. Ruslar, Danimarka ve İsveç ile iyi ilişkiler kurarak sınırlarındaki bütün devletlerle ilişkileri düzletmişti fakat sınır akınları ve anlaşmazlıklar yüzünden Osmanlılar ile problemler hala devam etmekteydi. Kuzey Savaşlarıyla istediğini ele geçiren, Baltık Denizi'ne hâkim olup kuzeyde ve batıdaki devletlerle iyi diplomatik münasebetler kurabilen Rusya artık yönünü güneye çevirebilirdi. Rusların Baltık'ta ve Lehistan'da hakimiyet kurup güneye ilerlemede de uluslararası hazırlıkları tamamlayan Rus devlet adamı hiç kuşku yok ki Osterman'dı. Çariçe Anna'nın 1730 yılında tahta çıkışından sonra Rusya'da en etkili devlet adamı Baron Osterman olmuştu. Osterman'a göre Rusya'nın en mühim ve gerekli siyasetinin

I. Petro'nun da siyaseti olan Karadeniz'e hâkim olup deniz yoluyla Avrupa'ya açılmaktı. Osterman, gerekli askeri ve diplomatik hazırlıkların yapılmasının ardından uygun zamanda hedefin gerçekleşmesinin sağlanmasından yanaydı. Osterman, Çar I. Petro'nun hedefinde yürüyordu fakat onun yaptığı hataların tekrarlanmamasında yanaydı. Çar Petro'nun asıl hedefinin kuzey Karadeniz toprakları olması rağmen o hazırlıksız bir şekilde Balkanlara doğru ilerlemişti ve Başvekil Osterman Rusya'nın bu hatayı tekrarlamaması gerektiğini düşünüyordu¹⁸⁰. 1730'lu yılların İstanbul'da ki Rus elçileri Neplüjev ve Veşnyakov'un görevleri Rus hükümetine Osmanlı'nın askeri ve siyasi vaziyetlerini raporlamaktı. Bu elçiler raporlama dışında Rusların Kafkasya ve Don taraflarındaki sınır çatışma ve akınlarında Rusların ve onlara tabii Kazaklarında olumsuz yönde etkilendiğini Babıali'ye şikayetler yoluyla ileterek Rusya'nın haklarını ve bazen de hakkı olmayan isteklerini talep edebiliyorlardı. Rus elçileri Osmanlı'nın içte merkez ve taşrada isyanların ve problemlerin olduğunu dışta da İran savaşlarından alınan yenilgilerin olduğunu raporlayarak Rusların emellerini ele geçirmede bunun bir fırsat olduğunu devamlı raporlamışlardı. Ruslar da raporlardan elde ettiği bilgilerle Türklerin İran savaşlarında yorulduğunu hem Avusturya (Batıdan) hem de kendi güçlerinin (kuzeyden) yapacakları saldırılar karşısında kuvvetlerinin çoğunun İran canibinde olduğundan karşılık veremeyecek olduklarını düşünmüşlerdi. Bundan dolayı süratli bir şekilde Karadeniz'in kuzey kısımlarının ele geçirilebileceğini ve Türklerinde hazırlıksız yakalanacağını düşünmüşlerdi. Rus elçi raporlarına göre yapılacak muhtemel Rus-Türk savaşında Rusların kazancının sadece güney toprakları olmadığından da bahsediyorlardı ki muhtemelen buradaki vurgu Balkanlaradır. Raporlarda Rus elçileri Dinyester nehrinden Tuna nehrine kadar Balkanlara yapılacak Rus seferinde Balkanlardaki Ortodoks kardeşlerinin de onlara destek olacağından bahsetmekteydiler. Rus elçilerinin raporlarında duygusallıklar, dini düşünceler ve Türk düşmanlıkları gözle görülmekteydi. Bu

¹⁸⁰ Gerorge Verdansky, *Political and Diplomatic History of Russia*, Boston 1936, s.243-244.

raporlarla hiç kuşkusuz Rus hükümetini Türklere karşı kışkırtmakta hatta Türklerin kökünün kazılabileceğinden, Petro'nun hedeflerinin gerçekleşebileceğinden ve bu elverişli fırsatın daha sonra ele geçirilemeyeceğinden bahsetmişlerdi. Fakat 1730'lu yıllarda bahsedilen bu fırsatları Rusların değerlendirebilmesi için Lehistan veraset savaşları meselesini bitirmesi ve ordularını güneye yönlendirip savaş hazırlıklarını yapması gerekiyordu. Bundan dolayı Rus elçilerinin savaş çıkırtkanlıklarına rağmen savaş hazırlıklarını tamamlayana kadar Osmanlı Türkleri ile olan barış politikasını 1735 yılında kadar değiştirmemişti¹⁸¹.

Tüm bu gelişmeler muvazenesinde Rusların artık yayılma alanı olarak gördüğü iki bölge kalmıştı bir doğu toprakları (Avrasya) ve Osmanlı'ya ait güney toprakları (Karadeniz). Doğu topraklarına yayılabilmek için Ruslara zorluk çıkarabilecek bir güç yoktu fakat Karadeniz yönünde genişleme konusunda karşısında baş düşmanı Türkler vardı. Ayrıca Lehistan veraset savaşlarından sonra Rusların en büyük gaye ve genişleme analı gördüğü Türk topraklarıdır ve gelecek XVIII. ve XIX. yüzyıllarda Türklerinde en büyük problemi Rus yayılmacılığı olacaktır. Çariçe Anna'nın savaş bakanı General Burkhard Christoph von Münnich (1683-1767) Rus ordusunu ıslah etmiş, savaş hazırlıklarını tamamlamış ve Osterman'ın da desteğiyle Türklere karşı savaşarak "Çariçenin sancaklarını İstanbul'a" dikmeyi hedefliyordu. Osterman'ın başında bulunduğu Rus Bakanlar Kurulu da 23 Temmuz 1735 yılında General Münih'e gelecek baharda Rusya'ya saldırmayı planlayan Türklerin önüne set çekebilmek için sonbaharda Azak kalesinin alınması gerektiğini belirten bir ferman göndermişti. Ayrıca Bakanlar Kurulu, Münih'e Lehistan'da asayişin devamı için 40.000 asker bırakıp ivedilikle Don bölgesine hareket etmesi gerektiğini ve bu işi sükûnet içinde gizli bir şekilde planlaması gerektiğini emretmişti¹⁸². General Münih, Çariçeye cevaben emirlerini memnuniyetle

¹⁸¹ E. B. Şulman, *Russko-Turetskaja Voyna 1735-1739 godov i Politiçeskaja Svjazi Moldavii i Valahii s Rossiei*, Moskva 1963. s.10-16.

¹⁸² Şirokorad, a.g.e., s.90-91.

karşıladığını ve nice zamandır Azak'ı ele geçirmeyi istediğini bildiren bir mektup yazmıştı. Hatta Münih, Azak'ın ele geçirilmesinin daha önce de planlandığını ve bunun için General Debrinin'ı Don bölgesine hazırlık yapmak için önceden gönderildiğinden de bahsetmişti. Ruslar, Kırım Tatarlarının Ukrayna'ya 1730-1733 yıllarındaki akınlarını, Kırımlıların ve Türklere sığınan Zaporogların, Kazakları Rus yönetimine karşı kışkırtmalarını ve Fetih Giray'ın Tatarlar ile Kalmuk bölgesinden Dağıstan'a girmesini kendi sınırlarının ihlali ve savaş sebebi olarak gördüğünü ilan etmişti. Bu olaylar neticesinde Ruslar, Türkler aleyhine savaş hazırlıkları ve planları yapıp uygun zamanı kolluyorlardı.

1735 Rus taarruzlarından sonra ve 1736 resmi harp ilanının önce Rus Başvekili Kont Osterman 12 Nisan 1736 yılında Osmanlı Sadrazamı Silahtar Damat Dimetokalı Mehmed Paşa'ya¹⁸³ geçmiş dönemlerdeki Türk-Rus ilişkilerinden hülasa bahseden bir mektup göndermişti. Mektupta ilk Osmanlı-Rus muahedesi olan 1700 tarihli İstanbul antlaşmasına atıfta bulunulup bu antlaşmanın sebepsiz yere bozulduğundan ve 1711 yılında Rusların aleyhine olan Prut Antlaşması'nın yapıldığından söz edilmişti. Osterman, mektupta 1711 Prut Antlaşması'nın Kırım Tatarların tarafından 1713 yılından itibaren bozulduğunu ve sınırlarının taciz edildiğinden bahsetmekteydi. Osterman, mektupta son olarak da Tatarların kendilerine ait olan Kafkas topraklarından izinsiz geçtiklerinden ve Rusya'nın kendi halkını korumak için buna izin vermeyeceğinden bahsetmişti. Osterman nihayetinde Rusların kendi haklarını korumak adına silahlarını Türklerin üzerlerine doğrultacaklarını vurgulamıştı. Osterman kendini haklı gösterecek uzun beyan ve açıklamalarda bulunarak Osmanlıları barış

¹⁸³ Sultan II. Mustafa (1695-1703) döneminde Enderun Mektebinde eğitimini tamamladı. 1735 yılında Bağdat valisi Gürcü İsmail Paşa'ya sadrazamlık mührünü kendisi götürdü. Sadrazam Gürcü İsmail Paşa'nın azledilmesi üzerine ilk önce sadrazam kaymakamı ardından 10 Ocak 1736 tarihinde sadrazamlık görevi tevdi edildi. 1736-1739 savaşları sırasında ilk sadrazamlık görevini üstlenen kendisi oldu. Rusların Kırım ve Azak'a saldırımları üzerine Fransa, İngiltere, Hollanda, Venedik ve Avusturya devletlerine mektuplar göndererek saldırıyı protesto etti. Savaş kararının çıkması üzerine orduyu hazırlayıp serdar-ı ekrem ünvanı ile Babadağı'na sefere çıktı. Sadrazam Babadağı'nda iken Avusturya ile iletişime geçerek Avusturya elçisi Talman'ı ordugâha davet etti. Talman'ın girişimleri sonucu barış görüşmeleri başladı fakat netice alınamayınca sadrazam azl edildi. Silahtar Mehmed Paşa'nın sadrazamlık süresi 9 Ocak 1736-5 Ağustos 1737 tarihleri arasında olmuştur.

istemeleri halinde hududa gönderilecek iki tarafın delegeleri yeni bir antlaşma yaparak meseleyi çözebileceğini vurgulamıştı. Eğer ki Türkler barıştan yana değillerse İstanbul'da bulunan Rus elçisini güvenli bir şekilde geri gönderilmesini rica ediyordu¹⁸⁴. Buna mukabil olarak Sadrazam Silahtar Mehmed Paşa da Rusya'nın tercihi bizim tercihimizdir mealinde cevap göndererek Ruslar savaş isterlerse savaşırız barış isterlerse barıştan yana oluruz diyerek diplomatik olarak savaş yanlısı olmadığını fakat tehdide de boyun eğmediğini göstermişti. Sadrazam Paşa, Hollanda, İngiltere ve Avusturya da dahil ülkelere birer mektup yazıp vaziyeti bildirdi. Osmanlıların, Ruslar aleyhine çalışmadıklarını, bilakis Rusların bilhassa 1711 Prut Antlaşması'na aykırı davrandığını ve Rusların savaş isterse Osmanlıların savaşacaklarını fakat barış isterse de dost devletlerin arabuluculuğu ile barış yapılabileceğini bildirmişti¹⁸⁵.

Rusların 1736-1739 Savaşından önce yaptığı hazırlıklara değinmek gerekir. 1725 ile 1735 yılları arasında Kırım Tatar süvarileri tarafından Rusların Poltova, Mirgorod, Bahmut, Ukrayna, Don ve Kafkas bölgelerine akınlar yapılmaktaydı. Ruslar ise bu saldırı ve tacizleri engelleyebilmek ve güney sınırlarını güvence altına alabilmek için Poltova'dan Kafkasya'ya kadar olan güney sınırlarında kaleler inşa edip belli miktar kuvvet bulundurmak zorunda kalıyorlardı. Kırım Tatarlarının akınları sadece güvenliği değil, fazla asker bulundurulduğu ve güvenlik tehlikesinden dolayı ticari hayatın durma noktasına gelmesinden dolayı ekonomiyi oldukça etkilemekteydi. Buna mukabil olarak da Ruslar Don ve Zaporog Kazaklarını ve Astrahan'daki Kalmukları Kırım Tatarlarına karşı örgütleyip mukabil taarruzlar yaptırmaktaydılar. Rusların sadece Kiev merkezli Ukrayna'da ticari faaliyetleri yoktu ve Karadeniz'in kıyılarına gelip ticarete yapmaktaydılar. Bundan dolayı Azak kalesi

¹⁸⁴ BOA, *Name-i Hümayun Defteri*, c. VII, s.460; M. Sertoğlu, a.g.e., s.2489.

¹⁸⁵ M. Sertoğlu, aynı eser; *Subhi Tarihi*, vr. 79a-80a.

ve Taganrog limanı Rusların Karadeniz'den Avrupa'ya açılabilmesi açısından çok önemliydi ve 1711'de kaybedilen bu bölgelerin tekrar kendisinin olmasını istiyordu. Çar I. Petro ile başlayan Türklerle Karadeniz'in kuzeyine hâkim olma mücadelesi Çariçe Anna İvanova (1730-1740) ile devam etmekteydi. Daha önceden de bahsettiğimiz gibi Çariçe Anna döneminde Ruslar, I. Petro zamanında alınan bölgeleri İran'a devrederek Nadir Şah'ın güvenini kazanmaya çalışmıştı ve Avusturya ile 1726 yılında ittifak imzalayarak-1732 yılında bu ittifak yenilenmiştir-Osmanlı Türklerini hem doğudan (İran ile) hem batıdan (Avusturya ile) hem de kuzeyden (kendisi ile) sıkıştırma derdindeydi.

Ruslar, 1680'li yıllarda Petro'nun saltanatının ilk devirlerinde 200.000 kişiden fazla daimî asker besliyordu ve bu ordu da nüfusunun yaklaşık yüzde 4.4'ünü oluşturmaktaydı¹⁸⁶. Çar Petro, 1699 askeri reformlarıyla yeni bir sürekli ordu kurmuştu ve bu orduyu seferberlik zamanında kırsal kesimden gelen askerler de desteklemekteydi. Petro'nun saltanatı döneminde 300.000 daimî asker besleyebilmek için toplamda elli üç celp yapılmıştı¹⁸⁷. Petro'nun 1725 yılında vefat etmesiyle orduya verilen önem azaldı ve Rusya savaş hazırlıkları yerine barış diplomasisine ağırlık verdiğinden ordu mevcudiyeti de azalmıştı. Çariçe Anna iktidara geldikten sonra yapılan askeri faaliyetlerden sonra 1731 yılında Rus ordusunun mevcudiyeti 129.000'e ulaşmıştı¹⁸⁸. Rus ordu sisteminde serflik hizmeti sayesinde orduya alınan askerler ebediyen görev yapmaktaydı fakat 1793 yılından sonra müebbet askerlik süresi yirmi beş yıla indirilmişti. 1735 yılında gelindiğinde Çariçe, Dinyeper nehrinden Don nehrine uzanan güçlü bir hat inşa etmişti. Diğer bir askeri koridor ise Poltava-Kharkov bölgesinden başlayıp Ekaterinoslav denilen bölgeye kadar uzanıyordu. Bu hatlar

¹⁸⁶ John L. H. Keep, *Soldiers of the Tsar: Army and Society in Russia 1462-1874*, Oxford 1985, s.88.

¹⁸⁷ Aynı eser, s.107.

¹⁸⁸ N. Ğ. Kazakov-G. A. Nekrasov, "Vostočnaja Problema v 1725-1735 gg. Russko-Turetskaja Voyna 1735-1739 gg. Ğ VzaimootnoĞenija Rossii s Ğnostrannimi Derjavami vo Vtoroy Polovine 1730-x godov", *Očerki İstorii SSSR Period Feodalizma Rossija vo Vtoroy Çetverti XVIII v. Narodı SSSR v Pervoy Polovine XVIII v.* Moskova 1957, s.374.

Kırım Tatar süvari akınlarını engellemek amacıyla ateşli silahlarla teçhiz edilmiş milis kuvvetler yerleştirilmekteydi ve bu milis kuvvetler yirmişer alaydan mürekkepti. Don bölgesine yapılan Tatar akınlarına mâni olabilmek için ise Azak kalesine 9 Alman mili uzaklığında Çariçe Anna'nın ismini aldığı Aziz (Santa) Anna namında bir de kale inşa edilmişti¹⁸⁹. Çariçe Anna'nın bu hazırlıkları hiç kuşku yok ki Türkler ve Tatarlar aleyhine genişleme siyaseti gereği idi. Bu bölgeler step olduğu için su kaynakları kısıtlı ve büyük orduları beslemeye müsait değildi bundan dolayı Rus askerlerinin yiyecek ve iaşelerinin temini için hazırlıklar da yapılmaktaydı. Dinyeper'den Don'a uzanan Ukrayna tahkimatı 290 km uzunluğunda 15 kale bulunmaktaydı ve her kalenin arasında istinat noktaları oluşturulmuştu. Ayrıca da Ukrayna askeri içinde hattın gerisinde muhtelif kapalı alanlar inşa edilmişti. I. Petro zamanında Poltova ve Prut muharebeleri yapıldığı için Ukrayna'ya önem verilmekteydi. Çar Petro'nun yaptırdığı ordu iaşe merkezleri Anna dönemine gelindiğinde ise bozulmuş korunaksız yerlerdi. Anna döneminde 1732 yılında General Keyt'in yaptığı incelemeler sonucunda hakikat gün yüzüne çıkmıştı. Sonuçta yiyecek, ekmek ve ordu iaşelerinin Ukrayna bölgesinden ve Tombovskaya bölgelerinde temin edilmesiyle ambarlar ve iaşe merkezleri büyük orduları besleyebilecek şekilde dolduruldu. Ayrıca da Tatarlara ve Türklere karşı güney sınırlarına takviye yapılarak 1732 yılında 15.000 Don Kazak askerleri, 20.000 Ukrayna Kazakları, 500 Çuguyef Kazakları, 5.000 Sloboda Kazakları ve daha sonra tabiyet altına alınan 3.000 Zaporog Kazağı (Güney Dinyester) olmak üzere toplamda 43.500 Kazak milis kuvveti oluşturulmuştu¹⁹⁰.

Rus ordusunun savaş öncesi durumuna bakacak olursak, Çariçe Anna'nın 1730 yılında tahta çıktığı sırada ordu mevcudu: Çariçeyi korumakla mükellef Hassa ordusu maiyet süvari

¹⁸⁹ Zinkeisen, a.g.e., s.459.

¹⁹⁰ Cevat Erbakan, a.g.e., s.19.

alayından, iki hassa alayından ve bir hassa taburundan müteşekkildi. Piyade olarak da 40 piyade alayından oluşmaktaydı ve süvari olarak da 33 Dragon alayından ve bir Hussar kıtasından oluşmaktaydı. Topçu kuvveti ise bir alaydan ve birçok istihkâmçı birliklerden oluşmaktaydı. Hudutlarda görev alan ve garnizon da bulunan asker mevcudu olarak da 49 alay bir piyade taburu, 4 süvari alayı idi. Güney cephesinde gerektiğinde destek sağlaması için Ukrayna redif (milis) orduları dördü düzenli ve altısı da düzensiz olmak üzere 10 alaydan müteşekkildi. Diğer bir kaynakta ise Ukrayna redif kolordusunun 20 süvari alayından ve Traskam redif kıtaları da 3 süvari ve 1 piyade alayından müteşekkildi¹⁹¹. Çariçe Anna'nın tahta çıkmasıyla Ruslar orduya oldukça önem vermişlerdi ve Çariçe ilk iş olarak ordu mevcudunu artırma siyasetine giderek iki hassa alayı daha oluşturmuştu. Çar Petro'nun ölümü üzerine Çariçe Anna dönemine kadar Çariçe I. Katerina Aleksiyevna (1725-1727) ve Çar II. Petro Aleksiyeviç (1727-1730) dönemlerinde başlayan askeri ve güvenlik konularındaki istikrarsızlıkları gidermek amacıyla Rus ordusu başkumandanlığına Alman General Münih getirilmişti. General Münih, Çar Petro'nun yolundan giderek orduyu daima güçlü tutabilmek ve savaşa hazır hale getirebilmek amacıyla askeri bir komisyon kurmuştu. Komisyon kararı neticesinde ordu mevcudunu 4 hassa alayından, 38 piyadeden, 38 (bindirilmiş piyade) dragon alayından ve 49 sınır ve garnizon alaylarından oluşmasına, her piyade alayının 8 bölükten oluşmasına ve her alayın sayılarının da 1854 askerden oluşmasına karar verilmişti. Böylelikle Rus ordusunun halihazırdaki seferber ilan edilmeksizin daimî ordu sayısı 204.092¹⁹² sayısına ve ayrıca da ordu bütçesi de 5.000.000 rubleye çıkarılmıştı¹⁹³. Rusların Tatarlara karşı savaşlarda başarılı olmaları, ateşli silahların etkin olmaya başladığı döneme (XVII. ve XVIII. yüzyıl) tekabül etmektedir. Bundan dolayı Ruslar da bunun bilincinde olduğu için bilhassa Tatarlara karşı top ve tüfek gibi ateşli silahları ağırlıklı olarak

¹⁹¹ Erbakan, a.g.e., s.17; Dukakinzade, a.g.e., s.8-9.

¹⁹² Sınır ve Garnizon askerleri: 157.546, Nişyuv askerleri: 24.276, Hassa askerleri: 9.748, Topçu askerleri: 5.426, düzensiz milis kuvvetler: 8.000 askerden oluşmaktaydı ve toplamda 204.092 sayısına ulaşmaktaydı.

¹⁹³ Erbakan, a.g.e., s.18.

kullanmaktaydılar. Tatarların da eski güçlerini yitirmedeki en önemli sebepler Rusların sakma yollarına kaleler ve derbendler inşa edip buraları da ateşli silahlarla teçhiz edip Tatarların akın düzenlemelerine mâni olmalarıydı. Tatarlar eski ihtişamlı dönemlerinde ki gibi akınlarda bu kaleler yüzünde başarılı olamıyorlardı ve Ukrayna-Don bozkırlarından ileriye gidemiyorlardı. Tatar akınlarına en büyük engeli Ukrayna tahkimatları vurmuştu. İşte bu sebeplerden dolayı Ruslar topçu kuvvetine ehemmiyet veriyor ve alaylarda, sahrada, muhasarada ve kalede olmak üzere dört bölümde top ateş gücünden faydalanıyorlardı. Her piyade ve süvari alaylarında bir kilo gülle atabilen hafif iki adet top kullanılmaktaydı ve bu sayı 1737 yılında savaştan dolayı ikiden dörde çıkarılmıştı. Rus ordusu sahra toplarının yanında obüs ve havan toplarını da kullanmaya başlamışlardı. Böylece sahra toplarının sayılarının da artırılmasıyla Ruslar, Tatarlar karşısında muazzam derecede ateş üstünlüğüne sahip olmuşlardı. 1727 yılında istihkamcı gruplar topçu alaylarından ayrılmıştı fakat 1729 yılında istihkamcılar tekrar topçu teşkilatına bağlanarak Çar Petro'nun askeri düzenine geri dönmüştü. Ruslar ayrıca milis kuvvetleri güney sınırlarında güçlendirip sayılarını da artırma yoluna gitmişlerdi. Bilhassa Kazak kuvvetlerine çok önem veriliyordu çünkü Ruslar ordularını daha çok Avrupai tarzda oluşturdukları için piyade ve top gücüne dayanarak oluşturmaktaydı. Bundan dolayı süvari gücündeki eksikliklerini Kazak milis güçlerinden karşılamaktaydılar. Ruslar ayrıca iki Hussar süvari alayını Sırp ve Macarlardan, bir süvari bölüğünü Gürcülerden ve Kalmuk-Voloklardan da birkaç geçici küçük müfreze olmak üzere orduya eklemişlerdi. Milis kuvvetleri arasında en etkili olanlar hiç kuşku yok ki Kazak süvari alaylarıydı. Rus ordusunda ücretli asker sayısının artmasında Boyarların halka kötü muamelede bulunması, kötü muamele gören kölelerin askerliği bir kurtuluş olarak addetmeleri, halkın derebeylerin baskısından ve hükümetin ağır vergilerinden kaçmak istemesi gibi sebepler etkili olmuştur.

Çar Petro zamanından beri Avrupaileşme askeri ve eğitim alanında yaşanmaktaydı. Petro zamanından beri siyasi olarak yabancı danışmanlar ve askeri olarak da yabancı subaylar istihdam edilmekteydi. Fakat Rusların kendi Harbiye Mekteblerini kurmalarıyla yabancı subaylara olan ihtiyaç Çariçe Anna zamanında azaldığından sayıları da oldukça düşmüştü. Rus ordusunda 1736 yılı Çariçe Anna döneminde muvazzaf subayların hizmet süresi 25 yıl olarak kabul edilmişti. Anna döneminde Rus ordusunun karma elbiseleri yerine Prusya modeli takip edilerek tek tip askeri üniformaya geçilmişti. Rus ordusunda 1736 yılında önemli bir değişiklik yapılarak piyade subaylarına kasaturalı tüfekler (XVII. yüzyıldan sonra askeri devrimle birlikte kasaturayla kullanılan piyade tüfekleri) ve teberler (tek taraflı ya da çift taraflı olmak üzere balta) yerine meç (ince merasim kılıcı tarzı) kullanılması kabul edilmişti. Yerli subayların maaşlarına zam yapılarak yabancı subayların aldıkları maaşlara denk hale getirilmiştir. Rus ordusunda talim ve terbiyeyi geliştirme açısından General Fermor'un kaleme aldığı talimnameler basılarak tüm orduya dağıtılmış ve Rus ordusunda disiplin sağlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca Rus piyadeleri silah envanteri olarak süngülü çakmaklı tüfekler, süvariler ise kısa tüfek (piştov) ve dragonlarda süvarilere ek olarak kılıç kullanmaktaydılar. Rus ordusu 1736 yılında harp ilan ederek daimî ordusunun yanında 60.000 asker, 646 top daha eklemiş ve seferberlik sırasında asker sayısı 80.000'e çıkarılmıştı¹⁹⁴. Ruslar savaşın başında Kırım'a ve kuzey Karadeniz topraklarına saldıracak ordusunu iki kısma ayırmıştı. Bunlardan ilki merkezi Zaritsimka olan Dinyeper-Ukrayna kuvvetleri olarak General Münih komutasında ki 15 Piyade alayı, 12 Dragon alayı, 10 Milis alayı, 10 Hussar bölüğü ve 15 Don Kazak alayı olmak üzere toplamda 70.000 askerdi. İkinci grup ise Don bölgesi kuvvetleri olarak General Pyotr Petrovich Lassi komutasında ki 20 Piyade alayı, 13 Dragon alayı ve 12.000 Kalmuk askeri idi¹⁹⁵.

¹⁹⁴ Aynı eser, s.20.

¹⁹⁵ Aynı eser, s.21

Rus donanmasının savaş öncesi durumuna bakacak olursak, Ruslar Petro döneminden itibaren iki bölgede donanma üssü kurma niyetindeydiler. Hiç kuşkusuz bu üsler Baltık Denizi ve Karadeniz'di. Kuzey Savaşı'yla Baltık'a hâkim olup Petro ve ardılları zamanında tersaneler kurulup donanma oluşturulmuştu. Fakat 1734 yılı Danzig'deki ani saldırılar karşısında Rus donanması tutulamamış ve Baltık donanması akim bırakılmıştı. Daha önce bahsedildiği üzere Petro döneminde Karadeniz'e ulaşabilmek amacıyla Don ve Dinyester üzerinde ince donanma oluşturulmuştu ve Vorenej'de de tersane kurulmuştu. Fakat 1725 Petro'nun ölümü üzerine I. Katerina (1724-1727) zamanında Karadeniz donanması unutulmaya yüz tutmuştu ve Osmanlılar ile iyi geçinebilmek amacıyla Petro'nun Briyansk ve Tavrof bölgelerinde ki gemi inşaat faaliyetlerini durdurup Karadeniz donanmasını Kont Golovin ve arkadaşları olan Bredal, Dimitriyef ve Monomof'a teslim etmişlerdi. Osterman daha önce zikredildiği üzere Çar I. Petro'nun siyasetini takip etmekteydi bundan dolayı Karadeniz'e hâkim olmayı da hedeflemişti fakat Petro'nun girişimlerinin başarılı olamamasının sebepleri arasında hiç kuşku yok ki Karadeniz'de güçlü bir donanmanın olmayışındı. Osterman, Petro'nun hatalarından dersler çıkararak Karadeniz'de donanmayı güçlendirmeyi hedefe koymuştu ve bunun için 1729 yılında Zimayeviç'i Tavrof'taki donanma ile ilgilenmesi için görevlendirmişti. Ayrıca Osterman, Zimayeviç'ten Briyansk'da ikinci bir donanma kurmasını istemişti. Amiral Zimayeviç'in Tavrof'daki donanma çalışmalarının neticesinde 9 büyük Kazak Şapkası, 6 küçük Kazak Şapkası, 35 Kadırğa, küçük gemileri de 460'a çıkarmıştı ve ayrıca 1737 yılına gelindiğinde ise Briyansk'ta da 300 çeşit küçük gemi inşa edilmişti¹⁹⁶.

¹⁹⁶ Aynı eser.

2.3. Avusturya Devleti'nin Savaş Öncesi Askeri ve Siyasi Vaziyeti

Avusturya Devleti Osmanlılar karşısında XVIII. yüzyıla 1699 Karlofça Antlaşması gibi bir başarıyla girmişti. Avrupa'da prestiji ve müttefikleri artarak ilerleyen Avusturyalılar 1718 Pasarofça Antlaşmasıyla da Türklerin Orta Avrupa'da ki son topraklarını da alarak Balkanlara yayılmayı planlıyordu. Daha önce zikredildiği üzere Avusturya'nın doğudaki düşmanı her ne kadar Türklerse de batıda ki düşmanı da Fransa'dır. Avrupa'da ki Katolik Hristiyanların koruyucusu ve Kutsal Roma German İmparatorluğu'nun sahibi Habsburglar, Fransızlara karşı bu değerleri kaybetmemek pahasına mücadele etmekteydiler. Doğu da ise Ortodoks Ruslar ile ittifaklar kurarak Osmanlı cihadına karşı kutsal Haçlı birliğini kurmuşlardı. XVIII. yüzyıla gelindiğinde Avusturyalılar için önlerinde askeri ve siyasi olarak üç seçenek bulunmaktaydı. İlk olarak Türkleri Orta Avrupa'dan kovup Ruslarla müttefik olarak Balkanları paylaşmak; ikinci olarak, Osmanlıların Balkan coğrafyasını müttefiksiz olarak cebren ele geçirip tek başına hâkim olmak; üçüncü olarak da Ruslara halihazırdaki vaziyeti (*status quo*) kabul ettirip Balkanlardan uzak tutmaktı¹⁹⁷. Avusturyalıların asıl istekleri Balkanlara Ruslardan önce ve tek başına hâkim olmaktı fakat devrin şartları buna müsaade vermiyordu. Sonuçta her iki devlette Türklerle tek başlarına savaştıkları geçmiş dönemlerde her daim yenilgiye uğramışlardı ve aldıkları yeni zaferler ise her daim ittifak sonucuydu. Mesela, Türklere karşı alınan ilk ciddi galibiyet (Karlofça 1699) idi ve bu savaşta Avusturya, Venedik, Lehistan ve Rusya müttefikti. Daha sonraki (1718 Pasarofça) da ise Avusturya Venedik ile müttefikti oysa ki Rusya 1711 Prut muharebesinde tek başınaydı ve neredeyse tüm Rus ordusu Türkler tarafından yok edilmek üzereydi. Bundan dolayı Avusturya, Türkler karşısında başarılı olmak ve Balkanlara hâkim da olmak istiyorsa Ruslarla birlikte hareket etmek ve Balkanları paylaşmak zorundaydı. Lakin Avrupa diplomasisinde

¹⁹⁷ Karl Roeder, *Austria's Eastern*, s.6.

usta olan Fransızlar Avusturya ve Rusya'nın yakınlaşmasını mukabil olarak Osmanlılar ile gizli ittifak kurma niyetindeydi. Daha önce zikredildiği üzere Fransızlar, Avusturya-Rusya ittifakıyla Lehistan veraset meselesi ve Katolik Hristiyanlığın koruyuculuğu yarışında karşı karşıya gelmişlerdi. Fransızların, İsveçliler ve Osmanlılar ile yakınlaşmaları Avusturyalıları da Ruslara, Rusları da Avusturyalıları yaklaştırmakta ve hatta ittifak kurulması zorunlu hale getirilmekteydi. Osmanlıların İran ile giriştiği mücadelelerde yıpranmış olması Rusları Türkler aleyhinde Avusturyalılarla, Avusturyalıların da Fransa ve yeni güçlenmekte olan Prusya aleyhinde Rusya ile ittifak kurmaya yöneltmişti. Nihayetinde Avusturya ve Rusya tarihindeki ikinci müttefiklik ve ilk ikili ittifak olan Avusturya-Rusya savunma (tedafüi) ittifakı 6 Ağustos 1726 tarihinde imzalandı. Bu savunma ittifakı daha ziyade Rusların isteği üzerine Osmanlı yayılmacılığına karşı yapılmıştı. Viyana şehrinde iki taraf arasında yapılan bu savunma ittifakına göre savaş durumunda taraflar birbirlerine 20.000 piyade ve 10.000 süvari göndermeyi taahhüt etmişlerdi. Fakat savaşın Osmanlılar ile yapılması halinde “şaşırtma hareketi” yaparak bütün güçleriyle savaşa müdahil olunması gerektiği vurgulanmıştı¹⁹⁸. Çariçe Anna, Karadeniz'e inmeyi hedeflediği için Avusturya ittifakının Rusya lehine olacağını düşünmüştü. Bunun üzerine Anna 1730 yılında tahta çıktıktan sonra Osmanlı aleyhine olan savunma antlaşmasını bir taarruz ve toprak paylaşma antlaşmasına çevirmişti. 1733 yılında yenilenen antlaşmaya göre Ruslar, Türk topraklarına saldırarak, (Avusturya, İtalya savaşlarından mağlup ayrılıp mali sıkıntılar içerisine girdiğinden) Avusturya arabuluculuk bahanesiyle Türkleri oyalayıp harp hazırlıklarına başlayacak, Türklerin savaş hazırlıkları yapmalarına mâni olduktan sonra Rusya'nın müttefiki olarak savaşa müdahil olacaktı. Böylelikle Osmanlılar, İran savaşlarıyla askerleri doğu cephesinde kalmış ve yorulmuş olacaktı ayrıca da ekonomisi de yeni bir savaşı kaldıramayacak vaziyette

¹⁹⁸ *Verduch einer Lebenbeschreibung des Feldmarschalls Grafen von Seckendorff*, c. II, K. K. Kriegsarchiv Avusturya Harp Arşivi Yayını, 1792, s. 10; H. Karagöz, a.g.e., s.21.

olacaktı. Sonuçta olaylar 1736-37 yıllarında Ruslar ile Avusturyalıların planladıkları şekilde cereyan etti ve Osmanlılar kendilerini her iki cephede de savaşmak zorunda buldular. Fakat Ruslar ile Avusturyalılar bu saldırıları daha önce planlamalarına rağmen neden 1736 yılına kadar beklediler. Tabi bu sorunun cevabı 1733 yılında Lehistan veraset meselesinin çıkışı ve Avusturya ve Rusya'nın Lehistan'ın iç işlerine müdahalesi sonucu Fransa ile çatışmasıydı. Avusturya ile Rusya Devletlerinin tatbik ettikleri antlaşma ile Avusturya Fransa karşısında Rus güçlerinden faydalanacağı gibi Rusya da Osmanlılar karşısında Avusturya'nın güçlerinden faydalanacaktı.

Avusturyalılar, Alman ve İtalyan topraklarında giriştiği mücadelelerden dolayı ordu yorulmuş demoralize olmuş vaziyetteydi ve maliyeye bakılacak olursa hazine boşalmış borçları da bir hayli kabarmıştı. Avusturya, Rusya'ya verdiği söze binaen savaş hazırlıklarına borç alarak ve orduyu düzene sokarak başlamıştı çünkü Avusturyalılar, Ruslarla birlikte İran savaşlarından yorgun düşmüş olan Türkleri kesin hezimete uğratacaklarından emindiler. Bundan dolayı yapılan masraflar Türkler karşısında alınan zaferler sonrasında telafi edilebilirdi. Avusturya ordusunun genel askeri harcamaları için 6.000.000 florine ihtiyaç duyuyordu. Avusturya ordusunun bu ihtiyacına 1736 yılının sonbaharında Silesia aristokratlarından Macaristan'da bulunan ordu ihtiyaçları için 3.5 milyon (gulden) florin kredi vermeyi taahhüt etmişlerdi. Silesia soyluları haricinde kardeş Bohemyalıları da ordu, iaşe ve nakdi olarak yardımda bulunmayı taahhüt etmişlerdi. Ordu ihtiyaçları için Habsburglara sadık Macar soyluları da gönüllü olarak 100.000 Taler (Prusya Devleti'nin gümüş parası) maddi para yardımında bulundular. Ayrıca Macar soyluları 1736 yılının sonlarında 20.000 asker tahsis edip diğeri de 20.000 askerin her biri için 44 gulden olarak hesaplanıp para bağışında bulunulmuştu. Hermanstad'da toplanan Erdel (Macar) soyluları Avusturya Devleti'ne normal vergileri dahi ödeyemeyecek durumda olduklarını bildirip savaş

için istenen olağanüstü vergileri ödemeye imkanlarının olmadıklarını bildirdiler. Cari ihtiyaçlar olağanüstü vergi olan Türk vergisi (Türkensteuer) ile karşılanıyordu. Avusturyalılar ayrıca soydaşlarından askeri olarak yardım talebinde bulunmuştu ve bu yardım için Leh Kralı III. Augustus Saksonya Elektörü olarak 8.000 asker, Hessen Düklüğü 6.000 asker ve Braunschweig-Wolfenbüttel Düklüğü ise iki tabur asker göndermişlerdi¹⁹⁹. Avusturya İmparatoru 22 Haziran 1737 tarihinde Regensburg Meclisi'ni Fürstenberg Kontu aracılığı ile devletin savaş ihtiyacı için resmen olağanüstü maddi yardıma çağırdı. İstenilen yardım 100 Römermonat idi fakat Alman soyluları bunu karşılayamayacağını ve yaklaşık 3.000.000 gulden ödenebileceğini bildirdiler. Avusturyalılar ülkelerindeki ruhbanlardan %10'luk olağanüstü vergi olmanın yanından Roma (Vatikan)'dan 600.000 skudi yardım alıyordu. Papa XII. Clemens, Katolikliğin siyasi savunucusu ve Türkleri Avrupa'dan uzak tutan tampon bölgeye hâkim Avusturyalılar ile iyi ilişkiler kurmaktan yanaydı. Bundan dolayı Papa söz verdiği 600.000 skudi'nin 150.000'lik tutarını ve Avusturya'daki ruhbanlar da %10'luk vergilerini 5 yıllık peşin olarak hemen ödediler. İsviçre Kantonlarının bir kısmı Tirol'daki tuz madenlerinin rehin olarak verilmesi karşılığında 3.000.000 gulden kredi vermeyi teklif ettiler. Zaten borç batağında olan ve kredisi azalan Avusturyalılar hibe ya da maddi ve askeri yardım almayı umuyordu.

Avusturyalılar, 1683 ikinci Viyana kuşatması sonucu oluşan Kutsal İttifak'ı yeniden canlandırmayı planlıyordu. Pek tabi bu ittifaktan ve uzun süren Türk savaşlarından en karlı çıkan devlet Avusturya idi. Ruslar zaten Avusturya ile ittifak halindeydi bundan dolayı geriye hala güçlü donanması bulunan Venedikliler ile karmaşanın hâkim sürdüğü Lehistan kalıyordu. Venedikliler, Avusturya Kayser'inin teklifini ilk başlarda kesin olarak ne ret etti ne de kabul etti. Venedik hükümeti, Kayser'den savaşa müdahil olması karşılığında Osmanlı

¹⁹⁹ Zinkeisen, a.g.e., s.497.

topraklarından kendilerine pay verilmesini talep etti. Fakat Kayser net bir cevap vermeyince Venedikliler, Akdeniz'deki çıkarlarını korumak ve tekrar 1714-1718 savaşındaki gibi kaybeden taraf olmak istemediğinden ittifaka katılmayı ret etti. Kayser, Venediklilerin arzuladığı Mora yarımadası ve Arnavutluk'u pay vermeyi teklif etseydi belki de 1736-1739 Savaşına Venedik de donanmasıyla katılabilirdi. Böylelikle Türkler, hem karada Avusturya ve Rusya ile uğraşırken, hem de Karadeniz'de güçsüz Rus donanmasıyla uğraşıp, diğer taraftan da Akdeniz'de güçlü Venedik donanmasıyla da yüz yüze gelmek zorunda kalacaktı. Fakat beklenen olmadı ve Venedik Türklerle olan ticaretine ket vurmak istemediğinde savaşa müdahil olmadılar. Lehistan ise III. August tarafından yönetilmekte idi ve Kral Osmanlı Sultanı ile iyi ilişkiler kurmaktan yanaydı. Leh Kralı'nın Osmanlı'dan tek şikâyeti, Kırım Tatarlarının Podolya ve civarına düzenledikleri akınlardı. Bunun için Babıali, Bender ve Hotin valilerine ve Bucak Tatarlarına Leh topraklarına akınlarda bulunulmaması ve her türlü düşmanlıktan uzak durulması gerektiği ile ilgili emirler göndermişti. Lehistan Kralı August, Babıali tarafından resmen tanındı ve her iki tarafta ebedi barıştan yanaydı. Lehistan Tatar akınlarından Osmanlı sayesinde kurtulabilecekti ve Babıali de Lehlilerin Ruslarla ittifak kurmasından çekindiği için dostluğa önem vermekteydi. Böylelikle Lehistan da Venedik gibi Türklerle olan iyi ilişkilerini bozmak istemediğinden ve şartların değişmesinden dolayı Türklerin aleyhine olan bu ittifakın içerisinde yer almadılar.

1737 yılı Avusturya'nın savaş öncesi askeri vaziyetine bakacak olursak, 1699 Karlofça Antlaşmasından sonra 1702 yılında 3 Macar Hayduk (Piyade) oluşturulmuş daha sonra bir alayda birleştirilmişti. 1705 yılına gelindiğinde ise Avusturya ordusunda genel olarak 36 piyade ve 40 süvari mevcuttu. Avusturya ordusu Piyadeler olarak Pikeniyer (mızraklı piyadeler), Musketeer (mousquetaire), Grenadiye (el bombası-humbaracı); süvariler olarak da dragon, zırhlı süvari alayları ve Hırvat ve Macar hafif süvarilerinden oluşmaktadır. 1715

yılında Macar hussar alaylarının sayısı 5'e çıkarıldı ve milis kuvvetlerinin sayıları artırıldı. Savoy Prensi Eugen Avusturya ordusunu ıslah ederek güçlendirme amacındaydı. Bunun için piyade alaylarını 3 tabur ve 2 Grenadiye bölüğünden oluşturup genel mevcudunu 2.030 askere ve savaş zamanında ise bu mevcudu 2.300 askere çıkarmıştı. Süvari alaylarını da 800 ila 1.100 asker arasında tutmaktaydı. Avusturya piyade ordusunun asıl silahı süngü ve çakmaklı tüfekti. Zırhlı süvarileri ise bir karabina ve iki tabanca taşırlardı. Dragonlu süvariler ise bunlardan ayrıca bir de kılıç kullanırlardı. Ayrıca Avusturya ordusunda kale kuşatmalarında kullanılmak üzere 4 bölük olmak üzere lağamcı taburu da bulunmaktaydı.

Avusturya asıl (merkez) ordusunun başkomutanı Feldmareşal Johann Palffy, Futak, Bacs, Novoselo, Keresztur ve Kobyla'da bulunan ordugahlarında 39 tabur ve 34 humbaracı bölüğü olarak toplamda 26.570 piyade, 132 süvari bölüğü ve 17 (karabinalı) dragon bölüğü olarak toplamda 20.567 süvari ve sınırda bulunan milis kuvvetleri olarak da 10.000 asker toplamda ise merkez ordusunda 57.037 asker bulunmaktaydı. Merkez ordusunun haricinde Hırvatistan'da Prens Hildburghausen'in emrinde 5 piyade ve 3 süvari alayı olarak 14.000 ve ayrıca da Prens'e bağlı Hırvat Banı Kont Esterhazy'nin komutasında 10.000 Hırvat milis kuvvet vardı²⁰⁰. Erdel'de Korgeneral Kont Franz Wallis'in komutasında 3 piyade ve 3 süvari alayı olarak 9.600 asker, ayrıca kuzey Macaristan'da 930, sınırlarda ve Macar kalelerinde toplamda 9.000 asker mevcuttu. Toplamda Kont Wallis'in 96.000 kişilik ordusu Erdel'de Kronştat ve Hermanştat bölgesinde bulunuyordu²⁰¹. Nihayetinde 1737 yılına girildiğinde Avusturya ordusunun 25 piyade (75 tüfekli tabur ve 50 humbaracı bölüğü), 14 zırhlı süvari, 10 hafif süvari ve 6 hafif Macar Hussar (süvariler toplamda 174 bölük ve 24 dragon bölüğü) alayı olmak üzere toplamda 90.667 askeri mevcuttu²⁰². 1736 yılında Avusturya ordusunun

²⁰⁰ Aynı eser, s.501.

²⁰¹ Erbakan, a.g.e., s.16.

²⁰² Moriz Edlen von Angeli, "Der Krieg mit der Pforte 1736-1739", *Mitteilungen des k. k. Kriegs-Archivs*, c. XVIII, Sa. 3, Wein 1881, s.263; H. Karagöz, a.g.e., s.33.

topçu birliğinin başında Tuğgeneral Christoph von Waldegg bulunuyordu. Islah edilen Avusturya topçu birliğinde 4 koşumluk 50 alay topu, 8 koşumluk 12 falkaune topu, 6 koşumluk 12 balyemez topu ve 4 koşumluk obüs topu mevcuttu. Avusturya topçu birliğinde toplamda 74 balyemez, falkaune ve obüs topu bulunmaktaydı²⁰³.

Avusturya Devleti'nin ordusu, farklı lisan konuşan çeşitli milletlerden oluşmaktaydı. Avusturyalılar, Katolik ve Alman olmalarına rağmen ordularında Protestanlar ve Ortodoks mezheplerinden ve Almanların haricinde Hırvatlardan, Slavlardan, Macarlardan, İtalyanlardan ve Romenlerden de milletler bulunmaktaydı. Bu milletlerin dil, kùltür ve inançları farklı olduklarından olaylara gösterdikleri tepkilerde reflekslerde farklıydı. Kaldı ki bir nizami orduda dil birliği olmazsa olmazdır. Nizami ordular emir komuta içerisinde hareket ederler ve verilen emir idrak edilir edilmez harekete geçilirdi. Fakat ileride göreceğimiz üzere Bosna'da yaşanan savaşlarda Osmanlı ordusunda tam bir disiplin ve emir-komuta hakimken Avusturya ordusunda çok başlılık ve emre itaatsizlik ve hatta emri anlamama vardı. Avusturya Devleti, Osmanlı ve Rusya gibi bir imparatorluktu fakat kendi milleti olan Almanlar azınlıktaydı bundan dolayı farklı milletlerden yöneticiler ve komutanlar çıkarmıştı. Bilhassa 1699 Karlofça Antlaşması'ndan sonra genişleyen Avusturya'da Macarlar ve Slavlar, devlet ve ordu yönetiminde etkili hale gelmeye başladılar.

2.4. Osmanlı Devleti'nin Savaş Öncesi Askeri Vaziyeti

Osmanlı Türkleri XIII. yüzyılda Orta Asya'dan gelen Oğuz kùltürünü devam ettirerek yarı göçebe yaşam sürmekteydi. Bu durum askeri örgütlenmesine de yansımakta ve genel itibari ile okçu süvari şeklinde örgütlenmekteydi. Türkiye Selçuklularının çöküşüyle bağımsız

²⁰³ Angeli, aynı eser.

hareket eden Kayı boyu Bitinya bölgesinde Söğüt merkezli Beylik statüsünde devletin temelini attılar. Ertuğrul Gazi döneminde başlayan Doğu Roma'ya karşı gaza-cihat politikası Osmanlı Beyliği'nin kurucusu Osman Gazi (1281-1326) ile devam etmekteydi. Osmanlı kurulduğu dönemde ordu teşkilatı olarak Alplerin ve Gazilerin yanında Ahilerin de desteğini alarak diğer Türk beyliklerinden ayrılmış ve daha güçlü olmuştu. Osmanlıların ilk fetih dönemlerinde daimî yay ve atlı askerlerden başka *Gaziyân-ı Rum*, *Ahiyân-ı Rum*, *Abdalân-ı Rum*, *Baciyân-ı Rum* topluluklarıyla birlikte Babailer de gaza-cihada katılırlardı. Osman Gazi'nin Doğu Roma hududunda ikta adında bir sistemle idare edilen aşiret kuvvetleri mevcuttu. Bunlar sınırları korur ve savaş zamanında da ilk bu birlikler akında bulunurlardı hatta Osmanlılar devlet haline geldikten sonra dahi bu geleneği devam ettirip serhad kumandanı ismiyle bilinen bir başbuğun emrinde akıncı kuvvetleri kullanmışlardı. Osmanlıların Doğu Roma'ya karşı girdiği gaza ve cihada diğer beylikler de destek vermekteydi. Böylelikle Osmanlı diğer beyliklerden ayrıldığı gibi düzensiz ama inançlı ve güçlü bir orduya da sahip olmuştu. Orhan Gazi'nin 1326 yılında başa geçmesiyle Osmanlıların tüm kurumları beylik düzeninden devlet düzenine geçmeye başlamıştı. Pek tabi bu durumdan askeri düzen de nasibini almıştı. Orhan Bey'in ilk fethi Bursa olmuştu ayrıca uzun kuşatma sonucu gerçekleşen Bursa fethinden sonra atlı askerlerin kale fethetmede ne kadar yetersiz olduğu anlaşılmış ve daimî piyade birlikleri kurmaya karar verilmişti²⁰⁴. Osmanlılar da ilk düzenli ordu teşkilatı yaya ve müselleme adındaki daimî piyade ve süvari askerlerdir. Orhan Gazi döneminde ve sonrasında *azap*, *canbaz*, *garip* ve *cerehor* gibi isimlerde daimî ordular kurulmuştu. Orhan Bey ve I. Murad döneminde dönemin de Osmanlıların eriştiği askeri örgüte Avrupa'da denk bir kuvvet yoktu. Avrupa'nın askeri sistemi erken XIV yüzyılda (Osmanlıların kurulduğu dönemde) feodal sistem karşılığında krallara asker gönderen lordların ve senyörlerin elindeydi. Osmanlı da ise merkezi hükümet

²⁰⁴ İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları I*, TTK, Ankara 1988, s.1.

sistemi vardı ve bütün yöneticiler, askerler ve halk *Zillullah*²⁰⁵ olan Osmanlı Padişah'ına tabii idi.

I. Murad (1362-1389) döneminde Avrupa'da fetihlerin artması üzerine *Kul Sistemi* oluşturulup askeri ve siyasi yönetim alanlarında gayrimüslim kökenli 8 ila 18 yaşları arasındaki çocuklar devşirilip İmparatorluk için çalıştırılmaktaydı. Osmanlı Devleti de Selçuklular, Memlûklüler ve Gazneliler gibi daimî piyade ve süvari askeri teşkilatlara sahip olmak istiyordu. İlk başlarda yeniçeri (piyade), cebeci (silah hazırlayan ve koruyan) ve sipahi (süvari) olarak kurulan Kapıkulu Ocağı'na, ateşli silahların (1389) I. Kosova Savaşı'ndan sonra girmesiyle Topçu Ocağı da teşekkül etmişti. Batıdaki fetihlerden elde edilen savaş esiri çocuklar *Pençik usulüne* göre beşte biri devlet tarafından alınarak Türk ailelerinin yanına verilirdi. Pençik oğlanları dil olarak Türkçe'nin ve din olarak da İslamiyet'in öğrenilmesi amacıyla Türk ailelerinin yanına gönderilirdi. Ardından bu gençler Acemi Ocağı'na gönderilerek temel eğitimlerini burada alırlardı. Acemi Ocağı'nı tamamlayan Pençik oğlanları²⁰⁶ Kapıkulu Ocağı'na gönderilip asker olurlardı. Diğer taraftan Devşirme oğlanları Acemi Ocağı'nı tamamladıktan sonra ya Kapıkulu Ocağı'nda eğitim görüp asker olurlardı ya da Saray'da bulunan Enderun Mektebi'ne gönderilip devlet adamı olurlardı. Kapıkulu sisteminde daha sonra yenilikler yapıp ocak geliştirilmişti. Kapıkulu yaya birlikleri yeniçeriler, cebeciler, topçular ve top arabacıları olarak sınıflara ayrılmışlardı. Kapıkulu piyadelerine daha sonra birer bölük lağımçı teşkilatı ve humbaracı ocağı da eklenmişti. Kapıkulu süvarileri ise evvela silahtarla başlanmış sonra sipahiler, ulufeciler (sağ ulufeciler ve sol ulufeciler) ve gariplerin (sağ garipler ve sol garipler) eklenmesiyle altı bölükten oluşmuştu. Maaşlı kapıkulu askerinden hariç olarak yardımcı birlikler de Osmanlı ordusunda

²⁰⁵ Allah'ın yeryüzündeki gölgesi.

²⁰⁶ Pençik oğlanları: Savaş esirlerinin beşte birinin devlet tarafından alınıp eğitilmesi. Devşirme oğlanları: Gayrimüslim halkın kendi rızaları ile genç yaştaki çocuklarının devlet adamı ya da maaşlı asker olmaları karşılığında Osmanlı Devleti'ne teslim etmeleri.

bulunmaktaydı. Bunlar Osmanlı'ya bağlı Kırım Hanlığı, Eflak, Boğdan ve Erdel Voyvodalıkları gibi devlet ve beyliklerden gelen askerlerdir. Fakat Osmanlıların temel orduları Kapıkulu askerinden oluştuğu gibi eyalet askerlerinden de oluşmaktaydı. Osmanlı ordularının çoğunluğunu oluşturan ve toprağa dayalı maaşlarını temin eden Devlet için masrafsız görülen eyalet ve hudut askerleridir. Bunlar ise timarlı ya da topraklı süvariler (sipahiler), azaplar (hafif piyadeler- yaya, deniz ve kale azapları), akıncılar (hafif süvariler), deliler, yayalar, yürükler, müsellemler, canbazlar, garipler, gönüllüler, beşliler, farisan, tatarlar, voynuklar, martoloslar, yerli yeniçeriler, yerli cebeciler, yerli topçular, yerli humbaracılar, yerli lağımcılar ve cerehor ya da serahorlar olarak bilinmektedir.

Osmanlı Devleti, 1353 Rumeli'ye geçişinden itibaren Avrupa Devletleri karşısında ki başarılarını 1699 Karlofça Antlaşması'na kadar sürdürmüştü. Bilhassa Avusturya karşısında 1683 ikinci Viyana kuşatması sonucu başlayan toprak kayıpları 1718 Pasarofça Antlaşması ile devam ederek 1739 Belgrad Antlaşmasına kadar sürmüştü. Osmanlı Devleti, Karlofça sonucu büyük bir infiale uğramıştı hatta din adamları tarafından dine uygun yaşanmamasının sonucu olarak Allah'ın kafirleri müminlere karşı galip kıldığını dahi iddia etmişlerdi. Osmanlı'nın büyümesiyle beraber içte ve dışta sorunları da büyümüştü. Davudpaşa'da toplanan merkez ordusu Viyana'ya sefere gideceği zaman dahi iaşe sıkıntısı çekilmekte yolun uzunluğundan asker isyan etmekte ve mevsim değişimleri dahi yaşanmaktaydı. Sınırların o kadar genişlemesinden mütevellit kuzey Afrika ya da Hint Okyanus deniz seferleriyle dahi o kadar ilgilenilememişti. Avusturya, Lehistan ve Venedik Devletlerine verilen ehemmiyetten dolayı Rusya Devleti göz ardı edilmişti. Ateşli silah teknolojisinin gelişimi²⁰⁷ ve savaşların kaderini artık süvariler yerine piyadelerin değiştirmesi sonucu Osmanlı sipahi ve Tatar süvari

²⁰⁷ Ateşli silahların Osmanlı ordusu tarafından kullanılmasına dair ayrıntılı bilgi için bkz. Kenneth Chase, *Ateşli Silahlar Tarihi*, çev. Füsun Tayanç ve Tunç Tayanç, İstanbul 2008, s.107-124.

gruplarının da Avrupa savaşlarında ki etkisi doğal olarak azalmıştı. Osmanlı merkez ordusunun çoğunluğunu oluşturan ve timar sistemi dolayısıyla orduya masrafsız bir şekilde katılım sağlayan bu süvari grubu XVII. yüzyılın sonu ile XVIII. yüzyılın başlarında katılımı oldukça düşmüştü. Avrupa’da ateşli silah (askeri) devrimi²⁰⁸ ile birlikte artık süngülü tüfek kullanan ve yaylım ateşi tekniğini kullanan piyade grupları savaşlara hakimdi. Osmanlı’nın Avrupa’da aldığı birkaç önemsiz yenilgi ve uzayan seferler neticesinde tüfekli piyade ihtiyacını Anadolu’dan getirilen sekbanlardan ve bilhassa yeniçerilerden karşılar olmuştu. Bundan dolayı Osmanlı merkez ordusunda ücretsiz orduya katılan sipahilerin sayısı azalırken devletten her üç ayda bir *ulufe* adında maaş alan kapıkulu askerlerinin sayısı ihtiyaçtan dolayı artmaktaydı. Bu durumda Osmanlı’nın timar sistemi bozulmaya yüz tutmuş, vergiler düzenli toplanamaz olmuş ve askeri masraflar yeniçeri sayısının artmasından dolayı da bir hayli artmıştı. Osmanlı’nın askeri ve idari anlamdaki yozlaşması I. Süleyman’ın evahir-i saltanatında başlayıp XVII. yüzyıl Köprülüler devrine kadar yaklaşık bir asır sürmüştü. Bu arada ki dönemde (1560-1660) Sokullu Mehmed Paşa gibi başarılı Sadrazamlar ve IV. Murad gibi de mareşal padişahlar yönetimde bulunmuş olsa da şahsi gayretler Devlet-i Âli’nin bozulmaya yüz tutmuş düzenini engellemeye kadir olamamıştı. Kurumsal anlamda Köprülü Mehmed Paşa ile başlayan reform hareketleri, Fazıl Ahmed ve Merzifonlu ile devam edegelmişti. Fakat (1683) II. Viyana kuşatması sonucu dört cephede istenilen başarı elde edilememişti. II. Viyana kuşatmasından sonra devam eden Uzun Savaş döneminde (1683-1699) Osmanlı Devleti piyadeye ve silahlı ateş gücüne duyduğu ihtiyaçtan dolayı toprağa dolayı eyalet askeri yerine (timar sistemiyle elde edilen ücretsiz askerler) kapıkulu askerine (özellikle yeniçeriler) duyulan ihtiyaç artmıştı. Bu vaziyet karşısında Osmanlı maliyesi de askeri düzen gibi yozlaşmaya başlamıştı. Osmanlılar kapıkulu askerlerinin ulufelerini

²⁰⁸ Avrupa’da meydana gelen ve Osmanlıların da erken tarihlerde keşfettiği yeni askeri taktik ve ateşli silahlarla yaylım ateşi için bkz. Geoffrey Parker, *Askeri Devrim Batı’nın Yükselişinde Askeri Yenilikler 1500-1800*, çev. Tuncay Zorlu, İstanbul 2006, s.226-228.

karşılamaya güç yetiremeyince akçenin değeriyle oynamaya başlamışlardı. Bu durumdan dolayı ülke ekonomisinde devalüasyon meydana gelerek askerin aldığı ücret önceki ücretlerinden daha değersiz hale gelmişti. Bundan dolayı huzursuz olan yeniçeri zümresi de kazan kaldırıp devletin iç işlerine karışmaya başlamıştı. Yeniçeriler daha ileriye giderek Padişahları dahi tahtan indirip yerlerine diğer şehzadeleri getirerek ülkenin siyasi istikrarını da tehdit eder hale gelmişlerdi. XVII. yüzyılda görülen yeniçeri ayaklanmaları ile erken XVIII. yüzyılda görülen yeniçeri ayaklanmaları arasında bazı farklar olmasına rağmen benzerlikler içermektedir. 1730 yılındaki yeniçeri ayaklanması buna en açık örnektir ve III. Ahmed'in tahtı I. Mahmud'a devrinden sonra yeni Sultan, Patrona Halil ve adamlarının nüfuzlarını kırarak onları ortadan kaldırttı. Sıkı önlemler alınarak I. Mahmud ülke genelinde ve ülke dışında cülusunu bildirerek otoritesini tanıttı. Bu olayın benzeri IV. Murad döneminde de yaşanmıştı, Sultan otoritesini sert tedbirler kullanarak ve yeniçerilerin nüfuzlarını kırarak tesis etmişti.

Osmanlı ordusundaki bozulma XVII. yüzyılın erken dönemlerinden itibaren devam etmekteydi. *Kavanin-i Yeniçeriyan*²⁰⁹ denilen kanunlara kapıkulu ordusu riayet etmekten uzaklaşmıştı ve siyasetle uğraşıp talim yapmayarak ordu savaş gücünü yitirmeye başlamıştı. Yeniçeriler kanunlara mugayir olarak evlenmeye ve ticaret yapmaya başlamışlardı. 1660'lı yıllardan itibaren sistemsel bozulmanın başladığı yeniçeriler ocağında hukuki ve vergi muafiyeti haklarını kötüye kullanıp savaş alanlarında cesaret gösteremeyen bir tüccar sınıfı zümresi ortaya çıkmıştı. Bu görüş yeniçeriler arasında bir hayli artarak devam edegelmişti. Bundan dolayı da Osmanlı ordusunun elit askeri olan yeniçeriler savaşlarda istenilen başarıları gösteremez olmuştu. Yeniçeriler artık sadece Osmanlı ordusunda elit bir askeri

²⁰⁹ Yeniçeri kanunları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. *Kavanin-i Yeniçeriyan*, haz. Tayfun Toroser, İstanbul 2011.

zümre değil Osmanlı toplumunda elit bir tabaka olmuşlardı. Yeniçeriler gelirlerine ve düzenlerine dokunulmasına izin vermeyecek kadar güçlenmişlerdi ki bu devletin varlığına tehdit olsa dahi değişmeyecekti. Bundan dolayı yenilik hareketlerine de karşı çıkmaktaydılar. Artık yeniçeri olmak Osmanlı toplumunda ayrıcalıklı bir zümreye dahil olmaktı bundan dolayı yeniçeri asker yoklama cetveli ve askerlik cüzdanı (*esâme*) halktan isteyenler için satılır olmuştu. Böylelikle yeniçeri yoklama defterinde birçok asker görünürken savaş zamanı gelince bu askerlerin ekseriyetinin olmadığı görülmüştü. XVIII. yüzyıl Osmanlı savaş gücü askeri yoklama defterlerine dayanmaktaydı. Sultan I. Mahmud döneminde yeniçeri maaş cüzdanları ve tayin makbuzları değiş tokuş edilmeye ve satılmaya başlanmıştı. Bu olayı Osmanlı devlet adamları da kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaya başlamışlardı. Bilhassa 1739 ile 1768 yılları Osmanlı tarihi için uzun bir barış dönemi idi ve bu suiistimaller yüzünden 1768-1774 Savaşı sırasında Osmanlı ordusu, Rus ordusu karşısında beklenen askeri sayıyı yakalamamıştı. Sonuçta Osmanlı ordusu 1736-1739 Savaşına bozulmakta olan bir yeniçeri ocağı ile ve etkisini yitirmiş timarlı sipahilerle girmek zorunda kalmıştı. Fakat I. Mahmud'un iktidara gelmesi ile yapılan ıslahatlar sonucu Türk ordusu, Rus ve Avusturya orduları karşısında savaştan muvaffak olarak çıkmayı başarmıştı. Osmanlılar, yeniçerilere talim ettirerek savaş becerilerini artırmayı, timar sisteminin çökmesi ile sayıları azalan timarlı sipahiler yerine düzensiz kuvvet olan *levendleri*²¹⁰ kullanarak süvari eksikliğini gidermeyi ve ordudaki yeniçeri sayısını dengelemeyi amaçlamışlardı. Çünkü timarlı sipahiler, yeniçerileri karşısında bir güç unsuru olarak bulunmaktaydılar ve burada ki amaç ordunun, giderek sayıları artan yeniçerilerin nüfuzu altına girmesini engellemektir. Osmanlılar, yeniçerilere karşı orduda denge unsuru olabilmesi için levendlerin haricinde erken XVI. yüzyıldan itibaren sekbanlar ve sarıcalar da askere alınmışlardı. Bu askerler ihtiyaç halinde kırsaldan

²¹⁰ Levendler başıbozuk, eşkıya ve haramzade olarak anılan bir grup olarak bilinmekle birlikte Osmanlı donanmasında vazife alan bahriyelilere de bu ad verilmektedir. Fakat yukarıda zikredilen levend askerleri devletten maaş alan (miri levend) olarak anılmakta ve beylerbeyinin emir ve komutasında hareket etmektedir.

seferberlik maksadıyla toplanmaktaydı ve daha sonra da terhis edilmekteydiler. Tımarlı askerlerin etkisinin XVII. yüzyıldan itibaren azalmasıyla birlikte levendler valilerin kapı halkı olarak özel korumalıklarını yapmaya başladılar. Paşaların askeri olan levendler hem kapı halkı hem de devletten maaş alan düzenli birliklerdiler. Genellikle elli askerin bir araya gelmesiyle piyade ve süvari olarak bölükler oluşurdu ve bölük komutanlarına *bölükbaşı* denilirdi. 1720’li yıllardan sonra valilerin kapılı levendleri güçlenmeye ve örgütlenmeye başlamışlardı. Bilhassa levend bölüklerinin liderleri taşralarda nüfuz elde etmeye başlayarak mühim bir yerel güç elde etmeye başladılar. Sonuç olarak da Osmanlı Devleti’nin taşralarında yerel hanedanlar ve feodal yapılanmalar oluşmaya başlamıştı. Bu nüfuzlu kişilere Osmanlı tarihinde *âyanlar*²¹¹ denilmekteydi.

1736-1739 Osmanlı, Rus ve Avusturya Savaşlarındaki Osmanlı kuvvetlerinin vaziyetini anlayabilmek için Osmanlı ordusunun seçkin savaş makinesi olan yeniçeri birliklerinin 1736 yılına kadar ki mevcudiyetine bakılması gerekmektedir. Bu minvalde yeniçeri birliklerinin teşekkülünün sebeplerine bakıldığında Osmanlıların beylikten devlet haline gelmesi ve daha sonra da imparatorluk seviyesine çıkması bağlamında sınırların genişlemesi, taşraların güvenliğinin sağlanması, kalelere asker sevk edilmesi ve kalelerin fethi için daimî piyade ordusunun bulunması gibi ihtiyaçlardan dolayı denilebilir. İlk kurulduğu dönemde (1362 Edirne’nin fethinden sonra) 1.000 yeniçeri askeri vazifeye alınmıştı. Sınırların genişlemesi ve ihtiyaçlardan dolayı gelecek 200 yıl boyunca yeniçeri mevcudiyeti sürekli artmıştı. Geç XVI. yüzyılda Avusturya ve İran ile girişilen mücadelelerden dolayı yeniçeri sayılarında iki kat artış yaşanmıştı. XVII. yüzyıla gelindiğinde yeniçeri sayısı ihtiyaçtan daha fazla olmuş ve özellikle IV. Murad ve Köprülüler zamanında sayı azaltılmıştı. Buna mukabil olarak da bu

²¹¹ Osmanlı tarihinde âyanlığın ortaya çıkışı ve devlete olan etkisini ayrıntılı bir şekilde incelemek için bkz. Yuzo Nagata, *Tarihte Âyanlar Karaosmanoğulları Üzerine bir İnceleme*, TTK, Ankara 1997; Osmanlı’da âyanlığın gelişimi ve bilhassa levendlerin oluşumuyla alakalı ayrıntılı bilgi için bkz. Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğunda Âyanlık*, TTK, Ankara 1994, s.73-79.

sefer esami defterlerinin alım satımı ve mahlûllerin saklanması usulü ortaya çıkmıştı.

Böylelikle daha önceden bahsedildiği üzere yeniçeri sayıları kâğıt üzerinde gerçeğinde kat ve kat daha fazla gösterilmişti. Hammer ve Lütî Paşa tarihlerinde Ankara Savaşı'nda yeniçeri sayıları 10.000 ile 12.000 arasında gösterilmişti. XV. yüzyıla gelindiğinde özellikle Ankara Savaşından sonra mevcudiyet düşerek 6.000, 8.000 ve 10.000 arasında artış yaşanmaktaydı.

1472 II. Mehmed ile Uzun Hasan arasındaki Otlukbeli Savaşı'nda yeniçeri mevcudiyeti Oruç Bey tarihinde, İbni Kemal tarihinde ve Lütî Paşa tarihinde 10.000, ve İdris-i Bitlisi'nin Heşt Bihişt adlı eserinde bu rakam 12.000'e tekabül etmekteydi. *Kitâb-i Müstetâb*²¹² adlı XVI.

yüzyılı kapsayan Osmanlı Devlet düzenine ait metinlerde I. Süleyman devlerine kadar (1520) yeniçerilerin sayılarının 8.000 olduğu ve I. Süleyman devlerinde ise bu sayının 12.000'e²¹³ çıkarıldığı zikredilmektedir. Genel Osmanlı kroniklerine bakıldığında Kanuni devrine kadar yeniçeri sayıları artarak 12.000'e kadar ulaşmıştır. Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanatının sonlarında 1560 yılında yeniçeriler 5680'i bölük, 7035'i cemaat ve 642'si de Sekban olmak üzere toplamda ocağın sayısı 13.357 olarak karşımıza çıkmaktadır²¹⁴. Hammer tarihinde yeniçeri sayılarının 20.000 olduğu yazılmaktadır fakat devrin müverrihlerine bakıldığında bu sayının abartılı olduğu görülmektedir. Selaniki Mustafa Efendi'nin *Tarih-i Selânikî*²¹⁵ adlı eserinde XVI. yüzyılında ikinci yarısında İran ve Avusturya Savaşları başlamadan evvel yeniçeri sayılarını 12.000 olarak vermiştir. Kanuni'nin vefatıyla birlikte II. Selim ve III. Murad dönemlerinde yeniçeri sayıları artmaktaydı. III. Murad döneminde 13.099²¹⁶ olan yeniçeri sayısı III. Mehmed'in 1595 yılındaki cülusunda 26.000'in üzerine çıkmıştı²¹⁷ hatta Ahmed Cevad bu sayının 40.000'e ulaştığını zikreder. 1598 yılında Avusturya savaşları

²¹² *Kitâb-i Müstetâb*, yay. Yaşar Yücel, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, no. 216, Ankara 1974.

²¹³ Ahmed Cevad, *Tarih-i Asker-i Osmani*, Kitab-ı evvel, İstanbul 1299, s.55.

²¹⁴ İ. H. Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, s.613; Emiri tasnifi, evrak no. 28.

²¹⁵ Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (1003-1008/1595-1600)*, haz. Mehmet İpşirli, c. I-II, TTK, Ankara 1999.

²¹⁶ Ahmed Cevad *Tarih-i Asker-i Osmani* adlı eserinde Koçi Bey'den naklettiğini yazmıştır.

²¹⁷ “Ale'l husus Yeniçeri tâ'ifesi yigirmi altı bin neferden mütecâviz olup, her üç ayda iki yüz yük akça Hazîne-i Âmire'den beytûlmâl-i Müslimîn tedârük olunup”. Selânikî, a.g.e., c. II, s.482.

sırasında ocağın sayısı 35.000'e ve I. Ahmed döneminde (H. 1018) 1609 yılına gelindiğinde ise Kuyucu Murad Paşa'nın asker yoklaması neticesinde sayının 37.627'ye ulaştığını görmekteyiz²¹⁸. 1623 IV. Murad'ın saltanatının ilk dönemine gelindiğinde 35.515'e daha sonra Koçi Bey'in sunduğu risalede 47.113'e çıktığı görülmektedir²¹⁹. Naima²²⁰ ve Hammer tarihlerine göre Kemankeş Mustafa Paşa'nın sadrazamlığı sırasında yeniçeri asker sayısı 17.000'e kadar geriletilmişti. Daha sonra 1645 yılında Sultan I. İbrahim zamanında Girit adası kuşatılmaya başlayarak Venediklilerle harbe girilmişti bu vesile ile yeniçeri asker sayısı ihtiyaçtan dolayı tekrar artırılmıştı. Tarhuncu Ahmed Paşa'nın mali ıslahatları vesilesiyle ocağın sayısı azalmışken Kara Murad Paşanın sadrazamlık için giriştiği isyan neticesinde yeniçeri sayısı yaklaşık iki katına çıkarılmıştı. 1663 yılı Avusturya ile Vasvar savaşı sırasında Osmanlı'nın piyade gereksiniminden dolayı yeniçeri sayısı 39.078'e tekrar yükselmiş, 1679 yılında 26.374'e düşmüştü ve II. Viyana Kuşatması sebebiyle sayı tekrar yükselerek 1684 yılında 31.790'a ulaşmıştı. 1681 yılında savaşın başlamasından evvel topraklı asker sayısı 152.292 idi fakat Erdel ve Küçük Eflak isyanları neticesinde bu sayı 102.600'e kadar düşmüştü²²¹. Sınırlar yeniçeri ve serhad kulu kıtaları tarafından korunmaktaydı. Savaşın ortalarına doğru gidildiğinde IV. Mehmed'in devrilerek yerine 1687 yılında II. Süleyman'ın getirilmesiyle birlikte yeniçerilerinin İstanbul'daki sayıları 38.131 iken sınır cephelerinde ve kalelerde muhafaza için bulunan asker sayıları da 32.263 olarak icmal defterlerinde görülmektedir. Böylelikle 1687 yılında yeniçeri asker sayılarının toplamı 70.394 olarak tespit edilmiştir²²². Diğer bir kaynakta yeniçeri ocağının asker sayısının 1567 yılında 12.798, 1609 yılında 37.627, 1660 yılında 54.22, 1670 yılında 49.868 ve 1680 yılına gelindiğinde ise

²¹⁸ Ahmed Cevad, aynı eser.

²¹⁹ Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, s.614-615.

²²⁰ Naimâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ*, haz. Mehmet İpşirli, c. I-IV, TTK, Ankara 2007.

²²¹ Ahmed Cevad, a.g.e., s.55.

²²² Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, s.617; Dukakinzade'ye göre 1683-1699 savaşları sırasında Osmanlı piyade sayısı 70.000 kadardı. Dukakinzade Feridun, *1736-1739*, s.4.

54.222 olduğu belirtilir²²³. 1700 yılına gelindiğinde Osmanlı merkez kuvvetlerinin 81.853, garnizon kuvvetlerinin ise 87.310 olduğu ve toplamda 169.163 askerin mevcut olduğu bilinmektedir. Osmanlı maliyesindeki akçe cinsinden ödeneği 636.569.460 olurken harcama oranı olarak da %57,35'e tekabül etmekteydi²²⁴. Karlofça Antlaşması sonrası savaş yaşanmadığı için yeniçeri ocağının sayısı Amcazade Hüseyin Paşa'nın çabasıyla yarı yarıya düşürülmüştü. 1714 Mora seferinden evvel yeniçeri mevcudu 30.000 ile 50.000 arasında değişmekteydi fakat sefer hazırlıkları başladığından bu sayı Raşid²²⁵ tarihine göre 100.000'in üstüne çıkmıştı. 1720 yılında 198 yeniçeri ortası bulunmaktaydı ve bunların 40 kadarı Anadolu'da, 44'ü Rumeli'de, 14'ü Özi kalesinde ve geriye kalan 100 orta da İstanbul'da bulunmaktaydı. 198 ortanın dışında 30.560 yeniçeri askeri bulunmaktaydı²²⁶. Sultan III. Ahmed döneminde 1722 ve 1727 (H. 1140) yılına gelindiğinde ise ulûfe icmaline göre yeniçeri asker sayısının 81.000 olduğu anlaşılmaktadır²²⁷.

2.4.1. Humbaracı Ahmed Paşa'nın Siyasi ve Askeri Faaliyetleri

Kont Bonneval'in²²⁸ kariyerindeki dönüm noktası 1 Kasım 1700 yılında İspanya Kralı II. Carlos'un ölümü sonrası başlayan İspanya Veraset Savaşlarıdır (1701-1714). İspanya Veraset Savaşlarında Fransa saflarında Avusturya'ya karşı İtalya'da savaşmıştı. 1704 yılında idam cezasına çarptırılan Bonneval Fransa'dan kaçmak zorunda kalmıştı. Avusturya'ya sığınan Bonneval'a kapıları Prens Eugen açtı çünkü Bonneval'ın İtalya'da Avusturyalıları nasıl perişan ettiğini Prens iyi bilmekteydi ve benzer kaderi de kendisi yaşamıştı. Şimdi ise

²²³ Gabor Agoston, "Avrupa'da Osmanlı Savaşları 1453-1826", *Top, Tüfek ve Süngü Yeniçağda Savaş Sanatı 1453-1815*, ed. Jeremy Black, İstanbul 2003, s.145.

²²⁴ Aynı eser, s.148.

²²⁵ Râşid Mehmed Efendi, *Târih-i Râşid ve Zeyli*, haz. Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çaçır, Ahmet Zeki İzgöer, c. I-III, İstanbul 2013.

²²⁶ Dukakinzade Feridun, *1736-1739*, s.4.

²²⁷ Ahmed Cevad, a.g.e.; Dukakinzade Feridun, aynı eser.

²²⁸ Humbaracı Ahmed Paşa'nın Müslüman olmadan önceki ismidir.

Avusturya tarafında Fransa'ya karşı savaşıyordu ve oldukça başarılı olan Bonneval feldmareşalliğe ve Harp Şurası üyeliğine kadar yükselmişti. Bonneval, 1716 Petervaradin Savaşında Osmanlılara karşı Avusturya ordusunun sağ kanadını komuta etmişti. Petervaradin Savaşında başarı sağlanmasında etkisi Prens Eugen kadar olmasa da vardı. Ardından Avusturya'da Eugen'in gözünden düştü ve hapse mahkûm edildi. Bunun üzerine Venedik'e kaçtı ve Arnavutluk Paşası Mehmed Paşa ile görüşmelerde bulundu ve Paşa olması kaydıyla Osmanlı'ya sığındı. Babiali, Bonneval'ın Müslüman olması şartıyla paşa olarak Osmanlı hizmetine girebileceğini bildirdi ve Bonneval, 1729 yılında Bosna'ya gelerek bu teklifi kabul etmişti. Bonneval, 1730 yılında ihtida etti, Müslüman oldu ve artık Ahmed Bey olarak bilinmekteydi. Bonneval Ahmed Bey, Topal Osman Paşa sadareti sırasında İstanbul'a getirilmişti. Bonneval, Avusturya ordusunda görev yaparken boğucu bombalar icat etmişti ve hatta bu buluşunu kabul edebilecek bir hükümdar arayışındaydı. Osmanlılara iltica etmesinde ve Osman Paşa'nın onu İstanbul'a çağırmasındaki temel sebepte buydu. Osman Paşa Humbaracı Ocağı'nın ıslah edilmesini ve Osmanlı ordusunun Avrupalı tarzda yenilenmesinden yanaydı. Bunun üzerine Bonneval Ahmed, Osmanlı humbaracılarını batı usulüne göre yeniden düzenlemeye büyük gayret göstermişti. Bu tarihten sonra kendisine Humbaracı Ahmed Paşa denilmeye başlanmıştı. Babiali, Humbaracı'ya 1734 yılında Karaman Beylerbeyliği payesi vererek siyasi nüfuzunu artırdı. Humbaracı Ahmed daha ileriye giderek Avrupa'dan askeri uzmanlar getirterek Osmanlı ordusunun batı tarzında ıslahına uğraştı. Humbaracı, Nisan 1734 yılında Marki de Mornai, Kont Ramsay ve l'Abbe Macarthy isminde üç Fransız askeri uzmanı İstanbul' getirtip Müslüman olmalarına tavassut etti²²⁹. Humbaracı Ahmed Paşa'nın daha önce 1716 Petervaradin'de Osmanlıları yenmesinden ve geçmişteki askeri başarılarından dolayı Osmanlı Padişahı I. Mahmud da

²²⁹ Fransa'dan gelen bu üç askeri Uzman Osman, Mustafa ve Ahmed adlarını alarak Osmanlı ordusunda hizmet etmeye başladılar. Uğur Demir, *Osmanlı Hizmetinde Bir Mühedî Humbaracı Ahmed Paşa*, İstanbul 2015, s.47; BOA, A.RSK., nr. 1141/60, 72, 94, 16 ZA 1146/20 1734.

dahil genel devlet erkanı siyasi ve askeri görüşlerine değer vermektedir. Humbaracı'nın düşüncesine göre, Osmanlı ordularının Avusturya ordularına karşı başarılı olabilmesinin yalnız Avrupa standartlarında bir ordunun teşkiliyle olabileceğini ifade etmişti. Humbaracı, Osmanlı ordusuna, Avrupa standartlarında talimler ve manevralar yaptırmayı başarmıştı. Avusturya ordusunda hizmet ettiği için Macaristan'daki Avusturya ordusunun istihkamlarının planlarını çizmişti. Humbaracı, Osmanlı ordusuna büyük kuşatma topları yerine savaş meydanında kullanılmaya müsait küçük toplar döktürterek ateşli silahların savaşlarda daha etkin kullanılmasını öğretmişti. Ayrıca Osmanlı ordusunda daha henüz Avrupalı tarzda istihkam bölükleri mevcut olmadığı için sivri çubuklarla istihkam engelleri yapılmasını da sağlamıştı. Humbaracı Ahmed, yeniçeri ortalarının da disiplinin sağlamada faydalı olmuştu. Avusturya süvarilerine karşı koyabilmeleri için yeniçerilere uzun mızraklar verilmesini ve birbirlerine yakın olarak ayrı ayrı kuvvetler olarak teşkil edilmesini sağlamıştı.

Humbaracı Ahmed Paşa'nın Osmanlı Devleti'ne askeri yönden olduğu kadar siyasi yönden de tesiri vardı. Avusturya'nın hizmetini terk edip Osmanlı'nın hizmetine girmesi Fransa'nın hoşuna gitmişti. 1732'li yıllarda sadrazam olan Hekimoğlu Ali Paşa'ya da siyasi yönden nüfuz eden Humbaracı Ahmed, Hekimoğlu'na Avusturyalılar kadar Rusların da Devlet-i Ali için tehdit unsuru olduğunu kabul ettirmişti. Bunun üzerine 1733 Lehistan Veraset Savaşları döneminde Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa ile Humbaracı Ahmed Paşa'nın çabaları ile Osmanlı Devleti, Rusların Lehistan iç işlerine müdahaleden kaçınmasını talep etmekte ve bu durumu savaş sebebi saymaktaydı. Fransa, Humbaracı'nın bu teşebbüslerinden memnundu ve hatta İstanbul'da ki Fransız elçisi Villeneuve ile sık sık görüşmeler yapmaktaydılar. Hatta Humbaracı Ahmed Paşa ve Yirmisekiz Çelebizade Mehmed Said'in tesirleriyle Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa, Fransız elçisi Villeneuve'ye Rusya ve Avusturya'nın birbirleriyle ittifakı varsa bizde Fransa ve Osmanlı olarak ittifakta

bulunmalıyız demişti²³⁰. Humbaracıbaşı Ahmed sadece Fransa-Osmanlı ittifakını istememekteydi ayrıca da Rusya'ya karşı İsveç-Osmanlı ittifakını gerçekleştirmek amacındaydı. Humbaracıbaşı, İsveç ile Osmanlılar arasında imzalanan ticaret antlaşmasının bir savunma ittifakına dönüşmesi için çok uğraştı fakat umduğu başarıyı yakalayamadı. Ali Paşa hem Lehistan Veraset meselesinde hem de Fransa ile muhtemel ittifak meselesinde Humbaracı'nın muhakkak görüşlerini alırdı²³¹. Ali Paşa, aynı hususlarda ve Avrupa'daki son gelişmelerle alakalı II. Rakoçi Ferenç'ten rapor yazmasını istedi. Bunun üzerine tercümanı İbrahim Müteferrika ve Humbaracı Ahmed vasıtasıyla Osmanlı hükümetine takrirler gönderdi. Burada önemli olan husus ise sabık Erdel Prensi Rakoçi'nin raporlarında Osmanlıların Macaristan'a saldırı planlarında Humbaracı Ahmed Paşa'dan destek alınması tavsiyesiydi. Humbaracı Ahmed Paşa'nın önemli siyasi faaliyetlerinden biri de eski Erdel Prenslerini kullanarak Avusturya'nın Macaristan hakimiyetini sarsmak ve Osmanlıların tekrar Orta Avrupa'ya hâkim olmasını sağlamaktı. Rakoçi Ferenç'in ölümü üzerine büyük oğlu Rakoçi Josef üstlenilen görevi devam ettirmeye çalışmıştı. Ayrıca Lehistan'dan olduğu kadar Avusturya'dan kaçan Macarlar da Osmanlıların, Avusturya'ya harp ilan edip Macaristan'ı tekrar kontrol etmesini istemekteydiler. 1735 yılında Rakoçi Ferenç'in ölümü ve Hekimoğlu Ali Paşa'nın sadarettten azledilmesi gibi olaylar Humbaracı Ahmed Paşa'nın Babıali nazarında gözden ve tesirden düşmeye başlamasına sebep olmuştu. Fakat 1735 yılında yaşanan sonraki gelişmeler Babıali'nin Humbaracı'ya ihtiyaç duymasına vesile olacaktı. Bu olaylara bakacak olursak, İran ile Rusya arasında 10 Mart 1735 yılında Osmanlı aleyhine olan bir ittifak imzalamış olmaları, Rusların Tatarları Kafkaslar'da sıkıştırmış olmaları ve Rusların Kırım dolaylarında giriştikleri mücadeleler sayılabilir. Babıali de Ruslara karşı Fransa'nın

²³⁰ Sefir Villeneuve, Hekimoğlu Ali Paşa'nın ittifak teklifini Fransa Hariciye (Dış işleri) Nazırı olan Chauvelin'e göndermişti. 1733 Osmanlı-Fransa ittifak teşebbüsleri için bkz. Albert VANDAL, *XV. Lui Zamanında Doğuda Bir Fransız Sefareti 1728-1741*, çev. Nahid Sırrı Örik, 1947, s. 200-201; *Une ambassade Française en orient sous Louis XV: la mission du marquis de Villeneuve, 1728-1741*, Paris: E. Plon, Nourrit, 1887.

²³¹ Mary Lucille Shay, *Ottoman Empire From 1720 to 1734*, Greenwood Press, 1978, s.151.

desteğini alabilmek amacıyla Humbaracı'nın siyasi tecrübelerini ve Fransız sefir Villeneuve'ün yakınlığını kullanmak niyetindeydi. Humbaracı Ahmed Paşa ayrıca Babıali'yi Avusturya aleyhine de kışkırtmakta ve tedbir alınması gerektiğini bildirmekteydi. Humbaracı, Rusya ile çıkacak savaşta Avusturya'nın da yer alabileceğini düşünüyordu ve bunu içinde Osmanlı asıl ordusunun Rusya yerine Avusturya ile mücadele etmesi gerektiğini ifade ediyordu. Çünkü Avusturya'nın yenildiği yerde Rusya mücadeleye devam edemeyecekti. Avusturya ile mücadelede Bosna'nın doğal bir istihkam mevki olduğunu ve Osmanlı asıl ordusunun buradan hareket etmesini talep etmişti.

2.5. Kırım Hanlığı'nın Savaş Öncesi Askeri Vaziyeti

Kırım Hanlığı, Altın Orda'nın devamı niteliğinde olduğu için kuruluş dönemindeki ordunun teşkilatı, yapısı ve silahları benzerlik arz etmekteydi. Kırım Hanlığı ordu düzeni Atın Orda ve diğer Türk devletlerinde olduğu gibi “onlu”²³² askeri sisteme göre tanzim edilmişti. Tatar ordusu onlu sisteme göre emir-komuta zinciri çerçevesinde disiplinli bir şekilde savaş meydanında Sağ kol, Sol kol ve Ön kol²³³ olmak üzere üç kola ayrılmaktaydı. Altın Orda'nın Tatar birliklerinde silah envanteri olarak ok, yay, kılıç ve kargı gibi silah aletleri bulunmaktaydı. Kırım Hanlığı ordusu da diğer göçebe Bozkır orduları gibi tamamen atlı süvarilerden oluşmaktaydı. Ordu, tamamen süvari birliklerinden oluşması hasebiyle uzun menzilli seferlere daha az iaşe stokuyla iştirak edebilme ve manevra yapabilme kabiliyetlerine sahipti. Her Tatar askeri kendi yiyecek stoğunu üç veya dört aylık olarak meşin çuvalara doldururlardı kendileri atlarında taşırlardı. Tatarların sefer zamanı yiyeceklerinin temelini darı ve darı unu oluştururdu. Hatta darıyı öğütebilmek içinde

²³² Büyük Hun Hakanı Mete (Modu-Motun) döneminde oluşturulan ve Türk askeri sisteminin temellerinin atıldığı onlu sisteme göre orduda 10 askerin komutası onbaşıya, 100 askerin komutası yüzbaşıya, 1.000 askerin komutası binbaşıya ve 10.000 askerin komutası da tümenbaşıya devredilmişti.

²³³ Hanın savaş sırasında ordu içerisindeki mevkiini göstermektedir.

yanlarında küçük el değirmenleri taşırldı. Darıyı su değirmenlerinde öğütmenin yanında ateş üstünde pişirerek de tüketebilirlerdi. Darı ununun yanında peynir ve dana eti de bulundurup tüketirlerdi. Her seferde muhakkak kısrak sütünden peynir yapıp tüketirken yanında da kımız içerlerdi. Hanın sefere giderken içinde yolculuk edebilmek maksadıyla yanında bir tekerlekli araba götürdüğü bilinmekteydi. Fakat hanlar da Osmanlı sultanları gibi halk ve asker nazarında itibarlı ve güçlü görünebilmek açısından at üstünde seferlere iştirak ederlerdi. Hanın araba götürmesi ise hastalık ve ata binememe durumlarında tedbir açısından lüzumlu görülmekteydi. Han seferde iase için birkaç deve götürür kendisinin ve yakınlarının ihtiyacı kadar kımız ve yiyecek taşırdı. İleri gelen Tatarlar ise küçük arabalarda ya da develerin üzerinde kurumuş ekmek ve kımız taşırlardı.

Altın Orda Hanlığı ordusunda bulunan onbaşı, yüzbaşı, binbaşı ve tümen-beği (başı) rütbelerindeki komutanlar Hanlığı oluşturan kabilelerin aristokrasisinden gelmekteydi. Bundan başka Altın Orda'da Cuci soyundan gelen *oğlan* namındaki şehzadelerin derecelerine göre rütbe alarak orduya komuta ettikleri bilinmektedir. Yani Altın Orda Hanlığı ordusunun komuta kademesi sadece liyakat esaslı oluşmamaktaydı ayrıca da soya önem verilmekteydi. Bundan dolayı ordunun onlu sistemdeki komutanlarının esas ırsi başbuğlara dayanmaktaydı²³⁴. Yukarıda anlatılan Altın Orda Ordusunun genel özelliklerini Kırım Hanlığı da devam ettirmektedir. Kırım Hanlığı'nın ordusunda 1475 yılında Osmanlı himayesine girmesiyle de önemli değişiklikler olmadan devam etmişti. Kırım Hanlığı'nda devlet yapısında da ordu yapısında da kabile aristokrasisi oldukça etkiliydi. Devleti oluşturan kabileler de bunların ırsi başbuğları da devlet ve ordu içindeki etkinliklerini Hanlığın yıkılışına kadar devam ettirmektedirler. Kırım Hanlığı'nı kabileler federasyonuna benzetecek olursak eğer Hanlığın dört kabile temeline dayandığını bilmemiz gerekecektir. Bu kabileler

²³⁴ M. Kafalı, *Altın Orda Hanlığının Kuruluşu ve Yükseliş Devirleri*, İstanbul 1976, s.126-133.

Şirin, Arğın, Barın ve Kıpçak olmak üzere dört kabiledir. Kaynaklarda zikredilene göre bu dört kabilenin beyi devletin direği ve dört rüknüdür. Fakat bu kabileler arasında Şirin kabilesinin ve beyinin yeri farklı ve diğerlerine göre üstündür. Bundan dolayı Şirin kabilesinin Beyleri ve mirzaları Hanlığın kuruluşundan yıkılışına kadar Baş-Bey olagelmışlerdi. Daha önce de bahsedildiği gibi Hanlığın kuruluşundan sonra bu dört kabileye ek olarak Mangıtlar da eklenmişti. Toplamda beş kabile temeline oturmuş Hanlığın kabile beyleri askeri olarak da tümenbeyi rütbesine haizdiler.

1736-1739 Savaşı sırasında II. Mengli Giray döneminde Kırım Hanlığı ordusunun savaş düzeninin nasıl olduğuna dair bilgiye *Es-Seb'üs-Seyyâr fî Ahbâr-ı Mülûki't-Tatar* adındaki eserden ulaşacağız. Kırım Tatar ordusunun savaş teşekkülü şöyle idi; Baş-Bey olan Şirin beyinin kuvvetleri öncü olarak, Sol-kolda Arğın, Barın ve Kıpçak kabileleri, Sağ-kolda Kalgay Sultan ve maiyetindeki Nogay, Mangıt ve Sicut kabileleri ve Ön-kol (Han-kolu) olarak da Hanın maiyetindeki İçki Beyleri olarak bilinen *oğlanlar* (şehzadeler) ve Kefe Sancak Beyine bağlı tüfekçi ve topçu birlikler merkezde bulunmaktaydı²³⁵. Kırım Tatar ordusunun Hanın komutasında Osmanlı Sultanının emriyle ya da gerektiğinde katılabileceği seferlerde alacağı ordu düzeni bu şekildeydi. Han bazı zamanlar orduya kendisinin yerine Kalgay Sultan'ı ya da Nureddin'i vekil tayin edip Osmanlı Sultanının ordusuna iltihak edebilirdi. Hanlık geleneksel olarak Moskof ya da Leh topraklarına çapul için sefere çıkacağı zaman 20.000 ile 30.000 arasında hafif süvari Tatar askeri ile Han'a vekaleten Kalgay katılırdı. Böylelikle Kırım Tatar Hanlığı'nın ordusu iki tarzda organize olmuşlardı, birincisi Osmanlı ordusuna destek olsun olmasın Kırım Hanı'nın komutasında ki meydan muharebesinde alınan saf düzeni ile savaşan Tatar ordusu ve ikincisi ise büyük çapul ise Hanın katıldığı eğer değil ise Kalgay Sultan'ın katıldığı gelir sağlamak ve düşman ülkelerini

²³⁵ *Es-Seb'üs-Seyyâr*, s.75-76.

zayıflatmak amacıyla yapılan akın faaliyetleridir. Osmanlı kroniklerinde Kırım Tatarlarının Leh-Litvanya topraklarına, Slav Kenzliklerine ve Moskova Büyük Knezliği'ne yaptıkları seferlere *akın* ve *çapagul* denilmektedir. Tatar akınları yılda iki defa olmak üzere orak zamanı denilen vakitte ve kış aylarında yapılmaktaydı²³⁶. Akın faaliyetlerinin başladığı orak zamanı denilen vakit sonbaharın ilk dönemleri ve kış zamanı da baharın başlangıç zamanları olmalıdır, çünkü kış ayları Ukrayna ve Deşt-i Kıpçak steplerin oldukça sert olur ve sefere elverişsizdir. Kırım ordusunun sefere çıkışında bir ihtişam ve büyük kalabalık göze çarpmaktaydı ve bundan dolayı görgü şahitleri Tatar askerlerinin sayılarını oldukça mübalağa etmekteydiler. Bunun sebebi ise Tatar askerlerinin akınlara giderken yanlarına birkaç at götürmesiydi ve bu da kalabalık görünmelerini sağlıyordu²³⁷. Tatarların çapula giderken yanlarında birkaç at götürmesinin sebebi de yorulan atın yerine yanında getirdiği üstüne binilmediği için daha az yorulmuş olan ata binmesiydi ve böylelikle beklemeden daha hızlı hareket edebilmektir.

Kırım ordusunun abartılmış rakamlara boğulma sebebi daha fazla esir taşıyabilmek ve manevra yapabilmek amacıyla yanlarında götürülen atlardır. Bazı kaynaklarda 100.000'in üzerinde ve hatta 200.000'e varan asker sayıları görmekteyiz. Kırım Hanlığı'nın klasik dönemini düşünecek olursak (1475-1700) Hanın maiyetinde ki askerlerin 40.000'i geçmediği bilinmekte ve Kalgayın da 15.000 ile 20.000 civarında askeriyle sefere katıldığını ve Kırım Hanlığı topraklarını korumak için Nureddin'in Kırım'da yaklaşık 10.000 ile 20.000 arasında kaldığını düşünecek olursa toplamda 60.000 ile 100.000 arasında Tatar askerinin mevcudiyetinden bahsedebiliriz²³⁸. Bronevskiy'in 1579 yılındaki raporunda Kırım Hanı'nın

²³⁶ Sahib Giray Han, Tatar askerlerine şu şekilde seslenmişti: "Ey serverler bu vilayette akının iki vakti vardır; biri orak zamanı ve diğeri kış eyyamıdır". Kaysunizade Nidai Remmal Hoca, *Tarih-i Sahip Giray Han = Historie de Sahip Giray, Khan de Crimée de 1532 à 1551*, çev. Özalp Gökbilgin, İstanbul 2000, s.46.

²³⁷ Martin Bronevskiy, *Kırım*, s.57.

²³⁸ Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde Hanların, Kalgay Sultanların, Nureddinlerin, Kabile Beylerinin, Mirzaların ve Boy Beylerinin katıldığı seferlerle alakalı bilgilere bakacak olursak. "Hanlar bir sefere gitseler, on

seferlerine katılan Hristiyanlardan, Hanın ordularını yakından gören Lehli asilzadelerden ve esirlerden aldığı bilgilere göre Tatar ordusunun sefer sırasındaki genel mevcudunu 120.000, bazen 130.000 ve hatta bu rakamların dahi üstüne çıkabildiğinden bahsedilmektedir²³⁹. Kırım ordusu, Hanın onayı ile kendisine toprak bahşedilen mirzalar tarafından asker beslenmek ve sefer zamanında da Hanın ordusuna katılmakla mükellef timarlı süvarilere sahipti. Kırım Hanlığı'nın askeri yapısında mirzalara bağlı kabile kuvvetlerinin yanında Nogaylardan ve Kapıkullarından da oluşmaktaydı. Sefer sırasında Bucak, Yedisan ve Kuban seraskerleri kendi komutalarında Nogay askerlerini Hanın kuvvetlerine iltihak ederlerdi.

Sahib Giray döneminde Kırım ordusu içerisinde Osmanlı yeniçerilerine benzer kapıkulu sistemini oluşturulmuştu. Osmanlı yeniçerileri ile Kırım kapıkulu askerlerinin en önemli benzerlikleri yeniçerilerin gayrimüslim Balkan esirlerinden elde edilmesi ve Kırım kapıkulu askerlerinin ise Çerkezler başta olmak üzere savaşçı esirlerden oluşmasıydı²⁴⁰. Kapıkulu ordusunun en temel amacı Kırım ileri gelenlerinin ve mirzalarının Han üzerindeki nüfuzunu kırmak ve ordu içerisindeki gönüllü Tatar süvari birliklerine denge oluşturmaktı. Kırım ordusunda bulunan seymenler/sekbanlar ulufelidir yani maaşlarını Sultandan alırlar fakat Tatar gönüllü askerleri ücret almaz ve “Allah rızası için” savaşırldı. Kapıkulu askerleri de maaşlarını Osmanlı Sultanından tedarik eden özel kuvvetlerdi fakat bazen giderleri Han tarafından karşılanırdı. Kırım Hanlığı ordusunda görev alan Kapıkulu askerleri sadece sefer sırasında Hanın ordusuna iltihak etmezlerdi Kırım Hanlığı'na bağlı önemli kalelerin

iki ot ağaları ileriye kılavuz tayin olunup, on iki adet tapkır olup, yani asker on iki katar yol olup, dere ve tepe ve geçitler gelse on iki Tatar asker birbirinin artlarından asla münfek olmazlar. Amma Kalgay Sultan sefere atlansa elli bin asker olup, cümle sekiz adet tapkır asker olur. Ve dahi Nureddin Sultanlar sefere gitseler kırk bin asker gidüp, altı tapkır asker olur. Amma Han veziri ve Kazak Sultanlar ve Yalı Ağaları ve Şirinli ve Mansurlu ve Sücükülüler sefere atlansalar otuz bin asker olup, beş tapkır yok olurlar. Maada Mirzalar ve Boy Beyleri çapula gitseler onar bin asker olup, bunlar dahi dört katar asker olurlar, amma bunlara sefer demezler. Hemen onar bin adamla ayda bir ve haftada bir çapula gitseler, onar bin asker olup giderler, buna *Beş baş* derler; bir iki haftada çalıp çarpıp ansızdan Kâfiristan'ı talava vurup, şikârlar alıp, Kırım'a dahil olurlar.” Evliya Çelebi, *Târih-i Seyyâh Evliyâ Efendi (Seyahatnâme)*, c. VII, s.532-533.

²³⁹ M. Bronevskiy, a.g.e., s.56.

²⁴⁰ Smirnov, a.g.e., s.260.

güvenliğinde de görev alırlardı. Özellikle başşehir Bahçesaray ve Karasu gibi ticari manada önemli şehirlerde ve ayrıca da Kırım yarımadasını Ukrayna anakarasına bağlayan stratejik öneme sahip Orkapı (Ferahkirman) kalesinde de yeniçeri, cebeci, acemi oğlanlar ve topçu sınıflarından kapıkulu askerlerinin görev yaptıkları sicillerde görülmektedir. Bazı zamanlar kapıkulu ordusu Osmanlı topraklarında olduğu gibi Kırım topraklarında da asayiş bozan hareketlerde bulunmaktaydılar. Fakat bu gibi durumlarda Kırım Hanı duruma el koyup yeniçerileri, cebecileri, topçuları ve acemi oğlanlarını zapt u rapt altına alabilmek ve asayiş yeniden sağlayabilmek amacıyla bir komutanı tayin etme yetkisine sahipti. Yani Kırım’da bulunan bütün Tatar askerleri gibi kapıkulları da Hana tabii idiler.

Kırım Tatar süvarilerinin hızlı hareket etmesinden, yanlarında bir ya da iki at getirmesinden, çıkardıkları toz ve seslerden dolayı düşman ordusu ya da gözlemciler asker sayılarını iki katına veya üç katına çıkarmış olabilirler. Kırım Tatar süvarilerinin hızlı manevra kabiliyetlerinden dolayı Osmanlı kaynaklarında Tatar askeri için “sebâ-reftâr”²⁴¹, kalabalık göründüklerinden dolayı da “Tatar-ı bişumar” denildiği görülmektedir. Evliya Çelebi’ni seyahatnâmesine göre de düşmanların gözünde (muhtemelen Rusların ve Lehlilerin) Tatar askerleri “taun” olarak görülmekteydi. Tatarların Moskova Kenzliği’ne düzenlediği çapulda Deşt-i Kıpçak’tan Moskova şehrinin güneyinde kalan Oka nehrine kadar gidilmekteydi. Bunun sebeplerinden biri menzilin uzun olması ki -Tatar askeri uzun seferlere katılamaz- diğeri de Oka nehrinin yoğun akmasından dolayı karşı tarafa geçişe izin vermemesiydi. Çapula Hanın veya Kalgay Sultanın katılacağı zaman üç aylık erzak hazırlanırdı, bunun sebebi de seferin kısa sürmesiydi. Kırım Hanlığı’nın klasik döneminde kuzey sınırlarının daha geniş olduğu düşünüldüğünde, çapula gidecek Tatar ordusu Kırım’ın

²⁴¹ Raşid tarihine göre Tatar askeri “Güruh-ı Tatar cemî-i tavayif-i askeriyye arasında kemâl-ı sür’at ü şitâb ile nâmdâr ve söze geldükçe nâmları Tatar-ı sebâ-reftâr iken...”

kilidi olan Orkapı'da toplanırdı ve buradan hareketle yaklaşık bir ay sonra Rus sınırına ulaşıldı. Genelde akınlar gidişli ve gelişli olarak toplamda iki aya yakın sürmekteydi ve bundan dolayı da üç aylık erzak hazırlanmaktaydı. Osmanlı Devleti'nde sefere katılma merkezi nasıl Davud Paşa sahrasıysa, Kırım Hanlığı'nda da çapula katılma merkezi Orkapı'ydı. Sefer için Han ya da vekili Kalgay Sultan Orkapı'nın yakınlarında Yalnız-Ağaç denilen yerde otağını kurup askerlerin toplanmasını beklemekteydi. 8 ile 10 gün arasında Kalgay Sultan, Nureddin, hanzadeler, mirzalar ve ileri gelenler birliklerinin başında Hanın bulunduğu yere giderlerdi. Han, askerleriyle Orkapı'dan çıkıp Özü şehri istikametinde Borsifen suyu yakınlarına gelerek ileri gelenlerle harp şurasını toplardı. Heyetle yapılan görüşmeler ve esirlerden (dil) alına bilgilerle istişare edilerek karar alınır ve sonra da gün belirlenerek uygulamaya geçilirdi. Hanın ordusunda en yakın koruma birlikleri 1.000 ile 2.000 arasında değişen seçkin muhafızlardan ve Kefe seraskerinin gönderdiği topçu ve tüfengçi birliklerden oluşmaktaydı. Bronevskiy'e göre sefere katılan Hanın alemi beyaz at kuyruğundan yapılmış bir tuğ olup yeşil ve kırmızı kumaşlardan yapılmış bayraklar bulunmaktaydı. Kırım Tatar askerleri hafif süvarilerden teşekkül ettiği için savaş sırasında hızlı hücumla kalkışıp, mobilize olup ve toplanabilip geri çekilebilirlerdi. Tatar süvari birlikleri bütün bu savaş taktiklerini başlarında bulunan başbuğların hareketleriyle yapmaktaydılar. Ayrıca da sefer sırasında Tatarlar önlerine çıkan düşman veya yabancı kişileri esir eder ya da öldürürlerdi fakat kadın ve çocuklara dokunmaz esir etmezlerdi²⁴².

Daha önce bahsedildiği üzere Kırım Tatar süvarilerinin iki tarz muharebe gücü bulunmaktaydı yukarıda bahsi geçenler daha çok Moskova'ya "sakma" adıyla bilinen akın-çapul faaliyet yollarıydı. Tatarların diğer muharebe tarzı ise meydan savaşları ya da Osmanlı birliklerine destek kuvvet olma görevleriydi. Kırım Tatarları, Rusya ve Leh topraklarına akın-

²⁴² Aynı eser, s.53.

çapul için izin istemezlerdi çünkü bu faaliyetler bir bakıma onları hayatta tutmaktaydı fakat daha sonra Lehlilerle ve Ruslarla yapılan muahedeler sonucunda bu akınlar da yasaklanmıştı. Kırım Tatarlarını asıl zayıflatan sebeplerden birisi de Tatar akınlarının yasaklanmasıydı. Tatar askerlerinin Osmanlı Sultanının emri üzerine katıldığı seferlerde bulunmaktaydı. Bu seferler genelde iki bölgeden geçmekteydi. Tatarların Sultanın ordusuna destek mahiyetinde kullandığı birinci sefer yolu, Kuban ve Nogay Tatarlarıyla Kabartay'dan Çerkes topraklarına Dağıstan yoluyla da İran topraklarına kuzeyden gidilen güzergahdı. İkinci sefer yolu ise Bucak Tatarlarıyla Özi nehrini geçip Boğdan'a ve Eflak üzerinden Macar ovalarına gidilen güzergahdı. Böylelikle Kırım Tatarları tarih boyunca Osmanlıların en önemli seferlerinde yardımcı kuvvet olarak katılmış ve etkin roller almışlardı. Genelde doğudan Safeviler üzerine ve batıdan da Leh ve Avusturyalılar üzerine yapılan seferlere iştirak etmişlerdi. Seferlere katılan Kırım Hanlarına Osmanlı Devleti de askeri ve maddi anlamda destek vermekteydi. Osmanlı ordularının seferlerine destek mahiyetinde katılan Tatar birliklerinin ücretleri Osmanlılar tarafından karşılanmaktaydı. Ayrıca da sefere katılan ok ve yay kullanan Tatar süvarileri Osmanlı ateş gücü tarafından desteklenmekteydi. Örnek olarak bakacak olursak, Sahib Giray 1532 yılında Han olarak tayin edildiği vakit İstanbul'dan Kırım'a giderken yanında sekban, cebeci ve topçu birliklerinden oluşan bir kuvvet verilmişti²⁴³. Kırım Hanlığı'nın klasik döneminde Sahib Giray Han (1532-1551)'in çıktığı sefere Osmanlı askerleri de Kefe sancak beyinin komutasında 600 yeniçeri, 1.000 tüfengçi ve 60 top ile katıldığı belirtilmektedir²⁴⁴.

1568 yılına gelindiğinde Kefe sancak statüsünden eyalet statüsüne geçerek, 1700 yılında kendi bünyesinde Kefe Sancağı, Akkerman Sancağı, Bender Sancağı, Kal'a-i Açık Sancağı,

²⁴³ H. İnalcık, "Kırım", *DİA*, c. XXV, s.457.

²⁴⁴ Remmal Hoca, *Tarih-i Sahip Giray Han*, s.100.

Zane Sancağı ve Kılburun Sancağı olmak üzere altı sancağı barındırır hale gelmişti. Kefe merkezli bu sancaklar aslında Kırım'ın Ruslara karşı savunulmasında ateşli silahlarla destek olması için oluşturulmuştu hatta daha sonra Kefe seraskerliği oluşturulacaktı. Osmanlı devlet erkani Kırım Hanlığı ordusunun hala atlı okçu birliklerine sahip eki usul savaşı bozkır ordusu olduğunun farkındaydı bundan dolayı Hanlığa en yakın Osmanlı bölgesi olan Kefe'den destek almaktaydı. Rusların Kırım Hanlığı'na ilk ciddi teşebbüsleri 1696 Azak'ın Çar Petro tarafından ele geçirilmesinden sonra Orkapı'ya yapılan bir dizi başarısız Rus seferleriydi. Osmanlı idaresi de Kırım'ın özel statüsünden ve Osmanlı'nın gözbebeği olmasından dolayı yaklaşan Rus tehlikesine karşı Kırım'ı korumak için Kefe eyaletini geliştirme yoluna gitmişti. Kefe eyaletinden katılan Osmanlı silahlı kuvvetleri kendi bağlı oldukları birlik komutanlarıyla birlikte hareket ediyorlardı ve bu komutanlarda Kırım Hanı'ndan emir alıyorlardı. Böylelikle Kırım Hanlığı ordusunun ateşli silah gücü eksikliği Osmanlı ateş gücüyle mücehhez ordusu tarafından kapatılıyordu. Kırım Hanlığı ordusunun ya çapul ya da Osmanlı ordularına destek seferleri için toplanıp son kez gözden geçirildiği mevki Orkapı (Perekop) idi. Fakat Kafkasya üzerinden İran'a yapılacak seferler istisnai duruma girmekteydi. Çünkü Orkapı'dan yola çıkan Tatar ordusu hele ki top gibi ağır hareket eden bir savaş alet taşıyorsa kat ettiği yol oldukça yavaş olacaktı ve Deşt-i Kıpçak'tan Azak'a oradan da Kuban'a ve daha sonra Kafkasya'ya varılabilecekti. Bunca yolu asker giderken elbette kayıplarda verecekti ve ordunun İran gibi uzak bir ülkeye sefer düzenlemesi de Tatarlar arasından rahatsızlığa sebep olacaktı. Bundan dolayı İran'a yapılan seferlerde Kefe eyaletinin donanması aracılığı ile Tatar ve Kefe askerleri Kerç limanından Taman yakasına deniz yoluyla ulaştırılırlardı. Kırım Hanı'nın seferlerine katılan yeniçeri, tüfengçi ve topçu Osmanlı birlikleri savaş alanında mevki olarak merkezde (Ön-kol) Hanın yakınlarında bulunurlardı. Yani Kırım Hanlığı ordusu Kefe ateşli destek ordusu hariç tutulacak olursa hafif süvari birliklerinden onlu sisteme göre dizayn edilmiş klasik bozkır ordusu görünümündeydi.

Bilhassa Kırım Hanlarının bir nevi bağımsız hükümdar gibi elçi gönderip elçi kabul ettiği ve dış ülkelerle ticaret antlaşmaları yaptığı göz önüne alınırsa klasik vassal bir ülke konumunda olmadığı da görülmektedir. Kırım Hanlarının yarlık ve bitiklerine bakılacak olursa da Hanlığın ordusu önceki klasik Türk birliklerinde görülen sağ-kol, sol-kol ve ön-kol gibi kelimeler göze çarpmaktadır. Ayrıca da komuta kademesi içinde on, yüz, bin ve tümen beyi gibi rütbelere de zikredilmektedir²⁴⁵.

1736-1739 savaşının başlamasından evvel Kırım Hanlığı ordusu üç kısma ayrılmaktaydı. Bunlar Kırım, Özi ve Bucak bölgelerinde bulunmaktaydı. Ruslar ile savaşın başlaması üzerine Babıali, Kırım Hanı Kaplan Giray'a Azak'a saldıran Rusları durdurma ve kaleyi koruma emri göndermişti. Ayrıca Azak'ın yardımına kaptan-ı derya Canım Hoca donanma aracılığı ile gönderilmişti. Azak kalesinin kuşatılması üzerine Özi valisi ve Babadağı seraskeri Mehmed Paşa Bender'e sevk edildi. Soğancı Paşa, İshakçı'da köprü kurarak merkez ordunun Tuna'yı aşmasını sağlamıştı. İran savaşları sırasında doğuda bulunan Topçu Kethüdası Mustafa Ağa ile 30. ve 68. cemaatin çorbacıları ve cebeciler Kethüdası İsmail Ağa 5. ve 33. bölükleri ile Trabzon'dan Kefe sancağına sevk edilmişti. Varna'da bulunan 3 yeniçeri ortası da deniz yoluyla Kefe'ye sevk edilmişti. 1. ve 2. yeniçeri ortaları olarak 4.000 yeniçeri ve 1.500 Boşnak eyalet ordusu ile Bender'e sevk edilmişti. Samsuncu Paşa 71 orta ve ordudaki bütün yeniçeriler ile Bender'den Özi'ye nakledilmişti²⁴⁶.

²⁴⁵ V.V. Velyaminov-Zernov, *Kırım Yurtına ve Ol Taraflarına Dair Bolgan Yarılgılar ve Hatlar*, haz. A. Melek Özyetgin, İlyas Kamalov, TTK, Ankara 2009, s.2, 3, 9.

²⁴⁶ Dukakinzade Feridun, *1736-1739*, s.5-6.

2.5.1. Kırım Hanı I. Kaplan Giray (1707-1708, 1713-1715 ve 1730-1736)

I. Kaplan Giray Han, El-Hac Selim Giray Han'ın oğludur. Kırım tahtına üç kez çıkmış (1707-1708, 1713-1715) ve son Hanlık döneminde (1730-1736) ise Kırım Tatarları tarihlerinde ilk defa anavatanlarının geçmiş dönemlerde boyundurlukları altında olmuş olan Ruslar tarafından istila edildiğine şahit olmuşlardı. Kaplan Giray, Kırım tahtına ilk defa 1707 yılında oturduğu zaman küçük kardeşi II. Mengli Giray, Kalgay Sultan diğer kardeşi Maksud Giray ise Nureddin olmuştu. Kaplan Giray'ın ilk döneminde birinci vezir Atabey Merdan Ali Ağa olurken, kazaskerliğe İbrahim Efendizade Mehmed Efendi seçilip Müftülük de Şeyh Murtaza'ya tevdi edilmişti. Kaplan Giray, Kırım tahtını sağlamlaştırabilmek için civar beylerin, mirzaların ve hatta Kalmuk Hanı'nın desteğini alabilmek için mektuplar göndermişti. Bunlardan en enteresanı da Kalmuk Hanı Donduk Ombo (Çeren-dunduk) idi. Erken XVIII. Yüzyıllarda Kırım Hanı'na dolayısı ile Osmanlı'ya tabii görünen Kalmuk Hanı, Rus seferinin başlamasıyla taraf değiştirecekti. Kaplan Giray hem Donduk Ombo'ya hem de validesi Hacı Abagay-ı dâr-ı yâbâlaya'ya mektup göndererek destek istemiş ve menfi olanların dışlanması talep etmişti²⁴⁷. Kaplan Giray'ın ilk Hanlık döneminde Babıali kendisinden Yeni Kale'deki silahların teftiş edilip rapor yazılmasını istemişti. 1707 yılında Yeni Kale'yi teftiş için yola koyulan Kaplan Giray ağustos ayında isyancı lider Can Timur Mirza ile çatışmaya girmek zorunda kalmıştı. Diğer mirzaların yetişmesi sonucu çatışmanın daha ileriye gitmesi engellenmişti. Sabık Han II. Devlet Giray'ın (1699-1702, 1709-1713) Rodos'tan Rumeli'ye geçip orada ikamet etmeyi istemesi üzerine Osmanlı Sultanın III. Ahmed uygun görmüştü fakat Kaplan Giray'ın Kırım'da çıkan kargaşaların II. Devlet

²⁴⁷ *Umdetü't-Tevârih*, s.170.

Giray'ın gönderdiği mektupların sebep olduğunu arz etmesi üzeri Sultan, Hanın ricasını kırmayıp II. Devlet Giray'ın Sakız adasına sürgün edilmesine karar vermişti²⁴⁸.

Kaplan Giray, Kabardaylılara ve Çerkezlere itaatsizliğin sonucunda sefer düzenlenmesine karar verilmişti. Görünürdü asileri cezalandırıp Şehbaz Giray'ın intikamını alınacaktı fakat asıl sebep ise Tatarların akınlardan eskisi gibi faydalanamadığı ve gelir eksikliği yüzünden çıkan huzursuzlukları bastırıp Hanlık tahtını sağlama almak ve meşruiyetini kuvvetlendirmek için Çerkez seferine çıkılmak zorunda kalınmıştı. Çerkez seferinin diğer bir sebebi de Çerkezler evvelden beri Kırım Tatarlarına bağıydılar ve Çerkezler bu bağılıktan kurtulmak maksadıyla yurtları olan Piştav'dan Belc Niçân adındaki bölgeye göç etmeleri idi. Kaplan Giray, Çerkez meselesini evvela sulh ve diplomasi yoluyla çözmek için elçi göndermişti. Elçi vasıtasıyla Han, Çerkezlere eski yurtlarına dönerek tekrar tabii olmalarını emretmişti. Fakat Çerkezlerin ve Kabardaylıların, Tatarlara at ve asker göndermekten sıkıldıklarını ileterek olumsuz cevap vermeleri üzerine, Kaplan Giray kardeşi Kalgay Sultan Mengli Giray'ı 1119 (1707) senesinde Kabardaylılar ve Çerkezler ile konuşması için göndermişti. Fakat Kalgayın eli boş dönmesinin sonucunda Kaplan Giray bizzat kendisi gitmek ve sefere çıkmak zorunda kalmıştı. Kaplan Giray ileri gelenler ve mirzalarla sefer için harp şurası düzenlediğinde mirzaların çoğunun özellikle sağ kolu olan Şirin beyi Sarı Kadir Şah ve Can Timur Mirza karşı çıkmışlardı. Muhaliflerin sebep olarak da yeterli ateş gücünün bulunmaması ve asker ve mühimmat içinde halka ekstra vergi koyulmasının halka zulüm olacağını ileri sürmeleridir. Kaplan Giray Kırım'dan kalabalık bir ordu toplayıp Bucak Nogaylarından, Jane Çerkezlerinden ve Kefe Beylerbeyi Murtaza Paşa'dan da ateşli silahlarla donatılmış destek kuvvet olarak sefere çıkmıştı. Kaplan Giray Han ordusunu Kerç'den Taman'a deniz yoluyla geçirip Kabarday'a varmıştı. Sefer asıl amacı Kabardaylıların yeni yerleşim yerlerinden

²⁴⁸ Smirnov, a.g.e., s.447-448.

Beştav’da bulunan eski yerleşim yerlerine tekrar tehcir etmeleri idi. Kabardaylıların reisi Kurguk Bey, Kaplan Giray’a elçi gönderip kendilerine ilişilmemesi için büyük miktarda esir ve ganimet vereceklerini teklif etti fakat Han bu teklifi reddetti. Bunun üzerine Kabardaylılar, Hanın otağına bir gece ansızın baskın düzenleyip Tatarları kovdular. Diğer yandan Kaplan Giray ordusu ile Çerkezlerin yeni yurdu olan Belh Niçan’a varmıştı ve Çerkezlere tabii olmaları için bir elçi göndermişti. Fakat Çerkezler, Han’a eskisi gibi itaat edeceklerini fakat eski yurtlarına dönemeyeceklerini iletmışlerdi. Bunun üzerine Han askerleriyle derbend ağzına hücum etmişti. Bu hücumda Tatarlar başarılı olmuşlardı fakat Hanın müdir-i umuru olan Ali Ağa’nın geri çekilme talebi üzerine Tatar askerleri geri çekilmek mecburiyetinde kalmıştı. Bu sırada Çerkezler, Kabardaylılara haber gönderip birlikte hücum edilerek Tatarların kovulabileceğini iletmışlerdi. Böylelikle Çerkezler ile Kabardaylılar sarp tepelerden uykuda bulunan Tatar askerlerine saldırmışlardı. Gaflet halinde olan Tatarlardan birçok Kırım ümera ve ayanı ölmüştü. Ağalardan Abdülkadir Ağa, Almalu İbrahim Ağa, Kaplan Ağa, Bende Şah Ağa, divan kâtibi Mesud Efendi, müftü efendi ve Nogay ümerasından birçok kişi ölmüştü²⁴⁹. Fındıklılı Silahtar’a göre her yani Hanın tahta çıkması üzere adet gereği Çerkezler, 300 esir gönderirlerdi fakat Kaplan Giray, Han olduğundan bu esir sayısının az olduğunu ileri sürerek 3.000 esirden daha azını kabul edemeyeceğini duyurmuştu. Çerkezlerinde bunu kabule güçlerinin kalmadığını ve artık çoğunun Müslüman olduğunu bundan dolayı insafli davranılmasını talep ettiler fakat Kaplan Giray’ın inadı yüzünden savaş meydana geldi ve Tatarlar bir gece baskını sonrası dağılmıştı. Kaplan Giray’ın bu hatası üzerine Çerkezlerden ve Kırımlı Tatarlardan Hanın değişmesi talep edildi ve Kaplan Giray yerine Devlet Giray’ın tekrar Han olmasının daha münasip olacağını Babıali’ye iletiler. Kaplan Giray’ın azledilmesinde ki tek sebep Çerkezlerle olan mücadelesi değildir. Han, Ruslara karşı düşmanca tavır takınmaktaydı ve Babıali, Rusya ile savaş

²⁴⁹ *Gülbün-ü Hânân*, s.133-134.

istememekteydi. Fakat Kaplan Giray, Rus aleyhtarlığı yapmakta ve Bulavin İsyanı sonucunda kaçan Kazakların Kuban'daki Nogaylara sığınması sonucu Han onları Temrük'e altı saat mesafede ki Hantepe'ye yerleştirmektedir. Bu olay sonucu Ruslar ile Osmanlılar arasında savaş ihtimalleri çıkmıştı fakat ne Osmanlılar ne de Ruslar savaş istemiyorlardı. Osmanlılar, Ruslarla iyi geçinme isteğinin bir göstergesi olarak Kırım Hanı Kaplan Giray'ı azl etmişti ve yerine daha azılı Rus aleyhtarı olan II. Devlet Giray, Han olarak nasp edilmişti. Devlet Giray'ın Hanlık teklifini reddetmesine rağmen Sultanın ısrarından ve azlinde suçunun olmadığı tespit edildiğinin ifade edilmesinden sonra Han olarak vazifeye başladı. Devlet Giray 1708 yılından 1713 yılına kadar ikinci defa tahta oturduğunda Poltava Savaşını iyi takip edip 1711 Prut Muharebesi'nde de yararlılıklar göstermiş bir Han'dı.

1713 yılında Kaplan Giray tekrar Han nasb edildi ve Devlet Giray da daha hiç tahta çıkamaya şans bulamayarak 1725 yılında Vize'de vefat edecekti. Kaplan Giray'ın Kırım tahtına 1713 yılında ikinci kez nasbı ile ilk yaptığı iş Devlet Giray'ın sürgün ettiği kendi dostları olan Merdan Ali Ağa ile Ebusuud Efendi'yi tekrar eski görevlerine geri getirmektir. Kaplan Giray, Kalgay Sultanlığa tekrar II. Mengli Giray'ı atarken Nureddinliğe de kaynaklarda iki farklı isimden bahsedilmektedir biri Sahib Giray²⁵⁰ diğeri de Sefa Giray²⁵¹ idi. 1711 Prut savaşından dolayı tahrip olan Hotin kalesinin tamir ihtiyacı için Rumelili Abdi Paşa ve Kaplan Giray vazifelendirilmişti. Han kışı Hotin'de geçirip Kırım'a geri döndükten sonra kılıç ve kaftan ile ödüllendirilmişti. 1711 Prut Antlaşması gereği Kırım Tatarlarının çapagul faaliyetleri yasaklanmıştı fakat Tatarlar bu antlaşmayı dinlemeyerek Astrahan'a kadar çapagul faaliyetlerinde bulunmaya devam ettiler ve Azak kalesindeki yeniçeriler kazan kaldırarak Tatar akınlarını desteklediler. Çünkü daha önce bahsettiğimiz gibi Kırım

²⁵⁰ Aynı eser, s.85.

²⁵¹ Howorth, a.g.e., c. II, s.574.

Tatarlarının önemli bir gelir kalemi akınlar sonrası alınan ganimet ve elde edilen esirlerin köle pazarlarında satılmasıydı. Venediklilerle Osmanlıların aralarındaki diplomatik ilişkilerin kopma noktasından savaş noktasına geldiği sıralarda Kaplan Giray, Bosna'ya serasker olarak tayin edilen kardeşi Or Beyi Selamet Giray'ı takviye Tatar askeriyle birlikte göndermişti. Bu sırada da Devlet Giray'ın oğlu Baht Giray Hanlığı ele geçirmek maksadıyla Çerkezya'da isyan başlatmıştı fakat Kalgay II. Mengli Giray isyanı dağıttı ve Kırım'da tekrar siyasi istikrar saplanmış oldu. Bu sıralarda Osmanlılar Venediklilerle çarpışmaktaydı Mora seferi için Kaplan Giray Tatar birlikleri göndermişti fakat Avusturya'nın savaşa katılmasıyla birlikte Hanın ordusu gerektiği yerlere zamanında ulaşamamıştı. Alınan harp şurası kararlarına göre Kaplan Giray'ın Temeşvar'a gitmesi, Kalgay Mengli Giray'ın Bucak'ı koruması ve Selamet Giray'ında Erdel'e gitmesi gerekiyordu. Fakat Kaplan Giray alınan kararları uygulamada geç davrandığı için 1716 Petervaradin Savaşında alınan hezimetin hesaplarından biri de Kırım Hanı'na soruldu ve Kasım 1716 (1128 Zilkade) senesinde azl edilip yerine III. Kara Devlet Giray Han (1716-1717) nasp edilmişti. Azl edilen Kaplan Giray, Gelibolu kasabasına ikamete mecbur edilmişti. Daha sonra Kaplan Giray'ın talebi üzerine ikametgâhı Bursa'ya taşınmıştı.

II. Mengli Giray'ın azledilmesi üzerine Kaplan Giray, 4 Kasım 1730 (H. 22 Rebiülahir 1143) tarihinde ikamet ettiği Bursa'dan Üsküdar'a gelerek Bahçekapısı yanındaki Maktûl Mehmed Kethüda'nın sarayına geçmişti. 25 Rebiülahir günü Sultan Mahmud'un huzuruna çıkarak kapaniçe kürk-i semur elbise giydirilerek Kırım Hanlığı ihsan olunmuştu (7 Kasım 1730)²⁵². Kaplan Giray, Kırım tahtına üçüncü kez oturduğu sırada, II. Mengli Giray döneminde (1724-1730) görevden uzaklaştırılanların görevleri tekrar iade edilmiş, isyancı Abdüssamed'in akrabası Adil Giray, Kalgay Sultan ve Hacı Giray Sultan da Nureddin olarak

²⁵²*Târîh-i Göynüklü*, s.404; *Gülbün-ü Hânân*, s.134.

tain edilmişlerdi. Bu sırada Hacı Giray Sultan'ın vefat etmesi üzerine Sahib Giray'ın biraderi Fetih Giray Sultan Nureddin olarak tain edilmişti. Kaplan Giray'ın üçüncü kez tahta oturduğu dönemde Can Timur Bey, Kemal Ağa, Mehmed Ağa ve Er Mirza gibi eski kaçaklar tekrar civar memleketlerden Kırım'a gelip eski vazifelerine dönmüşlerdi. 1730 yılı ayrıca İstanbul merkezli çıkan yeniçeri ayaklanmasıydı. Patrona Halil İsyanı adıyla bilinen darbede Padişah III. Ahmed (1703-1730) tahtan indirilip yerine I. Mahmud (1730-1754) geçirilmişti. Kaplan Giray'ın Patrona Halil İsyanı ile bir alakası yoktu ve yeniçerilerle de hiçbir ilişkisi olmamıştı. Kaplan Giray bu isyanın iç sebeplerinden çok dış sebeplerine bakmanın daha etfal olacağını 1730 yılında Sadrazamın huzurunda yapılan istişarede dile getirmişti. Ayrıca Kaplan Giray, İran ile olan husumetin biran evvel giderilmesinin zaruriyetinden de bahsetmişti. İstanbul'daki Rus elçisi Neplüev, Kaplan Giray hakkında Rus hükümetine sunduğu raporda Kaplan Giray'ın dikkatli ve kararsız tavırları Osmanlıların, Ruslar aleyhinde harekete geçirmesine katkıda bulunuyordu diye bahsetmiştir.

İran savaşlarının tekrar başlaması üzerine Babıali, Kaplan Giray'a bizzat ordusuyla Kafkasları aşarak İran canibine akınlar düzenleyip Osmanlı kuvvetlerine destek olması için emir göndermişti. 1732 yılının sonlarında Kaplan Giray Tatar ordusunu hanzadelerin komutasında İran'a gönderdi kendisi de seçilmiş Leh Kralı Stanislas Leşinski'yi ülkesine geçene kadar refakat etmek için Bender'e sonra da Hotin'e geçmişti. Fetih Giray'ın Dağıstan'da Timurkapı denilen geçitte Rusların engellemelerine rağmen geçmek istemesiyle birlikte bir çatışma çıkmıştı. Bu çatışma 1736-1739 Savaşının ilk sıcak çatışmasıydı aslında. Daha önce savaşın sebepleri bölümünde detaylı anlattığımız bu vakaya bakılabilir. Kaplan Giray için İran seferine bakacak olursak (H. 1147) 1734-1735 yılında elli iki yaşında olmasına ve nikris hastalığına yakalanmasına rağmen Hanlığı korumak için Adil Giray'ı

Kırım’da bırakarak 80.000 Tatar askeriyle birlikte sefere çıkmaya karar vermişti²⁵³. Sefer sırasında güzergâh üzerinde Çerkez beylerine hediyeler ve Osmanlı tabiliğine ait sancak, davul, kürk ve kese altın gibi semboller vermişti. Kaplan Giray sefer sırasında Abdullah Paşa’nın Nadir Şah’a yenildiği haberini almasına rağmen cesaretini yitirmeyip hızla Derbent üzerinden İran’a hareket etmişti. 1735 yılında Kaplan Giray’ın Timurkapı’ya yedi saatlik bir mesafede olan Bevâm Evvel adındaki mahallede olduğu sırada Babıali ile İran arasında sulh yapıldığı ve kendisinin de İstanbul’a avdet etmesi gerektiği emri gelmişti²⁵⁴. Fakat Kaplan Giray’ın Derbent’te bulunduğu bir dönemde Ruslar, Kırım’ı savunacak askerin kalmadığını hesap edip saldırıya geçmişlerdi. Kış şartları gelmişti ve İran savaşı da zaten son bulmuştu bunun üzerine Kaplan Giray da Kırım’a geri dönme kararı almıştı. Ruslar, Tatarların kendi sınırlarından geçmelerine müsaade etmediklerini ve bunun bir savaş sebebi sayılabileceğini bildiren bir protesto yayınlamışlardı. Özellikle Rus elçi Neplüjev Rus hükümetinin Tatarların akınlarından ve baskınlarından bıktıklarını ayrıca devamlı Rus sınırlarını taciz ettiklerinden bahsetmişti. Bunun üzerine Osmanlı Sultanı I. Mahmud, Kaplan Giray’ı İstanbul’a Kafkas ve Rus sorunlarını dinleyip çözmek için çağırmıştı²⁵⁵. Subhi’ye göre Kaplan Giray, İstanbul’da yapılan divan toplantısında Osmanlı-İran savaşına Rusların müdahale etmesi beklenilmekteydi mealinde konuşmuştu. Rusların Kırım içlerine girmesi ve tahrip etmesiyle birlikte bozguna uğrayan Tatarlar sahillere ve güvenli beldelere çekilmişlerdi. Kaplan Giray, Rus istilas sırasında Kırım’ı tarihi boyunca hiç yaşamadığı istila ve rezalete mahkûm etmişti. Kaplan Giray Ağustos 1736 (1149 Rebiülahir) yılında Kırım savunması için General Münih karşısında başarısız olunca Babıali kendisini azl edip yerine Kalgay Fetih Giray’ı Han nasb etmişti²⁵⁶.

²⁵³ Smirnov, a.g.e., s.486; *Umdetü’t-Tevârih*, s.171.

²⁵⁴ *Gülbün-ü Hânân*, s.134.

²⁵⁵ Subhî, *Subhi Tarihi*, vr. 77b-78a.

²⁵⁶ Seyyid Mehmed Rıza eserinde Kaplan Giray’ın azli ve Fetih Giray’ın nasbı ile ilgili şunları dile getirmiştir. “Çün kahbe-i mader-be-hata olan zen-dünyanın hamil olduğu veled-i zıst-i nâ-pesend-i fesad u gavgası Kaplan Giray Han’ın tahmil-i haml-i sakil-i hükümet itdigi zamanda vaz u ihrac itmegin müşarün-ileyhiñ kabile-i sui

Kaplan Giray'ın Rus taarruzu karşısında Kafkasya'dan Orkapı'ya geldiği vakitte Mehdi Giray Sultan ve Deccal Giray Sultan da kayınpederleri olan Çerkez Hanından Ruslara karşı yardım talep etmişti. Bunun üzerine Çerkez Hanı da kendilerine 70.000 Çerkez askeri vererek Rus cephesine göndermişti. Mehdi Giray ve Deccal Giray sultanlar da 70.000 Çerkez askeri Kırım'a vasıl oldukları vakit Ruslar, Orkapı kalesinin önlerindeydi²⁵⁷. Çerkez askerlerini yardımı geç kalmıştı hakeza Ruslar Orkapı'yı ele geçirip Kırım içlerini yağmalamışlardı. Böylelikle Kırım'ın istilasından sonra tahtan el çektirilen Kaplan Giray hasta ve ilerlemiş yaşından ötürü Sakız adasına gönderilmiş ve Fetih Giray'ın talebi üzerine Gelibolu'ya getirilmişti fakat daha sonra tekrar Sakız adasına sevk edilmişti. Kaplan Giray Han geriye kalan hayatını Bursa'da ki çiftliğinde geçirmeyi arz etmişti fakat cevap gelinceye kadar ömrü vefa etmemişti. Kaplan Giray'ın Bursa'ya geçmesinin fitne çıkaracağını düşündüğünden II. Mengli Giray buna mâni olmuştu. (H. 1151 Şaban/1738) yılı Kasım ayında vefat edip Sakız adasının karşısındaki bugünkü İzmir'in ilçesi Çeşme'de bulunan Muallim-Hâne-i Sıbyân bölgesine defnedilmişti²⁵⁸. Kaplan Giray, altmış yıllık hayatı boyunca üç kez Kırım tahtına oturmuştu. İlk Hanlığı bir yıl on ay, ikinci Hanlık dönemi üç sene sekiz ay ve üçüncü Hanlık dönemi ise altı yıl sürmüştü. Halim Giray'a göre Kaplan Giray'ın "*Müddet-i saltanatının yekûnü on bir yıl altı aya bâliğ olur*" idi²⁵⁹. Kaplan Giray, cesur, siyaset ve idari işlerde başarılı bir Han idi. Fakat sağlam bir bedene sahip olmadığı için hayatının çoğunu hastalıklar ve ıstıraplar içerisinde geçirmişti.

tedbîrine haml ile hükümet-i Kırım'dan azl ve biñ yüz kırk tokuz rebî'ü'l-ahirinde Kalgay Fetih Giray Sultan nasb olunup teşrifat-ı hanıyeyi mîr-ahur-ı evvel sefine ile irsal eyledi." *Es-Seb'üs-Seyyâr*, s.476, vr. 178b.

²⁵⁷ *Târîh-i Göynüklü*, s.429.

²⁵⁸ *Es-Seb'üs-Seyyâr*, s.477-vr. 179a; *Gülbün-ü Hânân*, s.135.

²⁵⁹ *Gülbün-ü Hânân*, s.135.

2.6. Savaşın Başlaması 1735

Rusya Devleti, Osmanlı'nın İran ile girmiş olduğu mücadelelerden dolayı yıpranmış ve bitkin bir halde olduğunu düşünerek mevcut statükoyu değerlendirip I. Petro'nun yarım bıraktığı işi tamamlamak amacıyla Karadeniz'e sefer düzenleme kararı almıştı. Aslında Çariçe Anna'nın 1732 yılında gizli San Petersburg Kabine toplantısında Osmanlı Devleti'ne harp ilan edilmesine resmen karar vermişti. Kabine toplantısında alınan kararlara göre, Karadeniz'e hâkim olabilmek için yıllardır Rusya'nın güney sınırında sıkıntı çıkaran Kırım Tatarlarını yok etmek amacıyla ilk sefer Azak'a yapılacaktı. Çünkü Osmanlıların Kırım'a en yakın garnizonları ve yardım ellerini uzattıkları yerler Azak ve Kefe idi. Bu amaçla Ruslar harp hazırlıklarını geniş kapsamlı olarak tamamlamalarına rağmen Tatarların üzerlerine gidemediler. Çünkü 1734 yılında Lehistan karışmıştı ve iç savaş çıkması ihtimaline karşı Ruslar çıkarlarını koruyabilmek maksadıyla Tatarlar için hazırladıkları ordularını Leh sınırlarına yığmaya başlamışlardı. Böylelikle 1734 yılında ortaya çıkan Lehistan Veraset Savaşları aslında muhtemel bir Osmanlı-Rus savaşını tehir etmişti. Çariçe Anna'nın yayılmacı politikası bazı Osmanlı devlet ricali tarafından iyi okunuyordu ve asla Ruslara güvenilmiyordu. Avusturya'ya olan güven ise daha sağlamdı fakat Hekimoğlu Ali Paşa ile Humbaracı Ahmed Paşa Avusturyalıların sınırlardaki faaliyetlerini iyi takip edip onlara asla güvenmiyorlardı ve bu hususta başta Padişah olmak üzere Babıali'ye raporlar sunuyorlardı. Ruslar, Kazakların yaşadıkları bölgeleri işgal edip ikili anlaşmaları hiçe saymıştı daha sonra ise ileriye gidip Prut Anlaşması'na mugayir davranıp Ukrayna ve Podolya'yı işgale kalkışmıştı. Ayrıca Ruslar, Osmanlı hakimiyetindeki Ortodoksları ve Gürcüleri kışkırtmakla kalmayıp eski Tiflis prensi Vahtan ile oğlunun emrine Rus kuvvetleri verip Gürcistan'a göndermişlerdi. Yine Ruslar, Osmanlı ve Osmanlı idaresine tabi Şirvan Hanlığı aleyhine

Nadir Şah ile ittifakta bulunmuşlardı. Ruslar niyetlerini göstermekten çekinmiyorlardı fakat Osmanlıların da İran ile olan muharebeden dolayı Ruslarla olan ahdi bozmaya niyeti yoktu.

Ruslar, ilk hedef olarak Karadeniz'in kuzeyini ele geçirmeyi belirlemişlerdi daha sonra da Boğdan ve Eflak'a yürüyerek Balkanlarda bulunan Ortodoksları Osmanlılara karşı kışkırtmayı planlıyorlardı. Hakeza Prut Savaşında Petro, Boğdan'a yürürken Bulgarlar isyan çıkarmışlardı fakat Petro istediği Balkan isyanını başlatamamıştı ve savaşın neticesi hezimet olmuştu. Ayrıca Dinyeper, Don ve Kuban nehirlerinin kaynaklarının Rus topraklarından çıktığını ve güneyde Osmanlı topraklarında Karadeniz'e döküldüğünü unutmamak gerekir. Rusların Anna döneminde bu nehirler üzerinde özellikle Don nehri üzerinde ince donanma hazırladığından daha önce bahsetmiştik ve bu donanmanın amacı da Karadeniz'e sefere çıkan Rus ordusuna denizden donanma ile destek verilmesiydi. Ruslar yine I. Petro'nun yaptığı bazı yanlışları tekrar etmemek için iyi hazırlık yapıp önlemlerini almışlardı. Ruslara bu siyasi ve askeri görüşleri başta Kont Osterman olmak üzere Alman devlet adamlarının ileri sürdükleri unutulmamalıdır. 1735 yılına gelindiğinde Ruslar, Tatarlara ders vermek mahiyetinde Kırım'a sefer düzenlediler fakat umdukları başarıyı bulamayınca Münih komutasındaki Rus ordusu Osmanlı'ya savaş ilan etmeksizin Osmanlı idaresinde bulunan Azak kalesini 30 Mart 1736 yılında kuşatma altına aldı. Bu olayla birlikte Ruslar nakz-ı ahd edip Osmanlı toprağını istilaya kalkışmıştı ve Azak'ı ele geçirdikten sonra Kırım'ı da istila etmeye başladılar. Diğer yandan Humbaracı Ahmed Paşa'nın ve Fransa'nın İstanbul sefiri Villeneuve'ün siyasi faaliyetleri Babıali'yi savaş hususunda cesaretlendirmekteydi²⁶⁰. Neticede Kırım'ın istilası haberi üzerine Sultan I. Mahmud'un huzurunda 28 Mayıs 1736 yılında divan toplantı yapılmıştı. Divan toplantısı sonucunda alınan karara göre 16 Haziran 1736 yılında Rusya'ya

²⁶⁰ İ. H. Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c. IV, İstanbul 1972, s.24; N. Kurat, *Türkiye ve Rusya*, s.22-33.

resmen savaş ilan edilmişti²⁶¹. I. Mahmud, sadrazamı serdar-ı ekrem tayin edip cepheye sürdüğü vakit sadrazam Rusların saldırılarından dolayı Fransa, Avusturya, İngiltere, Hollanda ve Venedik hükümetlerine mektuplar yazarak vaziyeti protesto etmişti. Bu protesto karşısında İngiltere kralı Osmanlı Devleti'ni dostu olarak gördüğünü ve arabuluculuk edebileceğini elçileri vasıtasıyla iletmişti²⁶². Aynı şekilde Felemenk Devleti de arabuluculuk için çaba sarf edebileceğini iletmişti²⁶³. Venedik Cumhuriyeti ise saldırıdan duyduğu üzüntüyü dile getirerek barış temennisinde bulunmuştu²⁶⁴. Fransa kralı ise Osmanlı ile Fransa'nın iki dost ülke olduğundan bahsedip ani saldırıdan duyduğu üzüntüyü ifade ederek dostluğunun gereğini yapacağını bildirmişti²⁶⁵.

2.6.1. Rusların Kırım Politikası 1735

Osmanlı Devleti'nin İran savaşlarıyla meşgul olduğu dönemde Kırım Hanı I. Kaplan Giray'ın Babıali'den aldığı emirle Transkafkasya'ya yönelmesi ve akabinde Kabarday üzerinden Rusların iddiasına göre kendilerine ait olan Dağıstan arazisine akın düzenlenmesiyle Türk-Rus savaşının fitili ateşlenmişti. Daha önce bahsedilen Fetih Giray'ın Dağıstan'da Rus birlikleriyle çatışması ve Rusların, Tatarların izinsiz olarak Rus topraklarından geçişini protesto etmesiyle ilk Rus-Tatar çatışması yaşanmıştı. Bu olay üzerine Ruslar, Kont Osterman'ın teklifiyle Tatarlarının baskın halde tutulmasını ve Kafkasya'ya geçişinin engellenmesi planlamaktaydılar. Bu sefer de Kaplan Giray'ın daha fazla bir kuvvetle Kerç boğazından geçip tekrar Kafkasya'ya ulaşmasıyla Ruslar, Kırımlıları

²⁶¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya göre Babıali'nin Azak'ın istilası sonucu Rusya'ya resmi olarak ilan-ı harbi 20 Zilhicce 1148/ 2 Mayıs 1736 tarihindedir. Uzunçarşılı, a.g.e., c. IV/I, s.254; Hammer'e göre divan toplantısı sonrasında alınan resmi savaş kararı 6 Mayıs 1736 olarak geçmektedir. Hammer, *Osmanlı Tarihi*, c. XIII, s.433.

²⁶² BOA, *Name-i Hümayun Defteri*, c. VII, s.428.

²⁶³ Aynı eser, s.450.

²⁶⁴ Aynı eser, s.451.

²⁶⁵ Aynı eser, s.499.

cezalandırma politikasına yöneldiler. Ruslar ilk hedef olarak Tatarların Kırım yarımadasından çıktığı ve akınlarını organize ettiği yer olan Perekop (Orkapı)'u ele geçirmeyi ardından da Kırım coğrafyasında Tatarların yeniden toparlanmasına fırsat vermeden tahrip ve soykırım politikasını takip etmeyi tercih ettiler²⁶⁶. Ruslar 1735 yılında aldığı bu kararla sadece Tatarları cezalandırıp yenilmezlik efsanesini yok etmeyi planlıyorlardı ve bu durumu da Babıali'ye bildirip savaşın sadece Tatarlarla olacağına ikna etmeye çalışıyorlardı. Ayrıca Ruslar, Kaplan Giray'ın Kafkasya'da hakimiyet kurmasından ve Don bölgesine yönelik akınlarından rahatsız olduğu için Kırım Hanının etkisini kırmayı planlıyorlardı.

Ruslar, Osmanlı-İran savaşında İran'ı Türklere karşı destekleme ve kışkırtma kararı almıştı. Türklerin İran savaşlarında olası hezimetini Rusları Tatarlara ve özellikle de Türklere karşı güney politikasında güçlü konuma getirecekti. Türklerin İran savaşları devam ederken ve Kırım Hanı Kaplan Giray'ın Tatar kuvvetleriyle Kafkasya'da olmasını fırsat bilen Ruslar hazırlıklarını tamamlayıp 1735 yılında Kırım Hanlığı'nın kalbine giden yolu yani Orkapı'yı ele geçirmek için harekete geçmişti. Rus devlet adamlarına göre Tatar ordusunun büyük bir bölümünün Dağıstan'da bulunmasından ve Osmanlı ordusunun da büyük bir bölümünün İran cephesinde bulunmasından dolayı Kırım'ın kolay ve ivedilikle ele geçirilebileceği düşünülmekteydi. Hatta Kırım Hanının Kafkasya genel komutanı General Levaşov tarafından durdurulması, geri dönme ihtimalinin İran'daki sıkıntılardan dolayı neredeyse imkânsız görünmesi ve daha önce Rusya'ya sırt çeviren Kalmukların Donduk Ombo (Çeren-dunduk) liderliğinde tekrar Rusya'ya tabi konuma gelmesiyle 70.000 Kalmuk Tatarı'nın²⁶⁷ da Rusların yanında yer alması Ruslar için bulunmaz bir fırsattı. Fakat Kırım'ın işgali için Lehistan'dan getirtilen General Münih ile Ukrayna orduları komutanı Kont Weissbach arasındaki hüsumet

²⁶⁶ Piyotr Avakov, "Крымское ханство в военно-политических планах Российской империи 1735", *К Р И М С К О Е ИСТОРИЧЕСКОЕ ОБОЗРЕНИЕ*, № 2, Казань – Бахчисарай 2018, s.18.

²⁶⁷ Zinkeisen, a.g.e., s.463.

olduğundan sefere aynı yıl içerisinde çıkılamadı. Rus Çariçesi Anna, Mareşal Münih'e Kırım'ın işgali için Lehistan'dan Ukrayna ve Don bölgesine hareket etmesi emrini vermişti. Kont Osterman gibi Mareşal Münih de Kırım Tatarlarının durdurulması gerektiğini Rus hükümetine bildirmekteydi. Çariçe Anna ve Rus devlet adamları, Tatarların yalnız olmadıklarını, Babıali'den emir aldıklarını ve Kırım Hanlığı'na saldırının Osmanlı Devleti'ne harp ilanı olduğunu iyi bilmekteydiler. Rusların bu vaziyeti bilmelerine rağmen İstanbul'daki elçileri Neplüjev vasıtasıyla Osmanlıları sadece Tatar akınlarını durdurmaya yönelik faaliyetler yapıldığını inandırmaya çalışmışlardı. Rusların protestosunun içeriğindeki en etkili cümle ise Osmanlılarla ebedi barış yapıldığı gibi İran ile de ebedi barış yapılmıştır. Bundan dolayı Tatar ordusunun Rus toprakları üzerinden İran'a saldırmasına müsaade edilmeyeceği hususundadır. Eğer ki Rusya, Tatar ordusunun İran'a geçişine izin verirse iki devlet arasındaki savaşta tarafsız olmamış olurdu. Rusya Devleti bu tutumuyla Osmanlı ile İran arasındaki savaşta tarafsız olduğunu 1735 protestosunda kanıtlamaya çalışmıştır. Asıl amaç ise İran ile Osmanlı aleyhinde ittifak oluşturmak ve Kırım işgali için haklı gerekçe oluşturmaktır.

Rusların 1735 yılındaki Kırım yarımadasına yönelik saldırıları Perekop'un alınıp Tatarların akın yollarını kesmeye yönelikti. Fakat ilk Rus hücumları başarısız olunca bir dahaki seneye daha organize ve daha kalabalık ordularla Kırım'ı işgale ve Tatarları yok etmeye yönelik saldırıya geçmişlerdi. Rusların 1735 yılındaki seferlerinin sadece Kırım Tatarlarının üzerine olması Osmanlılarla savaşma isteğinin olmadığının bir göstergesiydi. Bundan dolayı çatışmaların 1735 yılında başlamasına rağmen savaş resmi olarak 1736 yılında Osmanlıların Rusya üzerine savaş kararı almasıyla başlamaktadır.

2.6.2. Rusların İlk Başarısız Kırım Seferi 1735

Kırım'ın işgali için Rus hükümeti tarafından atanan Mareşal Münih 1735 yılının ağustos ayında Don bölgesi üzerinden ilerleyerek Novapavlovsky bölgesine varmıştı. Mareşal Münih, 29 Ağustos günü Novapavlovsky bölgesindeyken St. Petersburg'dan imparatorluk kararnamesini almıştı²⁶⁸. Çariçe Anna'nın emrine göre Azak kalesinin kuşatma altına alınmasının Mareşal Münih'in inisiyatifine bırakılarak ya 1735 yılının sonbaharında ya da 1736 yılının ilkbaharında alınması iletilmişti fakat ne karar verilirse verilsin kış aylarında kalenin sıkı bir şekilde gözetimde tutulması emir olunmuştu. Mareşal Münih gelen emre cevaben Azak kalesinin kuşatmasının ikinci planda olduğunu, Kırım Tatar ordusunun büyük bir bölümünün İran savaşlarından dolayı Kuban'dan geçerek Kafkasya'da bulunduğunu ve vakit geçirmeden ivedilikle Kırım'a saldırıya hazırlandığını iletliyordu. 1735 yılının Ekim ayında General Münih Lehistan'ın Poltava şehrindeyken Tümgeneral Mikhail Ivanovich Leontyev'i Kırım'ın istilası için harekete geçmesi emrini vermişti. Bu sırada kuşatma toplarının tedariki gecikmişti ve General Münih'in ordusu da Azak kalesini kuşatmaya hazır değildi. Kırım'a saldırı için General Münih planladığı üzere Ukrayna'nın Kırım'a sınırda bulunan Kişinka (Kishenki) kasabasına geçip orduyu sefere hazırlamaya başlamıştı²⁶⁹. Sefer sırasında Kırım'ı istila için hazırlanan Ukrayna ordu komutanı Kont Weissbach ölmüştü ve Mareşal Münih'in tavsiyesi üzerine Ukrayna ordularına General Lassi atanmıştı. Mareşal Münih, General Kont Weissbach'tan hoşlanmıyordu, bunun sebebi de Kont Weissbach'ın Münih'den daha kıdemli olmasıydı. Eğer Kont Weissbach ölmeseydi muhtemelen Mareşal Münih, Kont Weissbach'ın emri altına girecekti.

²⁶⁸ Soloviev, *History of Russia*, c. 35, s.1.

²⁶⁹ Şirokorad a.g.e., s.91; Soloviev, *History of Russia*, s.1.

Mareşal Münih'in ordusu savaşa hazırды fakat kuşatma toplarının henüz gelmemesinden dolayı ne Azak'ın ne de Perekop'un kuşatma altına alınması mümkün değildi. Bundan dolayı bir şaşırtma harekâtı planlayıp ateşli silahların tedarikine kadar Kırım'ı baskı altında tutabilmek amacıyla Tümgeneral Leontyev'i Kırım'a gönderdi ve kendisi de topların ulaşmasıyla Perekop ve Azak kalelerini kuşatma altına alabilecekti. Münih, Leontyev'i Kırım seferine gönderdiği sırada Eylül ayında Poltava'da bulunmaktaydı ve Lehistan sorunu halihazırda sonuçlanmamıştı. Bundan dolayı güvendiği bir komutanı Kırım'a sevk etmeyi planlamıştı. Mareşal Münih, Çariçe Anna'ya yazdığı mektupta, Kırım seferinin başarılı olması halinde 20.000 Hristiyan ailenin de kurtarılacağını vurgulamaktaydı²⁷⁰. Böylelikle Münih, Çariçe nezdinde aldığı Kırım seferi kararını meşrulaştırmaktaydı. Münih'in emrine göre Tümgeneral Leontyev, ekseriyeti düzensiz olan 39.795 asker ve 46 topla Ekim ayının 1'inde sefere çıkmıştı²⁷¹. 1735 yılında yağmurun az yağmasından dolayı nehirlerin su seviyesi düşüktü ve bunu fırsat bilen Leontyev ordusuyla Orel nehri üzerinden Samara nehrine doğru ilerleyip karşı tarafa kolaylıkla geçmişti. Leontyev'in sefere çıktığı sırada Mareşal Münih de Poltava'dan Tsaritsynka (Çaritsin) bölgesine geçmişti. Münih'in Tsaritsynka bölgesine geçmesindeki amacı Perekop'a yaklaşmak ve sefere çıkan ordusu hakkında daha detaylı bilgi almaktı. Leontyev ordusuyla 6 Ekim'de Vorona çayının yanında kısa bir süreliğine dinlendikten sonra 7 Ekim'de Osakorovka deresine ulaşmıştı. Yazın Osakorovka'da Kırım Tatarları stepleri ateşe vermişti ve burada ki amaç yolu geçmeye çalışan Rus ordusunun atlarının otsuz ve yemsiz kalmasıydı. Hakeza Rus ordusunun ikmal sıkıntısı baş göstermekteydi çünkü orduda yeterli derecede su ve hayvanlar için ot veya yem

²⁷⁰ Soloviev, *History of Russia*, s.1.

²⁷¹ Şirokorad, a.g.e., s.92; Zikeisen'e göre Leontyev'in ordusunda 40.000 asker ve 50.000 at bulunmaktaydı. Bu duruma göre Kırım'a düzenlenen ilk Rus saldırısında ateşli silahlardan çok coğrafyanın step-bozkır yapısından dolayı Rus ordusu atlı askere ağırlık vermişti. Zinkeisen, a.g.e., s.463; Jorga ve Manstein'e göre Ekim 1735 yılında Kırım seferine çıkan General Leontyev'in komutasındaki Rus ordusunu 20.000 Rus ve 8.000 Kazak askeri oluşturmaktadır. N. Jorga, a.g.e., s.346; Solovyev'e göre 22.000 düzenli ordu ve 26.000 düzensiz ordu bulunmaktaydı fakat Leontyev'in asıl kullanabildiği ordu mevcudu sadece 39.795 askerdi. Soloviev, *History of Russia*, s.1.

yoktu. Leontyev sefer sırasında Konskie Vody nehrinde bulunan Nogay Tatar köylülerine rastlamıştı ve binden fazla Tatar öldürölüp ganimet olarak da 2.000 sığır, 95 at ve 47 deve ele geçirilmişti²⁷². General Münih bu durum karşısında Rus ordusunun moralinin ve inancının bozulmasından dolayı Tatarlara acıma hissi duyulmadığını dile getirmişti. Diğer bir bakış açısına göre Rusların, Tatarlara olan öfkesi büyüktü çünkü yüzyıllardır aşağılanarak vergi verdikleri ve devamlı akınlarından bezmiş olan Ruslar, Tatarlardan intikamlarını almak istiyorlardı. Fakat Münih'in Rus ordusunun moralini yükseltmek için yazdığı mektup pek tesir etmemişti. Tümgeneral Leontyev'in ordusunun düzensiz olması ve ikmal sıkıntısı çekmesinden dolayı Kırım seferinde aldığı tek galibiyet Nogay Tatarlarına yaptıkları saldırılardı. Leontyev'in tek derdi düzensiz birlikler veya da iâşe sıkıntısı değildi hava şartlarının değışmesi, şiddetli yağmurların oluşması ve step ikliminden kaynaklı gecelerin sert soğuk geçmesinden de mustarıptı. Hava şartlarının 13 Ekim'den itibaren ani olarak değışmesi sonucu Rus ordusunda hastalıklar ortaya çıkmaya ve atlar telef olmaya başlamıştı. Hatta 13 Ekim'den sonra tek bir gecede yoğun kar yağışından sonra Rus ordusu 1.000 atın üzerinde kayıp yaşamıştı²⁷³. Ukrayna bölgesinin güney bozkırlarında hastahane olmadığı için hastalanan askerleri de seferde beraberlerinde götürmek mecburiyetinde kalmışlardı. Acısı (Gorkie Vody) civarında 16 Ekim'de Tümgeneral Leontyev, ordu komutanlarıyla sefere devam ediliş edilmemesi hususunda istişareye başlamıştı. Ordu komutanları seferin getirdiğı sıkıntılardan bahsederek Ukrayna'ya geri dönölmesi hususunda karar almışlardı. Ordu kurmayları üç binden fazla atın telef olduğundan, esir olan Tatarların ve Kırım'dan dönen Rus büyükelçisinin seferin ilerleyen bölgelerinde suyun ve otun olmadığını bildirmelerinden dolayı geri dönüş kararı aldıklarını iletiler. Leontyev'in asıl amacı Perekop'u alıp, Kırım yarımadasının içlerine kadar sokulmaktı fakat alınan istihbarata göre Perekop'a daha 10

²⁷² Şirokorad, a.g.e., s.92; Soloviev, *History of Russia*, s.2.

²⁷³ Zinkeisen., a.g.e., s.463; Solovyev kaybedilen atların sayısını 3.000 olarak vermektedir. Soloviev, *History of Russia*, s.3.

günlük mesafenin olduğu, askerlerin ve hayvanların buna dayanacak gücünün olmadığı yönündeydi. Bunun üzerinde Tümgeneral Leontyev geri dönüş kararı vermişti. Leontyev ve ordusu tekrar Ukrayna'ya doğru yola koyuldu ve Kasım ayının sonlarına doğru kışı geçirebilecekleri ordu kışlasına ulaşabildiler. Leontyev'in ve ordusunun morali bozuktu, 9.000'den fazla asker ölmüş, birçok at ve hayvan telef olmuştu²⁷⁴. Ordudaki asker ve hayvan kaybının asıl sebebi savaş değildi, ordu içinde yayılan hastalık, iye eksikliğinden kaynaklanan açlık ve hava şartlarıydı. Mareşal Münih'in aldığı Kırım seferi kararı zamansız ve hazırlıksızdı. Tümgeneral Leontyev çıkarıldığı askeri mahkemeden beraat etmişti çünkü o emir kuluydu ve Münih'in verdiği emiri yerine getirmişti bundan dolayı savaşta kayıplardan ve başarısızlıktan mesul değildi.

Bu sırada Dağıstan'da sıkışıp kalan Kırım Hanı Kaplan Giray da Rusların, Kırım topraklarına saldırdığı haberlerinin gelmesi üzerine Babıali'nin İran'a saldırı emrine rağmen geri dönerek Dağıstan'dan yola çıkıp Kabardey üzerinden Kırım'a Aralık 1735 tarihinde varabildi. Kırım Hanı da General Leontyev gibi kış şartlarından mustarıptı. Kırım Hanı için sonuçsuz Kafkasya seferi sonucunda ağır hava koşullarından dolayı 10.000 asker ve 50.000 at kaybetmişti²⁷⁵. Kaplan Giray'ın Kırım topraklarına ulaşmasıyla birlikte yoğun kış şartlarından dolayı Tatar süvarileri Hanlığın dört bir yanına dağıtıldı. Böylelikle Kırım Hanlığı toprakları ve Osmanlılara bağlı Azak kalesi gelecek yıl ateşli silahlarla donatılacak olan General Münih komutasındaki Rus ordusunun saldırılarına açık hale gelecekti.

Rus ordusunun Kırım'a düzenlediği ilk seferde başarısız olmasıyla birlikte Çariçenin San Petersburg'daki meclisinde savaşın devam ettirilip ettirilmeyeceği hususunda tartışmalar baş

²⁷⁴ Aynı eser, s.464; Şirokorad, a.g.e., s.92.

²⁷⁵ Zinkeisen, aynı eser; Jorga'ya göre Leontyev'in ordusunda 9.000 Rus askeri hayatını kaybetmiştir.

gösterdi. Kont Osterman, Kırım'a sefer düzenlenerek zapt edilmesinin zorluklarından bahsederek sefer yönünün Azak'a çevrilmesini tavsiye etmişti. Fakat Mareşal Münih ise gönderdiği notada²⁷⁶ seferin iki yönlü devam ettirilmesinin imparatorluk açısından daha faydalı olacağını ileri sürerek Azak'ın ve Kırım'ın birlikte işgal edilip doğu ve batı yönünde yani Kuban ve Eflak-Boğdan ekseninde genişlenmesi gerektiğini savunmuştu. Münih, Kırım'ı işgal ve Tatarları baskı altına alarak Rus topraklarına yapabilecekleri akınlarında önüne geçilebileceğini ifade etmişti. Kırım'ın işgalinin geçici değil de Kırım'da kalıcı olunması gerektiğini savunmuştur. Nihayetinde Münih'in iddiaları Çariçenin meclisinde kabul görmekle birlikte Osterman'ın görüşleri de dikkate alındı. Rusya, Osmanlı ile barış görüşmelerine başlanabileceğini bildirerek Babıali'yi savaş hazırlıklarının tamamlanmasına kadar oyalama diplomasisine geçmişti. Bunun göstergesi olarak da Ukrayna'da esir tutulan Türk ve Tatar esirler serbest bırakılmıştı. Ruslar, İstanbul'a yeni atadıkları daimî elçi Vişniakov aracılığı ile Kırım'a düzenlenen başarısız seferin tek hedefinin Rus topraklarına taarruzda bulunan Tatarlar olduğunu ileri sürmüştü. Ayrıca Osterman'ın sadrazama hitaben yazdığı notada Rusların Tatarlara düzenlediği seferde haklı olduklarına dair sert dille yazılmış izahatta bulunmuştu. Tehditkâr dille yazılmış bu notada Osterman, Babıali ile ebedi bir barışın korunması için barış müzakerelerine başlanmasına Rusya'nın hazır bulunduğunu da bildirmişti.

Mareşal Münih aldığı Kırım seferi kararıyla başarısızlığa uğramıştı ve bundan ders çıkaran Münih 1736 yılında düzenleyeceği Kırım seferi için Çaritsynka'da bulunan karargahına Zaporog Kazaklarının Hetmanı Milaşeviç'i (Tsaritsynka Ivan Milashevich) de desteğe çağırmış ateşli silahların gelmesini beklemişti. Mareşal Münih bir daha başarısız olmamak

²⁷⁶ Münih'in notası için bkz. Burkhard Christoph Graf von Münnich, *Tagebuch des russisch-kais. Gen. Feldm. B. Ch. Grafen von Münnich über den ersten Feldzug des 1735-39 geführten russisch-türkischen Krieges*, 1843, s.144-159.

için Kırım bölgesini iyi bilen Zaporog Kazaklarından istihbarat aldı. Destek kuvvet olan Zaporog Kazaklarının sayısının 7.000'e yakın olabileceği düşünülmekteydi. Zaporog Kazakları, Münih'e Kırım seferine Orel nehrinden 10 Nisan gibi çıkılması gerektiğini, yol üzerinde o dönemlerde kar ve yağmur suyunun bulunabileceğini ve Tatarların da otların ıslak olmasından dolayı ateşe veremeyeceğini bildirmişlerdi. İlaveten Tatarların, düzenli ve ateşli silahlarla donatılmış profesyonel Rus ordusuna mukavemet edemeyeceğini, Perekop'un alınıp Kırım'ın içlerine girilebileceğinden ve bu yılda Kırım'da mahsulün gür olacağından Rus ordusunun ve atlarının iâşe sıkıntısı çekmeyeceğinden bahsetmişlerdi. Ayrıca sefer güzergahında bulunan Nogay Tatarlarının düzenli ordularının bulunmamasında dolayı Perekop kalesine kolayca ulaşılabilceğini iletmışlerdi. General Münih aldığı istihbarat üzere güçlü Osmanlı kalesi olan Azak'ı almak ve Kırım içlerine sefer düzenlemek için hazırlıklarını tamamlayarak sefere çıkma kararı almıştı.

2.7. Azak Kalesi'nin Ruslar Tarafından Zaptı 1736

Azak, Don nehri kıyısında bulunan Taganrog körfezine 7 km mesafede bulunan bir bölgedir. Taganrog körfezi Azak denizine açılmakta ve Kerç Boğazı aracılığı ile Karadeniz'e bağlanmaktadır. Azak şehri, Don nehrinin Azak denizine döküldüğü yerde kurulmuştur bundan dolayı tarih boyunca stratejik bir öneme sahip olmuştur. Azak şehri "Tanais" ismi ile Miletliler tarafından kurulmuş ve ardından Hazar ve Peçenek Türklerinin etki alanına girmişti. Ardından Altın Orda Devleti, Azak şehrine hâkim olmuş ve Özbek Han döneminde Venediklilere bir mahalle oluşturması izni verilmişti. Azak şehri, 1410 yılında Kıpçak Hanı Pulad Bey tarafından ve 1418 yılında Kerimberdi Han tarafından talan edilmişti. 1317 yılından itibaren Türk topluluklarının kullandıkları paraların üzerinde "Azak" ismi geçmektedir. Azak ve Kefe şehirleri Cenevizlilerin kolonileri haline gelmişti fakat Sultan II.

Mehmed döneminde Gedik Ahmed Paşa tarafından fethedilerek doğrudan Osmanlı eyaletleri haline getirildiler (1475). Azak ve Kefe kalelerinin Osmanlılar tarafından fethedilmesi ile Kırım Hanlığı da Osmanlı tabiiyetine girmişti. Ardından bu iki şehir de Kırım Tatarlarının kölelerini sattığı ticaret merkezleri haline gelmişti. Karadeniz'in kuzeyinde bulunan Don Kazakları bölgeye hâkim olabilmek maksadı ile Azak kalesine saldırarak 1637 yılında ele geçirmişlerdi. Ardından 1642 yılında Sultanazade Mehmed Paşa ile Kırım Hanı IV. Mehmed Giray'ın Azak önlerine gelmesi ile Kazaklar kaleyi ateşe vererek terk etmişlerdi. Böylelikle Azak kalesi yeniden Osmanlı idaresine geçmişti ve Kefe beylerbeyi İslam Paşa da bölgeye gelerek harap hale getirilen kaleyi onarma faaliyetlerinde bulunmuştu. Karadeniz'in kuzeyinin sadece Azak kalesi ile korunamayacağı anlaşıldığından Azak'ın yanında Don nehri üzerinde Sedd-i İslam Kalesi ve Kule-i Sultaniyye adlarında yeni tahkimatlar yapılmaya başlanmıştı. Evliya Çelebi'nin *Seyahatname* adlı eserine göre XVII. Yüzyılda Azak, dört köşeli, 4.000 adımlık çevresi olan sur içinde üç bölümden oluşan bir kaleydi. Azak şehrinde 2.650 ev, paşa sarayı ve konaklar bulunmaktaydı. Kalenin muhafazasını sağlayan Osmanlı ordusu ise 13.000 kadardı²⁷⁷.

Azak ve Kefe kaleleri Osmanlıların Karadeniz'in kuzeyinin ve Kırım Hanlığı'nın güvenliğini sağlayabilmek amacıyla güçlendirdiği iki kuvvetli bölgeleridir. Osmanlılar, Kefe kalesini Kerç Boğazı'nın güvenliği ve Azak kalesini de Rusların Don nehri üzerinden Karadeniz'e inmesini engellemek amacıyla kullandığı söylenebilir. Rusların ise Karadeniz'e inebilmek için iki yolu bulunmaktaydı bunlardan biri Kırım yarımadasını ele geçirip Hanlığı yok etmekti diğeri ise Azak kalesini ele geçirip Kerç Boğazı'nın güvenliğini sağlayarak Azof (Azak) Denizi'nde hakimiyet kurmaktı. Azak kalesinde hakimiyet kurmak Rusların Karadeniz'e inebilmesi için Çar Petro döneminden itibaren birincil hedefteydi. Çar Petro,

²⁷⁷ Mustafa L. Bilge, "Azak", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. IV, İstanbul 1991, s.301.

doksan beş günlük kuşatmanın ardından 6 Ağustos 1696 yılında Azak kalesini güçlü ateşli silah desteğiyle ele geçirmişti. Fakat daha sonra 1711 Prut yenilgisiyle Azak kalesi tekrar Osmanlıların denetimine geçmişti. Çariçe Anna ve özellikle de Osterman, Çar Petro'nun düştüğü hatayı tekrarlamamak ve Azak'ı elde tutabilmek için gerekli hazırlıkları tamamladıktan ve şartların olgunlaşmasını bekledikten sonra harekete geçme kararı almışlardı. Azak ve Kefe kalelerinin Kırım Hanlığı'na ateşli silah destekleri vermeleriyle Tatarlar seferlere güçlü bir şekilde çıkmaktaydılar ve bu husus Rusları güney sınırlarında rahatsız etmekteydi. Bundan dolayı Ruslar, Kırım Hanlığı'nı yok edip, Tatarları asimile edip, Azak kalesini ele geçirerek Karadeniz'in kuzeyinde tam hakimiyet kurmak istiyorlardı. Ruslar bu amaçlarına ulaşabilmek amacıyla Azak kalesine 30 mil uzaklıktaki bir mesafede askeri üs olarak Aziz Anna kalesini inşa etmişlerdi. Ruslar, 1735 yılından itibaren Anna kalesine ordu ve kuşatma topları yağmaya başlamışlardı. Buna mukabil olarak Osmanlılar, Azak kalesini olası Rus saldırılarına karşı güçlendirme girişiminde bulunmuşlardı. 1735 senesinde Rus orduları Kırım'a sefer düzenledikleri gerekçesiyle Azak kalesindeki yeniçeri ve cebeci kışlaları onarılıp kale içerisinde mevcut bulunan taş duvarlar tamir edilmişti. Kalenin tamirinde çalışacak amele ve zanaatkarlar İstanbul'da gemi ile sevk edilmişti. Kalenin onarımında bulunanların ücretleri Azak defterdarı Seyyid Mehmed Efendi ve kale emini tarafından temin edilmişti²⁷⁸. 1736 yılında ise kuşatma öncesinde toprak kalenin yerine üç tabya yapılması planlanmıştı. Bu üç tabyanın inşası için İstanbul'dan getirilen ustaların haricinde amele olarak çalışması için 500 kadar Kuban Tatarı da getirilmişti²⁷⁹. Bunun haricinde Azak muhafızı Mustafa Efendi'ye Özi bölgesinden çalıştırılması için işçi temin etmesi hususunda emir verilmişti.

²⁷⁸ BOA, *D.BŞM.d.* nr. 1752; ayrıca bkz. Ömer Çağatay, a.g.e., s.124.

²⁷⁹ BOA, *C.AŞ.* nr. 24042.

General Münih, Tümgeneral Leontyev'in başarısız Kırım seferinin ardından 1736 yılının Mart ayında Aziz Anna kalesine gelmişti. Münih 90.000²⁸⁰ kişilik ordusu ile 17 Mart'ta Don nehri üzerinden Azak kalesi üzerine doğru sefere çıkma kararı almıştı. Azak kalesinde bulunan Osmanlı garnizonu sınırda Rusların toplanıp Azak'a saldırma niyetinde olduklarını anlamıştı fakat iş işten geçmişti. Tuğgeneral Spareyter 600 piyade ve Kazak askerleriyle birlikte Azak kalesinin kuzeyinde bulunan Don nehrinin iki yakasındaki iki Osmanlı kalesini ani saldırıyla ele geçirmişlerdi²⁸¹. 1148 Zilkade 17/1736 Nisan 10²⁸² yılında Ruslar kayıp vermeden ani saldırı ile bu iki kaleyi işgal etmiş, birçok Müslümanı şehit etmiş ve Rus saldırısı karşısında Türkler de gerisin geriye kaçmışlardı²⁸³. Rusların Azak kalesine saldırması ile Babıali bu durumu protesto etmişti ve Rus hükümeti de buna mukabil olarak "Beynimizde mün'akid müsâlaha-i mü'ebbedeye mugayir hudûdunuza bir hatve tecâvüz etmeyüp lâkin bizim derdimiz Tatar iledir"²⁸⁴ babında bildiride bulunmuştu. Bunun üzerine Kaplan Giray da bir Tatar taburunu Azak bölgesine gönderdiğini Babıali'ye bildirmişti. Rusların bu sözlerine aldanan sadrazam kethüdası Osman Halisa Efendi ise bu durum karşısında "Vechen mine'l-vücûh hilâf-ı ahid-nâme tarafımızdan hareket olunmaz. Ancak bu sûret mekr-i Tatar'ın bir nev' hîlesidir"²⁸⁵ diyerek gafletini aşıkâr etmişti. Rusların Azak kalesine saldırı düzenlediği haberine karşılık Osman Halisa Efendi, Çariçe Anna'ya bir mektup yazarak "Hakikat-i hâl zâhir olmadıkça, devleteyn beyinde olan rişte-i müvâlâtın kat'ı lâyük değildir" diyerek sulhun devamını talep etmekteydi. Bu durum karşısında Osman Halisa kadar gaflet içerisinde bulunmayan İngiltere ve Felemenk devletlerinin elçileri dahi

²⁸⁰ "Umumen tabur-ı menhûsunda olan doksan bin mikdarı mel'anet-kârları ile beren..." *Subhi Tarihi*, s.293.

²⁸¹ Zinkeisen, a.g.e., s.466; Şirokorad, a.g.e., s.94.

²⁸² Rusların Azak kalesine ani saldırısı; Hammer'in *Osmanlı Tarihinde* 1 Mart, Vandal'da 30 Mart olarak geçmektedir; Ahmed Câvid Bey'in Muntehabatı'nda Rusların Azak kalesine saldırı tarihi 17 Ra 1148 olarak geçmektedir. Ahmed Câvid, a.g.e., s.66.

²⁸³ "Umumen tabur-ı menhûsunda olan doksan bin mikdarı mel'anet-kârları ile beren ve mühimmât-ı top ve humbaraları dahi Ternisa ta'bir olunur kayıklarıyla nehren gelüp, kal'a-yı merkûmeye karîb Paşa kulesi ve mukâbelesinde vâki' Yeniçeri kulesini ale'l-gafle basup, derûnunda bulunan ehl-i İslam şehid eyledüklerinden..." *Subhi Tarihi*, s.293.

²⁸⁴ Ahmed Câvid, a.g.e., s.66.

²⁸⁵ Aynı eser.

“Âl-i Osman padişahı sefere muhtacdır” diyerek Babıali’yi uyarmaktaydı. Azak’a saldıran Rus ordusuna karşı tedbir amaçlı Osmanlı Devleti, Canım Hoca’yı karadan ve serasker dahil bazı askerlerini de Özi taraflarına karadan göndermeyi uygun görmüştü.

Azak kalesine giden yol üzerindeki bu iki kalenin Ruslar tarafından ele geçirilmesi Azak’taki Osmanlı garnizonu tarafından infialle karşılanmıştı ve Türkler telaşa girerek Rus tarafına aralıksız top atışlarında bulunarak savaş pozisyonu almaya çalışmışlardı. Muhtemelen Rus ateşli silahlarından ürken bazı Tatar ve Osmanlı askerleri de Azak kalesini savunmak yerine steplere kaçmayı tercih etmişlerdi. Azak’ın çevresindeki palankaların kolayca Ruslar tarafından ele geçirilmesinden sonra Münih asıl ordusuyla Azak kalesinin önüne gelmişti ve kuşatma toplarıyla birlikte 20 Mart’ta kaleyi kuşatma altına aldı. Ruslar, Azak kale komutanı Mustafa Paşa’ya teslim olması için teklif götürmüşlerdi fakat komutan yetersiz olan 1.000 kişilik muhafız birliğinin olmasına rağmen teklifi reddetmişti. Azak kalesinin kuşatılması üzerine Mustafa Paşa, Kafkas seferinde olan Kırım Hanı Kaplan Giray’a Azak’ın müdafaası için destek istemişti fakat Rusların Kırım’a doğru yola çıktığını haber alan Kırım Hanı, Azak yerine evvela kendi toprağı olan Kırım’ı savunacağını bildirip Kırım yarımadasına doğru yola çıktı.

Tuğgeneral Spareyter yeniden harekete geçerek Azak’ın karşısında bulunan ve yalnızca 100 kişilik bir yeniçeri muhafız birliğine sahip Lutik (Liutik) kalesini ani saldırıyla ele geçirmişti²⁸⁶. Ruslar, 50 Osmanlı askerini öldürerek kale komutanı da dahil 50 yeniçeri askeri, 20 pirinç ve demir top ele geçirmiştiler. Rus ordusunun buna mukabil olarak bir subayı ve 3 askeri ölmüş ve 12 askeri de yaralanmıştı²⁸⁷. Tuğgeneral Spareyter’in Azak kalesi

²⁸⁶ Zinkeisen, a.g.e., s.466.

²⁸⁷ Şirokorad, a.g.e., s.94.

civarındaki küçük kaleleri ele geçirmesi üzerine General Münih de ordusuyla 24 Mart'ta Azak kalesini dört bir taraftan kuşatma altına alarak topraklarla dövmeye başladı. Münih, General Lassi gelene kadar Azak kuşatmasının komutasını geçici olarak General Vasily Yakovlevich Levaşov'a bırakmıştı. Kendisi ise bizzat Kırım seferine orduları komuta etmek için Ukrayna sınır hattındaki küçük kasaba olan Tsaritsynka'ya geçmişti. Münih 14 Nisan günü Tsaritsynka'dan Çariçe Anna'ya mektup göndererek savaş hakkında malumat vermişti. Münih'in mektubunda Babıali'nin İstanbul'dan Azak kalesine Kaptan Paşa emrinde donanma gücü gönderdiğini fakat bu donanmanın kaleye yardım edemeyeceğini umduğunu yazmıştı. Azak kalesinin 5 Nisan'dan itibaren karadan ve denizden kuşatıldığını ve hiçbir şekilde yardım almadığını eklemişti. Birliklerin Azak'a Yukarı Don bölgesinden geldiklerini ve her geçen gün sayılarının arttıklarını iletmişti. Gelen askerlerden kara gücü olarak yeterli topçu birliğe sahip olduğunu ve donanma gücü olarak da 50 kadirga ve 9 küçük yelkenli gemisi olduğunu iletmişti. Türk birliklerinin Azak'a geldiğini umduğunu fakat Kırım seferine çıkılacağı için Türklerin ordularını bölmek zorunda kalacağını iletmişti. Bu vaziyet Türkler için dezavantaj Ruslar için ise avantajlı bir durumdu. Rusların Kırım seferi karşısında kalabalık Türk ordusu hızlı mobilize edilerek karadan ve denizden Kırım yardımına gelemezdi. Türklerin karadan Azak'a gelebilmeleri için Don, Dinyester, Bug ve Dinyeper gibi geçilmesi zor nehirleri aşmaları gerekmektedir. Türklerin Azak'a ulaşma mesafesi Rusların Azak'a ulaşma mesafesinden iki kat fazlaydı. Bu durum karşısında Türkler savunma savaşı yaparak sıcak çatışmadan uzak durmaktaydılar. Böylelikle bu avantajı kullanarak Münih tüm Tatar topraklarının hızlı bir şekilde işgal edilebileceğini Çariçe Anna'ya iletmişti²⁸⁸. Münih'in Ukrayna'da Kırım seferi için kuşatma topraklarını beklediği sırada Rus ordusu Azak kuşatmasını karadan ve denizden devam ettirmekteydi. Azak kalesinde Rus kuşatması altındaki Osmanlı garnizonu 25, 27 Mayıs'ta ve 17 Nisan'da toplanma üç kez

²⁸⁸ Soloviev, *History of Russia*, s.6.

olmaz üzere huruç harekâtı düzenledi fakat operasyonlar Ruslar tarafından savuşturularak başarısızlıkla sonuçlandı. Osmanlı garnizonu tarafından düzenlenen üç farklı huruç harekâtında Rusların başarı kazanmasında Kazak Hetmanı Krasnoşekov'un etkisi büyüktü.

Rusların Azak'a saldırısı Babıali'de infialle karşılanmıştı. Osmanlılar, İran savaşlarıyla meşgul olduğundan ve Kırım Hanı'nın asıl kuvvetleriyle de Kafkasya'da olduğundan dolayı Babıali, Azak'a gereken önemi vermemişti hatta hiçbir destekte bulunulmamıştı. Divan-ı Hümayun'da harp meclisi toplanmış ve Azak için Humbaracı Ahmed Paşa'dan tavsiyeler istenmişti. Babıali, Humbaracı'nın Azak'a giderek kaleyi savunması istenmiş fakat Humbaracı bu teklifi reddetmişti. Ayrıca Humbaracı Paşa, Azak kalesinin Mareşal Münih gibi bir komutana karşı savunulamayacağını bildirerek, Azak'ın boşaltılıp yıkılması gerektiğini ve kaledeki birliklerin Kırım'ın savunulmasına gönderilmesi gerektiğini bildirmişti²⁸⁹. Rusların Azak kalesine ani saldırıları karşısında Babıali tedbir amaçlı Kefe taraflarına bir miktar kuvvet sevk etmişti. Trabzon valisi Yahya Paşa'yı da Özi kalesinin müdafaası için memur etmişti. Akabinde serdar-ı ekrem Mehmed Paşa da Ruslara sefer için hazırlıklara başlamıştı²⁹⁰. Azak'a düzenlenen ani Rus saldırısı karşısında Osmanlılar, Divan-ı Hümayun toplantısında 20 Zilhicce 1148/2 Mayıs 1736 da harp kararı aldı²⁹¹ ve resmen 28 Mayıs'ta harp ilan edildi²⁹². Babıali savaşa hazırlıksız ve hudut kalelerinin savunmasız olduğundan dolayı sınıra asker sevki için Rumeli, Vidin ve Bosna valilerine süvari ve piyade kuvvetlerinin yirmide birini tüm teçhizatıyla birlikte Rus sınırına gönderilmesi yönünde emir göndermişti²⁹³.

²⁸⁹ Münnich, *Tagebuch des russisch*, s.143.

²⁹⁰ BOA, MD, 142, s.81, 85 ve 90. (1148 Zilhicce/1736 Nisan)

²⁹¹ Subhi, *1148-1152 Savaşı*, vr. 16a.

²⁹² Zinkesine, a.g.e., s.467.

²⁹³ BOA, MD, 142, s.87. (1149 Muharrem)

Rusya tarafından Kont Peter Petroviç Lassi 26 Nisan 1736 yılında mareşal olarak tayin edilip Azak önlerine gönderilmişti. Mareşal Lassi hafif silahlarla donatılmış keşif Kazak birliği ile ivedilikle Azak önlerine gelmişti. Lassi Ukrayna yolu üzerinden Azak'a doğru sefere iştirak ederken Tatarların keşif birliklerine rastlayarak saldırıya uğramıştı. Tatar hücumuna maruz kalan Lassi'nin Kazak kuvvetleri dağılmış ve birçoğu ya ölü ya da esir edilmişti. Lassi ise Tatarların Rus askeri mallarını yağmalamasını fırsat bilerek kaçmış, esir edilmekten veya da öldürülmekten kurtulmuştu.

Oramiral P. P. Bredal ağır toplarla mücehhez 15 çekirme, iki tek güverteli tekne ve muhtelif küçük gemilerle 10 Mayıs'ta Don nehri üzerinden Azak kalesine doğru yola revan olmuştu²⁹⁴. Tatar akınlarından kurtulan Mareşal Lassi Azak'a varmıştı ve ardından destek olarak da 4 avcı ve iki dragon atlı asker birlikleri gönderilmişti. Oramiral Bredal ağır topları şehri kuşatan Rus kuvvetlerine teslim etmişti. Mareşal Lassi topların tesliminden sonra Oramiral Bredal'a Azak kalesini denizden kuşatmasını ve Osmanlı donanması tarafından Azak'a yardım gelmesinin engellemesini emretmişti. Lassi'nin emri üzere Bredal, Azak kalesini toplarla donatılmış 4 savaş gemisi ile ateş altına almıştı. Azak kalesinin kuşatıldığıının haberini alan Osmanlılar, kaptan-ı derya Canım Mehmed Paşa'yı donanmasıyla birlikte denizden yardım için Azak'a göndermişti. Azak'ın yakınlarına ulaşan Kaptan-ı Derya, Don ağzının sığlığının 1-1,2 metreye düşmesinden, bölgenin kumlarla kaplanmasından ve Rus donanmasının da izin vermemesinden dolayı Azak kalesine yardım için ulaşamamıştı²⁹⁵. Rus Karadeniz filosunun Oramirali Bredal donanmasını stratejik noktaya demirlemişti ve bunu gören Osmanlı donanması da Ruslarla çatışmayı göze

²⁹⁴ Şirokorad, a.g.e., s.95; Amiral Bredal'in Azak seferinde 15 galer ve 35 kadırgadan mürekkep donanması mevcuttu. Erbakan, a.g.e., s.22.

²⁹⁵ Şirokorad, a.g.e., s.95.

alamayarak geri çekilmişti. Don suyunun Karadeniz’e dökülen bölgenin suyunun çekilmesinden dolayı Ruslar da Karadeniz’de rahat manevra edememekteydi.

Azak kalesinin çevresi hisarlarla çevriliydi ve bu hisarların etrafı ağaç çitler ve 3,5 m derinliğinde su ile dolu hendeklerle desteklenmişti. Rusların Karadeniz’e inmelerine engel olabilmek için Türkler, muhakkak ki Azak kalesini ellerinde tutmaları gerekiyordu. Fakat Azak kalesinin karadan 46 kuşatma topuyla ve denizden de Bredal’ın donanmasıyla ateş altına alınması sonucu daha fazla dayanamayacağı belli oluyordu. Rus kuşatma toplarının kaleyi dövmesi sonucu 8 Mayıs’ta Osmanlıların Azak’taki ana barut deposu patlamıştı. Depoda çıkan infilak sonucu 5 cami ve 100 ev yıkılmış ayrıca da 300 insan hayatını kaybetmişti²⁹⁶. Mareşal Lassi, Albay Loman’a 300 muhafız birliği, 700 musketeer ve 600 Kazak birliği tahsis edip 18 Temmuz’da kale hisarını ele geçirmek için göndermişti²⁹⁷. Azak kalesinin hisarı kuşatma toplarıyla dövüldükten sonra ele geçirilmişti ve Rus kuvvetlerini şehir surlarına ulaştırmıştı. 19 Temmuz’da Rus askerleri şehir surlarını kuşatmaya başladığı sırada Azak kale kumandanı Mustafa Paşa şehrin teslim edilebileceği haberini ulaştırmıştı. Böylelikle Azak kalesi, Rus kuvvetlerinin ateş gücüne dayanamayarak 96 gün sonra vire (vere) ile teslim olmuştu²⁹⁸. Mareşal Lassi, Azak kale kumandanı Mustafa Paşa ile yaptığı anlaşma gereği, şehirdeki kale komutanı da dahil tüm Müslümanların Açuk’a hicretini kabul etmişti. Azak kalesini 3.463’ü erkek ve 2.233’ü kadın olmak üzere Müslüman asker ve ahali terk etmişti ve kalede esir bulunan 221 Hristiyan köle de serbest bırakılmıştı²⁹⁹. Rus askerleri Azak’a hâkim olduktan sonra Osmanlılara ait 137 pirinç, 46 dökme top ve 11 pirinç ve 4

²⁹⁶ Aynı eser.

²⁹⁷ Aynı eser; Soloviev, *History of Russia*, s.13.

²⁹⁸ Şirokorad’a göre Azak kalesi 19 Temmuz’da, M. Sertoğlu’na göre 13 Temmuz’da teslim edilmiştir. Fakat Sertoğlu ile Uzunçarşılı, Azak kalesinin Rus kuşatmasına 96 gün dayandıktan sonra teslim edildiğinde ittifak ederler. Zinkeisen ve Aksan ise kalenin 1 Temmuz’da 3.463 erkek ve 2.333 kadın ile teslim edildiğini ifade etmektedir. Zinkeisen, a.g.e., s.478; Virginia H. Aksan, *Ottoman Wars 1700-1870: An Empire Besieged*, Great Britain 2007, s.103; *Kuşatılmış Bir İmparatorluk Osmanlı Harpleri 1700-1870*, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul 2010, s.112.

²⁹⁹ Şirokorad, a.g.e., s.95; Zinkeisen, a.g.e., s.478; Aksan, a.g.e., s.103.

dökme havanı ganimet olarak ele geçirmiştiler³⁰⁰. Rusların incelemelerine göre Azak'ın işgalinde topların çok tesir etmediğini fakat havanların surların yıkılmasında çok etkili olduğunu görmekteyiz. Azak şehrinin içine giren Rus askerleri havanların etkin bombardımanından dolayı şehrin taş yığını haline geldiğini görmüşlerdi. Azak kuşatmasına 25.000'den fazla Rus askeri katılmıştı. Azak kalesinin Ruslar tarafından işgali sürecinde Osmanlılara nazaran Ruslar çok daha az kayıp vermişlerdi. Ruslar, 1.500 asker yaralı (yaralıları arasında Mareşal Lassi de bulunmaktadır) ve 200 asker de ölü olarak kayıp vermişlerdi³⁰¹. Azak'ın tesliminden sonra Lassi kalenin onarılması ve düzenin sağlanması için emirler vermiş kendisi de Ağustos ayına kadar askeri kampta kalmıştı. Mareşal Lassi kalenin güvenliğinin sağlanması için teçhizatlarla birlikte 4.000 kişiden oluşan bir garnizonu General Levaşov'un emrinde Azak'ta bırakmıştı³⁰². Diğer yandan Azak kalesinin ele geçirilmesinden sonra Taganrog³⁰³ (Taygan) iskelesi de Rusların eline geçmişti. 1711 Prut Antlaşması gereği Taganrog sahili 1712 yılında imha edilerek Osmanlı hakimiyetine geçmişti. 1736 yılında Azak'ın Rusların eline geçmesi ile Taganrog sahili de tekrar güçlendirilerek kullanım alanı haline gelmişti. Azak ve Taganrog bölgelerinin Rus hakimiyetine geçmesinden sonra Azak kalesinin güvenliğini sağlayan Mareşal Lassi, Çariçenin emriyle yanındaki 7.000 kişilik askeri bir kuvvetle Mareşal Münih'in ordusuna dahil olmak ve Kırım seferine iştirak etmek için yola koyulmuştu³⁰⁴. Mareşal Lassi Harkov'a vardığı sırasında yolunu kaybeden Kazak birliklerine rastlamıştı ve onlardan aldığı bilgilere göre Münih'in ordusuyla Ukrayna'ya geçtiğini öğrenmişti. Bunun üzerine Lassi, ele geçirilen Kazaklarla birlikte geri dönüp Eylül ayında İzum'a varmıştı.

³⁰⁰ Aynı eser.

³⁰¹ Aynı eser; Soloviev, *History of Russia*, s.13.

³⁰² Cevat Erbakan, a.g.e., s.23.

³⁰³ Taganrog bölgesi, 1696 yılında Azak kalesinin Ruslar tarafından ele geçirilmesinden sonra güçlendirilmiş bir sahil şehri haline getirilmişti. Rus hükümeti Çar I. Petro döneminde 1700 İstanbul antlaşması ile Azak ve Taganrog sayesinde Azak Denizi'ne açılma fırsatı bulmuştu.

³⁰⁴ Şirokevad, a.g.e., s.95; Zinkeisen, a.g.e., s.478.

Azak kalesine Rusların taarruz ettikleri haberi Babıali'ye geldiği sırada Kaplan Giray Kafkasya'da bulunmaktaydı. Bunun üzerine Babıali, Kaplan Giray'a İran seferini durdurarak bir an önce Azak kalesine Kırım'a dönmesi için emir vermişti. Bundan önce Sultan, Kırım Hanı'na İstanbul'a gelmesi için bir name-i hümayun göndermişti fakat Azak'ın ve Kırım'ın Rus işgali ile tehdit edilmesi üzerine Kırım Hanı, Azak ve Kırım üzerine geri gönderilmişti. Kırım Hanı'nın Kırım'a avdet ettiği sırada Azak kuşatılmış ve Rusların 100.000 miktarı asker ile Kırım üzerine yürüdüğü haberi gelmişti³⁰⁵. Kırım Hanının Azak'a ve Kırım'a yetişememesi durumunda Kırım Hanlığı'nın Rus işgalinde olacağı mukarrerdi.

2.8. Rus Saldırıları Karşısında Osmanlı Ordusunun Hazırlıkları ve Harekâtı

Rusların Azak'a saldırmasıyla birlikte Kırım Hanı, Babıali'ye vaziyeti arz eden bir mektup gönderdi. Bu mektupta Rusların *nakz-ı ahd* ederek Kırım topraklarına saldırdıklarını ve öncü bazı savaşları kazandıklarını fakat Rus kuvvetlerinin Tatar birliklerinden sayıca üstün olmalarından dolayı geri çekilmek zorunda kaldıklarından bahsederek merkezden ivedilikle yardım talep etmekteydi. Bunun üzerine Kırım Hanlığı'na yardım amaçlı Tevki'i Ahmed Paşa sadaret kaymakamı olduktan sonra veziriazam Silahtar Damat Dimetokalı Mehmed Paşa da serdar-ı ekram namıyla merkez ordusunu Davutpaşa sahrasında toplamayı emretti. Bütün kapıkulu ocaklarına 15 gün içinde sefere çıkmaya hazır olmaları gerektiğini bildirdi.

³⁰⁵ “Dağıstan tarafından avdet ve Âsitane'ye da'vet olunan Kırım Hânı Kaplan Giray Hân hazretlerinden dahi mahsûs âdem gelüp kefare-i Moskov'un yüz binden mütecâviz asker-i hezîmet-eseri zuhurû ile başka bir taburu Kırım adasına duhûl fikr-i fâsidi ile Ur Kapusu taraflarına doğru kadime-cünbân-ı şerr ü şûr olduğu resîde-i sehadd-i tevâtür olmakdan nâşi, esnâ-yı râhda bilcümle Kırım ahâlisi cânibinden vürûd iden arz u mahzarda keyfiyyet-i merkûmeye al't-tafsîl bast ü takrîr ve 'Bir an mukaddem memleket-i merkûmeye avdet ile hıfz u hırâsetine mübâderet olunmadığı halde cümlelizin evlâd ü 'ıyâli pâymâl-i huyûl-i küffar olacağı mukarrerdir' deyü i'lâm ü tastir olunmağın, fi-mâ-ba'd Âsitâne-i Sa'âdet tarafına azîmete kudret-yâb olamayup, tanzim-i umûr-ı memleket ve cem' ü tertib-i asâkir ü mühimmâta mübâderet için mahall-i merkûmdan ric'at...” *Subhi Tarihi*, s.293.

Kırım Hanlığı topraklarının güneyden destek verilerek müdafaası içinde Kefe seraskerliğine Anadolu'nun muhtelif yerlerinden asker sevk edilme emirleri gönderildi. Kefe'nin muhafazası içinde Mehmed Paşa serasker olarak tayin edildi³⁰⁶. Babıali, Kırım Hanlığı topraklarının kuzey batı kısmını savunmak ve olası Rus taarruzunu kuzeyden engellemek amacıyla sabık Trabzon valisi Yahya Paşa'yı Özi kalesine gönderdi³⁰⁷. Kırım'ın muhafazası için İran canibine gönderilen Mısır askerlerinin de İran'dan Trabzon sahili aracılığı ile Kırım'a sevki emredilmişti³⁰⁸. Fakat İran taraflarında bulunan Mısır askerleri Kırım görevlerinden af edilmeleri babında talepleri olmuştu ve bu talepleri Babıali tarafından reddedilmişti³⁰⁹. Aradan bir yıl geçtikten sonra Mısır askerleri Kırım görevlerinden tekrar azade kılınmaları yönünde taleplerde bulunmuşlardı. Bu sefer Babıali bu talepleri olumlu karşılayıp Mısır askerlerini Kırım'a sevk etmekten vazgeçip Mısır'a geri dönmeleri hususunda memur kılınan Mehmed'e ve yedi ocak zâbitlerine hüküm göndermişti³¹⁰. Ayrıca Babıali tarafından Bosna eyaletinde bulunan kale ve palankalardaki Boşnak piyade ve süvarilerin yirmide biri, toplanacak ücretli ve gönüllü askerlerin ve tüm Bosna timar ve zeamet erbabının beylerbeylerden Bekir Paşa komutasında ivedilikle İshakçı'ya varıp merkez orduyu orada beklemeleri emri verildi. Aynı zamanda Rumeli valisi ve Vidin muhafızına da Babıali tarafından İshakçı-Bender taraflarına kuvvet sevki içinde emirler gönderildi.

Osmanlı başkenti İstanbul'da 28 Mayıs günü halka açık umumi bir divanda şeyhülislam Mustafa Efendi (Feyzullah efendizâde)³¹¹ tarafından verilen fetva ile savaş halka ilan edilerek

³⁰⁶ Kefe seraskeri başta olmak üzere Bender, Vidin, Niş ve Bosna yöneticilerine Rusya tehdidine karşı tedbir alması yönünde Babıali'nin gönderdiği hüküm için bkz. BOA, C.HR. nr. 97/4838.

³⁰⁷ Aynı eser, s.293-296.

³⁰⁸ BOA, MD, 143, nr.: 2, 3, 31.

³⁰⁹ BOA, MD, 143, nr.: 5.

³¹⁰ BOA, MD, 143, nr.: 88.

³¹¹ Sultan II. Mustafa'nın hocası şeyhülislam Feyzullah Efendi'nin oğludur. 1703 senesindeki Edirne Vak'ası sonucu babasının feci ölümü kendisini etkilemiştir. Dürri Mehmed Efendi'nin hastalığı sonucu Sultan I. Mahmud tarafından 1 Zilhicce 1148 (13 Nisan 1736) tarihinde şeyhülislamlık makamına getirildi. 4 Mart 1745 tarihine kadar şeyhülislamlık makamında bulundu. 1736-1739 savaşları sırasında şeyhülislam olarak vazifede

tuğlar dikildi. Bütün vezirler ve paşalar Babıali’de toplandılar, selatin camilerinin on iki imamı tarafından fetih suresi okundu, veziriazam, şeyhülislam, efendiler ve ağalar okunan surelerden sonra “âmin” dediler. On iki imam da sadrazamın tuğuna karşı dualar okudular, sonra kâhya bey sadrazamın tuğunu omuzuna aldı ve on iki imamın önünde Topkapı sarayına yürüyerek divan salonuna çıkan merdivenin başına dikti. Savaşın hayırlı geçmesi için on bir kuzu Allah’a kurban edildi. Altı gün sonra lonca esnaf birlikleri yürüyüş yaptılar ve I. Mahmud, Alay köşkünden bu muhteşem yürüyüşü izledi. Yeniçeri ağası 3 Haziran günü Davutpaşa karargâhına hareket etti. Önde karargâh komutanı tuğla ilerlerken ardından yüzyirmisekiz saka takip ediyordu. Ardından yetmiş dokuz odalı yeniçeri birlikleri takip ediyordu. Sakaların ardından at üzerinde bayrak taşıyıcılar ve onlardan sonra da kuştüyü başlıklar takan albaylar, yüzbaşılar yaya olarak ilerliyorlardı. Yeniçeri ağası üzerinden Osmanlı Sultanının hediyesi samur hil’at, yedi yedek atı ve 200 muhafız askeriyle birlikte yaya olarak ilerliyordu. Yeniçeri ağasının muhafız birliklerinin ardından sayıları 10.000’e yakın mehterhâne takımı takip ediyordu³¹². Bu geçit resmine sadece Avusturya elçisi Talman davet edilmişti. Bunun maksadı da Osmanlıların hedefinin Rusya olduğunu ve Avusturyalılar ile dostane ilişkilerini devam ettirmek istediklerini elçi vasıtasıyla Avusturya hükümetine iletmekti. 7 Haziran günü Veziriazam, Davutpaşa karargâhına ulaştı. Karargâhta kaldığı sekiz gün müddetinde Avrupalı elçilerle görüştü ve ardından Sultanın ziyaretini kabul etti. Hz. Muhammed’in hadisine³¹³ riayet edilerek sefere cumartesi günü 16 Haziran 1736 (6 Safer 1149) yılında çıkıldı³¹⁴.

bulunmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet İpşirli, “Mustafa Efendi, Feyzullahefendizâde (ö. 1158/1745)”, *DİA*, c. XXXI, Ankara 2020, s.297-298.

³¹² Hammer, *Osmanlı Tarihi* s.434.

³¹³ Hz. Muhammed’in hadisine göre “Bârekallâhu fi’s-sebti ve’l-hamîs -Allah, Perşembe ve Cumartesi gününü mübarek kıldı”.

³¹⁴ “Mâh-ı Saferü’l-hayrın altıncı sebt günü sahrâ-yı mezbûreden (Davutpaşa Sahrası) dahi cünbiş ü hareket olunup, tayy-i tûmar-ı hatt u tırhâl ile Edirne sahrâsına nasb-ı tuğ u otak ve tekmi’l-i bakıyye-i lâzime-i râh için birkaç gün dahi mahall-i merkumda tevakkuf u oturak olundu.” *Subhi Tarihi*, s.300.

Serdar-ı ekrem hazırlıkları tamamlayıp 16 Haziran 1736 tarihinde Osmanlı merkez ordusunun başında Davutpaşa sahrasından İshakçı'ya doğru hareket etti. Mümkün olduğu kadar süratli hareket edilmişti çünkü Rus taarruzu ilerlemekteydi ve Kırım Hanı kendisinden sayıca kat ve kat fazla olan Rus ordusuna karşı ivedilikle yardım talep etmekteydi. Sadrazam ordusuyla birlikte 22 Haziran (12 Safer) günü Edirne'ye vasil olup burada 10 gün kadar bekleyip ordunun eksikliklerini giderdikten sonra sefere devam ederek İshakçı'ya varmıştı³¹⁵. Böylelikle sadrazam ordusu ile Davutpaşa sahrasından İshakçı'ya tam 25 günde varabilmişti. Sadrazam merkez ordunun Boğdan taraflarına geç geleceğinden Kırım Hanı'na ivedilikle yardım edilebilmesi için Babadağı seraskeri Mehmed Paşa'ya emir göndermişti. Mehmed Paşa kuvvetleriyle birlikte Kırım Hanı'na yardım için Kartal sahrasına geçti fakat Kırım Hanı ile iletişime geçip yardıma gitmesi gerekirken Rus kuvvetlerinin fazla olduğu haberini alarak yardım etmekten vazgeçmişti. Sadrazam ise bu habere oldukça üzülüp sefer sırasında olduğu için kendisini sadece azledip Kefe muhafızlığına tayin etmişti. Boşalan Babadağı seraskerliği vazifesi ise Bender muhafızı Şahin Mehmed Paşa'ya tevdi edildi.

2.9. Kırım Seferinin Başlaması ve Orkapı (Perekop) Kalesi'nin Ruslar Tarafından Zaptı

Mareşal Münih'in notasının Çariçe nezdinde kabul görmesinden sonra Münih bir sefer planı hazırlayarak St. Petersburg'a gönderdi. Münih, Çaritsin'deki (Tsaritsynka- Zaritsinka) karargahında Rusya hükümeti tarafından onaylanan sefer planını Rhine seferinden dönen General Lassi ile istişare etmişti. Bu plana göre Münih ivedilikle savunmasız durumdaki Kırım'a saldıracaktı, General Lassi ise Azak'ı ele geçirecekti ve Kalmuk Tatarlarının reisi

³¹⁵ Sertoğlu'na göre Sadrazam, 13 Temmuz Perşembe günü Edirne'den yola revan olup İshakçı'ya tam 25 gün sonra varabilmişti. M. Sertoğlu, *MOT*, c. V, s.2490; "Ordu-yı hümayun ile sahrâ-yı mezbureden dahi cünbiş ü hareket kıyâm olunup, meymenet-bahş-ı menâzil ü merâhil olarak yevm-i hareketin yirmi beşinci günü İsakçı sahrâsı madrab-ı hıyâm-ı karâr u âram oldu." *Subhi Tarihi*, s.302.

Donduk Ombo da Kuban Tatarlarına saldıracaktı. Münih, Orkapı'yı işgal ettikten sonra Özi kalesinden Osmanlılar ve Bucak bölgesinden de Tatarların gelişini engelleyebilmek amacıyla Özi nehri üzerinde bulunan Kılburun kalesine ayrı bir kuvvet sevk ederek burayı ele geçirecekti. Daha sonra da Lassi, Azak'ı işgal ettikten sonra kuşatma toplarıyla birlikte Orkapı'ya gelerek Münih ile Kırım'ın tamamını işgal edeceklerdi³¹⁶.

General Münih, Çariçe Anna'nın emri üzerine Lehistan seferinden Ukrayna'ya geçip Leontyev komutasında bir Rus kuvvetini Kırım yarımadası üzerine göndermişti fakat ordu lojistik sıkıntılar çekerek başarısız olup geri dönmüştü. Bunun üzerine Münih, Kırım'ı istila edebilmek amacıyla Osmanlılar ile bağlantılarını kestikten sonra Kırım üzerine yürüme kararı almıştı. Münih, ilk hedef olarak güçlü surlarla çevrili Azak kalesini seçmişti ve yapılan kuşatmada Don nehrinden gelen donanma ile destek alıp Lassi komutasında Azak kalesi ani saldırılarla ele geçirilmişti. Azak kalesinin Ruslar tarafından alınması Osmanlıların savaşa hazır olmadıklarının bir göstergesiydi ve ayrıca da Rusların Osmanlılara karşı kazandıkları ilk ciddi askeri başarıydı. Münih ateşli silah desteğinin gelmesiyle yeni hedefini Kırım olarak belirlemişti. Münih, Kırım seferi için Don, Donets, Bohemya ve Silisya bölgelerinde bulunan orduları seferber ederek Dinyeper'e sevk etmişti. Kırım işgali için hazırlanan Rus ordusu 19 Mayıs 1736 yılında Dinyeper'e iki fersah mesafedeki Çaritsin'de toplanmıştı. 20 Nisan 1736 yılında sefer hazırlıklarını tamamlayan Münih, 54.000³¹⁷ askerle Çaritsin'den hareket etmeye

³¹⁶ Münih'in Kırım sefer planı için bkz. Münnich, *Tagebuch des russisch*, s.171; Christoph Hermann von Manstein, *Memoires historiques politiques et militaires sur la Russie depuis l'annee 1727 jusqu'a 1744*, Leipzig 1771, s.131-161; Rousset de Missy, *Mercure historique et politique contenant l'état présent de l'Europe, ce qui se passe dans toutes les cours...Lettre historique et politique (1728-1741)*, c. 77-129 (1724-1750).

³¹⁷ Şirokorad a.g.e., s.97; Soloviev, *History of Russia*, s.7; Uzunçarşılı, Münih'in Dinyeper'e iki saatlik mesafedeki Zaritsinka bölgesinde 55.000 kişilik bir kuvvetinin olduğunu yazmaktadır. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. IV/I, s.256; Virginia H. Aksan da Perekop'a birkaç günlük yürüyüş mesafesinde bulunan Münnih'in kumandasında 5.000 Don Kazağı, 4.000 Ukrayna Kazağı ve 3.000 de Zaporijya Kazağı olmak üzere toplamda 54.000 askeri bulunduğunu yazmaktadır. Aksan, *Ottoman Wars*, s.103; 25.000 daimi birliklerden oluşmakta geriye kalanlar hussarlardan, milislerden ve Don, Zaporog ve Ukrayna Kazaklarından oluşan toplamda 54.000 askeri Çaritsin'da mevcuttu. Zinkeisen, a.g.e., s.474; Hammer, Rus ordusunun 12 ağır süvari, 15 piyade ve 12 milis alayı, 10 hafif süvari taburu, 15 Don Kazak alayı, 4.000 Ukrayna Kazak'ı ve 3.000 Zaporog Kazak'ı toplamda 54.000 askerden oluştuğunu yazmaktadır. Hammer, *Osmanlı Tarihi*, s. 452-453; Vakanüvis Subhi'nin

başladı. Kırım'a hareket eden Rus ordusu beş kola ayrılarak organize olmuştu. Birinci kol öncü birliklerden oluşmaktaydı Tuğgeneral Karl Ludwing von Spiegel (Şpigel) tarafından komuta edilmekteydi. İkinci kol Prens Gessen-Gombursky (Hesse-Homburg) tarafından, üçüncü kol Tümgeneral Lev Vasilievich İzmailov tarafından, dördüncü kol ilk seferde başarısız olan Tümgeneral Leontyev tarafından ve beşinci kolda Tuğgeneral Aleksei İvanovich Tarakanov tarafından komuta edilmekteydi. Sefer için orduya ayrılan iâşe iki ay için geçerliydi ve Münih, ordunun kışı geçirebilmesi için daha fazla erzak ve levazım talep etmekteydi fakat merkezden istediği olumlu dönütü alamamıştı. Bunun üzerine Münih, Tuğgeneral Knez Trubetskoy'u ordunun iâşe sorunun çözmesi için görevlendirmişti fakat Trubetskoy bu vazifeyi gereği gibi çözememişti. Bu sebeplerden dolayı Münih orduyu hareketsiz bırakarak seferi geciktirme kararı almıştı. General Münih'in 54.000 kişilik ordusunda Ruslardan gayri Zaporog ve Ukraynalı Kazaklar da mevcuttu³¹⁸. Münih, Ukraynalı Kazakların disiplinsiz davranışlarından ve oldukça çok ekmek tüketmelerinden rahatsızdı bunu mukabil Zaporog Kazaklarının disiplinli ve iyi bir asker olduğundan bahsetmekteydi.

Münih, 21 Nisan'da Samara nehrini aşarak Türk topraklarına girmişti. 30 Nisan günü Rus ordusu Çaritsin'den 330 km uzaklıktaki Belozerko nehri yakınlarında konaklatıldı. Burada bir

verdiği bilgiye göre 11 Zilkade 1148/24 Mart 1736 tarihinde Kırım'a ve Azak'a saldıran toplam Rus kuvvetlerinin 90.000 olduğu görülmektedir. Subhi, *1148-1152 Savaşı*, vr. 13b; Cevat Erbakan'ın verdiği malumatta da Münih'in Kırım seferindeki ordusunun toplamda 70.000 olduğu görülmektedir. Erbakan, a.g.e., s.24, Göynüklü'ye göre Rus ordusunun sayısı gelen bir dilin takririne göre şöyledir: "Moskov memleketinden çıktığı zamân yüz otuz beş bin asker tavâ'if-i piyâde ve süvârî ve yigirmi bin kadar araba bu minvâl üzre çıkup Urkapusı'ndan içeriye girdikte". *Târîh-i Göynüklü*, s.429.

³¹⁸ Mareşal Münih, Kırım seferi için ayrılan ordudaki Zaporog ve Ukraynalı Kazaklar hakkında Çariçe Anna'ya gönderdiği mektupta şunları dile getirmişti: "Rus ordusunda hizmet eden Ukraynalı Kazaklar daha önceleri 100.000 kadardı, 1733 yılına gelindiğinde sayıları 30.000'e kadar düşmüştü fakat şimdi ise (1736) 20.000 Ukraynalı Kazak askeri mevcuttu ve bunlardan sadece Kırım seferine ayrılanların sayısı da 16.000 idi. Ukraynalı Kazaklara Nisan ayının başlarında Kırım seferi için Çaritsin'da eksiksiz bulunmaları emredilmişti fakat Çaritsin'dan 300 mil uzakta olmamıza rağmen Ukraynalılardan yalnızca 12.730 kişi orduya iştirak edebilmişti. Ukraynalı Kazların bir kısmı arabalarla seyahat ediyor diğer kısmı ise lagar atlara binerek ilerliyorlardı. Ayrıca Ukraynalı Kazaklar ekmek iâşesinin birçoğunu da tüketiyordu. Ukraynalı Kazakların tersine Zaporog Kazaklarının her biri yanlarında 2 veya 3 iyi at taşıyordu ve askeri donanım olarak da oldukça üstündüler. Zaporog Kazakları iyi ve fedakâr insanlardı. Zaporogların 3.000 veya da 4.000 askeriyle tüm Ukrayna kolordusunu yenmek mümkündü." Şirokorad, a.g.e., s.97.

savaş konseyi toplandı ve Perekop'a hangi güzergâh üzerinden gidileceği tartışıldı. İki görüş üzerinde duruldu bunlardan ilki stepler üzerinden Perekop'a ulaşmak diğeri ise Dinyeper üzerinden. Zaporog komutanının görüşü benimsenerek ordu Dinyeper üzerinden Perekop'a gidilmesi uygun görüldü. Rus ordusu Kamnenka'da toplanıp tekrar harekete geçip 7 Mayıs'ta Kırım Hanı II. Gazi Giray tarafından inşa edilen Gazi Kirman kalesi üzerinden Özi nehrini geçtiler. Bu bölgede Rus ordusu ile Tatar askerleri arasında ilk ciddi çatışmalar çıktı. General Münih ordusuyla Dinyeper nehrinin sağ sahil kolundan hareket ederek Leontyev yolu üzerinden Kırım yarımadasına ulaşmıştı. 7 Mayıs 1736 yılında Münih, 100.000³¹⁹ kişilik bir Kırım Tatar ordusuyla karşı karşıya geldi. Öncü Kazak birlikleri Tatarları karşılamak amacıyla öne çıkmıştı fakat küçük çarpışmalar haricinde bir şey cereyan etmemişti. Tatarlar ertesi sabah Rus ordusunun sağ kanadına tekrar saldırdılar fakat bu kez de Kazak askerleri önde bulunduğu için Tatarları karşılayamamıştı. General Münih 9 Mayıs'ta öncü birlikleri General Şpigel komutasında her biri 400 dragon ve 500 Kazak askerinden oluşan beş bölüğe ayırarak Tatarların üzerine sürmüştü³²⁰. General Şpigel'in öncü grupları beş ayrı koldan ilerliyorlardı fakat Tatar saldırısı ihtimaline karşı her an birleşecek vaziyetteydiler. Şpigel ordusuyla 8 mil ilerledikten sonra keşif için 200 kişiden oluşan Nogay Tatarlarına rastladılar ve Rusları gören Tatarlar geri çekilmeye başladılar bunun üzerine Ruslar saldırıya geçerek bir kısmını öldürüp 2 kişiyi de esi ettiler. General Şpigel, 200 kişilik keşif Nogaylarını dağıttıktan sonra karşısına 20.000 kişiden oluşan asıl Tatar kolordusuna rastladı³²¹. Şpigel'in Münih'ten aldığı emir muhtemel öncü Tatar birliklerinin dağıtılarak içlere sokulmasıydı. Böylelikle asıl Rus ordusunun Kırım yolu açılmış olacaktı. Fakat bu sefer karşısında kalabalık ok atan atlı Tatar süvarileri vardı. Tatarlar, Rus öncü birliklerinden birinci safın

³¹⁹ Kırım Hanı'nın maiyetindeki ordu mevcudunun 100.000 olması çok güç ve bu bilginin abartılı olduğunu görmekteyiz. Mareşal Münih karşısında Kırım Hanı Kaplan Giray'ın emrinde 100.000 kadar Tatar süvarisinin bulunduğu bilgisi için bkz. Zinkeisen, a.g.e., s.474; Şirokorad, a.g.e., s.97.

³²⁰ Şirokorad, a.g.e. s.98.

³²¹ Aynı eser.

etrafını çevirmişti buna mukabil olarak Şpigel de dragonları kare durumuna geçirerek birinci safa ulaşmaya çalışmıştı. Tatar süvarileri seri bir şekilde Rusların üzerlerine ok atarak hücumla kalktılar fakat kare savunma şeklini alan dragonlar Tatar oklarına karşı ateşli silahlarını etkin olarak kullanmaktaydılar. Bundan dolayı da Tatarlar dragonlara fazla yaklaşamamaktaydılar. Çünkü Tatar ordusunda ateşli silah kullanan tüfenkçi sayısı oldukça azdı ve çoğunluğu ok kullandığı için menzil yeterli gelmiyordu. Tatarların Şpigel'i kuşattığını duyan Münih, General Leontyev'in emrine 3.000 dragon ve 2.000 Kazak asker vererek yardıma göndermişti. Leontyev'in takviye ordusuyla Şpigel'in yardımına geldiğine gören Tatarlar, 200 asker kayıp vererek geri çekildiler. Rus tarafında ise General Şpigel ve Albay Weissenbach (Veysbah) yaralanmış, 50 ölü ve 50 yaralı zayıf vererek altı saat süren çatışmadan başarılı olarak çıkmışlardı³²². Kırım'ın istilası için yaşanan ilk çatışmada Ruslar ateşli silah teknolojisiyle kendisinden fazla olan oklu Tatar süvarilerine karşı başarılı olmuşlardı. Bu çatışmada Rus askerlerinin moralleri yükselirken Tatarların Rus ateşli silahlara karşı başarılı olma inançları yerle yeksan olmuştu. Kırım Tatarları erken 18. yüzyılda hala eski devirlerde olduğu gibi savaşılmaktaydılar. Tatarlar ateşli silah teknolojisini bilmekteydiler fakat akın ve baskın tarzında savaştıkları için ateşli silahlara gereken önemi verememişlerdi. Büyük akın düzenlediklerinde de Azak ve özellikle Kefe de bulunan Osmanlı garnizonlarından top ve ateşli silah desteğini almaktaydılar. Bu çatışma Tatarların ateşli silahlarla mücehhez düzenli ordulara karşı artık etkili olamadıklarının da bir göstergesiydi. Tatar süvarileri tüfeklerden ve toplardan atılan ateşli mühimmatlardan çok çıkardıkları etkili seslerinden korkmaktaydılar. Çünkü daha önceleri Ruslara karşı girişilen akınlarda toplar kale kuşatmaları için kullanılıyordu fakat artık sahra ve havan topları sayesinde meydan muharebelerinde de kullanılmaya başlanmıştı. Bu duruma göre erken 18

³²² Aynı eser.

yüzyıldan itibaren askeri taktik ve teknolojilerinin gelişmesi sonucu Tatarlar artık etkin bir güç olmaktan çıkıyordu.

General Şpigel'in ilk Tatar hücumlarını başarılı bir şekilde durdurmasından sonra Rus ordusu, Orkapı'ya ilerlemeye devam etti. Bu sırada Kırım Hanı Kaplan Giray 100.000 askeriyle cephenin 80 mil gerisinde bulunuyordu³²³. Kırım yarımadası yakınlarındaki ilk çarpışmada Rusların Tatarları bozması sonucu Kırım Hanı da sözde kalabalık merkez ordusu ile 15 Mayıs'ta Çornaya Dolna'da (Kara Vadi) Rus ordusuna saldırıda bulundu. İki saat süren çarpışmada yine Rus ateş gücünün etkisi sonucu Kırım Hanı da başarı elde edemedi geri çekilme kararı alarak 17 Mayıs'ta Orkapı'ya ulaştı. Ruslar da Kırım Hanı'nın ardından ordusunun büyük bir kısmı ile Selmany Dolna (Yeşil Vadi) ve Çornaya Dolna (Kara Vadi) tarafından Tatar (Çeşme) Pınarı'na (tatarski-kolodessié) doğru hareket etti ve 6 saatlik yürüyüş sonrasında Küçük Koliçka ırmağına vardılar. Münih ordusuyla ertesi gün yani 18 Mayıs'ta³²⁴ Tatarlar tarafından geçilemez denilen Orkapı kalesine 7 km kala yaklaşmıştı. Rus öncü birliklerinin komutanı General Şpigel Orkapı'ya geldiğinde kalenin önlerinde tabyaların olduğunu, tabyaların etrafının da derin hendeklerle kaplı olduğunu, kalenin etrafına yeni kuleler yapılmış olduğunu ve kalenin de taş duvarlarla çevrilmiş olduğunu görmüştü. Oysaki Kazaklar, Şpigel'e Orkapı kalesinin tabyalar ve hendeklerle olduğunu fakat atalarla ve arabalarla geçilebileceğini söylemişlerdi³²⁵. Şpigel, Orkapı'nın Kazakların dediğinden daha derin hendeklerle çevrili olduğunu görünce şaşırılmıştı çünkü burası ne atla ne de arabalarla geçilebilirdi. Orkapı kalesinin önündeki hatlar Azak Denizi boğazı üzerinden Karadeniz'e kadar (yani güneyden bakıldığında soldan sağa) 1.5 Alman mil büyüklüğünde 12-15 kulaç

³²³ Aynı eser.

³²⁴ Şirokorad, Rus ordusunun 18 Mayıs'ta Orkapı kalesine vardığını ifade etmesine rağmen Hammer, bu tarihi 26 Mayıs olarak ifade etmektedir. Hammer, *Osmanlı Tarihi*, s.453.

³²⁵ Hammer, *Osmanlı Tarihi*, s.453.

derinliğinde ve 12 kulaç genişliğinde susuz bir hendekten oluşmaktaydı³²⁶. Orkapı önündeki hendeğin uzunluğu boyunca yüksek bir toprak set mevcuttu. Orkapı kalesi ise güçlü barikatlarla kapatılmış ve topraklarla korunan kuzeyden tek bir giriş kapısı ve güneyden de bir çıkış kapısı mevcuttu. Bu kapı ise ikiye bölünmüş durumdaydı ve büyük giriş yeri beş kule, küçük giriş yeri ise iki kule tarafından korunmaktaydı. Ayrıca istihkamları korumak amacıyla taştan inşa edilmiş altı burç bulunmaktaydı. Kalesinin etrafında ise 600 kadar eski ev mevcuttu. Orkapı kalesinin istihkamları için 5.000 kişinin yıllarca çalıştığı bilinmektedir. Orkapı kalesindeki muhafızların sayısı yaklaşık 4.000 kişilik yeniçeri ve sipahi birlikleriydi ve arkalarında da Kırım Hanı'nın merkez ordusu bulunmaktaydı³²⁷.

General Münih, Orkapı'nın derin hendeklerle takviye edildiğini, Tatar süvariler ve Osmanlı askerleri tarafından da muhafaza edildiği haberini almasına rağmen yine de kaleye saldırma kararı almıştı. Güçlü fakat takviye edilemeyen Azak kalesini ele geçiren muzaffer komutan Münih, Orkapı'ya saldırmadan önce Kırım Hanı Kaplan Giray'a bir mektup göndererek teslim olmasını istemiştir. Mareşal Münih, Kaplan Giray'a gönderdiği mektupta Tatarların Rus sınırlarını ihlal ettiklerini, birçok Rus tebaasının malına ve canına zarar verdiklerini bundan dolayı Çariçe Anna'nın emriyle Kırım Tatarlarını cezalandırmak için Kırım'a geldiklerini bildirmiştir. Mektupta Kırım Hanı'nın Orkapı'yı Ruslara teslim etmesi, Çariçenin himayesini kabul etmesi ve Rus topraklarına akın düzenlememesi şartıyla Kırım topraklarına saldırılmayacağı da bildirilmiştir. Kırım Tatarlarının Rus himayesine girmeyi reddetmesi halinde Orkapı'nın ele geçirilip Kırım içlerine girileceğinden ve tüm Kırım

³²⁶ Zinkeisen, a.g.e., s.474; Hammer'e göre Orkapı kalesinin hendeği eni 12 ve derinliği 7 toise tutan bir çukurdan ibaretti. Hammer, *Osmanlı Tarihi*, s. 453; Erbakan'a göre Orkapı berzahı 7,5 km genişliğinde, en dar yerinde genişliği 12 kadem, derinliği en az 7 kadem bir hendekle kaplıydı. Orkapı hendeğinin gerisinde 70 kadem irtifanda 6 burçlu bir sur bulunmaktaydı. Bu surun gerisinde de Orkapı şehri bulunmaktaydı. Erbakan, a.g.e., s.24.

³²⁷ Şirokead, a.g.e., s.98; Hammer'in verdiği bilgiye göre Orkapı kalesini savunan Türk birliklerinin sayısı 1.000 yeniçeri ve Kırım Hanı'nın 100.000 kadar Tatar süvarileriydi. Hammer, *Osmanlı Tarihi*, s.453.

topraklarının yerle yeksan edileceğinden bahsedilerek tehdit edilmiştir. Mareşal, Kırım Hanının barış müzakerelerinin başlamasını istemesi halinde evvela şartlarının yerine getirilmesini istemekteydi. Münih'in ön şartı Or kalesinin ivedilikle boşaltılıp teslim edilmesi idi. Kırım Hanı Kaplan Giray ise Münih'in mektubuna mukabil olarak bir mirza ile cevap mektubu göndermişti. Kaplan Giray, Mareşal Münih'e hitaben yazdığı mektupta kendilerine savaş ilan edilmediği halde Hanlığa karşı saldırıya geçilmesinden dolayı şaşırıldığını ifade etmişti. Kırım Tatarlarının Rus topraklarına izinsiz ya da cebren girmediğini ve girenlerinde Kırım Hanlığı himayesindeki Nogay Tatarları olabileceğini bildirmişti. Nogay Tatarlarının Kırım'a bağlı olduklarını fakat bazen itaatsiz davrandıklarından dolayı kabahat işleyebileceklerini bildirerek geçen yıl olduğu gibi Ruslar kendi sınırlarını ihlal edenleri bulup cezalandırabileceklerini de eklemişti. Bundan dolayı Rus hükümetine karşı bağlı bulundukları Babıali'den izinsiz saldıramayacaklarını ifade etmiştir. Ayrıca Kaplan Giray, İstanbul Antlaşması'na bağlı olduklarını, sınırları ihlal etmediklerini ve ahde sadık olduklarından dolayı yaptıklarının yanlış olduğunu beyan etmekteydi. Orkapı'nın teslimi içinse Kaplan Giray, kale muhafızlarının sadece Kırım Tatarlarından oluşmadığını Osmanlılarında bulunduğunu ifade ederek kalenin teslim edilemeyeceğini bildirmişti. Ayrıca Orkapı'da bulunan Türk savaşçıların teslim olmayı asla düşünmeyen bir yapıya sahip olduğunu da eklemişti. Kaplan Giray mektubunun sonunda savaş halinin biran evvel son verilmesi ve barış müzakerelerinin başlatılması gerektiğini bildirerek saldırdıkları halde Kırım Tatarlarının tüm varlığı ve gücüyle yurtlarını savunacaklarından bahsetmişti.

Mareşal Münih, Kırım Hanı'ndan aldığı mektupta istediği cevabı göremeyince Tatarların ancak zor kullanılarak itaat ettirilebileceğini anlamıştı. Bunun üzerine Münih, Kırımlı mirza vasıtasıyla Kırım Hanı'na cevaben yazdığı mektupta, Hanın ve Tatarların Rus Çaricesinin himayesini reddettiğini bundan dolayı da Kırım ülkesinin yakılıp yıkılacağını bildirerek

Tatarların sözlerine inanmadığından müzakerelere de gerek olmadığı beyan etmişti. Münih'in cevaben yazdığı mektup Kırımli mirza ile yola çıkması üzerine mareşal saldırı hazırlığı yapılması hususunda orduya emir vermişti. Ruslar ertesi günün doğumunda topları saldırı için hazırlamıştı ve cephe gerisinde yaralılar, hastalar ve her birlikte on kişi iâşe ve mühimmatları korumak için bırakılmıştı. 20 Mayıs sabahı erken saatlerde Ruslar, Orkapı kalesinin sağ cenahına altı sıra halinde ilerlemeye başladılar. Kaledeki Türk garnizon birlikleri Mareşal Münih'in bulunduğu cenaha ağırlıklarını vermişlerdi fakat Ruslar bir şaşırtmaca yaparak beklenmeyen yerden saldırıya geçtiler. Rusların saldırıya geçtikleri bölgede bulunan hendeklerde su yoktu ve askerler kasatura ve süngüleri sayesinde hendekleri kolayca aşmayı başarmışlardı. Rus askerlerinin hendeklere tırmandığı anda Rus topçuları da Orkapı kalesini şiddetli bir şekilde dövmekteydi. Rus askerlerinin kazılan hendekleri ve siperleri geçtiğini fark eden Tatarlar korkuya kapılıp mevzilerini terk ederek geri çekilmeye başlamışlardı. Rus askerleri önlerinde kurmuş hendeklerden ve siperlerden başka bir şey olmadıklarını gördüklerinde daha hızlı manevra göstererek saldırı hızını artırmışlardı ve karşılarında hızla kaçan Tatarlar onlara moral olmaktaydı. Rusların önündeki tek ciddi engel sadece hisarlardan atılan top atışlarıydı ve bir hisar top gücüyle birlikte Kriştof Manşteyn komutasındaki 60 askerle ele geçirilmişti³²⁸. Hisarlardan atılan seri top atışlarına rağmen Rus muhafız kıta askerleri baltalarıyla bir hisar kapısını delip içeriye girmeyi başarmıştı. Rus komutanı hisardaki Türk garnizonuna teslim olmalarını iletmişti ve Türkler de bu teklifi kabul etmek zorunda kalmışlardı. Hakeza Türk topçuları çok etkin olamıyordu, Rus askerleri hendek ve siperleri kolayca geçebilmişti ve Tatarlar da mevzilerini terk ederek Türkleri yalnız bırakmıştı. Rusların bu saldırıları karşısında çaresiz kalan Türk garnizon birliği teslim olmayı kabul etmek zorunda kalmıştı. Böylelikle Orkapı kalesi 1.000 yeniçeri tarafından Ruslara

³²⁸ Şirokorad, a.g.e., s.100.

karşı 48 saat direndikten sonra kaleyi teslim etmek zorunda kalmıştı³²⁹. Türkler silahlarını Ruslara teslim ettiği bir vakitte bir Rus piyadesi bir Türk yeniçerisini süngüyle yaralamıştı. Bu duruma sinirlenen yeniçeriler kılıçlarını çekip Ruslarla tekrar savaşılmaya başlamışlardı. Yeniçeriler, Rusların grenader başını öldürüp Rus komutanda dahil 16 askeri yaralamışlardı fakat Türkler savaşın seyrini değiştirememişti ve hisardaki 160 Türk askeri süngüyle öldürülmüşlerdi³³⁰. Rus saldırılarına karşı koyamayacaklarını anlayan diğer hisarlardaki Türk askerleri Tatarların ardından mevzileri boşaltıp geri çekilmeye başlamışlardı. Artık Orkapı'yı savunan Türkler arasında sadece Osmanlı paşası ve askerleri kalmıştı. Cesurca mücadeleye devam eden Türkler, etrafının Rus askerleri tarafında sarıldığını, hisar muhafızlarının ve Tatarların mevzilerini terk ettiklerini görünce direnmenin çaresiz olduğunu anladılar. 1.000 kişilik yeniçeri muhafız kıtasının 7,5 km'lik bir cepheyi savunamadıkları için Ruslar Orkapı'ya dayanmışlardı. 48 saatlik süren bir çarpışma sonrasında müstahkem Orkapı kalesi Ruslara teslim edilmek mecburiyetinde kaldı. 22 Mayıs'ta³³¹ Orkapı paşasının, Ruslarla yaptığı anlaşma ile Kırım Hanının bulunduğu bölgeye gitme iznine karşılık kalenin teslim edileceği kararlaştırılmıştı³³². Fakat General Münih yeni bir teklifte bulunarak paşanın savaş esiri olarak teslim olmasını ilettilse de paşa bu teklifi reddetti. Münih bu sefer paşanın askerleriyle birlikte limana götürülüp oradan da Osmanlı topraklarına gönderilmesi gerektiğini ve Rus askerlerine karşı iki yıl boyunca savaşmayacakları sözünün verilmesi gerektiğini de eklemişti. Paşa bu teklifi kabul etmek zorunda kalmıştı fakat Münih verdiği

³²⁹ Kırımı'nın *Umdetü't-Tevârih* adlı eserinde Orkapı kalesinde bulunan muhafızların iki orta yeniçeriden ve 500 Tatar askerinden oluştuğu geçmektedir. *Umdetü't-Tevârih*, s.176.

³³⁰ Şirokorad, a.g.e., s.100.

³³¹ Zinkeisen'e göre Orkapı'nın teslim olma tarihi 21 Mayıs sabahıdır. Zinkeisen, a.g.e., s.475; Seyyid Rıza'ya göre Ruslar, Orkapı'ya Rebiülevvel 1149 (Temmuz-Ağustos 1736) yılında ele geçirdiler.

³³² Kırımı'ya göre Orkapı'nın teslim edilmesi hususu şöyledir: “Yeniçeriyân taifesinin zâbit-i sabıkı olan Recep Ağan nâm bi-edeb dizdâr Zekeriyâ Ağa'dan miftah-ı kal'a almak ve vire ile kal'a virmek babında ihtimam iderek ve dizdarı döğerek mizahi olur Fatrişal'e vire haberini gönderir ve ba'de'l-kayl u kâl cemi' alât-ı harbleri ile Osmanlı askerini semt-i Özü'ye ve Kırımî olanları semt-i Kırım'a irsal eylemek va'd-i ahdıyla kal'ayı teslim iderler ve zikr olunduğu va'd-i sabıkına vefâ itmeyüp bir iki Osmanlı taifesi Özü'ye gönderüp bâkî kalanının mecmu'unu alıkoyup sizler misafirimizsiz Kırım içerusüne yürür ve Han ile söyleşür barışurum ba'de sizleri anlara viririm deyü cümle silâhını alub taburun meyanında müvekkiller ile yürüdürler”. *Umdetü't-Tevârih*, s.177.

sözü yerine getirmeyerek kaleden 2554³³³ Türk askerinin çıkması üzerine paşayı esir etmişti. Ruslar, paşaya Kırım Hanı'nın ve Osmanlı'nın anlaşmalara mugayir olarak 200 Rus tüccarın tutuklandığını ve tüccarların serbest bırakılacağı güne kadar Rus hükümetinin esiri olduklarını bildirmişlerdi³³⁴. Böylelikle Orkapı'da bulunan Türk garnizonu kaleyi Ruslara karşı 18 Mayıs'tan 22 Mayıs'a kadar savunmuştu. Tatarların, Ruslarla savaştan kaçınmaları ve savunma için önceden gereken hazırlıkların yapılmaması bu güçlü kalenin kolayca elden çıkmasına sebep olmuştu. Rusların Orkapı kalesine Rus bayrağı diktikleri anda Osmanlı Sultanı da harp ilan ederek Topkapı Sarayı'nın önünde savaş tuğlarını dikiyordu. Böylelikle Rumların "Porte de Horus" (Sınır Kapısı) dedikleri Orkapı artık Rusların eline geçmişti³³⁵. Rus ordusu Orkapı saldırısında bir subay ve 30 asker olmak üzere 31 asker kaybetmişti ve bir subay ve 176 askerde yaralanmıştı³³⁶. Orkapı'nın işgaliyle Ruslar 60 kadar top ve Knez Golitsın'ın başarısız seferi sırasında Türklerin ele geçirdikleri Rus armaları da ganimet olarak ele geçirilmişti. Ruslar ayrıca Orkapı deposundan 84 metal top ve birçok erzakta ele geçirdiler³³⁷. Mareşal Münih kalenin muhafazası için de 800 Rus ve 600 Kazak askerini bırakmıştı³³⁸. Orkapı'nın Ruslar tarafından ele geçirilmesi üzerine Kırım Hanı ordusu ile güneye çekildi ve ordusundan da birçok asker firar ederek dağlara ve limanlara kaçmıştı. Böylelikle Kırım Hanlığı'nın merkezi Rus taarruzu karşısında savunmasız kalmıştı. Münih, Orkapı'yı ele geçirdikten sonra Rebiülevvel 1149 (Temmuz-Ağustos) yılında Kırım

³³³ Şirokevad teslim olan Osmanlı askerlerinin sayısını 2554 verirken Zinkeisen 2557 olarak yazmaktadır.

³³⁴ Şirokevad, a.g.e. s.101; Şemdanizade'ye göre "Ur-kal'ası muhâfazasında olanlar bilâ ceng kal'ayı amân ile küffara teslim eylediklerinde, küffâr amânma durmayup, mallarını ahz ve cümlesini esir eyledi". *Mür'i't-Tevârih*, s.64.

³³⁵ Orkapı Kalesi önlerinde Rusların ivedilikle kazandığı zafer için bkz. Keralio, *Louis-Félix Guynement de, Histoire de la guerre des Russes et des Impériaux, contre les Turcs, en 1736, 1737, 1738 & 1739, et de la paix de Belgrade qui la termina*, c. I, Paris 1780, s.11-13; G.A. Nekrasov, *Rol Rossii v evropeiskoi mejdunarodnoi politike 1725-1739 gg.*, Moskova, 1976, s.244-245.

³³⁶ Şirokevad, a.g.e. s.100; Zinkeisen, toplam kayıpların 30 asker ve 176 yaralı olarak yazmaktadır. Zinkeisen, a.g.e., s.475.

³³⁷ Zinkeisen, a.g.e., s.475.

³³⁸ Şirokevad, a.g.e. s.101; Uzunçarşılı, Or kalesinin işgalinden sonra Münih'in kaleye 12.000 muhafız asker bıraktığını yazmaktadır. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. IV/I, s.256, 12.000 muhafız askerin Or kalede bırakıldığını M. Sertoğlu da yazmaktadır. *MOT*, s.2490.

içlerine girmeye başlamıştı. Orkapı'nın Rusların eline geçmesiyle Kırım uleması, halkı ve bilhassa Abdullah Efendi'nin gayretleriyle 5-10 gün boyunca Ruslar ile çarpışılmıştı³³⁹. Fakat Rus askerlerinin Kırım Hanı ile Kırım halkını hezimete uğratması ve Orkapı kalesinin düşüşü ile Kırım yarımadasının Rus işgaline açık hale gelmesi ile Kırım halkı adına Kefe ulemasından Mehmed Efendi, Babıali'den yardım talebinde bulunmuştu³⁴⁰.

Kırım Tatarları açısından Orkapı işgaline bakacak olursak, Rusların Orkapı'ya saldırmasıyla Yedisian Tatarları da seferber olup Kırım yarımadasına yurtlarını savunmak için gitmişlerdi. Fakat Tatarların top ve cephaneleri olmadığı için Kırım yarımadasını savunabilmeleri oldukça güçtü. Rusların Doğan kalesi ile Gazikerman bölgelerine geldikleri haberi Kaplan Giray'a ulaşmıştı. Bu haberin doğru olup olmadığını araştırıp istihbarat alabilmek maksadı ile şirinlerden Sefer Gazi Mirza ve bazı komutanlar bu bölgelere gönderilmişti. Fakat Don Kazakları ile Kalmuklular, Tatarlara saldırarak püskürtmüşlerdi. Bu sırada Şirin Toktamış bin Adil Giray Mirza da çatışma sırasında kaçarken Kalmuklar tarafından katledilmişti. Orkapı'nın Münih tarafından ele geçirilmesi ile Ruslar 30.000 askerle, Kaplan Giray'ın üzerine yürüme kararı almışlardı. Kaplan Giray savaş nizamı olarak Kalgay Fetih Giray'ın emrinde olan Yedisian Tatarları ve şirin sancağını sağ tarafına ve Nureddin Arslan Giray'ı da sol tarafına almıştı. İki ordunun karşılaşması ile ilk olarak Kalgay Sultanın emrinde olan Yedisian Tatarları ile Hanın Kırım Tatarları saldırıya geçmişlerdi. Rus askerlerinin geri çekilmesi üzerine Nureddin Arslan Giray da askerleriyle birlikte sol koldan hücumla geçmişti. İki taraf arasında kalan Rus ordusu birçok askerini kaybetmişti³⁴¹. Kırım Hanı Orkapı önlerinde Çeterlik adındaki bölgede Rus ateşi sonrası atından düşmesi ile Ruslara dayanamayacağını anlamıştı. Bunun üzerine Han askerleri ile Orkapı mevziisini terk

³³⁹ *Es-Seb'üs-Seyyâr*, vr. 178b.

³⁴⁰ BOA, C. HR, nr. 4676.

³⁴¹ *Umdetü't-Tevârih*, s.173-175.

ederek Kırım içlerine çekilmişti³⁴². Böylelikle Orkapı'nın ve ardından Kırım yarımadasının Rusların eline geçmesine dair herhangi bir engel kalmamıştı.

2.10. Kılburun (Kinnbrunn) Kalesi'nin Ruslar Tarafından Zaptı

General Münih, Azak kalesini kuşatma altına alarak 1736-1739 Türk-Rus Savaşını başlatmıştı. Muhkem Osmanlı kalesi olan Azak'ın Ruslar tarafından ele geçirilmesiyle Türkler büyük bir infiale uğramışlardı. Azak kalesinin Osmanlılar tarafından gereği gibi savunulamaması sonucunda Rusların yeni hedefi Kırım Hanlığı olmuştu. Ruslar sefer yönünü ilk hedefleri olarak belirledikleri Kırım'a çevirdiler ve iyi savunulamayan Orkapı kalesini düşürdüler. Orkapı, Kırım Hanlığı'na giden ilk yoldu ve Orkapı'nın işgaliyle birlikte Kırım yarımadası savunmasız kalmıştı. Osmanlı donanması Karadeniz'den gereken desteği Azak kalesine ulaştıramayınca Kırım yarımadasına yönelmek zorunda kalmışlardı. Orkapı'nın düşüşüyle birlikte Ruslar, Türklerin Kırım Hanlığı ile olan kara bağlantısını kesebilmek için yönünü bu sefer de Kılburun kalesine yöneltmişlerdi. Ruslar, Kırım Hanlığı'nın Osmanlı Devleti ile bağlantısını karadan ve denizden kesmek niyetindeydi. Böylelikle amaçladıkları yıkımı gerçekleştirebilmek için bulunmaz bir fırsat yakalayabileceklerdi.

Kırım Hanlığı erken 18. yüzyılda 40 vilayete bölünmüş, zengin şehirleri ve verimli arazileri olan bir devlettir. Hanlığın akınlar haricinde daimî olarak tarım, hayvancılık ve ticaret gelirleri mevcuttu. Hanın yıllık gelirleri tahmini olarak 1.000 kese altın olarak bilinmekteydi. Han'a bağlı savaş zamanı silahlı güçleri ise 150.000 Tatar süvarisi ve kendisine tabi 40.000

³⁴² “Hân-ı müşârün-ileyh (Kaplan Giray) dahi a'dâ-yı dînin bu güne tedârûkat-ı kaviyye ile hücum u ikdâmlarını müşâhede ve ma'îyyetinde olan asâkir-i Tatar ile emr-i müdâfa'ada sa'y ü ikdâmları netice-bahş-ı merâm olmayacağı cizm ü muâyene idüp, tanzim-i umûr-ı memleket ve tertib-i teçhiz-i asâkir ile tekrâr avdet için cânib-i Kırım'a tahrik-i tâziyâne-i ilgâr u azîmet itmeleriyle, melâ'in-i bed-nümân hân-ı müşârün-ileyhin avdetinden sonra, bilâ-hâil ü mâni' reşide-i semt-i maksûd ve derhâl Ur Kapusu dâhiline dehşet-endâz-ı vusul ü vürûd olup...” *Subhi Tarihi*, s.306.

Nogay Tatarlarıydı³⁴³. Kaplan Giray, Rusların hücumu üzerine Babıali'den yardım talep etmişti. Bunun üzerine Babıali, Babadağı seraskeri Mehmed Paşa'ya Kırım'a yardım etmesi için emir göndermişti fakat paşa tereddüt ederek gereken yardımı gönderemediği için Kırım Hanlığı Ruslar ile tek başlarına karşı karşıya kalmışlardı. 100.000 kişilik bir ordusu bulunan Hanın ateşli silahları çok az sayıdaydı bundan dolayı beklenen zaferi elde edemeyecekti.

General Münih, 22 Mayıs'ta Orkapı'yı ele geçirdikten sonra 25 Mayıs'ta Kılburun kalesini işgal etmek için General Leontyev'in komutasına 10.000 piyade ve 3.000 de Kazak birliği teslim etmişti³⁴⁴. General Leontyev, yardımcısını Kılburun kalesi komutanına göndererek kalenin teslimini istemişti. 29 Mayıs'ta Kılburun kale komutanı ile Leontyev arasında yapılan antlaşmaya göre Osmanlı kale komutanı ve 2.000 yeniçeri askeri Özi kalesine serbest geçiş hakkı elde etmişti ve kale savaşı teslim edilmişti³⁴⁵. Kılburun kalesi diğer işgal edilen kalelere nazaran daha korumasızdı ve Rus orduları karşısında kalenin savunulamayacağını düşünen Türkler kaleyi savaşı teslim etmenin daha mantıklı olacağını düşünmüşlerdi. Böylelikle Ruslar Kılburun kalesini zayıtsız ele geçirerek Osmanlıların Özi nehrinin doğu yakasındaki hakimiyetine de son vermişlerdi. Artık Osmanlılar, Kırım Hanlığı'na karadan yalnızca Kefe seraskerliğinden destek verebileceklerdi. Bu durumda Kırım Hanlığı yarımada sıkışmış vaziyette kalarak kaderlerini Ruslara teslim etmişlerdi. Kılburun kalesini ele geçiren Leontyev ordu karargahını kale civarına kurmuştu. Leontyev kalede bulunan 250 Rus esiri serbest bırakmış, 49 silah ve 3.000 de at ganimet olarak ele

³⁴³ Zinkeisen, a.g.e., s.476.

³⁴⁴ Soloviev, *History of Russia*, s.11; Şirokorad ve Zinkeisen, Kılburun kalesinin muhasarası için Münih'in Leontyev' 13.000 asker bıraktığını yazmaktaydı fakat Uzunçarşılı bu sayının 20.000 olduğunu ifade etmektedir. Uzunçarşılı, a.g.e., s.256; Hammer'e göre Leontyev'e tahsis edilen asker sayısı 10.000 piyade ve 300 süvaridir. Hammer, *Osmanlı Tarihi*, s.454; Erbakan'a göre Kılburun kalesine gönderilen Leontyev'in komutasında 10.000 piyade ve 3.000 Kazak askeri mevcuttu. Erbakan, a.g.e., s.24; Dukakinzade Feridun, *1736-1739*, s.12; Şemdanizade, Rusların Kılburun kalesini ele geçirmek için 20.000 asker gönderdiğini yazmaktadır. "Yirmi bin kefer, Kılburun'a gelüp, mâ'adâsı adanın tûl ve arzına cevalân ederek". *Mür'i't-Tevârih*, s.64.

³⁴⁵ Şirokorad, a.g.e., s.101.

geçirmişti. Kazak kuvvetleri ise civarda bulunan ormanda gizlenmiş 30.000 koyunu ve 5.000 sığırı ele geçirmişlerdi³⁴⁶.

2.11. Kırım'da İlk Rus İstilas 1736: Mareşal Münih'in İlk Kırım Seferi

Azak, Orkapı ve Kılburun kalelerinin alınması üzerine General Münih aradığı fırsatı bulmuştu ve artık Kırım'ı işgal ve Hanlığı yok edebilmek için harekete geçmeyi planlıyordu. Mareşal Münih 25 Mayıs'ta kurmaylarını toplayarak ne yönde ve nasıl hareket edileceğini danışmıştı. Kurmayların ortak görüşüne göre merkez ordunun Orkapı kalesinde beklemesi gerektiğini ve Kırım içlerine birlikler gönderip Tatarların teslim olmasının istenmesi gerektiğini bildirmişlerdi. Lakin Mareşal Münih bu görüşü kabul etmeyip Kırım Hanlığı'na tüm orduyla birlikte ilerlenmesi gerektiğini ve Hanlığın tarihe karışması gerektiğini duyurmuştu. Mareşal Münih, Çariçeden aldığı emir üzerine Tatarlara gereken dersi vermeyi ve adını Kırım fatihi olarak duyurmayı planlıyordu. Münih, generallerinin görüşünün uygun olmadığını Orkapı'nın alınmasından sonra Kırım içlerine gidilmesi gerektiğini bildirerek Orkapı kalesinin alınmasının Kırım'ı savunmasız bıraktığını ve bulunmaz bir fırsat olduğunu bildirmişti. Münih, Orkapı'da alınan zaferin nihayete erdirilmesinin elzem olduğunu ve Kırım'a gidilmediği takdirde zaferin mutlak olmayacağını düşünmekteydi. Ayrıca Münih, Kırım içlerine küçük Rus birliklerinin gönderilmesinin büyük bir hata olacağını hakeza bu birliklerin Tatarlar tarafından kolayca imha edileceğini belirtmişti. Münih tüm Rus birliklerinin ancak topyekûn saldırıya geçerek Kırım'ı işgal edebileceklerini biliyordu. Fakat Rus birlikleri iâşe hususunda büyük sıkıntılar çekmekteydi bunun üzerine generaller Rus hükümetinden iâşe konvoyunun gelmesinin beklenmesi gerektiğini bildirmişlerdi. Lakin Münih bu görüşe de katılmayarak Tatarların toparlanmadan ani bir saldırı ile imha edilmesi

³⁴⁶ Aynı eser.

gerektiğini bildirerek iaşe sıkıntısının Kırım içlerinden temin edilebileceğini belirtmişti. Münih bu ısrarlı kararı ile orduyu riske atarak Tatarların tüm şehirlerini yok etmeyi ve düşmanın toparlanmalarına fırsat verilmeden imha edilmesini planlıyordu.

2.11.1. Kozlov'un (Gözleve) Yağmalanması

25 Mayıs'ta alınan bu karar üzerine Münih ordunun ertesi günü sefere hazır olmasını emretmişti³⁴⁷. 26 Mayıs'ta Albay Dewitz komutasında bir tabur piyadeyi ve 600 Kazak'ı Orkapı'da muhafız olarak bırakan³⁴⁸ Rus ordusu Münih komutasında Orkapı'dan Kırım içlerine (Gözleve'ye) doğru harekete geçmişti. Rus ordusu kare halinde Kırım içlerine doğru ilerlerken Kırım Tatarları tarafından etrafları çevrilmişti. Tatarlar, Ruslara topyekûn saldırma yerine vur kaç taktiği ile yıpratmaya çalışıyorlardı. Tatar süvarileri Rus ordusunun içlerine girmeye çekiniyorlardı hakeza Rusların ateşli silah üstünlüğü oklu Tatarlar süvarilerine oldukça fazla zayıat veriyordu. Tatarlar, Rusların ateş menziline girdikleri anda top atışları sayesinde kolayca dağılabiliyorlardı. Ruslar, Tatarların baskısı altında Kozlov (Gözleve) yönüne doğru ilerlemeye başladılar. 29 Mayıs'ta Rus ordusu Balçık adı verilen kıstağa varmıştı ve karşı tarafa geçmek mecburiyetindeydiler. Öncü Kazak birlikleri ordunun geçişi için uygun bölge keşfine çıkmışlardı ve ardından da Rus merkez ordusu gelmekteydi. Kazak birlikleri ile Rus ordusu arasında 1.500 adımlık mesafe açılmıştı ve 200 adet Tatar süvarisi bu boşluğa girmeye muvaffak olmuştu³⁴⁹. Kazak birlikleri ile Rus ordusu arasına giren Tatarlar orduya saldırmak yerine iaşelere ve ağırlıklara yönelmeyi tercih etmişlerdi. Bu sırada Rus topçu kuvvetleri Tatarların üzerlerine top atışlarında bulundukları için Tatarlar bölgeden çekilmek zorunda kalmışlardı. Böylelikle Rus ordusu tekrar toparlanma fırsatı bulmuşlardı.

³⁴⁷ Solovyev'e göre Kozlov'a gönderilen Rus ordusu 24 Mayıs günü hareket etmişti. Soloviev, *History of Russia*, s.11.

³⁴⁸ Zinkeisen, a.g.e., s.476.

³⁴⁹ Şirokorad, a.g.e. s.102.

Eğer ki Kazaklar ile Rus merkez ordusu arasında giren küçük Tatar süvarilerine destek gelmiş olsaydı Rus ordusu haliyle fazla zayıf verebilirdi.

30 Mayıs'ta Kozlov yakınlarında General Münih ordusuna bekleme ve kamp kurma emrini vermişti. Münih, Tatar süvarilerinin 12 mil mesafede olduğu haberini aldığı anda grenaderleri, 1.500 atlı drangonları ve 200 Don Kazak süvari birliklerini Tuğgeneral Gein'in emrine vererek ertesi sabaha ani saldırı emri vermişti³⁵⁰. Tuğgeneral Gein ordusuyla gece yola çıkıp Münih'in emri üzerine gün ağırdığında düşmana saldırmak için hazırlıklarını yapmaya başlamıştı. Don Kazakları öncü kuvvet olarak Tatar süvarilerini³⁵¹ uykuda yakalayıp ani olarak saldırıya başlamışlardı fakat Tuğgeneral Gein asıl ordusuyla Kazakları geriden takip ediyordu bundan dolayı saldırıya katılamamıştı. Tatarlar, Kazakların ani saldırısı karşısında şoka girerek kaçışmaya başlamışlardı fakat Kazakların gerisinde destek ordusunun olmadığını gören Tatarlar toparlanıp Kazaklara karşı saldırıda bulundular. Kazaklar, Tatarların bu karşı saldırısına dayanamayıp büyük kayıplar vererek geri çekilmek zorunda kaldılar. Tuğgeneral Gein'in asıl ordusuyla geldiğini gören Tatar süvarileri Kazakları takipten vazgeçtiler ve böylelikle Kazak ordusu yok olmaktan kurtulmuştu. Gein'in ordusuyla savaş meydanına gelmesi sonucu Tatarlar geri çekilmek zorunda kaldılar ve Rus kuvvetleri Tatarlara ait birkaç çadır ve at yemi ele geçirmiş oldular. Bu baskın sonucunda 150 Tatarlardan 150 de Kazaklardan asker kaybı yaşanmıştı³⁵². General Münih baskın sonucunda asıl orduyla tekrar sefere kaldığı yerden devam etme kararı aldı ve Tatarların bozguna uğradığı yere gidip kamp kurdu. Münih, Gein'e Tatarları ani baskınla yok etme emri vermişti fakat Gein başarısız olduğu için Münih tarafından askeri mahkemeye sevk edildi.

³⁵⁰ Aynı eser.

³⁵¹ Don Kazaklarının 30 Mayıs günü başlattıkları ani saldırıda hedef Hanın torununun çadırıydı.

³⁵² Aynı eser; Soloviyev'e göre öldürülen Tatarların sayısı birkaç yüz idi ve Ruslar da 100 asker kaybetmişti. Soloviev, *History of Russia*, s.11.

Tuğgeneral Gein'in *Dvoryanlık* (zâdegânlık) sıfatı ve tuğgenerallik rütbesi elinden alındı ve er rütbesiyle dragon birliklerinde göreve tayin edildi.

31 Mayıs'ta Rus ordusu Khodzhabakh köyünün karşısında ve Orkapı'ya 59.4 km uzaklıktaki bir alanda kamp kurdu. Bu sırada Münih, Leontyev'i 13.000 asker ile Kılburun kalesini ele geçirmesi için seferber etmişti. 5 Haziran'da General Münih ordusuyla Kozlov'a vardı. Münih, tüm grenaderleri, Don ve Zaporog Kazak birliklerini General Mangus'un emrine vererek şehri işgal için sevk etti. General Mangus, Kozlov'a saldırı için hazırlıklarını yaparken Tatarlar şehri yakmış, şehirde bulunan Osmanlı garnizonu 30 büyük tekne ile İstanbul'a, Tatar birlikleri ve halk da hanlığın başkenti olan Bahçesaray'a doğru geri çekilmişlerdi. Ruslar, Kozlov'a girip şehri yağmalamaya başlamışlardı. Rus askeri, Kozlov'da 40 Ermeni tüccarını, 21 pare top ve çokça kurşun ele geçirmişti. Ayrıca Ruslar Kozlov'da askerin iâşesi için 24 günlük erzak da ele geçirmişlerdi. Kazak birlikleri şehirden ve civarından 10.000 koyunu ve Rus askerleri de çokça yemek yerken kullanılan bakır ve gümüş kapları, incileri, simli kumaşları ve muhtelif eşyaları ganimet olarak ele geçirmişlerdi³⁵³. Kozlov o dönemde 5.000 ev ve birçok caminin bulunduğu ve ticaret sayesinde büyük bir gelir kapısı olan bir şehirdi. Fakat Rus ateşli silahlarının etkisinden korkan ve dağılan Tatarlar eski kale de olan Kozlov'u tek kurşun atmadan terk etmişlerdi. Kozlov'un ele geçirilmesinden sonra Münih planladığı gibi askerin iâşesini Tatarlardan karşılamaya başlamıştı. Kozlov'un savaşız ele geçirilmesiyle iâşesi azalan Rus askerleri ihtiyaçlarını karşılamaya başlamışlardı bu vaka da Rus askerlerinin maneviyatlarını güçlendirmekteydi. Kozlov'dan ele geçirilen buğdaylarla Rus ordusu 34 günlük iâşelerini karşılayacaktı. Kozlov'un alınması üzerine General Münih, Çariçe Anna'ya bir mektup

³⁵³ Aynı eser, s.103.

yazarak, neredeyse ordunun elinde hiçbir malzeme ve i  e kalmadığını fakat sefere devam kararı alarak erzak ve i  e problemlerini düşmandan tedarik etmeye çalıştığını iletmişti.

2.11.2. Bahçesaray'ın Yağmalanması

Mareşal Münih güçlü ateş desteğiyle Orkapı'yı ele geçirerek Kırım'a giden yolu a  mı  tı. Kırım i  lerine ilerleyen Rus ordusu, Tatar süvarilerinin vur-ka   taktikleriyle yıpratılmaya çalışılmaktaydı. Fakat Rusların güçlü ateşli silahları sayesinde Tatar süvarileri ordunun i  lerine sokulamamaktaydı ve etkisiz halde Rusları takip etmekteydiler. Münih, Gözleve'ye 5 Haziran'da girerek şehri yağmalamıştı ve Rus ordusu önemli derecede i  e eksikliklerini tamamlamışlardı. Münih, Gözleve'den sonra yönünü Kırım Hanlığı'nın başkenti olan Bahçesaray'a çevirmişti.        Münih, Orkapı'nın alınmasından sonra hanlığı yok etmek maksadıyla Kırım i  lerine girmişti ve başkenti almadan bu amacına ula  amayacaktı. Kırım Hanlığı'na iyi bir ders verebilmek maksadıyla Münih 11 Haziran'da ordusuyla birlikte Gözleve'den çıkıp Bahçesaray'a doğru yola koyuldu. Ruslar, Tatarları   a  ırtabilmek maksadıyla ordunun Orkapı'ya doğru geri çekilmeye başladığı haberini yaymaya başlamışlardı. Tatarlar, Rusların geçebilecekleri yolları ateşe vermeye başlamışlardı. Tatarların amacı Rus ordusunu i  sesiz ve susuz bırakmaktı ve böylelikle yorgun ve i  sesiz Rus ordusu kendi topraklarına geri d  nebileceklerdi. Fakat Ruslar, Bahçesaray'ı yağmalamayı amaç edinmişlerdi ve bunu başarmadan geri dönmeyi düşünmüyorlardı. General Münih, 12 Haziran'da iki dragon ve dört piyade bölüğünü ve 100-200 kadar Kazak birliğini Tuğgeneral Lassi'nin ve General   zmailov'un emrine tahsis ederek Bahçesaray'ın ta  ralarını ve köylerini yağmalaması için öncü olarak göndermişti. Ruslar, Tatarlar ile mücadeleye giriştiler fakat Tatarlar daha fazla dayanamayıp Bahçesaray'ın merkezine çekildiler. Tatarlarla girişilen çatışmada Ruslar bir subay ve iki Kazak askerini

kaybetmişlerdi ve bir subay ve 20 asker de yaralanmıştı. Ruslar taşradan çokça sığır ganimet ele geçirerek merkez karargâha götürmüşlerdi. Ele geçirilen bir esirden Kefe'ye demir atan Osmanlı kaptan-ı deryası Canım Mehmet Paşa'nın 6.000-7.000 civarında askeriyle yardıma geleceğinin haberini almışlardı³⁵⁴.

Mareşal Münih, 17 Haziran'da ordusuyla Bahçesaray vadisinin eteklerine ulaşmıştı. Tatar askerleri Bahçesaray'ın yüksek mevkillerine konuşlanmıştı. Bahçesaray şehri bir vadi konumunda olduğu için etrafı tepelerle çevriliydi ve Rus ordusunun şehre ulaşabilmesi için tepelerin arasından geçmesi gerekmekteydi. General Münih, Rus ordusunun, Tatarlar tarafından fark edilmeden şehre varmasını hedeflemekteydi. Aksi taktirde Tatarlar tarafından dar alanda sıkıştırılıp etkili bir şekilde etrafı sarılarak imha edilme imkânı dahi vardı. Bundan dolayı Mareşal geride topları ve ağırlıkları general Şpigel'in komutasında bırakarak özel birlikleri ile önden şehre doğru yola koyulmuştu. 17 Haziran akşamı Rus ordusu sessiz ve düzenli bir şehre doğru yola koyulmuştu ve Tatarlar, Rus ordusunu fark etmemişlerdi bile. Ertesi günün şafağında Tatar askerleri, Rus ordusunu kamp kurdukları mevkiinin önlerinde görünce şaşırmışlardı. Tatar süvarileri ile yeniçeri birlikleri vakit kaybetmeden öncü Don Kazak birliklerine ve Vladimir piyade bölüğüne ani saldırı ile Rusları dağıtmıştı. Don Kazakları çarpışmanın şiddetinden ağır yara alıp geri çekilmişlerdi ve Vladimir piyade bölüğünden de Tatarlar bir top ele geçirip savaşın gidişatını kendi lehlerine çevirmişlerdi. Fakat Mareşal Münih ivedilikle tedbir alıp General Lassi'nin emrine beş piyade bölüğü ve birkaç top verip cepheye sürmüştü. Rusların takviye aldığını ve ağır bombardımana başladıklarını gören Tatar-Türk ordusu ele geçirdikleri topu da bırakarak geri çekilmek zorunda kalmıştı. Böylelikle Rus ordusu muhtemel bir yenilginin önüne geçip birçok kayıp

³⁵⁴ Aynı eser, s.104.

ve 284 esir³⁵⁵ vererek Bahçesaray önlerinde hrin ele geçirilebilmesi için mühim bir galibiyet kazanmışlardı.

Tatarlar, Bahçesaray önlerinde aldıkları mağlubiyet sonrasında başkenti terk edip geri çekilmişlerdi. Bunun zerine Rus ordusu Bahçesaray’a girip hri yağmalayıp ateşe vermişti. Böylelikle Kırım Tatarlarının başkenti Bahçesaray, General Münih’in kumanda ettiği Rus kuvvetleri tarafından 17 Haziran 1736 tarihinde işgal edilip amansız bir şekilde yağma ve tahrip edilmiřti³⁵⁶. Bahçesaray’da bulunan Hacı Selim Giray’ın inşa edip vakfettiği kütüphane, Cizvitlerin kütüphanesi, 2.000 ev ve Kırım hanlarının sarayı Ruslar tarafından yakılmıřtı³⁵⁷. General Münih, 19 Haziran’da Bahçesaray yakınlarındaki Alma nehri sahilinde kamp kurup topların ve ağırlıkların gelmesini beklemişti. 23 Haziran’da Mareşal, 8.000 askerden mürekkep orduyu 2.000 Kazak ve 10 top ile destekleyerek Kalgayların ve mirzaların yaşadığı Bahçesaray’ın kuzeydoğusunda bulunan Akmescid’e (Sultan-Saray şimdiki Simferopol) gndermiřti³⁵⁸. şehre varan Rus ordusu mukavemetle karşılaşmadan işgali gerçekleştirmişti. Ruslar Akmescid’ten çokça ganimet ele geçirmişlerdi ve akabinde çoğu kârgir olan 18.000³⁵⁹ haneye sahip şhri ateşe vermişlerdi. Akmescid’in ateşe verilmesinden sonra Ruslar, Bahçesaray’a dönerken Tatarların saldırılarına uğramışlardı. ıkan atışmada Ruslar, Tatarlar saldırısını geri püskürtmüştü ve 4 Rus askeri ve 8 Kazak askeri lmřt³⁶⁰.

³⁵⁵ Aynı eser; Soloviev, *History of Russia*, s.12.

³⁵⁶ S. Solovyev, *İstoriya Rossii*, c. IV, s.1344; W. Barthold, “Bahçesaray”, *İslam Ansiklopedisi*, c. II, s.225-227; B. Spuler, “Bāghe Sarāy”, *The Encyclopaedia of Islam (new edition)*, c. I, s.893-894; N. Kurat, *Türk Kavimleri*, s.242.

³⁵⁷ Uzunçarşılı, a.g.e., s.256; Kurat, *Türk Kavimleri*, s.262; Hammer, *Osmanlı Tarihi*, s.454.

³⁵⁸ şirokorad, a.g.e., s.105.

³⁵⁹ şirokorad’a göre 18.000 hane bulunmaktaydı fakat Hammer bu sayının 1.800 olduğunu zikretmektedir. Hammer, *Osmanlı Tarihi*, s.454.

³⁶⁰ şirokorad, a.g.e., s.105.

2.12. Rusların Kırım'dan Çekilmesi

Münih'in Kırım yarımadasını işgal ettiği sırada Ruslara tabi Kalmuk Hanı Donduk Obmo da Kuban Tatarlarını bozguna uğratıp Kuban Hanını ve 200 mirzasını Rusya Devleti'ne tabi olmaya zorlamıştı. Kalmuk akınının başlama sebebi Kasım 1736'da Tatar Yetişkul ordasının Kalmuk Hanı Donduk Obmo'ya akın düzenlemesiydi. Ataman Krasnoşek ve Yefremov 4.000 kişilik Don Kazak birliği ile Kalmuk Hanının yardımına yetişmişti. Tatar akınına karşı 20.000 Kalmuk ordusu ile 4.000 kişilik Don Kazak ordusu birlikte Kuban'ın kuzeyinden Kırım'ın sağ cenahına kuzey-doğudan girerek Azak sahiline kadar akında bulundu³⁶¹. Donduk Ombo, Kuban Hanı Bahtı Giray'ın ağaç surlarıyla çevrili başkenti Kopil'i işgal etti. Kalmuklar 1736 yılının 1 ile 15 Aralık tarihlerinde Kuban bölgesini baştan sona yağmaladılar. Kalmuklar geçtikleri yerleri yakıp yıktılar geriye kalanları da yanlarına ganimet olarak aldılar. Kalmuklar, Kuban akını sırasında 10.000 kadın ve çocuk, 20.000 at ve büyük miktarda sığır sürüsü ele geçirmişlerdi³⁶². Kuban Hanının Kalmuklara tabi olması koşuluyla Kuban Tatarları 15.000 süvarisiyle Kalmuk ordusuna katılmıştı³⁶³. Diğer taraftan Bahçesaray'ın ve Akmesid'in Ruslar tarafından yağmalanmasından dolayı Tatar birlikleri dağların eteklerine ve Osmanlı birlikleri de Kefe'de bulunan Türk garnizonuna çekilmişlerdi. Bahçesaray civarında bulunan Rus ordusunun etrafında küçük gözcü Tatar süvarileri gezmekteydi ve Kırım'da Rusları durdurabilecek herhangi bir güç kalmamıştı. Kırım Hanlığı'nın neredeyse tamamı Rusların kontrolüne geçmişti ve Mareşal yönünü Kırım yarımadasında ki tek işgal edilmemiş Kefe şehrine çevirmişti. Fakat Rus ordusunun yarısı hasta konumdaydı (skorpit hastalığı³⁶⁴), asker aşırı sıcaklardan etkilenmişti, askerin cebri yürüyüşe dayanacak takati

³⁶¹ Şirokorad, a.g.e., s.106.

³⁶² Aynı eser.

³⁶³ Hammer, *Osmanlı Tarihi*, s.456.

³⁶⁴ Seyyyid Rıza'ya göre Ruslar, Bahçesaray ve Gözleve'yi tahrip ettikleri sırada ordu içerisinde tâûn (bulaşık yayılan her hastalığın adı) ve veba benzeri verem ortaya çıktığını nakletmektedir. *Es-Seb'üs-Seyyâr*, vr. 178b.

kalmamıştı ve son olarak da Prens de Hesse-Hombourg'un Kefe seferine karşı görüşleri vardı. Diğer taraftan Münih, Osmanlıların Kefe'ye asker sevki yaparak müdafaasını güçlendirdiğini³⁶⁵ ve serdar-ı ekremin Bender bölgesine hareket ettiğini haber alması üzerine isteksizce ordusunu Orkapı'ya sevk etmek zorunda kalmıştı (1149 Rebiülevvel/1736 Temmuz). Petersburg hükümetinin ordunun Perekop'a geri çekilmesinden hoşnut olmamasına karşılık Münih, kendisini savunarak Orkapı, Azak ve Kılburun gibi kalelerin ele geçirildiğini ve Kırım yarımadasının yağmalandığını ileri sürerek büyük bir zafer kazanıldığını hükümete iletmişti. Ayrıca Münih, ordu ile ana karargâh arasında iletişim sıkıntılarının yaşandığını ve iaşenin yetersiz olduğunu ileri sürerek geri çekilme kararı aldığını hükümete bildirmişti.

Rusların geri çekildiklerini gören Tatarların cesareti artmıştı ve Rusların geçebileceği yolar ateşe verilmişti. Kırım Tatarları çete savaşı yürüterek Rus ordusunu taciz etmekteydi, zahire ve su bulmalarına da mâni olmaktaydılar. Bundan dolayı Rus ordusunda pek çok hastalık tevarüs etmişti, oldukça fazla da yaralıları vardı ve erzakları ise tükenme noktasına gelmişti. Mareşal ordusuyla 13 Haziran'da Alma nehri kıyısına oradan da Salgur nehrini aşarak 6 Temmuz günü tekrar Orkapı'ya ulaşmıştı. Rusların iaşe sorunu sürmekteydi ve Tatar süvarileri iaşe temin eden Ruslara baskınlar düzenlemek suretiyle askerleri erzaksız bırakıyorlardı. Bazı zamanlar Tatarlar, Orkapı'daki Rus askerlerine ait sürüleri de baskınlarla ele geçiriyorlardı. Hatta Münih'in Ukrayna'dan beklediği destek kuvvetin ve iaşe erzağının gelmemesi sebebiyle ordu iaşesiz kalmış ve birçok asker hastalıktan ve kıtlıktan ölmüştü. Böylelikle Rus ordusunun maneviyatı Tatar baskınları ve iaşe sıkıntısı sebebiyle kırılmaktaydı. Hatta Mareşal iaşe sıkıntısı sebebiyle Don ve Zaporog Kazaklarını dağıtmıştı.

³⁶⁵ Osmanlılar, Kırım'ın yağmalanması haberini aldıktan sonra Kefe kalesine muhafazası için doğudan 31., 68., Trabzon'dan 5., 33., Varna'dan da 3 yeniçeri ortası ile 300 topçu eri toplamda 5.000 asker sevk etmişti. Erbakan, a.g.e., s.25.

Ukrayna'dan gönderilen iaşelerin Orkapı'ya ulaşmadan Tatar süvarileri tarafından ele geçirilmesiyle daha da zor durumda kalan Mareşal yapılacak başka bir şey kalmadığından Orkapı kalesinin tüm hisarlarını yıkıp Ukrayna'ya çekilme kararı almıştı. Rus kaynaklarına göre Rus ordusunun Kırım işgali sırasında yaşadığı iaşe sıkıntısı yanında Osmanlı-Tatar askerlerinin gerilla tarzı savaş taktikleri ve kış şartlarının elverişsiz ortam yaratmasından dolayı Rus ordusu Ukrayna'ya geri dönme kararı almıştı³⁶⁶. Münih, Orkapı'daki esir edilen Türk muhafız kıtasını Özi nehrinin kenarındaki Voronoy kasabasına gönderdikten sonra 24-27 Temmuz arasındaki günlerde Orkapı kalesini bütün istihkâmları ve levazımlarıyla birlikte havaya uçurdu ve şehrin tamamını ateşe verip geçitte bulunan hendeği doldurttu. Böylelikle Kırım yarımadasına tekrar muhtemel Rus saldırıları için bir engel kalmamış oldu. Münih, Tümgeneral Leontyev ve General Tarakanov'un kılıç darbesi olmadan ele geçirdikleri Kılburun'u Özi kalesindeki Türklere bırakmak istemiyordu. Bundan dolayı Mareşal, Leontyev'e Kılburun kalesini yıkıp merkez orduya katılması hususundan emir gönderdi. 23 Ağustos günü de Tümgeneral Leontyev, Kılburun kalesini yıkıp Münih'in Ukrayna'da ki ordusuna katılmıştı³⁶⁷. Leontyev'in erzak ve iaşe ile merkez ordusuna katılması Mareşal'i bir nebze olsun rahatlatmıştı çünkü orduda iaşe kıtlığı hat safhadaydı. Ukrayna'ya varan Münih'in ordusu tükenmiş bir vaziyette idi ve ordunun asıl sayıları yarı yarıya inmişti. Ordu Samara nehrine ulaştıktan sonra kış karargâhlarına dönmek üzere terhis edilmişti. Mareşal Münih'in Ukrayna'ya varmasıyla yaptığı ilk iş ordunun sefer sonrasındaki durumuydu. Yapılan teftişler sonrasında Münih'in hassa birliklerinin yarısı yok olmuştu ve geriye kalan asıl güçleri ise hastalıktan ve cebri yürüyüşlerden dolayı kırılmıştı. 1736 Kırım seferine iştirak eden Kristof Manşteyn anılarında “İnsanların ezilip bittiğini, birçoğunun yürüyüş

³⁶⁶ Mareşal Münih'in 1736 Kırım seferi ve işgal sonrası geri dönme kararı için bkz. *Sbornik Imperatorskogo Russkogo Istoriceskogo Obşcestva*, t. 76, Sankt Petersburg, 1891, s.501-547; *Sbornik*, t. 80, Sankt Petersburg, 1892, s.1-32; Keralio, a.g.e., c. I, s.25-84; Mannstein, a.g.e., s.127-188; Nekrasov, a.g.e., s.245-248.

³⁶⁷ Zinkesine'e göre Leontyev, Kılburun kalesini yıkıp 4 Ağustos günü çok sayıda at ve 20.000 koyunla birlikte Durička Nehri'ndeki Münih'in merkez ordusuna katıldı. Zinkesine, a.g.e., s.479.

sırasında öldüğünü biliyorum. Bu sefer sırasında bazı subaylar dahi açlıktan ve gıdasızlıktan hayatlarını kaybettiler” diye yazmaktadır³⁶⁸. Şirokorad’a göre 1736 Kırım seferinde Rus ordusu, 2.000’den daha az asker ya ölmüş ya da esir olmuştu, cebri yürüyüş ve hastalıklardan dolayı da toplamda 30.000 askerini kaybetmişti³⁶⁹. Göynüklüye göre Kırım seferi sırasında Rus ordusunun 30.000 askeri ölmüş, 20.000 askeri de Tatarlar tarafından esir alınmıştı. Ayrıca Don Kazaklarının hetmanı ve 3 askeri de istihbarat alınmak üzere esir edilip İstanbul’a gönderilmişti³⁷⁰. Şemdanizade, Ruslar tarafından Kırım’ın istilasını ve geri çekilen Rus askerlerinin Tatarlar tarafından nasıl takip edilip tacizlerde bulunduklarını şöyle aktarmıştır: “Kırım’ı vîrân eyledi; hatta pâ-y-taht-ı Kırım olan Bağçe-Saray’ı dahi ihrâk eyledi ve Ak-Mescid tarafından Ur taşrasına çıkup, diyârına gittikde akabinden Tatar ayrılmayıp Sahrâ-yı Tih’den seksen sâ’at mesâfeye dek, bulduklarını esîr ettiler ve zahîrelerini kesmekle cû’dan yevmiye beşer ve altışar yüz kâfir helâk ve telef oluridi”³⁷¹.

Kırım seferinin Rusya açısından kazançlarına bakıldığında en ön plana çıkan Azak’ın alınmasıydı. Bu stratejik Türk kalesinin ele geçirilmesi haricinde Kalmuk Hanı Donduk Ombo’nun Kuban Tatarlarına boyun eydirmesi de diğer bir önemli kazançtı. Donduk Ombo 5.000 kişiden oluşan Kuban Nehri kenarındaki bir Tatar birliğini yok edip halkı köleleştirmesinin haricinde Mayıs ayında 30.000 kişiden oluşan başka bir Tatar boyunu da kuşatma altına alıp daha sonra Rusya’ya tâbi kılmıştı. Nihayetinde Kuban Hanı dahil 200 mirza Kalmuk Hanı nezdinde Rusya’ya tâbi konuma gelmişti³⁷². Kalmuk Hanı, Çariçenin emri üzerine Aralık ayında Don Kazaklarıyla desteklenen 25.000 kişilik ordusuyla tekrar Kuban’a yöneldi ve başkent Kapil’i alarak Azak Denizi’ne kadar olan tüm Kuban’ı Rusya

³⁶⁸ Şirokorad, a.g.e. s.106.

³⁶⁹ Aynı eser.

³⁷⁰ *Târîh-i Göynüklü*, s.429.

³⁷¹ *Mür’i’t-Tevârih*, s.64.

³⁷² Zinkeisen, a.g.e., s.480.

adına işgal altında tuttu. Kalmuklar, Aralık ayı seferinde 30.000 insanı katletmişti ve birçok ganimet ele geçirmişti³⁷³. Rusya, Kırım seferini görkemli bir şekilde kutlayarak Tania'nın özgürleştiğini ve dünya barışının korunması için Kırım'ın bir Rus eyaleti haline getirileceğini ilan etti. Fakat Rusya, Kırım seferindeki başarılarını oldukça abartmaktadır. Sefer nihayetinde elde tutabildikleri sadece Azak kalesidir. Savunmasız Kılburun ve Kuban bölgelerini işgal ve tahrip ettikten sonra Kırım içlerini yağma ettiler ve çaresiz Kırım Tatarlarının lanetini ve intikam yeminlerini almaktan başka bir şey yapamadılar. Sefer sonunda Rusya askerlerinin yarısının yani 30.000 askerini de kaybettiler. Böylesine teçhizatlı ve topraklarla desteklenen bir ordunun hala Orta Çağ'dan kalma tekniklerle savaşan Tatarlara karşı aldığı zaferleri abartarak kutlamaları Rusların hala Tatarlara karşı tarihten kalan aşağılık kompleksinin olduğunu göstermektedir.

Diğer taraftan da Kırım'da yaşanan Rus istilasından dolayı Tatarlar ile arası açılan Kaplan Giray zaten felç geçirdiği için ata binmekte bile zorlandığından dolayı azl edilip yerine Kalgay Fetih Giray, Kırım Hanı olarak atanmıştı (Rebiülahir 1149). Rusların Orkapı'yı boşaltarak Ukrayna'ya dönmesi üzerine Kaplan Giray'da Orkapı yakınlarında Yalnız Ağaç denilen yerde bulunmaktaydı. Bu sırada Kaplan Giray'a azledildiği haberi ulaşmıştı. Türkleri ve Tatarları, Kırım Hanlığı'nın tarihinde gördüğü ilk Rus istilası derinden yaralamıştı. Hatta Kırım Tatar halkı 1736 senesinde yaşanan Rus işgali için "*Zîr-i tâziyânemizde eben-an-ced perverde ve esîrimiz olan Moskov bu kadar hasâret eyledi. Bizler ne güne kaldık*"³⁷⁴ diyerek serzenişte bulunmuştu. Daha önce de Ruslar, Kırım'a girmeye çalışmışlardı (1683-1699) fakat Tatarların güçleri ve cesaretleri buna mâni olmuştu. Şimdi ise Kırım Tatarlarının tüm maneviyatı kırılmıştı ve gururları da yerle yeksan olmuştu. Eski devirlerde olduğu gibi artık

³⁷³ Aynı eser.

³⁷⁴ Ahmed Câvid, a.g.e., s.67.

Rus topraklarına akın yapamaz hale gelmişlerdi. Tatarlar için bu büyük onur kırıcıydı çünkü daha önceki devirlerde Rus topraklarına istedikleri gibi girip çapul faaliyetlerinde bulunabiliyorlardı ve önlerine çıkan Rus kuvvetlerini cesaretleri sayesinde bozguna uğratabiliyorlardı. Şimdi ise Rus kuvvetleri karşısında ateşli silahların verdiği üstünlük sayesinde başarısız olup kolayca dağılıbiliyorlar. Bu vaziyet karşısında Kırım Hanlığı'nın sadece Tatar kuvvetleriyle korunamayacağı anlaşılmıştı. Bundan dolayı Osmanlılar, Kırım'ın Ruslara karşı Osmanlı askerleri tarafından savunulabilmesi için Trabzon valiliğine ve Kefe seraskerliğine Mehmed Paşa atanmıştı. Mehmed Paşa'nın vefatı üzerine Ali Paşa tayin edilmişti. Fakat Ali Paşa'nın da vefatı üzerine II. Mengli Giray'ın ricası üzerine eski Bender seraskeri Giritli vezir Numan Paşa tayin edilmişti (1152 Muharrem/1739 Nisan)³⁷⁵. Ayrıca seraskerliğe Şahin Mehmed Paşa tayin edilip Mısır askerleri de Kefe muhafazasına gönderilmişti. Fakat Şahin Mehmed Paşa'nın 1736 yılının sonlarında vefat etmesi ile yerine Rumeli valisi ve Niş muhafızı olan Muhsinzade Abdullah Paşa³⁷⁶ sadrazam olarak atanmıştı. Anadolu Valisi Genç Ali ve Karaman Valisi Memiş Paşaların da ordu-yu hümayuna katılmaları hususunda emir çıkarılmıştı.

Mareşal Münih'in Kırım seferinden muzaffer olarak Ukrayna'ya dönmesi üzerine orduda yapılan teftiş sonrası alınan büyük asker kayıplarından dolayı eleştiri okları Mareşale yöneltilmişti. Osterman ve Çariçe Anna, Münih'ten sefer boyunca kaybedilen askerlerin

³⁷⁵ BOA, MD, 145, s.393, 425.

³⁷⁶ Abdullah Efendi 1703 Edirne Vak'ası'ndan sonra birinci defterdarlık görevini üstlendi. Sadrazam Damat Çorlulu Ali Paşa'nın kızı ile evlenip 1706 senesinde sadrazam kethüdası oldu. Mora yarımadasının Venedik'ten alınması üzerine 1715 senesinde Mora defterdarlığına getirildi. Abdullah Efendi Rumeli beylerbeyi olarak vezirlik rütbesini aldı (1716). 1718 yılında Yeniçeri Ağası olarak atandı. Topal Osman Paşa'nın Rumeli beylerbeyi olarak atanmasından dolayı kendisine Bosna valiliği tevdi edildi. 1730 yılında I. Mahmud tarafından kendisine ikinci kez Yeniçeri Ağalığı görevi verildi. Hekimoğlu Ali Paşa'nın Nisan 1736 tarihinde Bosna valisi olarak atanması üzerine Abdullah Paşa'ya üçüncü kez Rumeli beylerbeyliği görevi verildi. Şahin Mehmed Paşa'nın vefatı üzerine Bender seraskerliği görevi Abdullah Paşa'ya tevdi edildi. Sadrazam Silahdar Mehmed Paşa'nın azledilmesi üzerine mühr-ü hümayun 5 Ağustos 1737 tarihinde Bender Muhafızı olan Muhsinzade Abdullah Paşa'ya tevdi edildi. Sadrazam Abdullah Paşa ordu ile İstanbul'a avdet etti ve Sultana sancak-ı şerifi teslim ettikten sonra görevden azl edildi. Muhsinzade Abdullah Paşa'nın sadrazamlık görev süresi 6 Ağustos 1737-19 Aralık 1737 tarihleri arasında dört ay on dört gündür.

sebeplerinin izahatını istemiş ve Münih de kendisini savunabilmek amacıyla Çariçe Anna'ya mektup gönderip izahat vermişti. Münih'in asker kayıpları konusunda birçok eleştirisi bulunmaktadır. Bunlardan ilki Lassi'nin Azak kuşatmasına geç katılması ve ardından Kırım seferine iştirak etmemesiydi. Lassi bu eleştiri hakkında Azak kuşatmasına kısa zamanda vardığını ve kalenin karadan ve denizden kuşatılması için hazırlıklara başladığını yazmıştı. Rus kadırgalarının Azak Denizi'nden Karadeniz'e açılmadığını ve bundan dolayı deniz yoluyla Kırım'a geçemediğini iletmişti. Kara yolundan Kırım'a inilmesinin imkânsız olduğunu bunun sebeplerinin de Azak kalesinin hala işgal edilmediğini ve at ve araba gibi ulaşım araçlarının sayısının yeterli olmadığını ilave etmişti. Lassi, Azak'ın 4 Temmuz günü ele geçirildiğini, Azak savunması için yeterli miktarda garnizon bıraktığını ve General Kont Douglas'ı iki dragon birliği ile İzum taraflarından Kırım'a sevk ettiğini iletmişti. Ayrıca 5.000 ağır piyade askeri ile 300 ağır süvari birliğini 2 Ağustos günü steplerden Perekop'a sevk ettiğini yazmıştı. Ardından Lassi, Münih'ten mektup alarak kendisinin Perekop'tan ayrıldığını bildirmesi üzerine kendisi de ordusu ile İzum'a yola çıkarak Münih ile buluştuğunu iletmişti³⁷⁷. Nihayetinde Lassi yazdığı savunma mektubu ile kendisini aklamıştı fakat Münih hakkında iddia edilen eleştiriler hala geçerliliğini korumaktaydı. Mareşal Münih ise Kırım'da yeterli iaşenin olmaması, Ukrayna ile olan irtibatın yeterli şekilde sağlanamaması ve Kırım seferi sırasında komutanlarının kendisine karşı karşıt görüşlerde olmalarından dolayı birçok askerin öldüğünü ve Kırım seferinin istenilen şekilde tamamlanamamasında etkili olduğunu bildirerek savunma yapmıştı.

³⁷⁷ Soloviev, *History of Russia*, s.15.

2.13. Kırım Tatarlarının Ruslar Karşısında Başarısız Olmalarının Sebepleri

Ateşli silahların kullanılmaya başlandığı XIV. yüzyıldan XVIII. yüzyıla kadar geçirdiği evre ile süvarilerin savaşlardaki etkinlikleri kaybolmaya başlamıştı. XVII. yüzyılda Avrupa’da başlayan yaygın ateşinin kullanılmaya başlanmasıyla birlikte tüfekli piyade taburlarının savaşlardaki etkinliği artmaya başladı. Osmanlı Devleti bu gerçeği ilk olarak 1593-1606 Avusturya savaşlarıyla görmeye başlamıştı. Tımar sisteminin bozulmasıyla birlikte atlı askerlerin sayısında azalması ve sipahilerin geçen yüzyıldaki gibi etkin olamayışı yüzünden kapıkulu piyadelerine olan ilgi artmıştı. Bundan dolayı Osmanlıların ordu dağılımında XVII. yüzyıldan itibaren tüfekli yeniçeri sayıları artmaya başlamıştı. XVIII. yüzyıla gelindiğinde 1683-1699 Uzun Savaşlardan yorgun çıkan Türkler piyadenin yanında topçu ocağının etkinliğini artırma yoluna gitmişlerdi. Humbaracı Ahmed Paşa’nın girişimleriyle Humbaracı Ocağı kuruldu ve ateşli silah desteği Avrupa’da olduğu gibi artırılmaya çalışıldı fakat Kırım Tatar ordusunda bu gelişme görülemedi. Tatar süvarileri arasında piştov gibi kısa tüfekler bilinmekteyken onlar hala ok ve mızrak kullanmaya devam ettiler. Çünkü alıştıkları ve gelenekleri üzere at üzerinde ok atma konusunda genetik yetenekleri vardı. Fakat bu yetenekleri artık XVIII. yüzyıl askeri teknoloji gerçeğine uygun değildi. Ateşli silahlar karşısında korkuya ve paniğe kapılarak dağılan bir gruh haline gelmişlerdi ve tek etkin oldukları husus ise hızlı manevra ve akınlarıydı. Kırım Tatarlarının Ruslar karşısındaki aldıkları yenilgilerinin tek müsebbibi tatbikîde kendileri değildiler. Çar I. Petro döneminden itibaren Avrupa harp strateji ve ordu düzenini örnek alan Ruslar ateşli silah üstünlüğüne sahip oldular. Ruslar orduda yenileşmeye giderek Avrupa’daki gibi tüfekli piyadelerinin oranını bir hayli artırdılar ve Tatar akınlarını engellemek amacıyla da Kırım sınırına güçlü topraklarla teçhiz kaleler inşa ettiler. Böylelikle bazı zamanlar Osmanlı Sultanına bile itaat etmeyerek akında bulundukları Rus topraklarına artık istedikleri gibi girip çıkamaz

hale geldiler. Bu sebepten dolayı da en büyük gelir kapısı olan akın ganimetlerinden uzun bir müddet mahrum kaldılar. Osmanlılar, Tatarların ateşli silah teknolojisinden mahrum kalmaması için Orkapı gibi mühim kalelere bir takım tüfekli yeniçeri birlikleri gönderse de bu Ruslar karşısında yeterli olmayacaktı. Osmanlıların, Tatarlara ateşli silah teknolojisini vermemesinin en önemli sebebi güçlü olarak itaatsiz davranabilecekleri kuşkusu olabilir. Kırım yarımadasında en etkin ateşli silahlar direk Osmanlı yönetimindeki Kefe kalesinde bulunmaktaydı. Bu bölge ise kuzey Karadeniz ticaretinin kalbi konumundaydı bundan dolayı da Osmanlılar ehemmiyet göstermekteydi.

Kırım Tatar süvarilerinin Rus ordusuna karşı etkin olduğu son dönem 1687 ve 1689 yıllarıydı. Tatar süvarileri, Rus ordusunun Kırım yarımadasına girmelerine engel olabilmişlerdi. Fakat Ruslar bu seferlerden edindiği tecrübe ile bir daha Kırım’a sefer düzenlenecekse bunun 90 günlük iase desteği ve ağır ateşli silah üstünlüğü ile olabileceğini anlaşılmışlardı.

1736 yılındaki Mareşal Münih’in Kırım seferinde Türk-Tatarların başarısız olmasını Seyyid Mehmed Rıza, “*Es-Seb’üs Seyyar Fi Ahbar-ı Müluki’t Tatar*” adlı eserinde Kırımlı bir şeyhin ağzından manevi ve yedi maddi sebep sıralamıştır. Kırımlı şeyhe göre Tatarların başarısız olmalarının temel sebepleri Allah’ı unutmaları, Allah’a itaatten uzak durmaları ve dünyevi zevklere aldanmalarındır³⁷⁸. Şeriata uygun davranılmadığından düşman taarruzuna uğranıldı ve bundan dolayı fetihlerde başarılı olunamadı. Tatarların içindeki İslam inancının zayıflamasından dolayı Allah onları memleketlerinin yağmalanmasıyla cezalandırmıştır. Osmanlı sultanlarının ve vezirlerinin ortaya koyduğu fikirleri yerine getirememesinden dolayı başarısız olduklarını zikreder. Sultanlar ve vezirler bir karar alırlardı fakat sabah olduğunda

³⁷⁸ *Es-Seb’üs Seyyar*, vr. 177b.

alınan kararın aksi yönünde hareket edilirdi³⁷⁹. Bu sebeplerin Türk-Tatarların manevi zayıflıklarından kaynaklandığını söyleyerek maddi zayıflıklardan devam eder. Birinci maddi zayıflık, Rusların, Kırım'ı işgale hazırlandığı sırada Kırımlıların Ferah-Kerman'da hendek kazması gerekirken Tatar Hanı'nın Demirkapı'da yetmiş gün boyunca beklemesiydi. Hendek kazan Tatarları zorla bölgeden sürdüler fakat Rusların geleceğini haber alınca da hendek kazmaya başladılar fakat geç kalınmıştı ve hendek kazmaktan vazgeçtiler. İkinci sebep, kaptan-ı deryanın donanma ile Gözleve'ye gelerek yardım için izin istemesi üzerine Tatarların izin vermemesiydi. Rusların Kırım'a gelmesiyle birlikte Kaptan Paşa'dan yardım istediler fakat bu seferde Kaptan Paşa yardıma gelmedi. Üçüncü sebep, Kırım Tatar askerleri, Yalnız Ağaç adı verilen yerde Rus öncü birliklerine rastladıklarında düşman şaşkınlıktan üç bölüğe ayrılmış, iki bölüğü dağıtılmış ve bir bölüğü de kuşatma altına alınmıştı. Tatar Hanından top desteği istenmiş fakat izin verilmemişti. Eğer ki top desteği verilseydi kuşatma altına alınan düşman birliği de dağıtılır ve gerideki Rus birlikleri Kırım'a gelmeye cesaret edemezlerdi. Dördüncü sebep, Kanlıcak adı verilen bölgede Tatarların, Rus birlikleriyle olan karşılaşmasında askerler dört bir taraftan sıra sıra dizilmiş, gaza ve şehadet ruhu ile saldırmak isterken buna izin verilmemişti fakat mücahidler başlarında emirleri ve komutanları olmadan bayraksız bir şekilde düşmana saldırdıkları anda düşman korkup beyaz bayrak açmaya hazırlandığı sırada Tatar Hanı'nın arabasının yakınlarına bir top güllesi gelmesiyle geri çekilme kararı almıştı. Düşman yenilecekken Hanın geri çekilme emri vermesiyle mücahidler de geri çekilmek zorunda kalmışlardı ve savaşı düşman birlikleri kazanmıştı. Beşinci sebep, Tatarlar, Rusların geri çekilmesi için kuyuları kapatarak düşmanı içmeye su bulamaz hale getirilerek, gece ve gündüz akınlar düzenleyip düşman kuşatma altında tutularak ve düşman hayvanlarına otlak bulamaz hale gelir dediler. Tatarlar kuyuları kapatarak ve Kanlıcak suyunu ele geçirerek kaleye girmeye başladılar. Fakat Rus ordusu kuyular kazarak su

³⁷⁹ Aynı eser.

ihtiyacını giderdi ve iaşe ihtiyacını da fırınlar kurarak gidermeye çalıştı. Kale çevresindeki Tatar evlerini baskınla direnişle karşılaşmadan ele geçirdiler ve böylelikle Bucak Tatarlarının desteğe gelmelerine de engel oldular. Altıncı sebep, Tatarlar kuşatma altındayken bir kısım askerlerin kale dışında durup düşman askerilerini taciz ederek rahatsız etsinler dediler ardından bunu uygulamadılar. Rus askerleri kalenin dışındaki hendeği inceleyip zayıf yerlerini tespit etmeye başladılar ve böylelikle Tatarların kaleden dışarı çıkabilmesinin önüne geçtiler. Nihayetinde Ruslar hendeğin boş ve zayıf kısmını tespit edip hendekten kolay bir şekilde geçtiler. Tatarlar top menzilinin dışında durup kaleyi koruyalım dediler fakat bunu da komutanlar kabul etmediler. Kale Ruslar tarafında kuşatıldığı sırada Tatar birlikleri Çeterlik denilen mekânda karargâh kurdular ve kaledeki muhafızlar da vire yoluyla kaleyi Ruslara fazla bir direniş göstermeden teslim ettiler. Yedinci sebep, Kırım'ın kapılarını kapatalım ve at sırtından inmeden Rus birliklerinin yakınlarında bekleyelim inşallah düşman üç gün içinde bitap düşerek geri dönerler dediler fakat emirler kapıları kapatmadılar. Tatar birlikleri düşmandan 4-5 saat uzaklıktaki mesafede her gece yattılar. Her sabah düşmana görünüp bir top güllesiyle dağılıp kaçıştılar. Küffar (Ruslar) dahi Tatarların nasıl bir halet-i ruhiyesi olduğuna vakıf oldular bundan cesaret alarak Kırım'ın içlerine girmeye devam ettiler. Kaptan Paşa olmasaydı ne Karasupazar ne de Kefe kaleleri yerlerinde kalırdı. Ruslar, Kırım içlerinde ilerleyip Akmesid'e vardığında Tatar halkı ye'se kapılıp her biri bir fikir ortaya attılar. Ümera (yöneticiler ve kumandanlar) ikiye bölünmüştü bir kısmı Nogay mirzalarına göç edip diğerleri de Osmanlı topraklarına göç etmişlerdi³⁸⁰.

Seyyid Mehmed Rıza'ya göre Kırım Tatarları'nın ye'se kapılmaları, korkaklıkları ve birlik ruhunun olmayışı yüzünden bu felaketlerin geldiğini sıralamıştır. Rus ordusunu Kırım'dan çıkaran Tatarların bu basiretsizliği değildi, Allah'ın kafir ordusuna yağdırdığı veba ve kolera

³⁸⁰ Aynı eser, vr. 178b.

belasıydı. Allah'ın önlemeyecek lanetine uğrayan Ruslar, Kırım'ı terk etmek zorunda kalacaklarını bildiriyordu.

Kırım Hanı Kaplan Giray'ın Kırım'ın savunulmasında Münih'e karşı başarısız olmasının ardından Osmanlı Sultanı I. Mahmud, Hanı azlederek yerine Kalgay Fetih Giray'ı Kırım Hanı olarak atadı (1149 Rebiülahir/Ağustos 1736). Kırımlı tarihçi Seyyid Mehmed Rıza, Kırım'ın Rus istilasında başarısız olunmasının asıl sorumlularının bizzat Tatar halkını görse de Osmanlı Sultanı başta olmak üzere devlet erkani da dahil asıl sorumlunun Kaplan Giray'ın olduğunu görmekteyiz. Bu sebepten dolayı Sultan, Hanı azletmiştir. Kaplan Giray'ın başarısız olmasında Ruslar da aynı fikirdedir. Mareşal Münih, 30 Mayıs 1736 yılında Çariçeye gönderdiği raporda Kırım Hanı'nın kalabalık ordusunun Kırım'da Rus ordusu tarafından dağıtıldığını anlatmaktadır³⁸¹. Münih'in raporunun ve Rus tarihçilerinin Kırım Hanı'nın ordusunun kalabalık olduğunu ileri sürmelerine karşın devrin Osmanlı vakanüvisi Mehmed Subhi Efendi'nin vakayinamesinde Tatar ordusunun Rus ordusu karşısında oldukça az bulunduğunu, ellerinde ateşli silah bulunmadığını ve ok ve yay ile savaştıklarını ileri sürmektedir³⁸². Kırım Hanı'nın 100.000 Tatar süvarisi olduğu birçok kaynakta aktarılmaktadır fakat bu rakamın oldukça abartılı olduğunu ileri sürebiliriz. Çünkü Tatar ordusu sefere çıkacağı zaman yanlarında en az 3 at ile hareket ettiğini ve atların hareket halinde büyük bir toz bulutu çıkardığını bilmekteyiz. Bu bilgi ile hareket edecek olursak 20.000 kişilik bir Tatar ordusunu 50.000 kadar görebilmek mümkündür. Ayrıca Kırım Hanlığı'nın sınırlarını ve tahmini nüfusunu düşündüğümüzde 100.000 kadar süvari çıkarabilmesi pek mümkün olmayacaktır. Ayrıca Kırım Tatarlarının Münih'in ordusunu gece ve gündüz baskınlarla oyalayıp tacizde bulunduğunu, Rus askeri yığınaklara zarar

³⁸¹ Solovyev, a.g.e., c. XX, s.99.

³⁸² Subhi, *Subhi Tarihi*, vr. 81b-82a.

verdiklerini ve hayvanlarını çaldıklarını Rus ve Osmanlı kaynaklarında rastlamaktayız³⁸³.

Yani Kırım Tatarlarının Rus işgalci ordusuna tam teslimiyetle hareket etmediğini meydan savaşıdan çok gerilla tarzından savaştıklarını görmekteyiz. Tatarların gerilla tarzında savaşmalarının temel sebebi de Orkapı kuşatmasından önce ateşli silahlarla teçhiz edilmiş Rus düzenli ordusuna karşı giriştikleri başarısız çatışmalardır.

Osmanlıların daha önceki Rus politikalarında Kırım Hanlığı başarılı seferleriyle ilgilenmişlerdi. Osmanlı sultanları, Rus çarlarını dengi görmediklerinden Ruslarla olan problemlerini Kırım Hanları aracılığı ile çözme politikasını gütmüşlerdi. Örnek verilecek olursa, 21 Ağustos 1678 tarihindeki Çehrin seferinde Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa serdar-ı ekrem olarak katılmış ve kaleyi Ruslardan almıştı. Ardından Sadrazam bölgeyi terk ederek Ruslarla barış yapılması için dönemin Kırım Hanı'nı görevlendirmişti. Daha sonra da Kırım Hanlığı'nın başkenti olan Bahçesaray'da Osmanlılar ile Ruslar arasında 31 Ocak 1681 yılında barış antlaşması Han aracılığı ile yapılmıştı. Hatta Osmanlıların en zor anlarında bile kuzey siyasetini ve Karadeniz'in kuzeyinin savunmasını Ruslara karşı Kırım Hanları sağlamışlardı (1683-1700). Fakat devir değişmişti ve artık Kırım Tatarları bu tarihten itibaren Rus ordularına karşı başarılı olamıyorlardı. Pek tabi Tatarların 1736 yılında Ruslara karşı Kırım'ın savunulmasında başarısız olmasının tek müsebbibi Kaplan Giray değildi. Rusların I. Petro'dan itibaren Alman subaylar eşliğinde ordularını modernize etmeleri ve ateşli silah üstünlüğü kurmaları da etkili olmuştur. Fakat Osmanlılar açısından Rus seferindeki başarısızlığın temel sorumlusu Kaplan Giray olarak görülmüştü. Kaplan Giray'ın Tatarlar ile anlaşamaması, sert ve katı tutumu, halkı ve mirzaları kendinden soğutması yüzünden Tatarların Han'a olan bağlılığının azalmasına ve emirlerine tam itaat etmemesine sebep olmuştu. Rus ordusunun Kırım'ı işgal için geldiği sırada bu sebeplerden dolayı Tatar

³⁸³ Solovyev, a.g.e., s.100, *Subhi Tarihi*, vr. 82a.

askeri ve mirzaları arasında söz birliğinin olmadığını ve birlikte hareket edemediklerini görmekteyiz. Pek tabi Kaplan Giray'ın yarı felçli olması ve yaşlılığı da asker arasında emirlere itaatte sıkıntı yaratmıştı. Bu sebeplerle Babıali, Han'ı azlederek yerine gelebilecek kudretli Hanın Tatarları eski günlerine getirebileceğini düşünmüştü.

2.14. Kırım Hanı II. Fetih Giray (1736-1737)

Fetih Giray Sultan, Selim Giray Hanzâde Devlet Giray'ın büyük oğludur. Amcası Kaplan Giray'ın Hanlığı döneminde Kırım'ın korunması için Hanlıkta Kalgay olarak kalmıştı. 1733 tarihinde Kaplan Giray, İran seferi için Kafkasya'ya geçtiği sırada az bir kuvvetle Kırım muhafızı olarak vazife yapmaktaydı. Ruslar da bunu fırsata çevirerek Kırım'a 1735 tarihinde savaş ilan etmeksizin saldırı başlatmışlardı. Kırım'ı ilk Rus saldırılarına karşı başarılı bir şekilde savunan Fetih Giray, Hanlığın savunmasız olduğunu bilmekteydi. Bunun için İran ile savaşta olan Babıali'ye ve Kafkasya'da bulunan Kaplan Giray Han'a haber göndermişti. Gelen Rus saldırı haberi üzerine Kaplan Giray, Demirkapı'dan geri dönüp 1736 yılındaki Münih komutasındaki Rus saldırıları için Kırım'ı savunmaya almıştı. Fakat ne Osmanlı donanması ne de Kaplan Giray, Kırım'ı savunmada muvaffak olamamışlardı. Rus ordusu, Kırım'ı istila ve tahrip edip doksan gün kaldıktan sonra hastalıkların çıkması ve iâşe sıkıntısı çekmelerinden dolayı geri dönemeye başladıkları sırada Kaplan Giray Han, Orkapı arkasındaki Yalnız Ağaç denilen mevkide kışladığını görmekteyiz. Kırımlı tarihçi Seyyid Mehmed Rıza, Kırım'ın başına gelen felaketin hasta Han Kaplan Giray zamanına denk geldiğini ve Rus işgali sırasında devleti ve orduyu iyi idare edemediği gerekçesiyle Hanın, Ağustos 1736 yılında azledilip yerine Kalgay Fetih Giray'ın Han nasb edildiğini

aktarmaktadır³⁸⁴. Kaplan Giray döneminde Kırım istilasından sonra Hanlık topraklarında baş gösteren huzursuzluk ve isyan neticeleri de azline sebep olmuştu. Kalgay Fetih Giray'ın Hanlığa atanmasında Sultan I. Mahmud'un kulağına gelen kahramanlıkları oldukça etkili olduğu söylenebilir. Sultan, Hicri Evâ'ili R. 1149 yılında Rikâb-ı Hümâyûndan Mîr-âhûr-ı evvel olan Mustafa'yı bir gemiyle Kırım'a yollayıp Fetih Giray'ı Hanlığın başına geçirmişti³⁸⁵. Ayrıca Babıali de kaptan-ı derya Canım Hoca Mehmed Paşa'nın Azak'ın ve Kırım'ın savunulmasında başarısız görülmesinden dolayı 1737 yılında görevden azletmişti.

Aslında Kaplan Giray da Kırım'ın savunulmasında başarılı olduğunu biliyordu bunun üzerine kendi isteği üzerine Hanlıktan azledilmişti. Dönemin Osmanlı vakanüvisi Mehmed Subhi, Kalgay Fetih Giray'ın Han nasb edilmesi hususunda Cengiz Han soyundan gelen memleketi ve ahaliyi koruyan bir hükümdar olarak hala Kalgay olan Fetih Giray'ın nâme-i hümâyûn ve teşrifat ile Osmanlı merkez ordusuna davet edildiğini bildirmektedir. Sadrazam Silahtar Seyyid Mehmed Paşa, Hotin Muhafızı Kolçak İlyas Paşa, Boğdan Voyvodası Ligur (Ligor) ve Kırım Hanı Fetih Giray ile merkez ordugâhında (İshakçı) harp meclisini topladı. Fetih Giray söz alarak Tatar askerleriyle Rus topraklarına akın düzenleyip Kırım'ın intikamını alacağını ve kış *zamanı* geldiğinde de Kırım'ın müdafaası için çalışmalara başlayacağını bildirdi³⁸⁶ ve bu teklif sadrazam tarafından kabul edildi. Fakat Osman Halisa Efendi, ordunun zahire ihtiyacı olduğundan Rus seferine çıkılamayacağını bildirmesi üzerine Fetih Giray söz alarak “*Bu sene-i mübarekede Moskovlu'nun Kırım'a eylediği hasâret*

³⁸⁴ *Es-Seb'üs-Seyyâr*, s.476, vr. 178b; Şemdanizade'ye göre Kaplan Giray'ın azli ve Fetih Giray'ın Hanlığa nasbının sebepleri şöyledir: “Bu vakte gelince Hanlar Kırım'ı hirâset ederleriken hâlâ Han olan Kaplan Giray huşûnet ile mîrzaları tenfir ve ihtilâl ve isyânlarına sebep olmağla, Kırım'ın harâbına bâ'is olduğu için azl olunup, Kalgay olan Fetih Giray han nasb olundu ve da'vet ile orduya geldi”. *Mür'î't-Tevârih*, s.64; Suphi Tarihi'nde de Rus işgali sonucu Kırım'da isyan çıktığı görülmektedir. *Subhi Tarihi*, s.309.

³⁸⁵ Sultan I. Mahmud tarafından Fetih Giray'a gönderilen name-i hümâyûnda Rusların Kırım'a yönelik saldırılarının durdurulması ve Or Kapı'nın tekrar ele geçirilmesi emredilmişti. *Kırım Hanlarına Nâme-i Hümâyûn*, s.52-53.

³⁸⁶ Yeni Han olan Fetih Giray, sadrazam paşaya İshakçı ordugâhında meşveret-i şûrâ sırada şu sözleri sarf etmişti: “Cümlemize vâcib olan hâb ü râhatı terk ve düşmen-i mağrûreden ahz-ı intikam edelim”. Ahmed Câvid, a.g.e., s.68

mukabili cemî'-i Tatar hareket ve bir vechile sabr ü ârâme karârları olmadığından çapula azîmet merâmları olup, ordu-yu hümâyûn dahi bu tarafda meştâ-nişîn ikamet olmasını mûcib ve serhadâta takviyyet ile evkât-güzâr olması mürecceh görünüp"³⁸⁷ diyerek merkez ordunun Babadağı'nda kışlayabileceğini fakat Tatarların Ruslardan intikam alabilmeleri için düşman topraklarına akınlar düzenlemesi gerektiğini iletmişti. Ardında Han olarak Rus cephesine yakın Hotin bölgesine gitmesi Babıali tarafından emredilmişti. Fetih Giray'a destek ve cephe ile alakalı bilgi vermesi için Hotin muhafızı Kolçak İlyas Paşa'nın ve Boğdan Voyvodası Ligur'un da Hanın yanında bulunması emri verilmişti³⁸⁸. Seyyid Mehmed Rıza ise Han olduğuna dair name-i hümâyûn alan Fetih Giray'ın İstanbul'a gelerek Osmanlı devlet adamlarıyla görüşüğünü ve Kaplan Giray'ın azli ile Hanlık namını aldığını yazmaktadır³⁸⁹. Rıza'ya göre Fetih Giray'ın Hanlığa getirilmesinde sadece kahramanlıkları etkili olmamıştı ayrıca Osmanlı devlet adamları arasındaki saygınlığı ve nüfuzu da etkili olmuştu.

Fetih Giray'ın Kalgay olduğu dönemde ilk İran cephesine giden Tatar birliklerinin başında Osmanlı ordusuna verdiği destekte akıllara gelmekteydi. Fetih Giray'ın geri çekilen Osmanlı ordusunu İran ordusu tarafından takibinden ve yok edilmesinden de kurtardığı bilinmektedir. Ayrıca İran ordusunun Gence kalesini kuşattığı sırada Osmanlıların kaleyi ve kendilerine sığınan İran beyi Kazım Han'ın da kendilerine verilmesini talep ettiği sırada Gence seraskeri Ali Paşa, kaleyi ve Kazım Han'ı vermeyi kabul etmeye hazırды. Fakat İran Şahı'nın bu

³⁸⁷ Aynı eser.

³⁸⁸ "Selatin-i Cengiziye'den hâlen Kalgay olub tedbir-i mülk ü memleket ve himayet ü siyânet-i fukara-yı raiyyete hüsn-i sülûku müsellemler olan Fetih Giray Sultan hazretleri mesnedi İlhaniye lâıyk u sezâ görülmekle nâme-i hümâyûn-ı mülûkâne ve teşrifat-ı hüsrevâne ile derece-i kadr u itibarı retfi' ve i'lâ kılınıktan sonra bazı mehamm-ı sereferiyyeye dair keyfiyât-ı lâzime bi'l-müşafehe kendüleri ile müzakere ve mükaleme olunmak için ordu-yı hümâyûn-ı nusret makrûna davet ve bunlardan maada umur-ı serhaddât-ı mansureye kema yenbağı tahsil-i ittila' olunmak kasdıyla Hotin muhafızı Kolçak Paşa (İlyas) ve Boğdan voyvodası Ligur Voyvoda'nın dahi muasker-i hümâyûnda bulunmaları mahsus taraflarına tahrir ve işaret olunduğuna binaen, iptida Kolçak Paşa bâ'deh'u Han-ı müşarünileyh hazretleri madrabı ordu-yı hümâyûn olan İsakçı sahrasına vârid-i vüsûl oldularında..." Subhi, *Subhi Tarihi*, vr. 83a.

³⁸⁹ "Fetih Giray, İstanbul'a geldikde ba'zı ricâl-i devlet ile âmîziş ü ülfet ve mutasarrıf olduğu rütebesi ile Hanlığa istidâd tahsil itmeğin Kaplan Giray Han'ın azli iktiza eyledikte kilid-i ihsan-ı Rabb-ı 'ibâd ile der-i hâne-i meram-ı Fetih Giray olacak..." *Es-Seb'üs-Seyyâr*, vr. 179a.

teklifine karşı Fetih Giray söz alarak şunları dile getirmişti: “*Kazım Han bize sığınmıştır. Biz ise kendimizi kurtarmak için onu teslim ediyoruz! Şerefşizce yaşamaktansa şereflice ölmek daha iyidir! Kaleden çıkıp gideceksek şerefimizle çıkıp gideriz. Öbür türlü kuşatma bir yıl sürse ve çok sıkıntı çeksek dahi, başımıza geleceklere katlanmaktansa bir saat erkekçe çarpışarak ölmek çok daha kolaydır!*”³⁹⁰ Bu sözleriyle dinleyenleri etkileyen Kalgay Fetih Giray, Osmanlı askerleri ve devlet adamları tarafından da saygıyla karşılanmıştı. Fetih Giray’ın sözleri her ne kadar hoş karşılanmasa da kabul edilip uygulanmıştı. Fetih Giray’ın Ali Paşa maiyetinde Gence kalesini Nadir Şah’ın istilasından kurtarılmasındaki başarısından dolayı İstanbul’a çağrılarak kendisine hizmetlerinin karşılığında mükafat olarak Vize sancağı arpalık suretiyle tevcih olunmuştu³⁹¹. Gence kalesindeki başarısı ve İstanbul’da hoş karşılanmasından sonra Fetih Giray Sultan, Kırım’a avdet etmişti. Fetih Giray, Kırım’a vardığı sırada Adil Giray vefat etmişti ve onun yerine Kalgay olarak atanmıştı. 1149 Rebiülahirde Kaplan Giray’ın azl edilmesi üzerine Kırım Hanı olarak tayin edilmişti. Bundan dolayı İstanbul’a Kırım Han’ı olarak çağrılan Fetih Giray ve yanındaki kırk yoldaşı saygıyla karşılanmış ve şerefine şenlikler düzenlenmişti. Fetih Giray Han, Kırım tahtına geçtikten sonra biraderlerinden Arslan Giray’ı Kalgay ve Mahmud Giray’ı da Nureddin olarak tayin etmişti. Fetih Giray’ın, Han olarak ilk işi Hotin civarına gitmesiydi, ordu vaziyeti ve Rus cephesi hakkında bilgi toplayıp Kırım’a güçlü bir şekilde giriş yapmak istiyordu. Kendi deyimiyle Kırım Tatarları uğradığı bu hakaret yüzünden düşmandan intikam almak için yanıp tutuşuyorlardı³⁹². Fetih Giray gerekli raporları topladıktan ve güçlü bir ordu hazırladıktan sonra Ruslardan intikam almak maksadıyla 1736 yılının sonlarında Özü nehrinin karşısına geçerek Ukrayna’ya başarılı akınlar düzenlemişti. Fetih Giray, Ukrayna bölgesine geçmeden önce Özi civarında bulunan Kayl-birûn kalesinin yakınlarına varmıştı ve Özi kalesi muhafızı

³⁹⁰ Smirnov, a.g.e., s.490-491.

³⁹¹ *Gülbün-ü Hânân*, s.149.

³⁹² *Subhi Tarihi*, vr. 83b.

Yahya Paşa da Özi nehri yakınlarındaki Kızıl Ağaç bölgesinde bir ziyafet düzenleyerek Han'ı davet etmişti. Ardından Han ile Yahya Paşa Özi kalesi yakınlarındaki Hasan Paşa palangası yakınlarında buluşup mülakatta bulunmuşlardı. Hasan Paşa palangası civarında Yahya Paşa, Han'a saraydan getirdiği samur kürk, cebe, cûş ve mükemmel bir at hediye edip onu taltif etmişti. Ardından Han askerleriyle birlikte Bucak Tatarlarının bulunduğu bölgeye geçmişti. Bucak'ta kendisine muhtelif ikramlarda bulunulduktan sonra “*Sekban akçası dedikleri ve tırkeş bahası ta'bir itdikleri avatıf-ı hasrvâne seksener kimse inâyet olundu ve azatlu şehr-yâr sahib-i iktidâr hazretleri tarf-ı silahdar-ı âvlîvâkarları vürûd idüp nevâzeş hatır-ı âtır hâniyye için hatt-ı şerîf-i rıfat-ı elif ma'iyetiyle elli kimse nakd u mücevher hancer-i makber ve sorguç pür inayet olunup ordu-yu kudret cuyda mevcud olan hazayin-i bîkrandan dahi çokluk hazine ihsan eylediler ve kezalik hazret-i sahib-i devlet ve keyser-i mürüvvet dahi kanun-ı Osmanî üzere mücevher tîkriş-i dilkeş ve murassa sey-i sareme bir bark-ı ayin ve bir iki aded sorguç-ı ibretbin ve alet-teakıb yedi sekiz aded samur nâ'iz'üs-sürür kürkleri ve ol mikar mükemmel rahş-ı safa bahş-ı rical-i devletden bâ-ferman âlâ ikram olunub ve kırk adedden zâîd ümerâ ve sayir hüdemâ-i sadakat arasına sertâpa karin libas-ı fâhire*” ihsan olunmuştu³⁹³. Bucak'ta yirmi gün kadar bekledikten sonra tekrar Yahya Paşa ile mülakat ettikten sonra Bucak Tatarları ile birlikte Ukrayna bölgesine akınlara çıkmıştı. Ukrayna bölgesine düzenlenen akınlarla bölge tahrip edilmiş, birçok ganimet ve esir elde edilmişti. Ele geçirilen esirlerin sayısını vakanüvis Subhi 100.000 olarak kaydetmiştir³⁹⁴. Fetih Giray'ın Ukrayna akınları sırasında Arslan Giray, kalgay olarak Kırım'da bırakılmıştı. Nureddin Mahmud Giray ve Bahtı Giray'ın oğlu Kuban bölgesi seraskeri Selim Giray, Don nehri civarına başarılı akınlarda bulunmuşlardı. Ayrıca Bucak Tatarları'nın Hanı Ukrayna bölgesine akın düzenlediği sırada karşılaştıkları 5.000 kişilik Rus birliğine dağıtmıştı.

³⁹³ *Umdetü't-Tevârih*, s.180.

³⁹⁴ *Subhi Tarihi*, vr. 95a.

Ardından Ukrayna bölgesine giren Bucak Tatarları eyaleti baştan başa istila edip ateşe vermişlerdi. Ukrayna akınından 30.000 esirle Bucak’a geri döndüler³⁹⁵. Kırım Tatarları arasında “beş-baş” adını verdikleri bu çapul faaliyetleri Rusların güney topraklarına ekonomik ve insan gücü olarak oldukça zarar vermişti. Böylelikle Kırım Tatarları uğradıkları Rus istilasına Ukrayna akınlarıyla karşılık vermişlerdi. Ukrayna seferinden dönen Fetih Giray Han ele geçirdiği ganimetleri fakirleşen ahaliye dağıtmak amacıyla Kırım’a giriş yapıp Karasupazar’a gitmişti (1149 Recep 8/12 Kasım 1736). Bu cömert Han savaş ganimetlerini Tatarlara eşitçe pay etmişti. Fetih Giray’ın Ruslara karşı Prevenişte ve Kerberdi kalelerinde gösterdiği başarılarından dolayı Sultan tarafından hil’at ve çeşitli hediyeler gönderilmişti³⁹⁶. Artık eski başkent Bahçesaray, Ruslar tarafından tahrip edildiği için yeni Han, Fetih Giray ikamet yeri olarak Karusupazar’ı seçmişti. Fetih Giray, Kırım’a vardığı sırada Ruslar bölgeyi terk etmişlerdi. Fetih Giray’ın akınları ve Rusları Kırım’dan çıkarması dolayısı ile bizzat Sultan tarafından gönderilen bir name ile tebrik ve çeşitli hediyeler de ilave olarak gönderilmişti. Sultanın gönderdiği hediyelerin Fetih Giray ve maiyetindeki Kalgay, Nureddin ve diğer sultanlara ayrıca Kuban ve Bucak seraskerlerine dağıtması emri verilmişti. Ayrıca Sultan, Fetih Giray’dan ivedilikle Orkapı kalesini ele geçirmesini de temenni etmişti (9-19 Ağustos 1736)³⁹⁷.

Fetih Giray’ın Kırım’a avdet etmesi ile Rusların Kırım’a saldıracakları kendilerince malumdu. Bunun için Fetih Giray, Kırım’da savaş hazırlıklarına başlamanın yanında Babıali’den de askeri manada yardım talep etmekteydi. Fetih Giray’ın yardım talebi üzerine Babıali, Balıklava’da bulunan Kırım Seraskeri Vezîr Mehmed Paşa’nın maiyetine gönderilmek üzere kazalardan beş bayrak açan askerlerin hazırlıklarının yapılması hususunda

³⁹⁵ Hammer, *Osmanlı Tarihi*, c. VII., s.458.

³⁹⁶ Sultanın gönderdiği namede Fetih Giray’ın Kefe ve Bender seraskeri ile iletişime geçerek Azak’ın Rus işgalinden kurtarılması için çaba sarf etmesi emredilmişti. *Kırım Hanlarına Nâme-i Hümayûn*, s.56-57.

³⁹⁷ Aynı eser, s.54-55.

İznikmid, Sapanca, Hendek, Düzce, Bolu, Gerede, Karacalar, Karacaova, Koçhîsar, Tosya ve sağ ve sol taraflarındaki kadılara yeniçeri serdarlarına, ayan-ı vilayet ve iş erlerine ferman göndermişti³⁹⁸. Fetih Giray, Rus saldırılarının şiddetli olacağını bildiği için İstanbul'dan askeri malzemeler satın almıştı. Bunun üzerine Babıali, Kırım'a gidecek askeri malzemelerin bir an evvel gönderilmesi için yol üzerindeki kadılara, kethüdalara ve yeniçeri serdarlarına ferman göndermişti³⁹⁹. Fakat Kırım Hanı ile Kırım seraskerinin gayretlerine ve tedbirlerine rağmen Rus ordusu Kırım'ın iç taraflarını istila ve yağma etmişti. General Lassi'nin Karasupazar'ı işgali, Kırım'ı yağmalaması ve Hotin'in düşmesi hasebiyle Fetih Giray başarısız görülerek azl edilip yerine Rodos'ta ikamet eden II. Mengli Giray, Han nasb edilmişti (1737). Mısırlı İbrahim Ağa, Rodos'a geçip Mengli Giray'ı alarak Rebiülahir 1150 yılında Anadolu sahilinden Marmaris iskelesine vararak merkez orduya vasıl olmuştu. Mengli Giray, Muhsinzade Abdullah Paşa tarafından taltif edildikten sonra kardeşi Selamet Giray Sultan, Kalgay ve Saadet Giray Hanzade Salih Giray Sultan da Nureddin olarak tayin edilmişti. Kalgay Selamet Giray gemi ile Kırım'a sevk edilmiş, Mengli Giray ise 1.000-2.000 Tatar ile Rusların toplandığı bölgeye Özi civarından nehrin karşı tarafına geçerek karşılaştığı düşmanlarla çatışarak Kırım'a vasıl olmuştu⁴⁰⁰. Nihayetinde Fetih Giray Han elli sene yaşamış ve bir seneye yakın tahta kalmıştı. Tahtan el çektirildikten sonra Vize kasabasının Çakıllı köyünde ikamete memur edilmişti. Bu köyde dokuz sene yaşadktan sonra vefat etmişti (1159). Vefatı üzerine Vize kasabasındaki Ayaz Paşa camiindeki türbeye defnedilmişti.

³⁹⁸ BOA, MD, 143, nr.: 159.

³⁹⁹ BOA, MD, 143, nr.: 394.

⁴⁰⁰ *Es-Seb'üs-Seyyâr*, vr. 178b.

2.15. Kırım'ın İşgali Sırasında Osmanlı Ordusunun ve Donanmasının Harekâtı

Azak ve Orkapı kalelerinin Ruslar tarafından muhasara altına alınması ile Azak kalesi muhafızı paşadan, Kırım Hanı Kaplan Giray'dan, Kırım ahalisinden ve Hotin muhafızı Kolçak İlyas Paşa'dan Rusların saldırıları hakkında malumat ve yardım talepleri gelmekteydi. Gelen haberlere göre Lehistan içlerindeki Rus askerlerin Kırım ve bölgesine taarruzda bulunduğu bilgileri Babıali'ye ulaştırılmıştı. Bunun üzerine Padişah huzurunda meşveret kurulup “Tedârîki ne yüzden münâsibdir” diyerek gerekli tedbirler görüşülmüştü. Bu sırada Ali Paşa dönemindeki Rus elçisi 15 vekille Babıali'ye durumu izah etmişti. Babıali de bu durum karşısında gerekli tedbirleri alarak eski sadrazam Topal Osman Paşa'nın damadı Mehmed Paşa'yı serasker tayin edip 12.000 askerle Davutpaşa sahrasından Babadağı'na doğru sevk etmişti. Ayrıca kaptan-ı derya Canım Hoca komutasında 2 karavela-i kalyon, 15 çekirme, 6 tonbaz, 18 firkate, 28 kancabaş ve Tersâne-i Âmire'de yeni yapılan 60 kadar gemi ile rûz-ı Hızır'dan yirmi gün önce (İyd-i Adhâ'nın ikinci günü) donanma hazırlanıp Karadeniz tarafına sevk edilmişti (28 Mart 1736/15 Zilkade 1148)⁴⁰¹. Kefe'ye varan Canım Hoca Orkapı kalesini ele geçiren Ruslara karşı 5.000 levent sevk ederek ordunun bir kısmını bozguna uğratıp 119 esir alarak bir tonbaz kalyon ile Tersâne-i Âmire zindanına sevk etmişti⁴⁰². Kırım taraflarına gönderilen 5.000 leventten sadece 1.000 kadarı hayatta kalmıştı.

Bu sırada Özi valisi olan ve Rus savaşının başladığı sırada Babadağı seraskeri olan Mehmed Paşa harekâta katılmadan sadrazamın bölgeye gelmesini bekledi. Bu sırada Özi eyaleti ve Dukakin beyzadeleri 12 beyin emrinde her biri beşer yüz ve altışar yüz atlı asker çıkarıp Bender muhafızı Mehmed Paşa'ya sevk edilmişti. Bunun yanında 7.000 Arnavut

⁴⁰¹ *Târih-i Göynüklü*, s.422-423; “Deryâ kapudanı olan Cânım Hoca Mehmed Paşa donanma-yı hümâyûn kalyonlarından beş altı mîrî kalyon ve bir mikdâr çekdiri ve tez elden tedârük ü inşâ olunan kırk elli pâre ince donanma ile Bahr-ı Siyâh cânibine ber-vech-i ta'cîl sevk ü tesbîl.” *Subhi Tarihi*, s.296.

⁴⁰² *Târih-i Göynüklü*, s.426-427.

askeri de Bender'e Kırım'ın savunulması için sevk edilmişti. Ardından Trabzon valisi olan Yahya Paşa, Özi kalesi muhafızlığına atandı ve ordu-yu hümayunun Bender taraflarına geçebilmesi için Tuna nehri üzerinde köprü kurulması ihtiyacı doğmuştu. Bundan dolayı Soğancıbaşı Ahmed Ağa, İshakçı taraflarında Tuna nehri üzerinde köprü kurulması için sevk edilmişti⁴⁰³. Ayrıca Padişahın emri ile Kırım işgalinin durdurulması için sipahi, silahtaran, bölükhâ-i erba'adan oluşan askerleri ve Arnavut paşalarından Mahmud Beyzade Mahmud Paşa'yı ve diğer Mahmud Paşa'yı süvari ve piyade levendâtları ile Bucak Hanı İslam Giray'ın emrine tayin kılınmıştı. Kırım'ın savunulması için Babıali toplamda 25.000 Osmanlı askeri, Bucak Hanı emrinde 45.000 Tatar askeri ve 60.000 tavâ'if-i askeri tayin etmişti⁴⁰⁴. 1736 yılında Kırım'ın müdafasına tayin edilen bu askerler Doğan kalesinin ilerisinde bulunan Madidika isimli şehre varmışlardı. Bu şehir büyük ve gelişmiş bir şehirdi fakat korunabilmesi için kalesi mevcut değildi. Osmanlı ordusu bu şehri ele geçirerek Ruslara akınlarda bulunmuşlardı. Rus askerleri Kırım taraflarında kaldığı 87 gün içerisinde her gün 1.000'e yakın askerini telef etmekteydi. Fetih Giray döneminde Kırım'dan çıkan Rus askerleri Kiev taraflarına kaçmak zorunda kalmışlardı. Rusların ardından Fetih Giray da Tatar askerleri ile Kiev yakınlarına kadar akınlarda bulunmuştu.

Sadrazam, Bender'e ulaşır karargâhını burada kurdu. Kış dönemine girildiği için herhangi bir harekâtta bulunulmasına lüzum görülmedi. Sadrazam önderliğinde yapılan harp meclisinde topçu taburlarının ve sadrazama bağlı merkez ordunun İshakçı'da kışlamasına karar verildi. Harp meclisinde alınan karar üzerine silahtarlar ve sipahiler orduya tekrar katılmak üzere terhis edildiler fakat topçu ve humbaracılar İshakçı'da bırakıldı. Babadağı'nda bırakılmak üzere olan cebecilerin bir kısmı da İsmail kalesine sevk edildi. Leventler ve

⁴⁰³ *Subhi Tarihi*, s.296.

⁴⁰⁴ *Târih-i Göynüklü*, s.427-428

vilayet askerleri Boğdan'da bırakıldı. Osmanlı askeri tarihinde olduğu gibi 1736 kışında da Osmanlı askerlerinin birçoğu terhis edilmişti. Sadrazam tarafından Anadolu valisi Genç Ali Paşa'ya ve Karaman valisi Muhsin Paşa'ya ilkbaharda merkez ordusuna katılma emri verilmişti. Böylelikle Osmanlı merkez ordusu Kırım'ın yağmasına ve Azak'ın işgaline karşı gerekli harekâta bulunmamıştı. Babıali yönetimi, Osman Halisa Efendi'nin girişimleriyle barışın yapılacağı aldatmacasına inanmış görünüyordu. Rusların Kırım harekâtını yalnızca Tatarları cezalandırma aldatmacasına inanmış gibiydi. Bundan dolayı Babıali kışı yapılacak barış görüşmeleri ve siyasi söylemlerle geçirmekteydi. Fakat yapılacak Nemirov barış görüşmelerinin akamete uğramasıyla Osmanlı ordusu genel olarak seferber olmaya başlamıştı.

Kırım'ın korunabilmesi için de Babıali, Mısır eyaletinden gelen askerleri Yeni Kale'ye sevk etmişti. Kefe sancağının korunabilmesi içinde bilhassa Trabzon eyaletinden birçok askeri birlik Kefe'ye sevk edilmişti. Bolu ve Kastamonu taraflarından Sinop İskelesi aracılığı ile Kefe'ye yani Kırım'ın savunulmasında görevlendirilen 3.000 yeniçerinin bir an evvel gemiler ile gönderilmesi için görevli Kapıcıbaşı Ömer ile Turnacıbaşı Ali'ye, Bolu, Gerede, Kastamonu, Koçhisâr, Taşköprü, Borlu ve Sivas Caniki kadılarına, yeniçeri serdarlarına, ocak ihtiyarlarına, âyân-ı vilâyet ve iş erlerine hükümler gönderilmişti (Temmuz 1736)⁴⁰⁵. Babıali tarafından Kuzey Anadolu ve İran taraflarında olan askerlerin Sinop ve Trabzon İskelelerinden Kefe'ye gönderildiği bilinmektedir. Bu askerlerin kaptan-ı derya Canım Hoca Mehmed Paşa komutasında ivedilikle İsmail Geçidi veya Kili İskeleleri üzerinden deniz yolu ile Orkapı'ya gitmeleri ve Kaplan Giray ile birlikte hareket etmeleri emir olunmuştu⁴⁰⁶. Kırım ve Kefe taraflarına gönderilmek üzere Anadolu'nun muhtelif kazalarından yazılması ferman

⁴⁰⁵ BOA, MD, 143, nr.: 7, 8; Bu minvalde Bolu, Gerede, Koçhisar, Kastamonu ve Taşköprü bölgelerinden yeniçerilerin Sinop İskelesi aracılığı ile Kırım'a ulaştırılması için bölge kadılarına hüküm gönderilmişti. BOA, C. AS, nr. 43650, Evâsıt-ı Ra. sene 1149/20-29 Temmuz 1736.

⁴⁰⁶ BOA, MD, 143, nr.: 10.

olunan 1.000 kişilik yeniçeri için Ereğli ve Alaylı iskelelerinde gemi hazırlanması üzerine Ereğli kadısına ve Ereğli gümrüğü emînine ferman gönderilmişti⁴⁰⁷. Trabzon üzerinden Kırım'a gönderilmesi planlanan 4.000 yeniçerinin 1736 yılında yeterli geminin olmamasından dolayı gönderilememesi hususu Babıali tarafından af edilerek yeterli geminin tedariki ile bu askerlerin gönderilmesi için Rikâb Defterdârı Sadullah'ın ilamı üzerine Trabzon kadısına, mütesellimine ve gümrük emînine ferman gönderilmişti⁴⁰⁸. Ayrıca Anadolu'nun batı kısmındaki kazalardan Kırım seraskerinin emrine tayin olunan yeniçerilerin bir an evvel görev yerlerine ulaştırılması maksadıyla sürücü tayin olunan Turnacıbaşı Ebubekir'e ferman gönderilmişti⁴⁰⁹. Hatta Kırım Hanlığı'nın düştüğü zor durum Babıali tarafından fark edilerek Sofya üzerinden Avusturya cephesine tayin olunan Adana Valisi Ali Paşa'nın görev yeri değiştirilerek Kırım seraskeri Mehmed Paşa'nın maiyetine gönderilmesine karar verilmişti⁴¹⁰. Böylelikle Osmanlı'nın Kırımı savunabilmek maksadıyla aldığı tedbirlerin yetersiz olduğu görülmekteydi. Babıali, Anadolu tarafından Kırım ve Kefe'ye asker gönderebilmek amacıyla gemi tedarikinde oldukça zorlandığı görülmekteydi. Bundan dolayı alınan tedbirlerin Kırım Hanlığı'nın gelecekteki kaderini çok değiştiremeyeceği aşikâr hale gelmekteydi.

2.16. Karadeniz'deki Osmanlı-Rus Donanmalarının Faaliyetleri 1736

Rusların Azak kalesini kuşatması ve Osmanlı Devleti'nin savaş ilanı ile birlikte ivedilikle donanmayı hazırlayıp Azak'a ve Kırım'a yardım için sevk kararı alınmıştı. Bu vaziyet karşısında Osmanlı Devleti donanmanın hazırlanması için (İstanbul) Tersane-i Âmire başta olmak üzere diğer tersanelerde de yeni birtakım faaliyetlere başlamıştı. 1736-1739 Osmanlı-

⁴⁰⁷ BOA, MD, 143, nr.: 131.

⁴⁰⁸ BOA, MD, 143, nr.: 142.

⁴⁰⁹ BOA, MD, 143, nr.: 145.

⁴¹⁰ BOA, MD, 143, nr.: 225.

Rus Savaşı'nda görev alan kaptan-ı deryalar sırasıyla şunlardır: Canım Hoca Mehmed Paşa⁴¹¹, Laz Ali Paşa⁴¹² ve Süleyman Paşa⁴¹³. 1736 Karadeniz seferi için Osmanlı donanması hazırlıklarına başlamıştı. Tersane-i Âmire'de yeni gemilerin inşası için Süleyman Paşa serasker olarak tayin edilmişti 24 Zilhicce 1148 (10 Mayıs 1736). Yeni fırkatelerin inşası ve tersanede düzenin sağlanması için yeni başbuğ olarak Akdeniz fırkateler başbuğu Kızılhisarlı Mustafa Kaptan seçilmişti. Mustafa Kaptan sefer hazırlıkları için ivedilikle İstanbul'a çağrılmıştı⁴¹⁴. Donanmanın hazırlanarak Karadeniz seferine iştirakı için 1149 (1736) tarihinde emir verilmişti ve sefere katılan kaptanlara kancabaş gemileri teslim edilmiş, bu gemilerin her birine yirmi sekiz levent eklenmişti. 1736 Karadeniz seferine iştirak eden kıtaat (askeri birlik) 141, kapudan (reis) 141, neferat (leventler) 6.916 ve toplamda 7.057 kişi katılmıştı. Haziran 1736 (1149 Rebiülevvel) tarihinde Canım Hoca Mehmed Paşa'nın maiyetinde sefere katılan askerler 2.000 levent, 3.000 yeniçeri, 1.000 cebeci ve 4.000 topçu olarak geçmektedir⁴¹⁵. Buna ilaveten İran seferine iştirak eden yeniçeri birliklerinin de Sinop limanından Kırım'a doğru sevk edilmesi ferman buyrulmuştu. Ayrıca Canım Hoca'nın

⁴¹¹ Osmanlı donanmasında kalyon kaptanı (reisi) olan Canım Hoca Mehmed Paşa Sultan III. Ahmed devrinde mirimiran rütbesiyle 1714 yılında kaptan-ı derya olmuştu. Mora seferi sırasında kaptan-ı derya olan Canım Hoca 1715 yılında İstendil'i ve 1716 yılında da Çuka adalarının fethinde önemli rol oynamıştı. 1717 yılında azledilen Canım Hoca 1730 yılına gelindiğinde tekrar kaptan-ı derya olarak atanmıştı. 1731 yılında tekrar azledilen Canım Hoca 1736 savaşın başlaması üzerine tekrar kaptan-ı deryan olarak atanmıştı. Böylelikle Osmanlı donanmasında üç farklı dönemde kaptan-ı deryalık makamına getirilmişti. Ruslarla savaşın başlaması üzerine 1736 Karadeniz seferine donanma-yı hümayunun başında kaptan-ı derya olarak katılmıştı. Sefer dönüşünde başarısız bulunması üzerine son kez 10 Recep 1149 yılında (1736) görevden azledilip yerine Laz Ali Paşa kaptan-ı deryalığa getirilmişti. Canım Hoca'nın seferdeki başarısızlığına ek olarak Babıali'de nüfuz sahibi olan Halisa Osman Efendi'nin isteği üzerine azledilmişti. Kethüda Osman Halisa Efendi ile Canım Hoca arasında bir müddet devam eden çekişmenin olduğu bilinmektedir. Azak kalesinin düşmesi sonucu bu çekişme şiddetlenerek savaş masrafı olarak da kendisinden 1.000 kese altın para cezasına çarptırılması sonucu azledildiği ifade edilmektedir. Hammer, *Osmanlı Tarihi*, s.456; Tarihçi Subhi ve Şemdanizade ise Babıali'nin donamayı Kırım dolaylarında kışlamasının emredilmesine rağmen İstanbul'a avdet etmesinden dolayı azledildiği bilgisini vermektedirler. *Subhi Tarihi*, vr. 101; Şemdanizade, a.g.e., s.64.

⁴¹² Laz Ali Paşa, Azak'ın kaybedilip Canım Hoca'nın İstanbul'a avdet etmesi üzerine 10 Recep 1149/Aralık 1736 tarihinde azledilip yerine kaptan-ı derya olarak seçilmişti. Babıali'den aldığı emir üzere Kırım seferine hazırlıklara başladığı sırada vefat etmiştir (Şaban 1149/ Aralık 1736).

⁴¹³ Laz Ali Paşa'nın sefere çıkmadan vefat etmesi üzerine kaptan-ı deryalığa Süleyman Paşa getirilmiştir. Süleyman Paşa savaşın başladığı 1736 yılının sonlarında 1740'lı yıllara kadar yani savaş boyunca Osmanlı donanmasının başında bulunmuştu. 1737 (1150) yılında çıkılan Karadeniz seferine Osmanlı donanmasının başında kaptan-ı derya olarak katılmıştı. Savaşın bitmesi üzerine 1740 (1153) tarihinde azledilip iki yıl sonra da 1742 (1155) tarihinde vefat etmişti.

⁴¹⁴ BOA, C.BH., nr. 7852.

⁴¹⁵ İlhami Daniş, a.g.e., s.49.

Karadeniz’de Kırım Hanı Kaplan Giray ile haberleşip düşmana birlikte hareket etmesi yönünde de emir verilmişti. Sinop limanından gönderilecek yeniçerilere ilaveten Sinop ve civarındaki kadılara verilen hükümde Kırım’a gönderilmek üzere Bolu ve Kastamonu civarından da 3.000 askerin sevke dilmesi emir buyrulmuştu⁴¹⁶. Ayrıca Sinop ve Trabzon limanlarında gönderilen gemilerdeki asker ve mühimmatın Kefe limanına indirilmesinden sonra gemilerin İstanbul’a gönderilmesi hususunda emir gönderilmişti.⁴¹⁷ Bunun sebebi de taşıma gemilerinin İstanbul’da zahire için kullanılıyor olmasıdır. Yine Babıali tarafından kaptan-ı derya olan Canım Hoca Mehmed Paşa’ya Varna limanından yedi gemi ile asker ve mühimmatın Kefe limanına sevkinden sonra taşıma gemilerinin İstanbul’a ivedilikle gönderilmesi hususunda emir verilmişti⁴¹⁸.

Azak’ın Ruslar tarafından muhasara altına alınmasıyla deniz sefer hazırlıkları tamamlandıktan sonra Canım Hoca Mehmed Paşa kaptan-ı derya olarak ince donanma ile Karadeniz’e gönderilmişti. Donanma-yı hümayûnun temel amacı Kerç boğazını geçip Azak Denizi’ne varıp Azak kalesine Ruslara karşı denizden destek sağlamaktı. Fakat Ruslar, General Lassi’yi Azak kuşatmasında bırakarak General Münih komutasındaki kalabalık Rus ordusuyla Kırım’a saldırması üzerine, Babıali tarafından kaptan-ı derya Canım Hoca’ya donanma ile Kırım-Kefe sahillerine varıp Kırım Han’ı ile haberleşerek birlikte Rus işgaline engel olunması hususunda karar verilmişti. Fakat Ruslar Orkapı kalesine vardığı zamanda Canım Hoca donanmayı Kırım sahillerinde bekletiyordu. Bundan dolayı Orkapı kalesinin savunmasına donanma kuvvetleri yetişememişti ve kale Ruslar tarafından ele geçirilmişti. General Münih’in Orkapı kalesini ele geçirmesinden sonra Kırım içlerine doğru ilerlemeleri üzerine Canım Hoca donanma kuvvetlerini Kırım sahillerinden indirerek Gözleve’deki Kırım

⁴¹⁶ BOA, MD, 143, s.10; BOA, MD, 143, s.41.

⁴¹⁷ BOA, MD, 143, s.41.

⁴¹⁸ BOA, MD, 143, s.28.

Hanı Kaplan Giray’a gönderme kararı almıştı. Donanma kuvvetlerinden levent ve yeniçeri gibi piyade kuvvetlerin yanında özellikle topçu ateş gücünün de olması önemlidir. Çünkü Kırım Hanı’nın elinde topçu ateş gücü bulunmamaktaydı. Kırım Hanı’na en yakın topçu ateş gücü direk Osmanlı yönetimine bağlı Kefe kalesinde bulunmaktaydı. Osmanlılar, Kefe’deki topçu birliklerini göndermemesinin temel sebebi muhtemel Kırım’ın işgalinden sonra Rus birliklerinin kilit konumdaki güçlü Kefe kalesine yönelecek olmasıydı. Donanma kuvvetleri Kırım Hanı’nın kuvvetlerine katılarak Ruslarla birlikte çarpışmışlardı. Böylelikle Münih’in Kırım Hanlığı’nı tamamen eline geçirmesine engel olunmuştu. Elimizdeki bilgilere göre Canım Hoca Mehmed Paşa, Karadeniz seferinde 300 Rus askerini esir edip İstanbul zindanlarına sevk etmişti⁴¹⁹.

2.16.1. Osmanlı Donanmasının Karadeniz Seferi 1736

Rusların Karadeniz’in kilidi konumundaki Azak kalesine olan ani saldırıları üzerine Babialı hem karadan hem de denizden yardım için sefer ilan etmişti. Canım Hoca Mehmed Paşa’nın kaptan-ı derya olarak Azak’a ve Kırım Hanlığı’na destek için deniz seferine çıkması yönünde emir verilmişti. Canım Hoca donanma ile Karadeniz seferine 1149 Muharrem/Mayıs 1736 tarihinde İstanbul’dan çıkmıştı. Canım Hoca Kefe sahiline vardığında geri kalan donanma da Mayıs’ın sonlarında serasker vezir kaptan Süleyman Paşa maiyetindeki 4 çektiri, 40 firkate ve kancabaş ile kendisine katılmıştı⁴²⁰. Kefe sahiline varan toplam Osmanlı donaması 11 çektiri, 2 kalyon, firkate ve kancabaşlardan oluşmaktaydı⁴²¹.

⁴¹⁹ BOA, C.BH, nr. 5452.

⁴²⁰ *Keyfiyet-i Rusya*, vr. 33a-33b. (İlhami Danış’ın “1736-1739 Savaşlarında Karadeniz’de Osmanlı Donanması” adlı eserindeki çeviri yazıdan alıntı yapılmıştır.)

⁴²¹ *Keyfiyet-i Rusya*, vr. 33b.

Keyfiyet-i Rusya adlı eserde General Münih'in emrinde 100.000'den fazla askerinin olduğunu ve Kırım Hanı'nın emrindeki askerlerden dört-beş kat daha fazla olduğundan bahsetmektedir⁴²². Bundan dolayı Kırım Hanı Kaplan Giray, Mareşal Münih komutasındaki askerlerle boy ölçüşemediğinden Orkapı kalesini kaybettiğini kaydeder. Kırım Hanı'nın Orkapı surlarının dışında çarpıştığını, yenilip Kırım içlerine geri çekildiği ve Orkapı'da yalnız kalyoncu, yeniçeri ve Tatarlardan mürekkep 1.500 kişilik bir kuvvetin mevcut olduğundan bahseder⁴²³. Osmanlı ve Tatar askerleri Ruslara karşı bir hafta direndikten sonra kaleyi teslim etmişti. Münih kaleyi ele geçirdikten sonra 12.000 kişi bırakarak Kırım içlerine doğru ilerlemişti. Münih'in ordusunda çokça araba olduğundan dolayı yavaş hareket edebiliyordu. Aslında bu durumu hızlı manevra kabiliyetine sahip Tatar süvarileri kendi lehlerine çevirebilirlerdi fakat bu olmadı. Bu olaylar cereyan ederken Canım Hoca, Kefe'de beklemekteydi ve firkateler seraskeri Kızılhisarlı Mustafa Bey de donanmasıyla Canım Hoca'nın donanma-yı hümayununa dahil olmuştu. Donanmanın temel amacı Azak'ı Ruslara karşı savunmaktı fakat Azak kalesinin düşme haberi gelmesi üzerine Sultan I. Mahmud'un verdiği emir üzere donanmanın Kırım Hanlığı'na destek vermesi kararlaştırılmıştı⁴²⁴. Ayrıca Kırım Hanı Kaplan Giray da Kırım içlerinde oldukça zor durumda kaldığını ileterek kaptan-ı derya Canım Hoca'dan destek talep etmekteydi⁴²⁵. Bundan dolayı Canım Hoca da leventleri ile Kırım Hanı'na destekte bulunmak için Azak taraflarından Gözleve sahiline ve Kefe sahiline yanaşarak karadan destek vermişti. Bundan başka Babıali hükümeti de kaptan-ı deryaya Kırım Hanı ile birlikte hareket etmesi yönünde hüküm göndermişti⁴²⁶.

⁴²² Aynı eser.

⁴²³ Aynı eser.

⁴²⁴ Aynı eser, vr. 35a.

⁴²⁵ BOA, MD, 143, nr.: 4, 34, 43

⁴²⁶ BOA, MD, 143, nr.: 6.

General Münih, Kırım içlerine girmişti ve Gözleve dahil birçok şehir ve köy yağmalanmıştı. Fakat Tatar süvarileri her ne kadar Rus ateşli silahlarına direniş gösteremese de gece ve gündüz Rus askerlerine akınlar düzenleyip esirler elde ederek hayvanlarına ve iaşelerine zarar veriyorlardı. Osmanlıların ince donaması 1149 Safer ayının 8'inde Çürük adlı bölgeye vardı. Çürük'ten yola çıkan donanma askerleri Kefe'den gelen askerlerle birlikte Münih'in ordusunu takibe aldılar. Münih, Gözleve'den sonra yönünü Bahçesaray'a çevirmişti ve Bahçesaray'a yakın mahalde karargâh kurup 25.000 askerini Bahçesaray'a yağma için göndermişti. Osmanlı donanma askerleri Rus askerleriyle Bahçesaray yakınlarında karşılaştılar ve muharebeye tutuştular. Osmanlı kuvvetleri 1.500 levant, 100-200 süvari ve 1.000 kadar askerle kendisinden kat ve kat sayı olarak fazla olan Rus askerleriyle 4-5 saat kadar çarpışmıştı. Savaş sonucunda Ruslara ağır zayıat verilip 6 adet topu da ele geçirilmişti. Bu sırada İran seferinden dönen yeniçeriler Kefe'ye oradan da Bahçesaray'a vararak Osmanlı ordusuna dahil olmuşlardı⁴²⁷. Bahçesaray'ın Rusların eline geçmesi üzerine Ruslar yönünü Akmesicid'e çevirmişlerdi. Akmesicid dışında bulunan Rus kuvvetlerine karşı harekatta bulunuldu ve Ruslara tekrar ağır zayıatlar verildi. Akmesicid'in Rusların eline geçmesine mâni olunamadı fakat Ruslar aldığı ağır darbeler neticesinde Kırım yarımadasını terk etmek zorunda kalmışlardı. Geri çekilen Rus kuvvetlerini Tatar ve Nogay süvarileri ile Osmanlı ordusu takip ederek tacizde bulundular neticede Ruslar birçok kayıp vermeye devam etmişti. Rus ordusu içinde bulunan kolera gibi hastalıklarında baş göstermesi Rusların geri dönmesinde de etkili olmuştu. Rus ordusunun konakladığı her yerde 500, 600 ve hatta 1.000 kadar asker kaybettiği görülmekteydi⁴²⁸.

⁴²⁷ *Keyfiyet-i Rusya*, vr. 36a-36b.

⁴²⁸ Aynı eser, vr. 37b.

Rusların Azak kalesini kuşatması 90 sürmüştü ve sonunda kale Ruslara teslim edilmişti. Azak'ın düştüğü sırada donanma Kefe limanında demirlemekteydi. Donanma kuvvetlerinin Kırım Hanı'na yardıma gönderilme emri gelmişti fakat Ruslar, Azak kalesinden sonra Yenikale'yi (Kal'a-yı Cedit) ele geçirme ihtimaline karşılık 11 Rebiülevvel 1149/Temmuz 1736 günü kaptanlardan Kızılhisarlı Mustafa Bey, Süleyman Paşa, Osman Paşa ve Mustafa Paşa beş çektiri ile Yenikale'ye gönderilmişti⁴²⁹. Fakat Ruslar, Kırım içlerinde çıkmaya başlamışlardı ve Orkapı'dan geçerek Ukrayna bölgesine hareket etmişlerdi. Kılburun kalesinin Rusların eline geçmesi üzerine Özi kalesi tehdit edilir hale gelmişti. Bundan dolayı Sultan I. Mahmud'un emri üzerine Canım Hoca donanmadan 2 çektiri, 5 fırkate ve 5 kancabaşını ivedilikle Özi muhafazasına göndermişti. Ayrıca Yenikale'ye gönderilen Ömer Bey ve Süleyman Paşa da Özi savunmasına gönderilmişti⁴³⁰. Karadeniz'de Rus tehlikesinin geçmesi üzerine donanma-yı hümayûn Kefe limanından 1149 Rebiülahir 24/20 Ağustos 1736 günü İstanbul'a hareket etti. Kaptan-ı derya Canım Hoca Mehmed Paşa'nın emri ile İstanbul'a hareket eden donanmaya geri dönüş izni verilmemişti. Donanmanın Ereğli'ye ulaştığı anda Sultan'ın hatt-ı hümayûn ulaşmıştı. Sultan'ın kendi el yazısıyla gönderdiği emirde Karadeniz'de seferin iptal edilmediğini, kendisinden emir almadan İstanbul'a avdet ettiğini ve başka bir emir gelene kadar o mahalde bulunması gerektiği ile alakalı hatt-ı hümayûn yazılmıştı⁴³¹. Sultanın emri üzere birkaç gün Ereğli'de beklendi daha sonra haseki ağanın donanmaya gelmesiyle Sultanın donanma ile İstanbul'a avdet edebileceği izni geldi. Bunun üzerine Canım Hoca donanma ile İstanbul'a hareket etti. Canım Hoca'nın donanma ile 29 Ca 1149 tarihinde cuma günü İstanbul'a varmasıyla kaptan-ı deryalık vazifesinden azledildi ve yerine Laz Ali Paşa kaptan-ı deryalığa getirildi. Canım Hoca'nın işlediği

⁴²⁹ Aynı eser, vr. 40a-40b.

⁴³⁰ Aynı eser, vr. 42b.

⁴³¹ "Düstur u mükerrem vezirim kapudan paşa, işbu sene-i mübarekede Kırım ceziyesini bırakup gelmek bir vechile minasib değil iken istima' oldu ki, ol taraftan azm-i râh etmişsiz. İmdi donanma-yı hümayûnum ile bulunduğun mahalde meks edüp âhir hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrunum gitmeyince bulunduğun mahalden hareket etmeyiniz." Aynı eser, vr. 44a.

suçlardan dolayı mal varlığına devlet tarafından el konuldu⁴³². Kaptan-ı derya vazifesinden azledilen Canım Hoca Kütahya'ya sürgün edildi⁴³³. Bir yıl sonra Canım Hoca, Kütahya'dan alınıp Rakka Eyâleti'nde bulunan Rum Kalesi'ne nakledildi⁴³⁴. Yeni kaptan-ı derya Laz Ali Paşa, Karadeniz seferi için hazırlıklarını yaptığı bir zamanda (1149) Ramazan ayının 3'üncü (Cuma) günü vefat etti. Ali Paşa'nın vefatı üzerine Süleyman Paşa, kaptan-ı derya oldu (Aralık 1736).

2.16.2. Karadeniz'de Rus Donanmasının Faaliyetleri 1736

Osmanlılara karşı Karadeniz'de ilk Rus akınları kendilerine tabi Kossaklar tarafından XVII. yüzyılın ortalarında gerçekleşmişti. Fakat Karadeniz'i tehdit eden Rusların ilk ciddi teşebbüsleri Azak kalesinin Çar I. Petro tarafından 1696 yılında ele geçirilmesinden sonra gerçekleşmişti. Rusların III. İvan döneminde Tatar boyundurluğundan çıkmasından sonra IV. İvan döneminde Kazan ve Astragan Hanlıklarını ilhak etmesiyle Karadeniz'e giden yol açılmış oldu. 1683 yılında başlayan Uzun Savaş sürecine Ruslar da dahil olmuş ve Azak

⁴³² Kaptan-ı derya Canım Hoca'nın azlinin sebeplerinden birisi Padişah'ın izni olmadan Karadeniz'deki görevini bırakarak İstanbul'a avdet etmek istemesidir. "Moskov keferesinin Kırım Adası'na hucûm esnâsında donanma-yı hümayûn kalyonları ve sâir ince donanma ile memleket-i merkûmenin hıfz u hırâsetine me'mûr olan Kapudan-ı deryâ Cânım Hoca Mehmed Paşa'nın ol taraflarda bir münâsib mahalde kışlaması fermân olunmuş iken, ba'zı a'zâr-ı vâhiye îrâdî ile bilâ-izn ü ruhsat Âsitâne-i Sa'âdet tarafına avdet eylemesi tagayyür-i tab'-ı safâ-perver-i pâdişahiye bâ'is ü bâdî olmağla, mansıb-ı merkûmeden azl ile tekdîr ve Kütahiyeye'de ikâmete me'mûren tesyîr olunup mansıb-ı mezbûr ile Ali Kapudan mesrur oldu." *Subhi Tarihi*, s.313-314; Diğer bir sebepte *Târîh-i Göynüklü*'de geçen şu hadisedir: "Paşa-yı müma-ileyhin bir vâfir çukadan nîmtenelü zuhûr, biraz dahi zıbunlar ve her birinde dikili olmak üzere içer bin dahi zîyade ve dahi noksân altunlar çıkmışdur. Bir vâfir dahi kemerler, her birinde ikişer bin altun dahi ziyâde çıkmışdur. Cevâhir dahi vâfir ve bunlardan mâ'adâ kendüsünün sağır çekmecesinde mahfûz defter çıkup ve ol defterde olan akça İstanbul bâzîrgânlarında ve Galata'da balyozlarda olan akça ve İzmir'de ve İstanköy'de ve Sakız'da ve Mora'da ve İstendil'de kiminde üç bin altun ve kiminde on bin altun, dahi ziyâde, İstanbul'da olan bâzîrgânlarda tahsil olunup tahsil olduğu Pâdişâhımız Enderûn hazînesine almışdur. Ve âhar mahallerde olan emvâline mübâşirler ta'yîn olunmuşdur. Yemiyene yiyivirürler, in'âm u ihsânı olmiyan vüzerânın mâlını mirîye alıvirürler. Bütün ile dördüncü def'a soykun virür idi ve zulminin nihâyeti yok idi. Âhiret ahvâlin Allâh bilür. Kethüdâsı mahbûs idi, mübârek günler geldiğünden Hükârimiz bostâncılardan çıkarup Tophâne'deki hânesinde oturmak üzere fermân virildi, fi 22 Recep, sene 1149." *Târîh-i Göynüklü*, s.435; "Hazine'ye olan borcu için tüm mal varlığı zapt edilecek olan Canım Hoca Mehmed Paşa'nın, bindiği kalyonu ve yalısı başta olmak üzere, mal ve mülkünün bulunabileceği tüm yerlerin mühürlenmesi konusunda Kapudan Paşa vekili Süleyman'a gönderilen hükmün suretidir". BOA, MD, 143, nr.: 98.

⁴³³ BOA, MD, 143, nr.: 96, 97.

⁴³⁴ BOA, MD, 143, nr.: 261.

kalesini ele geçirmişlerdi. Boyarlar Meclisi'nde 1696 yılında Azak kalesine Rusların iskanı ve kaleyi Türklere karşı savunabilmek için bir de filonun kurulması görüşülüp karara bağlanmıştı. Ruslar İdil'in aşağı kesimlerindeki 3.000 tüfekçiyi aileleriyle Azak'a gönderdiler ve buna ilaveten de kendilerine tabi Kalmuk Tatarlarından 400 kadarını sevk etmişlerdi. Boyarların kararı üzerine asillerden ve tüccarlardan Azak'ta gemi yapılması için destek kararı alınmıştı. Alınan emir üzerine 52 gemi yapılması hedeflenmişti fakat bu rakam daha sonra 71'e çıkarıldı ve tüccarlardan da 18 gemi yapılması kararlaştırılmıştı⁴³⁵. Voronej (Varonetz) bölgesi gemi yapımı için merkez seçilmişti hatta Çar I. Petro da bu çalışmalara bizzat katılmıştı. Çar Petro, Pyotr Alekseyev adıyla usta başı olarak çalışmıştı ve hazineden 1 yılda 366 Ruble maaş almıştı. Azak filosunun gemileri genelde küçüktü, kalyonlardan ve çektirilerden oluşmaktaydı. Kalyonlar sadece yelkenle ilerlerken galerler ise hem yelkenle hem de kürekle ilerlemekteydi. 1698 yılına gelindiğinde 52 toplu, 40m uzunluğunda ve 9.5 m genişliğinde olan Rusların ilk donanma gemisi Voronej'den Karadeniz'e indirildi. Petro'nun sevdiği Semyanof ve Preobranski alaylarından 1.000'den fazla asker bahriyeli olarak gemilere gönderiliyordu⁴³⁶. Gemi kaptanları ise Ruslardan ve yabancılardan oluşmaktaydı. Ruslar, Karadeniz filosunu oluştururken Azak kalesinin savunulması içinde Taganrog adında bir de askeri üs kurmuşlardı. Rusların tamamlanan ilk zayıf Karadeniz (Azak) filosu 24 Mayıs 1699 yılında Karadeniz'e açılmıştı. Bu filolardan biri de kaptanı Hollandalı Peter Pambourg olan meşhur "Krepost" adındaki gemiydi. Rusların ilk teşebbüsü olan Karadeniz (Azak) filosu 1711 Prut seferi sonrasında yok edilmişti. Azak'ın Türklerin eline geçmesinden sonra 3 büyük savaş gemisi ile 2 çektiri Don tarafından Çerkask'a gönderildi. Bu gemilerden birkaçının Baltık Denizi'ne gönderilmesi düşünüldüyse de Osmanlılara satılma kararı alınmıştı. Böylelikle Ruslar 1700 İstanbul Antlaşmasıyla Azak'ı ele geçirip Karadeniz

⁴³⁵ Şirokorad, a.g.e., s.73-74.

⁴³⁶ Mozgafesky, a.g.e., s.7.

kıyısına ilk kez ulaşmışlardı fakat 1711 Prut Antlaşmasıyla Azak Türklere geri verilmek zorunda kalmıştı. Dolayısıyla Rusların Karadeniz’de kıyısı bulunamamaktaydı ve Karadeniz filosunu lağvetmek zorunda kaldılar. I. Peter’in Karadeniz hırsını Çariçe Anna ve daha sonra gelen II. Katerina devam ettirme yönünde politikalar tercih ettiler. Böylelikle Peter’in açtığı gedikten hareketle Türklerin Karadeniz’deki hakimiyetlerine darbe vurulmak istenmiş ve kısmi olarak da başarıya ulaşmışlardı.

Azak filosunun 1711 Savaşından sonra lağvedilmesiyle 1723 yılında olası Türk savaşı için Don ve Dinyeper nehirlerinde donanma inşaatına başlanmıştı fakat barış sağlandığı için gemi inşaatı durdurulmuştu. Çar Petro’dan sonra 1725 yılında tahta çıkan Çariçe I. Katerina döneminde Petro’nun çocuğu gibi sevdiği Karadeniz donanmasının oluşmasına destek verildi. Fakat Petro’dan sonra oluşturulmaya çalışılan donanma için Petro dönemindeki gibi istek ve arzu yoktu çünkü muhtemel Türk savaşı öngörülememekteydi. Hatta bu dönemde Rusya ve Osmanlı, İran aleyhinde ittifak yapmaktaydılar. Bundan dolayı Karadeniz’de Türklere karşı bir donanmaya lüzum görülmemişti. Fakat 1730 yılında tahta çıkan Çariçe Anna döneminde Don’da filo kurulması için ayrı tahsisat ayrılmıştı ve donanma çalışmalarına ivme kazandırdılar. 1733 yılına gelindiğinde Tatarların kendi iddialarına göre Rus topraklarından geçmeleri Türklerle olan husumeti artırmaktaydı bundan dolayı donanmaya daha çok ihtiyaç duyulmaktaydı. Çünkü Türklerle olası muharebe için Karadeniz’de başarı gösterebilmek için güçlü donanmaya ihtiyaç duyulmaktaydı. 1736 Savaşının çıkması üzerine Ruslar daha önceden hazırladıkları Don filosunu Oramiral P. P. Bredal komutasında 10 Mayıs günü Azak’a göndermişlerdi. Bredal’in emrinde ağır toplarla donatılmış 15 çekirme, iki tek güverteli tekne ve birçok küçük tekne bulunmaktaydı⁴³⁷. General Pyotr Petrovich Lassi’nin

⁴³⁷ Şirokevad, a.g.e., s.95; Mozgfsky’ye göre Bredal’in komutasındaki Azak filosu 9 büyük ve 70 küçük gemiden oluşmaktaydı. Mozgfsky, a.g.e., s.9.

Azak'ı kuşattığı sırada Bredal ağır topları Lassi'nin emrine vererek Azak kalesini denizden kuşatma altına almıştı. Bredal donanmasıyla Azak kalesini durmadan bombardımana tutuyordu. Azak'ın düşmesinde Rus donanmasının olması ve Türk donanmasının olmayışı oldukça etkili olmuştu. Kaptan-ı derya Canım Hoca ise Kefe limanında demirlemekteydi ve Azak kalesine yardım için geç kalmıştı. Bundan dolayı Azak kalesi hem karadan hem de denizden kuşatmaya dayanamayarak teslim olmak zorunda kalmıştı (18 Haziran 1736).

3. AVUSTURYA’NIN SAVAŞA KATILMASI 1737

Rusların Azak’ı ve Kırım’ı işgal ederek savaşı başlatması üzerine Babıali de resmi harb kararı almıştı. Sefer hazırlıklarını tamamlamakla uğraşan Babıali, sadrazam paşayı merkez ordusuyla birlikte Babadağı’na sevk etmişti. Bu sırada sadrazam, Avusturya başvekiline vaziyeti bildirerek barış yanlısı olduğunu fakat Rusların tecavüzleri durmadığı müddetçe savaşıacaklarını iletmişti. Bunun üzerine Avusturya başvekili cevaben gönderdiği mektupta iki tarafı uzlaştırmak amacıyla İstanbul elçisi Talman’ı murahhas olarak atadığını iletmişti (Eylül 1736). Avusturya hükümeti harekete geçerek elçisi Talman’ı sadrazam ve silahdar Seyid Mehmed Paşa’nın Babadağı’ndaki karargâhına göndermişti (17 Ocak 1737). Talman, sadrazam paşaya Viyana Kraliyet Meclisi Başkanı Kont de Koenigsegg’in yazdığı mektubu ilettilti. Koenigsegg mektubunda Rusya’nın Tatarlarla alakalı şikayetlerini iletirken Rusya ile olan ittifakına da değinerek barışsın derhal sağlanmasının zaruri olduğunu bildiriyordu⁴³⁸. Bundan dolayı Avusturya hükümeti, Rusya ile Osmanlı arasında bu kış barış görüşmelerinin başlaması gerektiğini savunuyordu. Sadrazam, Koenigsegg’in mektubuna verdiği cevapta Avusturya ile Babıali arasındaki dostane ilişkilerden bahsederek üçüncü taraf olarak barış görüşmelerinde aracı olabileceklerini önermişti. Koenigsegg’in mektubunun yanı sıra Avusturya İmparatoru VI. Şarl da Sultan I. Mahmud’a barış ile alakalı bir mektup göndermişti. VI. Şarl’ın Sultana hitaben yazdığı mektubun içeriğinde şunlar geçmektedir: “Moskov hufyeten sefer idüp ve itdüğine dahi nâdim ve peşîmân olup bize gelüp dâhil düşüp ‘Devlet-i Aliyye ile bizi barışdurasız’ diyü. İmdi, tarafeynden kıtâl vâki’ olmazdan mukaddem biz dahi şevketlü Pâdişâhımızdan recâ iderüz ki cürmin afv idüp barışasız. Ve eğer musırr olup da barışmaz iseniz biz dahi kendiye imdâd u i’ânet iderüz. Zîrâ bizim

⁴³⁸ Subhi tarihine göre, Viyana hükümeti bu hususta şunları dile getirmekteydi: “Bizim Osmanlılar ile dostluğumuz vardır; ancak Rusya cenk ve sullhte müttefikimiz olup hangimiz harp ederse ikimiz birden harp etmeğe mecburuz. Eğer Osmanlı hükümeti (Babıali) gücenirse müsaleha münasiptir hemen görüşülsün.” *Subhi Tarihi*, vr. 95b; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. IV/I, s.258.

akrabâmızdur.” Avusturya İmparatorun mektubu Padişahın huzurunda okunduktan sonra Padişah da meşverettekilere “Efendiler şer’an cevâbınız nedür ve buna cevâb virin” diyerek sual eylemişti. Padişahın bu sualine Şeyhülislam Efendi “*Şark seferi mütemâdî olup on beş sene mikdârı oldu. Bi-hamdillâhi Te’âlâ def’ olup şimdi düşmen-i bî-dîn nâdim ve recâ vü niyâz itmeleriyle barışık olunması münâsibdür*” demişti⁴³⁹. Böylelikle Sultan I. Mahmud barış görüşmeleri için sadrazama emir vermişti.

Sadrazam’ın Kahyabeyi, Talman ile yaptığı görüşmede işgal altındaki Azak’ın geri verilmesi karşılığında Karlofça Anlaşması’nın yenilenebileceğinden bahsetmişti. Talman ise Azak’ın Türklere geri verilmesi hususunda Rusya Devleti’nden yetki almadığı ileterek bunu yapabilmek için Rusya tarafından yeni talimat alması gerektiğini bildirdi. Bu ilk istikşafî görüşmeler neticesiz olsa da en azından tarafların barış niyetinde olduğunu göstermekteydi. Sadrazam paşanın Koenigsegg’e yazdığı ikinci mektupta Babıali’nin barış görüşmelerinin Dinyester nehrinin kenarında bulunan Soroka şehrinde yapılabileceğini teklif etti. Rusların Kırım’da yapığı tahribattan dolayı tazminat ödemesi gerektiğini ve Azak’ın geri verilmesi gerektiğini ilettiler. Koenigsegg, sadrazamın birinci mektubuna verdiği cevapta görüşmelere aracı olarak değil Rusya’nın müttefiki olarak katılabileceğini ve Rusya ile savaşın neticesine katlanılabileceğini iletmişti. Koenigsegg, sadrazamın ikinci mektubuna cevaben Azak’ın önceden Rus toprağı olduğunu ve Babıali’nin Azak’ı geri istemesinin verdiği üzüntüden bahsetti.

Sadrazamın barış görüşmelerinin Osmanlı topraklarında olması gerektiğini teklif etmişti fakat Talman bu teklife sıcak bakmıyordu. Rus tarafı da görüşmelerin Bieloczerkow’da yapılmasını teklif ettiler. Talman ise barış görüşmelerinin tarafsız Lehistan topraklarında

⁴³⁹ *Târîh-i Göynüklü*, s.437.

Nemirov denilen yerde yapılmasını teklif etti. Sadrazam bu teklife sıcak baktığı için Leh Kralı Rzwuski'ye görüşmelerle alakalı bir mektub gönderdi. Bu sırada Avusturya ile Rusya arasında Osmanlı aleyhinde yeni bir ittifak imzalanmıştı. Bu antlaşma ile Rusya savaşa devam ettiği müddet zarfında Avusturya da Osmanlı'ya karşı savaşa girebileceğini onaylamıştı (9 Ocak 1737). Sadrazam paşa görüşmelere Hollanda ve İngiltere gibi deniz devletlerinin de katılması için onlara davet göndermişti. Böylelikle Babıali yönetimi, Osmanlı-Rus savaşını uluslararası bir sorun haline getirerek dördüncü taraf ülkelerinin de desteğini çekebileceğini umuyordu.

6 Haziran 1737 tarihinde Avusturya hükümetinin Talman'a verdiği yeni talimatta sadrazamdan Vidin tahkimatlarının yıkılması, Osmanlı'nın sebep olduğu savaşın tazminatı, Eflak, Bosna ve Dalmaçya kıyılarında yeni sınırların (kendi lehlerine göre) çizilmesi istenmişti. Avusturya'nın Talman'a olan talimatlarına ek olarak Koenigsegg de sadrazam paşaya yazdığı üçüncü mektupta Osmanlıların Mayıs ayında barış namına hiçbir girişimde bulunmamasında dolayı zamanın boşa geçirilmesinden dolayı müttefik Rusya'nın talepleri doğrultusunda hareket edilebileceğine dair savaş tehdidi içeren bir bildiri yer almaktaydı. Bu sırada aynı savaş tehdit dilini kullanan Rusya hükümeti adına Kont Osterman da sadrazama bir mektup göndermişti. Osmanlı da bu savaş tehditlerine binaen barıştan yana olduğunu bildirmiş ve görüşmelerin ivedilikle yapılmasını talep etmişti.

3.1. Nemirov Kongresi 1737

Barış görüşmelerinin yapılması için Babıali yönetimi Özi kalesine dört günlük mesefadaki Kodak adlı mevkiide yapılmasını önermişti. Fakat Viyana hükümeti murahhaslarından Ostein bu bölgenin Rusya'ya uzak kaldığını iletterek görüşmelerin Sorika (Saroka) ve daha sonra da

Lehistan'da yapılmasını teklif etmişti. Bu teklif Rusya ve Osmanlı hükümetlerince uygun görüldü ve daha sonra Buğ nehrinin sağ sahilinde olan Nemirov (Niyemirov) adlı mevki görüşmeler için seçilmişti. Avusturya elçisi Talman ve Osmanlı yetkilileri barış görüşmelerinin yapılması için kırk gün kadar Saroka'da bulunmaktaydılar. Rus heyetinin Kiev'e vardığını öğrenen Talman ve Osmanlı heyeti ivedilikle Nemirov'a hareket etmişlerdi. Nemivor'da bir ay müddetince Rus heyetlerinin gelmesi beklenmişti. Rus hükümeti barış görüşmeleri için Baron Schaffirof, Kontamiral Neplüev ve avcıbaşı Volinsky'i heyete dahil etmişti. Avusturya ise St. Petersburg elçisi Kont Ostein, İstanbul elçisi Baron Talman ve Kont Wolfeck'i görüşme heyetine seçmişti. Osmanlı hükümeti adına ise temsilci olarak Reisülküttab Mehmed, ruzname dairesi reisi (Ruznamçe-i evvel) Emin Mehmed, vezir-i âzam kitabet dairesi kâtibi (Sadrazam'ın Kethüdası) Mehmed Ragıp Efendi, Yirmisekiz Çelebi Mehmed'in oğlu sipahiler kâtibi (Silahtar Kâtibi) Mehmed Said Efendiler seçilmişlerdi (Evâ'ili R. 1150/29 Temmuz-8 Ağustos 1737)⁴⁴⁰. Avusturya elçisi Talman'ın yanında arabulucu devletlerden ise Chevalier Fawkenner ve Cornelius Kalkoen de katılacaktı. Nemirov'daki görüşmeler için daha sonra Numan Efendi ve tercüman eski Eflak ve Boğdan Voyvodası Gika da bu dört temsilciye katılmışlardı. Türk temsilciler Babadağ'da beklerken Rus temsilciler ağır hareket edip Temmuz ayında daha Kiev'e ulaşamamışlardı ve Avusturya elçileri de İmparator'dan talimat beklemekteydiler. Fakat Rusların ve Avusturyalıların oyalamalarına rağmen 20 Temmuz 1737 tarihinde temsilciler Nemirov'da toplantıya katıldılar. Toplantı başladığı sırada Babıali tarafı Rusya'yı basit bir şüphe üzerine savaş ilan etmekle suçlamıştı. Bundan dolayı deniz devletlerinin arabuluculuğu üzerine barış

⁴⁴⁰ BOA, *Name-i Hümayun Defteri*, c. VII, s.455; Padişahın barış görüşmelerine olumlu cevap vermesi ile Ragıp Efendi 6 Z 1149 tarihinde perşembe günü ordu-yu hümayuna dahil olmuştu. Mükâleme için tayin olunan Reisülküttab Mustafa Efendi, şikk-ı sani Ragıp Efendi, şikk-ı salis Silahdar Kâtibi Yirmisekiz-zade Said Efendi ve mükâleme defterdarı Defterdar Ali Paşa damadı Mustafa Beğ, Bender kalesinin öte tarafında bulunan Aksu nehrinin geçit bölgesinde bulunan Sorika'ya gönderilmişti. *Târîh-i Göynüklü*, s. 437-438; Osmanlı hükümeti adına Avusturya ve Rusya hükümetleriyle barış görüşmeleri için görevlendirilen dört murahhasa verilen ruhsatname için bkz. *Kırım Hanlarına Nâme-i Hümayûn*, s.58-59.

görüşmelerine başlanmıştı. 24 Temmuz'daki görüşmede Rus tarafı Osmanlıların iddialarına karşı Kont Osterman'ın Osmanlılara karşı savaş ilanındaki gerçek iddiaları sıralayarak Osmanlı temsilcilerinin iddialarını çürütmeye çalıştılar. Ayrıca Osmanlıların ileri sürdükleri barış şartlarına katılmadıklarını ileterek görüşmeleri oyalamaya çalıştılar.

Avusturya tarafı ise barış görüşmelerinin başladığı sırada arabulucu olarak katıldıklarını fakat Osmanlıların Mayıs ayını boş geçirmelerini bahane ederek ve Koenigsegg'in sadrazama iletmiş mektubu da göstererek artık arabulucu olarak değil de Rusya'nın müttefiki olarak masada olduklarını bildirmişlerdi. Reis efendi, Talman ile yaptığı bir görüşmede Avusturya'nın Osmanlı topraklarına girdiğini bildirip bu hususta yüksek sesle şikayetçi olduğunu iletmişti. Avusturya'nın bu yaptığının dostane ilişkilere zarar verdiğini de eklemişti. Avusturya'nın Osmanlı heyetinin temsil vesikasının olmadığını iletmesi üzerine yeni getirilen yetki vesikalarına da Sultanın onayının olmadığını bildirerek yeniden itiraz etme yoluna giderek Osmanlı heyetini oyalamaya çalışmaktaydılar. Rusların ve Avusturyalıların bu oyalama taktikleriyle Avusturya'ya savaş hazırlıkları için zaman kazandırmaya çalışıyorlardı.

Nemirov Kongresi'nde iki taraf için çadır kurulmuştu bunlardan bir taraf Rusya ve Avusturya diğer tarafta Osmanlı heyeti içindi. Bu iki taraftaki heyetler birbirleriyle aralarda görüşünler diye kurulmuştu. Çadırlardaki görüşmeler devam ederken gaflet içerisindeki Urfalı Osman Halisa Efendi'nin idam edildiği ve sadrazam Seyid Mehmed Paşa'nın da azledildiği haberi gelmişti. Sadrazam Kethüdası Osman Halisa Efendi'nin idam edilmesi ile Babıali, Halep valisine ve mollasına ferman göndererek mallarının zapt edilerek hazineye aktarılmasını emretmişti⁴⁴¹. Osman Halisa Efendi barışın geleceğine ve Avusturya'nın

⁴⁴¹ BOA, MD, 143, nr. 205.

Osmanlı'nın dostu olduğuna çok inanıyordu. Bundan dolayı savaş hazırlıklarının yapılmasına gerek olmadığını her fırsatta iletliyordu. Fakat Avusturya ordusunun Osmanlı topraklarına saldırması üzerine barış girişimlerinin oyalama olduğunu öğrenen Sultan da kendisini idam etme kararı almıştı. Mehmed Paşa'nın sadrazamlıktan azledilmesi üzerine Muhsinzade Abdullah Paşa sadrazamlığa getirilmişti.

Olağanüstü yetkilere sahip temsilcilerin ilk toplantısı 16 Ağustos 1737 tarihinde gerçekleşmişti. Toplantının ilk günü yetki vesikalarının değiştirilmesiyle sonlandı. Yapılan ikinci toplantı ise 18 Ağustos günü yapılmıştı. İkinci toplantıda Ruslar, Kırım Tatarlarının verdiği zararlardan şikayetçi olmuşlardı. Türk tarafı yeni bir antlaşma ile sorunların çözülmesi gerektiğini iletiler. Fakat Ruslar buna karşı çıkararak Avusturya'nın arabulucu sıfatıyla değil de Rusya'nın müttefiki olarak yeni görüşmelere başlanması üzerinde durdular. Bunun üzerine görüşme maddelerine geçildi ve Ruslar, 19 Ağustos'taki üçüncü toplantıda şu taleplerde bulundular: Yeni anlaşma yapılarak Osmanlı ile Rusya arasında yapılan tüm geçmiş antlaşmaların geçersiz sayılması, Kırım ve Kuban bölgeleri dahil tüm Tatar topraklarının Rusya'ya verilmesi, Eflak ve Boğdan'ın Osmanlı hakimiyetinden Rusya hakimiyetine devri, Rus Çarlarının Osmanlı tarafından "İmparator" olarak tanınması ve Rus savaş ve ticaret gemilerinin İstanbul ve Çanakkale boğazlarından serbestçe geçiş haklarının verilmesidir. Dördüncü toplantı 24 Ağustos'ta toplandı ve Rus talepleri Osmanlı heyeti tarafında sert dille reddedildi. Avusturya heyeti ise Rusların Eflak ve Boğdan'da ki haksız taleplerini kabul etmediler. Osmanlı'dan Bosna'daki sınırlarını genişletme açısından Bihacz ve Novi'nin Avusturya'ya terki ile Eflak ve Boğdan'daki isteklerinden vazgeçeceklerini iletiler⁴⁴². Osmanlı heyeti ise Avusturya'nın ve Rusya'nın isteklerinin kabul edilemeyeceğini

⁴⁴² Avusturya elçisi Talman ile Osmanlı murahhasları arasında gerçekleşen görüşmelerde Talman nihayetinde şunları talep etmekteydi: "Evvelâ hele Bosna bizimdür, Niş Kal'ası'n ve Vidin Kal'ası'n ve Üsküp ve Selânik dahi bizim iskelemiz olmak üzre virür iseniz ne güzel ve Moskovlu'ya dahi Bender ve Akkirmân ve Özi ve

ve tekliflerin sadrazama iletilmesi gerektiğini bildirdiler. Ragıp Efendi toplantıdan çıkan sonuçları ve teklifleri raporlaştırarak sadrazamın karargahına gitmişti. Karargâhtan gelecek cevabı bekleyen müzakereciler toplantıya ara vermişlerdi. Tekliflerin kabul edilemeyecek derecede onur kırıcı olduğunu gören Osmanlıların savaşmaktan başka çaresi kalmamıştı. Nihayetinde Babıali, Nemirov'daki barış görüşmelerinin oyalama ve Avusturya'nın savaş hazırlıkları için zaman kazanma oyunu olduğunu anlamıştı. Böylelikle Osmanlılar hazırlıksız yakalandıkları savaşı artık iki cephede sürdürmek zorunda kalmıştı. Sabık sadrazam Seyid Mehmed Paşa ve yeni sadrazam Muhsinzade Abdullah Paşa, Nemirov Kongresi sırasında Fransa'nın müdahalesini istemişti. Kardinal Fleury'e mektup yazarak arabulucu olunmasını istemişlerdi. Bunun üzerine Fransa hükümeti İstanbul'daki elçisi Villeneuve'e Avusturya hükümetinin Fransa arabuluculuğunu kabul etmesi halinde müdahale edebileceğini bildirmişti. Avusturya'nın kabul etmemesi üzerine Babıali'nin Fransa müdahale hamlesi de boşa çıkmıştı. Artık savaş kaçınılmaz hale gelmişti ve savaş hazırlıklarında geciken Osmanlılar ivedilikle tahkimatlar yaptırmaya ve seferber olmaya başlamıştı.

Avrupalı devletler başta Papa olmak üzere Osmanlı'nın diz çöküp topraklarının paylaşılmasını istemekteydi. Fakat çıkarları bu büyük güçleri bir araya getirmekten alı koyuyordu. Kardinal Alberoni, Osmanlı'nın çöküşüne ve İstanbul'da bir Hristiyan devlet olacağına dair bazı siyasi arzular dile getirmekteydi. Alberoni'nin bu siyasi fikirleri daha erken XVIII. yüzyılda "Doğu Sorunu"nu ortaya çıkarmaktaydı. Bazı tarihçiler Doğu Sorunu'nu 1774 tarihiyle başlatmaktadır. Bu görüşün doğruluk payı vardır lakin Osmanlı'nın içine düştüğü zor durum olan 1730'lu yıllarda da bu görüş hakimdi. Katolik Avrupa dünyası Ortodoks Rusları da içine alarak Osmanlıları ilk olarak 1683 ile başlayan Viyana Kuşatması

Kılburun ve Ur ve Kefe ve Yenikal'a, bunlar dahi virür iseniz sulh u salâh oluruz, virilmediği sûretde yine bunlar bizimdür, söylemeğe dahi hâcet yokdur". *Târîh-i Göynüklü*, s.441-442.

sonrasında paylaşmaya başlamışlardı. Bundan dolayı Doğu Sorunu’nu 1699 Karlofça Antlaşması ile başlatmak daha doğru olacaktır.

Kardinal Alberoni, Osmanlı İmparatorluğu’nu Avrupa haritasından silmek için 370.000 Hristiyan askerin ve 240 gemiden oluşan donanmanın yeterli olacağını savunuyordu. Alberoni’ye göre Avusturya ve Rusya İmparatorlukları toplamda 200.000 asker, Danimarka, İsveç ve Lehistan toplamda 50.000 asker, Fransa, İspanya, Portekiz, İsviçre ve İtalyan şehir devletleri toplamda 120.000 asker tesis edecekti. Donanma ise bütün Avrupalı deniz devletlerinden temin edilecekti. Osmanlı’nın çökmesi üzerine İstanbul’u Rumeli’yi de içine alarak Holstein-Gottorp düküne verilecekti. Balkanlar (Bosna, Sırbistan, Slovenya ve Eflak) Avusturya’ya, Rusya’ya ise Azak ve Tataristan (Kırım) verilecekti. Rusya’ya verilen bu topraklar karşılığında Finlandiya’yı tekrar İsveç’e verecekti. Fransa’ya Tunus’u, İspanya’ya Cezayir’i, Portekiz’e Trablusgarb’ı (Libya), İngiltere’ye Girit adasını ve İzmir’i, Hollanda’ya Rodos adası ve Halep’i ve Milano’ya da Kıbrıs’ı verecekti⁴⁴³. Kardinal’in bu planına göre bütün Hristiyan devletlerini tatmin ederek Osmanlı İmparatorluğu paylaşılabilirdi. Fakat Avrupalı Hristiyan devletlerin dahi kendi içlerinde çekişmeler baş göstermekteydi ve bu fantezinin gerçekleşmesi o günün koşullarında gerçekleşmesi mümkün görünmüyordu. Çünkü Rusya’nın yayılmacılığından başta Lehistan ve Fransa olmak üzere deniz devletleri hoşnut değildi ve bundan dolayı diplomatik olarak Osmanlı’yı Rusya’ya karşı destekliyordı. Hatta Rusya’nın müttefiki konumunda olan Avusturya dahi Rusya’nın Balkanlara yayılmasından çekiniyordu. Veleve ki Kardinal Avrupalı devletleri ikna etse dahi Osmanlı Devleti hali hazırda gücünü muhafaza ediyordu ve hatta 1736-1739 savaşında Avusturyalıları destek almadan tek başına hezimete uğratabilmişti. Burada önemli olan husus Avrupalıların, Osmanlı’nın gardını düşürmesini beklemesiydi. Osmanlıların zafiyet

⁴⁴³ Zinkeisen, a.g.e., s.495-496.

göstermesi halinde belki de imparatorluğun paylaşılması görüşünü Kardinal, Avrupalı Hristiyan güçlere kabul ettirebilirdi.

Nemirov görüşmeleri sırasında Eflak voyvodalığının başkenti Bükreş civarlarında Avusturya ordusunun yürüyüşler yapması sonucunda Eflak Voyvodası Gika, Babialı'ye bir mektup göndererek devleti tedbire davet etmişti. Gika'nın mektubunun içeriğinde şunlar geçmektedir: *“Gâfil olmanız, Nemçe Çasarı'nın taburı gelüp ve görünmekle tedârik üzre olup kılâ'larınızı asker gönderüp muhâfazadan hâlî olmayasız. Ve beni dahi muhâfaza idesiz”*⁴⁴⁴. Gika'nın bu mektubu 3 R. 1150 tarihinde salı günü Kaimakam Paşa'nın sarayında görüşülmüştü. Bu görüşmelere şeyhülislam, kadıasker, İstanbul efendisi, mevâlî efendiler, ağayân-ı ocak, küttâb efendiler ve ocak ihtiyârları da katılmışlardı. Meşveret sonucunda Niş kalesinin muhafazasına Ağrıboz Muhafızı Gazi Ahmed Paşa tayin edilmişti. Ayrıca hududu geçen Avusturya askerlerine eşkiya mı yoksa Avusturya İmparatorunun memurları mı? Oldukları sual edilmesi emir buyrulmuştu. Eğer ki Avusturya askerleri hududu geçerek nakz-ı ahd ederlerse şer'an savaşa girilebileceği hususunda karara bağlanmıştı.

3.2. Avusturya'nın Savaşa Dahil Olması

Ruslar bir taraftan savaş hazırlıklarını yaparken diğer taraftan da Nemirov kongresi için delegeler gönderiyordu. Mareşal Münih'in Özi'ye ve General Lassi'nin de Kırım'a saldırması üzerine Nemirov barış görüşmelerinin tam bir fiyasko olduğu ortaya çıkmıştı. Talman'ın verdiği Mayıs ayı taahhüdünün bitmesi üzerine Avusturya Devleti de savaş hazırlıklarını tamamlayarak birliklerini Osmanlı sınırlarına dayandırmıştı. 9 Ocak 1737 tarihinde Avusturya ile Rusya hükümetleri aralarında gizli bir ittifak ederek Avusturya'nın Rusya'nın

⁴⁴⁴ *Târîh-i Göynüklü*, s.438.

yanında Osmanlılara karşı savaşa girmesine karar verilmişti. Avusturya hükümeti, elçi Talman'a barışın son bulunduğunu 1 Mayıs günü bildirmişti fakat Talman bu bilgiyi sadrazama iletmemişti. Nemirov kongrelerinin yapıldığı sırada Avusturya askerleri Osmanlı sınırlarını geçmişti böylelikle Avusturya, Rusya yanında müttefik olarak savaşa dahil olmuştu. Avusturya Devleti, ordusunu üçe bölerek Osmanlı'nın üç eyaletini hedef almaktaydı. Birinci ordu Dük de Lorraine ve Feld Mareşal Seckendorf komutasında Sırbistan'ı, ikinci ordu Feld Mareşal Prens de Hildburghausen komutasında Bosna'yı ve üçüncü ordu da François Paul de Wallis komutasında Eflak'ı hedef almıştı. Kont de Seckendorf'un ordusunda Feld Mareşal Philippi, Feld Mareşal Kevenhüller ve General Schmettau Wurmbrand adlı komutanlar ayrı ayrı tümenlere komuta etmekteydiler. Bu üç ordunun emrine toplamda 10 orgeneral ve 7 korgeneral verilmiş ayrıca ordu olarak da 249 süvari taburu, 90 piyade alayı, 80 Grenadier ve 50.000 düzensiz milis askerleri bulunmaktaydı⁴⁴⁵.

3.3. Avusturya Cepheleeri 1737

Seferin başlamasından evvel Avusturya ordusunda generaller arasında komuta kademesinde anlaşmazlıklar baş göstermişti. General Schmettau'nun Feld Mareşallik rütbesine terfi hakkı bulunmasına rağmen Avusturya hükümeti General Philippi'yi ve General Wurmbrand'ı Feld Mareşalliğe uygun görmüşü. Avusturya İmparatoru, General Schmettau'yu küstürmemek için yakında kendisini Feld Mareşalliğe yükselteceği teminatını vererek kendisine has iki Feld Mareşal'den ayrı birlik kurulması talimatını vermişti. İmparator'un komutanları arasında adaleti sağlamaya çalışması pek başarılı olamamıştı ve sefer başında komuta kademesinde hala çekişmeler devam etmekteydi. Komuta kademesindeki bu çekişmeler ileride Avusturya ordusunun disiplinin de bozulmalara sebep

⁴⁴⁵ Hammer, *Osmanlı Tarihi*, c. VII., s.471.

olacaktı. Dük de Lorraine ve Kont Seckendorf komutasındaki asıl ordu 12 Temmuz 1737 tarihinde Yagodina ve Parakin arasındaki sınırı geçmişti. Asıl ordusun bu harekâtı sırasında Sırbistan, Eflak ve Boğdan'da çarpışmalar başlamıştı. Avusturya ordusunun sınırlarına girdiğini gören Osmanlılar, Krogojevacz, Casonoraz, Gorgeschევaz, Soupeliyag, Bania, Resne, İşperlik ve Alexindja bölgelerini düşmana terk etmek zorunda kalmışlardı⁴⁴⁶.

3.3.1. Niş Cephesi

Avusturya'nın Osmanlı arazisinde ilerlemesinde 15 gün sonra Avusturya ordusu Niş kapılarına dayanmıştı. Avusturya meclisi katib-tecümanı Theyls, Niş valisi Yahya Paşa'ya⁴⁴⁷ giderek şehrin teslim edilmesini talep etmişti. Niş kalesi savunmasızdı bundan dolayı Yahya Paşa'nın kalenin anahtarlarını Avusturya birliklerine teslim etmekten başka çaresi kalmamıştı. Niş gibi stratejik öneme sahip ve Avusturya sınırına yakın kalenin Türkler tarafından savunmasız bırakılmasının asıl sebebi Urfalı Osman Halisa Efendi'nin Nemirov kongresinde barışın tesis edileceğine inanması ve savaş hazırlıklarına gerek duymamasıydı. Seckendorf komutasındaki Avusturya ordusu 12 Temmuz günü Yagodine taraflarından sınırı geçtikten 14 gün sonra Niş kalesine varmıştı. Barış yapılacağı vaadiyle sınır tahkimatları kurulmadığı için Avusturya ordusu hiçbir mukavemetle karşılaşmamıştı. Niş kalesinin kuşatılması üzerine Niş kale komutanı ileri gelenler ile bir harp meclisi toplamıştı. Bu toplantıya kale muhafız vekili paşa, Niş kadısı, müftü, beşli ağası, yerli topçu ve cebeciler katılmıştı. Kalenin biraz zaman direnebilme ihtimali varken muhafızların ve halkın korkusundan dolayı harp meclisi kaleyi *vire* usulüyle teslim etmeye karar vermişti. Niş kalesini işgal eden Seckendorf komutasındaki Avusturya ordusu kalede 135 top, 50 havan

⁴⁴⁶ Aynı eser.

⁴⁴⁷ Nemirov görüşmeleri sırasında Eflak voyvodası Gika'nın tedbirli olunması gerektiği ile alakalı mektubu üzerine Niş kalesi muhafazasına Ağrıboz Muhafızı Gazi Ahmed Paşa tayin edilmişti. *Târîh-i Göynüklü*, s.438.

topu ve birçok miktarda teçhizat ve yiyecek iaşesini ganimet olarak ele geçirmişti⁴⁴⁸.

Seckendorf, Niş'in işgalinden sonra Saribord, Şhirköy, Kuruçeşme ve Pirod bölgelerini de ele geçirmeyi başarmıştı. Seckendorf ordusuyla Musapaşa Palankasına kadar ilerlemişti.

Fakat ele geçirdikleri yerleri gelen Türk takviye kuvvetleri karşısında dayanamayarak terk etmek zorunda kalmıştı. Niş kalesinin Avusturyalıların eline geçmesi ile rikab-ı hümayun kaymakamı olan Köprülüzade Hafız Ahmed Paşa'ya Rumeli valiliği verilerek Niş'in istirdatına memur edilmişti.

3.3.2. Vidin Cephesi

Avusturya birlikleri Osmanlı sınırlarında bulunan savunmasız ve ihtiyatsız eyaletlere saldırdığı sırada Niş kalesini hiç direniş göstermeden vire usulüyle ele geçirmişti. Niş'in Avusturya ordusu tarafından ele geçirilmesiyle hedefin Vidin olacağı hiç kuşku götürmüyordu. Niş kalesinin düştüğü sırada Vidin'i savunmak için hazır olan Osmanlı ordusunda 4.000 kişiye ek olarak Klemanten Arnavutlarından oluşan muhafız birlikleri mevcuttu⁴⁴⁹. Hristiyan Klemanten Arnavutları, Sultan II. Murad döneminde (1421-1444/1446-1451) Arnavutluk'u terk edip Sırbistan sınırındaki Klemant bölgesine yerleştiler. Avusturya birliklerinin 1737 yılında Osmanlı topraklarına saldırmasıyla Klemanten Arnavutları bölgedeki Avusturya ordusunun savaş başındaki başarılarından cesaret alarak Osmanlı yönetimine isyan ederek silahlı direnişe geçtiler. Feld Mareşal Khevenhüller Avusturya hükümetinden Vidin üzerine yürüme emri almıştı. Fakat Avusturya savaşının başlaması üzerine Vidin muhafızı ve Niğbolu sancakbeyi Hacı İvaz Mehmed Paşa⁴⁵⁰, Vidin

⁴⁴⁸ Mühimme kayıtlarına göre Niş kalesinde 115 top ve 50 havan topu Avusturya'nın eline geçmişti. BOA, MD, 143, s.116 ve 155 (Cemaziyelevvel 1150).

⁴⁴⁹ Hammer, *Osmanlı Tarihi*, s.471-472.

⁴⁵⁰ İvaz Mehmed Paşa, Yagodna doğumlu olup "nice evladın ivazı olmakla" bilinerek "İvaz" lakabını almıştır. Hekimoğlu Ali Paşa'nın sadrazamlıktan azli ile Gürcü İsmail Paşa'nın sadrazamlığa getirildiği sırada Mehmed Efendi rikab-ı hümayün kaymakamlığı görevini üstlendi. 1735 senesinde Niğbolu sancakbeyi ile Vidin

bölgesini tahkim edip destek alarak yeni siperler kazdırmıştı. Avusturya ordusunda ise iâşe sıkıntısı baş göstermekteydi ve ordu hantal hareket etmekteydi. Khevenhüller'in 8 süvari alayından oluşan öncü birlikleri Ketencil köprüsü yakınların da Kahyabey Hüseyin Ağa'nın birlikleriyle karşılaştı. Hüseyin Ağa, Avusturya öncü askerlerine ağır darbe indirerek geri çekilmelerini sağladı. Hezimet alan Avusturyalılar, Hüseyin Ağa'nın ordusu tarafından Timok köprüsüne kadar püskürtüldü. Khevenhüller'in Vidin üzerine yürüdüğünü öğrenen Hüseyin Ağa, Avusturya ordusunun Vidin'e geçememesi için Floratin köprüsünü tahrip etmişti. Hacı İvaz Mehmed Paşa'nın emrinde bulunan ve görevi Vidin'i savunmak olan Karaman valisi Mehmed (Memiş) Paşa emrindeki orduyla Timok köprüsü üzerine yürüyüşe geçmişti (10 Eylül 1737). Timok bölgesine varan Mehmed Paşa'nın ordusuna Karahisar sancakbeyi Toz Mehmed Paşa, Şumnu ayanı Seyid Mehmed Ağa ve Memiş Paşa da kuvvetleriyle birlikte katılmışlardı. (28 Eylül). Osmanlı ordusunun harekâtı karşısında Khevenhüller ordusuyla birlikte Radojovaz yakınlarında mevzilenmişti. Khevenhüller'in Avusturya hükümetinden aldığı emir Vidin'i ele geçirip Niş'e iâşe ve teçhizat götüren birlikleri korumaktı. Avusturyalıların ordusu birçok milletten oluşmaktaydı ve Khevenhülleri'in ordusunda da Saksonyalı ve Polonyalı sayısı oldukça fazlaydı. Bu durum Avusturya ordusunda dil birliği ve verilen emri uygulamada sıkıntılar çıkarmaktaydı. Karaman valisi Mehmed Paşa kendisinde dört kat daha az olan Khevenhüller'in ordusuna Timok geçer geçmez saldırıda bulundu. Khevenhüller'in ordusu daha çok piyade

muhafızlığı görevini üstlendi. Sadrazam Yeğen Mehmed Paşa ise İvaz Paşa'yı Vidin muhafızlığından azletti. Fakat 1738 senesinde tekrar Vidin muhafızlığına getirildi. 22 Mart 1739 tarihinde Sadrazam Yeğen Mehmed Paşa'nın sadareten azl edilmesi üzerine serdar-ı ekrem ünvanı ile Hacı İvaz Paşa sadarete getirildi. Sadrazam İvaz Mehmed Paşa ordu-yu hümayun ile Davutpaşa sahrasında ayrılıp Avusturya taraflarına sefere çıktı. Hisarcık Muharebesinde zafer kazanan İvaz Paşa yönünü Belgrad kalesine çevirdi. Belgrad kalesinin kuşatılması üzerine Avusturya barış istedi ve nihayetinde Avusturya ile Osmanlı arasında Belgrad Barış Antlaşması sadrazam İvaz Mehmed Paşa'nın otağında imzalandı. Rusya'nın da ittifakta tek kalması üzerine barış talep edildi. Bunun üzerine Babıali, Rusya ile de Belgrad Barış Antlaşması'nı imzalayarak savaştan galibiyetle ayrılan devlet oldu. Savaşın nihayetini belirleyen hiç kuşku yok ki sadrazam İvaz Mehmed Paşa olmuştur. İvaz Paşa'nın kararlı duruşu ve diplomatik yetenekleri sayesinde Osmanlı, Avrupa'nın her iki güçlü ülkesine karşı savaştan galibiyetle ayrılmış oldu. Hacı İvaz Mehmed Paşa'nın sadrazamlık süresi 22 Mart 1739-23 Haziran 1740 tarihleri arasında olmuştur.

birliklerinden ve Mehmed Paşa'nın ordusu da daha çok süvari birliklerinden oluşmaktaydı. XVIII. yüzyılın gerçekleri Osmanlı ordusuna sert bir şekilde çarpmıştı. Ordu teknolojisinde Orta Çağ döneminde olduğu gibi artık süvari birlikleri etkin değildi. Ağırlıklı süvari birliği olan Osmanlılar her ne kadar çatışmanın başlarında etkili olsalar da daha sonraları Avusturya piyadelerinin kenetlenmiş şekilde strateji izlemesi sonucu ağır darbe aldılar. Çatışmanın başlarında Osmanlı sipahileri Avusturya birliklerini kanatlardan aşarak ordugâhlarını yağmalamışlardı. Fakat birbirlerine sıkıca bağlı kalan Avusturya piyadelerine gerçekleştirdikleri süvari hücumları neticesiz kaldı. Gün batımına kadar taraflar birbirleriyle çarpışmaya devam etti fakat Mehmed Paşa, süvari hücumlarını başarısız görünce ordusunu Timok'un öte tarafına çekme kararı aldı. Kendisinden dört kat büyük orduya karşı başarılı savunma yapan Khevenhüller de bir gün sonra ordusunu Perse palankasına çekti.

Khevenhüller'in mağlubiyetinin ardından 2.000 kadar ağır zırhlı Avusturya ordusu Vidin kalesi önlerine kadar gelmişti. Vidin kethüdası 1.000 kişilik ordusu ile kaleden huruç harekâtı yaparak Avusturya ordusuna ağır bir darbe indirip geri püskürtmüştü. Yapılan huruç harekâtı ile muhafız paşanın kethüdası 15 Avusturya askerini esir alarak kaleye geri dönmüştü⁴⁵¹.

3.3.3. Eflak ve Boğdan Cepheleri

1718 Pasarofça Antlaşması'na göre Osmanlılar, Belgrad ve Küçük Eflak denilen Alte'yi Avusturya hakimiyetine terk etmişti. Avusturya'nın 1737 yılında Rusya'nın müttefiki olarak savaşa katılmasıyla Avusturya birlikleri Bosna, Vidin ve Eflak-Boğdan'a taarruzda bulunmuştu. Eflak'ın sol kanadı olan Alte'yi elinde bulunduran Avusturyalılar sağ kanadı olan (Bükreş) merkezi de ele geçirerek Transilvanya'daki (Erdel) hakimiyetlerini pekiştirmek

⁴⁵¹ BOA, MD, 142, s.91.

istiyorlardı. Avusturya, Eflak ve Boğdan'ı (Memleketeyn) alarak Osmanlıların Lehistan ile olan kara bağlantısını kesecekti. Bu sebeplerden dolayı Avusturya kuvvetleri savaşın başlaması üzerine Alte'yi geçerek Bükreş yakınlarındaki Karajova'yı ele geçirmişti. Oğuz Mehmed Paşa komutasındaki kahyası Hüseyin Ağa'yı ve mîr-i âlem Süleyman Ağa'yı Eflak'taki işgal altında bulunan Karajova'yı ele geçirmek üzere sevk etmişti. Ayrıca Avusturya'dan Alte bölgesini alabilmek amacıyla 6.000 Tatar askeri göreve çağrıldı ve Murtaza Paşa'ya da Tatarlar ile birlikte hareket etme emri verilmişti. Bu sırada Wallis ve Khevenviller ordularıyla Karajova'dan ayrılmaya başladığı sırada İvaz Paşa ile damadı Toz Abdullah Paşa'nın birliklerine yenilerek geri çekildiler. Böylelikle Karajova Osmanlı birlikleri tarafından ele geçirildi ve Avusturyalılar Eflak'tan püskürtüldü (28 Ekim 1737). Böylelikle Mateiu Kankakuzan, Babıali tarafından Olt bölgesinin yeni Banı olarak atandı. Bunun üzerine Avusturyalılar General Gilani komutasındaki hafif ve ağır süvari birliklerini Eflak'a gönderdi. Fakat Gilani, Osmanlılar tarafından Eflak'ta bozguna uğratıldı ve Transilvanya'ya çekilmek zorunda kaldı. Avusturyalılar, Eflak'a olduğu gibi Boğdan'a da saldırmışlardı fakat Eflak'taki başarısızlık Boğdan'da da yaşanmıştı. Avusturyalılar General Ursetti komutasındaki birlikleri Boğdan'a sevk etti ve Ursetti, Boğdan topraklarına giriş yaptıktan sonra karşısında Boğdan Voyvodası Gika'yı buldu. Bender Paşasının Gika'ya verdiği emir üzerine, Avusturya kuvvetlerini bozguna uğratıp topraklarını savundu. Niş'in geri alınıp, Avusturyalıların Eflak ve Boğdan'dan uzaklaştırılmasından sonra Vidin şehrinin muhafazasını kahyası Hüseyin Paşa'ya bırakan Mehmed Paşa, Memiş Paşa ile birlikte Vidin'den ayrılıp Orsova üzerine yürüme kararı almıştı. Timok mağlubiyetinden sonra Avusturyalılar kuvvet toplamaya başlamışlardı. Amaçları ele geçiremedikleri Vidin, Eflak ve Boğdan' işgal etmekte.

3.3.4. Bosna Cephesi

Avusturya hükümetinin Osmanlı cephelerinde en değer verdiği bölgenin, sevk ettiği kuvvetlerin büyüklüğünden dolayı Bosna olduğunu görmekteyiz. Avusturya cepheleri arasında en tehlikeli ve en çok çatışmanın yaşandığı bölgenin de Bosna olduğunu bilinmektedir. Avusturyalılar, Karlofça Anlaşması'ndan Osmanlı'nın yıkılışına kadar Bosna'yı ele geçirmeyi arzu etmekteydi. Bu arzusunun 1730'lu yıllarda savaşa dahil olmasıyla tekrar pekiştirmişti. Avusturya hükümeti, Nemirov Görüşmeleri sırasında güya Babıali ile St. Petersburg hükümetlerini uzlaştırmaya çalıştığı sırada Babıali'den Bosna ve Vidin gibi stratejik değere sahip bölgeleri talep etmişti. Nemirov Görüşmeleri sırasında Bosna valisi Hekimoğlu Ali Paşa, Avusturya birliklerinin sınırda hazırlıklar yaptığını Babıali'ye iletmişti. Fakat sadrazam kethüdası Osman Halisa Efendi'nin gafleti yüzünden Vidin ve Bosna gibi mühim bölgelere gerek önem verilmemişti. Bundan dolayı Bosna'da bulunan Hekimoğlu Ali Paşa, Avusturyalılar ile harbe hazırlıksız yakalanmıştı. Ali Paşa'nın savaşın başlaması ile giriştiği hazırlıklar takdire şayandı. Fakat Hekimoğlu'nun karşısında büyük bir Avusturya kuvvetinin yanında Hildburghausen ve Hırvat Banı Esterhazy ile karşı karşıya kalmıştı.

Bosna cephesinde Avusturyalılar ile Osmanlılar arasında cereyan eden savaşları görgü şahidi olarak kalem alan Ömer Bosnavi'nin eseri olan “*Ahvâl-i Gazavât Der Diyâr-ı Bosna*”⁴⁵² bize birincil kaynak olarak birçok bilgi vermektedir. Eserde Novi kadısı olarak vazife yapan Ömer Efendi'nin Bosna valisi Hekimoğlu Ali Paşa'nın Avusturya birliklerine

⁴⁵² Eserin ilk transkripti için bkz. Rüçhan Budak, *The Bosnian Frontier (1737-1739): A Case Study on Ömer Bosnavi's Work: (Ahvâl-i Gazavât Der Diyâr-ı Bosna)*, Saarbrücken 2016; *The Bosnian Frontier at Wars of 1736-1739 Ottoman-Russo-Austro: A Case Study on Ömer Bosnavi's Work (Ahvâl-i Gazavât Der Diyâr-ı Bosna)*, Ankara 2017.

karşı yürüttüğü mücadeleyi gördükleri ve duyduklarını bir araya getirerek akıcı bir dille aktardığını gözlemlemekteyiz. Ali Paşa'nın Avusturya ordusunun sefer hazırlıkları yaptıklarını aldığı istihbaratla Babıali'ye iletmesine karşın gereken tedbirin alınmadığını görmekteyiz. Eser, Ali Paşa'nın savaşın başlaması üzerine yeterli birliklerinin olmamasından dolayı Bosna ahalisini seferber ederek Avusturyalılara karşı giriştiği kahramanca mücadeleyi gözler önünü koymaktadır. Ali Paşa'nın kendisinden kat ve kat fazla olan Hildburghausen'in birliklerini Banyaluka önünde nasıl hezimete uğrattığını yalın dille aktarmaktadır. Eser, Ali Paşa'nın Bosna'nın muhafazasını sağladıktan sonra Avusturya topraklarına düzenlediği akınları ve daha sonra da Hacı İvaz Paşa'nın Belgrad kuşatmasına katılarak nasıl destek verdiğini aktarmaktadır.

Timok nehri üzerinde Osmanlıların Khevenhüller'e karşı giriştiği mücadelede başarısız olması ve Niş'in Feld Mareşal Seckendorf tarafından işgal edilmesiyle Avusturya birlikleri cesaretle Bosna dolaylarına saldırıda bulundular. Albay Lentus Bosna üzerinde bulunan Yenipazar'ı işgal etti ve Seckendorf, General Doxat'ı Niş'te bırakarak Bosna eyaletinde bulunan Uzica'ya (Öziçe) yöneldi. Seckendorf'ın Niş'i Osmanlı birliklerine karşı savunmak yerine Uzica'ya yönelmesi büyük bir strateji hatasıydı. Bu durum Avusturyalıların Osmanlı topraklarında izledikleri askeri stratejinin ne kadar düzensiz olduğunu göstermektedir. Ele geçirilen yerleri savunmasız bırakıp yeni yerleri işgal etme stratejisi ile yeni yerleri elde tutmanın imkânı bulunmamaktadır. Böylelikle Niş gibi stratejik bir bölgeyi kolay ele geçirip kolayca kaybedebilirsiniz. Pek tabi bunun için yeterli ordu ve iase desteğini olması ve bir işgal planı üzerinde hareket etmeniz gerekmektedir. Fakat Avusturya ordusu bu saydığımız imkânlardan yoksundu ve en az Osmanlılar kadar Avusturyalılar da savaşa hazır değildi.

Avusturya ordusu Osmanlı topraklarında ilerlerken Balkanlar'da mevcut bulunan Hristiyan ahaliden de faydalanmak istiyordu. Sırbistan bölgesinde bulunan bilhassa Klementen ve Rassien Arnavutları Osmanlılara karşı silahlanmışlardı. Bunda Avusturyalıların ne kadar dahli vardır bilinmez belki de Hristiyan Arnavutlar, Avusturya işgallerinden aldıkları cesaretle kendi devletlerini kurma niyetindeydiler. Uzica bölgesi daha önceleri Sultan II. Mehmed devrinde (1460-1461) Bosna'nın alınmasından on gün sonra 10.000'den fazla asker mevcudu bulunan Osmanlılar tarafından alındı. Uzica'yı ele geçiren Osmanlı birlikleri isyancı Hristiyan Arnavutları Walliewo'da hezimete uğrattı. Buradan kaçan Klementen ve Rassien Arnavutları Sırbistan topraklarına göç etmek zorunda kalmışlardı. 1737 yılına gelindiğinde ise Sırbistan'da ve Bosna'da Avusturyalıların yanında Osmanlılara karşı savaşılmaktaydılar.

Avusturya birlikleri Bosna eyaletine beş koldan saldırıya geçmişti. Avusturyalılar, Vidin, Eflak ve Boğdan'da olduğu gibi Bosna'da da aynı sebeplerden dolayı hezimete uğrayacaklardı. Bosna işgali için emir alan Avusturyalı generaller arasında çekişmeler baş göstermişti ve artık Avusturya ordusunda Savoy Prensi Eugen gibi bir mareşal mevcut değildi. Bosna'nın işgaliyle görevli Prens Hildburghausen ile Hırvat Banı Esterhazy arasında derin didişmeler mevcuttu. Hildburghausen Bosna'da bulunan Banyaluka kalesine yönelip Gradiska'da karargâh kurmuştu. Esterhazy ise Kopraçina ve Warasdin adlı komutanlarla Bosna'nın kuzeyindeki Posin ve Czeke karşılarında mevzilenmişti. Bosna'yı işgal edecek bu iki Avusturya kuvveti birbirinden bağımsız hareket etmekteydi. Diğer taraftan Avusturya'nın Lika ve Caristadt bölge komutanları Bosna eyaletinin batı sınırı üzerinde bulunan Ostroviçe-i atik (Eski Ostroviçe-Ostroviz) yakınlarında 20.000'den fazla birlikle karargâh kurmuştu. Avusturyalıların diğer 20.000 kişilik birliği de Ostroviçe-i atik kalesinin doğusunda bulunan

Zvornik'i kuşatmak için ilerliyordu⁴⁵³. Göynüklü'ye göre Avusturya'nın Bosna üzerine gönderdiği ordu sayısı 180.000'dir⁴⁵⁴. Fakat bu rakamın abartılı olduğunu zikretmemiz gerekmektedir. Bu ordunun başında Hildburghausen bulunmaktaydı ve ona destek olarak da Hırvat Banı askerleriyle kuzey Bosna'dan ilerlemekteydi. Bosna ile Sırbistan eyaletlerinin arasındaki bağlantı yolları Albay Lentulus'un emrindeki Avusturya birlikleri tarafından denetlenmekteydi. Ayrıca Albay Lentulus'un birlikleri Yenipazar, Uzica ve Wallievo bölgelerini ellerinde tutmaktaydılar. Böylelikle Bosna'nın Avusturyalılar tarafından istila edileceği sırada Osmanlı merkez ordusundan destek gelemeyecekti ve Bosna eyaleti kendi ahalisinin çabalarıyla savunulmak zorunda kalacaktı. Bosna'nın batıdan, kuzeyden ve doğudan kuşatıldığını haber alan Bosna valisi Hekimoğlu Ali Paşa da Bosna eyaletinin otuz iki kazasını seferber ederek ahaliyi Avusturyalı işgalcilere karşı direniş göstermeye çağırmişti. Ali Paşa ordusunu, otuz iki kazadan gelen milislerle Bosna eyaletinin merkez sancağı olan Travnik'te topladı⁴⁵⁵. Seferberlik sonrası Hekimoğlu'nun elde ettiği Bosna eyalet ordusunun sayısı 20.930'a çıkmıştı⁴⁵⁶.

3.3.4.1. Hekimoğlu Ali Paşa ve Banaluka Muharebesi

Osmanlıların Bosna cephesinde Avusturyalılara karşı kazandıkları ilk başarı haberleri Ostroviçe-i atik bölgesinden geldi. Çavuşlar Kethüdası Ali Paşazade Osman Bey ordusuyla Ostroviçe kalesine doğru yola koyulduğu sırada Avusturyalılar kaleyi 15 gün boyunca

⁴⁵³ Hammer, *Osmanlı Tarihi*, c. VII., s.473-474.

⁴⁵⁴ *Târîh-i Göynüklü*, s.444.

⁴⁵⁵ “Fe lillahi’îl hamdü ve’l minneh bezl-i nakdine-i himmet ve hüsn-i tedbir ile otuz iki kazanın harb u darba kadir iş erleri başbuğları ile ve kuzat efendilerden ve ulema ü sülehadan bir niceleri hasbice gaza ü cihad niyetiyle ve Elviye-i Erbaa’nın zuama ü erbab-ı timarı ve bilad-ı azamda seccade-nişin şeriat-ı garra olan müfti efendileri ve serhadd-ı rical dirlikli ve dirliksiz erbab-ı harb dilaverleri ordu-yu İslam’a vürud ü vüsûle şitab idüb, ordugâh-ı İslam henüz Travnik’de fi’l-cümle vüs’at buldu.” Rüçhan Budak, *The Bosnian Frontier at Wars*, s.90; Ömer Bosnavi, *Ahvâl-i Gazavât Der Diyâr-ı Bosna*, vr. 10a.

⁴⁵⁶ “Bosna eyaletinde vâki’ kıla’ u palankaların piyâde vü süvârî yirmi bin dokuz yüz otuz nefer yerlü...” *Subhi Tarihi*, s.302.

muhasara ediyorlardı. Osman Bey ordusuyla Belai (Bilay) bölgesinde bulunan Avusturya birliğine hücumda bulundu ve Avusturyalıları hezimete uğrattı. Avusturyalı Topal nam general öldürdü ve kendisi de savaş meydanında şehit düştü⁴⁵⁷. Ostroviçe kalesini savunan Osmanlı ve Bosnalı milis savaşçılar kahramanca Avusturyalıları karşı direndiler. Hatta Ostroviçe kalesinde muhafız Bosnalılardan kadınlar erkekler gibi giyinerek cesurca topraklarını düşmana karşı savunmuşlardı. Ostroviçe önündeki galibiyet Osmanlı askerlerine ve bilhassa Bosna ahalisine Avusturyalıları karşı girişilen savaşta cesaret örneği teşkil etmişti. Bu yenilgi üzerine Avusturya'nın Bosna işgalinden sorumlu komutanı Prens Hildburghausen ordusunun 7.000 kişilik öncü grubunu Banaluka kalesini kuşatmak üzere kale istikametine gönderdi. Hildburghausen'in ordusu Banaluka istikametine üç koldan hareket ediyordu (18 Temmuz 1737). Bu sırada Banaluka kalesinin kadısı Ali Efendi'nin teşvikiyle muhafız birlikler kaleyi kuşatmaya gelen Hildburghausen'in ordusuna huruç harekâtında bulundular⁴⁵⁸. İki ordunun çarpıştığı anda Avusturyalı General Müffling karşısında Ferhad Paşazade Mustafa Paşazadenin kethüdası Bosna oğlu Salih kethüdayı görünce onun üzerine saldırıda bulundu. Her ikisi de ölümcül darbe alıp yere yığıldılar ve Müffling sürünerek Salih kethüdanın yanına gelip ona kale muhafızlarının sayısını sormuştu. Salih kethüda da Müffling'e cevaben "Kaleyi savunacak başka askerimiz yok kafir canın cehenneme" diyerek karşılık vermişti. Bu cevap üzerine Müffling ve Salih kethüda son nefeslerini verdiler⁴⁵⁹. Osmanlı kuvvetleri huruç harekâtında kahramanca savaşmalarına rağmen Avusturyalıların sayısının fazla olması hasebiyle kaleye geri dönmek zorunda kaldılar. Banaluka önlerinde yapılan bu savaşın haberi Hekimoğlu Ali Paşa'ya ulaşınca

⁴⁵⁷ "Osman Bey dahi zümre-i şühedaya mülhak oldu. Leşker-i küffardan ise bi-hseap kafir katl olunup, seraskeri olan Topal ceneral nam lain dahi endâhte-i hakk-ı helak olub, zabitan-ı leşker namında olan melaînden bir ferd-i necât bulmadı." Budak, a.g.e., s.94.

⁴⁵⁸ Budak, a.g.e., s.96.

⁴⁵⁹ "Salih kethüdaya hitab ile kal'ada asker çok mudur deyü düşdü. Salih kethüda dahi red cevaba gayret ile behey kafir bundan sonra sen ve kal'ayı ne eyleriz var cehennemi gör dedikde kafir-i d'uzeh-kârin cân-ı habisi cânib-i nîrâne-râhi oldu." Budak, a.g.e., s.99.

Yayce'den hareket edip kale yönüne doğru ilerlemeye başlamıştı. Hekimoğlu Yayce'de bulunduğu sırada Novi, Bihacz, Travnik, Dina, Raczar, Kafi ve Kibuth bölgelerinden milis kuvvetleri toplamaya başlamıştı. Hekimoğlu Ali Paşa, Hırvat Banı tarafından Busin (Bujin) ve Czetin (Çetin) kalelerinin muhasara altına alınması haberine rağmen önceliğini Banaluka kalesine vermişti. Çünkü Banaluka önlerinde bulunan Avusturya ordusu diğerlerine göre daha kalabalık ve yenilmesi daha önemliydi. Banaluka gibi stratejik bir kalenin Avusturya'nın ele geçmesiyle Bosna'nın işgali daha kolay hale gelebilirdi. Bundan dolayı Hekimoğlu Travnik'teki savaş meclisinde ilk hedefinin Banaluka'nın Hildburghausen'in ordusundan kurtarmak olduğunu ileri sürmüştü. Fakat Hildburghausen'in kalabalık ordusuna karşılık Hekimoğlu'nun Bosna eyaletinde bulunan palankalardaki ve kalelerdeki de dahil asker ve milis, piyade ve süvari toplamda mevcut kuvveti 20.939 idi⁴⁶⁰. 1736 yılında savaşın başlamasında evvel Bosna eyaletinde Muhsinzade Abdullah Paşa'nın valiliği sırasında 18.725 asker bulunmaktaydı. Bu askerler haricinde 330 asker Zvornik muhafazasında ve 1.173 asker de Herzegovina muhafazasında bulunmaktaydılar⁴⁶¹. 1736 yılında Hekimoğlu'nun sadarettten uzaklaştırılıp Bosna beylerbeyliğine getirilmesiyle Paşa'nın mevcut kuvveti 20.000 dolaylarında oluyordu. Böylelikle Travnik'ten Banaluka'ya yola çıkan Hekimoğlu'nun emrinde seferberlikle en fazla 20.000 asker mevcudu olacaktı ve bu ordunun Bosna'ya saldıran 150.000⁴⁶² kişilik Avusturya ordusuyla başa çıkabilmesi güç gibi görünüyordu.

Hildburghausen ordusuyla Banaluka kalesini 9 batarya ile muhasara altına almaya başladı. Avusturya topçusu 24 saat içinde kaleye 1.800 gülle atıyordu ve bu ağır bombardımana karşılık kale muhafızları cesaretle direniyordu. Hildburghausen'in barışı teklifini Banaluka

⁴⁶⁰ BOA. MD, 142, s.105-106.

⁴⁶¹ M. R. Hickok, *Ottoman Military Administration*, s.17.

⁴⁶² Bosnavi'ye göre Bosna eyaletini işgal için Avusturya hükümeti Prens Hildburghausen'e 150.000 asker ayırmıştır. Bosnavi, *Ahvâl-i Gazavât*, vr. 3a; Bosnavi ve Suphi tarihlerinde Hildburghausen'in emrinde Banaluka kalesini işgal edebilmek için 80.000 Avusturya ve 20.000 Orta Macaristan ordusu bulunmaktaydı. Vak'anivis Mehmed Subhi Efendi, *Subhi Tarihi*, s.378; Bosnavi, a.g.e., vr. 3b.

muhafızları reddetmiştiler ve gelecek yardımı beklemekteydiler. Kuşatma devam ederken Hekimoğlu Ali Paşa'nın birlikleri ile Zvornik valisi sabık kaptan-ı derya Mehmed Paşa'nın birlikleri Banaluka'ya doğru ilerliyordu. Hekimoğlu'nun topçu birliklerinin ateşi ile Banaluka önünde savaş başlamış oldu ve Hildburghausen'in ordusu hezimete uğratılmıştı. Avusturya ordusu hem Hekimoğlu'nun topçu ateşine hem de Banaluka muhafızlarının saldırılarına dayanamayarak geri çekilmek zorunda kalmışlardı. Nihayetinde Hekimoğlu, Avusturya ordusundan ganimet olarak 12 top, 3 havan, 2.300 çadır, 15.000 ton barut ve birçok silah ele geçirmişti (4 Ağustos 1737)⁴⁶³. Banaluka Savaşının kazanılmasından sonra Hekimoğlu yaralıları nakledip savaşta başarı gösteren komutanların rütbelerini yükseltip hil'atler dağıtmıştı. Banaluka mütesellimi İbrahim Ağa, Beylerbeyliğine atandı, Banaluka kadısı Bosnalı Ali Efendi cesaretinden dolayı ilk altı meşayihin rütbesine yükseltildi. Ostroviçe-i atik, Bihacz ve Ostrosacz ağalarına timar toprakları verildi.

Banaluka Savaşında yenilgiye uğrayan Hildburghausen, Hırvat Banına Çetin ve Busin muhasaralarını bırakmalarını ve merkez orduya ilhak olmalarını emretmişti (10 Ağustos 1737). Banaluka kalesinin düşman işgalinden kurtulmasıyla kaleyi onaran Hekimoğlu ordusuyla Bosna'nın merkez sancağı Saray'a yöneldi. Saray'a varan Hekimoğlu, kahyası Yakub'a, çavuşlar kahyası Mehmed'e ve Hersek sancakbeyine Avusturya ordusu tarafından işgal edilen Yenipazar'ı ele geçirme emrini vermişti. Zvornik'li Beyzade Ali Ağa, Avusturya birliklerini Wallievo'da yenilgiye uğratıp bölgeyi ele geçirdi. Bu zaferin ardından Ali Ağa Beylerbeylik rütbesine yükseltildi.

Bosna'da Hekimoğlu'nun başarıları Babıali'de sevinçle karşılandı, kendisine ve askerine birçok hil'at ve hediyeler gönderildi. Bosna'daki başarılardan cesaret alan Osmanlılar, sabık

⁴⁶³ Hammer, *Osmanlı Tarihi*, c. VII., s.475.

Sadaret Kaymakamı Köprülü (Hafız) Ahmed Paşa'yı Rumeli Beylerbeyi olarak 80.000 kişilik ordusuyla Niş dolaylarına gönderdi⁴⁶⁴. Ahmed Paşa, Dragoman ve Saribod geçitlerini aşır Avusturyalıların işgali altındaki Şehirköy ve Musapaşa Palankası'nı ele geçirdi. Bu sırada Seckendorf'un Niş'in güvenliğini sağlamak yerine Uzica'ya yönelmesinden faydalanan Osmanlılar Niş'i kolaylıkla zapt ettiler. Ahmed Paşa'nın kuvvetlerinin Niş'in önüne gelmesi ile Niş kale komutanı Doxat'a teslim olma teklifi yapıldı ve Doxat ivedilikle kalenin anahtarlarını Osmanlı birliklerine teslim etti (18 Ekim 1737). General Doxat, Belgrad'a varır varmaz tutuklanıp mahkemeye sevk edildi. Şubat 1738 tarihinde kurulan mahkeme ile tüm servetine el konulup idamına karar verildi. Niş muhafızı Doxat kendi savunma yazısında kalede yalnız 6.032 asker kaldığını, sadece 32 günlük erzaklarının kaldığını ve hiç cephanelerinin kalmadığını belirtmişti⁴⁶⁵. Hakikat şu ki General Doxat, Niş kalesini Ahmed Paşa'nın 80.000 kişilik ordusuna karşı savunamazdı ve her komutanın yapması gerekeni yapmıştı. Fakat Niş kalesini direnmeden teslim ettiği gerekçesiyle Avusturya hükümeti tarafından idam edildi.

3.3.5. Siyasi ve Askeri Olaylar 1737

Oğuz Mehmed Paşa, Avusturyalıları Karajova'dan çıkarıp bölgeyi tekrar Osmanlı idaresine geçirdikten sonra Radovija bölgesine gelmişti. Oğuz Mehmed Paşa'nın bu başarılarına binaen Sultan Mahmud kendisine hil'at göndererek tebrik etti (7 Kasım 1737). Osmanlıların Bosna, Eflak ve Boğdan'daki başarılarından çekinen Avusturyalılar yeni sefer için hazırlıklarını sürdürmekteydi. Geri çekilen Avusturyalılar Feth'ül-İslam beldesinin yakınlarında bulunan Bereze palankasına ve Crabowaz'a yakın bölgede mevzilenmişlerdi.

⁴⁶⁴ Zinkeisen, a.g.e., s.506.

⁴⁶⁵ Aynı eser, s.507.

Osmanlı birlikleri Bereze palankasına hücum edip bölgeyi ele geçirdiler ve Avusturyalıları Eski Orsova'ya (Adakale)⁴⁶⁶ kadar sürdüler. Osmanlı birlikleri Berze'nin alınmasından sonra Saint Elizabeth kalesine kadar sefere devam ettiler. Avusturyalıların Tuna üzerindeki Sanit Charles ve Sant Elizabeth adlı iki gemi ve beş ince donanma da levazımları alınarak yakıldı. Osmanlılar 1737 yılındaki Avusturya cephelerinden başarıyla çıkmıştı. Bunun üzerine sadrazam Muhsinzade Abdullah Paşa karargâhı olduğu İshakçı'da bulunan Kartal ovasından İstanbul'a gelecek sefer hazırlıkları için hareket etti. Sadrazamın İshakçı'dan ayrılmasında yedi gün sonra Vidin valisi Hacı İvaz Mehmed Paşa'nın Feth'ül-İslam beldesini fethettiği haberini aldı. İvaz Paşa'nın birliklerinin maaş ödemesi ve ödüller verilmesi için sadrazam Edirne'ye hareket etti. Edirne'de beş gün bekledikten sonra İstanbul'daki seferberlik merkezi olan Davudpaşa sahrasına vardı. Sultan I. Mahmud Davudpaşa sahrasına sancak-ı şerifi karşılamaya bizzat gitti. Ardından sadrazam sancak-ı şerifi bizzat Padişaha sunmak üzere Topkapı Sarayı'na gitti (18 Aralık 1737). Sancağı alan Padişah mühr-ü hümayunu da sadrazamın elinden aldı. Böylelikle Muhsinzade Abdullah Paşa yerine Yeğen Mehmed Paşa⁴⁶⁷ sadrazamlığa getirildi. Yeğen Mehmed Paşa Rusların saldırısı üzerine başlayan savaş için tedbirlerin alınması gerektiğini söyleyerek gereksiz barış vaatlerinde bulunanları sert

⁴⁶⁶ Adakale Osmanlı kaynaklarında "kilid-i memleket-i Erdel ve Macar ve miftah-ı ülkât-ı Belgrad ve Tamşivar" olarak geçmektedir.

⁴⁶⁷ Yeğen Mehmed Paşa, 1697 senesinde idam edilen Sahib Ayar Alâiyeli Gül Yusuf Efendi'nin kızkardeşinin oğlu olduğu için "yeğen" lâkabı ile anılmıştır. Antalya doğumlu olan paşanın doğum tarihi bilinmemektedir. Mehmed Efendi 1732 yılında Erzurum valisi Topal Osman Paşa'nın kapı kethüdalığı görevini üstlenmiştir. 1736 senesinde sadaret kaymakamı Köprülüzade Hafız Ahmet Paşa'nın kethüdası olarak görev üstlenmiştir. Hafız Ahmed Paşa'nın Niş seferine çıkması üzerine Mehmed Efendi sadaret kaymakamı olarak atanmıştır. Sadrazam Muhsinzade Abdullah Paşa'nın azl edilmesi üzerine görev 19 Aralık 1737 tarihinde sadaret kaymakamı olan Yeğen Mehmed Paşa'ya tevdi edilmiştir. Yeğen Mehmed Paşa 1736-1739 savaşları sırasında görev alan diğer sadrazamlardan farkı düşünmekteydi. Onun düşüncesine göre Avusturya ve Rusya barış görüşmeleri bahaneleri ile harp hazırlıkları yapmaktaydı ve Osmanlı bu durumda her iki cephede de mücadele vermek zorunda kalacaktı. Bundan dolayı biran evvel harp hazırlıklarını tamamlayıp önce Avusturya sonrada Rusya üzerine giderek başarılı bir barış antlaşması imzalamayı düşünmekteydi. Kendisi Avusturya üzerine sefer düzenlerken Genç Ali Paşa'yı da Rusya cephesine göndermişti. Yeğen Mehmed Paşa'nın sadrazamlığı sırasında Osmanlı birlikleri hem Avusturya cephesinde hem de Rusya cephesinde başarılılar gösterdi. Fakat haremağası Hacı Beşir Ağa Sultan I. Mahmud'un üzerindeki nüfuzunu kullanarak paşayı sadrazamlık görevinde azlettirdi. Yeğen Mehmed Paşa'nın savaş hakkındaki görüşü ise ordu ağırlığını Avusturya cephesine kaydırarak Avusturyalıları cezalandırmak ve Belgrad'ı alarak eski sınırlarına kavuşmaktı. Yeğen Mehmed Paşa'nın sadrazamlık süresi 19 Aralık 1737-22 Mart 1739 tarihleri arasında olmuştur.

dille eleştirmişti. Böylelikle Yeğen Mehmed Paşa'nın öngörülleri doğru çıkmıştı ve bu görüşleri ona sadrazamlık kapısını aralamıştı. Yeğen Mehmed Paşa savaşın barış müzakereleri yoluyla değil savaş yoluyla üstünlüğü ele geçirip sona erdirilebileceğini savunmuştu. Bundan dolayı arabuluculuk teklifinde bulunan Fransız elçisi Villeneuve'yi uzun müddet görüşme hususunda reddetti. Rakoczy sadrazamdan Sultanın huzuruna kabulünü istemişti ve bu isteği Erdel Prensi olarak kabul edilmişti. Osmanlılar Karlofça Antlaşmasıyla kaybettiği Erdel Voyvodalığı'nı geri almak maksadıyla Macar Prensi Rakoczy'yi kullanmak niyetindeydi. Babıali, Erdel topraklarında çıkarılacak bir Macar isyanıyla Rakoczy'yi Erdel tahtına oturttarak tekrar Macar topraklarına hâkim olmak istiyordu.

4. RUS CEPHELERİ 1737

Ruslar 1735 yılında Kırım Tatarlarının kendi topraklarından izinsiz geçtiklerini bahane ederek Osmanlı topraklarına saldırmıştı. İlk seferlerinde başarı gösteremeyen Rus ordusu 1736 yılında sefer hazırlıklarını tamamlayarak Osmanlıların İran meşguliyetinden faydalanarak Kırım'a ve Azak'a saldırdı. Azak'ın işgal edilmesi ve Kırım Hanlığı'nın yağmalanması üzerine Osmanlılar sefer hazırlıklarını başlatıp resmen harp ilan etmişti. General Münih Orkapı'nın alınmasından sonra ordusunun bir bölümünü kuzey-batı Karadeniz'in kilidi konumundaki Kılburun'u ele geçirmeye göndermişti. Kılburun'un Rusların eline geçmesiyle Osmanlıların Boğdan ve Bucak bölgesinden Kırım'a yardımının önü kesilmişti. Kılburun'un Rusların eline geçmesiyle sıradaki hedefin Özi kalesi olacağı çok açıktı. Bunun üzerine Osmanlılar Özi'nin müdafaası için birtakım hazırlıklara girişmişti. Ruslar ordularını iki merkezde toplayarak Münih komutasındaki orduyu Özi kalesine, Lassi komutasındaki orduyu da Kırım'a gönderme kararı almışlardı. Mareşal Lassi, sefer öncesinde yeni Kırım Hanı II. Fetih Giray'ın Rus topraklarına düzenlediği akınların öcünü almak için kış sefer hazırlıkları ile geçirmişti.

4.1. Fetih Giray'ın Rus Topraklarına Akınları 1737

Kırım'ın Mareşal Münih tarafından 1736 yılında işgal ve yağma edilmesinden sonra mevcut Kırım Hanı Kaplan Giray azl edilerek yerine II. Fetih Giray, 1149 senesi yılki yılı evâhirinde⁴⁶⁸ Han olarak tayin edilmişti. Fetih Giray, Kırım'a vasil olmadan evvel Bucak Tatarları ile Ukrayna taraflarına akınlarda bulunmuştu. Memleketine ganimetlerle geri dönen Fetih Giray ele geçirilen malları fakir düşen Tatarlara cömertçe dağıtmıştı. Fakat Kırım boş

⁴⁶⁸ *Umdetü't-Tevârih*, s.178.

durmayan yeni Han tekrar sefere çıkarak Rus topraklarını yağmalamayı planlamaktaydı. Mareşal Lassi'nin (1737) Kırım seferi öncesinde Fetih Giray, Özi bölgesinin kuzeyi ile Kılburun arasında kalan yerlerde ikinci akınlarını düzenlemekteydi. Fetih Giray seferden muzaffer olarak döndükten sonra 13 Zilkade 1149 (15 Mart 1737) tarihinde silahşôr-i Şehriyârî ağalarından olan Cevher Ağa'yı yaptığı gazaları tebliğ etmesi için bir kaime ile birlikte Babadağı'nda bulunan sadrazama göndermişti. Sadrazam'a gönderilen kaimede Fetih Giray'ın 40.000 Tatar süvarisi ile Bahçesaray'dan Özi'ye hareket ederek Savsakanlık adındaki bölgede bulunan Potkallu Kazaklarına saldırı düzenlediğinden bahsetmektedir. Tatar askerleri, Savsakanlık'da bulunan Kazakları mağlup ettikten sonra kaçan Kazak askerleri Parapolşna adındaki kaleye sığınmışlardı. Bunun üzerine Parapolşna kalesinin generali İptini muhafız askerlerini seferber edip top ve cephaneleri ile Kılburun taraflarında olan Fetih Giray'ın üzerine yürümeye başlamıştı. İki ordu arasında yedi saat kadar muharebe yaşanmıştı. Şiddetli geçen bu muharebe sonucunda Tatarlar, Rus ordularını dağıtıp başlarında bulunan General İptini'yi öldürmüşlerdi. Tatarlar, Rus ordusunu ekseriyetini imha edip birçok esir ve ganimet ele geçirmişlerdi ve bu esirler arasında İptini'nin oğlu da bulunmaktaydı. Ganimetler ve esirler ile hareket eden Fetih Giray, Parapolşna adındaki kalenin varoşunu yakıp tekrar birçok ganimet ele geçirmişti. Fetih Giray askerlerin bir kısmını ganimetlerle Kırım'a göndererek bizzat kendisi gelen desteklerle 80.000 kişiye oluşan ordusu ile Rus topraklarının içlerine götürmeye muvaffak olmuştu. Fetih Giray bu başarısı üzerine Rus topraklarında ilerleyerek Barabaş adındaki bölgeye geldiğinden bahsetmektedir⁴⁶⁹. Ayrıca Fetih Giray düzenlediği akınlar sırasında esir olarak ele geçirdiği iki general, 7 asker ve birçok topu da ganimet olarak 26 Zilkade günü Babadağı'nda bulunan ordu-yu hümayuna göndermişti⁴⁷⁰. Fetih Giray, Kırım tahtına çıkar çıkmaz 1737 senesinde

⁴⁶⁹ *Târîh-i Göynüklü*, s.436.

⁴⁷⁰ Aynı eser, s.437.

Rus topraklarında elli gün müddetince akınlarda bulunup 100.000 esir ile 400.000 hayvanı ganimet olarak ele geçirip Özi nehri üzerinden Kırım'a avdet etmişti⁴⁷¹. Böylelikle 1736 yılındaki Kırım istilasının intikamı alınmış oldu.

Diğer taraftan Kırım'ın 1736 yılında yaşadığı Rus istila ve yağmasından dolayı halkı ve askeri besleyecek buğdayın kalmadığı görülmekteydi. Fetih Giray'ın akınlara ile ele geçirdiği ganimetler bir müddet Kırım halkını ve askerlerini idare etmişti. Fakat ilerleyen zamanda Kırım'da buğday kıtlığı zuhur etmeye başlamıştı. Bunun üzerine Babıali, Kili muhafızı Yusuf Paşazâde Hasan'a emir göndermişti⁴⁷². Böylelikle Kili ve İsmail İskelelerinden Kırım'a buğday sevk edilmesi hususunda emir buyrulmuştu.

4.2. Özi (Oçakof) Kalesi'nin Müdafaası İçin Osmanlı Ordusunun Hazırlıkları

Özi (Özü) bölgesi Karadeniz'in kuzeybatısında Aksu (Buğ) nehri ile Özi (Dinyeper) nehrinin döküldüğü kıyıda Kılburun kalesinin karşısında yer almaktadır. "Özü" kelimesi Sultan I. Süleyman döneminden itibaren Osmanlı kaynaklarında Oçakof'un yerine kullanılmaktadır. Özi şehri, Miletliiler döneminde kurulduğu için ilk olarak "Miletpolis" ismi ile anılmaktaydı. Akabinde Amasyalı Strabon'a göre şehrin adı nehir kenarında kurulduğu için "Voristenis" olarak anılmaya başlamıştır. Bir dönem Lehlilerin hakimiyetinde kalan kale daha sonra 1490 yılında Osmanlı vassalı Kırım Hanlığı döneminde istihkamları inşa ettirilerek kurulumu tamamlanmıştı. Kırım Hanlığı döneminde "Cankirman" olarak anılan kale, Sultan I. Süleyman'ın 1538 Boğdan seferi sonrası Osmanlı idaresine geçmişti. Sultan I. Süleyman (1520-1566) döneminden itibaren Özi kalesi Osmanlı belgelerinde "Cankirman

⁴⁷¹ *Mür'î't-Tevârih*, s.65; Ahmed Câvid, a.g.e., s.72

⁴⁷² BOA, MD, 142, s.284/1344.

nâm-ı diğer Özi” olarak geçmektedir. XVI. yüzyılında sonlarına doğru Kazakların tehdidinden dolayı Özi kalesinin önemi arttı ve kale 1584 yılında sancak haline getirildi⁴⁷³. Özi kalesi bir dönem Kazakların hakimiyetine girdi ise de Osmanlılar daha sonra tekrar kaleyi 1607 yılında ele geçirerek tahkimatını kuvvetlendirerek çok sayıda muhafız yerleştirmişti. Özi kalesinin muhafazası için Aksu nehrinin her iki tarafında da kaleler inşa edilmişti. Akabinde “Doğan Geçidi” adı verilen yerde de bir kale daha inşa edilmişti. Çar I. Petro döneminde Ruslar, Karadeniz’e inebilmek için Azak ve Özi kalelerini ele geçirmek istemişlerdi. Bundan dolayı Ruslar, I. Petro döneminde Dinyeper nehrinin aşağı kısmında iki kale yaptırmışlardı. Bahsi geçen 1736-1739 Osmanlı-Rus savaşları sırasında Ruslar kaleyi ele geçirmiş fakat ellerinde tutamamışlardı. Fakat Ruslar bu tarihi emellerine ancak 1792 Yaş Antlaşması ile ulaşabileceklerdi.

Rusların Kırım bölgesinden geri çekilmesine rağmen, Kılburun’u ele geçirmiş olmalarından dolayı ilk fırsatta savunması zayıf olan Özi’ye ve ardından Kili ve Akkirman’a saldıracakları açıktı. Hakeza Temrek kalesi nasıl ki Azak kalesinin muhafazası için inşa edilmişse Kılburun kalesi de Özi kalesinin muhafazası için inşa edilmişti. Babıali, Kefe’nin ve Kırım’ın gelecek sefer ayında Ruslara karşı savunulması için Kefe kalesine denizden yardım ulaştırmasından sonra Özi’nin savunmasını güçlendirmek için de Trabzon Valisi Hatıpzade Yahya Paşa’yı Zilhicce 1148/Mayıs 1736 yılında Özi muhafızı olarak atamıştı⁴⁷⁴. Münih’in Kırım’dan geri çekilmesinden sonra Babıali tarafından Yahya Paşa’ya, Trabzon eyaletinde bulunan askerleriyle her an savaşa hazır olması ve hareket emri geldiğinde bir saat dahi geçirmeden sevk olundukları (Özi kalesi) yere gitmeleri emredilmişti⁴⁷⁵. Özi kalesine

⁴⁷³ Temel Öztürk, “Özü”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. XXXIV, İstanbul 2007, s.133; BOA, MD, 142, nr. 52, s.291.

⁴⁷⁴ BOA, MD, 142, s.81.

⁴⁷⁵ BOA, MD, 142, s.42 (Evahir-i Şaban 1148).

asker sevki için benzer hükümler farklı eyaletlere de gönderilmişti⁴⁷⁶. Böylelikle Osmanlılar, İran ile savaş durumunu bitirerek Rus cephesine ağırlık vermeye başlamıştı. Diğer yandan Ruslarla olan savaş durumunu birçok eyalete bildirerek seferberlik çalışmalarına başlamıştı. 1735 tarihinde ilk Rus saldırıları olduğu sırada Babıali, Özi kalesinde bulunan topların tamiri için tayinatta bulunmuştu. Bu tayinatlarla muhtemel Rus saldırıları için Özi'nin güçlendirilmesi hedeflenmişti. Babıali'den aldığı emir üzerine Yahya Paşa hiç vakit kaybetmeden yanındaki muhafız birlikleriyle Trabzon'dan Özi kalesi geçip selefi Özi muhafızı Mustafa Paşa'dan görevi devralmıştı. Yahya Paşa, Özi'ye ulaşır ulaşmaz kalenin savunmasını güçlendirmek için hazırlıklara başladı ve Babıali'ye ihtiyaçlarını bildirdi. Yahya Paşa ivedilikle kalenin tamiratına başlayıp kale etrafına yeni şarapoller açıp hendekleri temizlemişti⁴⁷⁷. Yahya Paşa, Özi kalesinin savunmasındaki en önemli açığın ağa tabyası olduğunu keşfetmişti. Ağa tabyası ve diğer bölgelerin tamiri için Babıali'den 5.000 kuruş harcırah talep edildi. Bunun üzerine Bina Emiri İbrahim Ağa'ya merkezden 3.000 kuruş gönderilmişti. Yahya Paşa'nın Özi'nin önemini bildirerek merkezden tekrar maddi destek istemesine binaen 1.500 kuruş daha gönderildi⁴⁷⁸. Babıali tarafından Özi ve Kılburun kalelerinin tamirine işçi-usta yetmediği için Tebriz Seraskerine emir buyrulmuştu. Babıali tarafından Yahya Paşa'ya yeni gelen askerin tayinatlarını vermesi için bütçe çıkarılmıştı. Rusların Özi'ye saldırmasından önce Babıali, kalenin tamiri için Mimar Mustafa Efendi'yi tayin etmişti. Yahya Paşa askerin sayısını artırmak için bilhassa Trabzon kadılarına içinde bulunduğu durumu hatırlatarak asker desteğini istemişti. Babıali tarafından da İran cephesi seraskeri Ahmed Paşa'ya 290 yeniçerinin Erzurum'dan Trabzon limanına oradan da Özi'ye

⁴⁷⁶ Rus sınırına sevk edilmek için erbab-ı timar ve zuamaya gönderilen hükümdeki sancak ve eyaletler şunlardır: Edirne, Sivas, Maraş, Diyarbekir, Köstendil, İçel, Konya, Elbasan, İskenderiye, Ohri, Avlonya, Prizen, Dukakin, Üsküb, Hüdavendigar, Çirmen, Karesi, Sultanönü, Ankara, Kayseri, Niğde, Kırşehir, Beyşehir, Aksaray, Akşehir, Çorum, Amasya, Karaman, Rakka ve Trabzon. BOA, MD, 142, s.43.

⁴⁷⁷ Dukakinzade Feridun, 1736-1739, s.16.

⁴⁷⁸ BOA, C.AS. nr. 42877/1; Mustafa Güler, "1737 Osmanlı-Rus Savaşında Özi'nin Elden Çıkması", *Tarih İncelemeler Dergisi*, c. XXIII, say. 1, Temmuz 2008, s.144.

ulaştırılması hususunda emir verilmişti⁴⁷⁹. Babadağı’nda görev yapan bazı askerlerinde Özi’ye sevki istenmişti. Diğer taraftan Üsküb Sancağı Mutasarrıfı Süleyman Paşa’nın emrinde bulunan 1.000 askerin Özi’ye ivedilikle sevki emredilmişti. Devrin Bender Muhafızı Muhsinzade Abdullah Paşa da 4.000 kadar Bosnalı ve Arnavut askerlerin Özi’ye naklini sağlamıştı⁴⁸⁰. Ayrıca Rusların Özi kalesine saldırması üzerine Babıali, İstanbul’da bulunan Segbânbaşı Mehmed’e 3.000 yeniçerinin Özi kalesine gönderilmesi için ferman buyrulmuştu⁴⁸¹. Fakat bu askerlerin ancak bir kısmı Özi kalesine ulaşabilmişti. Rusların Özi kalesini kuşattığı sırada dahi Babıali birtakım yeniçeri kuvvetlerinin kaleye gönderilmesi emrini verilmişti fakat yeniçeriler ulaşmadan Ruslar kaleyi ele geçirmişlerdi. Böylelikle Osmanlıların Özi kalesinin müdafaası için bulundurduğu kuvvetlerin sayısı, kaledeki eski ve yeni askerler ile 10 yeniçeri ortası ve sair askerle birlikte toplam 6.000 asker bulunmaktaydı⁴⁸². Kaleyi savunmak üzere de 100 topun bulunduğu nakledilmektedir⁴⁸³.

4.3. Özi Kalesi’nin Ruslar Tarafından Zaptı 1737

Mareşal Münih, Kırım seferinde kaybedilen askerlerin hesabını 1736 yılının sonlarında Petersburg’da harp mahkemesinde verip aklandıktan sonra Çariçeden aldığı yetkiyle başkentten 23 Ocak 1737 tarihinde ayrılarak sefer hazırlıklarına başlamak için Ukrayna’ya doğru yola çıktı. Başkentten ayrılmadan önce Lassi ile savaş planı hakkında görüşen Mareşal,

⁴⁷⁹ BOA.C.AS, nr. 38074/1-2; Güler, a.g.e., s.145.

⁴⁸⁰ *Subhi 1148-1152 Savaşı*, vr. 35b; Ömer Bosnavi, *Ahvâl-i Gazavât* adlı eserinde Bosna eyaletinden 5.000 askerin Rus cephesine gönderildiği yazmaktadır. “Eyalet-i Bosna’dan beş bin güzide piyade ve süvari ve elviye-i erbaanın zuama u erbâb-ı timarı ve ricâl-i harbin nice şeci’ bahâdırları ol taraflara ırsâl ü tesyir olunmalarıyla” Budak, a.g.e., s.80; Bosnavi, a.g.e., vr. 2b.

⁴⁸¹ BOA, MD, 143, nr.: 162.

⁴⁸² Subhi, *1148-1152 Savaşı*, vr. 37b; Keralio, Özi kalesinde bulunan Osmanlıların kuvvetini 15.000 göstermektedir. Keralio, *Louis-Félix Guynement de, Histoire de la guerre des Russes et des Impériaux, contre les Turcs, en 1736, 1737, 1738 & 1739, et de la paix de Belgrade qui la termina*, c. I, Paris 1780, s.103; Zinkeisen’e göre Özi kalesindeki muhafızların toplam sayısı 20.000 olarak gösterilmektedir. Zinkeisen, a.g.e., s.510.

⁴⁸³ Erbakan, a.g.e., s.29.

40.000 asker ile Briansk'tan gemilerle Dinyeper'in aşağısına inmeyi ve Karadeniz'i işgal etmeyi planlamıştı⁴⁸⁴. 1736 Kırım seferini başarılı bir şekilde nihayete erdirdikten sonra ordunun dinlenmesi, iaşe, erzak ve destek kuvvetlerinin gelmesi için bir müddet Ukrayna'da beklemeyi tercih etti. Mareşal, Ukrayna'dayken gelecek seferin yönünü Özi kalesi olarak belirlemişti. Münih, Özi seferini karadan ve denizden yürütmek niyetindeydi. Bunun için Briansk'ta kurulan yeni tersanelerde düz ve yalnızca 4 top ve 100 askerden mürekkep kanonbotlar inşa ettirdi⁴⁸⁵. Bu kanonbotlar Özi nehrini geçerek Özi kalesinin kuşatılmasında kullanılacaktı. Mareşal'in Özi seferi için istediği ordu sayısı 200.000 idi fakat ordu sayısı şu an için buna müsait değildi. İlkbahar ayında askere yeni alınan 40.000 kişi ile ordu sayısını arttırdı⁴⁸⁶.

Osmanlıların Özi kalesi için aldığı tedbirler, yaklaşan büyük Rus kuvvetleri karşısında oldukça yetersizdi. Çünkü Rus kuvvetlerinin daha önce Kırım'da gerçekleştirdikleri hareketin büyüklüğü düşünüldüğünde Özi kalesinin muhtemel Rus saldırısı karşısında başarı gösteremeyeceği açıktı. Rus kuvvetleri Osmanlı savunması karşısında mühimmatça ve asker sayısınca oldukça fazlaydı. Ayrıca daha önce bahsedildiği gibi hala Osmanlı kuvvetlerinin bir kısmı İran savaşından dolayı doğu cephesinde yer almaktaydı. Alınan tüm tedbirlere rağmen bilhassa kuzey cephesi Ruslara karşı yetersizdi fakat Avusturya cephesinde savunma için yeterli kuvvet mevcut bulunmaktaydı. Bundan dolayı 1737 yılında Osmanlılar, Avusturyalıları karşısında daha başarılı olmuş, Rus cephesinde ise daha az başarı gösterebilmişlerdi.

⁴⁸⁴ Soloviev, *History of Russia*, s.26.

⁴⁸⁵ Erbakan'a göre Briansk'ta kurulan yeni tersanelerde köprü malzemesi hazırlanıp her biri 40-50 asker taşıyan altı düz nehir üzerinde gidişe ve gelişe elverişli gemi ve kadirgalar yapılmıştı. Ayrıca Amiral Seniayil'in gemi yapılmasında önemli rol oynadığı görülmektedir. Erbakan, a.g.e., s.27.

⁴⁸⁶ Zinkeisen, a.g.e., s.482; Erbakan, a.g.e., s.27; Dukakinzade Feridun, *1736-1739*, s.14.

Yahya Paşa'nın Özi kalesine atanmasında sonra Bender Muhafızı Mehmed Paşa ile birlikte sadrazam Silahtar Mehmed Paşa'dan Özi'nin ve Bender'in müdafaası için birliklerin sevkı talep edilmişti. Bunun haricinde Bender seraskeri Muhsinzade Abdullah Paşa da Bender kalesinin zahire, top, mühimmat ve askerin azlığından şikayet ederek ihtiyaçların giderilmesi için sadrazama mektup göndermişti⁴⁸⁷. Fakat Sadrazam Paşa ve Kethüdası Osman Halisa Efendi barışın tesisi edileceğine o kadar inanmışlardı ki savaş tedbirlerinin gereksiz olduğunu ilterek gereken tedbirler yerine getirilememişi⁴⁸⁸. Yahya Paşa, Mareşal Münih'in büyük bir Rus kuvvetiyle Özi kalesine 80 saat mesafedeki Kodak'a⁴⁸⁹ geldiğini casusları aracılığı ile öğrenip Babıali'ye durumun ciddiyetini iletmış ve tekrar destek kuvvet talep etmişti. Bu talep karşısında Osman Halisa Efendi barışın tesis edileceğini ve barış şartlarının bozulmaması gerektiğini iletmışti⁴⁹⁰. Ayrıca Halisa Efendi, Rus askerlerinin Özi kalesi yakınlarına gelmelerinin sebebini kendi hudutlarını korumak için olduğunu ve Osmanlı sınırını geçtikleri halde ordunun hazır bulunacağını iletmışti⁴⁹¹. Halisa Efendi'nin red cevabına binaen Yahya Paşa da Rusların saldırılarına karşı tedbir alınması gerektiğini iletmışti⁴⁹². Vidin muhafızı Hacı İvaz Paşa da Avusturyalıların harekât içinde bulunduğunu

⁴⁸⁷ Bender Seraskeri Abdullah Paşa'nın mektubu için bkz. "Bender Kal'asında mühimmât ü zehâyir ekall-i kalîl olup ve ma'iyyetimizde olan tavâ'if-i askeriyye zaruret ü muzâyaka üzre olduğundan mâ'adâ mühimmât-ı cebehâne ve tophaneden Bender ordusunda şey'-i yesîr olmayup bir taraftan düşmen zuhur eylemek lâzım geldiği surette mukâvemet imkânda olmayacağı âşikâr u zâhir olmağla bu hılâlde beş on aded top ve kifâyet mikdârı zahire irsâl olunmak lâzime-i vakt ü hâldendir". *Subhi Tarihi*, s.360.

⁴⁸⁸ Abdullah Paşa'nın yardım mektubuna Osman Halisa'nın cevabı şu şekilde olmuştur: "Paşa haretlerinin bir mahalle seferi mi vardır, eğer düşmenden havf ider ise karîben biz dahi ol tarafa varmak üzre yüz matlûbu olan topları beraber götürürüz." Aynı eser; *Subhi, 1148-1152 Savaşı*, vr. 35a.

⁴⁸⁹ Kodak kalesi 1654'teki Pereyaslav Antlaşması'ndan sonra Kazaklar'a verildi. Çar Petro döneminde, Osmanlı ile imzalanan 1711 Prut Antlaşması'nın şartlarına uygun olarak yerle bir edildi.

⁴⁹⁰ Yahya Paşa'nın destek kuvvet istemesine karşılık Osman Halisa Efendi cevaben "Paşa sevdaya uğramış, Tatar müfsidlerinin sözüyle kendisine zahmet vermesin, müsâlaha tekml olmuştur, cümleten avdet üzreyiz" demiştir. *Mür'i't-Tevârih*, s.67; "Müşârün-ileyh (Yahya Paşa) sevdaya duçar olmuş. Biz dahi hâlî durmayup dâ'ima etrafa basiret üzreyiz, düşmen tarafından ol makule hareket olduğu sûretde imdâd-ı kılâ'-ı pâdişâhî vâcibe-i zimmetimizdir. Tatar tâ'ifesinin dürûğuna i'timâd ile kendülerine zahmet vermesünler, işler derece-i hitama peyveste olmağla karîben itmâm-ı maslahat ile avdetimiz mukarrerdir". Ahmed Câvid, a.g.e., s.77.

⁴⁹¹ "Moskov keferesinin irâet-i askerden garazı muhafaza-i hudûd için olduğu zâhir ve ol taraflara sûikâs edlediği sûretde umûmen Ordu-yı Hümâyûn'u pîşgâh-ı kal'ada hâzır bilüp bu güne mülâhazât-ı ba'ide ile zahmet-keş olmayup, müsterih olmaları recâ olunur. Allâh vîrsün gelsün" *Subhi Tarihi*, s.363.

⁴⁹² Yahya Paşa'nın Osman Halisa Efendi'nin cevabına binaen "Vezir kethüdasının istiklâline binâen vezir dahi karışmaz ve harekâtına bakup hayran olur. Küffarın hareketi bizi iğfal idüp, füceten muharebe iktizâ etmek gerek, acaba Halisa, mahfi vâkıf olduğu şey mi var?" diye soru sormaktadır. *Mür'i't-Tevârih*, s.67.

ve tedbir gerektiğini Sadrazam'a iletmmişti. Fakat Halisa Efendi Yahya Paşa'ya verdiği cevabın aynısını Vidin muhafızına da iletmmişti. Böylelikle savaş için gereken tedbirlerin alınması yerine Babıali Osman Halisa'nın gaflet içerisindeki düşünceleriyle zamanı boşa geçirmişti.

Özi kalesi, Yahya Paşa'nın aldığı tedbirlerle 6.000⁴⁹³ asker ve 100 top ile savunulurken, kaleyi kuşatmaya gelen Mareşal Münih komutasındaki Rus ordusunda 63 tabur, iki hassa süvari bölüğü, 1 zırhlı süvari bölüğü, 185 bölük süvari ve 13.000 Kazak askeri ile birlikte toplamda 70.000 askerden oluşmaktaydı⁴⁹⁴. Münih bu askeri kuvvetin yanı sıra ateşli silah olarak da 2 ağır sahra topuna, 167 sahra topuna, 17 havana ve 16 obüsüne sahipti⁴⁹⁵. Böylelikle Özi kalesindeki Osmanlı kuvvetleriyle kaleyi kuşatmaya gelen Rus birlikleri arasındaki güç oldukça dengesizdi. Mareşal Münih bu fırsatı kaçırmamak için Şubat 1737 yılında Özi kalesini ele geçirmek amacıyla Petersburg'dan Kiev'e vardı. Rus seferi öncesinde 12 Şubat günü Tatar askerleri buz haline gelmiş Dinyeper nehrini aşp Perevoloçna'ya geçerek 1.000 askeri bulunan General Alexander Leslie'yi hezimete uğratıp öldürerek oğlunu esir almışlardı. Aynı gün Tatarlar, Komutan Svechin'e saldırdılar ve beş saat süren savaş

⁴⁹³ Yahya Paşa'nın komutasında bulunan 6.000 asker: 71. Cemaat Sansuncular, 49., 17. ve 54. Cemaat Heskiler, 8., 34. ve 42. Bölükler, 57., 17. ve 29. Sekbanlar olmak üzere toplamda 10 Dergâh-ı Âli Yeniçeri ortaları bulunmaktadır. Erbakan, a.g.e., s.28; Jorga'ya göre Münih'in Özi önlerine geldiği sırada kalede 100 top ve 15.000 asker bulunmaktaydı. Ayrıca kale yakınındaki nehir girişine 18 Osmanlı kadirgası demirlemiş vaziyetteydi. N. Jorga, a.g.e., s.351.

⁴⁹⁴ Şirokorad'a göre 24 Mayıs günü Omelnik nehri yakınında kurulan karargâhta Münih'in ordusu 63.000 piyade, 2.000 atlı dragon, topçu ve mühendisler 3.000, hafif süvari birliği 1.500 Hussar ve 13.000 Kazak birliğinden oluşmaktaydı. Şirokorad, a.g.e., s.107; Dukakinzade Feridun, 1736-1739, s.15; Solov'yev'e göre Münih'in ordusunda 60-70.000 asker bulunmaktaydı. Soloviev, *History of Russia*, s.27; Zinkeisen'e göre 11 Temmuz'da Özi kalesini kuşatan Rus ordusu 62 ağır kuşatma topu, 11 havan topu, 16 obüs, 160 hafif top ve 392 hafif havan topu ile donatılmış 60-70 bin kişiden oluşmaktaydı. Zinkeisen, a.g.e., s.510; Erbakan'a göre Omelnik nehrindeki Rus ordusunun sayısı 63 tabur, 2 Hasa süvari bölüğü, 1 zırhlı süvari bölüğü, 185 süvari bölüğü, 13.000 Kazak askeri olmak üzere toplamda 70.000'i buluyordu. Ayrıca 62 ağır sahra (18:80 funtluk) 17 havan, 16 obüs ve 165 sahra topu bulunmaktaydı. Erbakan, a.g.e., s.28; Subhi'nin 1148-1152 Savaşı tarihinde bu rakam 180.000 olarak geçmektedir fakat abartılı bir rakam olduğu görülmektedir. Subhi, 1148-1152 Savaşı, vr. 34b.

⁴⁹⁵ Subhi, 1148-1152 Savaşı, vr. 34b; Keralio, a.g.e., s.103; Şirokorad'a göre Münih'in ordusunda 62 ağır (18 ve 24 kalibrelik), 11 havan, 16 obüs, 175 sahra topu (3 ve 12 kalibrelik) ve 392 atlı kalibrelik sahra havanı olmak üzere toplamda 656 top mevcuttu. Şirokorad, a.g.e., s.107.

geceye kadar devam etti. Nihayetinde Rus ordusu Tatar hücumunu durdurarak bir mirza ile üç Tatar askerini esir etti. Ayrıca Tatarlar tarafından esir edilen 150 Rus da serbest bırakıldı.⁴⁹⁶ Tatar saldırılarına son vermek ve Özi kalesini ele geçirmek amacıyla Mareşal Münih, 70.000 kişilik ordusu ile Nisan ayında Kiev'den yola çıktı. Münih piyadeleri taşıma tekneleri aracılığı ile Perevoloçna'ya sevk etti ve ordu Nisan ayının sonunda Dinyeper'in karşı tarafına geçti. Rus ordusu Dinyeper nehrini General Rumyançev'in, General Leontyev'in ve Mareşal Bahmeçyev'in emrinde üç yerden geçtiler. Rus ordusunun karşı tarafa geçişinde köprü kurularak 128 tekne kullanıldı. Daha sonra üç kola ayrılan Rus ordusu Omelnik ırmağı kenarında toplandı. Ardından Rus ordusu 15 Haziran'da Buğ (Aksu) nehrine ulaştı ve nehrin karşı tarafına geçmek için köprüler kurulmaya başlandı. Osmanlı ordusunun sefere hazırlıksız oluşu ve Bender taraflarında Türk ordusu Münih'in seferinden habersiz barış görüşmelerinin neticesini beklemekteydi. Bundan dolayı Ruslar bu fırsatı değerlendirerek hiçbir güçlükle karşılaşmadan sessiz ve süratli bir şekilde Özi'ye ilerlemekteydi. Rus ordusunda ağırlıklar ve erzaklar 28.000 araçla sevk ediliyordu ve her bölüğe ikişer adet olmak üzere toplamda 2.000 deve çadır yüklenmiş vaziyette eşlik ediyordu⁴⁹⁷. Buğ nehrini geçen Münih yönünü Bender'e çevirdi ve Çarpatra nehrine kadar ilerledi. Münih'in amacı Bender'de bulunan Osmanlı ordusunu baskı altında tutup Özi kalesine gerçekleştireceği harekâtı gizli tutmaktı. Osmanlı ordusunun dikkatini Bender'e çeken Münih ordusuyla hızlı bir şekilde Özi kalesine yöneldi. Rusların Özi kalesine yöneldiğini haber alan Yahya Paşa, sadrazama kaleyi savunacak yeterli erzakın ve askerinin bulunmadığını ileterek destek istedi. Fakat Osman Halisa Efendi bu haberlerin Tatarların uydurması olduğunu dile getirerek bu gibi asılsız haberlere itibar edilmemesi gerektiğini ilettiler. 30 Haziran günü Rus ordusu Özi kalesine 6 mil mesafeye kadar ulaşmıştı ve Rus öncü

⁴⁹⁶ Soloviev, *History of Russia*, s.27.

⁴⁹⁷ Şirokorad, a.g.e., s.107; Erbakan, a.g.e., s.28.

birlikleri 5.000 Osmanlı süvari saldırısına uğradı. İki taraf arasında cereyan eden çatışmadan sonra Türk süvarileri geri çekilmek zorunda kaldılar. Bu çatışmada Rus ordusu 10 Hussar ve 15 Kazak askerini kaybetmişti Türk süvarileri ise 100 civarında asker kaybetmişti⁴⁹⁸. Rus ordusu 7 Temmuz günü Mareşal Münih komutasında Özi kalesinin karşısına vardılar. Mareşal Münih ordu karargâhını Özi nehrinin kenarına kurup 10 Temmuz⁴⁹⁹ günü kaleyi kuşatıp hücumda bulundu. Rus kuvvetleri karşısında az bir kuvvetle kaleyi savunan Yahya Paşa, kuşatma altında daha fazla dayanamayacağını öngörerek yarma harekâtında bulunmayı düşünmüştü. Yahya Paşa kaleden huruçta bulunarak Sadrazam Paşa'dan gereken yardımın ulaşması için zaman kazanacaktı. Fakat Rus ordusu asker sayısının fazlalığının yanında bir de ağır toplarını da getirmişti. Böylelikle Münih, Özi'ye muhtemel yardımın ulaşmasına fırsat vermeden kaleyi ivedilikle ele geçirme düşüncesindeydi. 10 Temmuz günü Rus bombardımanı karşısında Özi kalesinde bulunan 5 burç yıkılmıştı. Buna karşılık Yahya Paşa'nın kuvvetleri Rus ordusunun sağ kanadına huruçta bulundu fakat Rus kuvvetlerinin fazla olmasından dolayı bu hücum başarısızlıkla neticelendi⁵⁰⁰. Yahya Paşa, harp meclisinde yıkılan burçların tamir edilmesi gerektiğini bildirmişti fakat gece boyunca çalışan asker ve siviller ancak bir burcu tamir edebilmişti⁵⁰¹. Özi kalesinin muhasarasının ikinci gününde Münih ordusunun yarısıyla kalenin en kuvvetli bölümüne hücumda bulundu. Kale önünde gerçekleşen bu muharebe iki saat sürmüştü fakat Münih istediği neticeyi alamayınca geri çekilmek zorunda kalmıştı. Muhasaranın üçüncü gününde Münih Özi kalesini kuşatmak için beş tabya kurmuştu ve tabyalardan atılan topların neticesinde büyük yangınlar çıkmaktaydı.

⁴⁹⁸ Şirokorad, aynı eser.

⁴⁹⁹ Şirokorad'a göre Mareşal Münih kuşatma toplarının Dneprovsk filosuyla Özi bölgesine getirilmesi yüzünden kuşatmaya başlayamamıştı. Fakat Bender'deki Türk kuvvetlerinin desteğe gelme tehlikesinden dolayı Özi kuşatmasına 1 Temmuz günü kuşatma toplarını beklemezsizin başlamıştı. Aynı eser.

⁵⁰⁰ Şirokorad'a göre Özi kalesinden 15.000 Türk askeri ikiye ayrılıp Rus ordusunun sağ ve sol kanatlarına saldırdı. Türk ordusunun daha güçlü olan sağ kanadında ise Baron Lavandal'ın silahları müfrezeleri ve birkaç sahra topu vardı ayrıca da Don Kazakları Lavandal'a destek veriyorlardı. İki saat süren çatışma sonrasında Türkler kaleye geri dönmek zorunda kalmışlardı. Rus ve Türk tarafından yaklaşık 200'er kişi hayatını kaybetmişti. Aynı eser, s.108.

⁵⁰¹ Subhi, *1148-1152 Savaşı* vr. 36b.

Rus tarafından atılan topların neticesinde lağımların çoğu yanmıştı. Osmanlı birlikleri Rusların bu ağır bombardımanına rağmen mevzilerini terk etmemişlerdi. Tekrarlanan Rus saldırıları neticesinde Ruslar başarı gösteremeyerek geri çekilmek zorunda kalmışlardı. Osmanlılar yaptıkları hücumlarla Ruslara ağır zayıatlar vermişlerdi⁵⁰². Fakat yanan lağımlardan dolayı da Osmanlı birlikleri Rusları takibe alamamışlardı. Top atışlarıyla yanan lağımlardan kıvılcımlar dolayısıyla kale içlerine de ateş sirayet etmeye başlamıştı. Ateşin kale içlerine geçmesiyle yangının şiddeti daha da artmaya başladı ve bunun sonucunda kale içindeki barut depoları infilak etti. Depoların infilakı sonucunda kalede bulunan birçok ev ve otlakların yanmasının yanında 6.000⁵⁰³ muhafız askerde hayatını kaybetmişti. Yangında özellikle Özi kalesinin İstanbul Kapısı dedikleri yerin yakınlarında 77. yeniçeri ortalarının bulunduğu bölgeye yayılmasıyla asker telaşa düşmüştü. Kalenin yanında otlaklarında yanmasıyla savunma büyük bir zaafa uğrayarak zahire kıtlığının da ortaya çıkmasına vesile olmuştu. Depoların infilakı sonucu yangın yerine dönen Özi kalesinde Osmanlı askerleri savunmada zorluklar yaşadılar. Bilhassa Boşnak ve Arnavut askerlerin savaşma konusunda ki isteksiz davranışları sonucu Osmanlı ordusunda askeri disiplinin bozulmasına vesile olundu. Özi kalesinde çıkan yangınlar ve askerlerin isteksizliği sonucunda da mevziler tamamen çökmüştü. Yahya Paşa'nın bu durum karşısında artık huruç etmekten başka çaresi kalmamıştı. Rus muhasarası yarılıp kaleden çıkılabilirse Yahya Paşa da dahil geriye kalanlar kurtulabilirdi. Yahya Paşa yanındaki 73 kişiyle sur kapısından kaçmayı denedi fakat Ruslar tarafından etrafı kuşatılan Yahya Paşa çarpışmaya girişti ise de başarılı olamadı. Bunun sonucunda bazı Osmanlı askerleri öldürülüp Yahya ve Mustafa paşalar da esir edilmişti (15 Rebiülevvel 1150/13 Temmuz 1737)⁵⁰⁴.

⁵⁰² Subi tarihine göre Ruslara verilen zayıat toplamda 30.000 kadar gösterilmektedir. Subhi, *1148-1152 Savaşı*, vr. 37b.

⁵⁰³ Jorga, a.g.e., s.351.

⁵⁰⁴ Subhi, *1148-1152 Savaşı*, vr. 37b.; Şemdanizade tarihinde Yahya Paşa'nın yanında bulunan 1.000 askerle teslim olduğunu bildirir fakat Rusların antlaşma şartlarına uymayarak Osmanlı kuvvetlerine saldırması sonucu Paşa da dahil 70 askerin esir edildiği yazılmaktadır. Şemdanizade, a.g.e., vr. 67-68.

Nihayetinde Özi kalesinin Mareşal Münih tarafından 3 gün müddetince kuşatılması sonucu Yahya Paşa dahil ileri gelenlerden 10 kişi esir edildi⁵⁰⁵. Kalenin ve ordunun ileri gelenlerinden 30 kişi, 70 gedikli çavuş, 3.174 asker, 1200 kadın, 54 Rum ve birkaç yüz asker Ruslar tarafından serbest bırakıldı. Çok miktarda top ve silah, 300 sancak, 9 tuğ, yüksek kumandanlık işareti olan 9 başı topuzlu kısa baston Ruslara ganimet oldu⁵⁰⁶. Savaş sonucunda her iki taraftan da 10.000'in üzerinde insan hayatını kaybetmişti⁵⁰⁷. Rus ordusu Özi kuşatması sonucu 47 subay ve 975 düşük rütbeli asker kaybetmiş, 5 general, 2 bölük komutanı, 82 subay ve 2.750 asker de yaralanmıştı⁵⁰⁸. Böylelikle Özi kalesinin Rusların eline geçmesiyle Osmanlılar ile Kırımlılar, Bucak Tatarları ile Kırım Tatarları arasındaki kara bağlantısı kopmuştu.

Mareşal Münih Özi kalesini ele geçirdikten sonra kaleye General Stoffeln komutasında 2.000 kişilik muhafız kuvvet bırakıp Buğ nehrinin kuzeyine doğru yola koyuldu⁵⁰⁹. Rusların Özi muhafız birliği kalede kalacak yerleri olmadığı için kalenin yakınlarında hazırlanan siperlerde durmak zorunda kaldılar. Özi muhafız kıtası her an ani Türk saldırısına karşı gereken tüm önlemleri almışlardı. Ayrıca stratejik olarak mühim olan Özi kalesinin muhtemel Türk saldırılarına karşı korunabilmesi için de Kılburun kalesine 2.000 muhafız kıtası

⁵⁰⁵ BOA, MD, 142, s.253; Hammer tarihinde Özi kalesinin Ruslar tarafından 8 gün muhasara altına alındığını yazılmaktadır. Fakat Ruslar Özi kalesi muhasarasına 10 Temmuz günü başlamış ve 3 gün sonra 13 Temmuz günü Yahya Paşa ve yanındakileri esir ederek kaleyi işgal etmiştir. Böylelikle Özi muhasarası 3 gün kadar sürmüştür; Şirokorad'a göre Ruslar Özi kuşatması sonucu 4.650 kişiyi esir etmişti. Şirokorad, a.g.e., s.109; Soloviyev'e göre de 4.650 kişi Özi kuşatmasında Ruslar tarafından esir alınmıştı. Soloviev, *History of Russia*, s.29.

⁵⁰⁶ Hammer, *Osmanlı Tarihi*, c. VII., s.469; Zinkeisen'e göre Ruslar ganimet olarak 100 top, muhtelif büyük silahlardan oluşan bir stok ve 300 sancak ele geçirdiler. Zinkeisen, a.g.e., s.511; Soloviyev'e göre 86 pirinç top ve 7 havan topu ele geçirildi. Soloviev, *History of Russia*, s.29.

⁵⁰⁷ Zinkeisen'e göre Husarların ve Don Kazakları'nın kaleye girmesi sonucu 17.000'in üzerinde Türk askerinin cesetinin bulunduğu görülmüştü. Zinkeisen, aynı eser; Soloviev, *History of Russia*, s.29.

⁵⁰⁸ Şirokorad, a.g.e., s.109; Soloviyev'e göre 8 alan subayı, 39 bölük subayı ve 975 düşük rütbeli asker ölü olarak kaybedildi. 5 general, 2 bölük komutanı, 27 alan subayı, 55 bölük subayı ve 2.752 düşük rütbeli asker de yaralandı. Soloviev, *History of Russia*, s.29; Zinkeisen, Rusların kuşatma sonucu toplamda 4.000 kadar ölü ve yaralı bıraktığını yazmıştır. Zinkeisen, aynı eser.

⁵⁰⁹ Zinkeisen, Münih'in Özi kalesine General Stoffeln komutasında 2 alay ağır süvari, 12 tabur piyade ve 2.000 Kazak askerini muhafız kıtası olarak bıraktığını yazmaktadır. Zinkeisen, aynı eser; Dukakinzade'ye göre Münih, Özi kalesinin müdafaası için 8.000 asker bırakmıştır. Dukakinzade Feridun, *1736-1739*, s.16.

bırakıldı. Münih, Özi'den 60ml uzaklaştıktan sonra Türklerin kaleye kuvvet sevk ettiği haberini aldı. Haber alınan kuvvetlerin Bender'den 30.000 askerin ulaşabileceği beklenmekteydi. Ayrıca sadrazam tarafından 200.000 askerin Ağustos ayında kaleye ulaşabileceği haberi gelmişti⁵¹⁰. Münih bir müddet bekledikten sonra Türklerin Özi'ye yönelmediği öğrendikten sonra Ağustos ortalarında Ukrayna bölgesine doğru yola devam etti. Münih ordusunu bölerek Dinyeper'in karşı tarafına geçirdi ve ordu Perevoloçna köprüsünde bir araya geldi. Münih ordusu ile Ukrayna'ya doğru ilerlerken yolda Bucak Hanı'nın saldırısına uğramıştı. Bucak Hanı'nın ani saldırısı üzerine Rus ordusu birçok zayıat vermişti. Rus ordusu Ukrayna'ya geri dönerken ılaşesiz kaldığından, hastalıklardan ve Bucak Tatarlarının saldırılarından dolayı 40.000 kişilik ordusundan 24.000'i ancak Ukrayna'ya varabilmişti⁵¹¹. Daha sonra Münih kışı geçirmek için kendisine karargâh olarak Poltava'yı seçmişti.

Babialı, Özi kalesinin Ruslar tarafından ele geçirilmesinin cezasını Osmanlı Halisa Efendi'ye, Sadrazam Paşa'ya ve Kırım Hanı'na kesmişti. Barış hayalleriyle yaşayan Sadrazam Kethüdası Osman Halisa Efendi, Emir-i Âhur Ahmed Ağa ile Yeniçeri Ağası Abdullah Ağa vesilesiyle Babadağ'da idam edildi⁵¹² ve savaşta hiçbir yararlılık gösteremeyen serdar-ı ekrem Silahdar Damat Dimetokalı Mehmed Paşa da 6 Ağustos 1737'de sadrazamlıktan azledilip Eğriboz adasına sürgün gönderildi. Silahtar Mehmed Paşa yerine Muhsinzade Abdullah Paşa sadrazam tayin edildi. Kırım Hanı Fetih Giray da Özi'ye destek olamadığı için kabahatli bulunup azledildi ve yerine II. Mengli Giray, Kırım Hanı nasb edildi. Böylelikle Osmanlılar Kılburun kalesinin akabinde Özi gibi stratejik konumu olan Karadeniz'in kuzeybatısında kalan bir bölgeyi de kaybetmiştir. Özi'nin kaybıyla birlikte

⁵¹⁰ Soloviev, *History of Russia*, s.29.

⁵¹¹ Dukakinzade Feridun, *1736-1739*, s.16.

⁵¹² TSMA., nr. E. 2546.

Bender başta olmak üzere Tuna nehrinin kuzey kesimleri ve Memleketeyn (Eflak-Boğdan) Rus tehdidi altına girmiştir. Ayrıca Özi kalesinin Ruslar tarafından tahrip edilmesiyle bölge bilhassa Ukrayna Kazaklarının akınlarına karşı savunmasız kalmıştı.

Osmanlı hükümeti Özi kalesine tahkimat ve takviye kuvvet göndermekte geç kalmıştı Ruslar da bu fırsatı iyi değerlendirip 3 gün gibi kısa sürede kaleyi ele geçirip tahrip etmişti. Fakat Osmanlılar bu durumdan habersiz olduğundan hala Özi'ye takviye kuvvet göndermekteydi. Nihayetinde Özi kalesinin düştüğü haberi Babıali'ye Rebiülevvelin 26. günü ulaşmıştı. Ertesi gün Kaimakam Köprülüzade Ahmed Paşa, Sultan I. Mahmud'un huzuruna çıkarak vaziyeti arz etmişti⁵¹³. Rebiülevvelin 28. günü Sultan I. Mahmud, Kaimakam Paşa, Şeyhülislam Efendi ve Sekbanbaşı ile Divanhane-i Âmire'de bir toplantı düzenleyip ivedilikle donanma-yı hümayunun Kırım ve Özi bölgesine sevk edilmesini emretmişti⁵¹⁴. Osmanlılar, Özi'nin kaybı ile vaziyetin ciddiyetine haiz bir politika takip etme yoluna gitti. Özi'nin düşmesi sonucu Ruslar Boğdan'a ve Avusturyalılar da Vidin ve Niş'e yöneldi. Bunun üzerine Temmuz 1737 yılında Babıali ivedilikle kale ve sancakbeylerine tedbir alınması yönünde emirler irad etti. Ayrıca Kırım Hanlığı ve Osmanlı merkez kuvvetlerine Özi'nin geri alınması yönünde emirler çıkarıldı⁵¹⁵. Fakat girişilen mücadelede Osmanlılar başarı gösteremediler. Bir yıl aradan sonra 1738 yılında Bender Seraskeri Numan Paşa ve Mengli Giray'ın kuvvetleri Özi üzerine yürüdüler. Özi muhafız kıtasının komutanı General Ştofel'n kaleyi savunamayacağını anlayınca tahrip edip Özi ve Kılburun kalelerini terk ederek geriye kalan birlikleri ile Ukrayna'ya kaçmıştı. Böylelikle Osmanlılar, Özi ve Kılburun kalelerini savaşız teslim almış oldular (Ekim 1738). Kale Ruslardan geri alınmış fakat Özi muhafızı Yahya Paşa ve yanındakiler yaklaşık dört yıl Rusların elinde esir kaldılar.

⁵¹³ Güler, a.g.e., s.149; Selahaddin Abdullah ibn Abdülaziz el Uşşaki es-Salahî, *Zabt-ı Vekayi'i Yevmiye-i Hazret-i Şehriyarî*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, TY, 2518, vr. 133a.

⁵¹⁴ Salahî, a.g.e., vr. 133b.

⁵¹⁵ BOA, MD, 142, s.254.

Yahya Paşa, Rusların elinde esir tutulurken Babıali'ye mektuplar göndererek Rusların barış istediklerini iletmişti⁵¹⁶. Osmanlıların Avusturya karşısında kazandığı Adakale zaferinden sonra Ruslarla barış görüşmeleri yapılmış fakat neticesiz kalmıştı. Nihayetinde barış 1739 Belgrad Antlaşmasıyla tesis edilmiş ve sınır antlaşmalarından sonra Yahya Paşa ve yanındaki esirler 1741 yılında serbest bırakılarak İstanbul'a gönderilmişti.

4.4. Özi Kalesi'nin Türklere Karşı Savunulması

Osmanlılar açısından Özi kalesini kaybı Ruslara olan öfkeyi artırmaktan başka bir işe yaramadı. Babıali yönetimi ve Sultan ne pahasına olursa olsun Özi kalesinin istirdatı için çaba sarf etmekte ve paşaları bu yönde telkin etmekteydi. Humbaracı Ahmed Paşa Özi kalesini geri alınması için uygun bir zaman olduğunu dile getirip Babıali'yi sıkıştırmaktaydı. Humbaracı, seferin kış şartları olsa dahi göze alınarak Özi'nin kurtarılabilceğinden bahsetmekteydi. Padişah da sefere iştirak edecek ordunun ulûfelerinin iki katına çıkarılacağını vaat etmişti. Sultan I. Mahmud bu amaçla Enderun Hazinesi'nden büyük bir miktarda tahsisat çıkararak seferi teşvik etmekteydi. Osmanlılar açısından sefer uygun görülmekteydi hakeza Özi kalesinde Rus muhafız kıtası yokluktan ve salgın hastalıklardan kırılmaktaydı. Özi kalesinin harabeye dönmesinden dolayı Rus muhafız kıtasının sayısı 8.000'den 5.000'e düşmüştü⁵¹⁷. Ayrıca Özi'deki Rus muhafız kıtası Ukrayna'daki iâşe erzaklarından oldukça uzakta ve temini de oldukça güçtü.

⁵¹⁶ Yahya Paşa, Özi kalesinin düşmesi üzerine Ruslara esir olmuştu. Ruslar ise Yahya Paşa aracılığı ile Babıali ile barış görüşmelerine başlamak niyetindeydi. Bunun üzerine Yahya Paşa'nın Ömer Ağa adındaki kethüdası Rus başvekili Osterman'dan bir mektup alarak Babıali'ye iletmişti. Bu mektubun içeriğinde şunlar yazmaktadır: "Devlet-i Aliyye tarafından Yahya Paşa'ya ruhsat-ı kâmile gönderilür ise, sulh maddesini müzâkareye ihtimâm olunur". Babıali hükümeti, Yahya Paşa'nın Rus esiri olması hasebiyle bu görüşmenin kaideye mugayir olacağını iletmişti. Bu babta Babıali tarafından Rus hükümetine "Lâyık ve münâsib olan esâs için bir murahhas ta'yîn ve irsâl iderler ise ordu-yu hümâyûn ile bulunduğumuz mahalle geldiğinde, tarafımızdan dahı hulûs-ı taviyyet ile dikkat olunur" içeriğinde bir tahrir gönderilmişti. Ahmed Câvid, a.g.e., s.97.

⁵¹⁷ Zinkeisen, a.g.e., s.512.

Rus ordusunun Özi seferi sırasında ki asker kaybının sebepleri çarpışmalardan çok savaş sırasında ve sonrasındaki hastalıklardı. Bundan dolayı askerlerden ağırlıkları ve topları taşıyan hayvanlar telef olmuştu. Ağırlıkları ve topları taşıyan hayvanların salgından telef olmasından ve teknelerle topların Dinyeper'den taşınmasının zorluğundan dolayı Mareşal Münih sahra toplarının ekseriyetini Özi kalesinde bırakmak zorunda kalmıştı. Münih Özi kalesine 8.000 muhafız askeri General Stoffeln komutasında bırakarak kaleyi muhtemel Türk saldırısına karşı muhafazaya almıştı⁵¹⁸. Özi kalesini denizden savunabilmek amacıyla da Bryansk filosunu kalenin arka tarafında demirletmişti. Ekim ayının başlarında Münih, Koramiral Naum Akimovich Seniavin ile Poltava'da bir araya gelip Özi kalesinin denizden savunulması için görüşme yapmıştı. Bu görüşme sonucunda Seniavin, Özi donanmasının amirali olarak atanmıştı. Münih, Seniavin'i Özi'ye göndermeyerek filo inşası için Bryansk'ta bırakmayı planlamıştı. Münih'in görüşüne göre Türkleri barışa zorlayabilmek için Karadeniz'de güçlü filo inşa edilmesi gerektiğini savunuyordu. Bundan dolayı kuzey batı Karadeniz'in savunulması için Bryansk'ta ve kuzey Karadeniz'in savunulabilmesi içinde Azak'da güçlü filonun bulunması gerektiğini iyi bilmekteydi. Münih, Seniavin'i Bryansk'ta bırakarak Özi kalesinin denizden savunulabilmesini sağlamaktaydı. Diğer yandan da General Stoffeln, komutasındaki askerlerle Özi'nin tahkimatını kuvvetlendirmeye başlamıştı. Stoffeln'in işi oldukça zordu çünkü kale deponun infilak etmesi ve ağır bombardıman sonucu yerle bir olmuştu. Kale etrafında birçok insan ve hayvan cesetlerinden dolayı kale çevresinde de hastalık seyri devam etmekteydi. Ekim ayına gelindiğinde kale içerisinde 3.000 insan hayatını kaybetmişti ve sayıları 5.000'e düşmüştü.

6 Ekim 1737 tarihinde Osmanlı donanması Özi kıyılarında görünmeye başlayınca Rus Bryansk filosu denize açılmak zorunda kalmıştı. Sultan, Bender dolaylarında bulunan

⁵¹⁸ Şirokorad, a.g.e., s.110.

Kütahya Valisi Serasker Genç Ali Paşa'ya ve Kırım Hanı II. Mengli Giray'a muhafız askeri az kalan-200 *mıkdârı Kazak tâ'ifesi ve sâ'ir asker*-Özi'ye ivedilikle saldırması için emir göndermişti (Evâsıtı C. 1150/5-15 Ekim 1737)⁵¹⁹. Bunun üzerine Genç Ali Paşa ile Mengli Giray, Akkirman'a gelerek ordu-yu hümayuna dahil olmuşlardı. 8 Ekim günü Türk süvarileri Özi limanının yakınlarındaki Rus tabyasına saldırıya geçtiler. 15 Ekim günü Özi kalesi Osmanlı ordusu tarafından karadan kuşatmaya alındı. Osmanlı ordusu Genç Ali Paşa komutasında 20.000 kişiden ve Tatar süvarileri Kırım Hanı II. Mengli Giray komutasında 30.000 kişiden oluşmaktaydı⁵²⁰. 17 Ekim günü Türk ordusu 6.000 yeniçeri birliği ile kaleye hücumda bulundular. Fakat Rusların kaleden açtıkları yoğun top ve silah atışları sonucu yeniçeriler ağır darbe aldılar. Ardından Rus garnizonunun karşı saldırısıyla yeniçeriler püskürtülüp geri çekilmek zorunda kaldılar. Yeniçeri birlikleri bu saldırısı ile 2.000'den fazla kayıp verdiler. 18 Ekim günü Türk topçu tabyası mevcut 18 ve 24 kalibrelik toplarıyla Özi kalesini dövmeye başladı. Muhasara altındaki Rus garnizonu ertesi gece huruç harekâtında bulunarak Türk topçu tabyasını ele geçirmişti. Gece yaşanan çatışma sonucunda Rus muhafız askerleri 150 yeniçeriye öldürüp 6 kuşatma topunu ele geçirmişti⁵²¹. Toparlanan Osmanlı ordusu 25 Ekim sabahı kaleye tekrar hücum düzenlediler. Türk ordusu Rusların Özi kalesinde denize bakan yerdeki topçu tabyalarına saldırıda bulundular. Türkler bir saat kadar süren

⁵¹⁹ “Moskovlu'nun yed-i menhüsesine giriftâr olan Özi Kal'ası'nda el-ân iki yüz mıkdârı Kazak tâ'ifesi ve sâ'ir askerden dahı akall-i kalîl melâ'in kalup ve içlerinde kalan süvârlarınun merkûbâtları helâk olduğından başka kalan şirzime-i kalîlenün dahı zahîreye eşedd-i ihtiyâcları olduğın kal'a-i merkûmeden pey-der-pey ahzolunan diller takrîr ve tabur-ı makhûrda olan melâ'in dahı perîşân-hâl Özi Suyı'nı geçüp memleketlerine toğrı yıkılıp gıtdiklerini taburdan alınan diller beyân itmeleriyle bu sûretde hâlâ Özi Kal'ası'nda asker ü zahîrenün kıllat ü nedreti olduğı müte'ayyin olduğına binâ'en müste'inen bi'llâhi Te'âlâ bu hılâlde kal'a-i mezbûrenün sühûlet ile eyâdî-i düşmenden nez' u tahlîsî avn ü inâyet-i Nâsıru'l-Müslimîn'den mes'ûl ü mültecâ olup ve siz eben an-ceddin Devlet-i Aliyyemüzün nîk-endîş ü hayr-hâhı ve umûr-dîde vü dil-âgâhı olmanız ile re'y-i rezîn ü fikr-i isâbet-karîninüze her vechile i'timâd-ı hümayûnumuz ve ecdâd-ı hamîyyet-i'tiyâdlarından ziyâde sizden küllî hıdmet melhûz-ı hâtır-ı safâ-makrûnumuz olduğına binâ'en bu hengâmde yârî-i tevfik-ı Bârî ile kal'a-i mezbûrenün nez' u tahlîsî husûsı cenâb-ı vâlâ-nisâblarına havâle vü tefvîz olunmağla hâlâ Bender Cânîbî Ser'askeri Vezîrüm Genç Ali Paşa Bender'de olan ve Kili ve Akkirma[n] ve Yanık Palanka'da olan asâkir ve top u edevât ile sizünle bi'l-ittifâk harekete me'mûr u ta'yîn kılınmağın işbu nâme-i hümayûn-ı gayret-meşhûnumuz ısdâr ve size irsâl olunmuşdur.” *Kırım Hanlarına Nâme-i Hümayûn*, s.59-60.

⁵²⁰ Şirokevad, a.g.e, s.110; Dukakinzade'ye göre 4 teşrin-i sani günü Özi saldırısına katılan II. Mengli Giray'ın emrinde 20.000 Tatar süvarisinin bulunduğunu yazmıştır. Dukakinzade Feridun, *1736-1739*, s.17.

⁵²¹ Şirokevad, a.g.e., s.111.

çatışma sonrasında Rus siperlerini aşarak tabyaları ele geçirdiler. Türkler bu saldırılarıyla Kalançi bölgesine kadar ilerlediler. Buna karşılık General Stoffeln, Bratke komutasındaki 1.000 kişilik Rus birliğini Türklerin ele geçirdikleri bölgeye sevk etti. Türkler ele geçirdikleri yerlerden atıldılar ve kurdukları karargâhlara kadar sürüldüler. Rusların bu karşı saldırısıyla Türk ordusunda panik yaşandı ve bazı askerler cepheden kaçma girişimde bulundular fakat Türk komutanlarının gayretleriyle ordudaki nizam tekrar sağlanabilmişti. Rusların bu karşı saldırısında Türk tarafı yaklaşık 2.000 asker kaybetmişti ve Ruslar ise 150 kişi kadar asker kaybetmişti⁵²². Rus garnizonu bu karşı saldırıyı daha iyi değerlendirebilirdi. Türk ordusunda yaşanan paniği değerlendirip topyekûn bir huruçta bulunabilirlerdi ve belki de Türk saldırısını tamamen sona erdirebilirlerdi⁵²³.

Türk ordusunun toparlanmasından sonra Türk topçusu Özi kalesini tekrar yoğun ateş altına aldılar. Fakat Özi kalesi yerle bir olmuştu yanacak ne depo ne de ev kalmıştı. Rus ordusu da siperlerde, surlarda ve gizli bölümlerde bulunduğundan neredeyse hiç darbe almamıştı. 29 Ekim günü Türk ordusu Levandel kalesine açılan lağımları patlatarak bu bölgeden çıkışı kapattılar. Türk topçusu kaleyi ağır bombardımana aldığı bir sırada Türk ordusu Rus siperlerine yönelirmiş gibi yaparak Özi kalesinin İsmail kapısına saldırıda bulundular. Türk ordusu piyade ve süvarileriyle barikatı aşır İsmail kapısına ulaştılar. Bazı Türk kuvvetleri de Özi kalesinin Kristofel kapısındaki barikatı aşarak hendekler vasıtasıyla Vodyanîh kapısına ulaştılar. Osmanlıların bu şaşırtmalı saldırı taktikleri karşısında Rus garnizon kuvvetleri Özi kalesini iyi bir şekilde savunabildiler. Rus savunmasını aşamayan Türk kuvvetleri kendi siperlerine geri çekilmek zorunda kaldılar. Türkler 4.000 civarında asker kaybederek panik içerisinde kaçtılar. Saldırıların bir sonuç verememesinden dolayı

⁵²² Aynı eser.

⁵²³ Rus arşivlerine göre Osmanlıların Özi Kalesi'ne 16/27 Ekim ve 29 Ekim-9 Kasım saldırılarında başarısız olmalarındaki sebepler için bkz. *Sbornik*, t. 80, s.225-228, 230; Mannstein, a.g.e., s.237-241.

Türk ordusunun maneviyatı kırılmıştı. Bundan dolayı 30 Ekim günü Türk topçuları Özi kalesini daha ağır bir şekilde bombardımana tuttular. Fakat Türk ordusundaki panik ateşi hala sönememişti. 30 Ekim’de Özi muhafızı Stoffeln bir Rus süvari birliğini Türk karargâhına gönderdi fakat Türk ordusunun çok miktarda bomba, cephane, çalı yığını, merdiven, kazma ve kürek bırakarak geri çekildiği öğrenildi. Böylelikle Rus garnizonunun kaleyi başarıyla savunarak Türkleri geri çekilmek mecburiyetinde bıraktığı görülmüştü ve Türk ordusunun Özi kuşatması son bulmuştu. 30 Ekim günü Rus garnizonu kaledeki ve hendeklerdeki cesetleri temizlemişti. Osmanlılar tarafından sürdürülen Özi kuşatması sonucu Türkler 20.000 civarında asker kaybetmişti ve bunun 10.000’i hastalıktan ölmüştü. Ayrıca da savaşın şiddetinden 10.000 asker de Türk ordusundan firar etmişti. Rus ordusunun kaybı ise 2.000 kişi kadardı⁵²⁴. Rus hükümeti, General Stoffeln’in Özi savunmasında gösterdiği başarısından dolayı kendisine Ukrayna’dan büyük miktarda toprak verip askerlerinin maaşlarına da yüklü miktarda zam yaptı.

Osmanlıların Özi kalesini kuşattığı haberini Poltava’da alan Mareşal Münih 10.000 kişilik bir kuvveti General Leontyev komutasında Özi’ye sevk etmişti. Ayrıca da birkaç bölük askeri de denizden teknelerle Özi’ye göndermişti⁵²⁵. Fakat Türk ordusunun Özi kuşatmasını kaldırdığı haberinin gelmesi üzerine Rus destek kuvvetlerine gerek kalmamıştı. Osmanlılar Özi kuşatmasına denizden de donanma-yı hümayun ile destek vermeye göndermişti. Fakat Osmanlı donanması Rus filosunun Özi yakınlarında seyr etmesinden dolayı Özi kalesine yaklaşamamıştı. Özi kalesinin denizden kuşatılarak alınması mümkün olabilirdi fakat bu gerçekleştirilemedi. Rusların Özi kuşatması sırasında Karadeniz’de 100⁵²⁶ gemiden oluşan bir filosu mevcuttu ve bu filo Osmanlı donanmasını durdurmayı başarmıştı.

⁵²⁴ Şirokorad, a.g.e., s.112; Zinkeisen, a.g.e., s.513; Soloviev, *History of Russia*, s.34.

⁵²⁵ Şirokorad, a.g.e., s.112.

⁵²⁶ Aynı eser, s.113.

1737 yılında Genç Ali Paşa ile Mengli Giray'ın Özi kalesini istirdat girişimleri başarısızlıkla sonuçlanması üzerine Babıali 1738 yılında Özi'nin tekrar kuşatılması için Bender seraskeri Numan Paşa ile Kırım Hanı Mengli Giray'a talimat vermişti. Sultan I. Mahmud'un Mengli Giray'a gönderdiği name-i hümayunda Kırım Hanı'nın Ruslara karşı Orkapı ve Kırım dolaylarında elde ettiği başarılarından duyduğu memnuniyeti dile getirdikten sonra kendisine “semmûra kaplu bir sevb hıl'at-i mûrisü'l-behcet-i sultânî ve bir kabza murassa'-gılâf samsâm-ı neheng-iltikâm-ı hâkânî ve kezâlik bir kıt'a murassa' tırkeş-i düşmen-küş-i sâhib-kırânî ve tezyîn-i fark-ı celâdet-karîninüz için bir çift mücevher sorguc-ı kişver-sitânî ve Hazîne-i Âmiremden an-nakdin yüz kîse akça” ihsan buyurmuştu. Ayrıca Sultan tarafından Kırım Hanı ile Ruslara karşı girişilen mücadelede başarılı görülen Kalgay Sultana ve Hanın maiyetinde bulunan devlet adamlarına “hıla'-ı fâhire ve ma'rifetinüz ile cümleye tevzî' olunmak için dahı elli kîse akça a'tıyât-ı mülûkânem” bahşedilmişti⁵²⁷. Sultan, Kırım Hanı ile maiyetinde bulunanları ödüllendirdikten sonra Osmanlı Devleti ile Kırım Hanlığı'nın kara bağlantısı açısından kilidi konumunda bulunan Kılburun ve Özi kalelerinin tekrar ele geçirilmesi için Han'a emir vermişti. Sultan, Han'a Özi ve Kılburun kalelerinin tekrar ele geçirilmesi için açılacak seferin kaptan-ı derya Süleyman Paşa ve Bender Seraskeri Numan Paşa ile iletişime geçilerek müşterek hareket edilmesi hususunda emir buyurmuştu (Evâ'ili Ca. 1151/17-27 Ağustos 1738). Rusların Özi kalesi komutanı General Stoffeln emrinde az kalan kuvvetlerle kaleyi savunamayacağına anladığından Özi tahkimatlarını tahrip ederek kaleyi terk etmek zorunda kalmıştı. Böylelikle Osmanlıların ve Kırım Tatarların herhangi bir teşebbüsüne gerek kalmadan Özi ve Kılburun kaleleri yıkık bir vaziyette Osmanlılara geçmiş oluyordu (Ekim 1738).

⁵²⁷ *Kırım Hanlarına Nâme-i Hümayûn*, s.63-66.

4.5. Kırım'da İkinci Rus İstilasası 1737: Mareşal Lassi'nin İlk Kırım Seferi

1736 yılında Azak kalesini Rusların eline geçmesi ile Babıali, Karadeniz'in kilidi olan bu kaleyi istirdat edebilmek için 1737 yılında donanma-yı hümayunu göndermeyi uygun görmüştü. Karadeniz ve Azak taraflarına gönderilecek donama kaptan-ı derya Süleyman Paşa komutasında 4 kıt'a kalyon, 201 fırkate ve 17 kıt'a çekirme ile hazır hale getirilmişti (26 Zilkade 1149/28 Mart 1737)⁵²⁸. 16 Mart Perşembe günü Padişahın huzurunda Yalı Köşkü'nde alaylar geçerek sefer için şenlikler yapılmıştı. Beşiktaş'tan hareket eden donanma İstinye'ye gelerek demir atmıştı. Süleyman Paşa komutasındaki donama 6 Zilhicce günü İstinye'den Azak tarafına doğru hareket etmişti. Kızılhisarlı bizzat Sultan I. Mahmud tarafından fırkateler, kancabaşlar ve vulıklar (volik) üzerine serasker olarak tayin edilmişti. Bu sırada Fetih Giray, Rus topraklarına düzenlediği başarılı akınlarından sonra Kırım adasına avdet etmişti.

Rus hükümeti Karadeniz'in kuzeyini işgal etmekle vazifeli ordu komutanı Mareşal Münih'i Özi üzerine sefere gönderirken diğer taraftan da Azak fatihi Mareşal Lassi'yi Kırım'a sevk etmişti. Lassi'nin emrinde 13 dragon bölüğü, 20 piyade birliği ve 10.000-12.000 civarında Kazaklardan ve Kalmuklardan mürekkep toplamda 40.000 kişilik bir kuvvet bulunmaktaydı⁵²⁹. Mareşal Lassi, Kırım'ın işgali için Pavlovsk'tan Azak'a doğru yola çıktı. Lassi ordusu ile Cekceke denilen bölge üzerinden Azak'a ulaşmıştı. Lassi ordusunu Azak bölgesinde toplayıp 3 Mayıs 1737 yılında bölgeden sahil boyunca Kırım'a doğru harekete geçti. Rus ordusu, Azak bölgesinden Kırım içlerine geçebilmek için taransa adı verilen

⁵²⁸ *Târih-i Göynüklü*, s.436.

⁵²⁹ Şirokorad, a.g.e, s.113; Zinkeisen, a.g.e., s.511; Solovyev'e göre Lassi'nin Azak'tan Kırım seferine çıkarken emrinde mevcut bulunan askerin sayısını yarısı düzenli ve yarısı düzensiz olmak üzere 25.000 askerin olduğu kayıtlarda geçmektedir. Soloviev, *History of Russia*, s.34; Göynüklü'ye göre "Kırım'a gelen kâfir yüz seksen yedi bindür". *Târih-i Göynüklü*, s.436.

gemiler ile Azak Denizi üzerinden Tatlu-bulak denilen bölgeye geçmişti. Lassi, Kırım işgalini kolaylaştırmak için Amiral Bredal'ın donanmasından destek alarak bölgeyi hem karadan hem de denizden kuşatma altına almak istiyordu. Lassi, Azak bölgesinden sahil boyunca ilerlerken Amiral Bredal da donanmasıyla sahilden Lassi'nin ordusuyla birlikte ilerliyordu. Rus ordusu Mius, Kalmius, Kalchuk, Berdy ve Molochnye Vody nehirlerini aşarak Kırım'a ilerlemişti. Lassi ordusuyla Azak bölgesi arasında irtibatı koparmamak için ara yollarda tabyalar inşa ettirdi. Bu sırada elli gün boyunca düzenlediği Ukrayna seferinden başarılı bir şekilde Kırım'a dönen Fetih Giray, ele geçirdiği ganimetleri cömertçe Tatarlar ile Nogaylara paylaşmıştı. Fetih Giray, 1736 yılında Bahçesaray'ın Ruslar tarafından yakılması üzerine merkezi Karasupazar'a taşınmıştı. Lassi'nin büyük bir orduyla sefere çıktığını haber alan yeni Kırım Hanı Fetih Giray da 60.000 kişilik süvari birliği ile Karasupazar'dan hareket edip Kırım'ın kuzeyine doğru yola çıkmıştı. Rusların Ribat'a ulaştığı haberinin gelmesi üzerine Han ve Kefe seraskeri de orduları ile birlikte Ribat'a doğru yola koyuldu. Fakat Lassi, büyük fiçileri sal yaparak Ribat'tan Bindeğirmen adı verilen bölgeye geçmişti. Bunun üzerine Fetih Giray da ordusu ile Perekop'un (Orkapı) güneyinde Karasu yolu üzerindeki Bindeğirmen denilen yere gelerek ordugâh kurmuştu. Fetih Giray, Lassi'nin Mareşal Münih gibi Kırım'a Orkapı tarafından gelebileceğini tahmin ettiği için bölgeye gelmişti fakat Lassi ordusuyla daha önce kimsenin geçmediği Arabat yoluna doğru yönelmişti. Bu yol dar bir şeritten geçmekteydi ve böyle büyük bir kuvvetin o dar yoldan geçmesi çok zordu. Ayrıca Ruslar Arabat yolundan geçeceği için yavaş hareket edebilecekti ve saldırı anında köşeye sıkışma ihtimali vardı. Kırım Hanı bu harekâtı şaşkınla karşılayıp Arabat yoluna birliklerinin büyük bir kısmını sevk etti.

Mareşal Lassi düşmanı şaşırtmak amacıyla Arabat yoluna 4 adet topla desteklediği yalnızca 2.000 asker sevk etmişti. Ordunun büyük bir kısmını kendi yanında tutarak

Tatarların askerlerini Arabat denilen dar şeride sokma amacındaydı. Lassi uyguladığı strateji ile Tatarları istediği dar şerite sokmuştu kendisi ise ordunun büyük bir kısmı ile Arabat Boğazı yolunun diğer tarafından körfez içerisinden Kırım'a doğru yönelmişti. Ruslar Çekişke kalesine girip Azak denizinden 1.000 gemi aracılığı ile cephane ve zahireyi Tatlıbulak adı verilen yere sevk ettiler⁵³⁰. Ardından da ordu da Tatlıbulak'a varıp istihkâm kurdu. Ruslar Tatlıbulak'tan Arabat üstüne hareket ettiler. Bu sırada Perekop'tan hareket eden Fetih Giray Arabat'a vardı ve serasker paşa da Arabat'a Han'a desteğe gitti. Fakat Ruslar Sasık denilen Çekişke deresinden Karasu nehrine geçmesi mümkün görünmüyordu hatta bir atlı askerin bile zor geçeceği bir dar şeritti. Bundan dolayı Han ve serasker paşa Arabat'ta Rusları karşılamayı umuyorlardı. Fakat Lassi ana ordusuyla körfezin kıyısından boş fiçı ve tomruklar aracılığı ile karşı tarafa Bekkerman'dan geçip Kırım'a ulaşmaya başarmıştı. Şpigel hariç diğer Rus generaller Lassi'nin bu harekâtını çok tehlikeli buldular hatta tüm orduyu riske atıp imha olmasını sağlayabilir denilmişti. Ordu içerisindeki bu söylentileri bertaraf eden Lassi kuvvetlerinin büyük bir kısmı ile kafasındaki stratejiyi uygulamaya koyuldu. Kırım Tatarları, Rus ordusunun Arabat yolunun çıkışına geleceğini sanmalarına rağmen Rusların körfezi geçip karşılarına çıkmalarıyla birlikte Tatarlar şaşkına uğramışlardı. Rusların körfezi geçmesiyle yüzleşmekten çekinen Tatar süvarileri Kalmuk ve Kazakların yöneldiği dağ yoluna hareket etmeyi uygun görmüşlerdi. Tatarların geri çekildiği ve dağ yoluna saptıklarını fark eden Lassi de ordusuyla dağ yönüne yönelmişti. Lassi'nin amacı Kırım Hanı'nın ordusunu hezimete uğratıp Kırım içlerine ilerlemektir çünkü Kırım'ın istilası için önündeki tek engel Hanın süvarileriydi.

Rus ordusu 7 Temmuz günü Sivaş'a varıp yönünü Karasupazar'a çevirmişti. Ruslar, Salgir ve Indaki nehirleri arasındaki mezra ve köyleri ateşe verip tahrip etmişti. Mareşal Lassi

⁵³⁰ M. Ülküsal, a.g.e., s.90.

ordunun büyük bir kısmı ile 13 Temmuz günü Karasupazar'ın 28 mil uzağında ordugâh kurdu. Bahçesaray'ın Münih tarafından tahrip edilmesiyle Kırım hanlarının merkezi artık Karasupazar olmuştu ve Kaplan Giray'dan sonra Han nasp edilen Fetih Giray bu şehirde ikamet etmekteydi. Karasupazar'ın Rus işgaline uğramasıyla tüm Kırım kaybedilebilirdi bundan dolayı yeni Han da dahil tüm Tatarlar canları pahasına Karasupazar'ı korumak zorundaydılar. Şehir merkezine bu kadar yaklaşmış bulunan düşman ordusu mağlup edilmeliydi bundan dolayı Fetih Giray bizzat komuta ettiği seçkin Tatar süvarileri ile Rus kampına taarruzda bulundu. Tatar süvarileri hızlı manevra kabiliyetlerini kullanarak yaptıkları ilk saldırıda kısmi başarı elde etmişlerdi fakat bir saat süren çatışmalar nihayetinde Rus ordusu Tatarları geri savurdular. Daha sonra geri çekilen Tatarları, Kazak ve Kalmuk askerleri dağlarda takibe aldılar. Lassi ana ordusuyla kampta beklerken Kazak ve Kalmuk askerleri Karasupazar'a doğru yönelip akınlarda bulundular. Kazak ve Kalmukların bu akınları sonucu 600 Tatar'ı esir edip birçok ganimet ve sürü ile kampa geri döndüler.⁵³¹ Tatar baskınından bir gün sonra 14 Temmuz günü Lassi düşmanın geri çekilmesini uygun bir fırsat görerek vakit geçirmeden Karasupazar'a doğru yöneldi. General Duglas komutasında 6.000 kişilik öncü bir kuvvet Karasupazar'a yönelmişti ardından da ana kuvvetle Mareşal Lassi ilerlemekteydi. Öncü Rus kuvvetlerinin komutanı Duglas, Karasupazar'ın yakınlarında 15.000 kişilik bir Osmanlı kuvvetiyle Ak Or denilen yerde karşılaştı ve bunun üzerine Lassi ivedilikle 2 dragon süvari bölüğünü yardıma göndermişti. İki taraf arasında cereyan eden bir saatlik muharebenin ardından Osmanlı kuvvetleri geri çekildiler⁵³². Osmanlı kuvvetlerinin top atışlarıyla birlikte hücumu sırasında Rus askerleri korkuya kapılmıştı ve geriye çekilmeye başlamışlardı. Bu sırada Nureddin Sultan ve Kalgay Arslan Giray Rusların peşlerine takılarak ellerindeki bazı Tatar esirleri kurtarabilmişlerdi.

⁵³¹ Solovyev'e göre Zaporog ve Kalmukların akınları sonrası Rus kampına getirdikleri esir sayısı 1.000 olarak verilmektedir. Soloviev, *History of Russia*, s.35.

⁵³² Şirokorad, a.g.e., s.114-115.

Mareşal Lassi karşısında bozguna uğrayan Kırım Hanı ve Osmanlı birlikleri şehri terk etmişti ve yaklaşan Rus ordusunun haberini alan Tatar halkı da şehirden hicret etmişti. Böylelikle Karasupazar Rus işgaline açık hale gelmişti. 15 Temmuz günü Karasupazar'a giren Rus ordusu Mareşal Lassi'nin emriyle şehir yağmalayıp yıkmıştı⁵³³ ardından Lassi ordusuyla şehir merkezinden 2 mil açıktaki kamp kurmuştu. Şehir civarında bulunan dağ köylerini basması için Kalmuk ve Kazaklar gönderildi. Kazak ve Kalmukların akınları sonucunda 1.000 köy yağmalanıp 30.000 öküz ve 200.000 koyun ganimet olarak ele geçirilmişti⁵³⁴. Karasupazar'ın işgal ve yağma edilmesinden sonra 16 Temmuz günü Mareşal Lassi harp meclisini topladı ve nihayetinde Kırım'dan çekilme kararı alındı. Lassi'nin 1737 Kırım seferi sırasında kaybettiği askerlerin sayısı 20.000 kadardı⁵³⁵. Böylelikle Münih'ten sonra Lassi'nin de Kırım içlerini yağma ve tahrip etmesiyle Tatarlara gereken ders verilmiş görülmüyordu. Ruslar uğradıkları Tatar istilas ve boyundurluğu dönemlerinin intikamlarını almış bulunuyorlardı. Ruslar, Kırım Hanlığı'nın kuruluşundan erken 18. yüzyıla kadar Hanlığa yıllık vergi vererek Tatarlar karşısında aşağılık kompleksine maruz kalmışlardı fakat son birkaç yılda aldıkları zaferlerle Tatarlar karşısındaki bu hoşnutsuzluğu gidermişlerdi. Pek tabi yakın bir zamana kadar Kırım Tatarları Rus toprağı olan Ukrayna ve Kafkasya bölgesine düzenledikleri akınların da intikamlarını almış bulunuyorlardı. Nihayetinde Kırım Hanlığı'nın merkezi konumunda bulunan Kırım yarımadası tarihinde (1736) Münih'ten sonra (1737) Lassi ile birlikte ikinci kez Rus işgaline uğramış bulunmaktaydı.

⁵³³ 1730'lu yıllarda Kırım ticareti için oldukça canlı bir merkez olan Karasupazar'da 6.000 taş ev, 38 camii ve 2 kilise bulunmaktaydı. Zinkeisen, a.g.e., s.511; Karasupazar'ın Rus işgaline uğradığı sırada 6.000 evi bulunmaktaydı. Jorga, a.g.e., s.352.

⁵³⁴ Şirokorad, a.g.e., s.115; Zinkeisen'e göre 1.000 kadar yer, köy ve küçük kasaba Rus ve Kalmuk askerleri tarafından ateşe verilip 30.000'in üzerinde büyükbaş hayvan ve 100.000 kadar koyun ganimet olarak ele geçirildi. Zinkeisen, a.g.e., s.512.

⁵³⁵ 20.000 Rus askerin yanında topçu birlikleri de 15.000 çift öküz kaybetmişti. Jorga, a.g.e., s. 352; Manstein, a.g.e., s.221 ve 223.

Azak'ın ve Perekop'un Rusların eline geçmesiyle Kırım yarımadasının savunması yıkılmıştı. 1737 yılında Lassi'nin de Hanlığın yeni merkezi konumunda olan Karasupazar'ın işgali ile Kırım Hanlığı ikinci defa Ruslardan ağır darbe almıştı. Mareşal Lassi, Mareşal Münih gibi Kırım içerlerini yağmalayıp geri çekilme amacındaydı. Oysa ki Kırım'ın güneyinde Osmanlı hakimiyetinde bulunan Kefe ve Kerç bölgesinin işgali ile Kırım tamamen ele geçirilip kontrol edilebilirdi. Fakat Osmanlıların elinde bulunan Kefe kalesi güçlü surlara, kalabalık garnizona ve sahilden Osmanlı donanması ile korumaya sahipti bundan dolayı alınması oldukça güçtü. Ruslar daha kalabalık ordu ile gelip Kırım'ın içlerini ele geçirdikten sonra Kefe kalesini alınıp Kerç boğazının kontrol edilmesiyle Azak Denizi bir Rus iç denizine dönüştürülebilirdi. Fakat bunun için Rus ordusu insan gücünden çok ikmal gücüne sahip değildi. Ayrıca Kefe kalesi güçlü surlarla çevrili idi ve Boşnak Silahtar Mehmed Paşa komutasında toplarla teçhiz edilmiş özel muhafız birlikleri kaleyi korumaktaydı. Kırım içlerine ilk giren Münih'in ordusu gibi Lassi'nin ordusu da hastalıklar ve iâşe sıkıntılarıyla boğuşmaktaydı. Amiral Bredal'in donanması ise daha çok ince donanmadan oluşmaktaydı ve Osmanlı donanması karşısında fazla bir şansı yoktu. Bundan dolayı Don bölgesinden donanma ile iâşe getirmek çok tehlikeliydi.

Mareşal Lassi Kırım'da elde ettiği başarısı üzerine 16 Temmuz günü bölgeyi terk etmeye başladı. Tatarlar Karasupazar'ın intikamını almak maksadıyla Gerenal Duglas'ın birliklerine ani saldırıda bulundular. Çatışma sırasında Duglas'ın yardımına Kalmuklar yetişti ve savaşın gidişatını değiştirerek Tatarları geri çekilmeye zorladılar. Kalmuk askeri ardından akınlara devam edip esirlerle Lassi'nin ordusuna ilhak oldular. Mareşal Lassi ordusuyla Karasupazar'dan çıkışından itibaren aralıklı Tatar baskınlarına uğruyordu. Tatar süvarilerinin en iyi bildiği şey akın ve yağmaydı, topçu birlikleri olmadığından dolayı süvari gücü ve manevra kabiliyeti ile bu işi iyi yapmaktaydılar. Yurtları istilaya uğramış Tatar süvarileri

intikam yeminleri içerek Rus ordusunu yıpratmakta ve sürülerini çapullamaktaydılar. Rus ordusu Şungar (Cungar) nehrinin öte tarafına geçip Kırım'ı geldikleri yönden terk etmek amacındaydı bundan dolayı nehrin üzerine köprü kurdular ve 23 Temmuz günü ordu köprüyü geçerken Tatar baskınına uğradılar. Rus ordusu nehrin iki yakasına bölünmüştü ve kuvvetlerin çoğunluğu nehrin diğer tarafına geçmişti. Tatar süvarileri bu sefer yalnız değildiler yanlarından Kefe'den gelen Osmanlı birlikleri de bulunmaktaydı. Fakat Tatar süvarilerin en zayıf noktası olan ateş gücü yine Rusların elindeydi, top atışlarıyla Tatar süvari dağıtıldı ve Tatar-Türk birlikleri geri çekilmek zorunda kaldılar. Tatarlar şunu idrak edememişlerdi ki ateş gücü bulunan Rus ordusuna karşı yalnız süvari hücumlarıyla başarı elde edilemezdi. Tatarlar Kefe'den ateşli silah desteği alarak Ruslara saldırımları gerekmektedir aksi taktirde hezimetler tekraren devam edecekti ki öyle de oldu.

Lassi, Tatar-Türk ordusunu hezimete uğratarak Şungar nehrini geçerek 25 Temmuz günü Geniçe'ye varmıştı. Böylelikle Lassi Karasupazar'ı işgal ve Kırım içlerini yağma ederek vazifesini tamamlayıp geldiği yönden Kırım'ı terk etmişti. Lassi, Geniçe'den geçerek ordusunun ihtiyacını gidermek ve atların otlayabilmesi için mera alanlarına sahip olan Moloçniya Voda nehrine ulaştı ve burada bir ay kadar kamp kurdu. Bu sırada Fetih Giray 40.000 kişilik Tatar süvarisi ile Ruslardan Karasupazar'ın intikamını almak maksadıyla Orkapı mevkiine doğru yöneldi fakat Lassi'nin Kırım'ı terk ettiğini öğrenince geri dönmek zorunda kaldı. Bu sırada Lassi, Orkapı Boğazı'na birkaç akıncı birliği gönderdi fakat Tatarlar hatlarından ayrılmaya cesaret edemediler. Lassi ordusuyla Eylül ayı başlarında Ukrayna'ya geri çekilmeye devam etti ve Ekim ayında Rus ordusu Don ve Doneç Nehirleri kıyılarındaki kış karargâhlarına ulaştı. Mareşal Lassi de kışı geçirmek üzere Çarkov'a geçti. Lassi karşısında hezimete uğrayan ve Karasupazar'ı savunamayan Fetih Giray, Sultan I. Mahmud tarafından azl edilip yerine II. Mengli Giray yeni Kırım Hanı olarak nasb edildi (1737).

Kırım'ın ikinci defa Ruslar tarafından istila edilmesi ile Mengli Giray yeni Han olarak tayin edilmişti ve Kırım'ın tekrar istila edilmesini engellemek için Babıali, Kefe seraskeri olan Vezir Mehmed Paşa'ya emir göndermişti. Kırım'ın sadece Tatar askerleri ile korunamayacağı tekrar aşikâr olmuştu. Bundan dolayı Kefe seraskeri Mehmed Paşa'nın maiyetindeki askerler ile Kırım Hanı'nın emrine girerek müşterek hareket etmesi yönünde Babıali emir göndermişti (27 Ağustos-5 Eylül 1737)⁵³⁶. Rusların Kırım'ı terk etmesi ile Kırım Hanı imha ve terk edilmiş Or Kapı kalesine gelerek bu bölgeyi ele geçirmişti. Kırım'ın tekrar işgal edilmesini engellemenin en önemli yolu Rus topraklarından Kırım'a karadan girebilmenin tek yolu olan Or Kapı kalesinin ve tahkimatının tekrar kurulup güçlendirilmesi idi. Bundan dolayı Babıali, Kefe Seraskeri Vezir Mehmed Paşa ile Kefe Defterdarı Süleyman'a Or Kapı kalesinin iki tarafına tabyalar inşa edilmesi için emir göndermişti (2 Kasım 1737)⁵³⁷.

4.6. Kırım Hanı II. Mengli Giray (1724-1730 ve 1737-1739)

Mengli Giray, Selim Giray'ın oğludur. Selim Giray'ın Rodos adasında ikamette olduğu sırada Mengli Giray dünyaya gelmişti. Mengli Giray belli bir yaşa eriştikten sonra birkaç kez seraskerlik hizmetinde bulunmuştu. Daha sonra Mengli Giray, Gazi Giray döneminde Nureddin ve Kaplan Giray döneminde de Kalgay olarak hizmet vermişti. Kaplan Giray'ın Hanlıktan azl edilmesi üzerine Mengli Giray da Silivri civarında olan Kadı köyünde ikamet etmişti. Kırım Hanı III. Saadet Giray'ın kendi isteği ile Hanlık tahtından çekilmesi üzerine Sultan III. Ahmet, sadrazam İbrahim Paşa'yı Siyavuş Paşa çiftliğinde yaşayan Kaplan Giray ve Mengli Giray ile gizli görüşme yapması maksadıyla göndermişti. Diğer bir görüşe göre

⁵³⁶ BOA, MD, 142, s.305/1433.

⁵³⁷ BOA, MTZ, 496.

Kırım'da çıkan isyanı bastırmak için Babiali yeni bir Han arayışına çıkmıştı ve İstanbul'da ikamet eden Kaplan Giray ile Mengli Giray Vidoz adındaki köye davet edilmişti. Sadrazam İbrahim Paşa ve Kapudan Mustafa Paşa Vidoz köyünde Hanlık meselesini müzakerede bulunmuşlardı⁵³⁸. Sadrazam Paşa ilk olarak teklifi Hanlığın başına geçmesi için Kaplan Giray'a sunmuştu. Fakat Kaplan Giray bedeninin zayıflığından dolayı Hanlığa kardeşi (ya da yeğeni) Mengli Giray'ın daha münasip olduğunu bildirerek teklifi nazikçe reddetmişti. Bunun üzerine II. Mengli Giray, Eylül 1724 (1137 Muharrem) yılında Kırım Hanı olarak nasb edilmişti. Yeni Han olan Mengli Giray biraderlerinden Selamet Giray'ı Nureddin selefi Saadet Giray'ın Kalgası olan Safa Giray'ı da Kalgay olarak tayin etmişti. Daha sonra Kalgay Safa Giray'ı 6.000 Tatar süvarisi ile Osmanlılara destek olmak maksadıyla İran canibine sevk etmişti. Fakat İran savaşlarıyla meşgul olan Osmanlı sultanı Tatarlardan 10.000 asker destek kuvvet talep etmişti bunun üzerine Mengli Giray, Nureddin Selamet Giray'ı 5.000 Tatar süvarisi ile İstanbul'a sevk etmişti⁵³⁹. Daha sonra Nureddin 5.000 askeriyle birlikte ivedilikle Hemedan seraskerinin bulunduğu bölgeye sevk edilmişti.

II. Mengli Giray, Kırım'a Han olduğu sırada ülkede siyasi karışıklıklar baş göstermekteydi. Bilhassa Kalgay Safa Giray'ın Kırım'dan İran taraflarına sevk edilmesiyle isyancıların gücü azalmıştı. Yeni Hanın ilk işi bu siyasi çalkantıları durdurmak oldu ve siyasi yönünü kullanarak mirzalar arasındaki meseleleri tatlı sözlerle durdurmayı denedi. Bunun içinde 1726 yılında yeni Han bir yarlık (ferman) çıkarıp bütün ümera, ulema ve ileri gelenleri (mirzalar) Bahçesaray'a toplantıya çağırdı. Fakat isyancı Cantimur ve taraftarları bu toplantıya katılmayıp Bahçesaray'dan kaçmayı denediler. Bunun üzerine Mengli Giray ivedilikle Çongar geçidine 200 çeri ve Kuban eyaletine de Baht Giray Sultan ile çeriler

⁵³⁸ *Gülbün-ü Hânân*, s.144.

⁵³⁹ M. Ülküsal, a.g.e. s.85.

gönderdi. Azak kalesi müdafii Mustafa Paşa'ya da haber salınıp geçitlerin asilere kapatılması talep etti. Müftü Ebussuud Efendi kaçan isyancıların mallarının el konulması fetvasını çıkardı. Kaçanlardan yakalananlar idam edildiler ve Baht Giray'a sığınanlar da affedildiler. Bu isyanın çıkmasında parmağı bulunan İran canibinde ki Kalgay Saadet Giray da Köprülüzade Abdullah Paşa tarafından tutuklanıp Sakız adasına sürüldü. Alınan şiddetli kararlarla Kırım'da hüküm süren siyasi kriz böylelikle son bulmuştu. Kırım'daki asayiş sağlayan Mengli Giray İstanbul'a çağrılıp Padişah'ın iltifatına mazhar olmuştu. Bu sırada 1730 yılında İstanbul'da Patrona Halil isyanı çıkmıştı ve III. Ahmet tahta indirilip yerine I. Mahmud Padişah olmuştu. Yeni Sultan da Kırım Hanı bulunan II. Mengli Giray'ı tahtan indirip yerine Kaplan Giray'ı üçüncü kez Kırım tahtına oturtmuştu 1730 (1143). Kırım tahtından azl edilen Mengli Giray, Rodos adasına sürülmüştü.

1736 senesinde Mareşal Münih komutasındaki Rus ordusu Orkapı'yı istila edip Kırım yarım adasının iç kesimlerini istila ve yağma etmesiyle halihazırdaki Kırım Hanı Kaplan Giray Ruslara karşı başarısız görülmesi üzerine azl edilip Fetih Giray, Han nasb edilmişti. Bu seferde Ruslar 1737 senesinde Mareşal Lassi komutasında Kırım'a tekrar girip Karasupazar'ı ve Kırım içlerini istila ve yağma ettiği için Sultan tarafından başarısız görülen Kırım Hanı Fetih Giray azl edilip yerine II. Mengli Giray tekrar Kırım tahtına oturtulmuştu (1150 cemaziyelevvelinin ikinci günü). Mengli Giray, Selamet Giray Sultan'ı Kalgay ve Salih Giray Sultan'ı da Nureddin olarak atamıştı. Fakat bir müddet sonra Salih Giray vefat etmişti ve onun yerine Saadet Giray Hanzâdelerinden Halim Giray Sultan Nureddin olarak tayin edilmişti. II. Mengli Giray, Kırım tahtına oturduğu dönemde Kırım Hanlığı, Ruslar tarafından iki defa işgal edilmiş ve yarımada'nın iç kısımlarını adeta çöle çevirmişlerdi. Osmanlılar Rus cephesinden ziyade Avusturya cephesine ağırlık verdiği için kuzey siyaseti ve Kırım yarımadasının muhafazası Kırım hanlarına yüklenmekteydi. Artık Kırım Tatarları Avrupai

tarzda eğitim görmüş ve ateşli silahlarla donatılmış Rus ordusu karşısında eski dönemlerde olduğu gibi başarı gösterememekteydi. Kırım'ın feodal düzeni ve ordularının bundan 500 sene evvelki gibi savaş taktik ve stratejisi ile savaşması Tatarları Ruslar karşısında güçsüz bırakmaktaydı. Rusların sınırlarını koruması, Tatarların akınlarını engellemeleri ve yıllık haraç alamamalarıyla birlikte Tatarlar esir ve ganimet elde edemeyerek ekonomik olarak da sıkıntıya girmektedirler. Ekonomisi bozulan ve toprakları yağmalanan Tatarlar, Ruslar karşısında manevi olarak çöküntü yaşamaktaydılar. Tatar süvarilerini ayakta tutan his sadece Ruslardan alınabilecek intikamdı.

Mengli Giray, 1737 senesinde Kırım tahtına çıkar çıkmaz ikamet ettiği Rodos'tan hareket ederek İstanbul'a varmıştı. Hanlık görevi olarak Babadağı'nda bulunan ordu-yu hümayuna varmıştı. Burada Manastır adındaki köye varıp ordunun ve Kırım'ın ahvali için bilgi alarak Kalgay Selamet Giray'ı bir gemi ile Kırım'a göndermişti. Nureddin Salih Giray'ı da Bucak'a seraskerlik rütbesi ile göndermişti. Yeni Han, Salih Giray'ı Bender'de serasker bulunan Genç Ali Paşa'nın emrine tahsis etmişti. Bu sırada Genç Ali Paşa Nureddin Salih Giray ile birlikte Özi kalesini istirdat için sefere çıkmıştı. Fakat Osmanlılar Özi muhasarasında başarısız olmuşlardı. Bu mevcut durumda Kırım tahtına çıkan II. Mengli Giray'ın işi oldukça zordu. Yeni handan beklenen Kırım'ı Rus işgaline karşı korumak ve Özi kalesinin istirdatı için Osmanlı ordularına destekçi olmaktı. II. Mengli Giray döneminde Kırım Ruslar tarafından üçüncü defa istilaya uğradı ve Han işgalci Rus birliklerini Kırım'dan çıkarma dirayetini gösterebildi. Mengli Giray Kırım'ın üç kez işgaline cevap olarak da Rusların Ukrayna topraklarına akınlar düzenleyip birçok ganimetle memleketine geri döndü. Özi ve Kılburun kaleleri Ruslardan geri alındı. Osmanlıların Avusturya cephesinde gösterdiği başarılar üzerine II. Mengli Giray devreye girerek barış şartlarının oluştuğunu ileri sürerek Babıali yönetiminden sulh yapılmasını istedi. Bunun üzerine Babıali II. Mengli Giray'ı barış

şartlarının konuşulması maksadıyla İstanbul'a çağırdı ve ardından 1739 yılında hanlığının son yılında Osmanlılar, Avusturya ve Rusya ile Belgrad Antlaşması'nı imzaladılar.

II. Mengli Giray Han barış görüşmeleri için gittiği İstanbul'dan Kırım'a avdet ettikten sonra 1739 yılının mübarek Ramazan ayının yirmi dokuzuncu çarşamba günü 60 yaşında iken vefat etmişti ve cenazesi Bahçesaray Han camiinin türbesine defnedilmişti. II. Mengli Giray'ın vefatı üzerine Kırım tahtına Kalgay II. Selamet Giray Han çıkartıldı⁵⁴⁰. Yeni Han ile Kalgayın vazifelerinin Padişah tarafından tasdik edildiğine dair name-i hümayun rikâb-ı kâmyâb-ı Hüsrevânede Mîrâhûr-ı evvel olan Abdullah Beyefendi aracılığı ile irsal edilmişti. II. Mengli Giray, Kırım tahtına iki kez çıkmıştı, ilk Hanlık dönemi 6 yıl 2 ay kadardı ve ikinci Hanlık dönemi ise 2 yıl beş aydı. Mengli Giray toplamda 8 yıl 7 ay Hanlık vazifesini yürütmüştü. Karasupazar şehrinde iki şerefeli ve minareli camii, tarîk-i halvetiyyeye tekke, Bucak bölgesinde Tatarpınarı'nda (Tatar peykârı) kârgîr medrese ve İstanbul Tophane'de Gülşenihâne inşa ettirmişti. Siyasi ilmi ve edebi kişiliğiyle bilinirdi ve ayrıca şair olan Hanın gazelleri de mevcuttu. Mengli Giray'ın kendi el yazısı ile yazdığı şu gazel meşhurdur:

Âtiye münderic gazel Mengli Giray Hân'ın âsar-ı kalemiyesindendir:

Üftâde-i dâm-ı ser-i zincîr-i cefâyız

Bir zülf-i siyehkâra kul olmaga sezâyız

Ger şâh-ı serîr dâr olursa nola cânân

Gamı çekerüz biz dahi kûyinde gedâyız

⁵⁴⁰ Subhi Tarihi'nde II. Mengli Giray'ın vefatı üzerine Selim Giray'ın Kırım tahtına çıkarıldığı geçmektedir. "Hâlâ Kalgay olup icrâ-yı levâzım-ı memleket-dârî ve îfâ-yı merâsim-i ahâlî ve ra'yyet-perverîde cümleden ziyâde liyâkât ü iktidâr ile şöhret-şi'ârı ve umûmen tâ'ife-i Tatar'ın muhtarı olan Selim Giray Sultân hazretlerine ve Kalgaylık dahi birâderleri Sultân hazretlerine inâyet ü ihsân olunmak". *Subhi Tarihi*, s.605.

İtmeklik için Hân rehn-i dîdeye sürme

Her şâm u seher tâlib-i teşrîf-i sabâyız

Bir pula satarsa bizi agyâra, ‘aceb mi

Ol âfet-i gül-çehreye çûn bâd-ı hevâyız

Eylerse Nevâyî nola eş ‘ârımı tahsîn

Biz silsile-i Hân-ı Kırım Mengli Girâyız⁵⁴¹

4.7. Karadeniz’deki Osmanlı-Rus Donanmalarının Faaliyetleri 1737

4.7.1. Osmanlı Donanmasının Sefer Hazırlıkları

1736 senesinde donanma-yı hümayun kaptan-ı derya Canım Mehmed Paşa komutasında Kırım ve Azak’ın savunulması ve Rusların bertaraf edilmesi maksadıyla Karadeniz’in kuzeyine gönderilmişti. Fakat Rus Karadeniz donanma komutanı Amiral Bredal’in Don suyunun Azak’a aktığı bölgeyi kapatması sonucu Osmanlı donanması Azak’ın yardımına ulaşamadı ve Kırım’ın Münih tarafından işgaline de engel olamadı. Bu sırada Canım Hoca Kırım’a bazı asker sevkinde bulunarak sefer dönemini Kefe limanında demirleyerek geçirmişti. Bundan dolayı başarısız bulunan ve emir gelmeksizin İstanbul’a avdet eden kaptan-ı derya Canım Hoca Mehmed Paşa vazifeden azl edildi. Canım Hoca yerine tayin olunan Laz Ali Paşa da kısa süre sonra vefat etmesiyle yerine Süleyman Paşa kaptan-ı derya olarak tayin edildi. 1737 Karadeniz seferine iştirak eden donanma-yı hümayunun başında Süleyman Paşa, Canım Hoca’nın aksine başarılı vazifeler ifa etmişti.

⁵⁴¹ II. Mengli Giray’ın gazali için bkz. *Gülbün-ü Hânân*, s.148.

1736 yılında İstanbul'a avdet eden Osmanlı donanması kışı ince donanmanın tedariklerinin görüldüğü ve gemi bakımlarının yapıldığı bir dönem olarak geçirdi. Böylelikle muhtemel gelecek sene Karadeniz seferi için gereken hazırlıklar tamamlanmıştı. 1737 yılının Şubat ayında Paşa Baştardası, çektirme ve diğer gemilerin bakımları yapıp direkleri bağlanmıştı. 1737 yılının Mart ayında çektirmelerin tamamı iskelelerini bırakıp kürek üzerine çıktılar. Donanmanın tüm eksiklikleri giderildikten sonra Tersane-i Amire'de sefer emri için demirlemişti. Bazı kalyonlar Sarayburnu'na demirleyip, Paşa Baştardası tezyin edildikten sonra 180 fırkate ve kancabaş ile birlikte 27 Zilkade 1149 tarihinde Alay Köşkü'ne demirlediler⁵⁴². Alay Köşkü önünde Baştanda'nın komutasında Süleyman Paşa olmak üzere diğer gemi reisleri Sultan I. Mahmud'un huzurunda dualar ve mehter eşliğinde 9 Mart 1737 tarihinde Karadeniz seferine çıktılar. Hava şartlarının elverişsiz olması hasebiyle Osmanlı donanması Kurban Bayramı süresince Sarıyer'de demirledi. Donanma İstanbul'da demirlerken Akdeniz donanmasından Kızılhisarlı Mustafa Bey de gemileriyle birlikte Süleyman Paşa'nın donanmasına dahil oldular. Nihayetinde hava şartlarının düzelmesi üzerine öncü olarak kalyonlar ardından da tüm Osmanlı donanması 17 Nisan 1737 tarihinde Karataş'tan Karadeniz açıklarına doğru harekete geçti. Donama-yı hümayun Osmanlı'nın batı Karadeniz topraklarından doğu Karadeniz topraklarına doğru sahilde aralıklı demirleyerek hareket etti. Osmanlı donaması Sinop'a varıp oradan da Kefe burnuna vardı (28 Nisan 1737). Osmanlı donaması nihayetinde Kefe limanına 2 Mayıs 1737 tarihinde vardı. Donama-yı hümayun Kefe limanında dört gün demirledikten sonra Rubat bölgesinden Rus askerlerinin ilerlediği haberinin gelmesi üzerine Silahtar Mehmed Paşa'ya haber verildi. Mehmed Paşa'nın verdiği emir üzerine Osmanlı donanması Rubat'a doğru harekete geçti.

⁵⁴² *Keyfiyet-i Rusya*, vr. 48a.

4.7.2. İnceki Deniz Muharebesi

Kaptan-ı derya Süleyman Paşa, fırkateler seraskeri Kızılhisarlı Mustafa Bey'i öncü kuvvet olarak Rubat'a gönderdi ardından bir problem görülmeyle tüm donama Rubat'a hareket etti. Osmanlı donaması Rubat bölgesinde iken Rus kuvvetlerinin İnceki boğazı taraflarından ilerlediği haberi geldi. Rubat bölgesinden Osmanlı donamasının hareket ettiği bir vakitte Rus askerlerinin Rubat dilinde görülmesi üzerine fırkateler Rus birliklerine saldırıda bulundular. Rus askerleri Kalmuk ve Kazalar'dan oluşmaktaydı sayıları 3.000 civarındaydı. Çektiriler ve kancabaşlar kıyıdan top atışlarıyla muharebeye katılmışlardı fakat kalyonlar kıyının sığ olmasından dolayı muharebeye katılamadılar. Muharebenin devamı sırasında Rus birlikleri gemiler aracılığı ile takviyeler gönderdiler, siper alan Rus askerlerinin sayısı 30.000'e ulaşmıştı⁵⁴³. Osmanlı donanmasının Rus siperlerini bombaladığı sırada Azak kalesinden Rus donanmasının yaklaştığı haberi ulaştı. Kızılhisarlı Mustafa Bey'in donanması Rus gemilerine yaklaştığı sırada Azak'tan gelen Rus donanması da kendi askerlerinin bulunduğu bölgeye yöneldi. Bu sırada geriden gelen donama-yı hümayun Rus donanmasına ulaştı ve deniz savaşı başladı. Muharebe sırasında Kızılhisarlı Mustafa Bey, Ruslardan bir tonbaz ve bir gemiyi ele geçirdi. Akdeniz'den gelen Osmanlı gemileri de iki kayığı ele geçirdiler. Bir gün süren deniz muharebesi sonucunda Osmanlı donanması toplamda 9 kayık ve 200 Rus askerini ele geçirmişti⁵⁴⁴. Ertesi gün Osmanlı donanmasından olan Gazal-i Bahri, Tonbaz ve Şehbaz-ı Bahri kalyonları Rus siperlerine alabanda toplarını fırlattılar ve Rus askerleri bu saldırı karşısında ağır zayıat vermişti. Kalyonların ardından tüm donanma-yı hümayun Rus siperlerinin önüne gelip top atışlarına başladılar. Merkezde Paşa Bastardası olmak üzere donanmanın açtığı ateşler sonrasında Rus siperleri dayanamayarak geriye çekilmek zorunda

⁵⁴³ Aynı eser, vr. 52b.

⁵⁴⁴ Aynı eser, vr. 53b.

kaldılar. Kalyonların aksine çektiriler kıyının sığ taraflarına ulaşabildiği için geri çekilen ve kıyının gerisinde bulunan Rus askerlerine top atışlarına devam etmişti. Çektirilerin top atışlarına Ruslar da top atışlarıyla cevap verdiler. Yaşanan şiddetli çatışmada Paşa Baştardası da kendi payına düşen bir Rus güllesini almıştı fakat ciddi bir zayıat olmamıştı.

Rus askerlerinin bir kısmı Rubat'ta kalarak Rus donanmasının korunmasına destek olmaktadır, birliklerinin ekseriyeti ise Çongar mevkiinden Kırım'a işgal için hareket etmekteydi. Rus askerlerinin asıl maksadı Rubat'a ilerlemek iken Osmanlı donanmasının Rubat'a gelmesiyle Kırım'a yönelmek mecburiyetinde kalmışlardı. Rus askerlerinin Rubat'ın gerisine atılmasından sonra Osmanlı donanması 14 Rebiülevvel'in Cuma gecesi bir Rus kayığıyla karşılaşması sonucu Rus kayığı donanma tarafından 18 askeri ve iki kıt'a toplarıyla ele geçirilmişti. Rus askerleri Rubat kalesini işgal edemeyeceğini anlaması üzerine Kırım'a doğru yönelmişti ve önüne gelen Kırım köylerini işgal ve yağma ederek ilerlemekteydiler. Ruslar Kırım içlerinde Küçük Karasu denilen bölgede kamp kurdular.

İnceki Deniz Muharebesi'nin bitmesinden sonra fırkateler seraskeri Kızılhisarlı Mustafa Bey bazı fırkateleri ile birlikte İnceki Burnu boğazına doğru sefer eyledi. Kızılhisarlı Mustafa Bey'in fırkateleri İnceki Burnu boğazında "Keç" adı verilen bir Rus fırkatesiyle karşılaştı. Rus fırkatesinin ateş açması üzerine başlayan deniz muharebesinde Osmanlı donanması Keç'in içindeki 70 asker ile birlikte ele geçirmişti⁵⁴⁵. Kızılhisarlı Mustafa Bey'in fırkateleri Keç'i ele geçirdikten ve İnceki'nin taramasını bitirdikten sonra Rubat'ta bulunan donanma-yı hümayuna ilhak oldu. Bu sırada Rusların Özi'ye ilerlediği haberinin gelmesi üzerine Babıali'den kaptan-ı derya Süleyman Paşa'ya gönderilen fermanla Özi canibine 40-50 fırkate

⁵⁴⁵ Aynı eser, vr. 56b-57a.

gönderilmesi emir olunmuştu⁵⁴⁶. Bunun üzerine Süleyman Paşa 40-50 firkate, kancabaş, Tonbaz kalyonu Özi canibine sevk etmişti. Donanmanın Özi'ye seyr ettiği vakit kalenin Münih tarafından kuşatıldığı haberi gelmişti. Fırkateler Özi'ye ulaşmadan kalenin ani saldırı ile ele geçirildiği ve Özi muhafızı Yahya Paşa'nın yanındaki Osmanlı askerleriyle birlikte esir edildiği haberi gelmişti. Nemirov'da sulh görüşmeleri devam ederken Ruslar Münih komutasında Özi kalesini ani saldırı ile ele geçirmişlerdi. Bu vaziyette Rusların Osmanlıları mağlup etmeden barış yapmayacağına işaretti. Osmanlı merkez ordusu Babadağı'nda beklerken ve sulh müzakereleri yapılırken Rusların Özi'ye saldırması Osmanlı kanyaklarında kullanılan tabirle tam bir "*nahz-ı ahd*"dir.

Özi'nin düştüğü haberinin alınmasıyla Osmanlı donanması Kırım içlerinde bulunan Rus kuvvetleriyle meşgul olmayı tercih etmişti. 24 Rebiülevvel 1150 Pazartesi günü Rus askerleri General Lassi komutasında Çongar'dan Karasupazar'a doğru hareket etmişti. Rubat'ta bulunan donanma-yı hümayunun leventleri, piyade ve süvarileriyle toplamda 12.000 kişilik bir askeri gücü oluşturmaktaydı. Mareşal Lassi Karasupazar'ı işgal ve yağma ettikten sonra Kırım Hanı Fetih Giray ve destek Osmanlı ordusuyla birlikte Rus kuvvetlerine ani saldırıda bulundular. Osmanlı ve Kırım Tatar askerleri Ruslara ağır darbe indirdikten sonra Ruslar geri çekilmeye başladılar. Osmanlı ordusu Rus birliklerini Çongar'a kadar takip etmişti.

Osmanlı donanması Rus gemilerinin tekrar İnceki'ye gelme ihtimaline karşı bölgeyi taraması için bazı gemiler sevk etti. İnceki'ye gelen Osmanlı donanması bölge taramasını bitirdikten sonra Yalısıra'ya doğru hareket etti ve buradan Deveboyun'a geçilip demir atıldı.

⁵⁴⁶ Aynı eser, vr. 57b-58a.

4.7.3. Lori Burnu Deniz Muharebesi

Osmanlı donanması Özi'nin düşmesi üzerine Rubat'tan Deveboynu'na hareket edip orada demirlemişti. Bu sırada 200 gemi ve 5 Keç kalyonundan oluşan Rus donanmasının Azak'a yöneldiği görülmüştü⁵⁴⁷. Bunun üzerine donanma-yı hümayun Rus donanmasının üzerine seyr etti fakat Ruslar Osmanlı donanmasıyla mücadele etmeye cesaret edemediğinden kıyıya doğru hareket etti. Ruslar donanma içerisindeki topları ve piyadeleri kıyıya indirip siper almışlardı. Osmanlı donanmasının İnceki'deki mukavemetini gören Ruslar denizden muharebeye cesaret edememekteydi bundan dolayı savaşı karadan yürütmeyi denemekteydiler. Osmanlı donanması Lori burnundaki kıyıya yanaşarak karadaki ve denizdeki Rus birliklerine ve gemilerine ateş açarak muharebeyi başlattılar. Ruslar da buna mukabele ederek gemilerden ve karadan siperlerden top atışlarıyla karşılık verdiler. Osmanlı donanması Rusların Keç kalyonlarına ağır zayıat vermekteydi. Kıyının sığ olmaması hasebiyle Osmanlı kalyonları da top atış menziline yaklaşp muharebeye iştirak edebilmekteydiler. Osmanlı firkateleri koğuş toplarıyla daha iç kesimlere ulaşabildiği için daha fazla zayıat verebilmekteydiler. Muharebe esnasından bir Rus gemisi Osmanlı'nın Bozcaadalı adlı gemisi tarafından zapt edilmişti.

Deniz muharebesinin ikinci gününde Gazal-i Bahri kalyonu kıyıya yanaşıp dokuz saat aralıksız muharebeye katılmıştı. Şehbaz-ı Bahri kalyonu ise alabanda toplarıyla Rus gemilerine ve siperlerine aralıksız ateş etmekteydi. Ani bastıran şiddetli yağmurdan dolayı Osmanlı donanması kıyıya asker sevk edilmesini düşünmüştü fakat yeterli asker olmadığından bu düşünceden vazgeçildi. Rus gemileri Osmanlı donanmasından atılan ateşlerle ağır zayıat almıştı ve bazı Rus gemileri de şiddetli yağmurdan ve fırtınadan dolayı battığı haber

⁵⁴⁷ Aynı eser, vr. 60b.

alınmıştı. Deniz muharebesinin neticelenmesi üzerine Osmanlı donanması Yenikale'ye doğru seyr etmişti. Yenikale'ye seyr eden Osmanlı donanması Kazgandibi açıklarında demir atmış ertesi gün de Yenikale burnuna varmıştı. Osmanlı donanması Yenikale'de onaltı gün demirledikten sonra 8 Ağustos 1737 yılında Kerç taraflarına doğru seyr etti. Bu sırada Kızılhisarlı Mustafa Bey kaptan-ı derya tarafından Yenikale'nin muhafazası için geri gönderilmişti. Kerç tarafından hareket eden Osmanlı donanması Yelken kayası ve Tuzla taraflarından geçip Kefe'ye ulaştı. Kefe'de demir atan Osmanlı donanması Sultanın emri üzerine İstanbul'a hareket edildi. Sultanın fermanında Kırım'ın muhafazası için 5 çektiri ve 50 fırkate ve kancabaşının Kefe'de bekletilmesi emir olunmuştu⁵⁴⁸. Ayrıca Şehbaz-ı Bahri kalyonu Kasım ayına kadar Kefe limanında tedbiren bekletilmişti. Bu sırada Sultan I. Mahmud, Karasupazar'ın ve Kırım içlerinin işgal ve yağmasından dolayı Kırım Hanı Fetih Giray'ı azl edip yerine II. Mengi Giray'ı ikinci kez Han nasb etmişti. Ayrıca Özi'nin kaybı ve sulh müzakerelerinin fiyaskoyla bitmesi üzerine sadrazamın azl edilip yerine Muhsinzade Abdullah Paşa'nın atandığı haberi kaptan-ı derya Süleyman Paşa'ya ulaşmıştı.

İstanbul'a hareket edecek olan donanma-yı hümayuna Yenikale'de bulunan kalyon ve fırkateler Kefe'ye vararak donanmaya ilhak oldular. Osmanlı donanması 25 Cemaziyelevvel 1150 (9 Eylül 1737) tarihinde başta Paşa Bastardası ve geri kalan donanma ile Kefe limanından hareket edip Yalta bölgesine hareket etmişti. Daha sonra donanma Yalta limanından Ereğli limanına doğru seyr etmeye başladı. Donanmanın seyrinde önde fırkateler, çekdiriler ve küçük gemiler hareket ederken geriden kalyonlar ve Başarda gelmekteydi. Donanma Ereğli'ye hareket ederken Kiligra'ya varıp Bergos kasabasının önünde demirlerdi.

⁵⁴⁸ Aynı eser, vr. 65a-65b; Numan Efendi tarihine göre kaptan-ı derya Süleyman Paşa'nın Kefe limanına 9 kancabaş ve 12 furkate (fırkate) bırakarak İstanbul'a doğru hareket ettiği geçmektedir. "Kapudan Süleyman Paşa dahi neferi ile tokuz Kancabaş ve oniki Furkate Kefe'de biragup, sâ'ir donanma-i hümayûn ve asker-i nusret-makrûn ile Âsitâne-i Sa'âdet'e avdet eylediler." Ebû Sehl Nu'mân Efendi, *Tedbîrât-ı Pesendîde*, haz. Ali İbrahim Savaş, Ankara 1999, s.31, (vr. 9a).

Donanma Bergos kasabasında akşamı geçirdikten sonra İstanbul boğazına giriş yapıp Sarıyer limanına vardı. Sarıyer'den hareket eden donanma Arnavutköy üzerinden Tersane-i Amire'ye giriş yaptı. Donanma Tersane-i Amire'de on gün bekledikten sonra tekrar Arnavutköy açıklarına varıp demir attı.

Osmanlı donanması 1736 Karadeniz seferindeki başarısızlığı 1737 seferiyle telafi etmişti. Donanma-yı hümayun Rus donanmasını İnceki ve Lori Burnu deniz muharebelerinde yenilgiye uğratıp Kerç boğazının ve Azak denizinin güvenliğini denizden sağlamıştı. Ayrıca Kırım'a karadan takviye kuvvet göndererek Karasupazar'ı işgal eden Lassi'nin kuvvetlerinin Kırım'dan çıkarılmasında etkili rol oynamıştı. Kırım'ın 1736 seferinde olduğu gibi Ruslar tarafından hem karadan hem de denizden kuşatılmasına mâni olunmuş ve Kırım'da Rus kıyamının bir nebze önüne geçilmişti.

5. 1738 YILI AVUSTURYA VE RUS CEPHELERİ

1736 yılında Rusların Azak kalesine saldırması sonucu Osmanlı-Rus savaşı başlamıştı. Avusturya'nın arabulucu olması hasebiyle Osmanlı ile Rusya devletleri arasından Nemirov Görüşmeleri başlamıştı. Fakat görüşmelerin sonuçsuz kalması ve Avusturya'nın Osmanlı Devleti'ne harp ilan etmesiyle Türkler, Rusların yanından Avusturyalılar ile de savaşmak zorunda kalmıştı. 1737 yılında Avusturyalılar savaş hazırlıklarını tamamlayıp Osmanlı topraklarının Balkan bölgesine ani taarruzda bulundular. Fakat 1737 yılı Avusturyalılar açısından hezimetle sonuçlandı. Türkler, Avusturyalıları Bosna, Eflak ve Boğdan bölgelerinde hezimete uğratıp topraklarından püskürttü. Avusturyalılar kısa süreliğine Niş kalesini ele geçirseler de ellerinde fazla tutamayarak Osmanlılara geri teslim etmek zorunda kaldılar. Ruslar açısından 1737 yılı başarıyla geçmişti. Kılburun'un ardından Özi kalesini de ivedilikle ele geçiren Ruslar, Kırım yarımadasına da akında bulundular ve Kırım içlerine akın ve yağmada bulunduktan sonra birçok ganimetle kışlaklarına geri döndüler. Böylelikle 1737 yılının en karlı çıkan devleti Ruslar olmuştu.

1737 yılının sonlarında Türkler, Rusların ele geçirdikleri Özi kalesini geri almak için teşebbüste bulundularsa da başarısız oldular. Rus askerleri 1737 yılını 1738'e bağlayan zaman diliminde askeri hazırlıklarını tamamlamak açısından Ukrayna ve Don bölgesinden ki kışlaklarında geçirdiler. Avusturyalılar ise Bosna bölgesinden bilhassa Banaluka kalesi kuşatmasında aldıkları ağır darbe ile askerini Sava Nehri'nin gerisine çektiler. Ayrıca Avusturyalılar, Eflak ve Boğdan da aldıkları darbelerden sonra ordularını Erdel bölgelerine çekip 1738 yılı seferi için hazırlıklarını tamamlamak üzere beklemede kaldılar.

5.1. Siyasi Olaylar ve Barış Teşebbüsleri 1738

1738 yılına kadar ki mücadelelerde Osmanlılar her ne kadar Avusturyalılara karşı başarılı olsalar da Ruslara karşı aynı başarıyı gösteremedikleri için onurlu bir barış imzalamaya yaklaşamamışlardı. 1737 yılında Ruslar, Kırım içlerini (Karasupazar) yağmaladıktan sonra Dinyester üzerinde Kılburun'un ardından Özi kalelerini de ele geçirmişlerdi. Ruslardan alınan ağır darbelere karşın Balkanlara giren Avusturya birliklerine karşı başarılı mücadele edilmişti. Osmanlılar, Niş'in geri alınmasından sonra Bosna'da ve Eflak'ta bulunan Avusturya birliklerini geri çekilmeye zorladılar. Böylelikle Avusturya birlikleri tam bir hezimete uğramış oldular. 18 Aralık günü payitahta muzafferane bir şekilde gelen sadrazam Muhsinzade Abdullah Paşa azledilerek yerine savaşın devam ettirilmesinden yana olan Yeğen Mehmed Paşa, kızlarağasının girişimleriyle sadrazam tayin edilmişti. 1737 yılında Nemirov Kongresi devam ederken Avusturya birliklerinin Balkan topraklarına saldırmasıyla birlikte Babıali 14 Ekim'de görüşmelerin kesilmesi talimatını vermişti. Osmanlı yönetimi bu haksızlık karşısında Rusya ve Avusturya devletlerine sert ve kesin bir ültimatoluk göndermişti. Osmanlı Sultanının savaşın mağdur tarafı olduğunu bildirip bu mağduriyetin giderilmesiyle birlikte barışın tekrar sağlanabileceğini savaşın taraflarına iletmişti. Rus ve Avusturya temsilcileri barış görüşmelerinin devam etmesi hususunda gayretleri boşuna idi çünkü Avusturya'nın ani saldırısı ve Özi kalesinin Ruslar tarafından ele geçirilmesiyle gerçek niyetleri aşikâr olmuştu. Barış görüşmelerinin devamı için General Myr büyük çaba sarf etmişti fakat kendi hükümetinin asıl görüşü bu yönde değildi. Barış görüşmeleri Lehistan'ın Nemirov kentinde yapıldığı için Babıali, Lehistan'ı savaşın tarafı olarak görmemekteydi ve Lehistan ile olan dostluğun baki kalacağını bildirmekteydi. Osmanlı temsilcilerin görüşmeleri kesin olarak sonlandırması ve sadrazamın ordugâhına doğru yola çıkması üzerine Rus ve

Avusturya temsilcileri de kendi memleketlerine doğru yola çıktılar ve görüşmeler fiyasko ile sonuçlandı.

Babıali yönetimi Baron Talman'ı barış umuduyla oyaladığı gerekçesiyle suçlamıştı fakat Talman, İmparator'dan aldığı kesin emir belgesini ibraz ederek kendisini savunmuştu. Talman bu belgeyi İstanbul'da bulunan tarafsız devletlerin elçilerine de göstererek kendisini haklı göstermeye çalışmıştı. Nemirov Kongresi'nin iptal edilmesiyle sadrazam Fransa Kralı XV. Luis'in başkanı Kardinal Fleury'e gönderdiği mektupta Fransa'nın arabuluculuğunu teklif etmişti fakat Fransızlar bu hususta aceleci davranmadılar. Fransa savaşın seyrine göre Rusya ve Avusturya'nın Osmanlı topraklarında nüfuz elde edip etmeyeceğine bakarak olaya müdahale edecekti. Fakat erken XVIII. yüzyılın dünyasında Fransa'nın çıkarları Osmanlı'nın savaşı kazanmasından yanaydı çünkü Avusturya ve Rusya'nın savaşı kazanması halinde bu devletler daha da güçlenerek Fransa'yı tehdit edebileceklerdi. Bunun üzerine Fransa Kralı Luis, Osmanlı Sultanı I. Mahmud'a yazdığı mektupta arabuluculuk teklifini kabul edebileceklerini açıklamıştı. Kardinal Fleury de İstanbul'daki elçisi Marki de Villeneuve'yi olağanüstü yetkilerle elçi ve yetkili bakan olarak arabulucu tayin etti. Villeneuve, Fransa'dan arabuluculuk vekaletnamelerini almıştı fakat bu yetkilerini kullanabilmesi için Avusturya ve Rusya devletlerinin de onaylaması gerekmektedir. Villeneuve, Avusturya'nın onayı için Şansölye Kont Sinzendorf'a mektup gönderdi ve cevap olarak da Avusturya İmparatoru'nun Fransa'nın arabuluculuğunu kabul edebileceğini bildirmişti. Villeneuve, Rusya'nın da onayı için St. Petersburg'a başvurduğunda Rusya hükümeti Fransa'nın yanında tarafsız deniz devletlerinin de arabulucu olması halinde Fransa'nın arabuluculuğunu kabul edebileceğini bildirmişti. Fransa'nın, Avusturya ve Rusya'nın da şartlı olarak kabul ettiği arabuluculuğuna karşı Babıali savaşın bu şartlarda devam ettirilmesi gerektiğini savunuyordu. Çünkü Osmanlılar her ne kadar Avusturya cephesinde başarı gösterse de Rusya cephesinde aynı

başarıyı göstermemişti. Babıali, Özi ve Kılburun'un alınması halinde barış görüşmelerinin yapılabileceğini ve masada elinin daha güçlü olacağını düşünmekteydi. St. Petersburg yönetimi tutsak Özi valisi Yahya Paşa aracılığı ile Babıali'ye barış görüşmeleri için teklifte bulunmuştu fakat divan-ı hümayunda Rusların bu istekleri pek hoş karşılanmamıştı. Rusların barış girişimi her iki ittifak devletinin ayrı ayrı sulh yapmama ve savaşın sonuna kadar ittifakın devam edilmesi yönünde karar alınmasıyla sekteye uğradı.

Fransız elçi Villeneuve, Babıali'nin barış görüşmeleri hakkındaki net görüşünü almak istiyordu fakat sadrazamın görüşü savaşın devam ettirilmesinden yanaydı. 10 Şubat 1738 yılında Sadrazam, Villeneuve ile Boğaz'daki yalısında yaptığı görüşmede, Sultanın Özi, Kılburun ve Azak'ın geri alınmasına, Temeşvar ve Belgrad'ın tekrar ele geçirilmesine ve Prens Rakoçi'nin Erdel voyvodalığına getirilmesine kadar savaşın devam edileceğini bildirmişti⁵⁴⁹. Villeneuve, sadrazamın bu taleplerinin Rusya ve Avusturya hükümetleri tarafından kabul edilmeyeceğini biliyordu. 1738 yılına girildiğinde Osmanlılar, müttefik Avusturya ve Rusya tarafından genel olarak hezimete uğramış şekildeydi ve yenilen bir tarafın bu aşırı istekleri pek tabi karşılanamazdı. Avusturya hükümeti Villeneuve aracılığı ile 1718 Pasarofça Antlaşması'nın süresinin uzatılması, Özi ve Kılburun kalelerinin Osmanlılara geri verilmesini ve Azak kalesinin de Rusya'ya devredilmesini teklif etmişlerdi. Bu teklif üzerine Rusya hükümeti de Azak'ın verilmesi halinde Özi ve Kılburun kalelerinin devredileceğini açıklamıştı. Osmanlıların bu şartlar altında ne Avusturya ne de Rusya ile anlaşması mümkün görünmüyordu. Osmanlıların, Avusturya ile anlaşamamasının nedenlerinden biri Josef Rakoçi'yi kendi himayesinde Erdel voyvodası olarak tanıtmak istemesidir. Rusya yönetimiyle anlaşamamasının önemli bir nedeni de Azak kalesiydi. Babıali yönetimi ise Özi ve Kılburun kalelerini her hâlükârda alınacağını fakat en azından

⁵⁴⁹ Zinkeisen, a.g.e., s.517.

Azak kalesinin yıkılmak şartıyla Rusya'ya devredilmesini teklif ediyordu. Osmanlıların bu teklifi ile Rusya'nın Karadeniz'e açılmasının önüne geçilmek istendiği çok açıktır. Zaten Özi ve Kılburun kalelerinin Rusya'ya verilmesi söz konusu bile edilemezdi. Çünkü bu bölgelerden tersaneler kurulabilir ve Osmanlıların iç denizi olan Karadeniz hakimiyeti sarsılabilirdi. Ayrıca Kılburun ve Özi kalelerinin Rusların eline geçmesiyle Osmanlıların Kırım Hanlığı ile olan (Balkanlar'dan) kara bağlantısı da ortadan kalkmış olurdu. Diğer yandan Osmanlılar, Kırım Hanlığı'nı savunamaz hale getirebilir ve Kırım'ın kaderini Rusların eline bırakmış olurdu. Buna karşın Rus tarafı da I. Petro'dan itibaren Karadeniz'e açılmak istemekteydi. Böylelikle belki Osmanlılar, Avusturyalılar ile anlaşabilirdi fakat Ruslarla bu şartlarda anlaşması pek mümkün görünmüyordu.

Nemirov Kongresi'nin ve girişilen barış teşebbüslerinin neticesiz kalması üzerine Avusturya ve Rusya hükümetleri birbirleriyle iletişime geçmişti. Avusturya'nın Rusya'ya, Rusya'nın da Avusturya'ya vermesi gereken destek daha önce akdedilen gizli anlaşmaya göre belirlenmişti. Avusturya'nın 1737 yılında savaşa dahil olmasıyla birlikte Osmanlılar karşısında aldığı mağlubiyetler neticesinde Viyana hükümeti St. Petersburg hükümetiyle iletişime geçip bir kongre yapılmasını teklif etmişti. Avusturya'nın teşebbüsleri neticesinde 1737 yılının sonlarında Vlemirov'da iki taraf arasında kongre düzenlendi. Vlemirov'daki kongrede Kont Osterman, Rusya devletinin isteklerini ileri sürerek Avusturya'nın vereceği desteği hatırlatmıştı. Fakat Avusturya hükümeti Osmanlılar ile giriştiği mücadelede zor durumda kaldığı için söz verdiği desteği yerine getiremeyeceğini ileri sürmüştü. Avusturya ordusu Osmanlılar karşısında mağlubiyet yaşamış ve ülke dahilinde bazı isyanlar meydana gelmişti. Ayrıca Avusturya devleti, Rusların kuzeyde Osmanlılara karşı kazandığı zaferlerden çekinmekteydi. Hakeza bu iki büyük imparatorluğun Osmanlı topraklarını paylaşmakta anlaşamadıkları bölgeler "Memleketeyn" adı verilen Eflak ve Boğdan bölgeleridir. Bundan

dolayı Avusturya hükümeti halihazırda zafer kazanan Rus ordularına yardım göndermektense kendi çıkarları doğrultusunda Balkanları ele geçirmeyi daha uygun görmüştü. Bu çıkar çatışması yüzünden kongrede herhangi bir netice alınamamıştı. Bundan dolayı kongre dağıldı ve Osmanlı üzerine 1738 seferine müştereken karar verildi.

5.2. Josef Rakoçi'nin Erdel Macerası

Osmanlı Devleti, Kutsal İttifak devletleriyle giriştiği 1683-1699 savaşını hezimetle tamamlayarak Macaristan'daki topraklarının Banat ve Temeşvar hariç tamamını (Erdel Voyvodalığı dahil) 1699 Karlofça Antlaşması'na göre kaybetmişti. Ardından Avusturya ile giriştiği mücadelede de muvaffak olamayan Osmanlılar, 1718 Pasarofça antlaşmasına göre Macaristan'daki geriye kalan Banat ve Temeşvar topraklarını da kaybetmişti. Fakat erken XVIII. yüzyılda Osmanlılar, Macaristan topraklarındaki emellerinden asla vazgeçmemişlerdi. Babıali yönetimi, Avusturya yönetimine karşı daha önceki siyasi emelleri için kullandığı Emre Tökeli ve Franz Rakoçi de olduğu gibi 1736-1739 Savaşında da Josef Rakoçi'yi kullanmaktan yana siyaset gütmüştü. Osmanlıların bu husustaki temel amacı Rakoçi'yi Erdel Prenslığı'ne getirterek Macaristan'daki hakimiyetini tekrar tesis etmektir. Savaşın seyrine göre Babıali bu siyaseti Avusturya yönetimini sindirmek ve daha fazla toprak hak iddia etmek için de kullanabilirdi. Babıali, Rakoçi'yi atalarının hak sahibi olduğu Erdel tahtına geçirmek için devamlı cesaretlendirmektedir. Fakat bu vaziyetin tesis edilmesi oldukça zor görünmekteydi. Fakat Avusturya'nın savaşa dahil olması ve 1737 yılında Osmanlıların Avusturyalılara karşı muzaffer olmasıyla Rakoçi'nin içindeki bu hırs gittikçe artmaktaydı. Çünkü Avusturya hükümeti Rakoçi'nin Erdel tahtına geçmesini istememekteydi fakat Osmanlılar bu hususta Rakoçi'ye tam destek sözü vermektedir. Bundan dolayı Rakoçi, Babıali yönetimine tam itaat etmekte, istek ve arzularına boyun eğmektedir.

Josef Rakoçi, bahtsız babasının Tekirdağ'da sürgüne gitmesine sebep olduktan sonra Viyana'da hayatını geçirmiş ve Avusturyalılar tarafından eğitilmişti. Avusturya İmparatoru tarafından kendisine yıllık maaş tahsis edilmiş ve hatta yüklü miktardaki borçlarını da İmparator ödemişti. Fakat Rakoçi, Avusturya İmparatorunun altında ezilmek istememekteydi ve hırslarına yenik düşerek Erdel tahtını istemekteydi. Bundan dolayı 1734 yılında Viyana'da gizlice kaçıp ilk önce Venedik'e ardından da Roma'ya gitmişti. Rakoçi, Avusturya'nın düşmanı Fransa ve Napoli Krallarından destek isteyerek babasının mülkü olan Erdel tahtına oturmak için destek istemişti. Babasının 1735 yılında ölmesi üzerine Rakoçi, Erdel tahtının varisi olmuştu ve hukuken Erdel tahtını talep etmekteydi. Bunun üzerine 1736 yılında babasının öldüğü Tekirdağ'a varıp oradan da İstanbul'a geçerek Babıali'den Erdel tahtı için yardım talep etmişti. 1736 yılında Babıali halihazırda Avusturya hükümetini dostu bilip Rusya ile olan savaşta arabuluculuk etmesini talep etmişti. Bundan dolayı Babıali, Avusturya hükümetinin düşmanlığını kazanmamak pahasına Rakoçi'nin taleplerine sıcak bakmamaktaydı. Hakeza 1736 yılında divan-ı hümayunda Rakoçi'nin talebi görüşülürken Babıali, Avusturya'nın dostluğunu tehlikeye atmamak için bu talebi beklemeye almıştı. Babıali, Rakoçi'yi telkinleyerek bu mesele için zamanın şartlarının oluşmasını beklemek üzere Tekirdağ'a göndermişti. Fakat Avusturya'nın savaşa dahil olmasıyla düşmanca tutumu netleştikten sonra talih Rakoçi'nin yüzüne gülmüş oldu. Bunun üzerine Babıali, Rakoçi'yi Macaristan'daki isyancıların başı olarak Avusturya'nın karşısına sürmekten çekinmemişti. 1737 yılında Sultan I. Mahmud, Josef Rakoçi'yi maiyetiyle birlikte payitahta davet etti. Bunun üzerine Rakoçi 20 Eylül 1737 yılında İstanbul'da hükümdarlara yaraşır bir şekilde karşılandı. Babıali, Rakoçi'yi İstanbul'da ihtişamlı bir konakta ağırladı. Babıali, Rakoçi'ye ilk olarak 12 kese altın ve değerli atlar bağışladı ve ardından babasına tahsis edilen günlük

harcırahlar verildi⁵⁵⁰. Ocak 1738 yılında Babıali yönetimi ile Josef Rakoçi arasında bir antlaşma imzalandı. Bu antlaşmanın içeriğinde: Rakoçi'nin seçimleri kazanması ve Macar soylularının da onayı ile Erdel voyvodası olabileceği, Osmanlılar tarafından Erdel ve Macaristan'daki fethedilen bölgelerin idaresinin Rakoçi'ye devredileceğine dair hüküm bulunmaktadır. Erdel voyvodası olması halinde 100.000 askeri daimî tutması ve savaş halinde bu sayının 200.000'e çıkarması istenmektedir. Ayrıca daha önceden olduğu gibi Erdel voyvodalığının ödediği 40.000 akçenin yıllık olarak Babıali'ye ödenmesi gerekmektedir. Babıali, Erdel'in savunulması için 80.000 kişilik bir ordu göndermeyi taahhüt ediyordu. Bu ordunun bakımı ve iâşesi her iki ülkenin gelirleriyle karşılanacaktı. Erdel'in Osmanlılar tarafından fethedilememesi üzerine Rakoçi'nin Erdel'deki mülkleri geri verilecek, kendisine babasına verildiği gibi ücret tahsis edilecek, kendisine ve yandaşlarına Osmanlı topraklarında serbestçe yaşama hakkı verilecekti. Babıali, Erdel'de bulunan halkın Hristiyan mezheplerini serbestçe yaşamasına izin verecekti. Her iki ülke arasında serbestçe ticaret yapılabilecek ve Erdel halkından İstanbul'da temsilci bulundurma hakkı verilecekti⁵⁵¹.

Rakoçi ve Babıali yönetimi arasında yapılan bu antlaşma 25 Ocak 1738 tarihinde sadrazamın huzurunda taraflarca imzalandı. Bunun üzerine Rakoçi, sadrazam tarafından Erdel'e yakın olan Vidin'e gönderildi. Babıali, Rakoçi'yi Vidin'e gönderdikten sonra söz verdiği askerleri de ardından göndereceğini vadetti. Rakoçi, Vidin'e vardıktan sonra 28 Ocak'ta İstanbul'da Babıali ile imzaladığı antlaşmaya dayanarak Erdel'de Osmanlı korumasında bir devlet kurulacağını Macar halkına duyurmak maksadıyla bir manifesto yayınladı. Fakat Avusturya hükümeti, Erdel tahtının Habsburg hanedanı tarafından miras bırakılabileceğini vurgulayarak Rakoçi'nin iddialarını reddetti. Rakoçi bunun üzerine 30

⁵⁵⁰ Josef Rakoçi'nin payitahta karşılanmasına dair ayrıntılı bilgi için bkz. *Mercure Historique et Politique*, c. III, s. 631; c. IV, s.268-273.

⁵⁵¹ Rakoçi ile Babıali arasından imzalanan 11 maddelik antlaşma için bkz. Zinkeisen, a.g.e., s.519-520.

Ocak'ta ikinci bir manifesto yayınlayarak Sırbistan'da Avusturya yönetiminde bulunan Macarları kendi etrafında toplamaya davet etti⁵⁵². Vidin valisi de isyancı Macarları desteklemek üzere Vidin'e yönelmişti. Fakat Babıali'nin ve Rakoçi'nin bütün uğraşları başarısızlıkla neticelenmişti. Babıali savaşın getirdiği zor şartlardan dolayı Rakoçi'ye vadettiği orduyu gönderememişti ve Rakoçi'nin manifestoları Macaristan'da pek yankı uyandıramamıştı. Avusturya hükümeti Rakoçi ve yandaşlarını vatan haini ilan etti ve Avusturya topraklarına girişlerini yasakladı. Diğer yandan Avusturya hükümeti, Papa XII. Clemens'ten yardım alarak Rakoçi'nin ve yandaşlarının aforoz edilmesini sağladı. Böylelikle Rakoçi'nin Erdel tahtına oturma planları suya düşmüş oldu.

5.3. 1738 Yılı Osmanlı, Avusturya ve Rus Ordularının Harekât Planları ve Hazırlıkları

1737 yılında Osmanlı ordusu Avusturya ordusu karşısında başarılı savunma yapmış ve üç cephede de muvaffakiyet göstermişti. 1738 yılına gelindiğinde Babıali yönetimi, Sultan I. Mahmud önderliğinde devlet erkânı ile yapılan harp meclisinde ilkbahar zamanı sefer için kara ve deniz kuvvetlerinin eksikliklerinin tamamlanarak seferber olması kararını almıştı. Harp meclisinde Vidin, Kırım (Kefe'de) ve Bender bölgelerinde birer seraskerlik kurulmasına karar verilmişti. Vidin seraskerliğinin kurulma amacı Avusturya birliklerinin hücumlarına karşı Bosna, Vidin ve Eflak-Boğdan üçgeninin savunulması ve Avusturya topraklarına bilhassa Belgrad ve Erdel bölgelerine hücumda bulunularak bu bölgelerin istirdat edilmesi idi. Kefe'de Kırım seraskerliğinin kurulma amacı ise Kırım Hanlığı'nın Rus saldırılarına karşı başarısız olması ve kendi topraklarını savunamamasından dolayıdır. Bender seraskerliğinin kurulma amacı Boğdan'ın Avusturya ve Rusya'ya karşı savunulması ve 1737

⁵⁵² Rakoçi'nin ikinci manifestosu için bkz. *Mercure Historique et Politique*, c. IV, s.394, 409-416.

yılında kaybedilen Özi ve Kılburun kalelerinin tekrar ele geçirilmesidir. Harp meclisinde alınan diğer önemli bir karar ise sadrazamın serdar-ı ekrem namıyla Osmanlı merkez ordusunun başına geçerek 1718 Pasarofça Antlaşmasıyla kaybedilen Belgrad'ın geri alınmasıydı. Babıali yönetimi ordunun ekseriyetini sadrazamın emrine vererek cephe ağırlığını Belgrad kalesi yani Avusturya üzerine yöneltmekteydi. Zaten Avusturya'nın savaşa dahil olmasıyla Osmanlı savaş stratejisine göre ordunun ekseriyeti Avusturya cephelerine verilmişti. Çünkü Avusturya'nın mağlup edilmesiyle savaşın başarıya ulaşacağına olan inanç tamdı. Yalnız Osmanlılar bu stratejiyi uygularken Kırım Tatarlarının Rusları durdurabileceğine inanıyorlardı fakat ordunun çoğunluğunu Avusturya bölgesine sevk ederek Kırım Tatarlarını bir bakıma Rusların insafına bırakmış oluyorlardı.

Babıali 1738 yılının ilkbaharında bütün eyalet askerlerinin Davutpaşa sahrasında merkez orduya katılmaları için fermanlar ve mübaşirler göndermişti. Padişah tarafından Erdel voyvodası ilan edilen Rakoçi, Vidin seraskeri İvaz Mehmed Paşa'nın emriyle hareket etmek kaydıyla 1718 Pasarofça Antlaşmasıyla kaybedilen ve geri alınmak istenen Banat bölgesine gönderilmişti. Bu sırada Osmanlı donanması 1738 Karadeniz seferi için kaptan-ı derya Süleyman Paşa emrinde hazırlıklara başlamıştı. Diğer taraftan Bosna valisi sabık vezir-i azam Hekimoğlu Ali Paşa da Öziçe (Užice) kalesinin geri alınması için 20.000 kişilik bir ordu hazırlığına başlamıştı⁵⁵³. Sadrazam Yeğen Mehmed Paşa'nın savaş yanlısı tutumu ile Osmanlı Devleti, 1738 Avusturya seferi için 80.000'i deneyimli toplamda 200.000'i bulan askeri seferber etmişti⁵⁵⁴.

⁵⁵³ Erbakan, a.g.e., s.40.

⁵⁵⁴ Zinkeisen, a.g.e., s.524.

Avusturya hükümeti, Nemirov Barış Görüşmelerindeki oyalamalarından sonra gerçek niyetini göstererek Osmanlı Devleti'nden toprak talebinde bulundu. Bunun üzerine Babıali tarafından red cevabının alınması üzerine Avusturyalılar savaşa dahil oldular. 1737 yılında gerçekleştirilen üç cephede Avusturya ordusu, Osmanlı ordusu tarafından mağlup edildi. Osmanlılar da olduğu gibi Avusturyalılar da kış savaşı hazırlıklarıyla geçirdi. Bilhassa Avusturya İmparatoru VI. Şarl, Rus ordularıyla Avusturya ordularının Osmanlılara karşı müşterek hareket etmesini istemekteydi. Fakat bu istek Lehistan meselesiyle başlayan ve Osmanlı topraklarını paylaşmakta ki çıkar çatışmalarından dolayı akamete uğramıştı. Avusturya hükümeti her zaman olduğu gibi Osmanlılara karşı giriştiği mücadelede Alman prensliklerinden ve Papa'dan maddi ve askeri anlamda destek almaktaydı. Fakat İtalya ve Macaristan topraklarındaki huzursuzluk Avusturya açısından Osmanlılara gönderilecek askerlerin bir kısmının bu bölgelere sevk edilmesini zorunlu tutmaktaydı. İmparator, Viyana'da harp meclisini toplamış ve Ruslarla beraber hareket edilmesine karar vermişti. Fakat 1738 ilkbaharında Ruslarla bir anlaşmaya varılamamıştı. Avusturya ordularının başına Orgeneral Seckendorf'un azledilmesiyle Prens Franz Lothringen getirilmişti. Fakat Avusturya ordularını asıl yöneten kişi Başvekil ve süvari harp meclisi Başkanı Mareşal Königsegg idi. 1738 seferine Osmanlıların daha önce harekete geçmesiyle Avusturya orduları savunma düzeninde kalmışlardı ve Osmanlılara karşı herhangi bir plan oluşturamamışlardı. Avusturya merkez ordusunun başında Mareşal Wallis, topçu birliğinin başında Kont Neipperg ve süvari bölüklerinin başında da Mareşal Philippi bulunmaktaydı. Avusturya ordusu, 1738 Osmanlı seferi için 52 alay piyadeden 128.000 asker, 18 alay ağır zırhlı süvariden 19.466 asker, 14 alay hafif zırhlı süvariden 14.938 asker, 10 alay hussardan 9.400 asker, toplamda 172.000 askeri seferber etmişti. Tuna nehri üzerinde etkin 50.000 kişilik

asker ile Prens Lobkovitz emrinde de 20-30.000 kişilik ayrı birer kuvvet bulunmaktaydı⁵⁵⁵.

Avusturya'nın merkez ordusunun başkomutanlığına İmparatorun damadı Toskana büyük dükü Franz Lothringen'in getirilmesiyle Mareşal Seckendorf ve Harp Şurası Başkanı Mareşal Kont Königsegg ise Lothringen'in emrine verilmişti. Seckendorf ve Königsegg'in emrine de Prens Hildburghausen, Wallis kontu, Mareşal Philippi ve Kont Neipperg verildi.

1737 yılında Rus birlikleri Mareşal Münih komutasında Kılburun'un ardından Özi kalesini de ele geçirerek Boğdan'ı tehdit etmekteydi. Diğer yandan Mareşal Lassi emrindeki 40.000 kişilik bir kuvvetle Kırım'ı işgal ve yağma etmiş ve Kalmuk Hanı Donduk Ombo da Kuban Tatarları'nı itaate zorlamıştı. 1737 seferlerini başarıyla tamamlayan Rus ordusu kış nakil araçlarının ve ordu erzaklarının teminiyle geçirmişti. Ruslar, Mareşal Münih'in kuvvetlerini Ukrayna bölgesinde ve Lassi'nin kuvvetlerini de Don bölgesinde kışlamak üzere ordularını iki kısma ayırmışlardı. Ruslar planlanan 1738 seferi için ordunun aylık ihtiyacını karşılayacak yiyecek erzakı toplamışlardı. Mareşal Münih'in 1738 seferi için seçtiği hedefler Özi'nin ardından Bender'in ve Osmanlı ordularının merkez karargâhı olan Babadağı'nın ele geçirilmesiydi. Ruslar ve Avusturyalılar 1738 seferi için bir plan hazırlamadığından dolayı Osmanlılara karşı müştereken değil ayrı ayrı hareket etmek zorunda kalmışlardı.

5.4. Avusturya Cepheleri 1738

5.4.1. Bosna Cephesi ve Uzice'nin (Öziçe) Osmanlılar Tarafından Zaptı

Nemirov Kongresi Avusturya'nın Osmanlı topraklarına saldırması ile sona ermiş ve Avusturya, Rusya'nın yanında Osmanlılara karşı savaşa dahil olmuştu. 1737 yılında

⁵⁵⁵ Aynı eser; Erbakan'a göre 1738 yılındaki Avusturya'nın etkin ordusu 44 piyade taburu, 47 granadiye bölüğü, 28 süvari bölüğü, 50 dragon bölüğü ve 18 hussar bölüğü olmak üzere toplamda 22.000 piyade ve 12.000 süvariden müteşekkildi. Erbakan, a.g.e., s.41.

Avusturya birlikleri Hildburghausen'in emrinde Bosna eyaletini işgale başlamıştı fakat Banaluka kalesi önünde Bosna valisi Hekimoğlu Ali Paşa tarafından Avusturyalılar mağlup edilmişti. Bunun üzerine Hırvatlar ve diğer Avusturya askerleri Bosna'yı terk ederek geri çekilmek zorunda kalmıştı. Fakat Avusturyalı komutan Seckendorf sefer sırasında Eylül 1737 tarihinde Uzice'yi ele geçirerek Bosna'da hala varlık göstermeye devam ediyorlardı. 1738 yılına gelindiğinde Hekimoğlu Ali Paşa sefer hazırlıklarını tamamlamış ve Uzice'yi zapt etme planlarını hazırlamaktaydı. Nisan 1738 tarihinden sonra Bosna eyaletinde askeri hareketler başlamıştı. Hekimoğlu Ali Paşa, Avusturyalılar üzerine Sabacz bölgesine doğru bir ordu sevk etmişti. Bu ordu Zvornik, Tuzla ve Kaldina bölgelerinden oluşturulan bir milis kuvvetti ve başlarında da Zvornik sancakbeyi Mehmed Paşa ile Tuzla müdafii Mustafa Efendi bulunmaktaydı. Zvornik Paşası Mehmed Paşa, Avusturyalılar tarafından terk edilen Pernievar palankasını ele geçirip yok etmişti. Ardından sefer devam eden Mehmed Paşa, Avusturyalıların elindeki Bolina palankasını ani bir saldırı ile ele geçirmişti. Mehmed Paşa ele geçirdiği ganimetlerle Zvornik'e geri döndü. Zvornik Paşasının bu başarıları üzerine Hekimoğlu harekete geçmeye karar verdi. Hekimoğlu'nun ilk hedefinde Yenipazar, Bohur, Senica ve Okova palankalarını yağmalayan ve Bosna'da Avusturyalıların lehine hareket eden Hristiyan Klemanten Arnavutları bulunmaktaydı. Ardından Ali Paşa 1737 yılında Avusturya'nın eline geçen Uzice'yi ele geçirmeyi planlıyordu. Hekimoğlu, Klemanten Arnavutları'nın üzerlerine gitmeden önce harp meclisine danıştı ve meclis bu işin sabık Dukakin valisi Mahmud Paşa, Üsküdar sancakbeyi Hüdâverdi Arif Paşa ve Hersek sancağı mütesellimi Murad Bey'e tevdi edilmesi yönünde görüş bildirdi. Hekimoğlu bu görüşün tasdik edilmesi için Babıali yönetimine başvurdu. Bunun üzerine Babıali, Klemanten ve Kocz asilerinin üzerine bir ordu göndererek Ali Paşa'nın Avusturyalılar ile mücadeleye devam etmesi yönünde emir gönderdi. Böylelikle Ali Paşa ilk planından vazgeçerek Uzice'nin tekrar ele geçirilmesi için 15.000 kişiden oluşan bir orduyu Beylerbeyi İbrahim Paşa ve Zvornik

komutanları İbrahim ve Mehmed Paşaların emrine vererek Uzice'ye gönderdi⁵⁵⁶.

Hekimoğlu'nun sevk ettiği 15.000 kişilik ordu Uzice'ye doğru yönelirken Orczega kasabasının karşısındaki Ozatzak ve Sitniza palankalarını tahrip ettiler. Böylelikle Uzice'yi savunan palankaların ele geçirilmesiyle Uzice şehri Haziran 1738 yılında Beylerbeyi İbrahim Paşa'nın komutasında ele geçirilmiş oldu. Uzice'nin ve etrafından ki palankaların ele geçirilmesi üzerine İbrahim Paşa ve Zvornik kaptanı Mehmed Paşa komutasındaki Bosna eyalet ordusu Klemanten Arnavutları'nın merkezi konumundaki Rudnik palankasına yöneldi. Bosna eyalet ordusu Rudnik palankasını ele geçirip kışı burada geçirdi. Böylelikle Klemanten Arnavutları da itaat altına alınmış oldular.

Uzice'nin ele geçirilmesinden sonra Hekimoğlu Ali Paşa, Avusturya kuvvetlerinin elinde bulunan Şabaç ve Raça'yı ele geçirmeyi planlamıştı. Bunun üzerine Bosna eyalet ordusu tarafından Şabaç ve Raça kaleleri muhasara altına alındı. Ayrıca Hekimoğlu, Avusturya kuvvetlerini Bosna eyaletinden tamamen attıktan sonra Sava nehrinin ötesine 6.000 kişilik bir Bosna süvari kuvvetini sevk etmişti. Bu süvari birlikleri Sava'nın kuzey taraflarında akınlarda bulunmuştu. Bunun üzerine Avusturya merkez ordusuyla birlikte hareket eden Prens Hildburghausen, merkez ordudan ayrılarak Bosna eyaletine yönelmek zorunda kalmıştı. Böylelikle Bosna'da cereyan eden olaylardan dolayı Avusturya merkez ordusu, birliklerinin bir kısmını Bosna'ya sevk ederek Banat bölgesinde Osmanlı birliklerine karşı zayıf kalmıştı.

Banaluka'nın kuşatmadan kurtulması ve arından kaybedilen Uziçe'nin geri alınmasıyla birlikte Hekimoğlu Ali Paşa, Una nehri yakınlarındaki Hırvat Banının ordusuna yönelmeye karar vermişti. Çünkü Una nehri üzerinden Hırvatlar Bosna cenahına yönelmekteydiler.

⁵⁵⁶ Hammer, *Osmanlı Tarihi*, s.486.

Bosna eyalet ordusu da Hırvatları baskı altında tutmak amacıyla nehrin öte tarafına geçerek akınlarda bulunuyordu. Ali Paşa, Mehmed Giray Sultan'ın emrindeki Tatar birlikleriyle Selanik sancakbeyinin kuvvetleriyle birleştirip Una nehri üzerine sevk etmişti. Tatar askerleri Dubizza yakınlarına kadar bütün varoşu ele geçirip yağmaladılar. Mehmed Giray Sultan ordusuyla Kostar kasabasını yakan Hırvat askerlerini dağıttı. Bu zafer üzerine Hırvatlar bu bölgeden atılmış oldular.

5.4.2. Osmanlı Ordusu'nun Avusturya Üzerine Seferi: Eski Orsova ve Mehadiye'nin Zaptı

1738 yılı seferi için ordu-yu hümayun 18 Mart'tan itibaren Davutpaşa sahrasında seferber olmaya başladı. Sefer hazırlıklarını tamamlayan ordu Mart sonunda İstanbul'dan hareket ederek 17 Nisan'da Havza'ya oradan da 20 Mayıs günü Niş'e vardı. Merkez ordu Niş'i tekrar ele geçiren Köprülüzade Ahmet Paşa'nın kuvvetleriyle birleşerek Belgrad'a yürümeyi düşündüler. Fakat Niş'te toplanan harp meclisi Belgrad'ın muhasarasından önce Orsova'nın (Adakale) ele geçirilip ardından aylık iâşe ve erzakların tamamlanarak Belgrad'a yürünmesine karar verdi. Çünkü Orsova'nın alınmasıyla Belgrad'a giden yol hem güvenli hale gelecek hem de nehir yolunun açılmasına vesile olacaktı. Ayrıca Vidin seraskeri Hacı İvaz Paşa da Orsova'nın kuvvetli merkez ordusuyla alınmasından yanaydı çünkü bu kaleyi Avusturyalılar ne pahasına olursa olsun o bölgede ki tüm güçleriyle savunacaklardı. Orsova'nın alınmasıyla Osmanlılar için Belgrad'ın yolu açılmış olacaktı. Bundan dolayı Orsova bölgesi hem Osmanlılar hem de Avusturyalılar açısından stratejik öneme haizdi. Merkez ordu Mayıs 1738'de Niş'ten hareket edip Fethülislam'a doğru yöneldi. Vidin valisi Mehmed Paşa 800 asker ile 2 Mart 1738 tarihinde Elizabet kalesini kuşatma altına almış ve

4-5.000 süvari birliği ile de Eski Orsova'ya doğru harekete geçmişti⁵⁵⁷. Bu sırada Osmanlıların Eski Orsova'ya hareket ettiğini gören Avusturya'nın Banat komutanı Kont Neipperg, kaleye takviye kuvvet göndermek için harekete geçmişti. Kont Neipperg, 2 piyade taburu ile 2 Dragon alayını Eski Orsova'ya gönderdi. Osmanlı kuvvetleri daha hızlı hareket ederek Avusturya destek kuvvetlerinden daha önce Eski Orsova'ya ulaşmıştı. Kaleyi muhasara eden Osmanlı kuvvetleri yardıma gelen Avusturya kuvvetlerini mağlup edip Dragon süvari alaylarını imha ettiler. Ardından Eski Orsova kalesi Osmanlı kuvvetleri tarafından fethedildi.

Eski Orsova'nın Osmanlılar tarafından ele geçirilmesi üzerine Albay Piccolomini emrindeki Avusturya birlikleri Kranşebeş bölgesinden hareket edip Mehadiye ve Orsova istikametine doğru yöneldiler. Bunun üzerine Vidin seraskeri Hacı İvaz Mehmed Paşa, Karaman valisi Muhsin Paşa, Tozcu Mehmed Paşa ve Tırhala mutasarrıfı Murtaza Paşalarla birlikte 20.000 kişilik bir ordunun başında kaleden çıkıp Mehadiye üzerine yürümüşü⁵⁵⁸. Mehadiye kalesi, Avusturyalılar tarafından 1.200 asker ve 12 (3 funtluk) top ile savunulmaktaydı⁵⁵⁹. Kuşatma altındaki Mehadiye kalesi, 20.000 kişilik Osmanlı kuvvetleri karşısında dayanamayarak 26 Mayıs günü vire usulüyle teslim oldu. Böylelikle Osmanlılar, Eski Orsova'nın ardından Mehadiye kalesini de ele geçirerek 1738 yılı seferinin başında Avusturyalılara karşı üstünlük sağlamış oldular. Osmanlı ordusunun bu başarıları üzerine Vidin seraskeri Hacı İvaz Mehmed Paşa da ordunun büyük bir bölümü ile Tuna nehrinin sağ kıyısı boyunca hareket edip Kladova üzerinden Eski Orsova'ya vardı. İvaz Paşa, Eski Orsova'dan hareket ederek Adakale'ye (Orsova-Orşova) varıp kalenin etrafını çevirdi. 12 Mayıs günü İvaz Paşa, Adakale'nin Avusturyalı komutanına teslim olma çağrısında bulundu.

⁵⁵⁷ Erbakan, a.g.e., s.41.

⁵⁵⁸ Hammer, *Osmanlı Tarihi*, s.486.

⁵⁵⁹ Erbakan, a.g.e., s.42; Mehadiye kalesinin 300 kişi tarafından savunulduğu geçmektedir. Zinkeisen, a.g.e., s.525.

Adakale, Avusturyalılar tarafından 2.000 asker ve 108 top ile savunulmaktaydı. Adakale'nin komutanı kaleyi teslim etmeyi reddedince İvaz Paşa da kaleyi topraklarla dövmek için hazırlıklara başladı. Osmanlılar, Adakale'nin muhasarası için bataryalar yaptırarak 58 top ve 16 havan kullandılar⁵⁶⁰. Tozcu Mehmed Paşa da Mehadiye'nin zapt edilmesi üzerine Adakale muhasarasına yardım etmek maksadıyla Mehadiye'den yola çıktı. Toz Mehmed Paşa kaleye ulaşır Tuna nehrinin sol kıyısından muhasaraya dahil oldu. 29 Mayıs günü muhasara hazırlıklarını tamamlayan Osmanlı ordusu kaleyi topraklarla dövmeye başladı. Adakale'nin kuşatılması üzerine Osmanlı merkez ordusu 15 Haziran'da Perze Palanga'ya ulaşmıştı. Bu arada Zemplin ve Belgrad bölgelerindeki Avusturya merkez ordusu da Grocka'da (Hisarcık) toplanmaya başlamıştı. 10 Haziran'da hazırlıklarını tamamlayan Avusturya ordusu Grocka'dan hareket edip Tuna nehrini geçerek Adakale'ye doğru yöneldi. General Neipperg'in kuvvetleri Kranşebeş yakınlarında Orgeneral Prens Lopkoviç'in kuvvetleriyle birleşerek Avusturya ordusu 40.000'i piyade ve 10.000'i süvari olmak üzere toplamda 40.000 askere ulaşmıştı. Avusturya ordusu 29 Haziran günü Osmanlı ordusuna yakın bir bölge olan Salatina bölgesine gelerek ordugâh kurdu. 30 Haziran'da Avusturya ordusu, Osmanlı ileri kısımları tarafından rahatsız edilmeden Salatina ve Teregoda geçitlerinden geçerek ilerlemeye devam etti.

5.4.3. Kornia Muharebesi ve Mehadiye, Orsova ve Semendire'nin Osmanlılar Tarafından Zaptı

Kont Wallis ve Kont Neipperg komutasındaki 50.000 kişilik Avusturya merkez ordusu Belgrad ve Temeşvar'dan yola çıkarak Salatina ve Teregoda geçitlerinden geçerek ve Adakale'ye yaklaşması üzerine Hacı İvaz Mehmed Paşa da Toz Mehmed Paşa'yı emrindeki

⁵⁶⁰ Aynı eser.

17.000 askerlerle Avusturyalıların üzerlerine sürdü. Toz Mehmed Paşa birlikleriyle Kornia'nın güneyindeki tepelere gelerek tahkimat kurdu. Toz Mehmed Paşa'nın vazifesi Adakale'nin muhasarasını sekteye uğratmamak için desteğe gelen Avusturya kuvvetlerini oyalamasıydı. Bundan dolayı Mehmed Paşa kuvvetlerini tepelere mevzileterek savunmasını güçlendirmek istiyordu. Kornia tepelerine gelen Avusturya kuvvetleri, karşılarında Osmanlı kuvvetlerini görünce savaş pozisyonuna geçerek konaklama yoluna gitti. Böylelikle 3 Temmuz günü iki ordu Kornia bölgesinde karşı karşıya geldi. Avusturya ordusu öncü kuvvetleri iyi kullanamadığı için Toz Mehmed Paşa, Kornia tepelerine daha erken varıp savunma pozisyonuna geçmişti. Bu durumda Osmanlılar savunma savaşı yaparak tepelerin verdiği doğal savunmayla da daha da güçlü bir konuma gelmişti. Avusturya ordusunun sol cenahı Banaluka'da ağır darbe alan Prens Hildburghausen tarafından desteklenmekteydi. Fakat bu cenah Osmanlı kuvvetlerinin tepelerinin bulunduğu bölgede olması hasebiyle oldukça zayıf bir konumdaydı. Prens Hildburghausen'in cenahını zayıf gören Toz Mehmed Paşa 4 Temmuz sabahı şiddetli yağmurun da etkisinden faydalanmak amacıyla ani bir hücumda bulunarak muharebeyi başlatan taraf oldu. Bu ani saldırı karşısında Prens destek kuvvetleri de devreye koyarak hücumu sekteye uğrattı. Ardından Mareşal Wallis'in emriyle ordunun tamamı sol cenaha hücum ederek Osmanlı taarruzu engellenebildi. Bu sırada Osmanlı ordusunun sol cenahı da hücumla geçti ve Avusturya ordusunun sol cenahını düşürmeye muvaffak oldular. Osmanlılar sol cenahı etkisiz bırakıp Avusturya ordusunun arka tarafına da sarkmaya muvaffak olmuştu. Avusturya ordusunun sağ cenahının Osmanlı hücumunda başarısız olmasında ki asıl sebep ordunun sağ cenah da dahil sol cenaha yani Prens Hildburghausen'e desteğe gitmesiydi. Bu vaziyet karşısında şoka giren Avusturya askerleri dağılmaya başladılar. Avusturya ordusunun sol bölgesinin çöktüğünü gören zırhlı süvari askerleri emir beklemeden sağ bölgeye yönelip taarruz eden Osmanlı askerlerini üzerine hücumla geçtiler. Bu vaziyet karşısında Osmanlılar iki bölgeden saldırıya uğradığı için

taarruzu bırakıp geri çekilmeye mecbur kaldılar. Zırhlı süvarilerin emir beklemeksizin taarruzu sayesinde Avusturya ordusu mağlup olmaktan kurtulmuştu. Osmanlıların bu taarruzu karşısında Avusturya ordusu 1.000'den fazla askerini kaybetmiş ve birçok esir vermişti. Hatta Mareşal Königsegg kendisini esir olmaktan zor kurtarmıştı. Osmanlı hücumunun Avusturya ordusu tarafından güçlükle durdurulması üzerine Toz Mehmed Paşa, Mehadiye'ye geri çekilme kararı aldı. Avusturya ordusu Albay Piccolomini komutasında savaş alanına geldiğinde Türk ordugâhında 7 top ve 1.200 Avusturya askerinin kesilmiş başını bulmuştu⁵⁶¹. Avusturya ordusu Kornia tepelerindeki muharebede Türklere nazaran üç kat daha fazla asker kaybetmişti. Osmanlı ordusu geri çekilmesine rağmen Avusturyalılara nazaran aldıkları az kayıpla bu muharebeyi zafer olarak görmekteydi.

Bunun üzerine oluşturulan harp meclisinde İvaz Paşa'nın Orsova (Adakale) kalesini muhasara eden Osmanlı kuvvetlerine katılması ve Mehadiye bölgesinde savunmada kalınması kararı alındı. Böylelikle Orsova'nın bir an evvel alınması için serasker İvaz Paşa Orsova'ya geldi. Fakat ordu içinde çıkan kargaşadan dolayı Osmanlı ordusu Mehadiye'de kalması yerine Vidin'e geri dönme kararı aldı. Ordudaki panik haberi Orsova'yı muhasara eden askerlere de sıçradığı için kuşatma bırakılarak Fethülislam'a avdet edildi. Sadrazam Yeğen Mehmed Paşa, Avusturya ordusunun Kraşebeş'e vardığını öğrenir öğrenmez Niş ordugâhından ayrılarak Yenihan üzerinden Vidin yakınlarındaki Musa ovasına gelerek ordugâhını kurmuştu (6 Temmuz). Bu sırada sadrazam paşa Avusturya ordusunun Kornia zaferini öğrenmişti. Adakale muhasarası kaldırılmış, ele geçirilen Mehadiye kalesi Avusturyalılara teslim edilmiş ve Türk ordusu geri çekilmişti. Sadrazam duyduğu bu olumsuz haberler üzerine İvaz Mehmed Paşa'yı seraskerlikten azlederek yerine Rumeli valisi Genç Ali Paşa'yı Vidin seraskeri olarak tayin etmişti. Sadrazam, Genç Ali Paşa'yı serasker olarak

⁵⁶¹ Hammer, *Osmanlı Tarihi* s.487.

bölgeye sevk etti ve ardından merkez ordu Fethülislam'a vardı. Yeni serasker Genç Ali Paşa, Toz Mehmed ve Murteza Paşalarla birlikte Orsova'ya doğru harekete geçti. Osmanlı ordusunun geri çekildiğini haber alan Avusturya ordusu Mehadiye önüne gelerek kaleyi vire usulüyle teslim aldı. Mehadiye kalesini savunmakla görevli 2.000 yeniçeri silahları ve eşyaları ile kaleden serbestçe çıkış izni almışlardı⁵⁶². Mehadiye'nin alınması üzerine Avusturya ordusu ileri harekâtı durdurarak Tuğgeneral Kont Plats komutasında granadiye ve süvari bölüklerini Adakale'nin (Orsova) muhafazası için kaleye takviye kuvvet olarak gönderdi. Fakat bu sırada serasker Genç Ali Paşa kuvvetleriyle Orsova istikametine doğru yola çıkmıştı. Avusturya süvari bölükleri Orsova'ya varamadan Genç Ali Paşa'nın 7.000 kişilik bir sipahi-süvari birliğiyle karşılaştılar. Orsova muhafız askerleri Osmanlıların geri çekilirken bıraktığı topları kaleye taşımaya çalıştığı ve süvari destek birliğinin kaleye geldiği bir sırada Osmanlı sipahi askerleri ani bir taarruzda bulundu. Bunun üzerine Orsova muhafızları topları bırakarak kaleye dönemeye ve destek süvari birlikleri de Orsova yerine karşısında bulunan Elizabet tabyasına sığınmayı tercih etmişlerdi. Böylelikle Avusturya süvari birlikleri Osmanlı sipahi taarruzu karşısında ağır kayıplar vererek Orsova'nın desteğine katılamadılar. Sonuç olarak Mareşal Königsegg süvari birliklerinin büyük bir kısmının kaybedilmesi, Osmanlıların büyük bir kuvvetle Orsova önlerine gelmesi ve ahalinin Avusturya aleyhtarı olması hasebiyle bütün kuvvetlerini Tems nehrinin doğusuna çekmeye karar vermişti. Genç Ali Paşa'nın öncü sipahi kuvvetleri Avusturya ordusuna taarruz ettikten sonra orduyu takibe aldılar. Bu sırada Mehadiye'de tahkimat kuran Mareşal Philippi dar vadiden kayıplar vermeden geri çekilmeye çalışıyordu. Bunun üzerine Genç Ali Paşa tüm kuvvetleriyle Mehadiye üzerine yürümeye karar verdi. Mareşal Philippi'nin ordusu vadiden geçerken Genç Ali Paşa da durmaksızın emrinde kuvvetlerle taarruza geçilmesini emretti. Bazı komutanlar ordunun dinlenip erzak temininden sonra taarruza geçilmesini teklif

⁵⁶² Aynı eser.

ettiyseler de Ali Paşa bu teklife sıcak bakmadı. Ali Paşa, Avusturya ordusunun bir palangasına taarruzda bulundu ve palanga Osmanlılara teslim edildi. Palanga'nın ele geçirilmesi üzerine Osmanlı ordusu ganimet için yağmaya başladı. Osmanlı ordusunun düzeninin bozulduğunu gören Mareşal Philippi geri dönerek Osmanlı ordusuna taarruzda bulundu. Yağmayla meşgul olan dağınık Osmanlı ordusu Avusturya hücumuna direnemeyerek geri çekildi. Palanga üzerindeki Avusturya hücumuyla Osmanlı'nın mağlup olduğu bu çatışmada Osmanlılar 5.000, Avusturyalılar da 1.000 asker kaybettiler⁵⁶³.

Genç Ali Paşa'nın tedbirsizliği ve tecrübesizliği yüzünden aldığı bu mağlubiyet sonucunda azl edilerek yerine Silahtar Mehmed Paşa, Vidin seraskeri tayin edildi. Mareşal Philippi kazandığı zaferle geri çekilişini başarıyla tamamlayarak Karanşebes'e vardı. Avusturya merkez ordusu Karanşebes'ten yola çıkarak Nigadere, Donta ve Veşetsi üzerinden Gobin'e doğru hareket etti. Avusturya ordusu Gobin'den hareket edip Tuna nehrini geçerek Semendire bölgesinde ordugâh kurdu. Böylelikle Avusturya ordusu Mehadiye ve Orsova bölgelerini Osmanlılar karşısında savunmasız bıraktılar. Yeni Vidin seraskeri tayin edilen Silahtar Mehmed Paşa, Avusturya ordusunun Banat bölgesini savunmasız bıraktığı haberini alır almaz Orsova'ya hareket etti. Serasker, Toz Mehmed Paşa'nın da kuvvetleriyle Mehadiye bölgesine ilerlemesini emretti. Toz Mehmed Paşa emrindeki 10.000 kişi ile savunmasız olan Mehadiye kalesini ivedilikle ele geçirdi. Osmanlı merkez ordusu, Mehadiye'nin ele geçirilmesinden ve Avusturya merkez ordusunun bölgeden geri çekilmesinden faydalanarak Orsova'nın (Adakale) ele geçirilmesine karar verdi. Silahtar Mehmed Paşa, Diyarbakır valisi Ali Paşa'ya emrindeki kuvvetleri ile birlikte Elizabet palankasını ele geçirmesi için emir vermişti. Diğer taraftan Silahtar Mehmed Paşa da Orsova kalesini topçu birliklerin desteği ile muhasara etti. Orsova kalesi Albay Karenberg tarafından 1.000 Avusturyalı muhafız birliği

⁵⁶³ Erbakan, a.g.e., s.46.

tarafından savunuluyordu. Fakat Orsova'nın başarılı savunması karşısında Sadrazam Paşa, Toz Mehmed ve Mürteza Paşaları Temeşvar bölgesine akında bulunması emrini vermişti. Osmanlı süvari birlikleri Temeşvar varoşunu ele geçirip Karanşebeş ve Lagos kalelerini yıktılar. Sadrazam Paşa ayrıca Tuna nehri üzerinde ince donanma kurarak 15.000 dalkılıç birliği oluşturdu. Tuna üzerinde ince donanmanın oluşturulma amacı ise nehir üzerinden Belgrad kalesini muhasarasını kolaylaştırmaktı. Orsova kalesi komutanı Albay Karenberg müdafaaya daha fazla dayanamayarak kaleyi Silahtar Mehmed Paşa'ya teslim etti (15 Ağustos 1738). Ardından Orsova'nın korunması için kaleye Bekir Paşa tayin edildi. Silahtar Mehmed Paşa, kalenin muhafazası için bir müddet bu bölgede ordugâh kurdu. Avusturya merkez ordusunun Semendire bölgesinden Tuna'yı aştığı haberinin gelmesi üzerine serasker Silahtar Mehmed Paşa da Niş'e hareket etti. Niş'te toplanan harp meclisinde Avusturya merkez ordusunun Belgrad'ın güneyinden hücumda bulunamayacağını tahmin ederek bir veziri bu bölgeye göndermeye karar verdi. Diyarbakır valisi Ali Paşa, Elizabet tabyasını ele geçirdikten sonra Belgrad dolaylarına doğru harekete geçti. Ali Paşa, Kolar üzerinden hareket edip Semendire kalesini fethederek Grukay'a ilerlerdi. Diyarbakır valisi Ali Paşa yol üzerinde rastladığı Avusturya hussar alayının yarısını imha ederek Osmanlı merkez ordusuna katılmak için Niş'e hareket etti. Böylelikle Osmanlılar, kaybettikleri Mehadiye kalesini tekrar ele geçirip ardından Adakale'yi ve Semendire'yi de fethetmişlerdi. Diğer bir deyişle Avusturya merkez ordusunun Banat bölgesinden Belgrad yakınlarına geri çekilmesiyle Osmanlılar bu bölgenin tamamını ele geçirme fırsatı bulmuştu.

Kars valisi Mehmed Paşa ve Dukakin mutasarrıfı Mahmud Paşa emrindeki 8.000 kişilik bir Osmanlı ordusu Tuna üzerinden ince donanma ile destek alarak Yeni Palanka'ya hücumda bulundu ve kale ele geçirildi. Böylelikle Yeni Palanka ve Mechderbeck'in zengin madenleri Eylül ayında Osmanlıların eline geçmiş oldu. Yeni Palanka'nın ele geçirilmesi üzerine

Osmanlı sipahileri Pañcova'ya kadar olan bölgeye akınlar düzenlediler. Osmanlı birliklerinin Temeşvar yakınlarında görünmesi üzerine Avusturyalılar süvari birliklerini Pañcova'ya Türk sipahilerini karşılamaya gönderdiler. Ayrıca Temeşvar kalesinin muhafazası için de Avusturyalılar bazı askerlerini bu bölgeye sevk ettiler. Mareşal Königsegg Avusturya merkez ordusuyla Burca'dan Pañcova bölgesine doğru harekete geçti. Avusturya ordusunun Pañcova'dan Yeni Palanga bölgesine gelmesiyle Osmanlılar kaleyi yıkarak geri çekildiler. Bunun üzerine Avusturya merkez ordusu Belgrad'a doğru hareket ederek burada ordugâh kurdular. Ardından Avusturya ordusu burada barınmayarak Bac Petro Vozelo'ya yönelip burada ordugâh kurdu. Osmanlı ordusu da 1738 seferini başarıyla tamamlayarak Niş'ten hareket edip Filibe üzerinden Edirne'ye vasil oldu.

Avusturyalılar, Adakale, Mehadiye ve Semendire'nin kaybedilmesi üzerine Belgrad'ın muhafazasına önem vererek takviye kuvvetler göndermişti. Viyana sarayı Osmanlıların Belgrad'ı ele geçirmeden masaya oturmayacaklarını tahmin ediyordu. Osmanlıların da Belgrad'ın fethi gerçekleşmeden Avusturya ile anlaşmaya yanaşmayacağı aşikârdı.

5.5. Rus Cepheleri 1738

5.5.1. Mareşal Münih'in Bender Seferi

Rus yönetimi 1736 yılında savaşın başladığı dönemde Azak'ı ve Kırım yarımadasını ele geçirerek Karadeniz'in kuzeyine hâkim olmak istiyordu. Kırım Tatarlarının etkisiz hale getirilmesiyle güney siyasetinde topraklarını taciz eden ve Rus kuvvetlerine manevralar yaptıran bir kuvvet bulunmayacaktı. Bu hususta Ruslar mühim başarılar kat ettiler. 1737 yılına gelindiğinde Ruslar iki koldan saldırıya geçtiler bunlar Dinyeper ve Kırım bölgeleriydi. Dinyeper bölgesinde güçlü bir kale olan Özi ele geçirildi ve Kırım içleri 1736 yılında olduğu

gibi yağmalandı. 1738 yılına gelindiğinde ise Ruslar aynı stratejiyle ilerlemeyi uygun gördüler. Mareşal Münih Dinyeper üzerinden Osmanlı'nın merkez ordusunun bulunduğu Bender bölgesi ile Boğdan ilerleyecek diğer taraftan da Mareşal Lassi 1737 yılında olduğu gibi tekrar Kırım içlerine girerek toparlanan Tatarlara ağır darbe indirecekti. Ruslar 1737 seferindekinden biraz farklı olarak bu sefer Osmanlılara ağır darbe indirebilmek için Bender'e hareket edecekti. Ruslara göre eğer ki bu sefer başarılı geçerse Osmanlılar bu savaşı Ruslara karşı kaybetmiş olacaktı. Mareşal Münih ile Mareşal Lassi'nin aynı anda hareket etmesinin önemli sebebi ise Lassi'nin Kırım seferine çıkmasıyla birlikte Osmanlıların ve Kırım Tatarlarının dikkatini Lassi'nin üzerine çekmesiydi. Osmanlıların ve Kırım Tatarlarının, Lassi ile meşgul olduğu bir vakitte Mareşal Münih de 1737 Özi seferinde olduğu gibi ani bir saldırı ile Bender ve Boğdan'ı ele geçirecekti. Böylelikle Ruslar, Osmanlılara savaşı nihayete erdirecek son darbeyi indirmiş olacaktı.

Mareşal Münih'in daha önce bahsedilen 1738 harekât planı Rus Çariçesi Anna tarafından kabul edildi. Ruslar 1738 yılı savaş stratejisini uygulayabilmek amacıyla Mareşal Münih'i Bender taraflarına sevk etti. Münih emrindeki 108.000 askeri 60 sahra ve 15 obüs top ile teçhiz ederek Nisan ayında (Perevoloçna) Provoloçka'da topladı⁵⁶⁴. Ardından Mayıs 1738 yılında Ukrayna bölgesinden yola çıkarak Dinyeper nehrini köprüler vasıtasıyla geçerek 30 Mayıs günü Bug nehrine ulaştı. Rus ordusu Ukrayna'dan Dinyester'e doğru yönelirken Lehistan topraklarında geçmişti. Böylelikle Rus ordusunun tarafsız bir ülkenin topraklarından izinsiz geçişi Leh yönetici Kont Potoksy tarafından protesto edilerek Münih'e bu durum arz edildi. Münih, Kont Potoksy'e cevaben yazdığı mektupta bu bölgelerin daha önce Türkler tarafından geçildiği için artık bu bölgenin tarafsızlığı tartışılır olmuştur diye ikazda

⁵⁶⁴ Aynı eser, s.49; Keralio'ya göre Bender'e sevk edilen Münih'in ordusu 50.000 asker, 60 sahra topu ve 15 obüsten oluşmaktaydı. Keralio, a.g.e., c. II, s.16.

bulunmuştu. Rus ordusu Bug nehrine ulaşana kadar birçok güçlükle karşılaştılar bunlardan birisi de durmak bilmeyen Türk taarruzlarıydı. Bucak ve Özi Tatarları daha Rus ordusu Ukrayna’da iken akınlarla Rus ordusunu baskı altında tutmayı başarmıştı. Bug nehrine ulaşan Münih, Osmanlı ordusunun Kodima istikametine doğru yola çıktığını haber alması üzerine üç köprü kurarak üç günde nehri geçerek ordusunu üç kola ayırıp Kodima’ya doğru yola koyuldu. Rus ordusu Kodima ile Dinyester arasında konakladı. Bu sırada Ruslar ile Osmanlılar arasındaki ilk çatışma 1 Temmuz günü Kodima’da meydana geldi. Osmanlıların saldırısı ile gerçekleşen savaş, Rusların hücumu püskürtmesiyle son bulmuştu. Osmanlı Türkleri bu taarruzunda 200 kadar asker kaybetmişti. Fakat Aksu nehri yakınlarında gerçekleşen çarpışmada Tatar ordusunun gayretleriyle Ruslar, 1.000 asker kaybederek birkaç bin hayvan ve birtakım eşyaları ganimet olarak Tatarlara kaptırmışlardı⁵⁶⁵. Rus ordusunun geçtiği güzergâh taarruza açık haldeydi. Eğer ki Türkler daha kalabalık bir süvari birliği le saldırmış olsalardı Rus ordusuna daha ağır zayıat verebilirlerdi. Çünkü Dinyester bölgesinde etraf yüksek kayalıklarla kaplı idi bundan dolayı geçitler de dardı ve muhtemel bir saldırıda ordunun düzeni dağılabilirdi. Ayrıca dar alanda bu kadar büyük bir ordu savaşılamazdı. Dinyester nehrine dökülen çaylar az olduğu Rus ordusu su ihtiyacını da yeterince sağlayamıyordu. Etrafın yüksek kayalıklarla çevrili olmasından dolayı da sığırlar sulamaya götürüleliyordu. Ordunun su ihtiyacı haricinde atların ve taşıma hayvanlarının da yem ihtiyaçları çevreden karşılanıyordu. Etrafta yüksek kayalıkların yanında geçişe müsait olmayan dağlarda bulunmaktaydı. Bucak Tatarlarının 1737 yılında civar köyleri yağmaladığından dolayı iâşe temini de oldukça güçtü. Bundan dolayı Rus ordusu tedirgin ve ağır bir şekilde hareket etmekteydi. Rusların yürüdüğü yol boyunca aralıklı Türk süvarilerinin de taarruzuna maruz kalınmaktaydı. Bölgenin iâşe ve su kıtlığı getirmesi ayrıca da dar geçitli

⁵⁶⁵ *Subhi Tarihi*, s.486; Soloviyev’e göre Tatar saldırıları sonucunda Rus ordusu 700 asker ölü ve 250 asker de yaralı bırakmıştı. Soloviev, *History of Russia*, s.46.

dağlardan oluşması üstüne Türkler tarafından taciz edilmesi Rus ordusunu oldukça güç durumda bırakmaktaydı.

Mareşal Münih'in Bender üzerine yürüdüğünü haber alan Bender seraskeri Numan Paşa, Bucak seraskeri (Hanı) Sefa Giray ile mir-i mirandan Veli Paşa'nın 8.000 kişilik Osmanlı ordusunu ileri sürdü. Numan Paşa da olası mağlubiyet neticesinde Bender'i savunmak üzere burada kaldı. Rus kuvvetlerinin güzergâh boyunca ilerlediği bir vakitte Sefa Giray Bucak Tatarlarıyla birlikte 8 Temmuz günü zor durumda bulunan Rus ordusuna tekrar taarruzda bulunmuştu. Tatar süvarileri ilk olarak General Salpron'un komutasındaki 7 piyade alayı ve bir hussar alayından oluşan öncü kuvvetlerine saldırmışlardı. General Salpron öncü kuvvetleriyle nehri geçerken saldırıya uğradığı için ordusu şoka girmişti. Bender seferiyle görevli bulunan Mareşal Münih ordu ağırlıklarının ve toplarının korunması görevini General Rumantsov'a bırakıp ordunun geri kalanıyla ön cepheye yönelmişti. Münih ordunun başına geçerek savunma hattını oluşturdu. Münih ordunun sağ cenahını Zaporog Kazaklarının bulunduğu mevkiye çekerek sol cenahı da iç tarafa yöneltmişti. Osmanlılar, Rusların bu manevralarından etkilenmeyerek ani taarruzda bulundular. Türk süvarileri sağ ve sol kanatlardan hücumda bulunarak Rus hatlarının bazılarını geçerek kampa kadar ulaştılar. Fakat Ruslar tekrar bir araya gelerek savunma hatlarını güçlendirip Türk hücumunu durdurdular. Türklerin savaş alanından tamamen çekildikleri bir anda aradan biraz zaman geçer geçmez Türkler tekrar saldırıda bulundular. Türk süvarileri ilk hücumlarında etkili olmuşlardı fakat Ruslar savunmalarını sıklaştırıp bu hücumu def etmişlerdi. Türkler ormana geri çekilip bir müddet bekledikten sonra Rusları şaşırtmak ve dağılan ordunun tekrar toparlanmasına fırsat vermeden tekrar hücum ettiler. Fakat Ruslar tekrar Türk saldırısını durdurmayı bildiler ve Türk kuvvetleri birçok ceset bırakarak geri çekilmek zorunda kaldılar. Türk saldırısının başarısızlığa uğramasında Levendal'ın topları sağ taraftaki yüksek mevkiye

çıkarması etkili olmuştu. Atılan top ateşleriyle Türk-Tatar süvarisinin hücumu sekteye uğramıştı. Rus ordusunun desteğe geldiğini gören Sefa Giray da geri çekilmek mecburiyetinde kalmıştı. Böylelikle 8 Temmuz günü ikinci Türk hücumunun başarısızlığa uğramasında etkili olan kişi hiç kuşku yok ki General Ulrich Frederich-Voldemar Levendal olmuştur. Osmanlılar 8 Temmuz günü aldığı ağır darbelerden sonra Rus ordusuna bir müddet tacizde bulunmamışlardı.

Münih ordusuyla dar geçitlerden alabileceği en az zayıyla çıkarak Dinyester taraflarındaki Raşkov şehrine ulaşmıştı. Bu sırada 9 Temmuz'da serasker Numan Paşa da ordunun büyük bir çoğunluğuyla Hotin'in doğusundan sınırı geçmeye çalışan Rus ordusunun üzerine yürüme kararı almıştı. Bunun üzerine Rus ordusu kendisini Raşkov'da bekleyen 60 top, 16 havan ve 60.000 kişilik bir Osmanlı ordusuyla karşılaştı⁵⁶⁶. Türk ordusu Raşkov şehrinin sahilinde mevzilenerek savunma düzenini almıştı. Rus ordusu Dinyester (Turla) nehrinin karşı tarafına geçebilmek için plan hazırlarken sağ kanattan Türk süvarilerinin tacizlerine maruz kalmaktaydı. Nehrin girintili ve çıkıntılı olması hasebiyle Ruslar karşı tarafa geçmekte tereddütte kalmışlardı. Diğer taraftan Belgorod (Bucak) Tatarlarının başındaki Sefa Giray da süvari akınlarıyla ordunun sağ kanadını tehlikeye atmaktaydı. Ayrıca da nehrin karşı tarafına geçilse de karşılarında toprakla savunma düzenine geçmiş güçlü bir Osmanlı ordusunu bulacaktı. Bu tehlikeli maceraya devam edemeyeceğini anlayan Münih geri çekilmeye mecbur kalmıştı. Bu sırada Sefa Giray emrindeki 20.000 kişilik Bucak Tatarlarıyla Dinyester'in karşısındaki Rus ordusuna ani bir saldırıda bulunmuştu⁵⁶⁷. İki ateş arasında kalan Rus ordusu 1.000 asker ve birçok top kaybettikten sonra 30 Temmuz günü geri çekilmeye başlamıştı. Münih ordusuyla Tatar baskısı altında geldiği yerden geri dönemeye

⁵⁶⁶ Şirokorad, a.g.e., s.117; Zinkeisen tarihinde, Bender seraskeri Numan Paşa ile Bucak Hanı Sefa Giray'ın emrinde toplamda 60.000 asker ve 75 top olduğu geçmektedir. Zinkeisen, a.g.e., s.526.

⁵⁶⁷ *Subhi Tarihi*, s.487.

başlamıştı. Rus ordusu Aksu nehrine doğru geri çekilip 1 Eylül’de nehri geçmişti. Bunu fark eden Osmanlılar da Rus ordusunun ardından gitmek üzere Belgorod Tatarlarını göndermişti. Belgorod Tatarları, Dinyester nehrini geçerek Rus ordusuyla yan yana ilerlemekteydi. Tatar askerlerinin sayısı saldırıya yetecek güçte olmadığından herhangi bir çatışma meydana gelmemişti. Fakat Belgorod Tatarlarının aksine Osmanlı ordusundan bazı yeniçeri ve Özi Tatarları, Rus ordusuna tacizlerde bulunmaktaydı.

Bender’e ulaşamayacağını anlayan Münih ordusuyla Dinyester’den Ukrayna taraflarına doğru Türk tacizleri eşliğinde geri dönmeye başlamıştı. Rus ordusu için Münih’in düzenlediği 1738 Bender seferi tam bir fiyaskoyla neticelenmişti. Rus ordusu Dinyester’e gelene kadar Türk askerlerinin tacizi ve doğa şartlarıyla baş etmişti ve aynı şartlar altında bölgeden geri çekilmek zorunda kalmıştı. Böylelikle Rus ordusu hiçbir şey elde edemeyerek askerini zoraki yürüyüşlerle yormuş ve hastalıklarla boğuşur vaziyette bırakmıştı. Ayrıca güzergâhı boyunca Rus ordusu kış şartlarıyla zor duruma düşmüştü. Kışlaklarda ayrılan askerler donarak ölmekteydi ve hayvanlar yemleyecek alan bulamamaktaydı. Münih, Çariçeye yazdığı raporda Tanrı’nın inayetiyle Bender’e ulaşamadık çünkü o bölge hastalıktan kırılmıştı. Bizim ordumuz hastalıklı bölgeye ulaşamadığı için çok bir kayıp vermemişti. Münih’in Çariçeye yazdığı raporda Rus ordusunun sefer boyunca kaybettiği askerler 700 ölü ve 250 kadar yaralı idi⁵⁶⁸. Münih’in yazdığı bu rapordaki sayılar kendisini haklı göstermek içindi. Oysa ki kış dönemi sadece askerlere zarar vermemişti ayrıca da birçok at ve sığı donarak ve yem bulamamaktan dolayı telef olmuştu. Ayrıca Münih sefere yaz ayında çıktığı için ordunun kışlık giysilerini de temin etmemişti bu vaziyet karşısında Rus ordusu kış soğuklarında oldukça etkilenmişti. Münih’in ordusu 1738 seferinde sadece asker ve hayvan kaybetmemişti ayrıca da Dinyester nehri geçilemediği için ordu ağırlıkları ve toplar Türklerin eline geçmesin

⁵⁶⁸ Şirokorad, a.g.e., s.117-118.

diye imha edilmişti ve bazı mühimmatlar ile bombalar da toprağa gömülmüştü. Böylelikle askerlerinin ve hayvanlarının bir kısmını soğuktan kaybeden Ruslar topraklarının da bir kısmını kaybettiği için Kiev bölgesinden kuşatma topraklarını ikmal etmek zorunda kalmıştı.

Rus ordusu Dinyester'den Ukrayna'ya geldiği güzergâhtan yani Leh topraklarından tekrar geçmişti. Rus ordusunun ilk geçişinde Lehli Kont Potosky, Rus ordusunun topraklarından izinsiz geçişini Münih'e bildirmişti. Fakat Rus ordusunun tekrar kendi topraklarından izinsiz geçişini bu sefer St. Petersburg sarayına ilettiler. Lehlilerin bu protestosuna karşılık St. Petersburg yönetimi de Rus ordusunun Leh topraklarından geçişi sırasında bir zayıflık vermişse zararın Rus hükümeti tarafından karşılanacağını ilettiler. Ruslar o dönemde Leh topraklarını daha henüz işgal edilmemiş Rus toprağı olarak gördüğü için Leh hükümetinin itirazlarına aldırmış etmiyordu. Bu vaziyet karşısında Leh hükümeti de Ruslara duyduğu kızınlıktan dolayı Türk hükümetine yanaşma siyaseti gütmeye başlamıştı. Hakeza Lehliler bu savaşı Türklerin kazanmasını arzu etmekteydiler. Çünkü olası bir Rus zaferinden sonra Leh toprakları Rus işgaline açık hale gelecekti. Osmanlılar da Leh topraklarının Ruslar ve Avusturyalılar arasında bölünmemesinden yana siyaset güdüyordu. Çünkü Lehistan'ın işgaliyle daha da güçlenecek Rus ve Avusturya imparatorlukları Türkler topraklarını paylaşma siyasetine devam edeceklerdi. Bu iki ülkenin mevcut durumdan çıkardığı siyasetleri birbirlerine yakınlaştırmaktaydı.

Münih, Lehlilerin itirazlarına aldırmış etmeden güvenli gördüğü Leh topraklarından Ukrayna'ya doğru harekete devam ediyordu. Eylül ayının sonlarına doğru Rus ordusu Ukrayna topraklarına varmıştı. Münih kışı geçirmek için Kiev bölgesinde ordugâhını kurup gelecek sefer için askerlerin top, iye ve erzaklarının teminleriyle meşgul olmuştu. Sonuç olarak Münih'in 1738 Bender seferi Ruslara hiçbir fayda getirmemişti. Aksine ordunun

ruhaniyetini düşürüp birçok asker, mühimmat ve hayvan kaybına yol açmıştı. Nihayetinde Rusların 1738 Bender seferi Türk zaferiyle sonuçlanmış oldu. Osmanlılar kazandığı zafer neticesinde Numan Paşa komutasındaki ordusu tekrar Bender'e sevk etmişti. Rus ordusunun Osmanlı kuvvetleri tarafından bölgeden atılması sonucu Özi tarafları savunmasız kalmıştı. Bunun üzerine Sadrazam Paşa da Numan Paşa'ya Özi kalesini istirdat etmesini emretmişti.

1738 seferlerin müttefik Rusya ve Avusturya açısından olumsuz geçmesi üzerine Viyana kabinesi, Rusya'nın vaat ettiği 30.000 kişilik bir kuvvetin yardımını talep etmişti. Ayrıca 1738 yılında başlayan barış müzakerelerinin askıya alınması da Avusturya'yı Osmanlılar karşısında zor durumda bırakmıştı. Diğer taraftan Viyana hükümetince, Mareşal Münih'in Hotin ve Bender seferi hoş karşılanmamıştı. Bu durum üzerine Avusturya ile Rusya hükümetleri arasında huzursuzluk baş göstermişti. Münih'in Osmanlılar üzerine gerçekleştirdiği seferlerinde başarısızlıkla sonuçlanıp ordusunu geri çekmesi de Viyana hükümeti tarafından sert bir dille eleştirilmişti. Bunun üzerine St. Petersburg hükümeti de Mareşal Münih'e seferin devam ettirilmesi hususunda emir göndermişti. Fakat Münih, ordu generallerinin de oy birliği ile seferin imkânsız olduğu hususunda bir memorandum göndermişti. Münih, Çariçe Anna'ya yazdığı mektupta Ukrayna ordusunun ancak tamamen gözden çıkarılması pahasına bu seferin düzenlenebileceğini bildirmişti. Bunun üzerine Çariçe de Mareşal Münih'i haklı bulup verilen emri iptal etmişti.

Avusturya hükümetinin baskısı üzerine Çariçe, Münih'e tekrar sefer çıkması için izin vermişti. Fakat Çariçenin bu emri iptal etmesi Viyana sarayı tarafından tekrar hoş karşılanmamıştı. Avusturya İmparatoru, Çariçeye eğer ki Rusya, Osmanlılar üzerine sefere çıkmayacaksa söz verdiği 30.000 askeri yardıma göndersin diye bir mektup yazmıştı. Bunun üzerine Çariçe hazırlattığı askerleri Avusturya'ya yardıma göndermek için emir vermişti.

Fakat Rus askerlerinin Avusturya topraklarına en yakın mesafeden ulaşabilmesi için Leh topraklarından geçmesi gerekiyordu. Leh hükümeti de savaşta tarafsız bir devlet olduğunu ve Rus birliklerinin bir daha Leh topraklarından geçemeyeceğini bildirmesi üzerine Çariçe de verdiği emri iptal etmek mecburiyetinde kalmıştı. Avusturya hükümetinin baskısı üzerine Çariçe de ordu yardımını yerine İmparatora 2 milyon ruble tazminat parası göndererek Avusturyalıları hoşnut etmeye çalışmıştı⁵⁶⁹.

5.5.2. Mareşal Lassi'nin İkinci Kırım Seferi 1738

Rus orduları 1738 seferine iki koldan aynı anda hareket ederek ilerleyecekti. Mareşal Münih Ukrayna'dan Bender'e ulaşır Boğdan'a kadar ilerleyerek Türk ordugâhını ele geçirecekti. Mareşal Lassi ise Orkapı üzerinden Kırım'a dördüncü Rus taarruzunu gerçekleştirecekti. Burada ki asıl hedef Türk ordugâhının bulunduğu Bender ve Babadağı'nın ele geçirilmesiydi. Mareşal Lassi'nin Kırım seferi ise Türk ve Tatar ordularının dikkatini Kırım cephesine yönelterek şaşırtma taktiği stratejisi hedeflenmekteydi. Fakat Ruslar açısından hem Münih'in hem de Lassi'nin orduları istenilen başarıya ulaşamamışlardı.

Mengli Giray, Kırım tahtına çıkar çıkmaz Kalgay Selamet Giray'ı gemi aracılığı ile Kırım'a savunma tedbirleri için göndermişti. Mengli Giray, Nureddin Salih Giray'ı ise Bucak'ta bulunan Genç Ali Paşa'nın desteğine göndermişti. Yeni Kırım Hanı, Osmanlı kışlasında bir müddet bekledikten sonra Bucak ve Yedisan askerleri ile birlikte Ak-Kerman'dan Rus topraklarına doğru bir akın düzenlemişti. Kırım'a ulaşan Kalgay Selamet Giray da Mengli Giray'ın yanına gitmeyi planladıysa da yağmur ve fırtına vesilesi ile Yılkı suyunu öte tarafına geçememişti. Bu sırada fırtınadan dolayı Kalgay birçok at ve Tatar süvari

⁵⁶⁹ *Mercure Historique*, c. VI, s.89, 181, 284, 399 ve 529; Manstein, a.g.e., s.279; Zinkeisen, a.g.e., s.528.

askerini kaybetmişti. Mengli Giray Rus akınından Kırım'a döndükten sonra beyler tekrar Rus topraklarına akın düzenlenmesi için kardeşi ile 1-2.000 civarında Tatar süvarisi ile destek vermesini talep ettiler. Fakat Mengli Giray olumlu cevap vermeyerek İstanbul'a doğru yola çıkacağını bildirmişti. Mengli Giray Buzuk nehri civarındaki Yurum istihkamlarını yağmalayıp ordugâh kurdu. Mareşal Lassi de kışı Yurum istihkamlarının yakınlarında geçirmekteydi. Bu sırada 2-3.000 civarındaki Rus askerleri, çapula çıkan Tatarların peşlerine takılıp Kırım'a girmişlerdi. Bu sırada Yedisan mirzalarından Mehmed mirza 2.000 kişilik ordusu ile Orkapı civarında kışlamaktaydı. Mengli Giray, 26 Kasım gününden (Aziz George Günü) sonra Özi nehrinin sahilinden hareket ederek Üç Kat adı verilen mevkiye gelmişti. Daha sonra Kırım Tatarları, Mengli Giray önderliğinde Kırım'a vasil olmuşlardı. Mengli Giray'ın bu seferleri sırasında hastalanan Nureddin Salih Giray Kırım'a vardığı sırada Bahçesaray'da vefat etmişti⁵⁷⁰.

Mareşal Lassi, Münih'in işgal planı gereğince Don bölgesinden hareket edip ordusunu Haziran 1738 yılında Berda nehri sahiline sevk ederek burada karargâh kurmuştu. Berda nehrinden hareket eden 40.000 kişilik⁵⁷¹ Don ordusu Azak sahilini takip ederek Oba Geçidi'nden Orkapı'ya doğru harekete geçti⁵⁷². Kırım Hanı II. Mengli Giray, Lassi'nin büyük bir ordu ile Orkapı'ya hareket ettiğini haber aldığı vakit emrindeki 40.000 kişilik Tatar

⁵⁷⁰ Smirnov, a.g.e., s.494-495.

⁵⁷¹ Kırım Hanı II. Mengli Giray'ın, Babıali'ye Rus ordusunun 17.000 kadar olduğunu ve Lassi'nin yenilgiye uğratılıp geriye kalan 1.000 kadar askeriyle Ukrayna'ya kaçmak mecburiyetinde olduğunu bildirmiştir. Hammer, *Osmanlı Tarihi*, s.490; Zinkeisen'e göre Lassi'nin emrinde Kırım'ı işgal için 35-40.000 askeri hazır ettiği geçmektedir. Zinkeisen, a.g.e., s.527; Dukakinzade'ye göre Lassi'nin emrinde 25.000 kişilik bir Rus ordusu bulunmaktadır. Dukakinzade Feridun, *1736-1739*, s.34.

⁵⁷² Subhi, Rus askerlerinin Kırım'ı üçüncü kez işgal girişimlerini şöyle izah etmektedir: "Moskov keferesi bu defa dahi sene-i mâziyye misüllü Oba geçidinden Kırım adasına duhul sevda-yı hâmindâ olduğu meşhûd u meczûm olmakdan nâşi, halen Kırım Hanı olan Mengli Giray Han hazretleri dahi asâkir-i Tatar-ı vegâ-kirdârdan gürûh-u şükûh-enbuh ile bizzat mahalli merkuma sevk-i mevkib-i şehamet itti". Buradan anlaşılacağı üzere Mareşal Lassi (Lisin) ordusu ile Oba geçidinden Kırım'a dahil olduğu sırada Mengli Giray da ordusu ile Lassi'yi karşılamaya gitmişti. Subhi, *Müzakerat-ı Sulhiyye*, vr. 95a; *Subhi Tarihi*, s.492; Ahmed Câvid, a.g.e., s.99.

ordusuyla birlikte ivedilikle Orkapı mevkiine doğru hareket etmişti⁵⁷³. Rusların Kırım üzerine yürüdüğü haberini doğrulamak için Mengli Giray, ümerâ-i şirinden gazi ve mücahid olan El-Hac Çîn Mirza bin El-Hac Murtaza Mirza'yı Süt nehri semtine göndermişti. Murtaza Mirza'nın getirdiği habere göre Lassi'nin büyük bir ordu ile Kırım üzerine yürüdüğünü ve Münih'in de Leh toprakları üzerinden Hotin'e doğru hareket ederek Osmanlı ordusu ile çarpıştığını iletmişti⁵⁷⁴. Bunun üzerine Beğdeğirmeni taraflarında olan Kefe Seraskeri Silahtar Mehmed ile Moralı Ali paşalara Rusların Kırım üzerine yürüdüğü haberi Mengli Giray tarafından gönderilmişti. Bunun üzerine Mehmed ve Ali paşalar, Kırım Hanı ile buluşup Orkapı civarında olan Haram Tuz adındaki bölgeye varmışlardı.

Muhkem Orkapı kalesi daha önce Münih'in 1736 Kırım seferinde Ruslar tarafından zapt edilmişti. Rusların Kırım'dan çıkması üzerine kale tahrip edilip terk edilmişti. Bunun üzerine Osmanlı ve Kırım Tatarları Orkapı'ya gelip kaleyi tekrar ele geçirerek bir miktar birlik bırakarak bu stratejik kaleyi muhafaza altına almaya başlamışlardı. Fakat Orkapı gibi önemli bir kale sadece 2.000 yeniçeri tarafından Ruslara karşı korunamazdı. Lassi'nin 1737 yılındaki ilk Kırım seferinde Ruslar, Orkapı bölgesi yerine Ararat bölgesinden Kırım'a girmeyi tercih ettikleri için kale 1737 yılında Ruslar tarafından işgal edilmemişti. Fakat 1738 yılına gelindiğinde Lassi bu seferde Münih'in Kırım'a girdiği güzergâhı takip etmeyi uygun görmüştü. Bundan dolayı Lassi emrindeki Kazak ve Kalmuk askerlerini Orkapı kalesine sevk etmişti. Lassi 26 Haziran'da geriye kalan merkez ordusuyla birlikte Sivaş'ı dolaşarak Kırım'a ilerlemek zorunda kalmıştı. Çünkü Haziran'ın sonlarına doğru çıkan kuvvetli rüzgâr suları Sivaş'tan Azak Denizi'ne doğru itmişti. Suların ters orantılı seyir etmesi sebebiyle Rus ordusunun o bölgeyi dolaşmasından başka çaresi kalmamıştı. Sular üzerinden tekne ile

⁵⁷³ Erbakan, a.g.e., s.50; Dukakinzade Feridun, 1736-1739, s.34; Şirokorad'a göre Mengli Giray'ın emrinde 20.000 askerin olduğu geçmektedir. Şirokorad, a.g.e., s.119.

⁵⁷⁴ *Umdetü't-Tevârih*, s.186.

karşıya geçmeye çalışan bazı ağırlıklar batmıştı. Suların ters akıntısından dolayı Rus askerinde herhangi bir zayıat meydana gelmemişti. Çünkü deniz suyu rüzgâr etkisiyle birkaç mil içeri girdikten sonra rüzgârın kesilmesiyle tekrar eski haline gelmişti. Böylelikle Rus ordusunun geçişi de kolaylaşmıştı. Mareşal Lassi ordusuyla Sivaş'ı dolaşarak geçip Orkapı'nın gerisine sarkmıştı. 26 Haziran günü Rus ordusunun Kalgay Sultan'ın ordusunu hezimete uğrattıktan sonra Orkapı yönünde ilerlemesinin önündeki tek engel ortadan kalmış oldu. 27 Haziran günü Lassi, Orkapı kalesini kuşatma altına aldı ve aynı zamanda 100 küsur asker ile muhafaza edilen küçük Osmanlı kalesi olan Sivaş Kule de Ruslar tarafından istila edilmişti. Sivaş Kulesi'nin düşmesi ve Kalgay'ın da hezimete uğraması ile Kırım'ın batı savunma cephesi çökmüş oldu. Lassi ordusunda bulunan Kazakları 7 km batıya sevk ederek savunma hattını yağmalatmıştı. Orkapı'nın güney kısımlarının yağmalanması ile Kazaklar, 16 Tatar askerini esir edip Orkapı önlerindeki Lassi'nin karargâhına götürmüşlerdi⁵⁷⁵. Böylelikle Rus ordusunun Kırım içlerine ilerlemesinde tek engel olarak Orkapı kalesi kalmıştı. 27 Haziran sabahında güneydoğu tarafından Orkapı tahkimatlarının önüne gelen Lassi, Orkapı komutanı Ebubekir Paşa'dan kalenin teslim edilmesini istedi. Osmanlı kale komutanı kaleyi teslim etmek için değil savunmak için gönderildim diyerek teslim olma teklifini reddetti. Bunun üzerine Lassi 27 Haziran günü bataryalar kurdurup kaleyi top ve havan atışlarıyla dövmeye başladı. Rus ordusundaki havan topları kuşatmada oldukça etkili olmuştu. Zaten yıkık olan kale havan topları sayesinde neredeyse yok edilmişti. 2.000 yeniçeri Orkapı kalesini doğu ve batı taraflarından kahramanca savunmaya çalışıyordu. 28 Haziran günü Rusların *puşki* diye tarif ettikleri topların ateşi sayesinde kale çok büyük zarar görmüştü⁵⁷⁶. Kalenin olağanüstü zarar görmesi hasebiyle 29 Haziran gecesi kale komutanı Ebubekir Paşa teslim olma çağrısına olumlu yanıt vermek mecburiyetine kalmıştı. Ebubekir Paşa, Mareşal

⁵⁷⁵ *Sbornik*, t. 124, s.63.

⁵⁷⁶ Aynı eser, s.63-64.

Lassi'ye bir mektup göndererek teslim olma şartlarını kabul ettiğini iletmişti. Bunun üzerine de Lassi, Ebubekir Paşa'nın teklifini kabul etti. Orkapı kalesinin vire usulüyle Ruslara teslim edilmesi üzerine kaledeki 2.000 yeniçeri komutanlarıyla birlikte üç saat içerisinde kaleyi boşaltmaya ve başka bölgeye geçmeye başladılar. Fakat Rus arşivlerinde kale komutanı ile birlikte 2.000 yeniçerinin savaş esiri olarak ve 80 parça mortar ve bronz topun da savaş ganimeti olarak Rusların eline geçtiği yazılmaktadır⁵⁷⁷. Kalenin Rusların eline geçmesi ile Lassi, askerlerine kaleyi birkaç gün için yağmalama izni vermişti. Orkapı kalesinin Ruslar tarafından alınması üzerine Lassi ordusuyla birlikte Kırım içlerine doğru yönelmeye başladı. Orkapı kalesinin güvenliği için Mareşal Lassi, Tuğgeneral Birini-ladşi'yi 2.000 piyade askeriyle kalede bıraktı. Rus ordusu, Orkapı kalesinde 100 kadar topu, bir miktar barutu ve biraz da unu ganimet olarak ele geçirmişti⁵⁷⁸. Ele geçirilen 100 kadar top Rus ordusuna Kırım içlerine ilerlerken ateş gücü desteği sağlayacaktı. Böylelikle Ruslar, Türk-Tatar askerlerini kendi silahlarıyla vuracaklardı.

Lassi'nin Orkapı'yı ele geçirmesi üzerine ordunun geriye kalanıyla Kırım içlerine ilerledi. Lassi ordusuyla Kırım içlerine ilerlerken karşısında terkedilmiş ıssız topraklar gördü. Bu bölgede ilerlerken iase sıkıntısı çekmemesi mümkün görünmüyordu. Lassi, ıssız Kırım steplerinde ilerlerken hedefinin Kefe kalesi olduğunu St. Petersburg'a iletmişti. Ayrıca Orkapı önlerinde elde ettiği başarıyı Hristiyanlık kazanılmış bir zafer olarak lanse etmekteydi⁵⁷⁹. Lassi'nin iç bölgelerde ilerlemesi üzerine Kırım Hanı II. Mengli Giray da ordusunun hazırlıklarını tamamlayarak 40.000 Tatar süvarisini Orkapı mevkiine doğru sevk etti. Bu sırada Lassi, Yalnız Ağaç adı verilen yerde ordugâh kurmuştu. Mareşal Lassi,

⁵⁷⁷ Orkapı'nın teslim şartlarında kale komutanının ve 2.000 yeniçeri askerinin Ruslara esir olması ile ilgili bilgi için Rus kaynaklarına bkz. Aynı eser, s.64.; Mannstein, a.g.e., s.276; Keralio, a.g.e., c. II, s.25-26; Solovyev, a.g.e., c. XX, s.443.

⁵⁷⁸ Şirokorad, a.g.e., s.119; Zinkeisen, a.g.e., s.527.

⁵⁷⁹ *Sbornik*, t. 124, s.62-63.

Tatarlara bir saldırı planı içerisindeyken Kerman Atamanı Topal İvan⁵⁸⁰ ise bu plana itiraz ederek istihkamların içerisinde topçu ve humbaracı ateş gücünü kullanarak savunmada kalınmasını tavsiye etmişti. Fakat Lassi bu teklifi kabul etmeyerek Tatarları meydana karşılamayı tercih etmişti. Mengli Giray Han istişare ederek Kefe seraskeri ile Tatar ordusunun Ruslara ani bir saldırı ile püskürtülebileceğine karar vermişti. Mengli Giray'ın aldığı karara göre hareket eden 40.000 kişilik bir Tatar süvari grubu Rus ordusuna ani bir taarruzda bulundu. Diğer taraftan da Kefe seraskeri, üç tuğ sahibi Ebubekir Paşa komutasında 5.000 Osmanlı askerini Mengli Giray'ın hizmetine sunarak muharebeye dahil olmuştu⁵⁸¹. Fakat Kefe seraskerinin sevk ettiği üç tuğ sahibi Ebubekir Paşa, Orkapı komutanı olan Ebubekir Paşa değildir. 9 Temmuz'da 20.000 Tatar süvarisi Rusların öncü birliklerine (Dinyeper Kazakları) ani bir saldırı düzenledi. Sağ taraftan şirinler ve Kalgay Selamet Giray Sultan'ın kol ağası Er Mirza Ağa maiyetiyle birlikte 10.000 Tatar askeri ile saldırıya geçmişlerdi. 9 Temmuz'da Ruslara saldıran ilk birlik Kalgay'ın ordusu olmuştu. Kalgay'ın ardından sol taraftan da Şahin Giray ve Numan Giray'ın maiyetlerindeki askerler Ruslara taarruzda bulunmuşlardı. Mengli Giray ise sancak yanında kalarak sekban ve kapıkullarını hücumla göndermişti. Sıcak ve güçlü esen batı rüzgarları ve Sivas Körfezi'nin kuruması ile Tatar süvarileri Rus piyadelerine nazaran daha avantajlı bir konuma sahipti⁵⁸². Rusların öncü birliklerinden olan Don Kazakları, Tatarlar tarafından dağıtıldı. Kazakların dağıldığını gören Azak dragonları da Tatar taarruzu üzerine kaçmak zorunda kaldılar. Bunun üzerine Lassi'nin ünlü komutanlarından General Şpigel, 4 dragon bölüğü ve Don Kazaklarıyla birlikte öncü kuvvetlerin yardımına yöneldi. General Şpigel kaçan askerleri mobilize ederek askeri disiplini sağladığı sırada Tatarlar tekrar saldırıya geçtiler. Bunun üzerine Mareşal Lassi de

⁵⁸⁰ Ahmed Câvid Bey'in Müntehabatı'nda Baş Hetman Topal Yuvan'ın oğlu'nun öldüğü zikredilmektedir. Ahmed Câvid, a.g.e., s.100.

⁵⁸¹ Andrian Tertecel, "Russia and the Black Sea. The Russian Military Campaign of 1738 in Crimea (A Reported by the Russian Field Marshal Lascy)", *Historical Yearbook*, c. III, Bucharest 2006, s.65.

⁵⁸² *Sbornik*, t. 124, s.63.

orduya yeni dahil olan piyade bölüklerini General Şpigel'in yardımına sevk etti. Piyade bölüklerinin gelmesi üzerine Rus ordusunda ateş üstünlüğü hasıl olmuştu. Bunun üzerine Tatar askerleri muharebeyi daha fazla sürdüremeyerek savaş alanından geri çekilmek mecburiyetinde kalmışlardı. Diğer bir görüş ise Mengli Giray'ın savaş sırasında sancak taraflarında iken savaş meydanını terk etmesi üzerine Tatar ve Osmanlı ordusu da geri çekilmek mecburiyetinde kalmıştı ve böylelikle savaşı neticelendirecek son darbe vurulamamıştı. Tatarların ani saldırıları oldukça şiddetliydi hatta Rus General Şpigel dahi kılıç darbesiyle ya da top ateşiyle yaralanmıştı. General Şpigeli'nin kolundan yaralanma meselesi Kırımı'nın eserinde şöyle geçmektedir: “*İhtiyar Moralı Ali Paşa-yı nâmdar iki büyük top ile birkaç askeri cebrce ilerü sürüb uzak ise dahî toplara ateş idüp Fatrişal koluna tevakkuf ve belki girüye rec'ata sebep olmuşdur*”⁵⁸³. Kırım Tatarlarının bu ani saldırısı üzerine Ruslar 700 civarında asker kaybederken Tatarlar ise 1.000 civarında asker kaybetmişlerdi⁵⁸⁴. Tatarlar bu savaş sırasında askerlerinin yanında Şirin mirzalarından Ebu Said Mirza, El-Hac Ali Paşazade Selamet Ağa ve Numan Giray Sultan gibi mühim komutanlarını da kaybetmişlerdi. Savaş sonucunda Ruslar ağır darbe alarak geri çekilmişlerdi fakat Osmanlı ve Tatar ordusunun da Rusları takibe alacak kudreti kalmamıştı. Savaşın neticesinde Osmanlı askerleri, ordunun dağıldığını zannederek Tatar atlarını yağmalayıp Kırım'ın iç taraflarına firar etmişlerdi. Fakat daha sonra dört ile beş gün içerisinde firar eden

⁵⁸³ *Umdetü't-Tevârih*, s.187.

⁵⁸⁴ Şirokorad, a.g.e., s.120; Solovyev'e göre 13 Ağustos günü Ruslar ile Tatarlar arasında çıkan çatışmada Rus tarafı 1.200 asker ve 2.000'den fazla sığır ve at kaybetmişlerdi. Solovyev, a.g.e., c. XX, s.145; Rus arşiv kaynağı Sbornik'e göre tahmini 2.000 Tatar askeri ve 700 Rus askeri bu çatışmada hayatını kaybetmişti. *Sbornik*, t. 80, s.336 (167. döküman); Kırımı'ya göre General Şpigel'in kolundan yaralandığını, Tatar askerleri ile Osmanlı askerlerinin muzaffer olduğunu ve birçok topu da ele geçirdiklerini görmekteyiz. Savaş sonucunda Rusların 4-5.000 kadar askerini de kaybettiğini aktarmaktadır. “Ulâda top ve tüfenk darbıyla eceli olanlar alem-i şehâdete gittiler amma şerâre-i tığ ve sinan-ı gaziyan harmanî vücüd-ı düşmana ateşler virüp Fatrişâli kolundan mâ'adasını yerinden koparub kılıç çaldılar hatta tabur çadırlarına değin kovub kırdılar. Nuser bâri teâla yarı olup dört beş bin kadar düşmen-i din derkât-ı hecime şitâben olup her ne ise küffara inhizam ümmet-i Muhammed'e iğtinâm vâki oldu. Ve birkaç toplar dahî zapt olunup asker-i Tatardan herkese gaza idüp kâfir-i din katl itmiş olmak gerekir”. *Umdetü't-Tevârih*, s.187.

askerler tekrar ordunun bulunduğu yere geri gelmişlerdi. Osmanlı ve bazı Tatar askerlerinin Kırım içlerine firarı ile Lassi, Kırım'ı işgal için müthiş bir şans elde etmişti⁵⁸⁵.

Mareşal Münih'in planına göre Mareşal Lassi daha önce olduğu gibi sadece Kırım içlerini yağlamakla yetinmeyecekti ayrıca da Osmanlı orduları tarafından Kırım Hanı'na yardım gönderdiği Kefe şehri de ele geçirilmek zorundaydı. Bu vazife oldukça zordu ve donanma desteği olmadan muhkem Kefe şehrinin alınması neredeyse imkansızdı. St. Petersburg, Kefe'nin ele geçirilmesiyle Kırım Tatarlarının imha edileceğini ve Rus ordularının bölgede kalarak Tatarların tekrar güçlenmelerine fırsat verilmeyeceğini düşünüyordu. Bu tespit oldukça doğrudu fakat zamanın şartları buna fırsat veremeyecekti. Mareşal Lassi, General Şpigel'in gayretleri sayesinde Tatarların şiddetli hücumlarını püskürtmüştü. Şimdi ise ordunun tamamıyla Kırım içlerine ilerleyerek yarımada'nın tamamını ele geçirmeyi planlıyordu. Fakat Kırım Tatarları geleneksel taktiklerini uygulayarak Kırım içlerindeki otlakları yakıp su kuyularını kapatmışlardı. Böylelikle daha önceki Rus ordularının aldığı zayıatı almalarını sağlayacaklardı. Tatarların geleneksel planları tutmuştu, Mareşal Lassi ordusuyla Kırım içlerinde ilerlerken daha önceki komutanların başına gelen işe sıkıntısı onunda başına gelmişti. İşe sıkıntısını çözmek ve Kefe'nin donanma yardımıyla alınabilmesi için Tümamiral Bredal'in komutasında ki Don filosu Azak'tan yola çıkmıştı. Bu sırada Osmanlı donanması da Karadeniz'den Azak Denizi'nin iç taraflarına doğru seyr etmekteydi⁵⁸⁶. İngiliz kökenli Amiral Bredal'in işi oldukça zordu bir taraftan Osmanlı donanması tarafından taviz edilmekte diğer taraftan da fırtına yaklaşmaktaydı. Rus donanması uğradığı şiddetli fırtınadan dolayı filonun yarısını kaybetmişti. Geriye kalan Rus donanması da kaptan-ı derya Süleyman Paşa tarafından Azak Denizi'nde batırılmıştı.

⁵⁸⁵ *Sbornik*, t. 124, s.63.

⁵⁸⁶ Mannstein, a.g.e., s.275; Keralio, a.g.e., c. II, s.24; *Ocerki istorii SSSR*, s.387; Solovyev, a.g.e., c. XX, s.442-443.

Böylelikle erzak ve iaşe yüklü Rus gemileri Mareşal Lassi'nin yardımına gelememişti. Bundan dolayı Mareşal Lassi'nin ordusunda erzak ve iaşe sıkıntısı hat safhaya gelmişti. Diğer taraftan Rus ordusu, Mengli Giray'ın Tatar süvarileri ve Kefe seraskeri Mehmed Paşa'nın kuvvetleri tarafından sıkıştırılmıştı. Sonuç olarak Mareşal Lassi ordunun Kırım steplerinde yok olmasını göze alamayarak geriye çekilmeyi uygun görmüştü. Lassi ordusuyla Kırım içlerinden Orkapı'ya doğru yöneldi. Rus ordusu Ağustos ayının sonlarına doğru Orkapı kalesinde istirahat etti. Ardından Orkapı kalesinin ve berzah istihkamlarını yıkılarak Ukrayna'ya yönelmeye başladılar. Mareşal Lassi Ekim ayı başlarında Ukrayna'ya varıp kışı burada geçirmişti⁵⁸⁷. Böylelikle Mareşal Lassi, Mareşal Münih'in uğradığı benzer akıbete maruz kalmıştı. Sonuç olarak 1738 seferleri Rus orduları açısından başarısızlıkla neticelenmişti⁵⁸⁸.

Bu arada Kalmuk Hanı ile Don Kazakları tekrar Kuban'a ilerlemişlerdi. Kalmuk Hanı Donduk Ombo kendi halkına ihanet etmeye ve Ruslara hizmet etmeye devam ediyordu. Don Kazakları Hetmanı Voskovoy Ağustos ayının 1738 yılında Kapalnik yakınlarında Don nehrini geçmeye çalışan bir Kuban Tatar birliğini büyük kayıplar verdirerek püskürtmüştü. Kuban Tatarları aldıkları bu ağır zayıat üzerine nehrin güneyine geri çekilmişlerdi.

5.5.3. II. Mengli Giray'ın Ukrayna Akınları ve Kazak Problemi 1737-1738

II. Mengli Giray'ın Ukrayna akınları iki kısımda değerlendirilmelidir. İlk seferi yeni Han olduğu sırada (1737) ve ikinci seferi ise Rusları Kırım'dan çıkardıktan sonradır (1738). Mengli Giray yeni Han olarak 1737 yılında atandıktan sonra Babadağı'na ve sonra da

⁵⁸⁷ *Sbornik*, t. 80, s.356 (178. doküman).

⁵⁸⁸ Keralio, Mareşal Lassi'nin ordusuyla Kırım Hanı Mengli Giray'ı kanlı bir çatışmada yenilgiye uğratarak Ukrayna'ya döndüğünü yazmıştır. Keralio, a.g.e., c. I, s.27.

Manastır köyüne vararak Kırım hakkında malumatlar edinmişti. Ardından Babıali tarafından kendisine Rus topraklarına akın düzenlemesi için emir gönderilmişti. Bunun üzerine Bucak, Yedisan, Kırım askerleri ve Kalgay Sultanın da desteği ile birlikte Turla nehri sahili üzerinden Yılkı Suyu adı verilen bölgeye gelinerek meşverette bulunulmuştu. Yılkı Suyu'na Selamet Giray Sultan da Kırım askerleri ile birlikte katılmışlardı. Bu sırada çıkan şiddetli borandan ötürü birçok at telef olmuş ve bazı askerlerde ölmüştü. Bundan dolayı Kırım ümerası ile yapılan meşveretin sonucunda Han, bazı askerleri Ukrayna'ya çapula gönderip geri kalan askerler ile Kırım'a avdet etmişti⁵⁸⁹. Çapula çıkan Tatarlar yavaş hareket ederek on beş gün içerisinde Bozuk nehri üzerinden Rus hududundaki Buzum kalesine varmışlardı. Bu bölgede akınlarda bulunan Tatarlar, Lassi komutasındaki Rus askerlerinin saldırısına uğramışlardı. Çıkan çatışmada Tatarların çoğu ölmüştü ve geriye kalanları da birçok esir ve at bırakarak Orkapı kalesine varabilmişti. Bu sırada Yedisan bölgesinden gelen Sultan Muhammed Mirza da 2.000 Tatar askeri ile Orkapı taşrasında konaklamaktaydı. Muhammed Mirza bu bölgede hazır bulunarak Rusların tacizlerini önlemek ve gerekli istihbaratları toplamak için bahara kadar kışlamaktaydı. Tatarların Ruslar tarafından püskürtüldüğünü öğrenen Nureddin Salih Giray da Özi bölgesinden Orkapı taraflarına avdet etmişti. Daha sonra Nureddin, Orkapı'dan hareket ederek Bahçesaray'a gelip vefat etmişti. Bunun üzerine Giray Sultan, Nureddin tayin edilip serasker olarak Bucak'a gönderilmişti. Mengli Giray, Rusların muhtemel saldırıları için tedbir amaçlı Orkapı, Çungar, Ribat ve Beğdeğirmeni (Bindeğirmen) taraflarına asker göndermişti. Böylelikle Kırım tahtına çıkar çıkmaz Rus topraklarına 1737 yılında düzenlediği akınlar dolayısı ile bazı başarılar ve ganimetler kazanılmıştı. Mengli Giray, Ruslara karşı elde ettiği başarıları Sultana bir mektup göndererek iletmişti. Mengli Giray'ın bu başarıları dolayısı ile Sultan I. Mahmud da bir name göndererek kendisini tebrik ederek duyduğu memnuniyeti dile getirmişti. Ayrıca Sultan gönderdiği

⁵⁸⁹ *Umdetü't-Tevârih*, s.184-185.

namede Kırım bölgesinin asker ve zahire ihtiyacının karşılanabilmesi için gayret sarf edildiğini ileterek Kırım'ın savunulması için Kırım Hanı'nın Kefe seraskeri, kaptan-ı derya ve diğer vezirler ile iletişime geçerek müşterek hareket etmesi hususunda emir vermişti (27 Ağustos-6 Eylül 1737)⁵⁹⁰.

1738 yılının Mayıs, Haziran ve Temmuz aylarında Rus ordusu iki kısma ayrılıp Bender ve Kırım'a sefer düzenlemişti. Mareşal Münih komutasındaki Rus ordusu Sefa Giray emrindeki Bucak Tatarlarının da yardımıyla Bender seraskeri Numan Paşa tarafından Dinyester'de yenilgiye uğratılmıştı. Don kuvvetleri komutanı Mareşal Lassi de büyük bir kuvvetle Kırım'a sefer düzenlemişti. Lassi ordusuyla Orkapı'yı iki günde ele geçirdikten sonra Kırım içlerine ilerlemişti. Karşısında II. Mengli Giray 40.000 kişilik Tatar süvarileriyle beklemekteydi. Orkapı'nın güneyinde Kırım içlerinde iki ordu karşı karşıya geldi. Mengli Giray, Tatar süvarilerinin manevra kabiliyetlerinden faydalanarak Ruslara ani saldırıda bulunmuştu. Lassi'nin ateşli silah gücü sayesinde bu ani saldırı püskürtülmüştü. Fakat Rus ordusu, Mengli Giray'ın düzenlediği bu ani saldırı ile infiale uğramış ve birçok kayıp vermişti. Kefe seraskeri Mehmed Paşa'nın da desteğe gelmesiyle Lassi iki ateş arasında kalmıştı. Sonuç olarak Tatar tacizleri eşliğinde Rus ordusu Kırım yarımadasından atılmıştı. Mengli Giray, Rusların saldırıları karşısında mukabelede bulunmak niyetindeydi. Bundan dolayı Rus ordusunun Kırım'dan çıkıp Ukrayna'ya yönelmesini fırsat bilerek Rusların ardından bölgeye akınlarda bulundu. Mengli Giray 40.000 Tatar süvarisi ile bizzat bu sefere çıkmıştı ve böylelikle Ruslardan Kırım'ın intikamını alacaktı. Tatarların akınları üzerine terhis edilmiş ve dağıtılmış Rus orduları gafil avlandılar. Ukrayna'daki Rus kuvvetleri tekrar bir araya gelip Tatarlara mukabil saldırıda bulundular fakat muvaffak olmadılar⁵⁹¹. Mengli Giray, Ukrayna akınları

⁵⁹⁰ *Kırım Hanlarına Nâme-i Hümayûn*, s.61-63.

⁵⁹¹ Şirokorad'a göre Mengli Giray'ın 1738-1739 Ukrayna seferleri başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Tatar askerleri ağır kayıplar vererek geri çekilmişlerdi. Hatta Mirgorad şehrinden gelen Albay Kapnist, Mengli Giray ile

sayesinde ganimetlerle Kırım'a intikam alarak dönmüştü. Tatar akınları sırasında Ukrayna'ya mağlup olarak dönen Mareşal Münih Kiev'e geçmişti. Mareşal Lassi de ordugâhını Poltava'da kurmuştu. Mengli Giray, Münih'in ve Lassi'nin Ukrayna'ya gelmesi üzerine birçok esir ve ganimetlerle Kırım'a doğru yola koyulmuştu.

Lassi'nin Kırım'dan çıkarıldığı dönemde Bucak seraskeri tarafından II. Mengli Giray'a bir ulak aracılığı ile Orkapı ve Kılburun kalelerinde bulunan Rus askerlerinin kaleleri yıkarak terk ettikleri haberini ulaştırmıştı. Kırım Hanı da bu haberi Kefe seraskerine ve Babıali'ye iletmişti. Ayrıca Kırım Hanı, 1738 yılının kış ayları boyunca Ukrayna, Kiev ve Kalmuk gibi önemli bölgelere akınlar düzenleyebilmek için bazı planlamalarda bulunduğunu ve önemli konuların konuşulması için Sultana mektup göndererek İstanbul'a gelmek istediğini iletmişti. Bunun üzerine Sultan, Kırım Hanını Kırım'ın ahvalini ve Ruslardan nasıl intikam alınabileceği hususunda meşveret etmek için İstanbul'a davet etmişti (Evâsıtı Ş. 1151/23 Kasım-3 Aralık 1738)⁵⁹². Ayrıca Babıali, Kırım Hanına Kalgay Sultanın Rus taraflarına çapula göndermişini de emretmişti. Bunun üzerine Kalgay Sultan 8.000 Tatar süvarisi ile Ur Boğazına giderek bölgeyi ele geçirip Ukrayna taraflarına çapula çıkmıştı. Ardından Mengli Giray da emir üzerine İstanbul'a Kırım'ın durumunu arz etmek için yola koyulmuştu⁵⁹³.

giriştiği savaşta başarılı çıkarak Tatarlara 4.000 asker ile 30 mirza kaybettirerek püskürtölmelerini sağlamıştı. Şirokorad, a.g.e., s.121.

⁵⁹² “Lede'l-vusûl; zât-ı şehâmet-simât-ı hânîlerinde merkûz olan cevher-i revîyyet ve ibrîz-i sâf-ı asâlet ü besâlet muktezâsınca müstasveb-i re'y-i rezîn-i isâbet-karînleri üzre ber-vefk-ı dil-hâh çapul husûsını tesviye vü tanzîm ve tertîb ü tetmîm zımnında tîz elden vaktiyle o havâlilere takvîyet-bahşâ-yı istikrâr olmak üzre cenâb-ı ni'me'l-me'âbları salt u sebük-bâr Der-bâr-ı şehen-şâhânemüze imâle-i yek-rân-ı azîmet eylemeleri me'mûldür.” *Kırım Hanlarına Nâme-i Hümayûn*, s.66-68.

⁵⁹³ “Bucak seraskerinden Hân-ı müşârun-ileyhe ve hân-ı müşârun-ileyhden Kefe seraskerine tatar gelüp Ur ve Kılburun Kal'alarında olan küffâr kal'anın burc bâruların bârud yemlemesiyle harâb ve çıkup diyâr-ı nühust-karârlarına firâr itdikleri haberi gelmekle, Hân ve serasker-i müşârun-ileyhimâ bu haberi Devlet-i alîyye'ye tahrîr ve: 'Küffârın bu hareketi ya za'fına veyâhud bir âhar gûne hîlesine delâlet ider.' Deyü işâret ü takrîr itmeleri ile, Hân-ı müşârun-ileyhi meşveret için Âsitâne-i Sa'âdet'e da'vet ve ba'de'l-meşveret küffârdan hem intikâm ve hem ahvâllerine vukûf-ı tâm için Kalgay Sultan bâ-hatt-ı hümayûn çapula ta'y'ın buyurılıp; ol dahi tatar ve tav'yif-i askeriyyeden yarar olanları cem' ve sekiz binden mütecâviz yarar asker-i sabâ-reftâr ile Ur Boğazı'ndan çıkup, diyâr-ı küffâra çapula gidüp, Hân-ı müşârun-ileyh dahi Âsitâne'de meks olundu.” *Tedbîrât-i Pesendide*, vr. 9a.

Kırım Hanı II. Mengli Giray'ın Ukrayna seferleri sırasında ve Münih'in 1739 seferi öncesinde Zaporog Kazakları arasında bazı sıkıntılar arz etmişti. Yassı (Yaş) şehrinde bir manastırda yaşayan Ataman (Hetman) Pylyp Stepanovych Orlyk (Orlik), Kazak halkına bir mektup göndererek Osmanlı himayesine girmeye çağırıyordu. Orlik'in Kazaklara yazdığı mektupta Osmanlıların Zaporog Kazaklarını himayesine alarak onlara istediği serbestliği sağlayacağını yazmıştı. Mareşal Münih de 1739 seferini tehlikeye atmamak için evvela iç problemleri halletme yoluna gitti. Zaporog Kazaklarına, Kalmuk ve Nogaylara izlediği stratejinin aynısını izlemişti. Kazaklardan rehineler alarak komutanlarını serbest bırakmıştı. Zaporog Meclisi'ne 6.150 Ruble gönderdi ve her Kazak'a dağıtılması için 4.000 Ruble göndermişti. Ayrıca Zaporog Atamanına ve beylerine gizlice 2.150 Ruble göndermişti⁵⁹⁴. Böylelikle altın ile Zaporog Kazaklarının gönlünü kazanma yoluna gitti. Bir zaman sonra Zaporog Kazaklarının Atamanı Tukala, Münih'e Kazakların altın ile terbiye edilemediğini bildirip gönderilen Rublelerin Kazaklar tarafından parçalandığını iletmişti. Bunun üzerine Ataman Tukala'nın vazifesini bıraktığı ve öldürüldüğü haberi gelmişti. Tukala yerine İvan Fominiç, Kazak Atamanı olarak tayin edilmişti. Biraz zaman sonra iyi niyetli yeni Ataman İvan Fominiç'in tavırları sayesinde Kazakların isyanları son bulmuş ve tekrar Rusya'ya sadık kalmışlardı.

5.5.4. Rusların Osmanlı Reayasını Tahrik Etmesi

Rus hükümetinin Osmanlı'da yaşayan gayrimüslim reayayı tahriki Çar I. Petro devrine kadar uzanmaktadır. Rusların Osmanlılar ile ilk ciddi savaşları da 1696 yılında başlayıp 1700 İstanbul Antlaşması ile bitmektedir. 1700 tarihinden 1711 Prut Antlaşması'nın yapıldığı tarihe kadar Çar Petro'nun teşvikleriyle bilhassa Romen ve Yunan reaya Osmanlı yönetimine

⁵⁹⁴ Şirokorad, a.g.e., s.121.

karşı ciddi bir şekilde tahrik edilmişti. Rus hükümetinin Osmanlı yönetimine karşı başlattığı isyan girişimleri Rum rahipleri aracılığı ile yürütülmekteydi. Hatta Rumeli ve Anadolu’da bulunan Rum Patrikhanesi’nin rahipleri “*Hâlen Moskov çarı sâhib-i hurûcdur. Ve İstanbul’a mâlik olacaktır. Tâ’ife-i Türk’ün vakti temâm olmuşdur. Cümleliz ra’iyyetten rehâ ve beri olursuz*” diyerek Rum halkını kiliselerinde Babıali’ye karşı kışkırtmaktaydı. Bunun üzerine Rum halkı bir araya gelerek Rus Çarına mektup gönderip “*Cümlemiz mâl u evlâd u ıyâl ve baş ve cânımız ile her ne zemân hurûc idüp İstanbul tarafına teveccüh ider ise, her şehirde ve her kasabada bulunan Rum tâ’ifesi kral gelmezden evvel şehir ve kasabâtı zabt u rabt ideriz*” diyerek Çarın ordularını Osmanlı üzerlerine sevk etmeye teşvik etmişlerdi. Ayrıca Rus askerlerinin Osmanlılar ile savaşması halinde Rum halkının da Rus askerleri ile birlikte hareket edebileceklerinden bahsetmişlerdi⁵⁹⁵. Ayrıca Rumların Çara gönderdiği mektuplarda Osmanlı ordusunun ve ekonomisinin ne kadar kötü bir vaziyette olduğunu bildiren istihbarat raporları da mevcuttu. Bu istihbarat ile Rumlar, Rus ordusunu Türk topraklarını işgal için teşvik etmekteydi. Çar I. Petro ise Rum halkının bu talepleri üzerine onlara mektuplar gönderip Babıali yönetimine karşı kışkırtmaktaydı. Petro’nun Rum halkına gönderdiği mektuplardan birinde şunlar yazmaktaydı: “*Sene-i merkûmede (1711) vâkı’ mâh-ı Ağustos’un on ikinci günü cümleliz hurûc idüp, tahrîriniz üzre kasabât ve kurâları zabt ü raby ve türk tâ’ifesin esîr ve kemend ü zincire bend idüp ben vardıkda hâzır bulayım*”. Ruslar bu manada mektuplarla Rum halkını Türk ve devlet düşmanlığına teşvik ederek isyan ateşini körüklemekteydi. Hatta Rus Çarı kendince İstanbul’da ayanlardan birine hizmet eden bir gayrimüslimi Diyarbakır Krallığı’na geçirmiş ve hatta taç ve elbiseler göndererek Boğdan Voyvodası olan Kantemir’in oğlunu Boğdan, Bender, Babadağı, İshakçı ve Silistre civarlarına kral tayin etmişti. Ayrıca Belgrad, Temeşvar, Bosna, Yenişehir Fenari, Selanik, Sofya ve Filipe’ye de ayrı ayrı krallar tayin etmişti. Daha da ileri giderek Ruslar güya

⁵⁹⁵ Ahmed Câvid, a.g.e., s.85

Osmanlıların eski başkenti olan Edirne'ye de Şermetoğlu'nu kral olarak atamışlardı⁵⁹⁶. Rus hükümeti Rum ahaliyi kendilerine daha fazla inandırabilmek maksadıyla Venedik ile de Osmanlı aleyhinde ittifak ettiklerini hatta Venedik donanmasının Akdeniz'den Osmanlı üzerine seyr ettiğini de Rum ahaliye iletmişti. Rusların Osmanlı'yı içerden parçalama girişimleri dönemin Osmanlı Sultanı III. Ahmed tarafından duyulması ile Padişah, Kırım Hanı Devlet Giray'ı İstanbul'a çağırmişti (Ekim 1710/Evâsıt-ı Ramazan, 1122). Huzur-u şahanede meşveret olduğu sırada Kırım Hanına Rusların ahvali sorulduğu sırada Kırım Hanı Devlet Giray da Rusların gayrimüslim reayayı kışkırttığı ve İstanbul'da bir isyan başlatmak niyetinde olduklarını iletmişti. Rusların da Osmanlı sınırlarına taarruz etmesi, Müslüman ahaliyi kılıçtan geçirmesi ve İsveç Kralı'nın yardım talebi üzerine Baltacı Mehmed Paşa uhdesinde Rus seferine çıkılmıştı. Bunun üzerine Sultan tarafından Kırım Hanına kılıç kaftan, sorguç ve azim ihsan verilip Rus seferine tayin edilmişti. Böylelikle Osmanlı tarihindeki bu ilk Rus kışkırtması I. Petro ile başlayarak Osmanlı Devleti'nin nihayetine kadar devam edecek bir problem olacaktı.

1736 seferine gelindiğinde Çariçe Anna döneminde de bu tarz kışkırtma girişimleri yaşanmaktaydı fakat Boğdan Voyvodası Gika'nın Osmanlı yönetimine olan bağlılığı dolayısıyla sonuçsuz kalmıştı. Kırım'ın güneyinde Kefe'de yaşayan bazı gayrimüslim reayanın birtakım girişimleri olmuştu fakat bu teşebbüsler de Fetih Giray ve Mengli Giray Hanların ferasetli girişimleriyle bertaraf edilmişti. Bilhassa Kefe seraskeri ve kadısının Kefe'li Hristiyanların istihbarat mektuplarını ele geçirmeleriyle bu isyan teşebbüsleri sağ duyu ile giderilmişti. 1739 yılına gelindiğinde Mareşal Münih'in Özi ve Hotin kalelerini işgallerinden sonra Boğdan ve Eflak'a yönelmesiyle yöre halkından destek görmüştü. Hotin kalesinin düşmesi ile Boğdan Voyvodası Gika memleketini terk ederek Sultandan yardım

⁵⁹⁶ Aynı eser.

talep etmişti. Fakat bu sırada Belgrad Antlaşması'nın imzalanması ile Ruslar “*Memleketeyn*” denilen Eflak ve Boğdan'dan uzaklaştırılmışlardı. Böylelikle Babıali tekrar Eflak ve Boğdan'ın yönetimini ele geçirip Rusların atadığı Voyvodayı kovarak yerine tekrar Gika'yı Boğdan'a Voyvoda olarak atamıştı. Ruslar, 1711 Prut ve ardından 1739 Belgrad Antlaşmalarına uymayarak ileriki tarihlerde tekrar Rum reayayı tahrike ve Eflak ve Boğdan bölgelerine müdahale etmeye teşebbüs edeceklerdi. Çar I. Petro'nun başlattığı bu *Panslavist* politikalar neticesinde Babıali ileri tarihlerde Rumeli bölgelerinden el çekmeye mecbur kalacaktı.

5.5.4.1. Kefeli Hristiyanların Ruslar ile İş birliği

St. Petersburg hükümeti, Tatarları sınır ihlali yaptığı gerekçesiyle cezalandırmak için 1735 yılında Kırım'a sefer düzenlemişti. 1735 seferinin başarısız olması ile Münih komutasındaki Rus ordusu ilk olarak Azak'a sonra da Orkapı'ya saldırmıştı. Azak kalesi General Lassi komutasındaki Ruslar tarafından ele geçirilmişti. Münih, Kırım'ı 1736 yılında işgal ve yağma ettikten sonra devam edegelen Rus işgallerini Mareşal Lassi devam ettirmişti. Fakat ne Münih ne de Lassi, Kefe'ye kadar ilerleyememişti. Kefe muhkem bir kaleydi ve topraklarla korunmaktaydı. Kefe'nin alınamaması ile Ruslar Kırım'da tutunamadılar. Kefeli yerli Hristiyan ahali ise Rus idaresinde yönetilmek istiyorlardı ve Kırım Hanlığı'nın yıkılarak bu bölgelerin bir Hristiyan devlet tarafından idare edilmesini tercih ediyorlardı. Kefeli Hristiyanların ekseriyeti tüccardı ve Karadeniz bölgesinde ticaret ile meşguldüler. Fakat zımmi oldukları için Babıali'ye Müslümanların ödediği vergiden daha fazla vergi vermekteydiler. Rusların Kırım'a girmesi ile Kefeli Hristiyan yerli halk da umutlanmış ve Ruslar ile iş birliğine girişmeye başlamışlardı.

Rus idaresini isteyen Kefeli Hristiyanlar aralarında müzakere ederek Kefe ve Kırım havalisinde olan bilgileri istihbarat olarak Ruslara göndermeyi uygun görmüşlerdi. Biz bu bilgiyi Numan Efendi'nin "*Tedbîrât-ı Pesendîde*" adlı eserinde görmekteyiz. Kırım Tatarları, Rus topraklarına casuslar göndererek Rusların hareketlerini ve planlarını öğrenmeyi amaçlamaktaydılar. Savaşın çıkması ile casusluk faaliyetleri ivme kazanmıştı. II. Mengli Giray döneminde Ur taşrasında bir Kefeli zımmi bir Tatar casusu tarafından yakalanıp Kefe kethüdasına gönderilmişti. Kefeli zımmi ise Ur taşrasında yakalandığı sırada bir işçi kıyafeti giyerek asıl amacını gizlemekteydi. Sorguya alınan Kefeli zımmi ilk olarak kendisinin bir işçi olduğunu Kefe'den Azak'a doğru bir iş için gittiğini iletmişti. Fakat sorgulan kişiler Kefeli casusa inanmışlardı ve neticede casus, Kefeli Hristiyan ahalinin kendisini Azak'ta bulunan Rus generaline gönderildiğini itiraf etmişti. Kefeli Hristiyanlar, Kefe'nin durumunu anlatan ve Rusları Kefe'ye davet eden bir mektup yazmışlardı. Mektubun içeriğinde Rusların Kırım topraklarını işgal edebilmek için çok çaba sarf ettiklerini ve birçok mühimmat ile asker kaybettiklerini yazmışlardı. Rusların başarılı olabilmesi için Kefe'nin ele geçirilmesi gerektiğini iletterek Kırım yarımadasının külliye işgali için şimdi tam fırsatı olduğunu iletmişlerdi. Kırım Hanı'nın İstanbul'da olduğunu, Kalgay Sultanın çapula çıktığını Sasak Denizi'nde Rusları bozguna uğratan Silahtar Mehmed Paşa'nın artık hayatta olmadığını, bazı askerlerin Yeni Kale'de (Kal'a-i Cedîd) muhafız olduğunu, Kefe'de hasta yatan serasker kaymakamı Ali Paşa'nın da öldüğünü ve Kefe'de sadece bir kadı ve birkaç ağanın kaldığını bildirmişlerdi. Böylelikle Kefe'nin savunmasız olduğunu ve bu fırsatı değerlendirerek Azak'tan Kefe'ye gelerek bu bölgeyi ele geçirmenin kolay olduğunu ilave etmişlerdi. Ayrıca Kefeli Hristiyanlar, Rusların Kefe'ye gelmesi ile silahlanarak içeriden işgali kolaylaştıracaklarını da bildirmişlerdi⁵⁹⁷.

⁵⁹⁷ Ur taşrasında ele geçirilen casusun Azak generaline götüreceği mektup tercüme edilmişti. Mektupta şunlar yazmaktadır: "Moskov Devleti Kırım Cezîresi'ni zabt etmek için niçe mâl ve mihimmât ve asker telef idüp, zaferyâb olamadılar. Şimdi Kırım Hânı Âsitânede ve Kalgay Sultan cümle amele gelür yarar asker ile çapula gidüp, kanda olduğu malûm değil iken Sasak Denizi'nden geçen taburları bozup kaçırın serasker Silâhdâr

Kefeli Hristiyanların bu tefrika ve ihanet girişimlerine binaen Kefeli devlet ricali ve Numan Efendi istişarede bulunmuşlardı. Bazı devlet adamları Kefeli Hristiyanları kaleden dışarı taşıraya çıkarma teklifinde bulunmuşlardı. Bazıları ise Kefe haricine uzak diyarlara sürgüne gönderilmelerini teklif etmişlerdi. Diğer bir grup ise Kefe’de bulunan ve savaşa kadir olanlarını ani baskınla öldürölmelerini teklif etmişlerdi. Fakat Kefe kadısı Numan Efendi ise bu fikirlere karşı olduğunu beyan ederek münasip olmadığını dile getirmişti. Numan Efendi’nin görüşüne göre Kefeli Hristiyanların taşralara sürölmesi ile Ruslar, orduları ile Kefe’ye geldiklerinde onlara dahil olarak düşman daha da güçlü bir konuma gelebilirdi. Kefeli Hristiyanların uzak diyarlara sürgüne gönderilmesi ile de başıboş kalacaklarından isyan çıkarma olasılığı üzerine bölgelere asker sevk etmek mecburiyetinde kalınırdı. İsyân edebilecek olan Kefeli Hristiyanlar İslâm topraklarında Müslümanların mallarına ve canlarına kast edebilirlerdi. Eğer ki Kefeli Hristiyanlar isyan ettikleri yerlerde başarılı olurlarsa o bölgelerde Müslüman ahali kalmazdı zira Kefeli Hristiyanların destekçileri olmasa Azak’taki Rus generaline mektup göndermeye cesaret edemezlerdi. Eğer ki Müslümanlar, Kefeli Hristiyanlara galip gelirlerse de birçok zımmi reaya katledilirdi ve bu durum Babıali’ye izah edilemezdi. Numan Efendi’ye göre daha doğru olanı ise Kefeli Hristiyanların mektubu ateşe verilmesi ve bu hususun kimseye bildirilmemesi idi. Numan Efendi, bu durum karşısında ketum olunup Allah’a tevekköl edilmesi gerektiğini iletmesi üzerine Kefeli devlet ricali de bu görüşü onaylamışlardı⁵⁹⁸.

Mehmed Paşa fevt olup, bunda bulunan kimesneler, Kal’a-i Cedide muhafızı olup, Kefe’de hasta yatan Ali Paşa’yı serasker kaymakamı idinüp, ol dahi bu günlerde fevt olup, Kefe’de bir kadı ile birkaç ağa kalup, anlar dahi şaşup kalmışlardır. Hâlâ Kırım Cezîresi hâliyetü’l-hâliyedür; biraz asker ile zabtı pek âsândur. Kağıdımız vusulünde eğlenmeyüb, başınızda olan askerini birazı ile Kefe’ye gelesüz. Bizler içerden kuşanub ve sizler taşradan yürüyüp, bunda olan askerlerini katl ü esir ve Kefe’yi ve Kırım Cezîresi’ni zabt u teshîr iderüz. Böyle bir fırsat vakti olmamışdur ve olamaz. Zinhâr ve zinhar şübhe vü tavakkuf itmeyüp gelesüz, eğer gelmezsenüz içeriye bu keyfiyeti yazaruz; ‘Böyle bir fırsatı niçün fevt itdünüz?’ Deyü size ‘itâb olur, sonra cevâbuna kadir olamazsuz’. *Tedbîrât-i Pesendide*, vr. 17a.

⁵⁹⁸ Aynı eser, vr. 17b.

5.5.4.2. Yeni Kale, Açu, Taman, Temrük ve Ribat Kaleleri'nin İstihbarat Raporları ve Yardım Talepleri

Azak ve Kılburun kalelerinin Rusların eline geçmesi ile Osmanlıların, Kırım Hanlığı ile olan kara bağlantısı sadece Kefe üzerinden gerçekleşmekteydi. Bu durum karşısında donanmanın daha etkin kullanılması gerekmekteydi. Bunun üzerine Osmanlı donanması da Kefe üzerinde Kırım Hanlığı'na askeri manada destek vermekteydi. Fakat Azak kalesinin Rusların eline geçmesi ile Kalmukların ve Don Kazakların, Kuban üzerine ve Azak'ta bulunan Rus askerlerinin de sınırda bulunan Yeni Kale, Açu, Taman, Temrük ve Ribat kaleleri üzerlerine taarruzları açık hale gelmişti. Kalmuklar ile Don Kazaklarının Kuban Tatarlarını esir etmesi ile yukarıda zikredilen kalelerin savunmaları daha da güçleşmişti.

Yeni Kale, Açu, Taman, Temrük ve Ribat Kaleleri'nin muhafızları ve komutanları Babıali'nin yanında Kefe bölgesinden de yardım talep etmekteydiler. Azak sınırında bulunan bu kale komutanlarının gönderdikleri mektuplara göre sınırda dolaştırdıkları casuslardan bazı malumalar edinmişlerdi. Casusların raporlarına göre Azak kalesindeki Rus generalin emrinde 6.000 asker ve mühimmat ile sınır kaleleri üzerine yürüdüğü bilgisi ulaştırılmıştı. Azak sınırındaki kale komutanları on günlük yetecek erzaklarının bile olmadıklarını dile getirmişlerdi. Muhafız komutanlar, Osmanlı donanması kaptanının kendilerine top, cephane ve mühimmat temin etmesi halinde Ruslar kaleleri kuşatsa dahi onlara direnebileceklerini iletmişlerdi. Eğer ki beklenen destek gelmez ise on birinci gün kaleleri boşaltarak Kefe'ye geleceklerini iletmişlerdi. Çünkü kuşatmaya dayanabilecek top, mühimmat ve zahire mevcut değildi. Kale komutanları kendi kaderlerini Özi ve Orkapı muhafızlarına benzetmekteydi. Fakat onlar, Özi ve Orkapı muhafızları gibi kaleleri vire usulüyle teslim etmeyeceklerini ve kendilerinin de Ruslara esir olmayacaklarını ilave etmişlerdi. Bunun üzerine Kefe'de bulunan

devlet ricali ve asker de meşveret ederek Azak sınırında ki kaleleri zahirelerin gönderilmesi halinde kendilerinin aç kalacaklarını bildirmişlerdi. Kefe'deki askerler kendilerine ait zahirenin ancak bir aylık olduğunu da ilave etmişlerdi. Kefe defterdarı da askerin zahiresini Azak etrafındaki kalelere verilmesi halinde asker benden zahire istediğinde onlara zahire yoktur diyemem demişti. Defterdar, etraf kalelere zahireyi ancak Kefe seraskerinin buyrulduzu ile verebilirim demişti. Bunun üzerine Numan Efendi söz alarak Azak etrafındaki kalelere zahire gönderilmezse o kalelerin Rusların eline geçeceği mukadderdir demişti. Sınır kalelerin düşmesi ile o bölgedeki muhafız askerler de Kefe'ye doğru harekete geçecektir ve bu askerler de zahire isteyecektir. O vakit o kadar askerin beslenmesi oldukça güç olacaktır demişti. Azak generalinin sınır kalelerine taarruzunun sebebi aldığı istihbarattandır. Kefeli Hristiyanların haricinde başka bölgelerden de istihbarat gitmiş olmalı idi. Çünkü Kefe ve sınır kalelerinin durumunu bilmeden Azak generali böyle bir kalkışmaya girişemezdi. Ayrıca Numan Efendi, Azak generali sınır kalelerini ele geçirdikten sonra Kefe'ye yönelecektir ve Ruslar, Kefe'ye vardıkları sırada kale içerisindeki Hristiyan ahali de destek verecektir. Böylelikle iki taraf arasında kalınacağını ve kaçacak yerin bulunamayacağını iletmisti. Numan Efendi, kaptan paşanın üç ay içerisinde gelebileceğinin kesin olmadığını ileterek gazi ya da şehit düşülebileceğini de ilave etmişti. Ruslar karşısında sınır kalelerindeki muhafızlara destek verilmesi gerektiğini söyleyerek meşveretteki devlet adamlarının çoğunu ikna etmişti fakat defterdar ise hala muhalefet etmekteydi. Bunun üzerine serasker tarafından buyruldu çıkarılarak bu sorunda çözülmüştü. Kefe seraskerinin buyrulduzu ile Kefe'de bulunan zahirenin ekseriyeti Azak sınırında bulunan kalelere gemi aracılığı ile sevk edilmişti. Kefe'den çıkan *pupa yelken*⁵⁹⁹ gemiler aracılığı ile zahire ve mühimmat evvela Yeni Kale'ye teslim edildi. Daha sonra Taman, Temrük ve Açu kalelerine mühimmat ve zahire teslim

⁵⁹⁹ “Yelkenler arkadan esen rüzgarla şişmiş olarak, tam yolla” anlamına gelmektedir. T.S, c. II, Ankara, 1988, s.1204.

olunmuştu. Bunun üzerine Azak generali sınır kalelerini muhasara altına aldığı haberi gelmişti. Fakat Ruslar muhasaralarda başarılı olamayarak geri çekilmişlerdi. Böylelikle Numan Efendi'nin gayretleriyle zahire ve mühimmat eksiklikleri olan Yeni Kale, Açu, Taman, Temrük ve Ribat Kaleleri'nin yardımına koşularak ve eksiklikleri tamamlanarak Ruslara karşı başarı sağlanabilmişti. Ayrıca Azak generalinin bu kuşatma girişimlerinde dolayı birçok askeri ölmüştü ve geri kalanları da veba hastalığına tutulmuştu. Azak generali sınır kalelerinde elde edemediği başarıyı Kefe'yi alarak elde etmek istemişti ve bu sırada Taganrog'a varmıştı. Fakat Kefe'ye gönderecek askeri vebadan zayıf düştüğü için Azak'a doğru yola koyulmuştu. Azak'a avdet eden generalin 150 askerinin kaldığı haberi Kefe'ye ulaşmıştı⁶⁰⁰.

5.5.5. Karadeniz Seferi 1738

Osmanlı donanması 1738 Karadeniz seferi için hazırlıklarını tamamlamış kaptan-ı derya Süleyman Paşa komutasında İstanbul'da ayrılmıştı. Bu sırada Mareşal Lassi'nin Orkapı üzerinden Kırım'a inmesi üzerine Amiral Bredal komutasındaki Rus donanması birçok ıaşe ve erzak ile Azak Denizi üzerinden Kırım'a doğru seyir etmişti. Fakat çıkan şiddetli fırtına ile Bredal'in donanması ağır zayıat almıştı. İaşe ve yük dolu gemilerin çoğunluğu fırtınadan etkilenerek batmıştı. Geriye kalan gemiler bölgeden çıkarak Kılburun'a demirlemişti. Rus donanması Kılburun'dan tekrar Kırım'a geçmek amacıyla yola çıkmıştı. Rus donanması Azak limanına vardıktan sonra bir müddet burada demirledi. Ardından bir Rus filosu Azak Denizi'nin Çekmece limanından ayrıldı. Seyir halindeki Rus filosu Loriyorin'in ötesindeki Salbaş'ta kaptan-ı derya Süleyman Paşa komutasındaki donanma-yı hümayun ile karşılaştı. Bu sırada Rus filosu ile Osmanlı donanması arasında deniz muharebesi cereyan etti. Osmanlı

⁶⁰⁰ Aynı eser, vr. 17b-20a.

donanması Rus filosunun tamamı yakarak imha etti⁶⁰¹. Böylelikle Rus donanması aynı Rus ordusu gibi 1738 seferinde muvaffak olamadı. Rus donanması 1738 deniz seferinde gemilerinin çoğunluğunu kaybetmiş oldu. Bu zaferle birlikte Osmanlı donanması Karadeniz’e tam hâkim olmuştu ve artık karşılarına çıkabilecek bir Rus donanması neredeyse kalmamıştı.

5.5.6. Özi ve Kılburun Kalelerinin Geri Alınması

Mareşal Münih’in 1738 Bender seferinin başarısızlıkla sonuçlanması üzerine Özi taraflarındaki Rus askerleri de geri çekilmişlerdi. Böylelikle Özi ve Kılburun kaleleri savunmasız kalmıştı. Zaten az bir birlikle savunulan Özi kalesinde bir de ortaya çıkan hastalıklar Rus muhafız kıtasının neredeyse yok olmasına vesile olmaktaydı. Ayrıca Osmanlı ordusunun Bosna ve Orsova önünde Avusturya’ya karşı kazandığı zaferler üzerine Rus askerleri Özi ve Kılburun tahkimatlarını yıkarak bölgeyi terk etmişlerdi. Rusların Özi ve Kılburun’dan ayrıldıklarını haber alan sadrazam Bender seraskeri Numan Paşa’ya bu iki kalenin geri alınmasını emretmişti. Fakat Numan Paşa, askerlerinin savaş yorgunu olduklarını ve ordunun iâşe temini hususunda yetersiz kaldığını sadrazama bildirerek seferin imkânsız olduğunu bildiriye eklemişti. Numan Paşa, sadrazama seferin imkânsız olduğunu bildirdiği bir vakitte Rusların kaleleri tahrip edip geri çekildiğini haber almıştı (Aralık 1738-Ocak 1739). Numan Paşa, sadrazama gönderdiği ilk ulağın ulaşamaması için başka ulaklarda göndermişti. Fakat ilk ulak sadrazama ulaşıp bildiriye sunmuştu. Bu haber üzerine sadrazam öfkelenerek cezalandırmayı düşünmüştü. Fakat sefer sırasında böyle bir cezanın uygun olmayacağını düşünerek tedbirli davranıp cezalandırmayı ertelemişti. Uziçe, Mehadiye ve Orsova’nın fethedilmesi başlayan 1738 seferi Rusların Özi ve Kılburun kalelerini terk

⁶⁰¹ Hammer, *Osmanlı Tarihi*, s.490.

etmeleriyle son bulmuştu. Böylelikle Özi ve Kılburun kaleleri tek kurşun atılmadan Osmanlılar tarafından tekrar ele geçirilmiş oldu.

5.5.7. Osmanlı Zaferleri Sonrası Tekrarlanan Barış Teşebbüsleri 1738

Avusturya ordusunun Kornia tepelerinde Osmanlılara karşı kazandığı zafere rağmen Banat bölgesini terk etmesiyle Osmanlılar tekrar Orsova ve Mehadiye'yi ele geçirmişti. Genç Ali Paşa'nın girişimleriyle Osmanlılar, St. Elizabet Palankası, Yeni Palanka ve Belgrad'ın kapısı mahiyetinde bulunan Semendire'yi ele geçirmişlerdi. Böylelikle Osmanlıların Belgrad'a giden yolları açılmış oldu. Sonuç olarak 1738 yılı Avusturya açısından tam bir hezimetle sonuçlanmıştı. Diğer yandan Rusların 1738 seferleri de Avusturya cephesinden daha iyi geçmemişti. Ruslar iki koldan Osmanlı topraklarına saldırmışlardı. Mareşal Münih Bender seferine, Mareşal Lassi de Kırım seferine memur edilmişti. Fakat her iki orduda Osmanlı-Tatar birlikleri tarafından püskürtülmüşlerdi. Rusların Dinyester bölgesinden çekilmesi üzerine Özi ve Kılburun kaleleri mukavemet olmaksızın Osmanlıların eline geçmişti. Ayrıca Kırım Hanı II. Mengli Giray da Ukrayna topraklarına akınlarda bulunarak Kırım'ın işgalinin intikamını almıştı.

Avusturya ve Rusya hükümetleri 1738 seferinde aldıkları mağlubiyetlerden dolayı barış diplomasi kanalıyla barış teşebbüslerinde bulunmuşlardı. Fakat Osmanlı sadrazamı Yeğen Mehmed Paşa kazanılan bu zaferler üzerine şartların tam oluşmadığı ve hedeflerine ulaşana kadar barışın tesis edilemeyeceğini düşünmekteydi. Ayrıca Avusturya ve Rusya hükümetleri aldıkları mağlubiyetlerden dolayı aralarında siyasi ve askeri manada husumetler yaşamaktaydılar. Ruslar, Münih'in Bender seferinde hedeflediği başarıya ulaşamadığı için Avusturya'ya vadettiği yardımı gönderememişti. Avusturya da Rusya'dan yardım gelemediği

için Osmanlılar ile tek başlarına mücadele etmek mecburiyetinde kalmıştı. Avusturya hükümeti, Ruslar ile yaşadığı bu husumetten dolayı Babıali yönetimiyle ayrı bir barış yapmaya yanaşmıştı. Bunun üzerine Avusturya İmparatoru, genel ordu komutanı Toskana dükü Franz Lothringen'e geniş yetkiler vererek Osmanlılar ile barış yapabilme salahiyeti vermişti. Diğer yandan da Rus Çariçesi, Mareşal Münih'e Osmanlılar ile barış yapabilme salahiyeti vermişti. Fakat Yeğen Mehmed Paşa her iki cephede kazanılan zaferler üzerine daha büyük avantajlar yakalayabileceği için barışa pek yanaşmamaktaydı. 1738 seferlerinin başlarında Marki Villeneuve'ye İstanbul ve Viyana hükümetleri tam salahiyet ve St. Petersburg hükümeti de barış arabuluculuğu için şartlı yetki vermişlerdi. 1737 yılının aksine 1738 yılında Avusturya ve Rusya hükümetlerinin barış yanlısı olmalarına rağmen bu seferde Osmanlı hükümeti barıştan yana tavır almamıştı. Bu şartlar altına zor durumda kalan hiç kuşku yok ki arabulucu Fransız elçisi Marki Villeneuve olmuştur. Ayrıca Avusturya hükümeti 1738 yılında Orsova'nın Türklerin eline geçene kadar hiçbir barış girişiminde bulunmamıştı. Fakat Orsova'nın Osmanlılar tarafından fethi ile birlikte Koenigsegg derhal sadrazam Yeğen Mehmed Paşa'ya mektup yazarak Avusturya hükümetinin Villeneuve'nin arabuluculuğu ile barış yapmaya hazır olduğunu bildirmişti. Diğer taraftan da Franz Lothringen, kâtabi aracılığı ile Niş'te bulunan sadrazama mektup göndererek üçüncü bir şahıs olmaksızın barış görüşmelerine derhal başlanabileceğini bildirmişti. Öyle görülüyor ki Orsova'nın Türkler tarafından zaptı ile durumun vahametini anlayan Avusturyalılar daha kötü koşullar yaşanmadan biran evvel barışın tesis edilmesini arzulamaktaydılar.

Yeğen Mehmed Paşa kazanılan son zaferlerden sonra barış için aşırı taleplerde bulunmuştu. Bu taleplerin Avusturya ve Rusya hükümetleri tarafından karşılanamaması üzerine her iki müttefik devletlerin kenetlenerek birlikteliklerini güçlendirmelerine vesile olmuştu. Böylelikle Rusya ve Avusturya hükümetleri aralarındaki husumetleri bırakarak

Osmanlı cephelerine yoğunlaşmaya başlamışlardı. Bundan dolayı her iki müttefik devlette Osmanlılar ile ayrı ayrı barış yapmaktan vazgeçmişlerdi. Osmanlıların politikasına göre Avusturya ile ayrı Rusya ile ayrı antlaşmalar yapmaktı. Çünkü bir masada her iki devleti karşısına almak diplomatik olarak kendisini zayıf düşürecekti. Villeneuve ne olursa olsun barışın tesisi için çaba sarf etmekteydi fakat sadrazamın aşırı taleplerinden dolayı görüşmeler tıkanmaktaydı. Sadrazam Yeğen Mehmed Paşa, Avusturya'dan Rakoçi'ye hak ettiği makamı Belgrad ve Temeşvar kaleleriyle birlikte vermelerini talep etmekteydi. Rusya hükümetinden de Kılburun ve Özi kalelerinin geri verilmesi ve Azak kalesinin yıkılmasını de yıkılmasını talep etmekteydi. Sadrazam Niş'ten ayrılıp muzafferane bir şekilde İstanbul'a vardığında Villeneuve'ün yanına müzakerelerinin hızlanması için özel temsilciler atamıştı. Fakat Babıali'nin aşırı talepleri Avusturya ve Rusya hükümetlerince kabul edilmediği için hiçbir ilerleme kaydedilemiyordu. İstanbul Dolmabahçe'de Avusturya ve Rusya hükümetleri adına Villeneuve resmi arabulucu olarak müzakerelere katılmıştı. İstanbul'da altı barış toplantısı düzenlenmiş ve netice alınamamıştı. Osmanlı hükümeti adına ordugâh müftüsü Esad Efendi, Reisülküttab Mustafa Efendi, müsteşar Ragıp Efendi ve Said Efendi katılmıştı. Barış görüşmelerinde bir de skandal yaşanmıştı. Avusturya hükümeti gönderdiği yetki vesikalarında Sultan Mahmud'un ismi yerine önceki Sultan III. Ahmed'in ismini yazdırarak işlemlerin uzamasına sebep olmuştu. Rusların Kılburun ve Özi kalelerini yıkarak görüşmelerde üstün konuma gelme isteklerine Babıali, Belgrad ve Temeşvar'ın fethi ile kaybedilen bu iki kalenin telafi edileceğini ileri sürmüştü. Ruslar ile anlaşılamayan konu Azak kalesiydi, Avusturya ile anlaşılamayan temel mesele ise Belgrad ve Temeşvar kaleleri ile Erdel meselesi idi. Neticede Babıali isteklerini müttefiklere kabul ettirememişti. Ayrıca görüşmelerde Humbaracı Ahmed Paşa, İsveç lehine yardım antlaşmasını imzalatmak istediği ve sadrazam ile çekiştiği için Kastamonu'ya sürgüne gönderilmişti. Fakat ileride sadrazamın

azl ettiği İvaz Paşa ile Humbaracı Paşa, Yeğen Mehmed Paşa'nın düşüşü ile tekrar iktidara gelecekti.

Bu sırada Avusturya hükümetinin canını sıkkan Rakoçi ölmüştü ve böylelikle Osmanlılar ile barışın önünü tıkayan bir meselede ortadan kalmış gibi görünmekteydi. Bunun üzerine Villeneuve tekrar bir girişimde bulunarak Babıali'nin Rakoçi meselesini tekrar ortaya atmayacağını umuyordu. Fakat Babıali temsilcileri diplomasi taktiklerini kullanarak Rakoçi'nin ölümünün hiçbir şeyi değiştirmediyi ileri sürerek Rakoçi ile yapılan antlaşmanın şahsıyla alakalı olmadığını Erdel halkıyla yapıldığını ilan etmişti. Erdel'in Osmanlı tabiiyetinde tekrar kurulması ve Belgrad ve Temeşvar'ın tekrar Osmanlı'ya iade edilmesi taleplerini yenilemişlerdi. Villeneuve, Avusturya hükümeti ile bir yere varamadığından Rusya hükümetine yönelmişti. Villeneuve, Ruslar'dan Kılburun ve Özi kalelerinin yıkılması ve Azak'ın Osmanlı'ya iadesini talep etmişti. Fakat Ruslar Kılburun ve Özi kalelerinin yıkılması karşılığında Orsova'nın da yıkılmasını talep etmişlerdi. Ayrıca Kont Osterman'ın sadrazama gönderdiği mektupta Azak bölgesinin uzatılması ve Kuban ile arasındaki arazinin her iki devlet arasında paylaşılması, Karadeniz'de serbest ticaret antlaşması yapılması, yapılacak antlaşmaya İran'ın da katılması ve Çariçenin tüm Rusya'nın İmparatoriçesi olarak tanınması istenmişti⁶⁰². Babıali de Rusların Özi bölgesindeki zayıflığından faydalanan bu bölgelerin artık kendi kontrollerine geçtiğini ve Azak konusunda da kalenin iadesini talep ettiklerini vurgulamışlardı. Babıali, Azak kalesinin iade edilmeme durumunda kalenin yıkılmak kaydıyla Ruslarda kalmasını uygun görmekteydi. Azak kalesi hem Osmanlılar hem de Ruslar açısından aynı öneme haizdi. Ruslar, Karadeniz'e açılmak ve Kırım Tatarlarını baskı altında tutmak için Azak kalesini ellerinde tutmak istiyorlardı. Osmanlılar ise Rusların Karadeniz'de kıyısının bulunması halinde Osmanlı

⁶⁰² Hammer, *Osmanlı Tarihi*, s.492.

limanlarının Rus tehdidinde bulunacağını ve Kırım Tatarlarını Ruslara karşı koruyamayacağını iyi biliyordu. Bu durumda Ruslar ile Osmanlıların anlaşabilmesi için Azak probleminin çözülmesi gerekmektedir. Reisülküttab Efendi'ye göre Azak probleminin çözümü ancak Rusların kendi Azak'ını ve Osmanlıların da kendi Azak'larını kurmalarıyla mümkündür⁶⁰³. Reisülküttabın bu tavsiyesi ile hareket eden Villeneuve, Osmanlıların, Azak kalesinin yıkılıp her iki devletin yakınlarında ayrı birer kale kurması teklifini Ruslara iletmişti. Fakat Ruslar bu talebi ciddiye almayarak teklifi reddettiler.

Osmanlı hükümeti, Villeneuve'ün barış girişimlerinde yeterince başarılı olamadığını görünce farklı devletlerin arabuluculuğuna sıcak baktığını açıkladı. Bunun üzerine Lehistan Kralı August, Boğdan voyvodası aracılığı ile barışın tesis edilmesinde destekçi olacağını Babıali'ye iletmişti. Fakat Babıali yönetimi Leh Kralının teklifini şüpheli bularak reddetti. Diğer taraftan da Lehistan Konfederasyonu barış için arabuluculuk teklifinde bulunmuştu. Lehistan Konfederasyonu daha önce Osmanlı hükümetine, Avusturya ve Rusya'ya karşı ittifak teklifinde bulunmuştu. Lehistan Konfederasyonu olası savaşa hazır 200.000 asker temininde bulunacaktı. Osmanlılar da bunun karşılığında 50.000 asker ve 50.000 Tatar süvarisi ile Lehlilere yardımda bulunmayı taahhüt etmişlerdi. Fakat ittifak sağlanamamıştı. Çünkü sadrazam olası ittifakın öncelikle Lehli soylular tarafından onaylanması gerektiğini ileri sürmüştü. Pek tabi Lehli soylular hem Avusturya hem de Rusya devletleriyle başa çıkamayacaklarını bildikleri için bu teklifi onaylamamışlardı. Hal böyle iken Osmanlı hükümeti Lehistan Konfederasyonu'nun desteğini kaybetmek istemiyordu. Bundan dolayı

⁶⁰³ Reisülküttab Efendi, Osmanlılar ile Ruslar arasındaki Azak problemi için şu sözleri sarf etmiştir: "Azak her iki millet arasında bir anlaşmazlık konusudur ve efendileri daima değişmiştir. Tıpkı etrafında fazla hayranı olan ve bu yüzden dürüst bir adamla evlenmeyi hak etmeyen bir kadın gibidir. Önemli olan, iki rakip arasında anlaşmaya varmaktır. En güvenilir çare, her ikisine de meşru birer eş vermek olacaktır. Ruslar kendi Azak'larına, biz de kendi Azak'ımıza sahip olacağız. Yine de bu çare, Kayzere Orsova'nın yıkılmasını talep etme hakkı vermez". Marc Antoine Laugier, *Histoire Des Négociations Pour La Paix Conclue A Belgrade, Le 18 Septembre 1739: Entre l'Empereur, L Russie & la Porte Ottomane, par la médiation, & sous la garantie de la France / I*, 2010, s.313; Zinkeisen, a.g.e., s.531.

Lehistan Konfederasyonu'nun arabuluculuğu teklifi Osmanlılara cazip görünmekteydi. Osmanlılar ayrıca Ruslardan mustarip olan İsveç ile de ittifak kurma taraftarıydı. Osmanlılar, İsveç ile Lehistan Konfederasyonu'nu Ruslara karşı kışkırtarak Rus cephesinde rahatlamayı düşünüyorlardı. Babıali yönetimi savaşın başladığı 1736 yılında İsveç hükümetiyle bir ticaret antlaşması imzalayarak yakınlaşmıştı. Ayrıca İsveç hükümeti, Osmanlılara Ruslarla yaşadıkları problemleri çözebilmek maksadıyla arabuluculuk teklifinde dahi bulunmuştu. Fakat Marki Villeneuve'ün resmi arabulucu olması hasebiyle İsveçlilerin arabuluculuk teklifleri rafa kalmış oldu. Böylelikle Fransız elçi Marki de Villeneuve'ün resmi arabulucu olarak Viyana, St. Petersburg ve Babıali hükümetleri tarafından kabul edilmesiyle birlikte İran hükümeti nezdinde Nadir Şah'ın, İngiltere, Hollanda, Lehistan ve İsveç hükümetlerinin arabuluculukları reddedilmişti.

6. 1739 YILI AVUSTURYA VE RUS CEPHELERİ

1738 yılı seferleri Avusturya ve Rusya orduları için tam bir hezimet ile sonuçlanmıştı. Nemirov Görüşmeleri sırasında Avusturya'nın savaşa dahil olmasıyla Osmanlıları cepheleri genişlemişti. Osmanlılar, Ruslara nazaran daha zayıf olan Avusturyalılara yönelmeyi tercih etmişlerdi. Çünkü Avusturya ordusu artık Savoy Prensi Eugen gibi bir mareşalden yoksundu ayrıca Avusturya İmparatorluğu içerisinde Macarlar hükümetin baskısından yorulmuş ve isyan teşebbüslerinde bulunmaktaydılar. Osmanlılar, Avusturyalıları yenilgiye uğratarak 1718 Pasarofça Antlaşması ile kaybettiği yerleri geri almayı planlamışlardı. Avusturyalıların yenilgiye uğratılmasıyla Ruslar kendiliğinde barış yapmaya yanaşacaklardı. Ayrıca Osmanlılar, Rus ordularını Kırım Hanlığı'nın süvarileri tarafından yenilgiye uğratacaklarından da emindiler. Fakat Kırım Tatarları 1736 yılındaki acizyetleri ile yarımadayı tek başlarına savunamayacaklarını göstermişlerdi. 1738 yılına gelindiğinde Avusturya ordusu, Osmanlı ordusunu Kornia bölgesinde yenilgiye uğratmasına rağmen geri çekilmeyi uygun görmüşlerdi. Bu hatalı strateji üzerine Osmanlı orduları bölgeye gelerek Mehadiye, Orsova ve Semendire'yi ele geçirerek Belgrad'ın yolunu açmış oldular. Rus orduları da Turla nehri civarında ve Kırım bölgesinde geri püskürtülerek yenilgiye uğramışlardı. Bunun üzerine daha Marki Villeneuve aracılığı ile barış teşebbüslerinde bulunuldu. Fakat Sadrazam Yeğen Mehmed Paşa'nın Osmanlı zaferleri sonrası aşırı talepleri, Avusturya ve Rusya hükümetleri tarafından uygun bulunmayarak sefere devam kararı alınmıştı.

6.1. Osmanlı Devleti'nde Yaşanan Siyasi Olaylar ve Sefer Hazırlıkları 1739

Lehistan Kralı'nın, Lehistan Konfederasyonu'nun, deniz devletlerinin, İsveç Devleti'nin ve hatta Nadir Şah'ın arabuluculuk teklifleri kabul edilemediğinden dolayı Fransız elçisi Villeneuve'ün arabuluculuğu tekrar gündeme gelmişti. Bu sırada Fransa ve Avusturya arasındaki *Lehistan veraseti* savaşları son bulmuştu. İsveç ve Hollanda hükümetleri de arabuluculuk tekliflerinde bulunmuşlardı. Fakat Fransa ile arasını düzelten Avusturya hükümeti, Fransa'nın arabuluculuk teklifine sıcak baktığından dolayı Fransız elçi Villeneuve tekrar devreye girmişti. Rakoçi'nin vefatı, Avusturya ve Rusya devletlerinin 1738 seferlerinde başarısız olmaları hasebiyle barış şartlarının uygun bir ortam yarattığını düşünen Villeneuve tekrar girişimlerde bulunmuştu. Fakat Yeğen Mehmed Paşa savaşa devam etme hususundaki kararlılığından bir türlü vazgeçmiyordu. Babıali içerisinde sadrazama muhalif ve barış taraftarı olan bir grup sadrazam aleyhinde siyasi çalışmalar yürütmektedir. Divan-ı Hümayun içerisinde barış taraftarları gittikçe güç kazanmakta olduğu için Villeneuve'ün işi de gittikçe kolaylaşmaktaydı. Barış taraftarları inatçı ve savaş yanlısı tutumu ile bilinen sadrazam aleyhinde çalışarak düşüşünü kolaylaştırmak için uygun ortam hazırlamaktaydılar. Sultan I. Mahmud nezdinde kızlarağasının yeri çok mühimdi. Kızlarağasının haricinde Humbaracı Ahmed Paşa da sadrazama muhalif tutum sergilemekteydi. Muhalifler, sadrazamı Tuna boylarında Avusturya'ya karşı kazanılan zaferler sonrasında Niş'ten İstanbul'a avdet ederek Belgrad ile Temeşvar'ın ele geçirilme fırsatını kaçırdığı hususunda padişaha şikayetlerde bulunuyorlardı. Muhaliflerin padişahın aklını çelmelerine fırsat vermemek için sadrazam paşa girişimlerde bulunarak bazı muhalifleri boğdurtup cesetlerini Boğaz'ın derin sularına attırmıştı. Böylelikle sadrazam barış yanlıların muhalif tutumlarını sindirmiş ve padişahın tekrar güvenini kazanmış görünüyordu. Fakat Kırım Hanı Mengli Giray'ın da barış taraftarı olması ile sadrazam büyük bir nüfuz kaybetmişti.

Mengli Giray 4 Şubat 1739 (24 Şevval 1151) tarihinde İstanbul'a gelerek 1738 yılındaki Rus seferinde elde ettiği başarıları padişaha arz etmişti. Ayrıca Kırım Hanı gerekirse Azak kalesinden bile vazgeçilmesi gerektiğini divan-ı hümayuna arz etmişti. Hatta Kırım Hanı, Reisülküttab Mustafa ve Ragıp Efendi ile de görüşerek biran evvel savaşın sona erdirilerek barışın tesis edilmesini sebeplerini sıralayarak tavsiye etmişti. Rusların ateşli silahlarla donatıldığını ve Kırım Tatar süvarilerin bu büyük güce karşı koymada tam muvaffakiyet gösteremediğini de ilave etmişti. Mengli Giray bilhassa Rusların Kuban bölgesinde daha fazla yayılmasına fırsat verilmeden barışın biran evvel gerçekleşmesini tavsiye etmişti⁶⁰⁴.

Mengli Giray'ın da barıştan yana olmasıyla devlet ricali içerisinde yalnız kalan sadrazam daha fazla tutunamayarak padişah tarafından azledilmişti. 22 Mart 1739 tarihinde sadaret mührü savaş yanlısı Yeğen Mehmed Paşa'dan alınarak barış yanlısı eski Vidin seraskeri Hacı İvaz Paşa'ya tevdi edilmişti. Ayrıca Yeğen Mehmed Paşa'nın sadrazamlığı sırasında görevinden azledilen ve Sakız adasına sürgün edilmiş olan Kefe valisi Numan Paşa'nın vezirlik payesi Mengli Giray'ın talebi üzerine geri verilmişti. Yine Yeğen Mehmed Paşa döneminde Bender'in yardımına ivedilikle gitmediği için Kavala'ya sürgün edilen eski Özi valisi Osman Paşa damadı Vezir Mehmed Paşa da rütbeleri geri verilerek Kırım Hanlığı'nda bulunan Yeni Kale'ye kumandan olarak tayin edilmişti. Vezir Mehmed Paşa, Özi kuşatması başlamadan önce gerekli tedbirleri almadığı gerekçesiyle vazifeden alınmıştı fakat 1739 yılında Rusların tekrar Kırım bölgesine taarruz etme olasılığı üzerine Yeni Kale (Kal'a-i Cedid) muhafazasına Kefe valisi Numan Paşa'nın maiyetinde ve emirinde bulunmak üzere gönderilmişti⁶⁰⁵.

⁶⁰⁴ Laugier, a.g.e., s.326.

⁶⁰⁵ Mehmed Paşa'nın Yeni Kale'ye tayini için bkz. *Subhi Tarihi*, s.528.

İvaz Paşa sadaret mührünü eline aldığı sırada Osmanlı Devleti çok müşkül bir durumdaydı. 1738 seferinde alınan galibiyetlere rağmen imparatorluğun her yanında Yeğen Mehmed Paşa döneminden kalma sıkıntılar tevarüs etmekteydi. Devletin her yanında iâşe sıkıntılarıyla maddi problemler meydana gelmekteydi. İstanbul başta olmak üzere uzun süren savaşlardan dolayı veba salgınları ve gıda teminindeki zorluklar devam etmekteydi. Kırım'ın üç kez istilaya uğraması ve Avusturya ile olan savaşlardan dolayı da Balkanlar'dan ve Kırım havalisinden İstanbul'a erzak ve gıda temini güçleşmişti. Anadolu ve Mısır taraflarından da yeterli gıda sevkiyatı yapılamıyordu. Bundan dolayı imparatorluğun muhtelif bölgelerinde vebanın haricinde açlık da büyük bir problem olmuştu. Uzun süren savaşların getirdiği huzursuzluk bilhassa Anadolu eyaletlerinde görünmekteydi. Bu sırada Sarıbeyoğlu adındaki isyancı 20.000 eşkıya ile İzmir'den Suriye civarlarına kadar Anadolu'yu talan etmekteydi⁶⁰⁶. Bundan dolayı 1739 seferi için hazırlatılan ordunun bir kısmı isyanı bastırmak maksadıyla Anadolu'ya sevk edilmişti. Aynı zamanda Sarıbeyoğlu isyanı genişleterek Osmanlı'ya başkaldıran Bağdat beylerbeyi ile birlikte hareket etmeye başlamıştı. Sarıbeyoğlu üzerine gönderilen Osmanlı birliklerini yenilgiye uğratmaktaydı. Fakat nihayetinde Suriye'den Ürdün'e geçen Sarıbeyoğlu, Amman civarlarında Rakka valisi Ahmed Paşa tarafından yenilgiye uğratılarak kesilmiş başı payitahta gönderilmişti. Böylelikle Anadolu'da huzuru sağlayan İvaz Paşa yönünü Avusturya'ya çevirmişti. İvaz Paşa olası barışın Osmanlı'nın şanına yakışır olmasını kendi istikbali içinde istemekteydi. Paşa ne olursa olsun barış tesis edilsin mantığında hareket etmeyecek kadar tecrübeli bir devlet adamıydı. Bundan dolayı Yeğen Mehmed Paşa'nın 1739 yılı seferi için Davutpaşa'da hazırlattığı ordunun başına geçerek Belgrad ve Temeşvar'ı almak niyetindeydi. Belgrad ve Temeşvar'ın düşmesiyle Osmanlıların elini barış masasında güçlü olacaktı. Bundan dolayı barış yanlısı tutumunu bırakarak savaşa devam edilmesi yönünde karar almıştı. Yeğen Mehmed Paşa sadaret

⁶⁰⁶ Zinkeisen, a.g.e., s.535.

mühürünü teslim etmeden önce Davutpaşa sahrasında 200.000'e baliğ olan bir orduyu sefer planlarıyla birlikte hazırlatmıştı⁶⁰⁷. Bunun üzerine Hacı İvaz Paşa da sabık sadrazamın yarım bıraktığı işi tamam etmek üzere orduyu üçe bölüp Avusturya ve Rusya üzerine gitmeyi planlamıştı. Fakat İvaz Paşa savaşın nihayetini tesis edecek faaliyetin Avusturya cephesinde yaşanacağını iyi bilmekteydi. Bundan dolayı ordunun büyük bir kısmını Belgrad ve Temeşvar yönüne yöneltmek istiyordu.

100.000 kişilik ordu-yu hümayun sadrazam Hacı İvaz Paşa komutasında Davutpaşa sahrasından 20 Şubat günü Avusturya seferi için yola çıkmıştı. İvaz Mehmed Paşa ordusuyla Edirne'ye 29 Şubat günü varmıştı. Kaymakam Paşa da sancak-ı şerif ile birlikte orduya Edirne'ye kadar eşlik etmişti. Sadrazam paşa Edirne'den hareket ederek Nisan ayının sonlarına doğru Sofya'ya varmıştı. Osmanlı merkez ordusu bir müddet Sofya'da bekledikten sonra harekete geçerek Haziran ayında Niş'e varmıştı. İvaz Paşa'nın sadrazam olmasıyla sürgün yılı sona erdirilen Humbaracı Ahmed Paşa da orduya ilhak olmuştu. İvaz Paşa ile Humbaracı Paşa savaşın başından beri aynı görüşleri paylaşmış iki değerli devlet adamıydı. Onları bir araya getiren görüş ise Osmanlı Devleti'nin siyasi ve askeri olarak daha iyi bir vaziyette olma isteğiydi. İvaz Paşa sadece Avusturya seferiyle meşgul değildi ayrıca da Rus cephesinde önemli tedbirler almaktaydı.

İvaz Paşa, Niş karargâhından Bender seraskeri Numan Paşa'ya Bucak Hanı Sefa Giray ile birlikte hareket etmelerini emretmişti. Ayrıca da Numan Paşa, Kırım Hanı Mengli Giray'ın emrine verilerek Kırım Hanlığı'nın müdafaasına da memur edilmişti. 25 Safer 1152/3 Haziran 1739 tarihinde sadrazamın emri üzerine Sadaret Kaymakamı Ahmed Paşa da 3.000

⁶⁰⁷ Aynı eser.

bostancı birliğini Bahçe Kapusu'ndan gemiler aracılığı ile Bender'e sevk etmişti⁶⁰⁸. Katırcızâde'nin gayretleriyle ferman olunan levendâtın akçeleri nakit olarak Hazine-i Hümayûn'dan temin edildi. Ardından 500 askerden mürekkep olan mîrî levendât ile Katırcızâde Mustafa Ağa, Bender muhafazasına tayin edilip sevk edildi⁶⁰⁹. Kefe kalesinin ve Kırım Hanlığı'nın olası Rus taarruzuna karşı muhafazası için Erzurum, Kars, Trabzon, Kafkasya ve Doğu Karahisar'dan 4.500 serdengeçti gönderilmesine karar verilmişti⁶¹⁰. 4.500 serdengeçtiyle birlikte Trabzon ve Erzurum havalilerinden tımar ve zeamet erbabı da Kefe'ye gönderilmişti. Kefe'ye ayrıca 1.000 er kalyoncu da sevk edilerek muhafazası kuvvetlendirilmeye çalışılmıştı. Bunlarında haricinde Kefe'ye Anadolu'nun sol kolundan on bayrak yeniçeri eski Kul Kethüdası İbrahim Ağa'nın gayretleriyle sevk edilmişti. Ayrıca Akkırman ve Bender kaleleri, Anadolu'nun sol kolunda bulunan serdar bayrakları ve Osmancık'tan Üsküdar'a kadar olan yerlerdeki atik serdengeçti ağaları ve alemdarları tarafından takviye edilmişti⁶¹¹. Sadrazam, Numan Paşa'ya Kırım'ın ve Bender'in savunulması için takviye kuvvetler göndererek bu bölgelerin Rusların eline geçmesine mâni olmak istiyordu. Çünkü sadrazam büyük bir kuvvetle Belgrad'a yürümekteydi bundan dolayı Avusturya cephesiyle meşgul iken aklının Rus cephesinde kalmasını istemiyordu. Numan Paşa, Sefa Giray ve Mengli Giray, 1738 Bender seferinde olduğu gibi Rus ordusunun Turla nehrinden geçmelerine mâni olacaklardı. Yeni sadrazamın emirleri doğrultusunda Numan Paşa da Bender'den Hotin'e kadar olan bölgede siperler kazdırmakta savunmayı güçlendirmekteydi. Rusların ordularını üç kısım haline getirerek Boğdan ve Surika (Soraka) taraflarına sevk ettiği hususunda haberin gelmesi ile Babıali, mîr-i mîrân, ümerâ ve binbaşılarını İbrail ve Bender taraflarına sevk ederek muhafazayı kuvvetlendirmeye

⁶⁰⁸ *Subhi Tarihi*, s.523.

⁶⁰⁹ Aynı eser, s.530.

⁶¹⁰ Erbakan, a.g.e., s.51; "Turnacıbaşı Mehmed Ağa ma'rifetiyle Erzurum ve Kars ve Trabzon eyâletlerinden ve Erzincan ve Karahisâr-ı şarki ve Bahr-ı Siyah sevâhilinden beher bayrakda yüz yirmişer nefer olmak üzere oyuz beş bayrak yeniçeri serdengeçtisi..." *Subhi Tarihi*, s.524.

⁶¹¹ *Subhi Tarihi*, s.524.

çalışmaktaydı. Ayrıca tekrar ele geçirilen Özi ve Kılburun kalelerinin tahkimatları kuvvetlendirilmeye çalışılmaktaydı. İvaz Paşa'nın emri ile Özi kalesine 10.000 muhafız birlik ve Kılburun kalesine de 9.000 kişilik muhafız birlik sevk edilmişti⁶¹². Sadrazamın Vidin, Bender ve Kefe kalelerine ihtimam göstermesi Belgrad seferinin başarılı olabilmesi içindi. Yukarıda zikredilen takviyelerin haricinde Bender seraskerinin maiyetine Kethüda Mehmed Ağa, Vidin seraskerinin maiyetine Kapucular Kethüdası Seyyid Mehmed Ağa ve Kefe seraskerinin maiyetine de Mirahur-ı sani Silahşor Yusuf Bey tayin edilmişti. Bu sırada Kefe seraskeri Mehmed Paşa'nın ölümü üzerine Mengli Giray'ın ricasıyla Adana seraskeri Numan Paşa Kefe'ye serasker tayin edilmişti. Trabzon Beylerbeyi ve Kırım'daki Yeni Kale muhafızı olan İbrahim Paşa da Numan Paşa'nın maiyetine tayin edildi. Yeni Kale'nin muhafazası şartıyla Kefe eyaletinin mir-i miranlığı Ahmed Kethüda'ya tevdi edildi.

Yeni sadrazam Hacı İvaz Mehmed Paşa, Kırım ve Dinyester bölgelerinde Ruslara karşı tedbirleri aldıktan sonra Niş'te ordugâhını kurup Temmuz 1739'da harp meclisinin toplanmasını emretmişti. Bu sırada Anadolu kuvvetleriyle Belgrad önlerine gelen Muhsin Paşa, Rumeli kuvvetlerini de bir araya getirerek Belgrad ile Niş arasındaki Morava köprüsü yakınlarında karargâhını kurmuştu. Muhsin Paşa'nın casusları Avusturyalıların Belgrad önlerinde tahkimatlar kurup siperler kazdıklarını sadrazama haber vermişlerdi. Ayrıca alınan haberlere göre Avusturyalıların Tuna nehri üzerinde iki köprü inşa ettikleri ve 5 ile 10 arasında kalyon ve ince donanma oluşturdıklarını iletmışlerdi. Bu haberler üzerine harp meclisinde görüş birliği ile Tuna'da ince donanma ile birlikte Osmanlı merkez ordusunun müşterek hareket ederek Belgrad kalesine doğru ilerlemesi hususunda karar alındı. Osmanlı merkez ordusu Belgrad'a ilerlemeden evvel sadrazam paşa, Rumeli valisi Genç Ali Paşa'yı Çarhacıbaşı olarak tayin edip emrine 4-5.000 asker verip ordunun 7-8 fersah ilerisinde keşif

⁶¹² *Mercure Historique*, a.g.e., c. VI, s.537 ve 652; Zinkeisen, a.g.e., s.536.

için yola çıkmasını emretmişti. Böylelikle sadrazam İvaz Paşa işini riske atmayarak bu büyük ordunun ani bir saldırı veya da olası bir tuzak karşısında bozguna uğrama ihtimaline engel olacaktı. Osmanlı merkez ordusu Genç Ali Paşa'nın gerisinden hareket ederek Niş'ten yola çıkıp Ağustos ayında Morava köprüsünde geçerek Semendire önüne varmıştı.

Bu sırada Prusya kralı I. Frederic, Kırım Hanı II. Mengli Giray'a Teğmen Sattler aracılığı ile bir mektup göndermişti. Teğmen Sattler Leh topraklarından geçerek Osmanlı toprağı olan Eflak üzerinden Hotin'e varmıştı. Hotin Valisi Koçak İlyas Paşa'nın yanına uğrayan Prusyalı teğmen, Bender seraskerinin yanına gönderildi. Sadrazam teğmenin işini kolaylaştırması için Bucak Seraskeri İslam Giray Sultan'a emir vermişti. Bunun üzerine Bender'de bulunan Sattler'in mektubu Kırım Hanı'na Bucak Hanı İslam Giray aracılığı ile gönderildi. Prusya kralı I. Frederic mektubunda Kırım Hanlığı'nın atlarının meşhur olduğunu ve Prusya'daki muhafız birlikleri için at satın almak istediğini bildirmişti. Buna ilave olarak da Prusya devletinin savaş sırasında Avusturya'ya destek vermediğini de ileterek işinin kolaylaşacağını sanmıştı. Fakat Kırım Hanlığı'nın, Rusya ile savaşta bulunduğu ve Tatar askerleri için atın en önemli silah konumunda olduğundan dolayı Prusya devletine destek veremeyeceğini iletmişti. Böylelikle Prusyalı Teğmen Sattler Bender'den Berlin'e eli boş dönmüştü⁶¹³.

6.2. Avusturya Cepheleeri 1739

6.2.1. Avusturya Ordusunun Sefer Hazırlıkları ve İleri Harekâtı

1738 yılındaki barış teşebbüsleri olumlu sonuçlanmayınca Avusturya ordusu da gelecek sene için seferber olmaya başlamıştı. Kış ayında ordu ihtiyaçları giderilip seferberlik tamamlandıktan sonra Avusturya ordusu kış karargâhlarından Tuna nehrine doğru yola

⁶¹³ Teğmen Sattler'in Kırım Hanlığı'ndan at temin etme serüveni için bkz. *Subhi Tarihi*, s.533-534.

çıkmişti. Avusturya ordusu başkomutanlığına 1738 seferlerinde başarısız görülen Toskana büyük dükü Franz Lothringen yerine Mareşal Kont Wallis getirilmişti. Avusturya hükümeti, Tuna bölgesine gönderilen merkez ordunun 25-30.000'i Alman olmak üzere toplamda 100.000'i bulacağını umuyordu. 1739 yılı kayıt defterlerindeki Avusturya ordusu, Osmanlı cephelerine gönderilen kuvvetler ve Macaristan'daki muhafız kıtalarda dahil olmak üzere 89.300 piyade ve 36.000 süvari toplamda 125.300 kişilik bir kuvvetten oluşmaktaydı⁶¹⁴. Avusturyalılar ile Osmanlılar arasındaki muharebeyi neticelendirecek muhkem Belgrad kalesinde ise General Succow komutasındaki 15.400 asker muhafız kuvvet olarak bulunmaktaydı. Fakat 125.300 kişilik Avusturya kuvvetinin tamamı Osmanlılar ile muharebe edememişti. Avusturya ordusu bu kuvvetin 50.000 kadarını savaşlarda aktif olarak kullanabilmişti. Diğer yandan Avusturya başkomutanlığına getirilen Mareşal Wallis'in emrindeki 30.000 kişilik ordu Petervaradin'de mevzilenmiş ve 26.000 kişilik diğer bir ordu ise Kont Neipperg komutasında Temeşvar'da savunma düzenini almıştı. Erdel mıntikasının muhafazası Prens Lobkovitz emrindeki Saksonya yardımcı kuvvetleriyle birlikte toplamda 30.000 kişilik bir ordu tarafından sağlanmaktaydı⁶¹⁵. Bosna'nın kuzey bölgelerinin muhafazası da Hırvat Banı Kont Esterhazy tarafından sağlanmaktaydı.

Osmanlı Devleti kış aylarını da değerlendirerek 1738 yılında ele geçirdikleri Mehadiye ve Orsova üzerinden Banat ve Erdel mıntikalarına kış ayları boyunca akınlarda bulunmuştu. Böylelikle Osmanlılar, Avusturya ordusunun dikkatini Erdel bölgesine çekerek Belgrad'a düzenleyeceği sefer için uygun ortam yaratmak istiyordu. Osmanlıların bu şaşırtmaca taktiğini iyi anlayan Avusturya hükümeti asıl savaşın Osmanlıların çok arzuladığı Orta Avrupa'nın kilidi konumundaki Belgrad kalesi önünde olacağını biliyordu. Bundan dolayı

⁶¹⁴ *Mercure Historique*, a.g.e., c. VI, s.651; Zinkeisen, a.g.e., s.536.

⁶¹⁵ *Mercure Historique*, a.g.e., c. VI, s.537 ve 652; Zinkeisen, a.g.e., s.536.

Erdel bölgesinde yaklaşık 30.000 asker bırakarak bölgenin kış ayları boyunca Türkler tarafından rahatsız edilmesine fırsat vermiyorlardı. Avusturya ordusu Banat ve Temeşvar bölgelerinde sadece Türk akınlarıyla uğraşmıyordu ayrıca da seferberlik gereği orduya dahil edilen eşkıya grupları da Erdel bölgesinde yağmacılık faaliyetlerinde bulunuyorlardı. Bu durum Avusturya ordusunu Erdel bölgesinde müşkül bir durumda bırakıyordu. Kış aylarını ordu seferberliği ve Belgrad ve Temeşvar kalelerinin tahkimatlarını kuvvetlendirmekle geçiren Avusturya hükümeti asıl muharebenin Haziran ayında olacağını iyi bilmekteydi. Bundan dolayı Viyana kabinesi kışın aylarının bitmesi üzerine ilkbahar aylarında orduyu Osmanlı sınırlarına sevk etmişti.

Avusturya orduları başkomutanı Kont Wallis, sadrazamın büyük bir ordu ile Sofya'ya geldiğini haber alınca kadar Petervaradin'de beklemişti. Osmanlı ordusunun Ravna üzerinden Morava köprüsünü geçerek ilerlediği haberini alan Avusturyalılar hazırlıklara geçtiler. Osmanlıların Belgrad'a doğru ilerlediğini anlayan Mareşal Wallis orduyu Haziran ayında Zemlin'de toplandı. Daha sonra Kont Wallis durumun ciddiyetini anlayarak Arad'da bulunan Kont Neipperg'e Maroş nehirini geçerek Beckerk üzerine yürümesini emretmişti. Wallis'in emrindeki Avusturya merkez ordusu da Haziran ayının sonlarına doğru Sava nehrini geçerek Tuna nehrinin sağ kıyısından Morava ve Wişnitza üzerinden Belgrad'ın doğusundaki Brijevo bölgesine varmıştı. Brijevo'dan hareket eden Wallis 22 Temmuz günü Osmanlı öncü birliklerinin görülmeye başlandığı Hisarcık istikametine doğru ilerlemişti. Ordu komutanı Wallis'ten aldığı emir üzerine Kont Neipperg de Temmuz ayında yürüyüşe geçerek Temmuzun ortalarında Şorvok'a ancak varabilmişti. Avusturya ordusu, Osmanlıların Banat'a mı yoksa Belgrad'a mı yürüyeceğini bilmediğinden yavaş hareket etmekteydi. Fakat Osmanlı ordusu harekât planını hazırlamış ve disiplinli bir şekilde Belgrad üzerine yürümekteydi. Kont Wallis, Osmanlıların Semendire üzerine yürüyüşe geçtiğini

haber alması üzerine Kont Neipperg'e Morava üzerine yürümesini emretmişti. Fakat Osmanlı ordusu, Avusturya ordusunda daha hızlı hareket ederek Semendire'ye varmıştı. Kont Wallis, Semendire yakınlarına varmıştı fakat Neipperg'in yavaş tutumundan dolayı Avusturya ordusu beklemede kalmıştı. Neipperg'in kuvvetleri Tuna nehrini ancak 21 Temmuz günü geçerek merkez orduya vasıl olmuştu. Avusturya keşif ordusu komutanı Tuğgenerel Pallaviçi, Osmanlıların Hicarcık'ta (Groka) toplandığı bilgisini Wallis'e bildirmişti. Bunun üzerine Wallis, Neipperg'in kuvvetlerini beklemeksizin Groka'ya doğru harekete geçti. Wallis'in emrindeki ordunun öncü grubunu 14 alay süvariler oluştururken geri kuvvetlerini de 24 bataryadan oluşan topçu kuvvetlere desteklenen ikiye ayrılmış piyade alayları oluşturmaktaydı⁶¹⁶.

Mareşal Wallis ordunun öncü kuvveti olan süvari alayları ile hareket etmekteydi. Mareşal Wallis zamanı iyi değerlendirip Osmanlı ordusunun Groka'da hazırlıklarını tamamlamadan gafil avlanmalarını istemekteydi. Bundan dolayı süvari alaylarına daha hızlı hareket etmelerini emretmişti fakat bu seferde geride yavaş hareket eden piyade alayları ile topçu bataryalarının arasını bir hayli açmış oldu. Hatta öncü birliklerinin içinde olan granadiye bölükleri dahi süvarilerin gerisinde kalmışlardı. 21 Temmuz sabahı Avusturya öncü süvari alayları Osmanlıların öncü birlikleriyle karşılaştılar. Bu arada Tuna nehri üzerindeki Avusturya'nın ince donanması da Tuna nehrinin sağ kıyısına yanaşmıştı. Tuna nehrindeki ince donanmanın amacı Avusturya ordusunun sol cenahını korumaktı. Bu sırada Groka'da bulunan sadrazam Hacı İvaz Paşa, Avusturya ordusunun Groka'ya hareket ettiğini haber almıştı. Bunun üzerine Çarhacıbaşı Genç Ali Paşa ile Muhsin Paşa'yı Rumeli kuvvetleriyle birlikte Groka boğazındaki bataklığa sevk etmişti. İvaz Paşa ivedilikle öncü birlikleri Groka boğazına sevk ederken merkez ordusunu da Grako istikametine doğru göndermişti. 21

⁶¹⁶ Erbakan, a.g.e., s.52; Wallis'in emrinde 30.000 asker bulunduğu bilinmektedir. Zinkeisen, a.g.e., s.536.

Temmuz günü Çarhacıbaşı Ali Paşa Groka'ya varıp bataklığın içindeki geçide tahkimatlar yaptırmıştı. Çarhacıbaşı Genç Ali Paşa'ya destek olarak da Vidinli Ali Ağa ve Sasuncubaşı da askerleriyle birlikte Groka bataklığındaki geçide vararak tahkimatlar kurmaya başlamışlardı. Böylelikle Avusturya ordusunun Groka'ya varabilmesi için bataklıktaki geçitten geçmesi gerekiyordu. Fakat burası Osmanlının öncü kuvvetleri tarafından savunulmaktaydı.

6.2.2. Groka (Hisarcık) Muharebesi

Osmanlıların Groka'ya yürüdüğünü haber alan Avusturya orduları başkomutanı Wallis, destek kuvvetlerinin gelmelerini beklemeden Osmanlı ordusunu gafil avlayabilmek için ivedilikle Groka'ya doğru yola çıkmıştı. Mareşal Wallis, Avusturya İmparatorundan aldığı emre göre düşmanın görüldüğü yerde imha edilmesiydi. Barış görüşmelerinin 1738 yılında neticesiz kalınmasına sinirlenen İmparator VI. Şarl, Wallis'e saldırı emri vererek her fırsatta savaşın devam ettirilerek Türklere zarar verilmesini arzulamaktaydı. Wallis'in emrindeki Avusturya ordusunda piyade, topçu ve ağır zırhlı süvari birlikleri olarak 50.000 kişi bulunmaktaydı ve bunlara ek olarak da Rascienler orduya hizmet etmekteydi. Sadrazam komutasındaki Osmanlı ordusunun mevcudu ise 100.000'den fazlaydı⁶¹⁷. Bu sefer de Avusturya ordusunun yola çıktığını haber alan sadrazam İvaz Paşa da öncü birlikleri Genç Ali Paşa komutasında Groka bataklığına savunma düzeni almasını için sevk etmişti. 22 Temmuz sabahı Avusturya ordusunun öncü birlikleri olan süvari alayları piyade ve topçu birlikleri geride bırakarak Groka bataklığına ulaşmıştı. Avusturya öncü süvarileri karşılarında tahkimat yapıp savunma düzeni alan Türkler ile karşılaşmışlardı. Wallis'in İmparator'dan düşmana rastlandığında saldırı emri aldığı için muharebe kaçınılmazdı. Bunun üzerine

⁶¹⁷ Hammer, *Osmanlı Tarihi*, s.502.

Avusturya süvarileri vakit kaybetmeden hücum düzenine geçerek 23 Temmuz sabahı 3 koldan ani taarruzda bulundular. Avusturya süvarilerinin ilk hücumları oldukça başarılı geçmişti fakat Wallis'in arazinin yapısını bilmediği ve iki tarafında silahlı güçlerinin eşitsizliği yüzünden mağlup olacağı kesin gibi görünüyordu. Bu taarruz karşısında Osmanlı öncü birlikleri geri çekilmişlerdi fakat geride bekleyen topçu ve tüfekçi birlikler Avusturya süvarilerini şiddetli ateş gücüyle birlikte püskürtmeyi başarmışlardı. Genç Ali Paşa, Groka bataklığının geçidini tuttuğu için Avusturya süvarileri dar alanda manevra kabiliyetlerini kullanamıyorlardı. Ateşli silah gücüne sahip Osmanlı birlikleri de süvari hücumlarına karşı etkili oluyordu. Çarhacılardan Vidinli Ali Ağa da birlikleriyle Genç Ali Paşa'nın yardımına yetişerek savaşın seyrini değiştirmeyi başarmıştı. Avusturya süvarilerinin dikkatsizce dar geçitten düzenlediği bu süvari hücumu başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Nihayetinde Wallis'in süvari alayları ağır zayıyata uğrayarak geri çekilmek mecburiyetinde kalmıştı. Hatta Avusturya süvari alaylarından en cesuru olan Kont Palfy'nin ağır zırhlı alayı Osmanlılar karşısında imha olmuştu. Kont Palfy'nin alayı haricinde Wallis'in en iyi generallerinden Karaffa, Wittoff, Lerschner, Waldeck ve Hessen Rheinfels prensleri de bu süvari hücumunda kahramanca ölmüşlerdi. Mareşal Wallis bu sefer de Groka sırtlarında taarruza geçmişti fakat netice değişmeyince tekrar geri çekilmek zorunda kalmıştı. Savaşın başladığı haberini alan sadrazam İvaz Paşa da birliklerini savaş meydanına sürmüştü. Diğer taraftan Avusturya Tuna filosunun amirali Pallavicini, savaşın başlaması üzerine ince donanma ile Belgrad'dan çıkıp Groka taraflarına doğru Tuna nehri üzerinden hareket etmişti. Pallavicini'nin amacı kara yolu üzerinden gelen Osmanlı birliklerini Tuna sahilinden vurarak manevralarını kırmaktı. Bunun üzerine sadrazamın birlikleri Groka bataklığına doğru ilerlerken Tuna nehri üzerinden Avusturya'nın ince donanması tarafından taciz ateşlerine maruz kalmıştı. Fakat Avusturya donanmasının etkisiz ateşlerine rağmen sadrazamın birlikleri savaş meydanına ulaşmayı başarmıştı. İvaz Paşa'nın topçu birliklerinin Avusturya'nın Tuna filosuna attığı top atışları

sayesinde Pallavicini'nin 40 parça gemisi hasar almıştı⁶¹⁸. Bunun üzerine Pallavicini donanması ile Belgrad'a geri çekilmek mecburiyetinde kalmıştı.

Sadrazam Paşa bataklığın geçidinden Avusturyalılar gibi hücumda bulunsaydı başarısız olma olasılığı yüksek olacaktı. Bu hesap üzerinden Avusturyalıların yaptığı hataya düşmeyerek düşmanı geçitte iki koldan sıkıştırmayı planlamıştı. Bu plan doğrultusunda hareket eden sadrazam geçidin iki yanındaki tepelere topçu birlikleri yerleştirdi. İvaz Paşa ordusunu geçit üzerinde üç bölmüştü. Merkeze cebeci birliklerle Vidinli Ali Ağa'nın askerleri, sol cenaha Genç Ali Paşa komutasındaki askerlerle leventleri ve sağ cenaha da Muhsin Paşa komutasındaki askerleri sevk etmişti. Sadrazam Hacı İvaz Paşa'nın emri ile Osmanlı taarruzu üç koldan başlamıştı. Osmanlı taarruzu karşısında Avusturya'nın piyade ve topçu birlikleri de savaş meydanına varmıştı. Prens Hildburghausen, Korgeneral Valdek'i bataklığın güney kısmındaki tepelere sevk etmişti. Eski başkomutan Franz Lothringen de emrindeki birliklerle bataklığın kuzey tepesine yönelmişti. Avusturya süvarileri de Wallis'in emrinde bataklığın geçidinden gelen Osmanlı taarruzunu göğüsleyecekti. Osmanlıların üç koldan saldırılarına Avusturya ordusu da üç koldan birliklerini sevk ederek cevap vermişti. Fakat şiddetli Osmanlı taarruzu karşısında Avusturya birlikleri geri çekilmek zorunda kalmıştı. Prens Hildburghausen ve bazı generallerin Osmanlı hücumu karşısında muharebe alanını terk etmemeleri ve Neipperg'in savaş alanına dahil olmasıyla Avusturyalılar bir müddet daha direnmişlerdi. Avusturya generallerinin savaşa devam edilmesi hususundaki muhalefetine rağmen Mareşal Wallis geri çekilme kararı almıştı. Bunun üzerine Wallis emrindeki tüm orduyu gece karanlığından faydalanarak geri çekmişti. Kont Neipperg'in savaşa devam edilmesi hususundaki muhalefetine aldırmayan Wallis kendisinden iki alay asker isteyerek geri çekilen ordunun güvenliğini sağlamasını emretmişti. Avusturya

⁶¹⁸ Aynı eser, s.504.

ordusunun üç kolu da Türkler fark etmeden ustalıkla Vinca'ya çekilmişti. Vinca'ya ulaşan Avusturya ordusu toparlanmaya başladığı sırada kendilerini takip eden 4-5.000 yeniçeri askerinin hücumlarını püskürtmüşlerdi⁶¹⁹. Osmanlıların Hisarcık Muharebesi'nde ki başarılarının arkasında Humbaracı Ahmet Paşa'nın taktikleri yatmaktaydı. Savaşa katılan Vakanüvis Mehmed Subhi Efendi, muharebe sırasında Osmanlı ordusunun gösterdiği kahramanlıkları anlatmaktaydı. Buna ilave olarak da 1739 Hisarcık Muharebesi'ni I. Süleyman devrinde 213 yıl önce kazanılan 1526 Mohaç Meydan Muharebesi'ne benzetmekteydi. Nihayetinde Hisarcık'taki Osmanlı taarruzu karşısında Avusturya ordusu, 10 general, 350 subay ve 5.500 asker kaybetmişti. Osmanlı ordusu ise 3.000 kadar askerini kaybetmişti⁶²⁰.

6.2.3. Belgrad Muharasası

Avusturya ordusunun geri çekildiğini gören sadrazam birliklerini Avusturyalıların üzerine sürerek takibe almıştı. Avusturya ordusu Vinca'dan Prijevo'ya çekilip buradaki tahkimatı yıkmıştı. Çarhacıbaşı Genç Ali Paşa da emrindeki akıncı süvari birlikleriyle Vinca üzerinden Prijevo'ya ulaşmıştı. Avusturya ordusunun bu bölgenin tahkimatını yıkıp Belgrad'a çekildiğini öğrendi. Avusturya ordusu Belgrad'da beklemeyerek Tuna nehrinin kuzeyine yönelerek Pançöve yakınlarına varıp Tımiş nehri kenarında ordugâh kurdu. İvaz Paşa, Avusturya ordusunun geri çekildiğini görünce Tuna nehri üzerinden taciz ateşlerinde bulunan Avusturya ince donanmasına karşı topçu bataryalarını ve Osmanlı ince donanmasını kullanmıştı. Topçu ateşlerinden ağır darbe alan Avusturya Tuna donanması Belgrad'a

⁶¹⁹ Zinkeisen, a.g.e., s.538.

⁶²⁰ Erbakan, a.g.e., s.54; Zinkeisen'e göre Avusturya ordusu Hisarcık Muharebesi'nde 15.722 asker kaybetmiş ve 4.536 yaralı bırakmıştı. Zinkeisen, a.g.e., s.538; Hammer'e göre 16 Rebiülevvel 1152'de yapılan Krozka (Gorka) Muharebesi'nde Avusturya ordusu 5.722 ölü ve 4.536 yaralı bırakmıştı; Serdar-ı ekrem İvaz Paşa'nın mektubunda 60.000 kişilik düşman ordusunun 12.000 askeri ölü ve 8.000 askeri de esir olduğu yazılmaktadır. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, s.288.

çekilmek zorunda kalmıştı. Groka'da savaşı kazanan İvaz Paşa Hisarcık'ta iki gün dinlendikten sonra Avusturya ordusunun ve donanmasının bölgeden çekilmesini fırsat bilerek ordusunu ve donanmasını Belgrad kalesine sevk etmişti. İvaz Paşa Tuna'yı aşarak Wischniza üzerinden Weretschar sahrasına geçmişti. Osmanlı ordusu Belgrad kalesinin varoşunu ele geçirdikten sonra kaleyi muhasara altına almak için siperler kazdırmaya başlamıştı (25 Temmuz Pazar-19 Rebiülahir). İvaz Mehmed Paşa, Belgrad muhafızı General Succow'a muhafız birlikleriyle beraber Buda'ya serbestçe gitmeleri iznine karşılık kaleyi teslim etmesini teklif etmişti. Fakat Belgrad kalesi yaklaşık 16.000⁶²¹ kişi tarafından savunulmaktaydı. Ayrıca kalenin tahkimatı Avrupa'nın en iyi mühendislerin olan Almanlar tarafından yapılmıştı. Kalenin içerisinde uzun süren muhasaraya dayanabilecek gıda, cephane ve mühimmat bulunmaktaydı. Belgrad kalesi 1683-1699 savaşlarında Osmanlılar ile Avusturyalılar arasında sıkça el değiştirdikten sonra 1718 Pasarofça Antlaşması gereği Avusturya'ya teslim edilmişti. Kale yirmi bir yıl müddetince Avusturyalıların elinde kalmıştı ve stratejik konumundan dolayı her dönem Belgrad'a gerekli askeri destek verilmişti.

Belgrad kale komutanı Succow'un sadrazamın teslim olma teklifini reddetmesi üzerine 29 Temmuz günü Osmanlı ordusu kaleyi muhasara altına alarak topçu ateşine başlamıştı. General Succow, kalenin sağlamlığına ve Avusturya ordusundan destek geleceğine inandığı için bu teklifi reddetmişti. Hakeza kaleyi canı için teslim etseydi bile bunun bedelini İmparatorun ona ödeteceğini iyi biliyordu. Fakat Suucow'un beklediği Avusturya ordusu yardıma gelmeyecekti. Mareşal Wallis, Sirmiya bölgesinin muhafazasını sağlamak ve Petervaradin ile Banat bölgelerinin irtibatını koparmamak için Tuna nehrinin kuzey tarafında beklemekteydi. Osmanlı ordusu kalenin bombardıman altına alınması dışında hendekler

⁶²¹ Zinkeisen'e göre Belgrad kalesine gelen destek kuvvetleriyle birlikte Succow'un emrinde 20.000 kadar askerin bulunduğu geçmektedir. Zinkeisen, a.g.e., s.538.

kazarak kaleye yaklaşmaya çalışıyordu. Açılan hendekler Tuna ve Sava nehirlerine kadar ulaşıyordu. Belgrad kalesinin Osmanlılar tarafından kuşatıldığını haber alan Fransız arabulucu Villeneuve, sadrazamın çadırına gelerek barışın sağlanmasını teklif etmişti. Sadrazam İvaz Paşa da savaştaki güçlü konumunu kullanarak barış görüşmelerinin Belgrad'ın teslimi, Temeşvar ve Varadin'in geri verilmesi koşuluyla başlayabileceğini iletmişti. Barış müzakereleri sürerken Toz Mehmed Paşa da emrindeki 16.000 kişilik bir kuvvetle Vidin'den hareket edip Belgrad'ın kuzeyine yönelmişti. Toz Mehmed Paşa'nın amacı Belgrad kalesinin iki taraftan kuşatılarak daha hızlı bir şekilde ele geçirilmesi ve muhasara sürerken Avusturya tarafından gelebilecek destek kuvvetlerinin engellenmesi idi.

6.2.4. Pançöve Meydan Muharebesi ve Avusturya Ordusunun Cebri Yürüyüşleri

Sadrazam Hacı İvaz Mehmed Paşa, Hisarcık'ta Kont Wallis komutasındaki Avusturya ordusunu mağlup ettikten sonra Belgrad kalesini kuşatmıştı. Osmanlı merkez ordusunun Belgrad'ı kuşattığını haber alan Toz Mehmed Paşa da 12-14.000⁶²² askerle Vidin'den hareket ederek Belgrad'ın kuzeyi ile Avusturya merkez ordusunun arasındaki bağlantıyı kesmek amacıyla 26-29 Temmuz arasında Pançöve'ye varmıştı. Böylelikle Belgrad kalesi hem kuzeyden hem de güneyden Osmanlılar tarafından muhasara altına alınmış ve kuzeyden Avusturya orduları ile bağlantısı kesilmiş olmuştu. Belgrad kalesini gözden çıkarmayan Avusturya orduları başkomutanı Kont Wallis de tehlikenin farkına vararak Neipperg ve Lobkowitz komutasındaki ordusunu ile 30 Temmuz'da Pançöve'ye doğru harekete geçirmişti. Wallis'in ordusunun Pançöve'ye varması ile Toz Mehmed Paşa, birliklerine hücum emri vermişti. Toz Mehmed Paşa ordusunu üçe bölerek sağ ve sol kanatlardan ve

⁶²² Toz Mehmed Paşa komutasındaki 12-14.000 kişilik ordunun ekseriyetini süvari grupları oluşturmaktaydı. Aynı eser, s.539.

merkezden olmak üzere ani hücumda bulunmuştu. Türk süvarileri tarafından kanatlara gerçekleştirilen hücumlar durdurulmuştu fakat merkezden gelen Osmanlı hücumları Avusturya ordusunu paniğe düşürmüştü. Mareşal Wallis merkez hatlarının zor durumda olduğunu fark ettiği anda ihtiyat kuvvetlerini devreye sokmuştu. Fakat Avusturya ihtiyat ordusu merkeze varamadan Osmanlı süvarileri tarafından iki Avusturya süvari alayının püskürtülmesi ile Avusturya ordusunun merkez hattı çökmüştü. Avusturya ordusunun merkez hattının çökmesi ile bazı birlikler sol cenaha yardıma giderek Avusturya ordusunun sol hattını kuşatma altına almışlardı. Sol cenahtaki Avusturya askerleri savunma hattı oluşturarak direnmekteydiler. Avusturya ihtiyat ordusunun tamamının devreye girmesi ile merkez hattı direnişe geçmişti. Avusturya ihtiyatlarından olan iki zırhlı süvari alayı merkezden Osmanlı süvarilerine hücum ederek bozguna uğratmıştı. Merkez hatlarından bozguna uğrayan Osmanlı süvarileri geri çekilmeye mecbur kaldılar. Bunun üzerine Osmanlı birlikleri muharebe meydanından geri çekilmek zorunda kalmışlardı. Pançöve meydan muharebesi sonucundan Osmanlı ordusu 500, Avusturya ordusu ise 400 asker kaybetmişti⁶²³.

Pançöve meydan muharebesinde Toz Mehmed Paşa'nın hücumu Avusturya birlikleri tarafından zorlukla püskürtülmüş oldu. Neticede Avusturya ordusu ile Belgrad arasındaki kuzey bağlantısı tekrar sağlanmış oldu. Böylelikle Mareşal Wallis'in iddia ettiği Tuna'nın kuzeyinin güvenliğin sağlama ve Banat ile irtibatı koparmama stratejisi haklı bulunmuştu. Fakat Belgrad'a yardım göndermeyerek kaleyi adeta kaybedilmiş bir bölge haline getirmişti. Pançöve'de aldığı yenilgiden dolayı Toz Mehmed Paşa idam edildi ve yerine Tahsin Paşa atanmıştı. Ayrıca Toz Mehmed Paşa, Pançöve savaşı sırasında Hekimoğlu Ali Paşa'nın gönderdiği yeni bir icad olan meşin nehir dubalarını Avusturya ordusunu kaptırmıştı. Toz Mehmed Paşa, alınan yenilgiden gayri itaatsizlik neticesinde idam edilmişti. Pançöve

⁶²³ Erbakan, a.g.e., s.55.

muharebesinde aldığı zafer üzerine Mareşal Wallis, Korgeneral Romer komutasındaki süvari birliklerini Belgrad kalesine yardım amacıyla Zemlin'e sevk etmişti. Wallis ordunun büyük bir kısmı ile Belgrad'a yönelmek yerine Tems nehrinin gerisine çekilmeyi seçmişti. Wallis'in bu harekâtı ile bir nevi Belgrad kalesi Osmanlı ordusu ile baş başa kalmıştı. Wallis ordusu ile harekâta devam ederek Kumasavaç üzerinden Secenet'e varmıştı. Fakat Belgrad'ın yarımına gönderilen Korgeneral Romer'in süvari alayları yeterli görülmeyerek Tuğgeneral Koenigsegg komutasındaki 5 tabur piyadeyi Belgrad'a sevk etmişti. Mareşal Wallis Secenet'de duramayarak Seçedron'a doğru harekâta devam etmişti. Mareşal Wallis gereksiz harekâtlarla Avusturya ordusunu yormaktaydı ve asıl amacı Belgrad yakınlarındaki Petervaradin'e ulaşmaktı fakat generallerin itirazı üzerine ordu Seçedron'da dinlenmek amacıyla konaklamak zorunda kalmıştı. Mareşal Wallis, Belgrad'a gönderilen Romer ve Koenigsegg haricinde Prens Hildburghausen'i de 22 tabur piyade ve 8 alay süvari ile Belgrad'a gönderme kararı almıştı⁶²⁴. Mareşal Wallis'in bu yanlış tutumu Avusturya'ya pahalıya mâl olacaktı. Çünkü Pançöve muharebesini kazanır kazanmaz bütün kuvvetleriyle muhasara altına alınan Belgrad kalesine yardıma gitmek yerine cebri yürüyüşlerle orduyu yormuştu ve birliklerinden sadece bazılarını yardıma sevk etmişti. Prens Hildburghausen, Korgeneral Romer ve Tuğgeneral Koenigsegg ile Zemlin'de bir araya gelmişlerdi. Wallis'in merkez ordu ile Belgrad'dan uzakta kalması ve birliklerinin bazılarını göndermesi Viyana tarafından hoş karşılanmamıştı. Bunun üzerine Avusturya İmparatoru VI. Şarl'ın emri ile Wallis emrindeki ordu ile Belgrad'ın kurtarılması için Zemlin'e hareket etmek mecburiyetinde kalmıştı.

Mareşal Wallis'in Belgrad'ın yardımına gitmeyeceği anlaşıldığından Tuna nehrinin sol kıyısı da Osmanlılar tarafından 20.000 askerle tutulmuştu. 13 Ağustos gününe kadar Belgrad kalesi, Türk topçu ateşine 14 gün boyunca direnmişti. General Succow, Belgrad'ın

⁶²⁴ Aynı eser, s.56.

zayıfladığını Mareşal Wallis'e bildirerek yardım talebinde bulunmuştu. Belgrad kalesinin surları yıkılmış ve gedikler açılmış olduğundan Succow zor durumda kalmıştı artık kalenin savunulamayacağı da aşikârdı. Mareşal Wallis, Belgrad'a yardım göndereceğine bölgede bulunan kuşatma toplarının Türklerin eline geçmesin diye Petervaradin'e sevk edilmesi için emir vermişti.

Diğer yandan Bosna valisi Hekimoğlu Ali Paşa, Hırvatları Sava nehri üzerinde dağıtmış ve Avusturya içlerine doğru akınlarda bulunmuştu. Hekimoğlu'nun akınlarda bulunduğu topraklar Kulpa ve Unna nehirleri arasındaki memleketlerdi. Bosnalı mücahitler Saraybosna'dan Kostainizza, İrim ve Novi bölgelerine kadar ilerlemişlerdi. Ali Paşa, Unna nehrini aşarak Zrin'i kuşatmıştı. Bosna eyaletine gönderilen 6.000 Kırım Tatar süvarileri ise Knesawa, Dubiza ve Yessenowaz kasabalarını yağmalayıp yıkmışlardı. Hekimoğlu'nun oğlu İbrahim ile Salih Paşa'nın oğlu Mahmud, Bilan sahralarındaki Travnik, Akhisar, Yaiza, Banyaluka, Massoraz, Novi, Bihacz, Ostroviçe ve Ostroviçe-i Atik bölgelerinden mücahidler toplayıp Waratdja'ya kadar olan Kotar, Lika ve Udwinna topraklarına akınlara düzenlemişlerdi. Bosna eyaletinin tamamen Avusturya işgalinden kurtulması üzerine Babıali'nin talebi üzerine Hekimoğlu emrindeki birliklerle sadrazam İvaz Paşa'nın otağında Belgrad muhasarasına katılmıştı. Avusturya cenahında ise İmparatorun emri üzerine Kont Wallis merkez ordusu ile Zemlin'e 30 Ağustos günü varabilmişti. Kont Wallis barışın tesisi için İmparatorun kendisine verdiği salahiyyeti kullanmaya karar vermişti. Bunun üzerine Belgrad'ın muhasarası ve Avusturya ordusunun savaşı devam ettiremeyecek konuma gelmesinden dolayı Kont Wallis, Albay Kont Gross'u 15 Ağustos günü Avusturya murahhası olarak sadrazamın otağına göndermişti. Zemlin'e varan Kont Wallis de 1 Eylül'de Osmanlı ile Avusturya arasında barış antlaşmasının yapıldığını öğrenmişti. Böylelikle Wallis'in gereksiz ileri geri harekâtı da son bulmuş oldu ve barış antlaşmasının gereği Belgrad kalesi boşaltılmaya başlanmıştı.

6.2.5. Belgrad Barış Görüşmeleri

Avusturya orduları başkomutanı Mareşal Wallis, Tuna'nın kuzeyini güvende tutmaya çalıştığı için Belgrad'a gerekli desteği vermeyi düşünmüyordu bundan dolayı Belgrad kalesi kaybedilmiş bir toprak olarak görülmekteydi. Wallis'in tereddütlü tutumu ve Belgrad kalesinin sadrazam İvaz Mehmed Paşa tarafından kuşatılması üzerine Avusturyalılar barış görüşmesi için girişimlerde bulunmuşlardı⁶²⁵. Avusturya İmparatoru, Mareşal Wallis'e barışın tesisi için geniş yetkiler vermişti. Bunun üzerine Wallis bu yetkiyi kullanarak 26 Temmuz'da Kont Gross'u Fransız elçi Marki Villeneuve ile birlikte ilk kez sadrazamın otağına barış görüşmeleri için göndermişti. Avusturya hükümeti alınan son yenilgiler ile bazı fedakârlıklar yapılarak barışın ancak tesis edilebileceğini düşünmekteydi. Babıali hükümeti ise artık barışın Pasarofça şartları ile tesis edilemeyeceğini ummaktaydı. Güçlü konumda bulunan Osmanlılar istedikleri şartları Avusturyalılara dayatabilecekti. Viyana hükümeti, Belgrad seferinden önce Mart ayında yapılan kabine toplantısında, Osmanlıların Mehadiye ve Orsova'yı geri vermesi koşulunda Eflak'ın batı kısmı ile Sırbistan'ın kuzey kısımlarını vermeyi planlamıştı. Fakat şartlar değiştiği için Avusturya hükümeti daha fazla fedakârlık yapılarak barışın sağlanabileceğini iyi bilmekteydi. Viyana hükümeti Mart ayında alınan kararları Villeneuve'e Nisan ayında ulaştırdı. Osmanlı Sultanı I. Mahmud da Nisan ayında Villeneuve'ü resmen arabulucu olarak onayladı.

26 Temmuz günü Mareşal Wallis, Kont Gross'u İvaz Paşa'nın Belgrad'daki otağına göndermişti. İvaz Paşa ile Kont Gross arasında cereyan eden ilk görüşmelerde sadrazam

⁶²⁵ Hammer tarihine göre sadrazam 27 Temmuz günü Niş ordugâhında bulunduğu sırada ordu Belgrad önlerine gelmişti ve bu zaman zarfında Wallis ile iletişime geçip barış görüşmeleri için bir rehine göndermesini talep etmişti. Yani barış görüşmelerini başlatan taraf sadrazam Hacı İvaz Paşa idi. Bunun üzerine Wallis de İmparatora danışıp Kont Gross'u tercüman Schwacheim ile birlikte sadrazamın otağına göndermişti. Hammer, *Osmanlı Tarihi*, s.509.

Belgrad'ın teslim edilmesini teklif etmişti. Fakat Avusturya tarafı bu teklifi sert bir şekilde reddetmişti. Wallis, Belgrad'ın tesliminin mümkün olmadığını ve kaleyi savunacak Avusturya ordusunun mevcut olduğunu ileterek teklifi reddetmişti. Avusturya İmparatoru, Kont Wallis'e gönderdiği mektupta Belgrad'ın kurtarılabilmek durumunu sormuştu. Wallis cevaben Belgrad'ın kurtarılmasının mümkün görülmediğini iletmisti. Mareşal Wallis'in İmparatora yazdığı mektupta Orsova'nın ve Mehadiye'nin de içinde bulunduğu Banat'ın tamamının terki halinde Belgrad'ın teslim edilmesini teklif etmişti. Mareşal Wallis'in bu olumsuz tutumu İmparator başta olmak üzere Viyana hükümetini umutsuzluğa sevk etmişti. Bunun üzerine Viyana hükümeti, Wallis'e haber vermeden barış görüşmeleri için Kont Neipperg ile iletişime geçmişti⁶²⁶. Mareşal Wallis, Kont Neipperg'i 27 Temmuz günü resmi arabulucu olarak teklif etmişti. Neipperg, 1718 Pasarofça sınır görüşmelerinde sağladığı başarı ile Viyana hükümeti tarafından olumlu karşılanmıştı. Bunun üzerine Wallis'in Neipperg'i arabulucu olarak atama teklifi İmparator tarafından kabul edilmişti. Fakat Wallis, Neipperg'in İmparator onaylı geniş yetkilerinden hoşnut değildi. Çünkü Wallis savaşlarda alınan yenilgiler üzerine en azından barış görüşmelerinde başarı sağlayarak kendi kariyerini kurtarma niyetindeydi. Bunun üzerine Wallis ile Neipperg arasında barış görüşmelerini olumsuz etkileyebilecek bazı çatışmalar meydana gelmişti. İki komutan arasındaki bu çatışma yüzünden Wallis, İmparatorun onaylı belgesini Neipperg'e vermeyerek Kont Gross'u resmi arabulucu olarak atamayı planlamıştı. Bunu üzerine Kont Gross 15 Ağustos günü sadrazamın otağına barış teklifi için ikinci kez gönderilmişti. Kont Gross tercüman Schwacheim aracılığı ile ikinci barış görüşmesinde Belgrad kalesinin yıkılmak kaydıyla Osmanlılara devredilebileceğini teklif etmişti. Fakat İvaz Paşa bu teklifi de reddetmişti. Sadrazam İvaz Paşa, Belgrad'ın anahtarlarının teslim edilmesinden sonra barış görüşmelerinin başlayabileceği hususunda ısrar ediyordu. Bunun üzerine Wallis kariyeri pahasına Belgrad'ın

⁶²⁶ Zinkeisen, a.g.e., s.541.

teslimini pek tabi uygun görmüyordu. Mareşal Wallis, İmparator'dan barış için yeni vekaletname alabilmek için sadrazam'dan on günlük bir ateşkes istemişti fakat sadrazam bu teklifi de reddetmişti. Kont Gross'un Belgrad müzakerelerinde bulunduğu sırada Kont Neipperg, İmparatorun resmi onaylı arabuluculuk yazısını eline geçirmişti. Bunun üzerine Neipperg, Viyana hükümetine ordunun ve Belgrad kalesinin durumunu rapor halinde göndermişti. İmparator onurlu bir barış için Belgrad kalesinin teslim edilmemesini uygun görüyordu. Ayrıca zaman geçirilmeden acziyet içerisindeki ordunun durumunun da ifşa olmasına meydan verilmeden barışın tesis edilmesini arzulamaktaydı. İmparator, Belgrad kalesinin yıkılmış bir vaziyette verilmesi halinde Mehadiye ve Orsova'nın da geri verilmesi teklifini Villeneuve'e ulaştırmıştı.

Kont Neipperg, İmparator'dan aldığı emir üzerine ordunun genel durumunu araştırmıştı. Savaşın devamı halinde sahaya sürülebilecek 10.000 piyade ve 9.000 süvari birliğinin olduğunu rapor olarak İmparator'a iletti⁶²⁷. Resmi arabulucu olarak Belgrad'a gelen Neipperg gördüğü manzarayı da raporuna eklemişti. Belgrad kalesinin dayanabilecek gücü kalmamıştı ve ölümcül hastalıklardan dolayı Belgrad muhafız birliği zayıf düşmüştü. Bundan dolayı Avusturya hükümetinin Osmanlıların isteklerini yerine getirmekten başka çaresi kalmamıştı. Kont Neipperg, Belgrad'dan sadrazamın otağına geçerek Villeneuve ile iletişime geçmişti. Belgrad barış görüşmelerine Villeneuve'ün arabuluculuğu ile Avusturya murahhası olarak Kont Neipperg ile serkâtibi katılmıştı. Osmanlı tarafından ise murahhas tayin olunan Reisülküttab Mustafa Efendi, ordu kadısı Esad Efendi ve mektupçu Ragıp Efendi (Koca Ragıp Paşa) katılmışlardı. Villeneuve'ün Hekimoğlu Ali Paşa'nın da görüşmelerde hazır

⁶²⁷ Aynı eser, s. 543.

bulunmasını istediği için de Ali Paşa görüşmelere dahil olmuştu (23 Ağustos 1739)⁶²⁸. Barış görüşmeleri 23 Ağustos günü başlayıp 1 Eylül 1739 günü bitmişti.

Rusya tarafında da Kont Ostermann, Lehistan Kralı August aracılığı ile barış teşebbüslerinde bulunmuştu. Fakat netice alınamayınca Ruslar, Villeneuve'e yeni vekaletnameler vererek arabulucu tayin etmişti. Kont Ostermann, Rusya'nın barış görüşmeleri için ön şart olarak Azak kalesinin devredilmesini talep etmişti. Öyle görülüyor ki Rusya hükümetinin barış antlaşması için kırmızı çizgisi Azak kalesi idi. Ayrıca Ruslar, 1700 tarihli İstanbul Antlaşmasının şartlarının yenilenmesini de talep etmekteydi. Fakat bir yandan Ruslar, Fransızlara itimat etmiyorlardı. Çünkü hala aralarında Lehistan veraset savaşlarından dolayı var olan husumet devam etmekteydi. Kont Ostermann'ın tekliflerini içeren mektupları Rus devlet sekteri Cagnoni tarafından Edirne'de bulunan Marki Villeneuve'e teslim edilmişti. Ayrıca Cagnoni aracılığı ile Çariçe Anna tarafından Villeneuve'e hizmetleri için 25.000 akçe tahsisat gönderilmişti⁶²⁹. Fakat Fransız elçi Villeneuve bu tahsisatı kırıldığını belirterek geri çevirdi. Bunun üzerine Cagnoni Niş'te bir müddet kaldıktan sonra Belgrad'a giderek Villeneuve'ün maiyetine katıldı.

Villeneuve'ün Belgrad'da sadrazam ile görüştüğü sırada Belgrad kalesi sadrazamın 150.000 kişilik ordusu tarafından kuşatılmış bir vaziyette idi. Ayrıca 25.000 kişilik başka bir Türk birliği de Tuna nehrinin karşı kıyısında konuşlanmış durumdaydı. Avusturya ordusunun ise Belgrad kalesini savunacak gücü kalmamıştı ve savaşın devamı halinde Tuna'nın kuzeyine de savunabilecek kuvveti mevcut değildi. Sadrazam ise Belgrad'ın teslim edilmemesi halinde barışın sağlanmayacağını açıkça bildirmekteydi. Bu şartlar altında

⁶²⁸ BOA, MD, 147, s.50 ve 53.

⁶²⁹ Zinkeisen, a.g.e., s.546.

Avusturyalıların Türk taleplerini yerine getirmekten başka çaresi yoktu. Fransız elçi Villeneuve'nin Neipperg'i teselli edebilmesi pek mümkün görünmüyordu. Kont Neipperg'in de sadrazama karşı kullanabileceği kozu yoktu. Hiç kuşku yok ki diplomasi masasında Türk tarafının avantajı çoktu ve sadrazam Belgrad kalesinin anahtarının teslim edilmesi halinde masaya oturabileceğini ısrarla dile getirmekteydi. Bundan dolayı artık Belgrad kalesini Türklere istihkamları yıkık bir vaziyette mi ya da olduğu şekilde muhafızların terki ile mi teslim edileceği mevzu bahisti. Osmanlılar ile Avusturyalılar arasında ön şartların imzalanmasından sonra 24 Ağustos tarihli vekaletname Kont Neipperg'in eline geçmişti. Avusturyalı murahhaslar ile Osmanlı murahhasların barış için görüşmeler yaptığı bir vakitte İstanbul'dan Belgrad'taki sadrazamın otağına Türk ordusunun Hisarcık Muharebesindeki başarılarından dolayı ödüller gönderilmişti. Müzakereler devam ederken orduya moral amaçlı ihtişamlı törenler ile dağıtılan ödüllere, Türk ordusunun caydırıcı gücünden ve sadrazamın tehditkâr tutumundan dolayı Avusturyalı murahhaslarının morali iyice düşmekteydi. Sultan I. Mahmud'un orduya tebrik yazısı ile düşman topraklarında ilerlenmesi gerektiğinden bahsetmesi üzerine yeniçeri ortaları Belgrad'ın kesin fethini istemekteydiler. Böylelikle Türk tarafı Belgrad'ı savaş ganimeti olarak kat'i surette topraklarına ilhak etmek istemekteydi. Bunun üzerine Villeneuve, Belgrad kalesinin yeni istihkamlarının yıkılıp eskilerinin aynen bırakılması halinde terkedilebileceğini teklif etmişti. Kont Neipperg müzakereleri birkaç kez kesip Avusturya karargâhına gitmeyi istese de nihayetinde Villeneuve'ün teklifini kabul etmekten başka çaresi kalmamıştı. Villeneuve, Neipperg'i İmparatorunun arzuladığı kesin barışın ancak taviz verilerek yapılabileceği hususunda ikna etmişti. Bu barışın gerçekleşmemesi halinde daha büyük felaketlerin art arda gelebileceğini de vurgulamıştı.

Sadrazam İvaz Mehmed Paşa 30 Ağustos günü topladığı harp meclisinde Belgrad'ın kısmen yıkılarak teslim edilmesi halinde Böğürdelen, Yeni Palanka, Eski Orsova, Mehadiye

ve Terregova bölgelerinin Osmanlı'ya terkin talep etmekteydi⁶³⁰. Kont Neipperg, sadrazamın bu taleplerinin sınırı aştığını bildirerek reddetmişti. Fakat Villeneuve'ün araya girmesi ile Kont Neipperg ikna edilerek Avusturya murahhasları tarafından bu teklif küçük bir değişiklik ile kabul edilmişti. Avusturyalılar, Černa nehrine kadar olan bölgeyi terk etmenin karşılığında Osmanlıların da Mehadiye kalesini yıkmak kaydıyla Avusturya'ya bırakması koşulunda ön şartları kabul etmiştiler. Ön şartlar kabul edildikten sonra Belgrad önündeki sadrazamın otağında 1 Eylül günü iki taraf arasında imzalandı. Ön şartlar olarak Belgrad kalesinin yeni istihkamları yıkılacak ve Böğürdelen ile Belgrad kalelerindeki muhafız birliklerin harp malzemeleri ile birlikte serbestçe geçişi sağlandıktan sonra bu iki kale de Osmanlılara teslim edilecekti. Kuzey Sırbistan, Batı Eflak bölgeleri⁶³¹ ve yıkılmasının ardından Perişan Palankası da dahil Osmanlılara terkedilecekti. Orsova, Osmanlılar tarafından boşaltılacak ve Mehadiye yıkılacaktı. Bu bölgeler de Avusturya'ya devredilecekti. Bosna eyaletinin kuzey kısımları Osmanlılara devredilerek 1699 Karlofça Antlaşması'ndaki sınırlara geri dönülecekti. Böylelikle Avusturya ile Osmanlı arasında Tuna ve Sava nehirleri sınır teşkil edecekti. Belgrad kalesinin yeni istihkamları ön şartlar imzalandıktan altı gün sonra yıkılmaya başlayacaktı. İlk olarak Württemberg kapısındaki istihkamlar yıkıldıktan sonra 500 yeniçeri buraya yerleştirilecekti. Geriye kalan kısımların tamamen boşaltılması halinde Osmanlılar, Belgrad kalesini tamamen teslim alacaktı. Temeşvar ve Banat bölgesinde bulunan Osmanlı birlikleri buraları Avusturya'ya terk edecekti. Ön şartların imzalanmasından on gün sonra asıl barış antlaşmasının görüşmelerine geçilecekti. Avusturya ve Osmanlı Devletleri arasında ön şartların imzalanmasından sonra Fransız elçi Villeneuve'ün resmi arabuluculuğu gölgesinde Osmanlı ile Rusya Devletleri arasında barış görüşmelerine başlanacaktı. Ön şartların imzalanmasının ardından Avusturya ve Osmanlı Devletleri

⁶³⁰ Aynı eser, s.548.

⁶³¹ 1718 Pasarofça Antlaşması'na göre Avusturya Devleti'ne bırakılan topraklar.

aralarındaki husumetten vazgeçecekti. Ön şartların gereği olarak Mareşal Wallis, Schmettau'yu Belgrad kalesinin yeni istihkamlarını altı ay içerisinde yıkması için kaleye göndermişti. Ardından Mareşal Wallis, Avusturya merkez ordusunu Zemlin'den Petervaradin'e çekmişti. Wallis tedbir amaçlı sınırların korunması için Sava nehri kıyısında bulunan Mitroviça'ya ve Tuna nehri sahillerine iki piyade birliği sevk etmişti.

Osmanlı ile Avusturya arasında Belgrad önünde imzalanan ön şartların haberi 7 Eylül günü Viyana sarayına ulaşmıştı. Bu haber İmparator başta olmak üzere tüm Avusturya hükümetini derinden sarsmıştı. Osmanlılar ile imzalanan ön şartların ardından Rusların Hotin'de kazandığı zaferin haberi de Viyana'ya ulaşmıştı. Rusların Osmanlılar üzerinde başarılı olmasından dolayı Avusturyalılar, Osmanlılar ile imzaladığı barış antlaşmasından pişman olmuştu. Fakat karar verilmiş ve imzalar karşılıklı olarak atılmıştı. Neticede Avusturyalılar, Osmanlılar ile girdiği bu mücadeleden hezimet ile ayrılmıştı. Nihayetinde ön şartların gerçekleştirilmesinden sonra Babıali ile Viyana hükümetleri murahhaslarını göndererek 18 Eylül günü sadrazamın Belgrad'taki otağında kesin barış görüşmelerine başlamışlardı.

6.2.5.1. Kırım Hanı II. Mengli Giray'ın Barış Hakkındaki Görüşleri

Sadrazam Hacı İvaz Mehmed Paşa'nın Avusturya ordusunu Hisarcık Muharebesi'nde yenilgiye uğratması sonucu Osmanlı ordusu Belgrad kalesini kuşatmıştı. Belgrad kuşatması sonucunda Avusturya İmparatoru VI. Şarl'ın isteği üzerine Belgrad'da sadrazamın otağında barış görüşmelerine başlanmıştı. Belgrad barış görüşmelerinin başlamadığı bir sırada sadrazam tarafından Reisülküttab Mustafa Efendi ile Mektûbî-i sadr-ı âlî Ragıb Mehmed Efendi, 7 Şubat 1739 (27 Şevval 1151) yılında Kırım Hanı II. Mengli Giray ile barış görüşleri

hususunda fikir almak maksadı ile gönderilmiştiler. Reisülküttab Efendi ile Ragıb Efendi, Kırım Hanı ile görüşmek için Kırım'a vardığı sırada Mengli Giray gelen misafirlerini eski Paşa Kapusu'nda ağırlamıştı. Reis ile Katib efendiler, Kırım Hanı'na îfâ-yı merâsim-i ta'zîm ettikten sonra sadrazamın selamını iletmışlerdi. Babıali'nin ileri gelen diplomatlarının Kırım Hanı'nın görüşlerine başvurmaları, II. Mengli Giray'ın Osmanlı hükümeti nezdinde ne kadar nüfuzlu olduğunu göstermektedir. Pek tabi Osmanlı diplomatları, Mengli Giray'ın siyasi tecrübelerinden de faydalanma istekleri olduğu görülmektedir. Reisülküttab Mustafa Efendi ile sadrazam kâtibi Mehmed Ragıb Efendi, Kırım'a üst düzey memurlarını göndermişlerdi. Mengli Giray, Babıali'nin diplomatları tarafından gönderilen memurlara söylediği sözler oldukça ilginçti. Mengli Giray hiç kuşku yok ki Tatar yönetiminin siyasi söylemlerini yansıtmaktaydı. Çünkü Tatarlar yüzyıllardır Ruslar ile savaşmakta ve onları Osmanlı yönetiminden çok daha iyi tanımaktaydılar. Mengli Giray, barış görüşmelerinin bilhassa Ruslardan gizli tutulmasının önemli olduğunu vurgulamıştı. Osmanlı Devleti'nin daha önce yenilgi üzerine barış masasına oturduğunu şimdi ise Avusturyalıların yenilgi ve acziyet içerisinde barışa yanaştıklarını iletmışti. Ayrıca Osmanlı'nın hem Avusturya hem de Rusya ile başarılı bir şekilde savaşarak galip çıktığını ve dolayısı ile masaya iki büyük devleti hezimete uğratan taraf olarak masaya oturduğunu bildirmişti. Savaşı kazanan taraf olarak siyasi olarak da kazanan taraf olunması gerektiğini iletmış ve gereksiz maceralara girilmemesini ilave etmişti⁶³². Barış görüşmelerinde kazanan taraf olmasının verdiği cesaretle aşırı taleplerde bulunulmaması gerektiğini iletmışti. Mengli Giray Han, Moskovlu maddesine gelindiğinde şunları dile getirmiştir: *“Eğer bunlar ile de karşılıksız ve şartsız olarak Azak kalesinin yıkılması konusunda anlaşma sağlanırsa, hiç tereddüt edilmeden bu konuya olumlu yaklaşmak gerekir. Hatta sözü edilen kaleye karşılık bir kalemizin yıkılmasını şart koşarlarsa*

⁶³² “İki düşmene nisbet ile dahi galebe vü Nusret Devlet-i Aliyye cânibine rû-nümâ olmak hasebiyle mutlaka gâlibâne musâlahanın meçhûl-âkıbe olan muhârebe üzerine rüchânı muhtâc-ı delil ü bürhân değildir.” *Subhi Tarihi*, s.509.

onu da mevcut şartlar ve Kırım halkının içine düştüğü keder ve bıkkınlık göz önünde bulundurularak kabul etmekte bir beis yoktur. Azak kalesinin illa da bizim elimizde olması gerekmez. Çünkü kendilerine daha yakın olduğu için gavurların onu ele geçirmeleri daha kolaydır. Bize daha uzak mesafede bulunduğu için istenildiği an ona yardım gönderemedik ve bu yüzden düşman onu defalarca ele geçirdi. Kaldı ki, eğer gavurlar Karadeniz'e inmek isterlerse, Azak kalesi onlar için bir engel teşkil etmez. Azak'ın Osmanlı'nın elinde bulunduğu dönemlerde de bunun tecrübesini yaşadık. Eğer bu kale için harcanacak para Taman, Temrük ve Açu kalelerine sarf olunup Yeni Kale'nin tahkimi için harcansa, bunun çok daha büyük faydalar sağlayacağı şüphesizdir. Karadeniz ve Kırım için en büyük tehlike, Özü ve Kılburun kalelerinin düşman elinde kalmasıdır ve Allah korusun bunların bir kısmı dahi düşman elinde kalsa Kırım yerle bir olmuştu. Hatta ben Âsitâne-i Saâdete giderken Kırım âyân ve beylerini huzuruma çağırıp barış ve savaş konusundaki fikirlerini almak istediğimde, 'eğer barış imkânı varsa, hal-i hazırda içinde bulunduğumuz duruma göre bundan daha iyisi olamaz' diye cevap vermişler, ben de onlara Azak kalesi meselesini açmıştım. 'Daha önce kale ellerinde iken ne yapabildiler ki, şimdi bir zararları dokunsun?' diye söz birliği edip, hepsi barıştan yana tavır takındı." Mengli Giray, Rusya ve Azak kalesi hakkındaki görüşlerini Osmanlı heyetine ilettikten sonra onlara şu sözleri sarf etmiştir: "Siz varup bu hususları devletlü sadrazam hazretlerine ba'de'l-ifade emr ve re'y buyururlar ise hududnâmeleri ve kartileri alup gelin, bir meclis dahi olunuşun görelüm"⁶³³. Böylelikle II. Mengli Giray, Azak kalesinin yıkılmak şartı ile olsa dahi verilerek Ruslar ile barış

⁶³³ Smirnov, a.g.e., s.496-497; Subhi Tarihi, s.509-510; Ahmed Câvid, a.g.e., s.103; Şemdanizade'ye göre Şeyhülislam ve Ragıb Efendilerin Kırım'a gelmesinden önce II. Mengli Giray, sulh görüşmeleri için İstanbul'a davet edilmişti ve meşveret kurulup Kırım Hanı'na da sulh hakkındaki görüşleri sorulmuştu. Mengli Giray sulh hakkında kendisine sual edildiğinde şu cevabı vermişti: "Küffâr ile ba'zen mağlûben sulh olunuyor; şimdi galibâne sulh pek ma'kûl, gelecek seneye kalsa galib ve mağlub kim olacağını ancak Allah u te'âlâ bilir, mevhumdur; kaldı ki, küffâr Azak'ı aldı; Azak bize kırk sâ'at uzak ve Moskov hududuna sekiz sâ'attir. Küffâr her vakit hareket ettikçe, bu'd-ı mesâfe hasebile imdâd erişmeyüp, istilâ ediyor; tahrib olursa güzel olur. Eğer tahribe Moskov inad eder ise, Moskov'un yedinde kalsun ne mâni'. Eğer Azak deryasına küffâr donanma çıkarur denür ise, Azak'ın bizde olup olmaması müsâvidir; yine donanmasını çıkarur. Hemen Yeni-Kal'a'ya ihtimam olunsun; Azak'a olacak masraf telefdir. Ve'l-hâsıl Azak, gerek hedm olunsun, gerek Moskov elinde kalsın, sulh enfa'dır". Mür'i't-Tevârih, s.86.

antlaşmasının yapılmasının Kırım Hanlığı ve Osmanlı'nın Karadeniz hakimiyeti açısından faydalı olacağını savunmuştu. Ayrıca Han, Azak'ın Rusların eline geçmesi ile Babıali'nin Karadeniz hakimiyetine zeval vermeyeceğini iletmişti. Daha önceleri Azak'ın Osmanlı hakimiyetinde olduğu dönemlerde de Ruslar donanma kurarak Don nehri üzerinden Karadeniz'e inebilmişlerdi. Azak'ın yıkılmak kaydıyla Ruslara verilmesinin yanında Osmanlı isterse yeni başka bir kale kurarak o bölgedeki hakimiyetini devam ettirebilirdi. Azak kalesine sarf edilecek ücretlerin diğer sınır kalelerine sarf edilmesi Kırım Hanlığı'nın savunması açısından daha ehemmiyetliydi. Azak kalesi Rus sınırına Osmanlı sınırından daha yakındı ve savunulması da oldukça güçlü. Bu sebeplerden dolayı Kırım Hanı, Azak'ı gözden çıkarma pahasına Ruslarla sulh yapılmasını arzulamaktaydı.

Kırım Hanı Mengli Giray'ın barış ile alakalı görüşleri yeni sadrazam olan İvaz Paşa'ya bildirilmişti. Bu sırada Mengli Giray, sadrazamdan bir talepte bulunmuştu. Kırım'ın yalnız Tatar ordusu ile artık korunamayacağı anlaşıldığından Mengli Giray, Kırım'da bir vezaret ya da seraskerlik kurulmasını teklif etmişti. Bu görüşün Sadrazam İvaz Paşa tarafından kabul edilmesiyle birlikte Kırım Hanı'nın rica üzerine Sakız adasında bulunan Numan Paşa, Kefe'ye serasker olarak gönderilmişti. Sadrazam İvaz Paşa, Kırım Hanı'nın görüşlerini kabul ederek Kırım'ın yanında Bender ve Hotin'e de destekte bulunmuştu. Bunun üzerine gereken mühimmat sadrazam tarafından Kırım, Bender ve Hotin'e gönderilip ordu-yu hümayun ile mâh-ı Saferü'l-Hayrı'n üçüncü sebt günü hareket edilerek dokuzuncu gün Filibe Sahrası'na vasil olunmuştu⁶³⁴.

⁶³⁴ Ahmed Câvid, a.g.e., s.103.

6.3. Rus Cepheleri 1739

St. Petersburg hükümeti savaş planını Avusturya'nın 1737 yılında Osmanlılara karşı savaşa dahil olmasıyla birlikte değiştirmişti. Ruslar artık sadece Karadeniz'in kuzeyine hâkim olmak ile yetinmeyeceklerdi. Çariçe Anna, Çar I. Petro'nun halefi olarak Boğdan üzerinden Balkanlara da hâkim olma niyetindeydi. Bundan dolayı 1737 ve 1738 seferlerini Kırım toprakları haricinde Özi ve Dinyester bölgelerine de düzenlemişti. Rus orduları Mareşal Münih komutasında 1737 yılında Özi kalesini alarak Bender ve Boğdan'ı tehdit altına almıştı. 1738 seferinde Bender'e düzenlediği seferde başarısız olunması üzerine Rus ordusu Ukrayna'ya varıp kışı 1739 seferi için hazırlıklar ile geçirmişti. 1738 seferleriyle başarısızlığa uğrayan Ruslar, Eflak ve Boğdan hakimiyetinden vazgeçmemişlerdi. Kış hazırlıklarını tamamlayarak 1738 seferinde olduğu gibi tekrar Mareşal Münih komutasında Boğdan'a ve Mareşal Lassi komutasında Kırım'a tekrar sefere çıkacaklardı. Böylelikle yarım bıraktıkları işi tamamlayarak Babıali'ye istedikleri koşullarda barışı dikte edebileceklerdi.

1739 yılındaki Rus seferi öncesinde Babıali, Kırım'ın ve Bender'in savunulması için bazı tedbirler almıştı. Kırım Hanı II. Mengli Giray'ın maiyetine tayin edilen Numan Paşa, Kırım seraskeri olarak bölgeye gönderilmişti. Kırım ve Kefe'nin savunulması için Erzurum, Kars, Trabzon, Azerbaycan ve Karahisar-ı şarki'den 4.500 kadar serdengeçti bölgeye sevk edilmişti⁶³⁵. Akkirman ve Bender, Anadolu askerleri tarafından takviye edilmişti. Kefe'nin savunulması için 1.000 Kalyoncu sevk edilmişti.

⁶³⁵ Dukakinzade Feridun, *1736-1739*, s.35.

6.3.1. Rus Ordusunun Sefer Hazırlıkları ve 1739 Yılı Harekât Planı

Rus kabinesi bakanlarından Artemy Petrovich Volynsky, Knaz Aleksei Mikhailovich Çerkassky, Kont Osterman ve Mareşal Münih 1 Mart 1739'da Çariçe Anna'ya sefer planı olarak bir rapor göndermişlerdi. Bu raporun içeriğinde 1739 seferinin icrasında Viyana sarayının da taleplerini karşılamak zorunda kaldıklarını bildirmişlerdi. Çünkü Avusturya ordusu savaş sırasında Osmanlılara karşı ezici bir şekilde mağlup olmuş ve yardım edilmediği taktirde Türk tarafının istekleri doğrultusunda barışın tek taraflı olarak yapılacağını vurgulamışlardı. Raporda yöneticiler ve komutanlar seferin Lehistan üzerinden stratejik öneme haiz Hotin kalesine yapılması tavsiye edilmişti. Hotin'in alınması ile Türkler ile Lehlilerin kara bağlantısı kesilmiş olacaktı. Hotin'de güçlü bir ordu ile Türklerin dikkati çekildikten sonra diğer bir ordu da Kırım ve Kuban'a hareket edebilirdi. Raporda Leh topraklarından geçerken dikkatli olunması da tavsiye edilmişti. Çünkü bu durumdan rahatsız olan Lehliler Ruslara karşı tavır takınıp aleyhimize girişimlerde bulunabilirlerdi⁶³⁶. Ruslar, Avusturyalıların zayıf olmasında dolayı ayrı barış imzalamasından ve Lehlilerin Rus işgalinden memnun olmayarak Türklerin tarafına geçme ihtimalinden çekinmekteydiler. Ayrıca Rus hükümeti 1739 senesinde İsveçlilerden çekinmemekteydiler fakat seferlerin başarısız geçmesiyle İsveçliler ile Türkler arasında ittifak kurulabilme ihtimalinden çekinmekteydiler. Komutanların çekinceleri ve sefer planları Çariçeye iletilti. Bu rapor Çariçe Anna tarafından uygun görülüp gerekli yerlere emirler gönderildi. Bu durumdan en çokta Mareşal Münih memnun olmuştu. Münih bu sefer 1738 seferindeki başarısızlığını telafi etmek istiyordu ve beklediği fırsat kendisine sunulmuş oldu.

⁶³⁶ Şirokorad, a.g.e., s.120-121; Soloviev, *History of Russia*, s.58.

Rus ordusu Mareşal Münih komutasında 1738 yılının sonlarından 1739 yılının başlarına kadar sefer hazırlıklarını Kiev merkezli olarak yürütmekteydi. Münih 1738 seferinden başarısız bir şekilde Kiev'e geri döndükten sonra milis ve Kazak askerlerini ivedilikle terhis etmişti. Münih kış aylarında sefer hazırlıkları için St. Petersburg hükümetinden iâşe, mühimmat ve top gibi ihtiyaç duyduğu levazımları talep etmişti. Ayrıca terhis edilen kuvvetlerin tekrar Kiev'de toplanması emrini vermişti. Çariçe Anna da hem Avusturya'ya destek hem de Osmanlıları Dinyester'den kovabilmek maksadıyla ordunun tekrar Özi ve Boğdan'a sevk edilmesini emretmişti. Mareşal Münih de Çariçenin bu talebi doğrultusunda orduyu hazırlayarak bir sefer planı hazırlamıştı. Mareşal Münih'in 1739 yılı sefer planı şu şekildeydi: 1738 seferinde olduğu gibi Rus merkez ordusunun Ukrayna topraklarından geçerek bölgedeki Osmanlıların muhkem kalesi olan Hotin'in kuşatılıp ele geçirilmesiydi. Merkezden hariç diğer Ukrayna ordusunun da Özi ve Kılburun taraflarına hareket ederek bu bölgelerin tekrar Rus hakimiyetine geçirilmesiydi. Poltava'da bulunan Mareşal Lassi komutasındaki Don ordusunun da tekrar Kırım içlerine girerek Hanlığın topraklarının tamamının tahrip edilerek Rusya'ya itaat ettirilmesi idi. Böylelikle Münih ordusunu iki ana bölüme ayırarak hem Kırım'ın hem de Eflak ve Boğdan'ın Rus hakimiyeti altına alınması için bir plan hazırlamış oldu. Mareşal Münih 1738 seferindeki gibi bir başarısızlığa uğramamak için bu sefer ateşli silahlara daha fazla ağırlık vermişti. Ayrıca Münih, Osmanlıların Avusturya seferi ile meşgul olduğunu bildiği için bu planın ivedilikle başarıya ulaşacağına olan inancı tamdı.

1739 yılı sefer planına göre Mareşal Münih merkez ordusunun bizzat başında Hotin'e yürümek amacıyla oluşturmaya başlamıştı. Hotin kalesine sefere gidecek Rus ordusu 15.000'i

milis kuvvet olmak üzere toplamda 91.000'i⁶³⁷ bulan askerden oluşturmaktaydı. 91.000 kişilik Rus ordusu 49 tabur piyade, 100 dragon süvari bölüğü, 6 hussar süvari alayı, Don ve Zabros (Zaporojya) Kazakları ve gönüllü milis kuvvetlerinden oluşmaktaydı⁶³⁸. Hotin seferine gidecek bu büyük çaplı ordu 169'u küçük ve 58'i büyük olmak üzere toplamda 227 topla desteklenmekteydi. Hotin seferine katılacak toplar 22.000 çift öküzle çekilmekteydi⁶³⁹. Böylelikle 22.000 çift öküzün çektiği bu toplar ne kadar büyük çapta olduklarını göstermekteydi.

Mareşal Münih, Hotin seferi için Ukrayna'ya doğru yola çıktığı sırada 21 Mart günü Tatar askerlerinin Ukrayna'ya sefer düzenlediğini haber aldı. Münih'in yokluğunda Ukrayna sınırlarını Mirgorod Albayı Vasily Petrovich Kapnist korumaktaydı. Tatar saldırısı karşısında Albay Kapnist başarılı bir savunma gerçekleştirerek Tatarları Ukrayna sınırlarından püskürttü. Yaşanan bu saldırı sonucunda Tatar süvarilerinden en az 4.000 asker ya öldü ya da boğuldu. Ölen Tatar askerlerin içinde iki sultan ve 30 mirza bulunmaktaydı⁶⁴⁰. Mareşal Münih Ukrayna'ya varıp merkez ordusunun hazırlıklarını tamamladı. Sonra Kiev'den yola çıkarak Levah'a varıp harp meclisini topladı. 22 Mayıs günü Libeci'den gelen kuvvetlerle birlikte kuvvetini artıran Münih, Levah'ta harp meclisinde ilk hedefinin Hotin kalesinin ele geçirilmesi olduğunu bildirdi. Hotin kalesinin ele geçirilmesiyle Eflak ve Boğdan'ın

⁶³⁷ Zinkeisen'e göre Mareşal Münih'in Hotin seferi için topladığı ordu 60-65.000'i asker, 170'i ağır ve 89'u kuşatma olmak üzere toplamda 259 topçu birliğinden oluşmaktaydı. Zinkeisen, a.g.e., s.555; Hammer'e göre Hotin seferine katılan Rus ordusunun 13.000 Kazak öncü kuvveti ile 78.000 askerden oluştuğunu bildirmektedir. Hammer, *Osmanlı Tarihi*, s.506-507; Jorga'ya göre Münih'in Kiev'deki birliklerinde 49 topçu taburu, 6 Romen, 4 Gürcü bölüğü, 120 süvari bölüğü, 13.000 Kazak ve 300 kadar topu kullanabilmesi içinde 3.000 topçu asker görev yapmaktaydı. Jorga, a.g.e., s.360.

⁶³⁸ Şirokorad'a göre Kiev'den yola çıkan Münih'in ordusu 3 piyade muhafız taburu ile birlikte 49 piyade taburu bulunmaktaydı. Süvarilerde ise 3 atlı muhafız birliği, 100 dragon, 6 Hussar, 6 Ulah ve 4 Gürcü müfrezesi bulunmaktaydı. Süvari gruplarına ilaveten 13.000 Kazak askeri bulunmaktaydı. Topçu birlikleri ise 62 kuşatma topu, 11 havan, 16 obüs ve 176 sahra topu olmak üzere toplamda 265 topçu birliği hizmet vermekteydi. Genel olarak Münih'in ordusu 60-65.000 kişiden oluşmaktaydı. Şirokorad, a.g.e., s.121; Keralio'ya göre Dinyester'e hareket eden Rus ordusu, 49 tabur, 100 dragon bölüğü, 6 hussar alayı, 291 top ve toplamda 70.000 kişilik bir kuvvetten oluşmaktadır. Keralio, a.g.e., c. II, s.111.

⁶³⁹ Erbakan, a.g.e., s.56.

⁶⁴⁰ Soloviev, *History of Russia*, s.59-60.

kapılarının da Rus kuvvetlerine açılacağını aktarmıştı. Eflak ve Boğdan'ın itaat altına alınmasıyla Balkanlara ve İstanbul'a doğru harekete geçileceğini harp meclisi üyelerine bildirerek zafer naraları atmıştı.

6.3.2. Rus Ordusunun Dinyester'e Hareketi

Rus ordusu harekât planına bağlı kalarak 25 Mayıs'ta Levah'tan hareket edip Özi nehrini geçerek Lehistan sınırı üzerindeki Vasilkov'a varmıştı. 28 Mayıs günü Vasilkov'dan hareket eden Münih, Trepalya üzerinden Leh topraklarına doğru harekete geçmişti. 3 Haziran günü Kamenka nehri yakınlarında ordugâh kuran Münih, Çariçeden bir ferman almıştı. Çariçe fermanında Münih'ten ordusu ile hızla ilerleyip düşmana ağır zayıat vermesini emir buyurmuştu⁶⁴¹. Lehliler daha önceden 1737 ve 1738 seferlerinde olduğu gibi Rusların kendi rızaları dışında topraklarından geçerek Türk topraklarına ilerlemesinden rahatsız olmuşlardı. Bu durum Lehistan'ın tarafsızlığını bozmaktaydı fakat Münih'in savaş sırasında hukuk tanımamazlığı aşikâr bir durumdu. Münih, Türk topraklarına kısa yoldan ulaşabilmek amacıyla defalarca Leh topraklarını ihlâl etmişti. Lehistan'ın karışıklıklarından faydalanan Ruslar hem Lehistan'da nüfuz etmeye çalışmakta hem de doğu Leh topraklarını işgal altında tutmaktaydı. Rus ordusu, Leh topraklarından sadece kısa mesafeli olduğu için geçmemişti ayrıca geçmiş dönemlerdeki sıkıntıları çekmeyerek Osmanlı topraklarına daha hızlı varıp hem de sefer sırasında daha az zayıat vererek hasta sayısını da düşürmüştü. Nihayetinde Rus merkez ordusu 10 Haziran ayında Leh topraklarını geçerek Konstantinova ve Mejiboj yakınlarındaki Buğ nehrini geçerek Letiçof'a ulaşmıştı. Münih, ordusu ile Leh topraklarından geçerken Lehli süvariler ihtiyat amaçlı Rus ordusunu takip etmekteydi. Leh kralı *szlachta* adlı soylulara Münih'in ordusunu sınırı geçene kadar takip etmesini emretmişti. Münih'in

⁶⁴¹ Aynı eser, s.62.

ordusunda Kazak askerleri bulunmaktaydı ve bu askerler gittikleri her yerde yağma faaliyetlerinde bulundukları için gözetim altında tutulmalıydılar. Fakat Rus ordusunun yağmacı tavrını bilen Lehlilerin topraklarını muhafaza etmekte çokta başarılı olamadılar.

Münih'in ordusu 30 Haziran'da Buğ nehrini üç takım halinde geçmişti.⁶⁴² Letiçof'a 1. 2. ve 4. tümenler varabilmişti fakat muhasara toplarıyla teçhiz edilmiş 3. tümen ise Buğ nehrini geçemediği için Kupel ve Kara ada üzerine sevk edilmişti. Münih, Haziran ayında Türk tacizine uğramadan Letiçof'a varmıştı. Bu sırada 60.000 kişilik bir Osmanlı ordusunun Rus ordusunu Buğ nehrinden geçmesine izin vermemek için Leh topraklarına girdiği haberi gelmişti. Ruslar kendilerini fark ettirmeden bazı Leh köylerini yağmalayıp bölgeden ayrılmışlardı. Buradan hareket eden Münih emrindeki üç tümen ile 17 Temmuz günü Nedoborçersky dağlarını geçerek Dinyester'e doğru yöneldi ve ordu Zbroc nehrini geçip Bovanç nehrine varmıştı. Fakat muhasara topları ile birlikte hareket eden 3. tümen birlikleri hala merkez ordusuna katılamamıştı ve Don Kazakları da geriden hareket etmekteydi. Münih, Don Kazalarını bilerek Sorok (Soroki) taraflarına göndererek geriden gelmelerini sağlamaktaydı. Buradaki amacı Türkleri şaşırtarak Rusların kalabalık olarak geldiğini fark etmelerini sağlamaktı. Kazakların Dinyester'i başarılı bir şekilde geçmesi ile Sorok ve Mogilev şehirlerine ulaşılar. Kazak ordusu bu iki şehri yağmaladıktan sonra birçok ganimet ile merkez orduya katıldılar. Kazakların bu akınları Bender seraskeri Veli Paşa'nın kafasını karıştırmıştı ve Münih'in bu stratejisi ile kalabalık Türk ordusu iki hafta müddetinde Bender'de kalmıştı. Rus ordusunun Leh sınırından geçerek Dinyester'e üzerinden Hotin ilerlemesiyle Bender seraskeri Veli Paşa, Hotin muhazıfı Kolçak İlyas Paşa ve Boğdan Voyvodası Gika da Babıali'ye Rusların sınırı geçerek Akkirman ile Bender üzerine

⁶⁴² Solovyev'e göre Münih'in ordusu dört bölüme ayrılıp Buğ nehrini 27 Haziran günü Konstaninov ve Medzhibozh adındaki iki farklı yerden geçmişti. Soloviev, *History of Russia*, s.62.

yürüdüğünü haber vermişlerdi. Osmanlı sınır komutanların Rus ilerleyişini haber vermesiyle birlikte asker desteğini de talep etmişlerdi. Bunun üzerine Babıali tarafından serasker Veli Paşa, Akkirman muhafızı Genç Ali Paşa, Hotin muhafızı Kolçak İlyas Paşa, Bucak seraskeri İslam Giray Sultan ile Boğdan Voyvodası Gika'ya sınırların korunması ile ilgili emir gönderilmişti⁶⁴³. Ayrıca Babıali tarafından Kırım'ın muhafazası için gönderilen askerlerin tamamının Kırım'dan Boğdan'a gönderilmesi emri gönderilmişti⁶⁴⁴.

Rusların geri kalan diğer birliklerin de Bovaç nehrine 5 Temmuz günü ulaşmasıyla Rus merkez ordusu bir araya gelmiş oldu. Bir araya gelen Rus ordusu 8 Temmuz günü harekete geçerek Ternorutka ve Komefka geçitlerinden geçerek Zbruc nehrini aşmıştı. Münih öncü 4 dragon süvari alayını General Fermor'un emrine vererek Hotin üzerine keşfe çıkardı. Rus ordusunun tamamı Kaçupniça'ya gelerek burada konakladı. Mareşal Münih Kaçupniça'da harp meclisini toplayarak Dinyester nehrini Hotin kalesinin kuzeyinden geçerek hareket edeceklerini bildirdi. Böylelikle Münih, Osmanlı kuvvetlerini gafil avlayarak bekledikleri Özi istikameti yerine Hotin'in kuzeyinden gelerek düşman kuvvetlerinin arkasına sarkmış olacaktı. Mareşal Münih planına bağlı kalarak Probojiniye üzerinden 18 Temmuz'da Hotin kalesinin kuzeyinde yer alan Sinkovitsiye (Sinkovets) adlı Leh köyüne varmıştı. Sinkovitsiye bölgesi Hotin kalesine 50 km⁶⁴⁵ uzaklığında bir mevki idi. Solovyev'e göre 22 Temmuz Perşembe günü Türk-Tatar ordusu Sinkovitsiye köyünde ordugâh kuran Rus ordusuna ani bir saldırı gerçekleştirmişti. Türk-Tatar saldırısı Rus ordusu tarafından püskürtüldü ve Ruslar 39 asker ölü ve 112 asker de yaralı bırakmışlardı⁶⁴⁶. Sinkovitsiye bölgesinde dinlendikten sonra

⁶⁴³ BOA, MD, 145, s.439 ve 442.

⁶⁴⁴ “Moskovlu askerini üç bölük idüp memalik-i İslamiyye'ye hücum etmek fikriyle Boğdan ve Surika taraflarında olan guzât-ı muvahhidini teksir lâzime-i hâlden olmağla, Kırım cânibine tertîb olunan asâkirden ifrâz ile ol tarafa pervâz etmeleri re'y olundu”. Ahmed Câvid, a.g.e., s.104.

⁶⁴⁵ Şirokorad'a göre Sinkovets adlı Leh köyü Hotin kalesine 28 mil mesafesindeydi. Şirokorad, a.g.e., s.123; 28 mil, 45,061632 km'lik bir mesafeyi oluşturmaktadır.

⁶⁴⁶ Soloviev, *History of Russia*, s.62.

hareket eden Rus ordusu 19 Temmuz akşamı Dinyester nehrini ivedilikle aşmış nehrin sağ kıyısına geçmişti. Mareşal Münih ordunun tamamını riske atmamak ve muhtemel Türk saldırısına tedbir olarak kuşatma topları, ağırlıklar ve bazı birliklerini General Rumyançef (Rumantsov) komutasında farklı güzergâhtan Dinyester'e sürmüştü. Fakat Rumyançef'in geçtiği güzergâhta çıkan şiddetli yağmur dolayısıyla General, Dinyester'e ancak 24 Temmuz'da varabilmişti. Ordunun geriye kalan tamamı ancak 28 Temmuz günü Dinyester'e varabilmişti. Mareşal Münih, Rumyançef'in kuvvetlerinin Dinyester'e varmasıyla ordusunu Sinkovitsiye'den Dinyester nehrinin sağında yer alan Dorosevtsiye'ye sevk etti. Tüm ordunun Dinyester nehrini geçişi ancak 3 Ağustos'ta sağlanabilmişti. Rus istihkamacıları seri şekilde asma bir köprü yaptılar fakat kuşatma topların ve ağırlıkların yavaş taşınmasından dolayı geçiş uzun sürmüştü. Rus ordusunun geçişi sırasında bir de Tatar süvarileri ile yeniçerilerin saldırılarına maruz kalınmıştı. Fakat Rus ordusu az bir zayıyla Türk ve Tatar hücumlarını püskürtmeyi başarmışlardı. Dorosevtsiye'ye varan Mareşal Münih burada 3 Ağustos gününde harp meclisini topladı. Harp meclisi, Rus merkez ordusunun Hotin kalesine Prut nehrine yakın bir civardan yürümesinin daha uygun olduğuna karar verdi. Prut nehri civarından Hotin kalesine gidilecek güzergâhtaki en sıkıntılı yolun Ragozna ile Rakitna arasında bulunan bir dağ geçidinin olduğu bilinmekteydi. Bu yol üzerinde Osmanlılar ait Orkapı (Perekop) adında bir müstahkem yer bulunmaktaydı. Ruslar Zastonvina bölgesinde erzak deposu kurarak topçu birliklerini bu mevkiye yerleştirmişlerdi. Rus ordusu Turla nehrini geçtikten sonra 3 Ağustos ve 11 Ağustos'ta Tatarların şiddetli saldırılarına maruz kalmıştı. Rus ordusu ateşli silah gücü sayesinde Bucak Tatarlarının bu iki şiddetli saldırılarını püskürtmüştü. 6 Ağustos günü Rus ordusu harp meclisindeki plana uyarak Ragozna ile Rakitna arasındaki Prekop geçidinden geçerek Osmanlılara ait olan Orkapı mevziini ele geçirdiler. Orkapı'nın ele geçirilmesinden sonra yola devam eden Rus ordusu Staniger dağının yakınlarında ordugâh kurdular. Staniger dağlarının sağ yanı Prut nehrine, sol yanı da

Hotin dağlarına bakmaktaydı. 8 Ağustos günü Rus ordusu kısa mesafe kat ederek Dolga nehrini sağ kıyısına varmış ve burada konaklamıştı. Rusların bu dar geçitlerden yavaş hareket etmesinin temel sebepleri muhtemel Osmanlı saldırısı karşısında hazırlıklı olmak ve ağırlıkların korunaklı bir şekilde ordu ile birlikte hareket ettirilmesini amaçlamaktı. Topçu birliklerin öküzler aracılığı ile yavaş hareket etmesi de Rus ordusunun manevra kabiliyetini kısıtlayan sebeplerdendi.

Dolga nehrinin sağ kıyısına gelen Rus ordusu, Tatar süvarilerinin hücumuna maruz kalmıştı. Bucak Tatarlarının taarruzu karşısında Rus hussar birlikleri öne çıkarak Tatar hücumunu göğüslemişlerdi. Fakat Rus hussarları dayanamayarak topçu birliklerinin bulunduğu bölgeye çekilmesi üzerine Tatarlar kaçan hussarların peşlerine düşmüşlerdi. Rus topçusunun ateş menziline giren Tatarlar açılan ateş sonrasında geri çekilmek zorunda kalmışlardı. Tatar süvarileri daha fazla zayıat almamak için top menzilinden çıkarak Dolga nehrinin karşı kıyısına çekilmişlerdi. Böylelikle Rus askerlerinin Hotin'e doğru yola çıktıkları Tatarlar sayesinde Osmanlılar tarafından bilinmiş oldu. İlk gerçekleşen çatışmadan Ruslar galip çıkarak yollarına devam etmeye başlamışlardı. Dolga nehri kıyısında Tatar hücumunu püskürten Münih 8 Ağustos günü harp meclisin topladı. Harp meclisinde Hotin kalesine ani bir hücumla saldırılması kararlaştırıldı. Ordu ağırlıkları ile köprü malzemelerinin Bahmeçef komutasında bırakılmasına karar verildi. Mareşal Münih 9 Ağustos günü Hotin kalesine üç koldan harekete geçti. Hotin kalesine hareket eden Rus ordusunda öncü kuvvetleri iki alay asker ve Valoş kolordusu, sağ cenahı 6 piyade, 6 dragon süvari ve 2-3 Malarusya alayları, sol cenahı 6 piyade, 6 dragon süvari ve 2-3 Malarusya alayları oluşturmaktaydı. Merkez de ise hassa kuvvetlerini 5 dragon süvari, 8 piyade, 9 (redif) milis ve 2 Malarusya alayları

oluşturmaktaydı. Destek kuvvet ve öncü keşif askerlerini de Don ve Zaporojya Kazakları oluşturmaktaydı⁶⁴⁷.

Rus merkez ordusu Türk taarruzuna maruz kalmadan Gukof nehrini geçerek Rakitna'ya varmıştı. Ruslar 10 ile 13 Ağustos günlerinde ordu ağırlıklarını beklemek için yavaş hareket ederek Kalinojça'ya ancak varabilmişti. Rus ordusunun Hotin kalesine doğru harekete geçtiği Tatarlardan haber alan Bucak seraskeri ivedilikle Hotin'in kuzeyine doğru harekete geçti. Bucak seraskerinin bölgeye varmasında evvel Soruka ve Muhlevi'ye varan Don ve Zaporoj Kazakları bu bölgelere akınlar düzenleyerek tahrip ettiler. Bucak seraskeri 12 Ağustos günü Dinyester'in Hotin taraflarına ancak varabilmişti. 13 Ağustos günü Tatar ve Türk askerini emrinde bulunduran Bucak seraskeri Rus ordusuyla karşılaştı. 14 Ağustos günü Mareşal Münih ordusunu harp nizamına sokarak hücum emri vermişti fakat Bucak seraskeri Rus ordusunun kalabalık olduğunu fark ederek geri çekilmek zorunda kalmıştı. Bucak seraskerinin Rus ordusunu yenebilecek güçte kuvveti yoktu fakat bir strateji izleyerek Tatarların meşhur baskınlarını uygulamayı planlamıştı. Münih'in Osmanlı ordusunun geri çekildiğini görmesi üzerine rehavete kapılacağını düşünen Bucak seraskeri ani taarruzla Rus ordusunun ağırlıklarına yöneldi. Fakat Rus ordusunun ateşli silah gücü sayesinde bu saldırı bir sonuç vermemişti. Bunun üzerine Bucak seraskeri Hotin taraflarına doğru geri çekildi ve Münih de 15 Ağustos günü Simkoviç'e doğru hareket ederek burada ordugâh kurdu.

Bu sırada Mareşal Münih, Çariçe adına Eflak ve Boğdan prensi olarak Kantemir'i atamışlardı. Münih Dinyester'i geçtikten ve Osmanlı topraklarına Lehistan üzerinden girdikten sonra Kantemir'i Boğdan'a göndermişti. Kantemir de Ruslardan aldığı emir üzerine mevcut voyvoda II. Ligor Gika'ya karşı halkı ayaklandırmaya çalıştı. Rusların Hotin kalesini ele

⁶⁴⁷ Erbakan, a.g.e., s.58.

geçirmesi üzerine voyvoda II. Ligor Gika, Eylül-Ekim 1739'da Boğdan'ı terk etmek zorunda kalmıştı.

6.3.3. Stavuçan (Savuçan) Meydan Muharebesi

Mareşal Münih, Çariçe Anna'nın istekleri doğrultusunda Kiev'den yola çıkarak Lehistan sınırı üzerinden Hotin kalesinin kuzey cenahına gelmişti. Dinyester nehrinin sağ sahilinde Osmanlı-Tatar birlikleri tarafından saldırıya uğrayan Münih ateşli silah gücü sayesinde bu baskından kurtulmuştu. Fakat Osmanlı ordusu Münih'in Hotin kalesine yöneldiğini bildiği için destek kuvvetler sevk ederek Rus ordusunun etrafını sarmaya başlamıştı. Mareşal Münih, Türk kuvvetlerinin daha fazla toplanmadan bir an evvel Hotin'i ele geçirmeyi istiyordu. Bundan dolayı 16 Ağustos günü ileri harekâta devam eden Rus ordusu, Türk tacizleri altında Şubants nehrine yakın olan Şirofçi'ye kadar ilerlemişti. Hotin'e kuzeyden üç koldan hareket eden Rus ordusu topçu kuvvetlerin gelmesiyle Şirofçi'de ordugâh kurmuştu. 27 Ağustos günü Rus ordusu Bender seraskeri Veli Paşa ile Hotin valisi Kolçak İlyas Paşa'nın kuvvetleriyle Stavucan (Savuçan) köyünde karşılaşmıştı⁶⁴⁸. Bender seraskeri Veli Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu, Rus ordusunun yakınlarına gelerek top ateşleriyle taciz etmekteydi. Veli Paşa'nın desteğine Genç Ali Paşa, Kolçak İlyas Paşa ve Bucak Hanı Sultan İslam Giray komutalarındaki birliklerle gelmişlerdi. Veli Paşa, Mareşal Münih ile çarpıştığı cephede ordunun merkezinde topçu bataryalarıyla birlikte yer almaktaydı. Ordunun sağ cenahını Genç Ali Paşa komutasındaki sipahi süvarileri ve sol cenahını da Kolçak İlyas Paşa komutasındaki yeniçerilerden oluşan süvariler oluşturmaktaydı. Sultan İslam Giray'ın seçkin Tatar süvarileri de Rus ordusunun gerisinde bulunmaktaydı. Böylelikle Mareşal Münih'in komuta ettiği ve üç

⁶⁴⁸ Şirokorad'a göre 16 Ağustos günü Münih'in 150 topçu birliği ile birlikte 58.000 kişilik ordusu, Veli Paşa komutasındaki 80.000 kişilik Osmanlı askeri ile Savuçan'da karşılaştı. Şirokorad, a.g.e., s.123; Soloviyev'e göre Veli Paşa komutasındaki 90.000 askerin Hotin' giden ana yol olan Savucan köyünde güçlü bir pozisyonda olduğunu kaydetmektedir. Soloviev, *History of Russia*, s.62.

kola ayrılan Rus ordusu, Türk ve Tatar askerleri tarafından kuşatılmış bulunmaktaydı. Türk ordusu meşhur *Kurt Kapanı* stratejisine benzer bir baskınla Rus ordugâhını çepeçevre kuşatmıştı. Türk baskını sayesinde Rus ordusu zor duruma düşmüştü ayrıca ordu içerisinde gıda ve suyu ihtiyacı artmaktaydı. Veli Paşa, Rus ordusunu kuşatarak, Baltacı Mehmed Paşa'nın Çar I. Petro'yu 1711 Prut Muharebesinde olduğu gibi teslim olmaya zorlamaktaydı. Cebri yürüyüşlerle yorulan, gıda ve su olanakları azalan Rus ordusu üstüne bir de Türkler tarafından sıkıştırılmıştı. Bundan dolayı Rus ordusunun bu kuşatmayı yarmaktan başka çaresi kalmamıştı.

Veli Paşa'nın merkezde bulunan birlikleri Hotin kalesinin 11 km güneydoğusunda bulunan Vadoboyefçi ile Stavuçan arasındaki mevki idi. Veli Paşa'nın bu bölgedeki mevzileri oldukça kuvvetliydi fakat sol cenahı sağ cenahına göre daha zayıf görünüyordu. Veli Paşa, Sultan İslam Giray'ın bulunduğu bölgeye emniyetleri amacıyla yeniçeri süvarilerini de sevk etmişti. Veli Paşa'nın kendisinin bizzat komuta ettiği Stavuçan mevzisinde 20.000 kadar askeri bulunmaktaydı. Fakat merkezdeki kuvvetler bölgenin genişliğinden dolayı yeterli görülmemekteydi. Stavuçan bölgesinin genişliği 5.5 km uzunluğundaydı. Hotin kalesine giden en güvenli yol olan batı kısmını Veli Paşa'nın komutasındaki askerler tutmaktaydı. Ayrıca Hotin üzerinden Bender'e giden yol güzergâhı da Hotin'in batı kısmında bulunmaktaydı. Bundan dolayı Veli Paşa Hotin'e giden sağ kısmı boş bırakmak zorunda kalmıştı çünkü asker sayısı yeterli değildi. Veli Paşa Hotin'in batı kısmına askerleri yerleştirerek tahkimatlar kurdurmuştu.

Mareşal Münih, Hotin kalesine batı kısmından saldırılmasının daha doğru olacağını düşünmüştü. Çünkü bu yol düzgün ve Hotin kalesine giden en kestirme yoldu. Ayrıca Münih sadece Hotin'i ele geçirmek için yola çıkmamıştı. Hotin'in ardından Bender ve Boğdan

civarlarının da ele geçirilmesi planlanmıştı. Bundan dolayı Münih bir şaşırtma taktiği uygulayarak ordunun bir kısmını doğu sağ tarafa göndererek asıl kuvvetler ile sol tarafa saldırmayı planlamıştı. Münih planına sadık kalarak General Güstafbiron'un emrine 9.000 asker, 22 alay topçu ve 1 sahra topçusu vererek Hotin'in sağ tarafına sevk etmişti. Güstafbiron emrindeki kuvvetlerle sağ cenaha ilerleyerek Şuvanets nehrini geçip Osmanlı topçularının karşısındaki tepeleri ele geçirmişti. Güstafbiron hâkim tepelerden emrindeki topçu kuvvetlerin sayesinde Osmanlı bataryalarına topçu ateşinde bulunmuştu. Rus kuvvetlerinin 2 km ilerisinde bulunan Osmanlı topçuları da karşılık vermek suretiyle iki ordu sadece topçu ateşleriyle birbirlerini vurmuştu. Güstafbiron'un topçu ateşlerini Rus ordusunun sağ cenaha saldırıya geçtiğini zanneden Veli Paşa da mevcut ordusuyla bu bölgeye yürümüşü. Böylelikle serasker Veli Paşa, Mareşal Münih'in kurdu tuzağa düşmüş oldu. Veli Paşa'nın kuvvetlerinin sağ cenaha doğru hareket ettiğini haber alan Münih planını uygulamak için uygun bir fırsat bulmuş oldu. Bunun üzerine Münih verdiği emir ile tüm kuvvetlerini sağ cenaha yani Osmanlıların terk ettiği bölgeye sevk etmişti. Rus merkez ordusu Dalina yakınlarına doğru harekete geçerken Münih de Güstafbiron'a bu bölgeye gelerek orduya katılmasını emretmişti. Güstafbiron'un birliklerinin manevrasını geri çekiliş olarak gören Veli Paşa kısa bir süre sonra bunun bir tuzak olduğunu anlayıp birliklerini tekrar geldikleri yer olan sol cenaha sevk etmişti. Mareşal Münih, Genç Ali Paşa'nın birliklerini yol güzergâhında bir engel olarak gördüğü için Prens Dadiyoni'yi topçu kuvvetleriyle geçiş güzergâhına sevk etmişti. Ayrıca Mareşal Osmanlı ordusunun sol cenahına yapılacak saldırının sekteye uğramaması için Şuvanets nehri üzerine topçu bataryalarını sevk ederek güvenliği sağlamıştı. Böylelikle bir araya gelen Rus ordusu üç koldan Şuvanets nehrini saldırıya uğramadan güvenle geçebilmeyi amaçlamaktaydı. Karlbiron'un öncü kuvvetleri nehri saldırıya uğramadan köprüler kurarak geçmiş ve Münih'in asıl ordusunun saldırıya uğramaması için de nehrin sol yanında bulunan tepeleri ele geçirmişti. Rus ordusunun

Şuvanets nehrinden geçmeye çalıştığı sırada Osmanlılar saldırıya geçmişlerdi. Osmanlı süvarilerinin Rus ordusunun sol cenahına yaptığı hücumlar Ruslara ağır zayıatlar vermişti fakat Ruslar bu saldırıları püskürtmeye muvaffak olmuşlardı. Veli Paşa hızlı manevrada bulunarak Hotin'in sol cenahına gelmişti. Veli Paşa, Karlbiron'un ele geçirdiği tepelere yerleşerek topçu bataryaları kurdurmuştu. Veli Paşa'nın emri ile Osmanlı topçuları Rus topçularına ateş açarak baskı altına almışlardı. Karlbiron'un tepeleri ele geçirmesiyle Osmanlı ordusu, Rus merkez ordusunun Şuvanets nehrinin geçişine engel olamamıştı. Şuvanets nehrini az bir zayıatla geçen Münih, ordusunu tekrar bir araya getirerek Hotin'e doğru ilerlenmesini emretmişti.

Mareşal Münih ordusu ile 28 Ağustos günü Şuvanets nehrini geçtikten sonra Stavuçan yakınlarına kadar ilerlemişti. Bu sırada Özi valisi Mehmed Paşa da Rus ordusuna merkezden 12-13.000 yeniçeri ve sağ cenahtan da süvariler ile hücumla geçmişti. Türk taarruzu karşısında Mareşal Münih topçu kuvvetlerini devreye sokarak saldırıyı püskürtmeye muvaffak olmuştu. Mehmed Paşa da Rus topçu ateşine maruz kalındığı için ordusunu Stavuçan deresinin karşı kıyısına çekmek mecburiyetinde kalmıştı. Mareşal Münih, ordu ağırlıklarını ve topçu kuvvetlerini tehlikeye atmamak için Mehmed Paşa'nın kuvvetlerini takibe aldirtmamıştı. Bu muharebede alınan yenilgi üzerine Veli Paşa da kuvvetlerinin tamamını Hotin istikametine doğru geri çekmişti. Bu sırada Genç Ali Paşa kuvvetleriyle Rus ordusunun Hotin'e doğru ilerleyişini sekteye uğratmak için saldırıda bulunmuştu. Fakat Özi valisi Mehmed Paşa'nın uğradığı akıbetin aynısı kendisinin de başına gelmişti. Genç Ali Paşa'nın taarruzunu Ruslar topçu ateşleriyle püskürtmüştü. Böylelikle Mareşal Münih'i Hotin istikametine durduracak bir ordu kalmamıştı.

28 Ağustos günü Mehmed ve Genç Ali Paşaların kendi başlarına ayrı ayrı düzenlediği saldırılar sonucunda Bucak Hanı Sultan İslam Giray ve serasker Veli Paşa da geri çekildiler. İslam Giray emrindeki birlikler ile Bucak dolaylarına Veli Paşa da Hotin muhafızları dahil emrindeki birlikler ile Bender'e çekilmişti. Genç Ali Paşa, serasker Veli Paşa'nın emri olmaksızın Ruslara saldırıp mağlup olması ve bundan dolayı Hotin kalesinin düşmesi sebepleriyle idam edilmişti. Hotin kalesi düştüğü sırada Genç Ali Paşa başta olmak üzere Özi seraskeri ve muhafızı da Akkirman'da bulunmaktaydı. Savaş sonunda Rus ordusu Türk istihkamlarını çarpışmaksızın işgal edip Türk ordusunun ağırlıklarını ve toplarını ganimet olarak ele geçirmişti. Stavuçan meydan muharebesinde Mareşal Münih'in kontrol ettiği Rus ordusunun sayısı 40.000 asker, 8.000 milis ve 250 topçu alayı idi. Veli Paşa'nın kontrol ettiği toplam asker sayısı ise 70.000 asker ve 70 topçu birliği idi⁶⁴⁹. Savaş sonucunda Rus ordusu bir subay ve 13 asker kaybetmiş, 6 subay ve 48 asker de yaralanmıştı⁶⁵⁰. Osmanlı ordusu ise 1.000 kadar askerini kaybetmiş ve savaş alanında 48 top ile 1000'in üzerinde çadırını da ganimet olarak Rus ordusuna bırakmıştı⁶⁵¹. Mareşal Münih Stavucan zaferi sonucunda şu raporu yazmıştı: "Nimetiyle liderimiz olan Yüce Rab, üstün sağ koluyla bizi korudu, böylece bu şiddetli savaşta sürekli düşman ateşinden 100'den az kişi öldü ve yaralandı. Asker gece yarısına kadar zaferi kutladı ve bağırdı. Yaşasın büyük hükümdarımız! Söz konusu zafer, ordunun çok iyi durumda olması ve olağanüstü bir ruha sahip olması nedeniyle bize büyük bir başarı umudu veriyor"⁶⁵². Hotin kalesinin 19 Ağustos günü Rus ordusu tarafından zapt edildiği sırada Münih'in bu raporu göndermeye henüz zamanı olmamıştı.

⁶⁴⁹ Erbakan, a.g.e., s.60-61

⁶⁵⁰ Şirokorad'a göre Savuçan savaşında Rus ordusunun kaybı 13 asker ölü ve 53 asker de yaralıydı. Şirokorad, a.g.e., s.123.

⁶⁵¹ Zinkeisen, a.g.e., s.555-556.

⁶⁵² Soloviev, *History of Russia*, s.62-63.

6.3.4. Hotin Kalesi'nin ve Boğdan'ın Ruslar Tarafından Zaptı

Rus ordusunun 1739 seferindeki ilk hedefi Osmanlıların elinde bulunan ve Lehistan, Osmanlı ve Rusya devletlerinin sınırında olan stratejik değere sahip Hotin kalesi idi. 100.000 kişilik Rus ordusu Mareşal Münih komutasında Ukrayna'dan yola çıkarak Leh sınırından Hotin'in kuzey bölgesinden Osmanlı sınırlarına giriş yapmıştı. Şuvanets nehrinin ilerisindeki Stavuçan denilen bölgede Osmanlı birlikleri ile Rus birlikleri arasında yapılan meydan muharebesinde galibiyetle çıkan Ruslar Hotin'e doğru ilerlemeye başlamıştı. Genç Ali Paşa'nın, Bucak Tatarları lideri Sultan İslam Girayın ve serasker Veli Paşanın kuvvetleri Stavuçan meydan muharebesi sonucunda bölgeyi terk ederek Hotin kalesinin kaderini Rusların eline bırakmışlardı. Stavuçan Meydan Muharebesinden evvel Hotin kalesi, Kolçak İlyas Paşa komutasında 10.000 kişilik Osmanlı muhafız birliği tarafından savunulmaktaydı. Fakat Veli Paşa'nın Bender'e çekilmesi üzerine kalede bulunan muhafız birliklerinin de ekseriyeti Veli Paşa'nın komutasında kaleden çekilmişlerdi. Böylelikle Hotin kalesini savunan Kolçak İlyas Paşa'nın elinde 700 civarında muhafız birlik kalmıştı⁶⁵³.

Mareşal Münih, Stavuçan Meydan Muharebesini kazanır kazanmaz birliklerinden 30.000 seçkin asker ve bütün kuşatma toplarıyla Hotin kalesinin önüne gelip kaleyi muhasara altına almıştı. Münih, Kolçak İlyas Paşa'ya az bir kuvvetle kaleyi savunamayacağını ileterek kaleyi teslim etmesini talep etmişti. Hotin kalesi güçlü surlara ve konuma sahip bir kaleydi fakat savaş sonucunda kaleyi savunacak asker neredeyse kalmamıştı. Stavuçan Savaşı sonrasında kaleden bulunan 10.000 muhafız birliği Veli Paşa ile birlikte Bender'e doğru kaçtığı için kaleden sadece 763 muhafız asker ve 179 top bulunmaktaydı⁶⁵⁴. İlyas Paşa da durumun

⁶⁵³ Erbakan, a.g.e., s.61.

⁶⁵⁴ Zinkeisen, a.g.e., s.556; Hammer'e göre Hotin kalesinde 10.000 muhafız birlikten sadece 700 yeniçeri ve ağaları kalmıştı. Hammer, *Osmanlı Tarihi*, s.507.

vahametini anlayarak direnmeden vire usulüyle kaleyi 30 Ağustos 1739⁶⁵⁵ yılında Ruslara teslim etmek mecburiyetinde kalmıştı. Hotin kalesine giren Mareşal Münih komutasındaki Rus ordusu kalenin içindeki şehrin tamamını yağma etmişti. Ruslar Hotin kalesine merhamet etmediler hatta kiliseleri dahi yağmaladılar. Hotin'e giren Rus ordusu, İlyas Paşa ile 763 Osmanlı askerini esir almıştı bunun yanında ele geçirilen 2.121 savaş esiri de Ukrayna'ya gönderilmişti. Hotin kalesi, Rusların Boğdan'a ilerleme güzergâhındaki mühim bir kale idi. Hotin gibi stratejik bir kalenin Rusların eline geçmesiyle Rus ordusunun Boğdan'a ilerleme hususunda hiçbir engel kalmamış oldu. Çünkü Hotin kalesi Boğdan'ın anahtarı mahiyetinde idi.

Hotin kalesinde az bir muhafız birlik bırakan Münih ordusu ile hiç vakit kaybetmeden 4 Eylül günü Boğdan'a doğru sefere çıkmıştı. Prens Kantemir komutasında bulunan 3.000 kişilik öncü Rus ordusu, 9-10 Eylül günlerinde Prut nehrini aşarak 11 Eylül günü Boğdan'ın başkenti olan Yaş şehrine ulaşmıştı. Boğdan'da bulunan Osmanlı'nın Voyvodası II. Ligor Gika ve bölükbaşı 8.000 asker ile bölgeden kaçmıştı. Yaş şehrinde toplanan Boğdan'ın ileri gelen Boyarları ülkenin Rusya'ya bağlandığını bildiren bir temsilci heyeti göndermişti. Boğdan'da bulunan Romanya halkı aynı mezhepten olan Rusları kurtarıcı gözüyle karşılamaktaydılar. Münih ordusu ile Boğdan içlerinde ilerlerken 3/14 Eylül 1739 tarihinde Yaş şehrini hiç mukavemet görmeden ele geçirmişti. Yaş şehrinin Ruslar tarafından işgal edilmesi 1736-1739 Osmanlı-Rus-Avusturya Savaşlarına az da olsa Ruslar lehine katkı sağlamıştı⁶⁵⁶. Münih, Yaş şehrinde kısa süreliğine ordugâh kurmuştu. Münih, Boyarlardan istediği gıda ve para desteğini sağladıktan sonra Prut nehrini aşan merkez orduya katılmak için yola çıkmıştı. Boğdanlıların kurtarıcı olarak gördükleri Kazak askerleri her yeri

⁶⁵⁵ Zinkeisen ve Hammer'in aksine Şirokorad, Rus ordusunun Hotin kalesini 19 Ağustos günü işgal ettiğini bildirmektedir. Şirokorad, a.g.e., s. 124; Uzunçarşılı'ya göre Hotin kalesi 1152 Cemaziyelahir/1 Eylül 1739 tarihinde düşmüştü. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, s.292.

⁶⁵⁶ *Sbornik*, t. 80, s.501-544.

yağmalamışlardı. Boğdan'ın işgalini tamamlayan Münih öncü kuvvetlerini Tuna sahillerine akına göndermişti. Osmanlılar, Stavuçan meydan muharebesi sonucundan tüm Boğdan ve Eflak'ı boşaltmıştı ve birliklerini Bender'de toplamıştı. Bundan dolayı Boğdan'ın ardından Eflak'ın da Ruslar tarafından ele geçirilmesi mukadderdi. Münih, Eflak ve Boğdan'ın haricinde Bucak Tatarlarının toprakları ile Bender'i de ele geçirme niyetindeydi. Yaş şehrinden hareket eden Münih, Kudrui ve Baklui dağları arasından Bender'e doğru yöneldi. Voyvoda Gika'nın Boğdan'ın Ruslar tarafından işgal edildiğini haber vermesi üzerine sadrazam İvaz Mehmed Paşa da Bender seraskerinin yanında bulunan Atmaca Paşa'ya Sarı Ahmed Paşa'nın Boğdan ordusuna yardım etmeleri için emir göndermişti. Ayrıca sadrazam İbrail, Kilya ve İsmail kalelerindeki 12.000 kişilik muhafız askerleri gelecek Rus taarruzu için seferber etmişti. Fakat Münih, Eflak ve Boğdan'dan sonra Bender ile Bucak topraklarına sefere çıktığı sırada ileri hareketin iptali emri gelmişti. Avusturya hükümeti, Belgrad'da Osmanlılar ile barış antlaşmasını imzalamıştı ve ardından da Rusya hükümeti de barışa razı olmuştu. Bundan dolayı Münih'in bu son kazanımları Rusya'ya hiçbir fayda getirmemişti.

Belgrad'ın muhasara edildiği ve sadrazam İvaz Mehmed Paşa'nın otağında barış görüşmelerinin yapıldığı bir anda Rusların bu zaferleri Avusturyalılar tarafından sevinçle karşılanmıştı. Hatta Avusturya İmparatoru VI. Şarl bir elçi göndererek Osmanlılar ile yapılacak barışın son verilmesi ve savaşa devam edilmesi hususunda emir vermişti. Fakat Belgrad kalesi önlerinde gerçekleştirilen Belgrad Antlaşması Avusturya ve Osmanlı heyetleri tarafından onaylanmıştı. Bu duruma çok hayıflanmış VI. Şarl da barışın biran evvel gerçekleştirilmesi için baskı yapan ve barışı tesis eden Kont Neipperg'i tutuklatarak hapsedmişti. Ruslar ise 1739 yılında kazandıkları bu zaferleri kâğıda dökememişlerdi. Çünkü müttefiki konumunda olan Avusturya devleti, Osmanlılar ile ayrı bir barış antlaşması imzalamış ve Rusları Osmanlılarla olan muharebede yalnız bırakmıştı. Osmanlıların,

Lehistan Konfederasyonu ve İsveç devleti ile olan iyi ilişkilerinden kuşkulanan Rus hükümeti de Osmanlılar ile barış yapmaya yanaşmak zorunda kalmıştı. Rus hükümeti bu kuşkularında haklıydı çünkü İsveç devleti, Ruslara kaybettiği bölgeleri alabilmek için Osmanlılar ile iyi ilişkiler sürdürüp daha sonra ittifak yaparak Ruslara saldıracaklardı. Hatta İsveçliler 1739 yılından itibaren harp hazırlıklarına başlayarak sınırda tahkimatlar kurdurmuşlardı. Rus ordusu harp yorgunluğundan dolayı gıda ve erzak temininde güçlükler yaşamaktaydı. Osmanlıların yanında bir de harp hazırlıklarını tamamlayan İsveçliler ile başa çıkamayacağını iyi biliyordu. Bundan dolayı Rus hükümeti Osmanlılar ile biran evvel barış antlaşması yapmak istiyordu. Osmanlılar da bu durumun farkında olduğu için barış görüşmelerinde Ruslara istedikleri şartları dikte edebilecek fırsatı yakalamış oldu.

6.3.5. Mareşal Lassi'nin Yarım Kalan Üçüncü Kırım Seferi 1739

Rus hükümeti Osmanlı cephesinde iki ana ordu kurarak Dinyester ve Kırım taraflarını işgal ederek arzuladıkları barışı Osmanlılara kabul ettirmeyi planlamıştı. Ukrayna'da toplanan iki ana ordu farklı cephelere hareket etmişti. Mareşal Münih komutasındaki ordu Dinyester'e Mareşal Lassi'nin emrindeki ordu da Kırım'a hareket edecekti. Böylelikle Ruslar, 1738 yılındaki başarısızlığın intikamını almak istiyorlardı. Mareşal Lassi 30.000 askeri ile Poltava'dan hareket ederek Don bölgesine gelmiş ve ordu hazırlıklarını tamamladıktan sonra Kuban üzerine karadan ve denizden hareket etmeye başlamıştı. Lassi, Kuban nehrinin Azak Denizi'ne ulaştığı boğaz üzerindeki bataklıkta bulunan kaleyi ele geçirmişti. Lassi bin adet sal inşa ettirip karadan gelen askerleri Azak denizi ve Don nehri üzerinden bataklıkta bulunan kaleye taşımayı düşünmüştü. Fakat çıkan fırtına yüzünden birçok askeri ölmüştü. Bataklıktaki kaleye top ve humbaraları taşımayı başarmışlardı. Lassi, çıkan fırtına yüzünden tüm gemileri karaya bırakmıştı. Fırtına sırasında Azak Denizi'nin suyu

taşmış ve sahilde bulunan Rus ordusun çadırlarına kadar ilerlemişti. Bu sırada birçok Rus askeri ölmüştü ve Rus askerlerinin tamamı sahilden iç taraflara doğru kaçmak zorunda kalmışlardı. Rus ordusunun Kuban taraflarına geldiğini haber alan Mengli Giray da bazı askerleri ile birlikte Kerç boğazına ilerlemişti. Han, Karagöz adındaki köyde bulunan Ali Paşa Çiftliği'nde birkaç gün bekledikten sonra Karasu kasabasına geri dönüp burada da birkaç gün ikamet etmişti. Han, Karasupazar'da iken hastalığa yakalanmıştı bunun üzerine Han, Bahçesaray'a avdet edip burada 1152 senesi koyun yılında vefat etmişti. Mengli Giray'ın vefatı üzerine Selamet Giray Han, Kırım tahtına geçmişti⁶⁵⁷.

Mareşal Lassi, Mengli Giray daha hayatta iken Azak tarafından Prekop'a (Orkapı) doğru harekete geçmişti. Orkapı yolu ıssız ve su temini olmayan bir yoldu bundan dolayı Lassi bu bölgeye sefer düzenlemeye cesaret edemiyordu. Hakeza Rus ordusuna, Kırım seferlerinde Tatarların oklarından çok arazi zorlukları ve hastalıklar zarar vermekteydi. Lassi'nin amacı Prekop'u ele geçirerek Kırım içlerine doğru akın ve yağmaya çıkmaktı. Lassi ordusu ile Prekop'a vardığı sırada kalenin yıkık ve terkedilmiş olduğunu görmüştü ve seferin amacına ulaşabilmesi için sefere devam etmek istiyordu. Kırım Hanlığı, II. Mengli Giray tarafından savunulmaktaydı. Lassi, 1738 seferinden başarısızlıkla çıktıktan sonra Ukrayna'ya dönmüştü fakat ardından gelen Mengli Giray Tatar süvari ile Ukrayna'ya akınlar yaparak varoşu yağmalamıştı. Lassi de Mengli Giray'dan Ukrayna'nın intikamını almak için Kırım'a girdi ise de Rus hükümeti ile Babıali arasında yapılan Belgrad Antlaşmasından dolayı Mareşal Lassi ordusu ile geri dönmek mecburiyetinde kalmıştı. Lassi, Prekop'tan Kırım içlerine doğru kısa bir mesafe kat ettikten sonra Tatarlar tarafından terkedilen 20 köyü ateşe vermişti⁶⁵⁸. Bu terkedilmiş köyleri ateşe vermekteki gayesi seferin başarısız ve amaçsız geçmemesiydi. Fakat

⁶⁵⁷ *Umdetü't-Tevârih*, s.190-191.

⁶⁵⁸ Zinkeisen, a.g.e., s.556.

Lassi umduğu başarıyı elde edemeyerek seferden eli boş dönmüştü. Nihayetinde Lassi, 1737-1738 seferlerinde olduğu gibi kazandığı küçük zaferlerden sonra kışı geçirmek için Ukrayna'ya dönmüştü⁶⁵⁹. Diğer taraftan ise Don Kazakları ile Kalmuklar savaşın başladığı tarihten itibaren her sene Kuban ve Don taraflarına akın düzenlemişlerdi. 1739 senesinde de Kalmuklar aynı başarıyı elde ederek ganimetler ile Rus topraklarına geri dönmüşlerdi.

6.3.6. 1736-1739 Osmanlı-Rus Savaşında Kırım Tatar Ordusu

1736-1739 Türk-Rus Savaşlarında, Kırım Tatar ordusunu üç bölgede incelemek gerekmektedir. Bunlar: Bucak-Özi Tatarları, Kuban-Nogay Tatarları ve Kırım yarımadasındaki Tatarlardır. Bucak Tatarlarının başına Kırım Hanzadeleri ya da Giray hanedanından savaşçı bir soylu serasker olarak Babıali ya da Kırım Hanı tarafından geçirilirdi. Kuban bölgesinin başına da Giraylardan olmak üzere bir soylu Kırım Hanı tarafından bizzat atanırdı. Kırım yarımadasında bulunan eli kılıç tutabilen her bir Tatar erkeği akın ya da sefer zamanında Hanın emrinde asker olarak görülmekteydi. Bundan dolayı Tatar ordusunda gönüllülük esası bulunmakta ve gönüllü asker sorunu yaşanmamaktaydı. Kırım Tatar ordusunun teşkilatı Asya Hun hükümdarı Mete (MÖ 209) dönemine kadar giden onlu sisteme dayanmaktaydı. Kırım Tatar ordusunun gönüllülük esasına dayanmasından dolayı 1736-1739 Türk-Rus Savaşlarında ordunun tam mevcudiyeti bilinmemekteydi. Ayrıca her Tatar askerinin yanında üç ila beş at taşıdığını düşünürsek kaynaklarda geçen rakamların abartılı olduğunu anlayabiliriz. Osmanlı arşivlerinde Kırım Hanı'ndan yardım maksatlı istenilen orduların sayılarını görebilmekteyiz fakat Hanın bizzat katıldığı akın ve seferlerde geçen ordu mevcudiyetini tam olarak tespit etmemiz mümkün görünmemektedir. Örnek verilecek olursa Fetih Giray'ın 1730'lu yıllarda İran canibine gönderildiği sırada 13.000

⁶⁵⁹ *Sbornik*, t. 80, s.513 (254. doküman).

civarında askerinin olduğu kayıtlarda geçmektedir. Fakat Orkapı önünde 1736 yılında Kırım Hanı Kaplan Giray'ın 100.000 askerinin olduğu kayıtlara itibar etmemek gerekmektedir. Hanın emrinde 100.000 Tatar askerinin bulunduğu Rus ve Türk kaynaklarında geçmektedir. XVIII. yüzyıla nazaran XVI. Yüzyılın ortalarında daha geniş topraklara hükmeden Kırım Tatarlarının Devlet Giray döneminde 120.000 asker ile Moskova önlerine geldiği bilinmektedir. Fakat XVIII. yüzyıl Kırım Hanlığı toprakları sadece Kırım yarımadası ve Kuban bölgesinden müteşekkildi. Nüfus sayısının artması dahi hesap edilse XVIII. yüzyılın erken dönemlerinde 100.000'i bulan bir Kırım Tatar ordusunun mevcut bulunduğunu ispat etmek oldukça güç olacaktır. Osmanlı kroniklerinde Rusların 1736 yılında Münih komutasında 55.000 asker ile Orkapı'ya saldırdıkları sırada Kırım Tatarlarının askerlerinin Ruslardan daha az mevcuda sahip olduğu geçmektedir. Pek tabi bazı kaynaklarda Kaplan Giray'ın 100.000 askerinin mevcut olduğunu yazmaktadır. Fakat Ruslar, Orkapı'yı ele geçirdikten sonra Kırım içlerine girdiklerinde Kırım Tatarları ataları gibi gerilla tarzında harp etmişlerdi. Tarihe bakıldığında Türk ordularının sayıları düşman kuvvetlerinden daha az olduğunda “vur kaç” stratejisi ile hareket ettikleri görülmektedir. Ayrıca Rusların Kırım'a saldırmaları üzerine Kaplan Giray'ın Babıali'den yardım taleplerini içeren mektuplarında düşmanın sayıca üstün olduklarını görmekteyiz. 1736 Kırım istilası zamanında Kefe seraskerliği ve kaptan-ı derya Canım Hoca gereği gibi Tatarlara destek verememişlerdi. Bunun sebeplerinden bazıları şunlardır: Osmanlı Devleti'nin İran savaşlarından dolayı hazırlıksız olması ve ordunun ekseriyetinin doğu cephesinde yer almasıdır. Diğer bir önemli sebep de Karadeniz'in kilidi konumunda yer alan Azak kalesinin kuşatma altında olmasıdır.

Kırım Tatarlarının Rus ordusu karşısında başarısız olmasındaki en önemli sebep yardımın gelememesi değildir. Kırım Tatar ordusunun Rus ordusu karşısında ateşli silah desteğinden mahrum kalmasıdır. Kırım Tatar ordusunun ekseriyeti okçu süvarilerden oluşmaktaydı ve

topçu askeri birliği de mevcut değildi. Yeniçeri ya da sekban denilen ateşli silah kullanan piyade sınıfı Hanın yanında merkezi kanatta bulunmaktaydı. Han'a akınlarda yardımcı olunması için Babıali tarafından ateşli silahlarla donatılmış yeniçeri ortaları gönderilmekteydi. Osmanlı ordusunda timar sisteminin bozulması ile süvari gruplarının sayıları gittikçe azalmaktaydı bundan dolayı Babıali ordunun süvari ihtiyacını XVII. yüzyıldan itibaren Kırım Tatarlarından karşılamaktaydı. Süvari grupları meydan savaşlarında ve akınlarda oldukça etkiliydi fakat Osmanlı ordusu I. Süleyman döneminde 1526 Mohaç Meydan Muharebesi'ni kazandığı dönemden itibaren meydan savaşlarına pek katılmamıştı. Bundan dolayı Babıali kuşatma muharebelerine ehemmiyet vererek ateşli silahlara yönelmeye başlamıştı. Osmanlı ordusunun süvari ihtiyacının Kırım Tatarlarından oluşturulmasıyla Tatarlara ateşli silah teknolojisi verilmemişti. Diğer bir görüşe göre yeni gelişen ateşli silah teknolojisinin Kırım Tatarlarına verilmesi ile Tatarların baş kaldırarak istiklal düşüncesine sahip olabileceğinden çekiniliyordu. Ayrıca erken XVIII. yüzyıla kadar Kırım Tatarları girdikleri muharebelerde hep başarı kazanmışlardı bundan dolayı Tatarların alışagelen muharebe tarzına ateşli silahlar uygun görülmemiş olabilir. Bundan dolayı Babıali, Kırım Tatarlarının ateşli silah ihtiyacını Azak ya da Kefe bölgelerinden gelen Osmanlı askerleri tarafından karşılanmasını uygun görmüştü. Bu sebeplerden dolayı 1736-1739 savaşlarında Kırım Tatar ordusu ateşli silahlardan yoksun olarak modernize edilmiş Rus ordusuna karşı muharebe etmeye çalışmıştı.

1736 yılında Azak ve Orkapı kalelerinin kuşatılması sırasında Kaplan Giray, Kafkasya'dan yeni dönmüştü. Babıali, Kaplan Giray'ın Azak'a destek vererek kuşatmanın yarılmasını emretmişti fakat Kırım Hanı, Kırım'ın savunulmasının daha doğru olacağına kanaat getirerek Orkapı önlerinde mevzi almıştı. Fakat ateşli silah üstünlüğünden dolayı Tatarlar, Rus ordusuna mukavemet edemeyerek Kırım içlerine çekilmişlerdi. Bundan dolayı

Orkapı'yı savunan 1.000 kadar yeniçeri askeri de kaleyi teslim etmekten başka çare bulamamışlardı. Bu sırada Canım Hoca'nın donanmasında ve Kefe seraskerliği komutasında ateşli silahlar mevcuttu eğer ki bu ateşli silahlarla donatılmış Osmanlı kuvvetleri zamanında Hanın yardımına yetişebilselerdi vaziyetin farklı bir biçimde neticelenmesi muhtemeldi. Kırım'ın Mareşal Münih tarafından yağmalanması, Kılburun ve Azak kalelerinin de Rusların eline geçmesi ile bölge sorumluları azl edilerek cezalandırılmışlardı. Kırım Hanı Kaplan Giray azl edilip yerine Fetih Giray nasp edilmişti. Diğer yandan kaptan-ı derya Canım Hoca azl edilerek yerine Laz Ali Paşa atanmıştı. Osmanlı hükümeti görev değişiklikleri ile durumun değiştirilebileceğine inanıyordu fakat gereken destek verilmediği sürece netice değişmeyecekti. Kaplan Giray, Osmanlı Devleti'ne önemli hizmetlerde bulunmuş iyi bir siyaset adamıydı fakat askeri bilgisi kısıtlıydı. Buna rağmen İran savaşları sırasında yaşlı ve hasta olduğu halde atına atlayarak Kafkasya'ya geçmişti. Rusların Türk hududuna 1735 yılında saldırması ve ardından Azak'ı kuşatması sonucu Kırım'a avdet etmişti. Orkapı önlerinde Münih'in üstün ateşli silahlarla donatılmış ordusu ile çarpıştı fakat başarı gösteremeyerek Kırım içlerine geri çekildi. Kırım Tatarları, Hanlarının komutasında en iyi bildikleri işleri yapmaya karar vermişlerdi. Tatar süvarileri otları yakıp, su kuyularını kapatıp, Rus ordusuna baskınlar yaparak büyük zayıatlar vermiştiler. Ateşli silahlarla donatılmış Kefe seraskerliğinin de Tatarlara desteğe gelmesi ile Rus ordusu Kırım içlerinde daha fazla dayanamayarak geri çekilmek zorunda kalmışlardı. 1736 yılında Kırım Hanlığı'nın kalbi Rus askerlerinin çizmeleri ile çiğnenmişti. Kırım Hanlığı (1441-1783) tarihinde ilk kez yabancı güçler tarafından istila ve yağma edilmişti. Meşhur Tatar gururu Ruslar karşısında ve Rusların Tatarlar karşısındaki aşağılık kompleksi yerle yeksan olmuştu. Rus ve Tatar ilişkilerinde denge bu tarihten itibaren değişime uğramıştı. Kırım Tatarları karşısında savunma durumunda olan Ruslar artık hücum pozisyonuna geçmişti. Kaplan Giray, Kırım

Tatarlarının gururlarının ve kuvvetlerinin kırıldığı dönemde tahta çıkan bahtsız bir Han olarak tarihe geçmişti.

Fetih Giray'ın Han olarak Kırım tahtına çıkma izni verilmesi üzerine yeni Han ilk iş olarak Özi ve Bucak bölgesi üzerinden Ukrayna bölgesine Kırım'ın istilasına cevap olarak akına çıkmıştı. Fetih Giray başarılı Ukrayna akınları ile Tatarları umutlandırmıştı. Fakat Mareşal Lassi'nin topçu destekli 40.000 kişilik kuvvetleri karşısında başarılı olamamıştı. Kırım Hanlığı'nın başkenti olan Bahçesaray, 1736 yılında Münih tarafından yağmalanması sonucu 1737 yılında Fetih Giray'ın yeni başkenti Karasupazar olarak seçilmişti. Fakat Ruslar ikinci Kırım seferinde Fetih Giray'ın kuvvetlerini hezimete uğratarak bu seferde Karasupazar'ı işgal etmişti. Böylelikle Kırım Hanlığı'nın sadece Tatar süvarileri tarafından korunamayacağı anlaşılmış oldu. Osmanlı Devleti zor durumda olduğundan Kırım'a gereken önemi verememişti. Osmanlılar, 1736-1739 Savaşlarında Avusturya kuvvetleriyle Balkanlar'da çarpışırken diğer taraftan da Rus kuvvetleri ile Karadeniz'in kuzeyinde karadan ve denizden harp etmekteydiler. Kırım'ın ilk istilasından itibaren Babıali karadan ve denizden devamlı olarak Kefe ve Özi taraflarına destek kuvvet göndermekteydi. Ayrıca kaptan-ı derya Canım Hoca Mehmed ve Süleyman Paşalar vasıtası ile Karadeniz'den donanma desteği göndermekteydi. Fakat bu desteklere rağmen hala Kırım Hanlığı, Rus saldırılarına karşı savunulamıyordu. Kırım Tatar ordusunun savaş teknik ve teknolojisinin çağa ayak uyduramaması sonucu Hanlığın akıbeti Rusya ve Osmanlı devletlerinin güçlerine bağlıydı. Erken XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti bilhassa Sultan I. Mahmud döneminde önemli reformlar yapmıştı ve bundan dolayı hem Avusturya hem de Rusya ordularına karşı önemli başarılar kazanabilmekteydi. Fakat uzun barış döneminden (1739-1768) sonra Rusya'nın aradaki askeri güç farkını açması ile Hanlık, Rus hakimiyetine geçecekti. Böylelikle Osmanlıların Hristiyan devletlere karşı kaybettiği ilk Müslüman toprağı Kırım olacaktı.

Karasupazar'ın 1737 yılında Lassi tarafında işgal ve yağma edilmesi ile Babıali alışageldiği stratejiyi takip edip Fetih Giray'ı azl ederek yerine II. Mengli Giray'ı yeni Han olarak atamıştı. Mengli Giray Han'ı 1736-1739 Osmanlı-Rus Savaşları sırasında en başarılı Han olarak görmekteyiz. Savaş sırasında alışageldiğimiz gibi yeni Han olanın kendisini kanıtlaması için akına çıkma stratejisini Mengli Giray'da da görmekteyiz. Fetih Giray gibi Mengli Giray da Ukrayna eyaletini akın bölgesi olarak seçmişti. Çünkü Rus orduları Kırım topraklarına hücumlarını Ukrayna'dan yönetmekteydiler. Bilhassa Kiev şehrinin Türk-Rus savaşları sırasında Rusların ordugâh şehri olduğunu görmekteyiz. Ukrayna'nın yağmalanması Rus ordularının toparlanmasını yavaşlatmaktaydı ve Kırım'a yakınlığı dolayısı ile Ukrayna tahıl ve hayvan deposu olarak görülmekteydi. Tatar süvarilerinin de en ihtiyaç duyduğu kaynaklar tahıl ve hayvandı. II. Mengli Giray döneminde 1738 yılında Lassi tekrar Kırım'ı işgal ve yağma için sefere çıkmıştı. Orkapı'yı ele geçiren Lassi, Kırım içlerinde II. Mengli Giray'ın kuvvetleri karşısında zor durumda kalmıştı. Mengli Giray seleflerinin yaptığı hataya düşmeyerek Kefe seraskerliğinden zamanında destek almıştı. Böylelikle silahlı destek gücüne sahip olan Tatarlar yakın çarpışmalarda Rus ordularına ağır zayıatlar vermekteydi. Böylelikle Lassi'nin ikinci Kırım seferi Rusların istediği gibi neticelenmemişti. II. Mengli Giray dönemindeki Rus-Türk savaşları değerlendirildiğinde Tatarların nasıl başarılar elde ettikleri görülmekteydi. 1739 yılına gelindiğinde Lassi ordusu ile Kırım'a girmek için tekrar Orkapı'ya yönelmişti fakat Orkapı tahkimatının yıkılmış olduğunu görüp birkaç köyü yağmalayarak geri çekilmişti. Lassi'nin üçüncü Kırım seferini devam ettirmemesindeki en önemli sebep Avusturya'nın ardından Rusların da Babıali ile barış yapmaları idi. Barış sırasında görüşleri alınan II. Mengli Giray her ne pahasına olursa olsun savaşın galip iken bitirilmesi yönünde görüş bildirmişti. Hatta Mengli Giray, Azak'ın Ruslara verilmesi pahasına barışın bir an evvel yapılmasını arzu etmekteydi. Böylesine tecrübeli bir devlet

adamının barıştan yana tavır almasındaki en önemli sebep de Tatarların Rus ordularına karşı artık eskisi gibi mukavemet edememesidir.

7. 1739 BELGRAD BARIŞ ANTLAŞMASI

7.1. Avusturya ile İmzalanan Belgrad Barış Antlaşması

Avusturya Devleti'nin Nemirov Görüşmeleri sırasından Rusya Devleti'nin yanında Osmanlı Devleti'ne karşı savaşa girmesi sonucu cephelerde başarısız olması hasebiyle ilk barış görüşmeleri yapılmıştı. Her iki tarafında tek müttefik olduğu husus Fransızların arabuluculuğu idi. İlk barış teşebbüsleri başarısız olduktan sonra 1738 yılında Avusturya hükümeti tekrar barışın tesisi için teşebbüste bulunmuşlardı. 1738 yılında İmparator VI. Karl (Şarl), Özi ve Kılburun'un Ruslara verilmesini ve 1718 Pasarofça Antlaşması hükümlerinin yenilenmesini talep etmekteydi. Fakat Osmanlılar açısından Avusturya cepheleri başarılı geçmekteydi, Belgrad için önemli bir yer olan İrşova Osmanlılar tarafından ele geçirilmişti ve Avusturya Devleti savaş sırasında hem askeri hem de ekonomik olarak zayıf konumdaydı. Bundan dolayı Avusturya'nın barış teşebbüsleri Babıali tarafından hoş karşılanmayarak reddedilmişti. 1739 yılına gelindiğinde Avusturya hükümeti Villeneuve aracılığı ile Babıali'ye yeni bir teklifte bulunmuştu. Buna göre Sırbistan'dan Morava'ya kadar olan bölgeler Osmanlılara verilecekti ve buna karşılık Azak kalesinin yıkılmak kaydıyla Ruslara terki ve İrşova'nın yıkılmak kaydıyla Osmanlılara terki sağlanacaktı. Fakat bu sefer de Rus hükümeti bu antlaşmayı kabul etmeyerek reddetmişti. Osmanlılar, Azak kalesinin yıkılmak kaydı ile Ruslara terkini uygun görmekteydi fakat Ruslar, Azak'ın yanında Özi ve Kılburun kalelerini de talep etmekteydiler. Neticede bir uzlaşuya varılamadığı için barış görüşmeleri akim bırakılarak Mayıs ayına ertelenmişti. Avusturya hükümetinin barıştan yana oluşu ve Rus hükümetinin de savaşın devam ettirilmesinden yana oluşu iki müttefik arasında siyasi ihtilafa sebep olmaktaydı. Bundan dolayı İmparator VI. Karl, Rusya Devleti'ni saf dışı bırakarak Babıali ile ayrı bir antlaşma imzalayarak tek taraflı olarak savaşı nihayete ulaştırmak istiyordu.

Avusturya Devleti'nin savaşa dahil olması ile her sene giriştiği Türk cephelerinden başarısızlıkta çıkmaktaydı. Bilhassa Hisarcık Muharebesi'nde hezimet alması ve Belgrad'ın Osmanlılar tarafından kuşatılması ile Avusturya hükümeti neticesi ne olursa olsun Türkler ile barış yapmaya hazır konuma gelmişti. Yaşanan bu gelişmelerden dolayı barış masasında eli güçlü olan devlet Osmanlı olmuştu ve Avusturya hükümeti artık Mart ayındaki tekliflerinin Babıali tarafından kabul edilmeyeceği kanaatine varmışlardı. Sadrazam İvaz Mehmed Paşa'nın Hisarcık Muharebesi'nden sonra Belgrad önlerine gelmesi ile kalenin teslim edilmesini talep etmişti. Belgrad kale komutanının bu teklifi red etmesi ile Belgrad kalesi Türkler tarafından kuşatmaya alınmıştı. Bu sırada sadrazam, Wallis'ten barış görüşmeleri için murahhaslar göndermesini talep etmişti. Bunun üzerine Wallis, Albay Gross ve Yüzbaşı Schulemburg'u 26 Temmuz günü sadrazamın karargâhına göndermişti. Sadrazam, Belgrad kalesinin teslim edilmesi ile barış görüşmelerine başlanacağını gelen Avusturyalı murahhaslara bildirmişti. Wallis, Belgrad'ın teslim edilmesinin söz konusu olmadığını sadrazama bildirerek zaman kazanmaya çalışmıştı. Bu sırada Wallis bu durumu Viyana hükümetine bildirerek barışın biran evvel gerçekleştirilmesi gerektiğini iletmişti. Wallis söz konusu barışın yapılmaması haline eğer ki sadrazamın Belgrad'ı ele geçirmesi halinde isteklerinin daha da artacağını iletmişti. Belgrad'ın düşmesi halinde Avusturya'nın diplomatik olarak Türkler karşısında hezimete uğramış bir devlet konumunda olacağı aşikardı. Bunun farkında olan Wallis geniş yetkilerle biran evvel barışın yapılmasından yanaydı. Nihayetinde İmparator, Kont Neipperg'i Avusturya hükümetini temsilen Osmanlı karargâhına gönderdi ve barış görüşmeleri Villeneuve'ün arabuluculuğu ile başlamıştı.

Osmanlı ile Avusturya hükümetleri arasında Belgrad Barış Müzakereleri 23 Ağustos 1739 tarihinde başlamıştı. Arabulucu olarak Fransız elçi Villeneuve ve onun kâtibi Peyysonel, Avusturya hükümeti adına murahhas olarak Kont Neipperg ve hükümet sekreteri Momars

katılmıştı. Babıali adına murahhas olarak Reisülküttab Mustafa Efendi, Ordu Kadısı Esad Efendi ve Sadaret Mektupçusu Ragıp Efendi katılmışlardı. Villeneuve'ün talebi üzerine Bosna valisi Hekimoğlu Ali Paşa da sadrazam yerine barış görüşmelerine başkan sıfatı ile katılmıştı⁶⁶⁰. Barış görüşmeleri sırasında Osmanlı murahhasları Belgrad kalesinin terki ile müzakerelerin başlayabileceğini iletmesi üzerine Neipperg bu teklifin yetkilerini aştığını iletterek reddetmişti. Osmanlı murahhaslarının Belgrad'ın terki olmadan görüşmelerin devam edemeyeceğini iletmesi üzerine Villeneuve araya girerek Belgrad'ın yeni tahkimatlarının yıkılması kaydı ile terkinin sağlanabileceğini bildirmişti. Villeneuve'ün teklifini değerlendirmek üzere sadrazam, Hekimoğlu Ali Paşa, Rumeli seraskeri Ali Paşa ve ileri gelenlerle bir meşveret meclisi kurmuştu. Sadrazam'ın istişare meclisinde kalenin 40 gün kuşatıldığı halde surlarda önemli bir tahribatın yapılmadığını ve askerin iâşesinin 20 gün yetecek kadar kaldığını ileten heyet Fransız elçisinin teklifinin makul olduğuna kanaat getirmişlerdi. Bunun üzerine Osmanlı murahhasları Villeneuve'ün teflini kabul ederek antlaşmanın mukaddimesi ile ilgili ayrıntıların tespitine geçilmişti. Böylelikle ön antlaşma (mukaddemât-ı sulhiye) 1 Eylül 1739 tarihinde Osmanlı adına Sadrazam İvaz Mehmed Paşa, Avusturya adına Kont Neipperg, arabulucu sıfatı ile Fransız elçi Villeneuve ve adları zikredilen murahhasların imzaları ile onaylanmıştı. Ön antlaşmanın imzalanması ile Albay Gross bu durumu Belgrad kalesi muhafızı Schmettau'ya bildirmişti. Ön antlaşmanın imzalanması ile Belgrad kalesinin tahkimatlarının yıkılmasına beş gün sonra ve on gün sonra da barış müzakerelerinin başlamasına karar verilmişti. Böylelikle 22 yıl Avusturya işgalinde kalan Orta Avrupa'nın kapısı konumundaki Belgrad kalesi, tahkimatları yıkılmak kaydı ile 19 Ağustos 1739 tarihinde Osmanlılara teslim edilmişti.

⁶⁶⁰ BOA, MD, 147, s.50 ve 53.

7.1.1. Avusturya ile İmzalanan Belgrad Barış Antlaşması'nın Maddeleri

Sadrazam İvaz Mehmed Paşa'nın Belgrad kalesini kuşatması sonucu Albay Gross'un Viyana hükümeti tarafından görevlendirilmesi ile barış görüşmeleri başlamıştı. Fransız elçi Villeneuve'nün arabuluculuğu ile Avusturya baş murahhası Kont Neipperg ile Osmanlı murahhasları arasında ön antlaşma 1 Eylül 1739 tarihinde imzalanarak savaş durumuna son verilmişti. Ön antlaşmanın gereği olarak Osmanlı askerlerinin gözetiminde Belgrad kalesi yeni tahkimatları yıkılmak kaydı ile Osmanlılara teslim edilmişti. Her iki tarafta ön antlaşmanın gereklerini yerine getirerek ateşkes durumunu barış antlaşmasının yapılması ile bir an evvel kesin olarak nihayete ulaştırmak istiyordu. Bunun üzerine Kont Neipperg, 16 Eylül günü Mareşal Wallis'e barış antlaşmasının 18 Eylül tarihinde gerçekleşeceğini iletmişti ve iki taraf arasındaki antlaşma Belgrad'da imzalanacaktı. Bundan dolayı Schmettau, Wallis ve Neipperg'e 18 Eylül günü Belgrad'a gelerek antlaşmanın imzalanması gerektiğini iletmişti. Bunun üzerine Wallis ve Neipperg Belgrad'da buluştu fakat sadrazam İvaz Paşa, barış antlaşmasının Belgrad'da değil kendi çadırında imzalanmasını istemekteydi. Bunun üzerine Avusturyalılar istemeyerek de olsa sadrazamın talebine boyun eğerek barış antlaşmasının İvaz Paşa'nın çadırında imzalanmasına razı oldular. Nihayetinde Belgrad Barış Antlaşması, Osmanlı adına sadrazam İvaz Mehmed Paşa ile Avusturya adına General Neipperg arasında Fransız elçi Villeneuve'nün arabuluculuğu ve teminatı ile 18 Eylül 1739 tarihinde imzalanmıştı. Böylelikle 1737 yılında başlayan Avusturya ile Osmanlı arasındaki savaş 18 Eylül 1739 günü imzalanan Belgrad Barış Antlaşması ile son bulmuştu. Bu antlaşma 23 maddeden ve bir hatimden oluşmaktadır. Ayrıca antlaşmanın geçerlilik süresi 27 sene olarak kabul edilmiştir. Viyana ile Babıali hükümetleri arasında akdedilen Belgrad Barış Antlaşmasının sınır hükümlerine bakacak olursak; 1718 Pasarofça Antlaşması gereğince Osmanlıların Avusturyalılara terk ettikleri Belgrad, Semendire ve Böğürdelen kaleleri dahil

olmak üzere Sırbistan eyaletinin kuzey kesimleri, Adakale, İrşova ve Küçük Eflak (Oltenia) bölgeleri Osmanlılara terk edilecektir. Osmanlılara terkedilecek olan Böğürdelen ve Belgrad kalelerindeki yeni tahkimatlar yıkılacaktır. Belgrad kalesinde Avusturyalılar tarafından yapılan cephanelik, kışla, tabyalar ve varoş duvarlar gibi yeni yapılar eskilerine zarar vermeyecek şekilde tahrip ve imha edilecektir. Kalede yıkılmayan yapılara mukabil olarak da top, cephane ve zahire gibi mühimmatlar Avusturyalılara teslim edilecektir. Antlaşma hükümlerine göre Belgrad kalesindeki yeni tahkimatların yıkımına 3 Eylül 1739 tarihinde başlanmış ve 28 Mayıs 1740 tarihinde tamamlanmıştır. Belgrad kalesi, 7 Haziran 1740 tarihinde Osmanlılara teslim edilmiştir. Erdel bölgesinde bulunan Banat ve Temeşvar bölgeleri Avusturya Devleti'nde kalacaktır. Temeşvar eyaletinde bulunan Mehadiye kalesi yıkılana kadar Osmanlılarda kalacaktır. Mehadiye kalesinin yıkılması ile bölge Avusturyalılara terkedilecektir. Mehadiye kalesinin yıkılması ile Osmanlı askerleri 10 Aralık 1739 tarihinde bölgeden ayrılmıştı. Bosna eyaletinin kuzeyinde bulunan ve Sava nehrine kadar olan bölgeler Osmanlı Devleti'ne terkedilecektir. Böylelikle Tuna ve Sava nehirleri Osmanlı ile Avusturya devletlerinin yeni sınırları olarak kabul edilmiştir. Tuna ve Sava nehirleri üzerindeki adalar hangi devletin sınırına yakın ise o devlete ait olacaktır ve nehirlerin üzerlerindeki tabyalar ve istihkamlar da yıkılacaktır. Buna göre Tuna nehrinin üzerindeki Podrica, Kızılova, Hisarcık adaları ve Sava nehrinin üzerindeki Çingene adası Osmanlılarda kalacaktır. Tuna, Sava ve Unna nehirleri üzerindeki diğer adalar da Avusturyalılarda kalacaktır. Böylelikle Avusturya Devleti, 1718 Pasarofça Antlaşması ile ele geçirdikleri bölgeleri Banat ve Temeşvar hariç olmak üzere Osmanlılara teslim etmek mecburiyetinde kalmıştı. Sonuç olarak Belgrad Antlaşması, Osmanlıların batıda imzalamış oldukları son kazançlı antlaşma olarak tarihe geçmiştir.

Sınırların haricinde savaş, ticaret ve diplomasi hususundaki konularda Pasarofça Antlaşması'nın esasları gereğince yapılması uygun görülmüştür. Savaş esirleri mütekabiliyet esasına göre karşılıklı olarak teslim edilmiştir. Antlaşmaya göre Osmanlıların Erdel'deki haklarından vazgeçmeleri sağlanarak, Rakoczy'nin (Rakoçi) halefi olan Csaki'nin Osmanlı topraklarına çekilmesi kabul edilmiştir. Bunun haricinde Triniteler'e yerleşme ve kilise kurma hakları tanınmıştır. Antlaşmanın diğer bir hükmü ise Osmanlılara tabi olan ve dayılık sistemi ile yönetilen Kuzey Afrika'daki beyliklerin⁶⁶¹ Akdeniz'deki korsanlık faaliyetlerine son vermeleri Babıali tarafından taahhüt edilmiştir.

7.2. Rusya ile İmzalanan Belgrad Barış Antlaşması

Babıali yönetimi Fransızların arabuluculuğu ile Avusturya hükümeti ile Rusya hükümetinden ayrı bir antlaşma imzalayarak Avusturya cephesini başarı ile kapatmıştı. Babıali'nin isteği üzerine Osmanlı ile Avusturya arasında imzalanan Belgrad Barış Antlaşması'nın garantör devleti Fransa olmuştu. Böylelikle Osmanlılar, Avusturyalıların muahede maddelerine mugayir davranmalarını önlemek istemişlerdir. Osmanlıların Fransızları arabulucu etmesi ile Rusların Hotin ve Boğdan bölgelerinde elde ettiği başarılar üzerine Avusturya hükümetinin antlaşmanın bozulması hususundaki kararsızlığı ortadan kaldırılmış oldu. Osmanlılar ordu ağırlıklarını zayıf gördükleri Avusturya cephelerine yönelttikleri için savaşın sonlarına doğru Rus cephelerinde başarısız olmuşlardı. Mareşal Münih komutasındaki Rus ordusu Stavuçan Muharebesi'nde Osmanlı kuvvetlerini dağıttıktan sonra Hotin kalesini ele geçirmişti. Rus ilerlemesi Hotin'in ardından Boğdan'ın başkenti Yaş şehrinin de alınması ile ivme kazanmıştı fakat Rusların bu fütühat hareketleri

⁶⁶¹ XVIII. yüzyıldan itibaren Osmanlıların merkezi otoritesinin zayıflaması ile meydana gelen Kuzey Afrika'daki Beylikler şunlardır: Trablusgarp (Libya), Tunus ve Cezayir. Bu Beylikler, Osmanlılar tarafından "Garp Ocakları" olarak nitelenmiştir.

Avusturyalıların Belgrad önlerinde Osmanlılar ile barış akd etmesi üzerine sekteye uğramıştı. Avusturya Devleti savaşı daha fazla sürdüremeyeceğine karar vererek tek taraflı olarak Osmanlılar ile antlaşma yoluna gittiği için Rusya da barış için girişimlere başlamak zorunda kalmıştı. Rusya Devleti savaşın başından sonuna kadar Osmanlılar üzerinde başarılı seferler yürütmüştü. Rus orduları, Kırım Hanlığı'nı üç kez istila etmiş, Özi, Kılburun ve Azak kalelerini işgal ederek Hotin'in ardından Boğdan'ı da ele geçirmişti. Rusların müttefiki Avusturya'nın savaştan tek taraflı olarak çekilmesi, Osmanlıların İsveç ile ticaret antlaşması imzalayarak Ruslara karşı ittifak kurma girişimlerinde bulunması ve diğer yandan Osmanlıların Prusya ile iyi ilişkiler sürdürmesi üzerine Rusya Devleti savaşı devam ettiremeyecek bir konuma gelmişti. Rusya Devleti olası Türk-İsveç ihtimalinden çok çekinmekteydi hakeza bu ittifak gerçekleşir de İsveçliler harbe girerse Ruslar iki cephede iki düşmanına karşı harp etmek zorunda kalacaktı. Bu ihtimale karşı Ruslar barıştan yana tavır almak zorunda kaldılar. Diğer yandan da Münih'in başarılı seferleri ile Babıali yönetimi barışa meyil etmişti. Bu sebeplerden dolayı Fransa'nın araya girmesi ile Rusya ile Osmanlı devletleri barış görüşmelerine başlayıp bir antlaşma imzalamışlardı.

Rus hükümeti, Belgrad Barış Görüşmeleri için olağanüstü yetkilerle donatılmış baş murahhası Cagnoni'yi Fransız elçi Villeneuve'ün yanına göndermişti. Avusturya Devleti ile Osmanlı Devleti arasında Belgrad Antlaşma'nın imzalanması üzerine Neipperg, Babıali'nin Rusya hükümeti ile de barış antlaşması imzalamaması takdirde antlaşmanın tasdiklenmeyeceğini ilan etmişti. Bunun üzerine sadrazam İvaz Mehmed Paşa, Villeneuve'ün yanında bulunan Rus murahhas Cagnoni ile 15 madde ve hatimden oluşan Belgrad Barış Antlaşması'nı imzalamıştı.

7.2.1. Rusya ile İmzalanan Belgrad Barış Antlaşması'nın Maddeleri

Sadrazam İvaz Mehmed Paşa, Belgrad önlerinde kendi otağında Avusturya hükümeti ile Belgrad Barış Antlaşması'nı imzalaması akabinde Rus tarafı da barış yapılması talebinde bulunmuştu. Olağanüstü yetkilere sahip Rus murahhası Cagnoni, Fransız elçi Villeneuve'ün arabuluculuğu sayesinde sadrazam ile ayrı bir barış antlaşması imzalamaya muvaffak olmuştu. 18 Eylül 1739 tarihinde sadrazam Mehmed Paşa tarafından mühürlenip imzalanan ve 15 maddeden oluşan mevad temessüğü mübadele için Moskov elçisi Cagnoni'ye teslim edilmişti. Bu mevad temessüğünde dibace ve hatime bölümleri yer almaktadır. İleri bir vakitte ahidnâme-i hümayun metninde maddeler havi olacağı için mevad temessüğüne tekraren yazılmamıştır⁶⁶². 18 Eylül 1739 (14 Cumadelahir 1152) tarihinde Osmanlı murahhası sadrazam İvaz Mehmed Paşa ile Rus murahhası Cagnoni arasında Belgrad Barış Antlaşması'nın imzalanması ile Osmanlı-Rus Savaşı son bulmuş oldu. Bunun üzerine iki taraf arasında kararlaştırılan antlaşmanın onaylanması için Sultan I. Mahmud tarafından Rus Çariçesi Anna'ya 12-21 Aralık 1739 tarihinde ahidnâme-yi hümayun gönderilmişti. Sultan tarafından gönderilen ahidnâme-yi hümayun 15 madde ve bir hatimden oluşmaktaydı. Osmanlılar, Çariçe Anna için “Rusların Hakimesi“ ünvanı kullanırken Fransa Kralı için de “França vilayetinin Padişahı ” ünvanını kullanmıştır⁶⁶³.

⁶⁶²Sadrazam tarafından mühürlenip imzalanan mevad temessüğünde Çariçe Anna için “müftehiretü'l-melikâti'l-azîmâti'l-İseviyye,muhtâretü'l-muhadderâti'l-fahîmâti'l-Mesîhiyye,muslihatü mesâlihî cemâhîri't-tâifeti'n-Nasrâniyye Moskov vilâyetlerinin ve ona tâbi' nice nice ülkelerin Çariçesi olan Anna” ifadesi kullanılmıştır. *Osmanlı-Rus Antlaşmaları: 1700-1834 = РУССКО-ТУРЕЦКІЕ ДОГОВОРЫ: 1700-1834*, yay. haz. Numan Yekeler [ve öte.], T.C Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, İstanbul 2019, s.182.

⁶⁶³ Sultan tarafından gönderilen ahidnâmede Rus Çariçesi Anna için “müftehiretü'l-melikâti'l-azîmâti'l-İseviyye,muhtâretü'l-muhadderâti'l-fahîmâti'l-Mesîhiyye,muslihatü mesâlihîcemâhîri't-tâifeti'n-Nasrâniyye, sâhibetü ezyâli'l-haşmeti ve'l-vakâr, sâhibetü delâili'l-mecdi ve'l-i'tibâr Moskov vilâyetlerinin Çariçesi ve cümle Rus'un ve ona tâbi' nice nice ülkelerin fermân-fermâ ve Hâkimesi olan hürmetlü, rütbetlü Anna” ifadesi kullanılırken Fransa Kralı XV. Louis (hd. 1715-1774) için ise “iftihârü'l-ümerâi'l-izâmi'l-İseviyye,muhtârü'l-küberâi'l-fihâmi'l-Mesîhiyye,muslihu mesâlihî cemâhîri't-tâifeti'n-Nasrâniyye, sâhibü ezyâli'l-haşmeti ve'l-vakâr, sâhibü delâili'l-mecdi ve'l-i'tibâr França vilâyetlerinin ve nice nice memâlik ü kulâ'ın Pâdişâhı haşmetlü, ulu rağbetlü On Beşinci Luyiz” ifadesi kullanılmıştır. Aynı eser, s.187.

Sultanın Çariçeye gönderdiği ahidnâmenin maddeleri şöyledir:

Devlet-i Aliyye ile Moskov Devleti beyninde müceddeden mün 'akıd olan musâlaha-i müebbedenin Rikâb-ı Müstetâb-ı Hazret-i Cihândârîden inâyet-bahş-ı sudûr olan ahidnâme-i hümâyûn-ı sıhhat-meşhûnun suretidir.

Evvelki Mâdde: *Miyânede hudûs eden adâvet ü husûmet bu günden min-ba 'd mahv olup ve bundan başka ceng ü cidâl ve takrîb-i âhar ile tarafeynden vukû ' bulan münâfese ile'l-ebed ferâmûş ve bu vechile intikâm sa 'yinde olunmaya ve bu dostluk mukâbilinde berren ve bahren müebbed ü müstahkem ve bilâ-halel olan sulh u salâha mürâ 'ât oluna ve kezâlik Devlet-i Aliyyem ile Moskov Devleti beyninde karâr-dâde olan mevâd taraf-ı Devlet-i Aliyyemden ve haşmetlü Moskov Çariçesi ve verese ve ahlâflarının taraflarından ve ahâlî vü reâyâlarından sâdikâne ve bilâ-halel ve ile'l-ebed kâmil hıfz u mürâ 'ât oluna ve bundan sonra gerek mahfice ve gerek âşikâre bir dürlü husûmet ve muhâlefet olunmaya.*

İkinci Mâdde: *Devlet-i Aliyyemin ve Moskov Devleti'nin ve reâyâlarının menâfi ' izdiyâdı için müstahkem olan sulh u salâh bilâ-halel hıfz u mürâ 'ât ve hem-hudûd olan dostlukda sıdkla hareket ve tarafeynin menfaatine sa 'y oluna ve iki devlet tarafından reâyânın menfaati ve râhat ü ârâmişi ve nizâmlarına bir dürlü mâni ' olmamak için tarafeynden işbu sulh u salâhın istihkâmına sıdkla meylolunmuşdur. Binâen-aleyh iki devlet beyninde bilâ-tağyîr ve bilâ-halel hıfz olunmak üzere karâr-dâde olunmuşdur ki; iki devletin hudûdları bundan akdem akdolunan mevâddın hudûdları üzere akdolunalar ve lâkin şol şartla ki, işbu akdolunan mevâd da tarafeynin ittifâkıyla îzâh u tasrîh olunalar.*

Üçüncü Mâdde: Azak Kal'ası bi'l-küllîyye hedm olunup tarafeynden murâd olunan sulh-ı müebbedin nizâm ve takrîri içün bin yedi yüz ya'nî on üç târîhinde olan hudûdu ile tarafeynin tasarrufundan ihrâc ve hâliyetü'l-hâliye beyne'd-devleteyn fâsıla kala ve bunun mukâbili kadîmden Moskov Devleti'nin hudûdu olup Ten Suyu'nda olan kurbünde –ki, Azak semtinde olan mahallindedir– müceddeden bir kal'a binâsı câiz ola ve kezâlik Devlet-i Aliyyem tarafından dahi Kuban hudûdunun Azak semtinde olan mahallinde müceddeden kal'a binâsı câiz ola ve işbu kal'aların binâ olunacak münâsib mahalleri ta'yîni tarafeynden ta'yîn olunan muhaddidlerin adl ü insâfına havâle oluna ve mukaddemâ hedm olunan Taygan Kal'ası dahi binâ olunmaya ve Moskov Devleti tarafından Azak Denizi'nde ve Karadeniz'de sefâyin ve ceng gemileri ihdâs ve icrâ olunmaya.

Dördüncü Mâdde: Karâr-dâde olunacak hudûdlardan tarafeyn reâyâsı gereği gibi habîr ü âgâh olmalarıçün işbu akdolunan mevâddın te'kîdinden sonra iki devlet tarafından ruhsat-ı kâmile ve kifâyet edecek sipârişler ile bir dürlü suûbet hudûs etmeksizin muhaddidler ta'yîn ve irsâl ve mülâkî olduklarında bu def'a akdolunan mevâd mücebince bu iki devlet beyinde olan hudûdları bilâ-te'hîr ta'yîn ve bundan sonra ale'd-devâm muayyen olmak içün münâsib olan mahallerde alâim vaz' olunup hudûdların tafsîline dâir tasdîknâmelerinin mübâdelesinden sonra altı ay müddete değin tekmîl olunmak üzere mu'tâd olduğu vechile hudûd nizâmını müş'ir temessükler tahrîr oluna.

Beşinci Mâdde: Devlet-i Aliyyeme tâbi' Kırım Tatarları ve sâir tavâyif-i Tatar ve cinslerine ve tâbi'lerine, Moskov Devleti'ne tâbi' Kazak ve Kalmuk ve sâir ecnâsdan bir dürlü teaddî ve husûmet ve zarar olunmayıp ve kendü hâllerinde olup işbu musâlaha-i mübârekenin bir dürlü hilâfında olmayalar ve tarafeynden teaddîye cesâret edenlerin muhkem haklarından geline ve kezâlik Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye'nin reâyâsı ve Kırım

Tatarları ve ale'l-ıtlâk ona tâbi ' her kimler olurlar ise Moskov Çariçesinin zîr-i hükmünde olan şehir ve kurâ ve mahallere ve Büyük ve Küçük Rus'da vâkı ' olan reâyâsına ve kendüye tâbi ' olan Kazak şehirlerine ve meskenlerine ve Nehr-i Özi ve Nehr-i Ten'de vâkı ' sevâhilinin limanlarında ve küçük kal 'a ve onlarda sâkin olanlara ve ale'l-ıtlâk Moskov Devleti'nin ve kezâlik Devlet-i Aliyyemin müteayyin olacak hudûdlarına âşikâr ve gizlüce bir dürlü teaddî ve husûmet olunmayacağından mâadâ esîr etmek ve hayvânâtlarını gasb ve bir vechile reâyâlarına hâlel vermeğe cevâz verilmeye ve teaddî eden var ise bu makulelere sâhib çıkılmayıp şer'an ve kânûnen töhmetlerine göre muhkem haklarından geline ve tarafeynden ahz ü gasb olunan her ne ise teftîş ü tefahhus ile tahsîl olunup ashâbına reddoluna.

Kabartaylara dâir celâdetlü Arslan Giray Hân hazretleri taraflarından vârid olan cevâb takrîrleri Nâme cüz 'ünün önünde birinci varakaya kaydolunmağla ma 'lûm olmak için bu mahalle şerh verilmiştir. (22 Za. sene [1]166). Kabarta ahâlîlerine dâir (28 L. sene 1151) târihinde Hân-ı sâbık müteveffâ Mengli Giray Hân ile Reîs ve Mektûbî efendilerin müzâkere etdikleri mevâddın takrîrâtı (6 Z. sene 1153) târihiyle musaddar olan Nâme cüz 'ünün zeyline kaydolunmağın vakt-i hâcetde mahalline mürâcaat olunmak için bu mahalle işâret olundu. Kanay(?) oğlu mâddesiychün dahi Moskov Kapu Kethüdâsından Latin lisânı üzre gelen takrîrin tercemesi yine tekrâr şühûdun âhirine kayd ü sebt olunmuştur.

Altıncı Mâdde: *Küçük ve Büyük Kabarta ahâlîleri için tarafeynden münâsib görülmüştür ki, zikrolunan Kabartalar serbest kalalar. Ya 'nî gerek Devlet-i Aliyyemin ve gerek Moskov Devleti'nin zîr-i hükmünde olmayıp iki devlet beyninde fâsıla olalar ve Devlet-i Aliyyemin askeri ve Tatar tâifesi zikrolunan Kabartalara hâlel vermeyip ve karışmayalar ve kezâlik Moskov Devleti tarafından dahi hâlel verilmeyip karışılmaya ve lâkin mu 'tâd-ı kadîm üzre zikrolunan Kabartalardan râhat tahsîliychün Moskov Devleti tarafından rehinler alınmak ve*

bu husûs için Devlet-i Aliyye tarafından dahi rehinler alınması câiz ola ve zikrolunan Kabartalardan iki devletin birine şikâyet mebnî hâlet oldukda gerek Devlet-i Aliyyem ve gerek Moskov Devleti'ne te'dîb ve haklarından gelinmesi câiz ola.

Yedinci Mâdde: *Gerek bu cengde ve gerek bundan akdem tarafeynden ahz olunan esîrler ve bir takrîble alıkonulan gerek askerî ve gerek sâirlerden her kimler olurlar ise Moskov Devleti'nde tanassur ve Devlet-i Aliyyemde İslâma gelenlerden mâadâ işbu hayırlu olan sulh u salâhın tasdîknâmesi vürûdundan sonra bi'l-cümle mevcûd olan ve bundan sonra tahsîl olunanlar bilâ te'hîr ve bahâ ve mübâdele ve istisnâ âzâd olunup avdetleri husûsunda murahhas ve me'zûn olalar ve bu makûle üsârânın ıtlâklarını müş'ir müekked emr u tenbîhler iki tarafın memâliklerine ve şehirlerine şü'yû' bula ki, bilâ te'hîr ve suûbet emr u tenbîhleri icrâ oluna ve işbu mevâd akdolundukdan sonra sulh esnâsında Moskov Devleti'nden istirkâk olunmuş üsârâ Kırım ve Bucak ve Kuban ve Osmânlu ve Tatar ve Devlet-i Aliyyemin sâir reâyâsında bulunduklarında bilâ-bahâ reddolunalar. Binâen alâ-zâlik bu makûle üsârânın ıtlâkıyçün Moskov Devleti tarafından yol kâğıdlarıyla kendü hâllerinde mürûr u ubûr eden âdemlere bir dürlü teaddî olunmayıp şer'-i şerîfe mugâyir bu gûne âdemlere teaddî ve ziyân edenler var ise haklarından geline.*

Sekizinci Mâdde: *İşbu sulh u salâhın akdi ve tasdîknâmesinin vürûdundan sonra tarafeyn reâyâsı bir dürlü töhmet ve itâatsizlik ve isyân izhâr edip iki tarafın birine çekilürler ise bu makûleler bir dürlü kabûl ve hıfz olunmayacaklarından başka bu misillü iki devlet beyinde bir dürlü bürûdet vâkı' olmamak için bilâ-te'hîr red yâhûd sığındıkları devlet arâzîsinden tard u ib'âd oluna. Tağyîr-i mezheb ile âyînini ve memleketini terk eden reâyâsından başka tarafeynin reâyâsı âhar tarafa firâr edip taleb olunduklarında reddolunalar.*

Dokuzuncu Mâdde: Ticâret husûsu sulh u salâhın semeresi olup düvel ve reâyâ vü berâyânın izdiyâd-ı menâfiine bâis olduğundan Devlet-i Aliyyemin tüccârı Moskov Devleti'nde sâir düvelin tüccârına müşâhede olunduğu üzre ve ol mikdâr vergi ile ticâretlerini serbestiyyet üzre icrâ edeler ve bunun mukâbilinde Moskov Devleti'ne tâbi' olan tüccârlar dahi Devlet-i Aliyyem taraflarında bu misillü serbestiyyet ile ticâretlerini icrâ edeler ve Karadeniz'de vâkı' Urusların ticâreti Devlet-i Aliyyemin reâyâsına müteallik olan sefineler ile olmak câiz ola.

Onuncu Mâdde: İşbu sulh u salâhın müdâvemeti esnâsında tarafeyn reâyâsı beyinde bir dürlü nizâ' ve muhâlefet ârız olur ise ol vakitte hudûdlarda olan vülât ve zâbitân adl ü hak üzre iktizâ eden teftiş ü tefahhusu edip ve hudûs eden nizâ'larının keyfiyyet ve suûbeti iki devlet tarafından sulh u salâhın hıfz u sıyâneti için münâsib görülen veçhile tesviye ve bu güne hem-hudûd olan reâyâ beyinde hudûs eden nizâ'lar tarafeynden husûmet addolunmayacağından başka dostâne ihtimâm-ı tâm ile bilâ-halel olan râhat ü ârâmişin hıfzında iki devlet tarafından sa'y oluna.

On Birinci Mâdde: Moskov Devleti'ne tâbi' olan ruhbân tâifesi ve sâirleri Kudüs-i Şerîf ve sâir ziyâretgâhları olan yerlere varmaları câiz ola ve bu makûle seyâhat edenlerden Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye'den cizye ve bir dürlü vergi taleb olunmayacağından başka iktizâ eden yol emirleri sâir müste'menlere verildiği üzre verile ve Devlet-i Aliyyemde meks eyledikleri müddetde şer'-i şerîfe mugâyir teaddî olunmayalar.

On İkinci Mâdde: Haşmetlü Moskov Çariçesinden "İmparator" elkâbı için dostâne ve ale't-tevâlî müzâkere olunup Çariçe-i mûmâ-ileyhânın şân u miknetine muvafık u münâsib olduğu vechile tarafeynin tatyîbi [ile] karâr verile.

On Üçüncü Mâdde: Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye ve Moskov Devleti beyninde akdolunan işbu sulh u salâhın ve mevâddın ve bi'l-iktizâ tarafeynden cereyân eden husûsâtın rû'yeti içün ve reâyâsının nizâm-ı hâlleriçün Devlet-i Aliyyemde Moskov Devleti'nin ricâli, haşmetlü Moskov Çariçesi tarafından münâsib görülen rütbe ve etbâ' ve serbestiyyetleriyle mukîm olmaları câiz olup sâir büyük düvelin ricâli gibi riâyet olunalar.

On Dördüncü Mâdde: Miyânede akdolunan sulh u salâh ve musâfât u muvâlât istihkâm bulmak içün tarafeynden münâsib ve ta'yîn olunan vakitte iki devlet cânibinden resm üzre büyük elçiler gönderilip ve hudûdlarda müsâvât üzre mübâdele ve kabûl ve mükrem olup sâir büyük devlet elçilerine muâmele olunduğu üzre yine muâmele oluna ve işbu elçileri vesâtatıyla dostluk izhârıçün taraf-ı hümayûn-ı şehinşâhâneme ve haşmetlü Moskov Çariçesine münâsib olan hedâyâ teblîğ olunalar.

On Beşinci Mâdde: İşbu sulh u salâhın imzâsından sonra üç ayın müddetine değin vürûd edecek tasdiknâmeleri França Pâdişâhının rütbetlü, menziletli Elçisinin vesâtatıyla mübâdele olunalar.

Hâtime: İşbu sulh u salâhın şurûtu on beş maddeye mebnî ve tarafeynden kabûl ve imzâ olup bundan sonra bilâ-halel lâzım olan i'tibâr ile ta'yîn olunacak hudûdlardan başka bundan akdem akdolunan mevâdda i'tibâr olunmaksızın işbu akdolunan mevâd mu'teber tutulup ve icrâ oluna ve Dördüncü mâddede zikrolunduğu üzre işbu iki devletin karâr-dâde hudûdlarıçün Devlet-i Aliyyem tarafından ta'yîn olunan muhaddidlere Kırım Hânı taraflarından dahi nezâret oluna ve işbu akdolunan sulh u salâhın mevâddından hâric ba'zı nesnelere tarafeynden mübâşeret olunur ise ve öyle husûs sulh-ı müebbedin nizâmına halel

verecek şey olur ise bilâ-te'hîr men 'u def' ve ıslâhına tarafeynden hakk u adl üzre sa'y oluna.

İmdi; fîmâ-ba'd mevâdd-ı merkûme üzre tecdîd ve temhîd olunan sulh u salâh-ı müstevcibü'l-felâh mukarrer ü mu'teber tutulup yerleri ve gökleri ve cemî' mahlûkât ve âmme-i masnûâtı ketm-i ademden ihtirâ' u îcâd eyleyen Hazret-i Allâh –celle şânühû–nun ism-i şerîfîn yâd ve ulu Peygamberimiz hâtemü'n-nebiyyîn ve fahru'l-enbiyâi ve'l-mürselîn, habîb-i Hudâ Muhammedü'l-Mustafâ–salla'llâhü Teâlâ aleyhi ve sellem– hazretlerinin mu'cizât-ı bâhirelerini îrâd edip şîme-i kerîme-i şehriyârân-ı sadâkat-mu'tâd ve kâide-i marziyye-i tâcdârân-ı vefâ-i'tiyâd üzre ahd ü mîsâk ederiz ki; zikrolunan mevâddın şurût ve kuyûduna ve sulh u salâhın mevâsîk u uhûdüne kemâl-i riâyet olunup mâdâm ki ol cânibden hilâfına vaz' u hareket sâdır olmaya, taraf-ı hümayûn-ı Pâdişâhânemizden ve ahlâf-ı nasafet-ittisâfımızdan ve vükelâ-yı âlî-makâm ve mîr-i mîrân-ı sâhibü'l-ihtişâm ve ümerâ-yı zevi'l-ihtirâm ve umûmen asâkir-i nusret-irtisâmımızdan ve bi'l-cümle ubûdiyyetimiz ile şeref-yâb olan tavâ-yîf-i huddâmdan bir ferd hilâfına müteallik vaz' u hareket eylemeye.

Tahrîran fî-evâsıtı şehri Ramazânî'l-mübârek li-sene isneteyn ve hamsîn ve miete ve elf.

[11-20 N. 1152]

Be-makâm-ı Kostantîniyye el-mahrûse⁶⁶⁴.

Ahidnâmenin birinci maddesinde savaşıyan iki tarafın (Osmanlı ile Rusya) ebedi bir dostluk antlaşması imzaladığını ve bundan önce icra edilen harplerin intikamlarının alınmayacağını bildirmektedir. İmza edilen bu antlaşmaya hem Osmanlı tarafı ve ona bağlı olan halkların

⁶⁶⁴ Osmanlı Devleti ile Rusya Devleti arasında imzalanan Belgrad Barış Antlaşması'nın maddeleri için bkz. BOA, *Rusya Ahidnâme Defteri*, 83/1, s.82-118; BOA, HH. 58456, 58456-A.

hem de Rusya tarafının ve ona bağı halkların riayet edeceği taahhüt edilmiştir. İkinci madde ile iki taraf arasında anlaşılan hudutlara riayet edilmesi, iki tarafında halklarının rahat ve huzurunu temin için çaba sarf etmesi ve karşılıklı tahriklerin yapılmaması gerektiği ilave edilmiştir. Antlaşma maddelerinden hudut kısmında ihtilafın önüne geçilebilmesi için daha sonra da ilave maddeler eklenerek ayrıntılara yer verilebileceği vurgulanmıştır. Hakeza Rusya ile Osmanlı devletleri daha sonra üç maddelik Niş Sınır Antlaşması'nı imzalayarak hudut problemlerini çözmüşlerdir. Antlaşmanın üçüncü maddesi ile iki taraf arasında uzun müddet boyunca problem teşkil eden Azak kalesinin durumu görüşülmüştür. Antlaşmanın devamının sağlanabilmesi için Azak kalesi yıkılarak bu bölge iki devletin tasarrufundan çıkarılmıştır. Her iki devlet de kendi Azak kalelerini inşa etme hakkına da sahip olacaktı. Yani Ruslar Don nehrinin bitişiğinde kendilerine yeni bir kale ve Osmanlı tarafı da Kuban tarafının Azak'a yakın olan tarafında yeni bir kale inşa etme hakkına sahip olacaktı. Böylelikle Sultan II. Mehmed'in "İstanbul'un kilididir" diye tarif ettiği Azak kalesi yıkılmış ve bu arazi iki devletin arasında tampon bölge olarak bırakılmıştır. Ruslar barış görüşmeleri sırasında Adakale'nin yıkılması karşılığında Azak kalesinin yıkılabileceğini teklif etmişlerdi. Fakat bu teklif Osmanlılar tarafından kabul edilmemişti. Ayrıca Azak kalesinin tahkimatlarının üç ay zarfında yıkılması Ruslar tarafından taahhüt edilmişti. Azak kalesi haricinde yıkılan Taygan kalesinin Ruslar tarafından tekrar inşa edilmesine izin verilmemektedir. İlave olarak da Rusya Devleti, Azak Denizi'nde ve Karadeniz'de sivil ve savaş gemileri inşa etmeyecek ve donanma çıkaramayacaktır.

Her iki taraf arasında anlaşılan hudutların netleşebilmesi için iki devlet tarafından görevliler tayin edilerek sınırlar bilahire çizilecekti. Hudutların görevliler tarafından belirlenmesinden altı ay sonra temessükler yazılacak ve hudutlar netliğe kavuşacaktır. Sınırların netliğe kavuşması her iki devletin barış içerisinde yaşayabilmesi ve fitnenin

çıkması için önemli olduğu vurgulanmıştır. Beşinci maddeye göre Osmanlı Devleti'ne bağlı Kırım Tatarlarının Rus topraklarına saldırmaması ve Rusya Devleti'ne bağlı Kalmuk ve Kazakların da Osmanlı topraklarına saldırmaması her iki devlet tarafından taahhüt edilmiştir. Eğer ki her iki devlete bağlı toplulukların karşı tarafa zarar vermesi halinde hukuk önünde hesap vermeleri karara bağlanmıştır. Belgrad barışı ile Kırım Tatarlarının en önemli gelir kaynağı olan akın ve çapulculuğun önüne geçilmiştir. Kırım Tatarları savaş sırasında işgale uğrayarak ekonomik olarak büyük bir darbe almışlardı. Bunun üzerine Belgrad Antlaşması ile Tatarların akınları engellenmiş ve köle ticaretleri sekteye uğramıştı. Böylelikle Kırım Tatarlarının eski itibarları yerle yeksan olmuştu. Bu tarihten itibaren Kırım Tatarları bilhassa ekonomik olarak gerileme dönemine girmişlerdi. Altıncı madde ile Kafkasya'da mukim bulunan ve daha evvel Kırım Hanlarına tabii konumda bulunan Kabartay bölgesi ve halkı her iki devlet arasında tarafsız bırakılmıştır. Böylelikle Osmanlı ile Rusya devletleri arasında Kafkasya sınır problemine şerh eklenerek bu bölgeler tampon olarak bırakılmıştır. Kabartay bölgesinin tarafsız konuma gelmesi ile Kırım Tatarları bir darbe daha almışlardır. Daha önceki maddede Kırım Tatarlarının Rus topraklarına akınları önlenmişti şimdi ise altıncı madde ile Kafkasya bölgesine akınları engellenmiş ve nüfuzları kırılmıştır. Kırım Hanlarının geleneği icabı kendilerine bağlı kabul ettikleri Kabartay ve Çerkezlerden asker ve iaşe teminleri sağlanmaktaydı. Bu anlaşma ile bu bölgeler Tatarların nüfuz etki alanından çıkarılmıştır. Böylelikle Kırım Hanlığı hem askeri hem de ekonomik olarak zaafa uğramaya başlamıştır.

Yedinci madde ile 1736-1739 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında ve bundan önceki harplerde ele geçirilen esirler serbest bırakılacaktır. Esirlerden arzu edenler Osmanlı ya da Rusya devletlerine sığınabilecektir. Barışın yapılmasından sonra Rusya tarafından esir alınanlara Osmanlı tarafından ücret verilmeyeceği ve esirlerin kabul edilmeyeceği uygun görülmüştür.

Sulh zamanında Rusya tarafından alınan esirlerin katledilmeden önce Osmanlı'ya danışılması ve İslam hukukuna uygunsuz davranışlarda bulunanların ise ceza almaları uygun görülmüştür. Barış antlaşmasının imzalanmasından sonra her iki devletin halklarından isyan eden olursa veya da isyan edip diğer tarafa geçerse her iki devlet tarafından da kabul edilmemeleri, muhafaza edilmemeleri ve yerleştikleri yerlerden sürgün edilmeleri uygun görülmüştür. Mezhebi çatışmadan dolayı diğer devletin topraklarına göç eden, memleketini terk eden ve dini hayatını rahat yaşayamadığı için diğer devlete sığınanlardan başka her iki devletin halklarından da firar edenler kabul edilmeyecektir. Dokuzuncu madde her iki devletin ve tüccarlarının karşılıklı olarak serbest bir şekilde ticaret yapabilme imkanını vermiştir. Ruslara bağlı olan Urusların Karadeniz'de Osmanlılara ait gemilerle ticaret yapabilmelerine izin verilmiştir. Bu madde ile daha önce imzalanan üçüncü maddeye atıf yapılarak Rusların Karadeniz'de savaş ve ticaret gemilerine izin verilmediği bir kez daha vurgulanmıştır.

Onuncu maddeye göre Osmanlı ile Rus hudutlarında yaşayan halklardan bir şikâyet ve vak'a olduğu vakit her iki devletin sınırlardaki görevlileri tarafından adaletle sorunların çözüme kavuşturulması uygun görülmüştür. Antlaşma gereği Osmanlı Devleti, Rusların sınır problemlerini bahane ederek Osmanlı'ya saldırma ihtimalinin önüne geçmiştir. Osmanlıların Ruslar ile barış içerisinde yaşamayı öncelikli olarak gördüğü aşikardır. Bilhassa Osmanlılar 1736-1739 Savaşında Rusların askeri gücünü görerek ve olası savaştan çekindikleri için diplomasiye önem verdikleri görülmektedir. On birinci madde ile Rusya Devleti'ne tabii olan ruhban ve kilise mensuplarının Kudüs şehrini ziyaret etmelerine izin verilmiştir. Kudüs şehrini ziyaret eden Rus din adamlarından cizye alınmayacaktır. Böylelikle Babıali hükümeti, Kudüs ziyaretine giden gayrimüslim Rus din adamlarını kendi gayrimüslim reayasından ayrı tutarak cizye vergisini almayacağını ilan etmiştir. Ayrıca Osmanlı topraklarında iken Kudüs'e

yolculuk eden Rus din adamlarının İslam hukukuna mugayir davranmamaları uygun görülmüştür. Osmanlı coğrafyasında bulunan Rus din adamlarının da İslam hukukuna bağlı oldukları Babıali tarafından tasdik edilmiştir.

1739 Belgrad Antlaşması'nın en önemli maddelerinde biri olan mütekabiliyet esasının kabul edilmesidir. Osmanlı Padişahları Sultan I. Süleyman'dan itibaren diplomatik olarak diğer hükümdarları kendi dengi konumda görmemektedir. Avusturya Arşidükü Osmanlılar tarafından 1606 Zitvatorok Antlaşması ile "İmparator" olarak kabul edilmişti. Rus Çarları ise ancak 1739 Belgrad Antlaşması ile "İmparator" olarak kabul görmekteydi. Osmanlıların Rus siyaseti için aracı olarak kabul gördükleri Kırım Hanları idi. Başka bir deyişle Osmanlı sultanları, Rus çarlarını denk hükümdar kabul etmeyerek Kırım Hanları aracılığı ile iletişime geçmekteydi. Hatta I. Petro devrine kadar Rus Çarları Kırım Hanlarına "Tiş/Tiyiş" adı verilen yıllık haraç ödemekteydi. Fakat bu diplomatik üstünlük Belgrad Antlaşması ile sona etmiştir. On üçüncü madde ile Osmanlı Devleti, Rusya devlet adamlarının ve elçilerinin serbest bir şekilde Osmanlı topraklarına mukim kalmalarına izin vermiştir. Osmanlı topraklarında yaşayan Rus devlet adamlarının diğer büyük devletlerin diplomatları gibi kabul görecekları Babıali tarafından uygun görülmüştür. Fakat Osmanlı tarafından uygun görülen hukuka da bağlı kalmaları şart koşulmuştur. Belgrad barışının tesis edilmesi için her iki devlet de büyük elçilerini göndererek hudutların kesinleşmesi adına çalışmalara başlanması gerektiğini kabul etmiştir. İki devlet tarafından gönderilen büyük elçilerin sınırları netleştirmesi, kale ve şehir mübadelesi için çalışmalara başlaması uygun görülmüştür. Ruslar tarafından gönderilen büyük elçinin diğer büyük devletlerin elçileri gibi karşılanacağı eklenmiştir.

Son madde ile imzalanan Belgrad Barış Antlaşması'nın üç ay zarfında tasdiklenmesi için Fransız elçi Marki Villeneuve aracılığı ile karşılıklı olarak gönderilmesi uygun görülmüştür.

Osmanlı ve Rusya devletleri arasında imzalanan 1739 Belgrad Barış Antlaşması'nın muteber olarak kabul edilmesi ve bundan önce imzalanan hiçbir antlaşmanın kabul edilmemesi uygun görülmüştür. Dördüncü madde ile hudutların netleştirilmesine karar verilmişti. Bunun için her iki devlet tarafından görevliler gönderilmesi ve Kırım Hanı tarafından da nezaret edilmesi uygun görülmüştür. Son olarak bu antlaşmanın haricinde başka bir sorun teşkil ederse her iki devlet tarafından daha sonra adaletle çözüme kavuşturulması uygun görülmüştür.

7.2.2. Niş Sınır Antlaşması

18 Eylül 1739 (14 Cumadelahir 1152) tarihinde Osmanlı ile Rusya devletleri arasında Belgrad Barış Antlaşması'nın imzalanmasından sonra sadrazam İvaz Mehmed Paşa, Belgrad önlerindeki ordugâhını kaldırarak Ruslarla yeni sınırların oluşturulabilmesi için Niş'e hareket etmeye başlamıştı. 2 Ekim 1739 tarihinde sadrazam tarafından Rus elçisine üç maddelik hudut temessüğü verilmişti. Hudut temessüğü Ruslar ile imzalanan Belgrad Barış Antlaşması'nın ikinci maddesine⁶⁶⁵ atıf yapılarak sınırları netleştirme amacı taşımaktadır. 2 Ekim tarihinde Rus elçisine verilen hudut temessüğünde sadece dibace ve hatime bölümleri mevcuttur. Dibace ve hatime bölümlerinin arasına ileri tarihte oluşturulacak hûdudname-i hümâyun metninde hudut maddeleri yazılı olacağı için bu metne eklenmediği şerhi düşünülmüştür. Sınırların netleşebilmesi ve barışın sağlanabilmesi için Niş'te Babıali ve St. Petersburg hükümetleri arasında 3 Ekim 1739 tarihinde Niş Sınır Antlaşması imzalandı. Üç maddeden oluşan Niş Sınır Antlaşması, 1705 tarihindeki sınır antlaşmasının hükümleri esas alınarak kabul edilmiştir. Böylelikle kuzey-batıda bulunan Türk-Rus hududu belirlenerek Dinyeper nehrinin batısında yer alan Berda ve Mius nehirlerinin arası sınır teşkil edilmiştir.

⁶⁶⁵ Osmanlı ile Rusya hükümetleri arasında imzalanan Belgrad Barış Antlaşması'nın ikinci maddesinde hudutların netleştirilmesi için iki tarafında görevlilerin belirleyeceği sınır antlaşmasına atıf yapılmıştır. *"İki devletin hudûdları bundan akdem akdolunan mevâddın hudûdları üzre akdolunalar ve lâkin şol şartla ki, işbu akdolunan mevâd da tarafeynin ittifâkıyla îzâh u tasrîh olunalar"*.

Fakat Berda ve Mius nehirlerinin arasındaki araziler Osmanlılara bırakılmıştır. 30 Ekim 1739 tarihinde Türk-Rus sınırlarının tahdidi için Niş'te bir antlaşma imzalanarak nihayete erdirilmiş ve Rusların ele geçirdiği Yaş ve Hotin gibi kaleler geri iade edilmiştir. 12-21 Aralık (11-20 N. 1152) tarihinde Osmanlı Padişahı I. Mahmud tarafından Rusya Devleti'ne üç maddeden oluşan hûdudname-i hümayun verilmiştir. Bu hûdudname daha önce 2 Ekim tarihinde karara bağlanan ve daha sonra yapılan müzakereler sonucunda oluşturulan ve sınırı netleştiren bir antlaşmadır.

12-21 Aralık hûdudname-i hümayunda alınan üç maddelik kararlar şöyledir:

Cenâb-ı Hilâfet-meâbımı a'zam-ı selâtîn-ı âlî-makâm ve Südde-i Seniyye-i mekârim-nisâbımı mültecâ-yı kayâsıra-i enâm eyledi. Felâ-cerem, şükran alâ-tilke'n-niam zât-ı girâmî-sıfât-ı mülûkâneme lâıyk u evlâ ve himmet-i vâlâ-nehmet-i Pâdişâhâneme sezâvâr u ahrâ olmuşdur ki, taraf-ı Devlet-i Aliyyeme izhâr-ı levâzım-ı dostî vü meveddet ve îfâ-yı merâsim-i âştî vü mahabbet edenlere muâmele bi'l-mücâmele ve is'âf-ı merâmlarına müsâade oluna. Binâen alâ-zâlik Devlet-i Aliyye-i azamet-medâr ve saltanat-ı behiyye-i ebediyyü'l-istimrârımız ile müftehiretü'l-melikâti'l-azîmâti'l-İseviyye,muhtâretü'l-muhadderâti'l-fahîmâti'l-Mesîhiyye, muslihatü mesâlihi cemâhîri't-tâifeti'n-Nasrâniyye, sâhibetü ezyâli'l-haşmeti ve'l-vakâr, sâhibetü delâili'l-mecdi ve'l-i'tibâr Moskov vilâyetlerinin Çariçesi ve cümle Rus'un ve ona tâbi' nice vilâyetlerin fermân-fermâ ve Hâkimesi olan haşmetlü Anna –hatema'llâhü avâkıbehâ bi'l-hayri ve'r-reşâd ve ahsene ileyhâ sebîle's-savâbi ve's-sedâd– beyninde bundan akdem hudûs eden bürudet haşmetlü, hürmetlü, ulu dostumuz França Pâdişahı cenâbının tavassut ve kefâletini hâvî akd-i musâlahaya ruhsatı müteayyin olup Der-i Devlet-medâr-ı

mülûkânemizde mukîm olan Elçisi kıdvetü ümerâi'l-milleti'l-Mesîhiyye Markiz de Vilnof – hutimet avâkıbühû bi'l-hayr–ın hüsn-i tavassut ve ruhsatıyla kemâ fi'l-evvel dostluk ve germiyyete mübeddel olmağla işbu bin yüz elli iki senesi Cumâde'l-âhire'sinin on dördüncü günü Sahrâ-yı Belgrad'da ba 'de'l-mükâleme tertîb ü tesviye olunup mübâdele olunan mevâd temessüklerinin İkinci mâddesi zeylinde; "İki devletin hudûdları bundan akdem akdolunan mevâddın hudûdları üzre akdolunalar ve lâkin şol şartla ki, işbu akdolunan mevâd da tarafeynin ittifâkıyla îzâh u tasrîh olunalar." deyu kaydolunmakdan nâşî bu husûsu dahi devleteynin şân u hâllerine elyak u evfak vech üzre beyân u ayân olunmak ve bilâ-halelin karâr verilmek keyfiyyeti Murahhas ve mutavassıt olan Elçi-i mûmâ-ileyh ile bi'd-defaât mükâleme ve müzâkere olunarak Ordu-yı Hümâyûnum esnâ-yı avdetde Sahrâ-yı Niş'de nasb-ı a 'lâm-ı ârâm eylediği hengâmda bi'l-âhire tarafeynin rızâ ve ihtiyârlarıyla Sahrâ-yı mezbûrede ona dahi üç mâdde ve bir hâtîme üzerine nizâm ve hüsn-i hitâm ve tarafeynden ma 'mûlûn-bih olmak üzre temessükler verilip ve karâr-dâde olan mevâdd-ı merkûme ve hâtîmenin makbûliyyetini müş 'ir ahidnâme ve tasdîknâmeler celb ve tehyie olunup Elçi-i mûmâ-ileyh yediyle mübâdele olunması kavlı ü karâr ve bu husûsda dahi França Devleti'nin kefâleti derkâr olmağla tarafeynin temessüklerinde mastûr ve meşrût olan hâlâtı bi-tamâmihâ düstûr-ı ekrem, müşîr-i eḫam, nizâmü'l-âlem, nâzımu menâzımı'l-ümem, müdebbiru umûri'l-cumhûri bi'l-fikri's-sâkıb, mütemmimü mehâmmi'l-enâmi bi'r-re 'yi's-sâib, mümeḫhidü bünyânî'd-devleti ve'l-ikbâl, müşeyyidü erkânî's-saâdeti ve'l-iclâl, mükemmilü nâmûsi's-saltanati'l-uzmâ, mürettibü merâtibi'l-hilâfeti'l-kübrâ, el-mahfûfu bi-sunûfi avâtıfı'l-Meliki'l-A ' lâ Vezîr-i A 'zam ve vekîl-i mutlak-ı eḫam ve Serdâr-ı Ekremim el-Hâcc Mehemmed Paşa –edâma'llâhü Teâlâ iclâlehû ve dâaḫe bi't-te 'yidi iktidârehû ve ikbâlehû– Âsitân-ı bülend-eyvân-ı şâhâne ve Südde-i maâlî-bünyân-ı Pâdişâhânemize arz u telhîs edip alâ-vechi'l-kâmil ilm-i âlem-ârâ-yı hüsrevânem muḫîṭ u şâmil oldukda işbu hudûd maddesinin dahi karâr-dâde olduğu vech üzre tahdîd ü temyîz olunmasına taraf-ı

şâhânemizden izn-i hümayûn-ı mülûkânemiz erzânî kılınıp hatt-ı hümayûn-ı
 şevket-makrûnumuz mücebince işbu hudûdnâme-i hümayûn-ı mekârim-nümûnumuz
 şeref-yâfte-i sudûr ve lafız be-lafız makbûl-i hümayûn-ı inâyet-mevfûrumuz olmağla yerlû
 yerinde riâyet ü sıyânet olunmak için işbu mâddeler ve hâtimedir ki, aynı [ile] zikr u tasrîh
 olunur:

Evvelki Mâdde: Özi Suyu'nun garb tarafında ve Leh civârında olan hudûd bin yedi yüz
 beş ya 'nî on sekiz târîhinde olduğu vech üzre karâr-dâde ola.

İkinci Mâdde: Özi Suyu'nun öte tarafından Salva, Rus lisânında Konski Vodi tesmiye
 olunan ırmağ-ı sagîrden kebîr Nehr-i Berda'ya varınca nehreyn-i merkûmeynin
 menba'larından bir hatt-ı müstakîm çekilip işbu nehreyn beyinde olan bi'l-cümle arâzî
 Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye'ye kala.

Üçüncü Mâdde: Bundan gayri Nehr-i Berda'dan Nehr-i Miyus'a varınca bin yedi yüz
 ya 'nî on üç târîhinde ta 'yîn olunan mevâddın hudûdu i 'tibâr oluna.

Hâtîme: İşbu hudûd mevâddı vesîkası dahi asıl mevâd temessüğü şurûtu üzre ola.

İmdi; fîmâ-ba 'd minvâl-i muharrer üzre bast u temhîd olunan hudûd u sınır keyfiyyeti şart
 kılındığı vechile mer'î ve mu'teber ve muhterem ve mukarrer tutulup Hallâk-ı cihân ve
 Âferîdgâr-ı ins ü cânn olan Hazret-i Allâh-ı azîmü's-şânın ism-i şerîfini yâd ve sebeb-i
 âferîniş-i âlem olan iki cihân güneşi ulu Peygamberimiz Muhammedü'l-Mustafâ –aleyhi
 esne't-tahâyâ– hazretlerinin mu'cizât-ı kesîretü'l-berekâtlarını îrâd edip şîme-i kerîme-i
 Pâdişâhân-ı cihân ve seciyye-i marziyye-i tâcdârân-ı maâlî-mekân üzre ahd ü mîsâk ederiz

ki; mâdâm ki ol cânibden hilâfına vaz ‘ u hareket sâdır olmaya, taraf-ı hümayûn-ı hüsrevânemizden ve ahlâf-ı âlî-tebâr ve vükelâ-yı sûtûde-şîâr ve bi'l-cümle ubûdiyyetimiz ile müstes ‘id olan tavâyif-i huddâm-ı sadâkat-medârımdan bir ferd hilâfına vaz ‘ u hareket eylemeye.

Tahrîran fî-evâsıtı şehri Ramazânî'l-mübârek li-sene isneteyn ve hamsîn ve miete ve elf.

[11-20 N. 1152]

Be-makâm-ı Kostantiniyye el-mahrûse⁶⁶⁶.

Niş Sınır Antlaşması'nın ilk maddesi, Osmanlı-Rus sınırının kuzey-batı bölümünü Özi suyunun (Dinyeper nehri) batı tarafında ve Lehistan sınırında kalan bölümlerini 1705 tarihli sınır antlaşmasını esas alarak tespit etmiştir. Sınır antlaşmasının ikinci maddesi, Dinyeper nehrinin diğer tarafında kalan Salva ve Berda nehirleri arasındaki araziye Türk-Rus sınırı olarak oluşturmuştur. Fakat bu iki nehir arasında kalan araziler Osmanlı Devleti'ne bırakılmıştır. Antlaşmanın son maddesi ile Berda nehrinden Mius⁶⁶⁷ nehrine varıncaya kadar olan arazileri 1700 tarihli İstanbul Antlaşması esaslarına binaen Osmanlı-Rus sınırı olarak oluşturmuştur.

Belgrad önlerinde sadrazam İvaz Mehmed Paşa ile Rus murahhası Cagnoni arasında kabul edilen 18 Eylül tarihli Belgrad Barış Antlaşması incelenmesi için St. Petersburg hükümetine gönderilmiştir. Rus Çariçesi Anna tarafından uygun görülen Belgrad Barış Antlaşması 27 Ekim tarihinde kabul ve tasdik edilmiştir. Böylelikle Rusya ile Osmanlı arasında süresiz olarak barış akd edilmiş oldu. Daha sonra iki taraf arasında hudutların izaha muhtaç kısımları

⁶⁶⁶ 12-21 Aralık tarihli hûdudname-i hümayun için bkz. *Osmanlı-Rus Antlaşmaları*, s.191-192.

⁶⁶⁷ Mius nehri Rusça'da "Миус" olarak geçmektedir.

ile ilgili yeni düzenlemeler eklenmiştir. Belgrad Antlaşması'nın izaha muhtaç olan bazı maddeleri ile ilgili yeni bir düzenleme 20-29 Kasım 1741 tarihinde yeni Rus Çarı III. Yovan⁶⁶⁸ adına Babıali tarafından nişan-ı hümayun tanzim edilmişti. Bu yenilenen maddeler Rus Çarı Yovan tarafından 25 Eylül 1741 tarihinde Petersburg şehrinde kabul ve tasdik edilmişti.

Sonuç olarak, sadrazam İvaz Mehmed Paşa, Ruslar ile 18 Eylül tarihinde Belgrad Barış Antlaşması'nı imzaladıktan sonra Fransız elçi Villeneuve ile payitahta doğru hareket etmeye başlamıştır. Osmanlı ordusunun geri kalanı da Rumeli seraskeri Ali Paşa ve Memiş Paşa komutasında Belgrad'dan hareket ederek Niş'e doğru hareket etmeye başlamıştır. Osmanlı ordusu ve sadrazam paşa 25 Eylül günü Niş'e vararak Niş Sınır Antlaşması'nın karara bağlanması ile Niş'ten 2 Ekim günü hareket etmeye başlamıştı. Osmanlı ordusu Niş'ten Edirne'ye 19 Ekim tarihinde varmıştı. Osmanlı ordusu sadrazam İvaz Mehmed Paşa komutasında 28 Ekim günü İstanbul'a varmıştı. İstanbul'a muzaffer bir komutan olarak giren sadrazam İvaz Mehmed Paşa, Sancak-ı Şerif'i Osmanlı Padişahı I. Mahmud'a gururla teslim etmiştir.

Diğer taraftan hem Avusturya hem de Rusya devletlerinin merkez orduları geri dönmeye başlamıştı. Avusturya ordusu Belgrad kalesinin yıkımı ve güvenliği için bazı askerlerini görevlendirmiş ve Wallis komutasındaki asıl ordu kışlaklara çekilmeye başlamıştı. Viyana hükümeti Belgrad kalesi komutanlığına Feldmareşal Seher'i atamış ve kendisine Avusturya Harp Şurası kararları gereğince Osmanlı sınırlarının düzenlenmesi emiri verilmişti. Belgrad

⁶⁶⁸ Osmanlı belgelerinde "Yovan-ı salis" olarak geçmektedir. Fakat o dönemde Rus tahtında VI. İvan Antonoviç (28 Ekim 1740-6 Aralık 1741) bulunmaktadır. 28 Ekim 1740 tarihinde Anna İvanovna yerine VI. İvan Antonoviç tahta geçmişti. 6 Aralık 1741 tarihinde de VI. İvan'ın yerine Elizabeth Petrovna tahta geçmişti. Elizabeth Petrovna, 6 Aralık 1741 tarihinden 5 Ocak 1762 tarihine kadar tahta kalmıştı. Böylelikle 20-29 Kasım 1741 tarihli temessük III. Yovan adına değil VI. İvan adına düzenlenmesi gerekmektedir.

Antlaşması'ndaki başarısızlıklarından dolayı ordu komutanı Wallis ile Avusturya murahhası Neipperg suçlu bulunarak tutuklanmıştı. Böylelikle Kont Wallis'den boşalan ordu komutanlığı makamına Feldmareşal Seher getirilmişti. Avusturya İmparatoru VI. Karl'ın emri ile Osmanlılar ile girişilen muharebede başarısız olarak görülen Seckendorf ve Königsegg gibi ordu komutanları da tutuklanmıştı. Fakat İmparator Karl'ın ölümü üzerine tahta geçen Arşidüşes Maria, Seckendorf, Wallis ve Neipperg'in serbest bırakılmasını sağlamıştı.

Osmanlı Devleti, 1739 Belgrad Barış Antlaşması ile Avusturya'nın 1683 yılından itibaren Osmanlı'nın Avrupa'daki topraklarında genişleme politikasını durdurmuş ve hatta 1718 Pasarofça Antlaşması ile ele geçirdikleri toprakların büyük bir kısmını geri kazanmıştır. Osmanlı Devleti, Belgrad Antlaşması gereği Rusya'nın Çar I. Petro döneminden itibaren Karadeniz sahillerine çıkma emellerini boşa çıkarmış ve Azak gibi stratejik bir mevkiinin tampon bölge bırakılması ile Karadeniz'in kuzeyinde başarı kazanmıştır. Rusların kendilerine ait olduğunu iddia ettiği Kafkasya topraklarından da çıkarılması sağlanmış ve Kafkasya iki devlet arasında yine tampon bölge olarak sayılmıştır. Ayrıca Rusların Karadeniz'e ne savaş ne de ticaret gemileri sevk etmeleri ve Karadeniz'de gemi inşa etmeleri engellenerek Karadeniz'deki mutlak Türk hakimiyetinin devamı sağlanmıştır.

8. SONUÇ

Çalışmamızın amacı erken XVIII. yüzyılda değişen dengeleri anlamak ve Rusların yükseliş ve Kırım Tatarlarının çöküş nedenlerini izahatlarıyla ortaya çıkarmaktır. Çalışmamızda 1736 savaşının çıkış sebepleri izah edilmiş ve Rusların Kırım'a düzenlediği beş seferin üçünde nasıl başarılı oldukları kronikler ve belgeler ışığında ortaya koyulmuştur. Rusların Karadeniz'e hâkim olabilmek için Kırım Tatarlarını ortadan kaldırmaktan başka çaresi yoktu. 1735-1739 Osmanlı-Rus savaşının asıl sebebi hiç kuşku yok ki Kırım Hanlığı'nın kaderi ve Karadeniz'e hangi gücün hâkim olacağı idi. Kırım Hanlığı'nın kalbi olan Kırım yarımadası 1736 senesinde tarihte ilk kez Ruslar tarafından işgal edilmişti. Kırım'ın Ruslar tarafından işgali öncesindeki ilişkilere baktığımızda Rusların Altın Orda Hanlığı'nın dağılmasının ardından Kırım Hanlığı ile iyi ilişkiler sürdürmeyi tercih ettiği görülmektedir. Fakat Kırım Hanlığı'nın Osmanlı himayesine girmesi ve diğer Tatar hanlıklarının Rus hakimiyetine girmesi ile Rus-Kırım ilişkileri bozulmaya başladı. Ruslar III. İvan döneminden I. Petro dönemine kadar Kırım Tatarlarına tış adında haraç ödemekteydi. Fakat Çar I. Petro döneminden itibaren bu verginin ödenmemesi haricinde Hanlığın ortadan kaldırılması gündeme gelmişti. Kırım daha öncede Rus işgali tehlikesini atlatmıştı fakat 1736 yılına gelindiğinde vaziyet değişmişti. Kırım Tatar ordusunda teknoloji konusunda herhangi bir değişiklik yaşanmazken Rus ordusu I. Petro döneminden itibaren Avrupalı tarzda modernleştirilmişti. Bundan dolayı erken XVIII. yüzyıl Rus-Tatar savaşlarının seyri Rusların lehine dönmüş oldu.

1735 senesindeki Kırım'a düzenlenen ilk Rus seferi başarısız olurken Mareşal Münih'in komutasındaki 1736 Rus seferi başarılı olmuştu. Bu başarının ardında hiç kuşku yok ki Rus ordusunun Kırım Tatar ordusuna nazaran ateşli silah üstünlüğü sağlamasıydı. Kırım Tatar

ordusunda Hanın yanında bulunan ve bizzat Sultan tarafından gönderilen tüfekçi sekbanların haricinde ateşli silah kullanan asker grubu bulunmamaktaydı. Bu durum karşısında Tatar askerleri Ruslara nazaran meydan muharebelerinde zayıf kalmaktaydı. Kalabalık Tatar ordusu tamamen süvarilerden oluşmaktaydı ve Rus ateşli silah güçlerinin menziline yaklaşamamaktaydı. Ayrıca Rus ordusu öncü birliklerini topçu sınıflarıyla desteklemekteydi. Bundan dolayı Tatar süvari hücumları kılıç mesafesine daha gelemeyen Rus topçuları tarafından dağıtılmaktaydı. Kırım yarımadasında 1736, 1737 ve 1738 tarihlerinde vuku bulan Rus işgallerinde Tatar ordusu Rus ordusuna karşı ancak gerilla tarzı savaş sürdürebilmekteydi. Fakat Rus ordusunun dağılması halinde küçük gruplara düzenlenen ani Tatar saldırıları başarılı olabilmekteydi. Kırım'ın işgali ile Babıali, Hanlığın yalnız Tatar kuvvetleri ile savunulamayacağını anlamıştı. Bunun üzerine 1737 senesinde Kırım seraskerliği oluşturuldu ve seraskerliğin merkezi de güçlü surlara sahip Kefe şehri seçildi. Babıali, Kırım'ın Ruslar tarafından işgal edilmesinin sebeplerini Hanların yeteneksizliğinde aradı. Bundan dolayı 1736 senesindeki Rus işgalinin müsebbibi Kaplan Giray ve 1737 senesindeki işgalin müsebbibi Fetih Giray olarak görüldü fakat asıl sebep Tatar güçlerinin harp teknolojisinin gerisinde kalması idi.

Mareşal Lassi, Kırım Hanı II. Mengli Giray'dan Ukrayna akınlarının intikamını alabilmek amacıyla Kırım'a üçüncü Rus saldırısında bulunmuştu. Fakat bu sefer Kırım'ı Kırım Tatar süvarileri haricinde Kefe seraskeri de muhafaza etmekteydi. Rusların hem karadan hem de denizden Osmanlılar tarafından hezimete uğratılarak geri çekilmeleri sağlanmıştı. II. Mengli Giray'ın selefleri gibi davranmayarak ateşli silah üstünlüğü bulunan Kefe seraskeri ile iletişime geçerek birlikte hareket etmesi Rus orduları karşısında muvaffak olmasına katkı sağladığı söylenebilir. 1736 yılından 1738 yılına kadar Tatarların Rus orduları karşısında giriştiği harplerde ateşli silah üstünlüğünden dolayı başarılı olamadıkları söylenebilir. Tatar

süvarilerinin topçu ve tüfekli piyade desteği bulunan Rus orduları karşısında başarısız olmalarında ki en önemli sebep ateşli silah teknolojisi yerine ok ve mızrak teknolojisi ile savaşmalarıdır. Osmanlıların Tatar Hanına verdiği tüfekli yeniçeri desteği haricinde ateşli silah teknolojisini vermemelerinin en önemli sebebi de Kırımlıların güçlenerek Babıali'ye karşı istiklal düşüncesinde bulunabilme ihtimalidir. Bu vaziyet karşısında oklu Tatar süvarilerinin disiplinli Rus orduları karşısında gerilla tarzında baskınlar yapmaktan başka çareleri kalmamıştı. Bundan dolayı eski dönemlerde olduğu gibi askeri başarılar elde etmeleri dönemin getirdiği koşullar da göz önüne alındığında mümkün görülmemektedir.

Osmanlılar 1739 sefer yılında Avusturya cephesinde elde ettikleri başarıların devamını sağlayarak ve Avusturyalılar ile Rusya'dan ayrı bir antlaşma imzalayarak Avrupa'da kaybettiği prestiji geri almayı amaçlamaktaydılar. Bu hedef doğrultusunda hareket etmeyi planlayan Babıali, yeni sadrazam Hacı İvaz Paşa komutasında 100.000 kişilik bir merkez ordu oluşturup Avusturya cephesine sevk etmişti. Böylelikle 1739 sefer yılında Osmanlılar geçen sefer yıllarında olduğu gibi ordu ağırlığını Avusturya cephesine sevk etmişti. Sultanın ve Babıali'nin sadrazamdan isteği 1718 Pasarofça Antlaşması ile kaybedilen Belgrad kalesinin tekrar ele geçirilmesiydi. Belgrad'ın istirdadı ile Osmanlıların Orta Avrupa'ya açılan kapısı tekrar hakimiyet altına alınacaktı ve gelecek yıllarda Macaristan'a gerçekleştirilebilecek seferlerin merkezi Belgrad olabilecekti. Osmanlı ordusu Hisarcık Muharebesi'nde Avusturya ordusunu hezimete uğrattıktan sonra Belgrad üzerine yürüyüp kaleyi muhasara altına aldı. Bunun üzerine Avusturya ordu komutanı Wallis, sadrazam İvaz Paşa ile iletişime geçerek barış görüşmelerinin başlamasını talep etti. Belgrad muhasarası devam ederken Avusturya murahhası Neipperg'in sadrazamın ordugâhına gelerek Villeneuve aracılığı ile Osmanlılar ile Avusturyalılar arasında barış görüşmelerine başlandı. Neticede Belgrad Barış Antlaşması her iki taraf arasında imzalandı. Böylelikle Osmanlılar, 1718

Pasarofça Antlaşması ile kaybettiği Belgrad ve Küçük Eflak bölgelerini tekrar ele geçirmiş oldu. Ayrıca Karlofça Antlaşması'na atıf yapılarak Bosna eyaletinin sınırları Sava nehrine kadar kuzey yönünde genişletildi.

Osmanlı ordusu 1739 sefer yılında Rusya cephesinde Kırım bölgesi hariç kayda değer bir başarı elde edememişti. Bunun sebebi de Avusturya devletinin savaşta yenilmesi halinde savaşın kazanılacağı ve Rusya'nın da savaşa devam edemeyeceği yönündeki görüştendir. Mareşal Münih, Stavuçan Meydan Muharebesi'nde Osmanlı-Tatar birliklerini hezimete uğrattıktan sonra Hotin kalesini ele geçirip Boğdan'ın başkenti Yaş şehrine girmişti. Böylelikle Osmanlıların Dinyester savunma hattı çökmüş ve Rusların Balkanlara yayılma imkânı zuhur etmişti. Fakat bu sırada Avusturyalıların Osmanlılar ile ayrı bir barış antlaşması imzalaması ile durum Rusların aleyhinde gelişmişti. Ayrıca Babıali, İsveç ile Rusya aleyhinde ittifak imzalaması savaş alanında tek kalan Rusları tedirgin etmişti. Bundan dolayı Rusların barış yapılması yönünde görüşler beyan etmesine sebep olunmuştu. Rus orduları Münih komutasında Dinyester'den Eflak'a doğru genişlediği sırada Mareşal Lassi de Kırım içlerine sefer düzenlemekteydi. Fakat Rusların Babıali ile antlaştığı haberinin gelmesi üzerine Lassi de Kırım seferini iptal ederek seferden eli boş dönmüş oldu. Osmanlı Devleti, Avusturyalıların ardından Ruslarla da Belgrad Barış Antlaşması'nı imzalayarak 1736-1739 Savaşlarından galip devlet olarak ayrıldı. Ruslar ile yapılan antlaşmaya göre Azak kalesi yıkılıp tarafsız hale getirildi, Kabarday bölgesi her iki devlet arasında tarafsız olarak bırakıldı, Ruslar işgal ettiği Azak, Özi, Kılburun ve Hotin kalelerini ve Boğdan bölgelerini terk edip Azak kalesi hariç geriye kalan bölgeleri Osmanlılara iade etti. Ayrıca Ruslar savaş ve ticaret gemilerini Karadeniz'e sevk edemeyecekti. Böylelikle Karadeniz'deki mutlak Türk hakimiyeti tekrar sağlanmış oldu. Ruslar ile imzalanan Belgrad Antlaşması Kırım Tatarlarının aleyhine sonuç vermişti. Çünkü 1739 yılından itibaren Kırım Tatarları ne Rus ne

de Kafkasya topraklarına akın düzenleyemeyecekti. Böylelikle Tatarların temel gelir kaynaklarından olan çapul malları ve esir ticareti de sekteye uğramış oldu. Böylelikle gerileme dönemine giren Kırım Hanlığı ömrünü uzun süren barış döneminden dolayı ancak 1774 tarihine kadar Osmanlı himayesinde sürdürebilmiş oldu. Diğer taraftan savaşın galibi konumunda olan Ruslar açısından toprak kazanımının olmamasının yanında 100.000'den fazla da asker kaybedilmiş oldu. Böylelikle Rusların müttefiki olan Avusturyalıların savaş sırada zayıf kalmasının cezasını Ruslar ödemiş oldu.

BİBLİYOGRAFYA

Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgeleri

BOA, *Rus Ahidnamesi Defteri*, nr. 83/1.

BOA, *Rusya Ahidnâme Defteri*, 83/1, s.82-118.

BOA, A.RSK., nr. 1141/60, 72, 94.

BOA, A.RSK., nr. 1146/20.

BOA. *Bâb-ı Defterî Başmuhasebe*. (D.BŞM.d.), nr. 1275.

BOA, *D.BŞM.d.* nr. 1752

BOA, *Düvel-i Ecnebiye Defterleri* (A.DVN.DVE.D), nr. 83/1.

BOA, *C.AS.* nr. 24042

BOA. *C.AS.* nr. 38074/1-2.

BOA, *C.AS.* nr. 42877/1.

BOA, *C. AS*, nr. 43650.

BOA, *C.BH.*, nr. 7852.

BOA, *C.BH*, nr. 5452.

BOA, *C. DH*, nr. 13187.

BOA, *C. HR*, nr. 5346.

BOA, *C.HR.* nr. 97/4838.

BOA, *C. HR*, nr. 4676.

BOA, *MD*, 115.

BOA, *MD*, 142, s.42, 43, 81, 85, 87 ve 90, 91, 105,106, 253, 254, 284, 291, 305, 1344, 1433,

BOA, *MD*, 142, nr. 52

BOA, *MD*, 143, nr. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 31, 34, 43, 88, 96, 97, 98, 131, 142, 145, 159, 162,

205, 225, 261, 394.

BOA, *MD*, 143, s.10, 28, 41, 116, 155.

BOA, *MD*, 145, s.393, 425, 439, 442.

BOA, *MD*, 147, s.50 ve 53.

BOA, *Name-i Hümayun Defteri*, nr. 6 ve 7.

BOA, *Name-i Hümayun Defteri*, 2/11/12, 13.

BOA, *Name-i Hümayun Defteri*, 2/12/12, 20.

BOA, *Name-i Hümayun Defteri*, c. VII, s.428, 455, 460.

BOA, *MTZ*, 496.

BOA, *HH*. 58456, 58456-A.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşiv Belgeleri

TSMA., nr. E. 11776/2.

TSMA., nr. E. 2546.

Rus Arşiv Belgeleri

Sbornik Imperatorskogo Russkogo Istoriceskogo Obşcestva, t. 76, Sankt Petersburg 1891, s.501-547.

Sbornik, t. 80, Sankt Petersburg 1892, s.1-32.

Sbornik, t. 80, s.225-228, 230.

Sbornik, t. 80, s.336 (167. döküman).

Sbornik, t. 80, s.356 (178. doküman).

Sbornik, t. 80, s.501-544.

Sbornik, t. 80, s.513 (254. doküman).

Sbornik, t. 124, s.63.

Kaynak Eserler

Abdürrazzak Nevres, *Târîhçe-i Nevres*, haz. Hüseyin AKKAYA, İstanbul 2004.

Ahmed Câvid, *Osmanlı Rus İlişkileri Tarihi -Ahmed Câvid Bey'in Müntehabâtı-*, haz. Adnan BAYCAR, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2004.

Ahmed Cevad, *Tarih-i Asker-i Osmani*, Kitab-ı evvel, İstanbul 1299.

Ahmet Cevdet Paşa, *Kırım ve Kafkas Tarihçesi*, Kostantiniye 1307, Matbaa-i Eb'ul-Ziya.

Aşıkpaşaoğlu Tarihi, sad. Atsız, İstanbul 1970.

Atâ, *Târîh-i Atâ*, c. II.

BİLGİN Erdoğan, *1148-1152/1736-1739 Savaşı Tarihçesi Subhi Mehmed'in müzakerat-ı Sulhiyye tarihçesi adlı eseri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

BUDAK Rüçhan, *The Bosnian Frontier (1737-1739): A Case Study on Ömer Bosnavi's Work: (Ahvâl-i Gazavât Der Diyâr-ı Bosna)*, Saarbrücken 2016.

_____, *The Bosnian Frontier at Wars of 1736-1739 Ottoman-Russo-Austro: A Case Study on Ömer Bosnavi's Work (Ahvâl-i Gazavât Der Diyâr-ı Bosna)*, Ankara 2017.

BULUT Emre, *Mühimme Defteri, nr. 143 (1149-1150/1736-1737) İnceleme-Çeviriyazı*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019.

Christoph Hermann von Manstein, *Memoires historiques politiques et militaires sur la Russie depuis l'annee 1727 jusqu'a 1744*, Leipzig 1771.

Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât*, haz. Abdülkadir ÖZCAN, TTK, Ankara 1995.

DEMET Telek Kiriş, *Subhi Mehmet Efendi 1148-1152/1736-1739 Savaşı Tarihi (tahkikli neşir)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

DERİN Derya, *Abdülgaŧfar Kırımî'nin, Umdet'ül Ahbar (Umdet'ütTevarih)'ına Göre Kırım Tarihi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim dalı, Ankara 2003.

Dilâverzâde, *Hadîkatü'l-vüzerâ zeyli*.

Ebu Sehl Nu'man Efendi, *Tedbîrât-ı Pesendîde*, haz. Ali Bayram SAVAŞ, TTK, Ankara 1998.

Evliya Çelebi, *Târîh-i Seyyâh Evliyâ Efendi (Seyahatnâme)*, c. VII.

Fındıklılı Mehmet Ağa, *Silahdar Tarihi*, cilt. II, İstanbul 1928.

GÖK İlhan, Osmanlı Arşiv Kaynaklarından 1 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri (H.1111-1174/M. 1699-1761), İstanbul 2019.

Göynüklü Ahmet Efendi, *Tarih-i Göynüklü (Osmanlı Tarihi 1123-1172/1711-1759)*, haz. Songül ÇOLAK, Metin AYDAR, İstanbul 2019.

Halim Giray, *Gülün-i Hânân*, haz. İbrahim GÜLTEKİN, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2019.

_____, *Gülün-ü Hânân*, Matbaa-i Amire, İstanbul H. 25 Rebiülahir 1287/25 Temmuz 1870.

Hive Hanı Ebu'l-Gazi Bahadır Han, *Şecere-i Türk*, sad. Yunus YİĞİT, İstanbul 2009.

İbrahim Peçevi, *Tarih-i Peçevi*, c. II.

Kavanin-i Yeniçeriyan, haz. Tayfun TOROSER, İstanbul 2011.

Kaysunizade Nidai Remmal Hoca, *Tarih-i Sahip Giray Han = Historie de Sahip Giray, Khan de Crimée de 1532 à 1551*, çev. Özalp GÖKBİLGİN, İstanbul 2000.

Kefeli İbrahim bin Ali Efendi, *Tevârih-i Tatar Hân ve Dağıstan ve Moskov ve Deşt-i Kıpçak Ülkelerininindir*, 1736.

Keralio, Louis-Félix Guynement de, *Histoire de la guerre des Russes et des Impériaux, contre les Turcs, en 1736, 1737, 1738 & 1739, et de la paix de Belgrade qui la termina*, c. I, Paris 1780.

Kırım Hanlarına Nâme-i Hümayûn (2 Numaralı Name Defteri), T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İstanbul 2013.

Kitâb-i Müstetâb, yay. Yaşar YÜCEL, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, no. 216, Ankara 1974.

Koca Ragıp Mehmed Paşa, *Tahkik ve Tevfik, Osmanlı-İran Diplomatik Münasebetlerinde Mezhep Tartışmaları*, haz. Ahmet Zeki İZGÖER, Kitabevi, İstanbul 2003.

Musaffa Mehmed Efendi, *Kıt'a-min-Tarih-i Sultan Mahmud-ı Evvel*, haz. Melek ÇORUHLU, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2005.

Mustafa Nuri Paşa, *Netâyicü'l-Vukû'ât*, haz. Yılmaz KURT, c. III, Ankara 2014.

Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, haz. Mehmet İPŞİRLİ, c. I-IV, TTK, Ankara 2007.

Osmanlı-Rus Antlaşmaları: 1700-1834 = РУССКО-ТУРЕЦКИЕ ДОГОВОРЫ: 1700-1834, yay. haz. Numan YEKELER [ve öte.], T.C. Devlet Arşivleri, İstanbul 2019.

Ömer BOSNAVÎ, *Bosna Savaşları, Tarih-i Bosna der Zaman-ı Hekimoğlu Ali Paşa*, sad. Kamil SU, Kültür Bakanlığı, Ankara 1979.

PEYSSONEL Claude Charles de, *Traité sur le Commerce de la Mer Noire*, c. II, Paris 1787.

Râşid Mehmed Efendi-Çelebizâde İsmail Âsım Efendi, *Târîh-i Râşid ve Zeyli*, haz.

Abdülkadir ÖZCAN, İstanbul, Klasik Yayınları, 2013.

Rousset de Missy, *Mercure historique et politique contenant l'état présent de l'Europe, ce qui se passe dans toutes les cours...Lettre historique et politique (1728-1741)*, c. 77-129 (1724-1750).

Selahaddin Abdullah ibn Abdülaziz el Uşşaki es-Salahî, *Zabt-ı Vekayi'i Yevmiye-i Hazret-i Şehriyarî*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, TY, 2518.

Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (1003-1008/1595-1600)*, haz. Mehmet İPŞİRLİ, c. I-II, TTK, Ankara 1999.

Seyyid Mehmed Rızâ, *Es-Seb'ü's-Seyyar Fî-Ahbar-I Mülûki't-Tatar (İnceleme-Tenkitli Metin)*, haz. Yavuz SÖYLEMEZ, TTK, Ankara 2020.

SÖYLEMEZ Hatice, *Mukaddimetü's sefer (1736-1739 Seferi Hakkında Bir Eser)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007.

Subhî Mehmed Efendi, *Subhî Tarihi Sâmî ve Şâkir Tarihleri ile Birlikte*, haz. Mesut AYDINER, İstanbul 2007.

Şemdanizade Fındıklılı Süleyman Efendi, *Mür'î't-Tevârih*, haz. M. Münir AKTEPE, İstanbul 1976.

Umar Busnavi, *History of the War in Bosnia During the Years 1737-38 and 39*, çev. C. Fraser, The Oriental Translation Fund, London, 1830.

UNAT Faik Reşit, 'Abdî, *Tārîh-i Sul ân Ma mûd Hân ibn Sul ân Mus afâ Hân*, Süleymaniye Kütübhanesi, Es'ad Efendi, no. 2153.

_____ *1730 Patrona İhtilâli Hakkında Bir Eser: Abdi Tarihi*, TTK, Ankara 1999.

V.V. Velyaminov-Zernov, *Kırım Yurtına ve Ol Taraflarga Dair Bolgan Yarlıklar ve Hatlar*, haz. A. Melek ÖZYETGİN, İlyas KAMALOV, TTK, Ankara 2009.

Verduch einer Lebenbeschreibung des Feldmarschalls Grafen von Seckendorff, c. II, K. K. Kriegsarchiv Avusturya Harp Arşivi Yayını, 1792.

Araştırma Eserleri

AĞAT N., *Altın Orda (Cuci Oğulları) Paraları Kataloğu*, İstanbul 1976.

AGOSTON Gabor, "Avrupa'da Osmanlı Savaşları 1453-1826", *Top, Tüfek ve Süngü Yeniçağda Savaş Sanatı 1453-1815*, ed. Jeremy BLACK, İstanbul 2003.

AKSAN Virginia H., *Ottoman Wars 1700-1870: An Empire Besieged*, Great Britain 2007.

_____*Kuşatılmış Bir İmparatorluk Osmanlı Harpleri 1700-1870*, çev. Gül Çağalı GÜVEN, İstanbul 2010.

AKTEPE M. Münir, “Mahmud I”, *İA*, cilt. VII, 1997.

ALTUĞ Uğur, *1740-1755 tarihli ecnebi defterine göre Osmanlı-Avusturya münasebetleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2002.

ANDERSON M. S., *The Eastern Question 1774-1923*, London, 1966,

ANGELİ Moriz Edlen von, “Der Krieg mit der Pforte 1736-1739”, *Mitteilungen des k. k. Kriegs-Archivs*, c. XVIII, Sa. 3, Wein 1881.

ANSIMOV Evgeniy, *Anna İTSoannovna*, Moskva 2002.

AVAKOV Piyotr, “Крымское ханство в военно-политических планах Российской империи 1735”, *К Р Ы М С К О Е ИСТОРИЧЕСКОЕ ОБОЗРЕНИЕ*, № 2, Казань – Бахчисарай 2018.

BARTHOLD W., “Bahçesaray”, *MEB İslam Ansiklopedisi*, c. II, Eskişehir 2001.

BİLGE Mustafa L., “Azak”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. IV, İstanbul 1991.

BOSTAN İdris, “Rusya’nın Karadeniz’de Ticarete Başlaması ve Osmanlı İmparatorluğu, 1700-1787”, *Osmanlı Denizciliği*, İstanbul 2006.

BOZKURT Nurgül, *1699-1736 tarihli ecnebi defterine göre 18. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı-Avusturya münasebetleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1994.

BRİKNER A. G., *İstoriya Petra Velikova*, Moskova 2002.

BRONEVSKİY Martin, *Kırım*, çev. Kemal ORTAYLI, Ankara 1970.

Burkhard Christoph Graf von Münnich, *Tagebuch des russisch-kais. Gen. Feldm. B. Ch. Grafen von Münnich über den ersten Feldzug des 1735-39 geführten russisch-türkischen Krieges*, 1843.

CASSELS Lavender, *The Struggle for Ottoman Empire 1717-1740*, Camelot Press, London 1966.

CHASE Kenneth, *Ateşli Silahlar Tarihi*, çev. Füsün TAYANÇ ve Tunç TAYANÇ, İstanbul 2008.

ÇAĞATAY Ömer, *1736-1739 Osmanlı-Rus Savaşı ve Sefer Organizasyonu*, Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri 2022.

ÇOLAK Orhan M., *Arşiv Belgeleri Işığında Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa'nın Hayatı, İcraatı ve Hayratı*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1997.

DANIŞ İlhami, *1736-1739 Savaşlarında Karadeniz'de Osmanlı Donanması*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.

DANIŞMEND İ. H., *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c. IV, İstanbul 1972.

DAVIES Brian L., "Rus Askeri Gücünün Gelişimi 1453-1815", *Top, Tüfek ve Süngü Yeniçağda Savaş Sanatı 1453-1815*, ed. Jeremy Black, İstanbul 2003.

DAVISON Roderic H., *Ottoman and Turkish History (1774-1923): The Impact of The West*, University of Texas Press 1990.

DEMİR Uğur, *Osmanlı Hizmetinde Bir Mühtedî Humbaracı Ahmed Paşa*, İstanbul 2015.

Derek Mckay-H. M. Scott, *Büyük Devletlerin Yükselişi 1648-1815*, çev. Eşref Bengi

ÖZBİLGİN, İstanbul 2011.

Dukakinzâde Feridun, *1714-1718 Türk -Avusturya-Venedik Seferi*, İstanbul Askeri Matbaa, 1932.

_____ *1736-1739 Türk-Avusturya-Rus Seferi*, Askeri Matbaa, İstanbul 1928.

EMECEN Feridun, "Sâhib Giray", *DİA*, c. XXXV., s.520, İstanbul 2008.

ERBAKAN Cevat, *1736-1739 Osmanlı-Rus-Avusturya Savaşları*, Askeri Matbaa, İstanbul 1938.

FISHER Alan, *Kırım Tatarları*, çev. Eşref B. ÖZBİLGİN, İstanbul 2009.

G.A. Nekrasov, *Rol Rossii v evropeiskoi mejdunarodnoi politike 1725-1739 gg.*, Moskova, 1976.

GÖKBİLGİN Özalp, *1532-1577 Yılları Arasında Kırım Hanlığı'nın Siyasi Durumu*, Ankara 1973.

GROUSSET René, *L'empire des steppes: Attila, Gengis-khan, Tamerlan*, Payot Paris 1939.

GÜLER Mustafa, "1737 Osmanlı-Rus Savaşında Özi'nin Elden Çıkması", *Tarih İncelemeler Dergisi*, c. XXIII, say. 1, Temmuz 2008.

GÜNGÖRÜRLER Selim, *The 1736-1739 War with Russia and Austria: A study in diplomacy and changing perceptions of the Ottoman Empire*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011.

GÜRSEL Haluk F., *Tarih Boyunca Türk-Rus İlişkileri*, İstanbul 1968.

HAMMER Joseph Von, *Büyük Osmanlı Tarihi*, c. XIII, İstanbul 1991.

_____ *Geschichte des Osmanischen Reiches (1699-1774)*, c. IV, Pesth 1835.

_____ *Kırım Hanlığı Tarihi*, çev. Seyfi SAY, İstanbul 2013.

HICKOK Michael Robert, *Ottoman Military Administration in Eighteenth-Century Bosnia*, Leiden, Brill 1997.

HOSKING Geoffrey, *Rusya ve Ruslar Erken Dönemden 21. Yüzyıla*, çev. Kezban ACAR, İstanbul 2019.

HOWARTH Henry, *History of Mongols from the 9th to the 19th Century*, London 1880, c. 2/1.

İNALCIK Halil, “Kırım”, *DİA*, c. XXV, s.457.

_____ “Kırım Hanlığı Kadı Sicilleri Bulundu”, *Belleten*, LX/227, TTK, Ankara 1996.

_____ “Osmanlı-Rus İlişkileri 1492-1700”, *Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl 1491-1992*, TTK, Ankara 1999.

_____ “Yeni vesikalara göre Kırım’ın Osmanlı tâbiliğine girmesi ve ahidnâme meselesi”, *Belleten*, VII/30, Ankara 1944.

_____ *Kırım Hanlığı Tarihi Üzerine Araştırmalar 1441-1700*, Türkiye İş Bankası, İstanbul 2017.

İPŞİRLİ Mehmet, “Mustafa Efendi, Feyzullahefendizâde (ö. 1158/1745)”, *DİA*, c. XXXI, Ankara 2020, s.297-298.

JORGA Nicolae, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, vols. IV, Gotha 1911.

_____ *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer EPÇELİ, c. V, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011.

KAFALI M., *Altın Orda Hanlığının Kuruluşu ve Yükseliş Devirleri*, İstanbul 1976.

KANTEMİR Dimitri, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Yükselişi ve Çöküşü Tarihi*, çev. Özdemir ÇOBANOĞLU, c. II, İstanbul, 1998.

KAPTEREV Nikolai Fëdorovich, *Kharakter otnoshenii Rossii k pravoslavnomu Vostoku b XVI i XVII stoliētiâkh*, L.F. Snegireva 1885.

KARAGÖZ Hakan, *1737-1739 Osmanlı-Avusturya Harbi ve Belgrad’ın Geri Alınması*, Basılmamış Doktora Tezi, Isparta 2008.

KEEP John L. H., *Soldiers of the Tsar: Army and Society in Russia 1462-1874*, Oxford 1985.

KERALİO, *Louis-Félix Guynement de, Histoire de la guerre des Russes et des Impériaux, contre les Turcs, en 1736, 1737, 1738 & 1739, et de la paix de Belgrade qui la termina*, c. I, Paris 1780.

KÖSE Ensar, *Osmanlı Devleti ve Rusya Arasında Kafkasların Taksimi 1724 İstanbul Antlaşması*, İstanbul 2017.

KÖSE Osman, *XVIII. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı-Rus münasebetleri (84/2 Nolu Rusya ahkam defterine göre) (2 cilt)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1993.

KRILOVA T. K., “Russkaya Diplomatiya na Bosfore v 1711-1714 gg.”, *Mejdunarodnie Svyazi Rossii v XVII-XVIII vv. (Ekonomika, Politika i Kultura)*, Moskva 1966.

_____ “Russko-Turetskie Otnoşeniya Vo Vremya Severnoy Voynı”, *İstoriçeskie Zapiski*, T. 10, Moskva 1941.

KURAT Akdes Nimet, *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Ankara, 1992.

_____ *Prut Seferi ve Barışı 1123 (1711)*, c. II, TTK, Ankara 1951.

_____ *Rusya Tarihi*, TTK, Ankara 1999.

_____ *Türkiye ve Rusya*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1990.

KURTARAN Uğur, *Osmanlı-Avusturya diplomatik ilişkileri (1526-1791)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.

KURTOĞLU Fevzi, “İlk Kırım Hanlarının Mektupları”, *TTK Belleten*, I/3-4, Ankara 1937, s.645-646.

_____ *1736-1737 Seferine İştirak Eden Bir Türk Denizcisinin Hatıraları*, Deniz Matbaası, İstanbul 1935. (335 sayılı Deniz Mecmuasının tarihi ilavesidir).

LAUGIER Marc Antoine, *Histoire Des Négociations Pour La Paix Conclue A Belgrade, Le 18 Septembre 1739: Entre l'Empereur, L Russie & la Porte Ottomane, par la médiation, & sous la garantie de la France / I*, 2010.

LOCKHART L., *The Fall of the Safavi Dynasty and the Afghan Occupation of Persia*, 1958.

MINAS Pijikiantz, *Lehistan Seyahatnamesi*.

Mozgfesky, *Rus Karadeniz Filosu*, der. Fevzi KURTOĞLU, 337 sayılı Deniz mecmuasının tarihi ilavesi, İstanbul 1935.

N. Ğ. Kazakov-G. A. Nekrasov, “Vostočnaja Problema v 1725-1735 gg. Russko-Turetskaja Voyna 1735-1739 gg. Ğ VzaimootnoĞeniya Rossii s Ğnostrannimi Derjavami vo Vtoroy Polovine 1730-x godov”, *Oçerki İstorii SSSR Period Feodalizma Rossija vo Vtoroy Çetverti XVIII v. Narodı SSSR v Pervoy Polovine XVIII v. Moskova* 1957.

NAGATA Yuzo, *Tarihte Âyanlar Karaosmanoğulları Üzerine bir İnceleme*, TTK, Ankara 1997.

OKÇU Yahya, *Türk-Rus Mücadelesi Tarihi*, Ankara 1949.

ORESKOVA Svetlana, “1683-1737 Yılları Arasında Rus-Türk İlişkileri” *Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl 1491-1992*, TTK, Ankara 1999.

ÖZCAN Abdülkadir, SEVİNÇ Nurten, “Nasihatnâme’den Talimatnâme’ye: Damad/Şehid Ali Paşa ve Devlet Görevlilerine Dair Yazılı Emirleri”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 2019.

ÖZKAYA Yücel, *Osmanlı İmparatorluğunda Âyânlık*, TTK, Ankara 1994.

ÖZTUNA T. Yılmaz, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi, XVIII. Asır*, c. XI, İstanbul 1963.

ÖZTÜRK Temel, “Özü”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. XXXIV, İstanbul 2007.

ÖZTÜRK Yücel, *Osmanlı Hakimiyetinde Kefe 1475-1600*, Ankara 2000.

_____, *Özü'den Tuna'ya: Kazaklar*, İstanbul 2004.

PARKER Geoffrey, *Askeri Devlerim Batı'nın Yükselişinde Askeri Yenilikler 1500-1800*, çev. Tuncay Zorlu, İstanbul 2006.

PARVEV Ivan, *Habsburgs and Ottomans Between Vienna and Belgrade*, Columbia University Press, New York 1995.

PLATONOV C. F., *Polny Kurs Lektsii Po Russkoy İstorii*, St. Petersburg 2002.

ROIDER Karl A., *Austria's Eastern Question 1700-1790*, Princeton University Press, New Jersey 1982.

_____, *The Reluctant Ally: Austria's Policy in the Austro-Turkish War, 1737-1739*, Louisiana State University Press, USA, 1972

RYCAUT Paul, *Histoire de l'état présent de l'Empire ottoman*.

SAVAŞ Ali İbrahim, "Osmanlı Devleti ile Habsburg İmparatorluğu Arasındaki Diplomatik İlişkiler" *Türkler*, c. 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

SERTÇELİK Seyit, *Osmanlı-Rus ilişkileri (XVIII. yüzyıl)*, Basılmamış Y.L. Tezi, 1993.

SERTOĞLU Midhat, *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, c. V, TTK, Ankara 2011.

SHAY Mary Lucille, *Ottoman Empire From 1720 to 1734*, Greenwood Press, 1978.

ŞİROKORAD A. B., *Rusların Gözünden 240 Yıl Kıran Kırana Osmanlı-Rus Savaşları*, çev. Ahsen BATUR, İstanbul 2013.

SMIRNOV Vasiliy Dmitriyeviç, *Osmanlı Dönemi Kırım Hanlığı*, çev. Ahsen BATUR, İstanbul 2016.

SOLOVYEV Sergeya Mikhaylovicha, *İstoriya Rossi c Drevneyşikh Vremen*, c. IV, XVIII, XIX, XX, St. Petersburg 1867.

_____. *History of Russia: The Rule of Empress Anna*, çev. Richard Hantula, c. 35, Academic International Press, 1982.

SPULER Bertold, "Bāghçe Sarāy", *The Encyclopaedia of Islam (new edition)*, c. I.

_____. *Die Goldene Horde, Die Mongolen in Russland 1223-1502*, Leipzig 1943.

STOYE John, *Viyana Kuşatması*, çev. Derin TÜRKÖMER, İstanbul 2003.

ŞULMAN E. B., *Russko-Turetskaja Voyna 1735-1739 godov i Politiçeskaja Syjazi Moldavii i Valahii s Rossiey*, Moskva 1963.

SUMNER B.H., "Peter's Accomplishments and Their Historical Significance" in Peter the Great: Reformer or Revolutionary? ed. Marc Raeff (Lexington, Mass.: D.C. Heath and Co., 1963).

ŞUTOY V. E., "Pozitsiya Turtsii v Godı Severnoy Voynı 1700–1709", *Poltovskoya Pobeda*, Moskova 1959.

TERTECEL Andrian, "Russia and the Black Sea. The Russian Military Campaign of 1738 in Crimea (A Reported by the Russian Field Marshal Lascy)", *Historical Yearbook*, c. III, Bucharest 2006.

TUŞIN Yu. P., *Russkoe Moreplavaniye Na Kaspiskom, Azovskom İ Çernom Moryah*, c. XVII, Moskova 1978.

DEMİR Uğur, "Muhayyel Bir Kırım Tarihçisi Kefevi İbrahim Efendi ve Humbaracıbaşı Ahmed Paşa'nın Rusya'ya Dair Raporu", *Türkiyat Mecmuası* 24 / 2 (Aralık 2014) s. 23-32.

ÜLKÜSAL Müstecib, *Kırım Türk-Tatarları (Dünü, Bugünü, Yarını)*, Baha Matbaası, İstanbul 1980.

ÜNAL Fatih, *XVIII. Yüzyıl Türk-Rus İlişkilerinde Neplüyev (İstanbul'dan Orenburg'a)*, Ordu 2015.

ÜREKLİ Muzaffer, *Kırım Hanlığı'nın Kuruluşu ve Osmanlı Himayesinde Yükselişi (1441-1569)*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 98, seri III, sy. A. 26, Ankara 1989.

UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları I*, TTK, Ankara 1988.

_____*Osmanlı Tarihi*, c. II, III, IV/I, TTK, Ankara 1995.

V. E. Sroeckovsky, *Muhammed Giray Han ve Vasalları*, Ankara 1978.

VANDAL Albert, *Une ambassade Française en orient sous Louis XV: la mission du marquis de Villeneuve, 1728-1741*, Paris: E. Plon, Nourrit, 1887.

_____*XV. Lui Zamanında Doğuda Bir Fransız Sefareti 1728-1741*, çev. Nahid Sırrı ÖRİK, 1947.

VERDANKSKY Gerorge, *Political and Diplomatic History of Russia*, Boston 1936.

YAĞCI Zübeyde Güneş, “XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Doğu Karadeniz Politikası”, *Türkler*, c. XII, Ankara, 2002, s. 554-563.

YAKUBOVSKİY A. YU., *Altın Orda ve Çöküşü*, çev. Hasan EREN, Ankara 2000.

YALÇINKAYA M. Alaadin, “XVIII. Yüzyıl: Islahat, Değişim ve Diplomasi Dönemi (1703-1789)”, *Türkler*, c. XII, (Ed. Güler EREN), Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

YILDIZ Hakan, *Haydi Osmanlı Sefere Prut Seferi'nde Organizasyon ve Lojistik*, İstanbul 2006.

ZINKEISEN Johann Wilhelm, *Geschichte des Osmanisches Reich in Europa*, c. V, Hamburg 1840-1863.

_____*Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer EPÇELİ, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011.

EKLER

Ek 1. Osmanlı Devleti ile Avusturya Devleti Arasında İmzalanan 1739 Tarihli

Belgrad Barış Antlaşması'na Ait Ahidnâme-i Hümayûn⁶⁶⁹

A. {DVNS.NMH.d.00007

Osmanlı Devleti ile Avusturya Devleti arasında imzalanan 18 Eylül 1739 tarihli Belgrad

Barış Antlaşması 23 madde ve bir hatimden oluşmaktadır.

⁶⁶⁹ BOA. Name-i Hümayun Defteri, nr. 7.

Ek 2. Osmanlı Devleti ile Rusya Devleti Arasında İmzalanan 1739 Tarihli Belgrad

Barış Antlaşması'na Ait Ahidnâme-i Hümâyûn⁶⁷⁰

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI® (BOA)

A.DVN.DVE.d 083/1

Osmanlı Devleti ile Rusya Devleti arasında imzalanan 1739 Belgrad Barış Antlaşması 15

madde ve bir hatimden oluşmaktadır.

⁶⁷⁰ BOA, A.DVN.DVE.d 083/1.

Ek 3. Kefe’de Bulunan Vezir Mehmed Paşa’ya Kırım Hanı Kaplan Giray ile İş Birliği Yaparak Orkapı Kalesi’ni Rus İşgalinden Kurtarması için Gönderilen Hüküm Sûreti⁶⁷¹

Hâlâ Kefe cânibinde olan asâkir-i İslâm'a başbuğ ta’yîn olunan Vezîr Mehmed Paşa'ya hüküm ki,

Sen ki vezîr-i müşârun-ileyhsin, hâlâ Kırım memleketinde Or Kapısı üzerine müstevlî olan Moskov melâ’înin bi-avnihi te’âlâ ve kudretihi kahr ve tedmîrleriyle bir gün evvel [ol] taraftan tard ve teb’îdleri ehemmi-i vâcibât-ı dîniyye ve akdem-i levâzımât-ı saltanat-ı seniyyemden olup ve sen Kefe cânibinde olan asâkir-i nusret-encâmın üzerlerine başbuğ nasb ve ta’yîn kılınacağına binâ’en senin bir gün evvel savb- me’ mûra varup mevcûd bulunman ziyâdesiyle ehemmi ve elzem olmağla, işbu emr-i şerîf-i vâcibü’l-ımtisâlim vusûlünde kat’â te’hîr ve tevakkuf eylemeyüp, me’ mûr kılınacağı üzere bulunduğun mahalden mükemmel ve müretteb kapun halkı ve güzîde ve müstevfâ âdemlerinle kalkup İsmâîl Geçidi ve Kili iskelelerinden sefâyine süvâr ve bir gün evvel ve bir sâ’at mukaddem Kefe'ye varup erişüp ol tarafta olan asâkir-i nusret-encâmının üzerlerine başbuğluğuna kıyâm ve cümlesini ma’iyyetine cem’ ve istishâb ve cenâb-ı emâret-me’âb eyâlet-nisâb sa’âdet-iktisâb bi’l-fi’l Kırım Hânı olan Kaplan Girây Hân -dâmet me’âliyhû- ile dahi haberleşüp ittifâk ve ittihâd ve gönül birliğiyle ve bi’l-cümle asâkir-i İslâm ile melâ’în-i makhûrunun üzerlerine varup, avn ve inâyet-i Bârî'ye istinâden kahr ve tedmîrleriyle Or Kapısı'ndan tard ve ihrâc ve ib’âdlarında vus’ ve kudret eylesin. Zıkr olunan melâ’în-i müşrikînin bir gün evvel ol taraftan tard ve te’bîdleriyle kahr ve tedmîrleri ehemmi-i metâlib-i şâhânemdem olmağla, şöyle ki işbu emr-i şerîfim vürûdunda fermânım olduğu üzere mükemmel ve müretteb kapun

⁶⁷¹ BOA, *Mühimme Defteri*, 143, nr. 10.

halkı ve güzîde ve müstevfâ âdemlerinle bir gün evvel ve bir sâ‘at mukaddem savb-ı me‘mûrına varup erişmeyüp, tebâtû ve te‘âkub üzre hareket ve yollarda ayak sürüyüp ol tarafda olan asâkir-i mansûremin intizârlarına ve tefvît-i vakt-i fırsat ile düşman-ı dînin ziyâde ferce bulmalarına bâ‘is ve bâdî olmak ihtimâli olur ise sonra hiçbir vechile cevâba kâdir olamayacağını mukarrer ve muhakkak bilüp, ana göre ziyâde basîret ve intibâh üzre hareket ve bir gün evvel ve bir sâ‘at mukaddem mükemmel ve müretteb kapun halkı ve güzîde ve müstevfâ âdemlerinle savb-ı me‘mûra varup vâsıl olmağla gereği gibi ihtimâm ve dikkat ve hakkında müsteclib-i avâtıf-ı pâdişâhânem olur harekât-ı sa‘îde ve hıdemât-ı pesendîde vücûda getürmeğe bezl-i vus‘ ve kudret eylemen bâbında fermân-ı alî-şânım sâdır olmuştur.

Fî evâ‘il-i R [Rebî‘ü‘l-ahîr] sene [1]149.

**Ek 4. Kaptan-ı Derya Canım Mehmed Hoca'ya Rusların Kırım'dan Çıkarılması için
Gönderilen 1736 Tarihli Hüküm Sûreti⁶⁷²**

Avn-i Bârî'ye istinâd ile bu husûsda fî sebîlillah izhâr-ı hamîyyet-i dîniyye cümlelizden me'mûl ve matlûb-ı hümâyûnum olup du'â-yı-hayr-ı mülûkânem sizinle bile olmağla, emr-i şerîfim mücebince amel ve cenâb-ı hilâfet-me'âbım indinde sa'yınız meşkûr olmağla, cidd-i mevfûr eylesiniz. Cümlelizi Allâh'a emânet eyledim.

Kapudân Paşa ve kul kethudâsı ve cebeciler kethudâsı ve topcular kethudâsı ve sâ'ir zâbitân-ı askere hüküm ki,

Sen ki vezîr-i mûmâ-ileyhsin, Kırım tarafına müstevlî olan Moskov melâ'înin bi-avnihi te'âlâ kahr ve dîmâr ve def'-i şerr ve mazarlılarıyla ol havâlîlerden tard ve ib'âdları-çün sen me'mûr ve emrine takviyyet için bundan akdem sana hitâben şeref-bahş-ı sudûr olan emr-i şerîfimde tasrîh olunduğu üzre Âsitâne-i sa'âdet'imden Tersâne-i âmire'm tarafından yarar ve tûvânâ ve Ordu-yı hümâyûn'um tarafından Varna'dan sefineler ile asâkir ve Dergâh-ı mu'allâm yeniçerileri ocağının kul kethudâsı dahi ma'îyyetinde olan odalı ve yamakân neferâtı ve tashîh ve be-dergâhına me'mûr olduğu cebeci neferâtıyla ve Dergâh-ı mu'allâm topcuları ocağının kethudâsı dahi kezâlik yanında mevcûd olan ortaların neferâtı tashîh ve be-dergâhına me'mûr olduğu topcu neferâtı ile tarafına me'mûr olup ve bir gün evvel ma'îyyetine varup mevcûd bulunmaları-çün her birine tenbîh ve te'kîdi müitemil evâmir-i şerîfem sâdır olmuşıdı. Sen vüzerâ-yı ızâmımın yarar ve kâr-güzârı ve vükelâ-yı fihâmımın umûr-dîde ve şecâ'at-şi'ârı olmanla, bu husûsda senden sıdk-ı niyet ve gayret ve hamîyyet ve tedâbir-i hasene ile düşman-ı dînden ahz-ı intikâm ile dîn [ve] Devlet-i aliyye ve ırz ve

⁶⁷² BOA, *Mühimme Defteri*, 143, nr. 43.

nâmûs-ı saltanat-ı seniyyeme muvâfık hareket me'mûl ve muntazır-ı tab'-ı hümayûn-ı safâ-makrûn-ı pâdişâhânem olmağla, imdi bu bâbda ziyâdesiyle gayret ve hamîyyet edüp, gerek Donanma-yı hümayûn'um ricâli ve gerek ma'îyyetine vech-i meşrûh üzre me'mûr olan sâlifü'z-zikr tavâ'if-i asâkiri ve zâbitânı bi'l-cümle yanına cem' ve istishâb ve cenâb-ı emâret-me'âb eyâlet-nisâb sa'âdet-iktisâb hâlâ Kırım Hânı olan Kaplan Girây Hân -dâmet me'âliyhû- ile dahi haberleşüp, gerek hân-ı müşârun-ileyh ile ve gerek ma'îyyetinde olan Donanma-yı hümayûn'um ricâli ve sâ'ir tavâ'if-i askeriye ve zâbitân ile ittihâd ve ittifâk ve gönül birliği ile bi-avnihi te'âlâ ve kudretihi düşman-ı dîn-i hızlân-karînin bir gün evvel ve bir sâ'at mukaddem kahr ve dımârlarıyla ol havâlîlerden külliyyen indifâ'ı ile def'-i ga'ilelerine ihtimâm ve senden me'mûl olduğı üzre hıdemât-ı pesendîde vücûda getürüp, istihsâl-ı rızâ-yı hümayûnuma sa'y ve ikdâm eylesin ve siz ki Dergâh-ı mu'allâm yeniçerileri ve cebeci ve topcu ocaklarının kethudâları ve sâ'ir zâbitân-ı askersiz. Siz dahi bi'l-cümle neferâtınız ile vezîr-i müşârun-ileyhin re'y-i savâb-dîdi üzre harekete me'mûrlar olmanız ile âyet-i kerîme-i —faddala'llâhü'l-mücâhidîne ale'l-kâ'idîne ecran azîmen mîsdâkınca dünya ve ukbâda ecr-i azîm ve izz ve rıf'at-ı cesîm ihrâzı içün bu husûsda izhâr-ı hamîyyet-i dîniyye ve kapudânım vezîr-i müşârun-ileyhin emrine imtisâl ve re'y-i savâb-dîdine muvâfakat ve mütâba'at ile düşman-ı dînden ahz-ı intikâma bi'l-cümle neferâtınız ile bezl-i kudret eyleyüp, bu gâza-yı garrâda mebzûl olan mesâ'î-i cemîleniz indâllâh mebrûr ve meşkûr olacağı şekk ve şübheden müberrâ olduğundan mâ'adâ vücûda gelen hıdemât-ı sâdıkınız cenâb-ı hilâfet-me'âbım indinde dahi mebrûr ve meşkûr olacağını muhakkak ve mukarrer bilüp, ana göre izhâr-ı gayret ve hamîyyet ve ittifâk ve ittihâd ve merdâne hareket ile bir gün evvel düşman-ı dîn-i mübîn kahr ve dımârlarıyla ol havâlîlerden def'-i şerr ve mazarrlarında bezl-i vus' ve kudret eylesiniz. Böyle ki vezîr-i müşârun-ileyhin re'y-i savâb-dîdi üzre bu husûsda lâzım gelen hıdemât-ı alıyyemin edâsında tehâvün ve taksîriniz ve emr-i şerîfime mugâyir kusûr ve fütûr ve hareket-i nâ-marziyyeniz zuhûr eder ise hakkınızda vezîr-i

müşârun-ileyhin şekv ve şikâyeti müsmir ve mü‘essir olmağla, ana göre her biriniz müteyakkız ve âgâh olup, sebîl-i dîn-i mübînde sıdk-ı derûn ile bezl-i kudret ve isticlâb-ı rızâyı pâdişâhânem olur hıdemât-ı celîle vücûda getürmeğe gayret ve ihtimâm ve dikkat eyleyesiz ve Dergâh-ı mu‘allâm kapucıbaşlarından olup zikr olunan Dergâh-ı mu‘allâm yeniçerileri ocağı kethudâsı ve cebeci ve topcu ocakları kethudâları üzerlerine mübâşir ta‘yîn olunan iftihârü‘l-emâcid ve‘l-ekârim () -dâme mecduhû-sun sen dahi bu husûsa ziyâdesiyle ihtimâm ve dikkat edüp bi-lutfillâhi te‘âlâ düşman-ı dînin ol havâliden def‘-i mazarratlarıyla kahr ve dımârları husûsunda vezîr-i müşârun-ileyhin ma‘iyyetine me‘mûr olan tavâ‘if-i askeriyeden her bir sınıfın zâbitân ve rû‘esâsına vezîr-i müşârun-ileyhin re‘y-i savâb-dîdi üzre hareket ve izhâr-ı gayret ve hamîyyet ile sebîl-i dîn-i mübînde bezl-i mechûd eylemelerine sen dahi tarafından tergîb ve tahrîs eyleyüp, hılâf-ı emr-i şerîf vaz‘ ve hareketden be-gâyet ihtirâz ve ictinâb eylemen bâbında fermân-ı âlî-şânım sâdır olmuştur.

Fî evâsıt-ı Râ [Rebî‘ü‘l-evvel] sene 1149.

Ek 5. Seyyid Mehmed Rıza'nın "Es-Seb'ü's-Seyyâr Fî Ahbâr-ı Mülûki't-Tatar"

İsimli Eserinde 1736 Senesinde Kırım Tatarları'nın Ruslara Karşı Başarısız

Olmalarının Sebeplerini İzah Eden Kısım⁶⁷³

İlgare-i memleket ve hasaret-i ümmet-i Muhammed'e sebep no'ldı deyü su'al olunsa el-ilmu inda'llahi teala sebep-i manevisi kendi şe'amet-i zatımız ve isa'et-i ef'âl ü şifatımızdır ki her birimiz hadd u tavrından çıkup hubb-ı dünyaya mübtela ve ibadet-i Hakk'dan muarrâ olduk. Ni'met-i din-i Muhammediyyenin şükrânesi şeri'at-ı Mustafaviyyeye ri'ayet idüp ahkâm-ı şer'i icrâda bezl-i makdûr iken bizler aksi üzre hareket eyledigimizden küfrân-ı ni'met eyledik. Efendimiz dahi لعذابی لشديد ولئن كفرتم ان عذابی لشديد nazm-ı kerîminin mefhumı üzre cezâmızı 'âlem-i dünyâda tertîb idüp taslîti â'dâ eyledi. Bir vechile nusret-i Hakk'a mazhar olup esbâb-ı fethe muvaffak olmadık. Selâtin-i izâm ve vüzerâ-i kirâm bir ma'kul ü meşrû re'y iderler sabah yine aksi hareket iderler. Ferd-i vâhid makhur u maglub olmasın istemez iken her hâlleri maglubiyyet iktizâ eylediği heman hazret-i Bârî'nin hîzy ü hizlân virmesine haml olunmadan gayrı mahmil görülmez. Hakk teâlâ cümlemiziñ âhir ü âkıbetini hayr eyleyüp 'avn u nusretin karîn eyleye. Ammâ sebep-i surisi 'add olunsa hisaba gelmez ba'zını beyân idelim. Evvelâ Timurkapu'dan 'avdetlerinde itdikleri müşâvereleri rûz-ı Hızır'dan on gün mukaddem ahâli-i Kırım Ferahkermân'da bulunup handak emrine ihtimâm itmek üzre iken yetmiş gün sahrâda yattılar. Halkı cebr ü kahr ile sürdiler. Handak emrini terk itdiler. Ba'de zuhûrû'l-a'dâ murâd itdiler itmâmına ruhsat bulmadılar. Sâniyen sa'âdetlü kapudân paşa hazretleri lutf-ı Hakk ile Gözleve'ye çıkup tenâsur u te'âvün için istizân eylediginde redd buyurdılar. Ba'de zuhûrû'l-'aciz tâlib oldılar müsâ'ade olunmadı. Salisen Yalñızağaç didikleri mahalde çarıkçı yollu bir mikdâr tabura mukâbil olduklarında tabur-ı mesfûr hayretinden üç bölük olup iki bölüğü bozulup bir bölüğünü kamalak idüp hân hazretlerinden

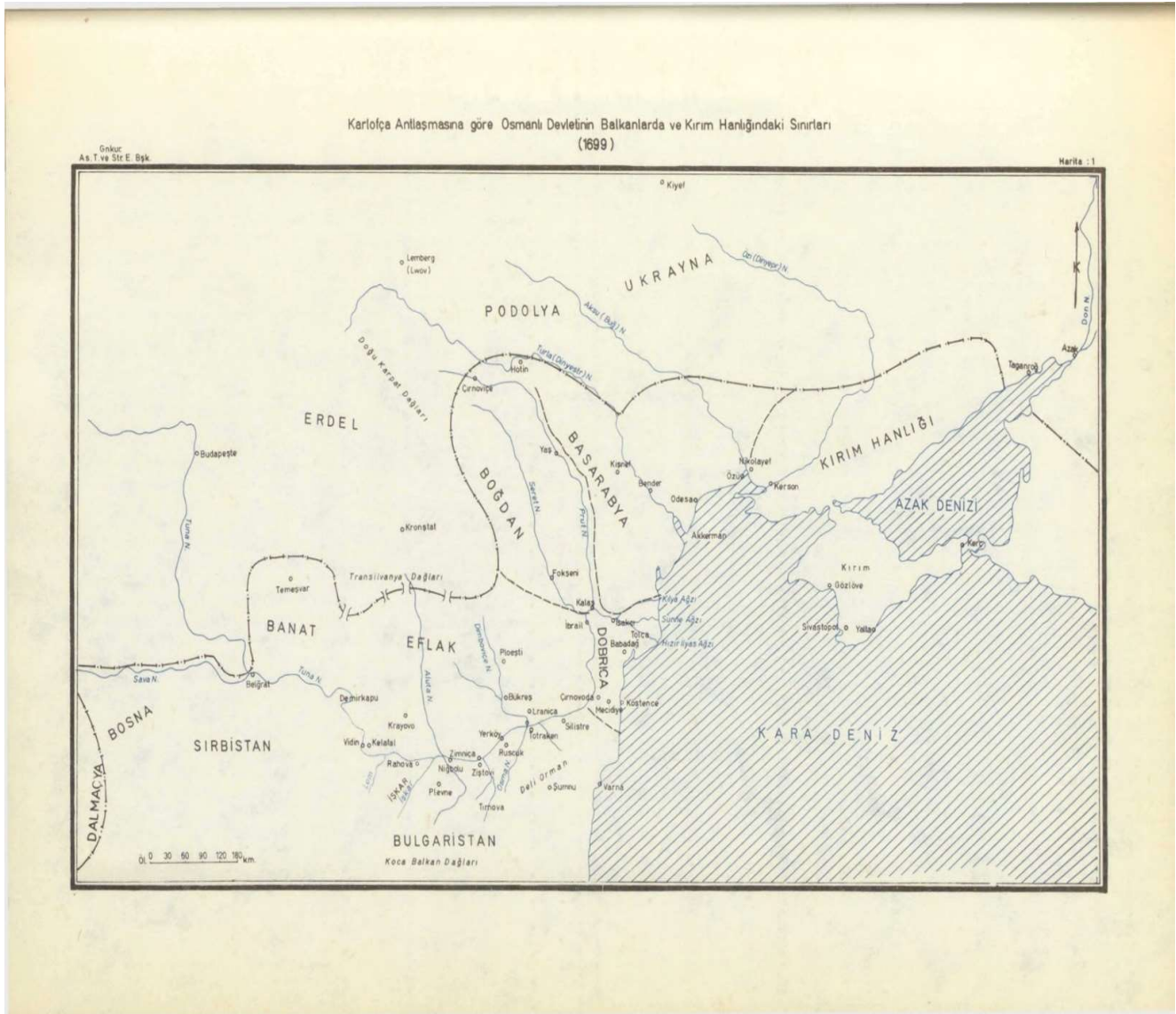
⁶⁷³ Seyyid Mehmed Rıza, *Es-Seb'ü's-Seyyâr Fî Ahbâr-ı Mülûki't-Tatar*, vr. 177a-178b.

top istediklerinde virmemişler. Virseler ol dahi igâre vü katl olunup küffâr-ı hâk-sârın Kırım'a gelmege cesâreti olmaz imiş. Râbi'an Kañlıcak'da mülâkatlarında etrâf-ı erba'âda asâkir bünyân-ı mersus gibi saff bağlayup her biri gazâ vü şehâdete teşne iken hamle itmege izn vermeyüp başsız ve bugsuz ba'z-ı Tatarlar bayraksız hücumlarında dahi küffara haşyet gelüp beyâz bayrakların dikmege şüru' itdiklerinde ittifâkı hân hazretlerinin arabasınıñ kurbuna bir gülle düşdigi sa'ât avdet buyurup asâkir-i İslâm dahi bi-ihtiyâr avdet itmişlerdir. Hâmisen Kañlıcak kuyuların kaparız içmege su bulunmaz. Kendini gice vü gündüz muhâsara ideriz. Hayvânâtlarına otlak bulmaz bi-ihtiyâr 'âciz olup avdet ider didiler. Allâh'ın hikmeti kuyuların pâk kazdılar kendüleri kal'adan içerü girdiler taburuñ murâdı üzre su bulundu. Hatta Kañlıcak'da tabyalar bünyâd ve bir mikdâr askeri ile firunlar ihdâs idüp zahiresin andan getürdi. Taşrada olan Tatar evlerini murâdı üzre zabt idüp Bucak èaskerini imdâd itmekden men' eyledi. Sâdisen asker-i İslâm'ın ba'zısı taşrada durup tabura müzâyaka virsün didiler ba'dehu men' itdiler. Küffâr kal'a kurbunda gezüp handak ahvâlin tecessüs idüp kendüye lâzım olan mahallerin gördi men' itdiler. Âhirü'l-emr handakın bir taraf-ı hâlisin bulup handakdan içerü girdiler. Asâkir-i İslâm top yetmez yerde duralım kal'aya muhâfız olalım didiler ısgâ olunmadı. Ol gün Çeterlik nâm mahallde karâr itdiler. Kal'ada olan murâbıtlar dahi vire itdiler kal'amız dahi elden gitdi. Sâbi'an Kırım'ın kapuların kapayup kendimiz at üzerinden inmeyüp taburuñ kurbunda turalım. İnşaa'llâh te'alâ üç güne varmaz susuzlukdan bi-tâb olup selâmet bulmaz didiler kapular kapanmadı. Her gice dört beş sâ'at taburdan ba'zd mahallde yatdılar. Her günde ba'de's-şubh bir kerre tabura varırlar bir mikdâr at oynadırlar bir top geldigi sâ'at bozulup giderler. Tâ-dört beş sâ'at yer gitmedikçe durmazlar. Küffâr dahi ahvâlimize vâkıf olup havf u haşyetsiz murâdı üzre hareket eyledi. Eger kapudân paşa haoretleri olmasaydı ne Karasu kasabası kalur idi ve ne Kefe kal'ası. Tabur Akmesid'e geldiginde halka ye's gelüp her biri bir fikre sâhib oldılar. Ümerâ iki fırka olup ba'zıları Altışu boyun arzulayup Nogay mîrzâlarıyla mu'âhede itmişler. Ve ba'zıları

memâlik-i Osmâniyyeye hicret itmege ‘azîmet eylediler Allâhu te’alâ def’ eyledi deyü
kâ’imesine hitâm virmiş. El-hâsıl küffâr-ı hâk-sâr biñ yüz kırk dokuz rebî’ü’l-evvelinde
mânend-i kârîz ü gumîz derûn-ı Kırım’a cereyân idüp levş-engîz oldukda Or kasabasınıñ
muktedâsı ve ulemânıñ müsellemler ü pişvâsı mazanne-i kerâmet ve sulehâ-yı ümmetden hatıb
Abdullâh Efendi’niñ gevher-i vücûd-ı girân-kadr u nâzenini fütâde-i dest-i adu-yı bî-dîn
olmağla beş on gün mikdârı kayd-ı mücâhede-i bendegî ile tahsîl-i merâtib-i
azadegî eyleyüp muktezâ-yı takvâ vü diyânet *والذين معه اشداء على الكفار* mazmun-ı şerîfince ef’âl
ü ahvâl-i küffârı takbîh ile izhâr-ı şiddet ü hamîyyet itmegin itâle-i âlet-i
câriha ile *ولا تحسبن الذين قتلوا في سبيل الله امواتا بل احياء عند ربهم يرزقون* ziyâfet-i hane-i İlâhî’den sır
ve nâ’il-i ni’am-ı Rabb-ı kadir oldı. Neffa’ana’llâhu te’alâ bi-şefâ’atihî. Or kal’ası istilâsından
soñra kişver-i derun-ı ahâlî-i Kırım’a leşker-i bî-kerân-ı gamm u haşyet müstevli olmağın
bâlâ-yı burc-ı kal’a-i ye’s ve hisâr-beççe-i nefsi-i nefside alarga-gûy-ı ru’b u hirâs
olduklarından nâşi te’âzud u ittifâkda ihmâl ve mukâtele vü muhârebede rehâvet ü kelâlleri
muktezâsı ‘adû-yı bî-dîn Bahçesarây dârü’s-saltanesin ve Gözleve kasabasın ihrâk u tahribe
cür’et ve va’z-ı nâ-sezâ-yı mücebû’l-ihzâna cesâret itdikleri esnâda hâmil-i seyf-i bâtın-ı İlâhî
olan tâ’un u vebâ misillü bir verem-i mümteni’ü’d-devâ hâdis olup hâne-i hayâtdan ihrâc için
koltuklarına girüp bî-hadd u ‘add melâ’îni isâl-i dârü’l-bevâr eyledigi ru’b-ı derûnlarına bâis
olmağla derûn-ı çarh-ı felekde tîg ü tîr-i Tatar’dan kendilerini hıfz iderek bilâd-ı dalâlet-
bünâyâdlarına ric’at eylediler. Çün kahbe-i mâder-be-hatâ olan zen-dünyânıñ hâmil oldığı
veled-i zîşt-i nâ-pesend-i fesâd u gavaâsı Kaplan Girây Hân’ıñ tahmîl-i haml-i sakîl-i
hükûmet itdigi zamânda va’z u ihrâc itmegin müşârün-ileyhiñ kâbile-i su-i tedbîrine haml ile
hükûmet-i Kırım’dan ‘azl ve biñ yüz kırk dokuz rebî’ü’l-âhirinde Kalgay Fetih Girây Sultân
nasb olunup teşrifât-ı hânîyeyi mir-âhur-ı evvel sefine ile irsâl eyledi.

HARİTALAR

Harita 1. 1699 Karlofça Antlaşması'na Göre Osmanlı Devleti'nin ve Kırım Hanlığı'nın Sınırları⁶⁷⁴

⁶⁷⁴ Em. Kur. Alb. Hazım İşgüven, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri 1711 Prut Seferi*, c. III, k. IV, Ankara 1981, s.232.

Harita 3. 1736-1739 Savaşları Öncesi Türk-Rus Sınırlarını Gösterir Harita

Harita 5. 1736 Tarihinde Dobruca, Bucak, Özi, Kırım ve Kuban-Nogay Tatarları'nın

Leh ve Rus Devletleri ile Olan Sınırlarını Gösterir Harita

Harita 7. Dinyeper Nehri ile Özi Kalesi'ni Ayrıntılı Gösterir Harita

Harita 8. 1739 Belgrad Barış Antlaşması'na Göre Osmanlı-Rus-Avusturya

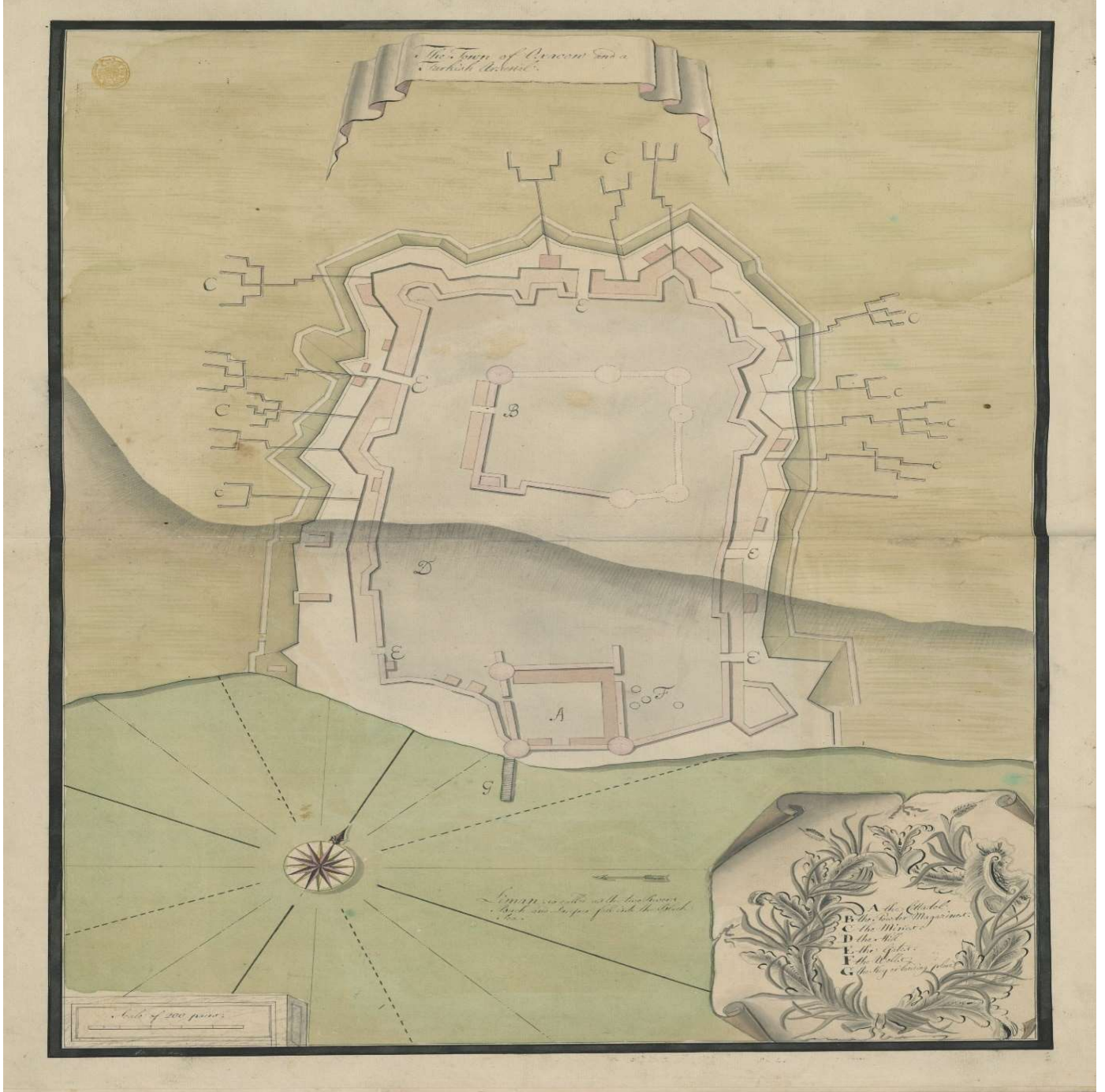
Sınırlarını Gösterir Harita⁶⁷⁵

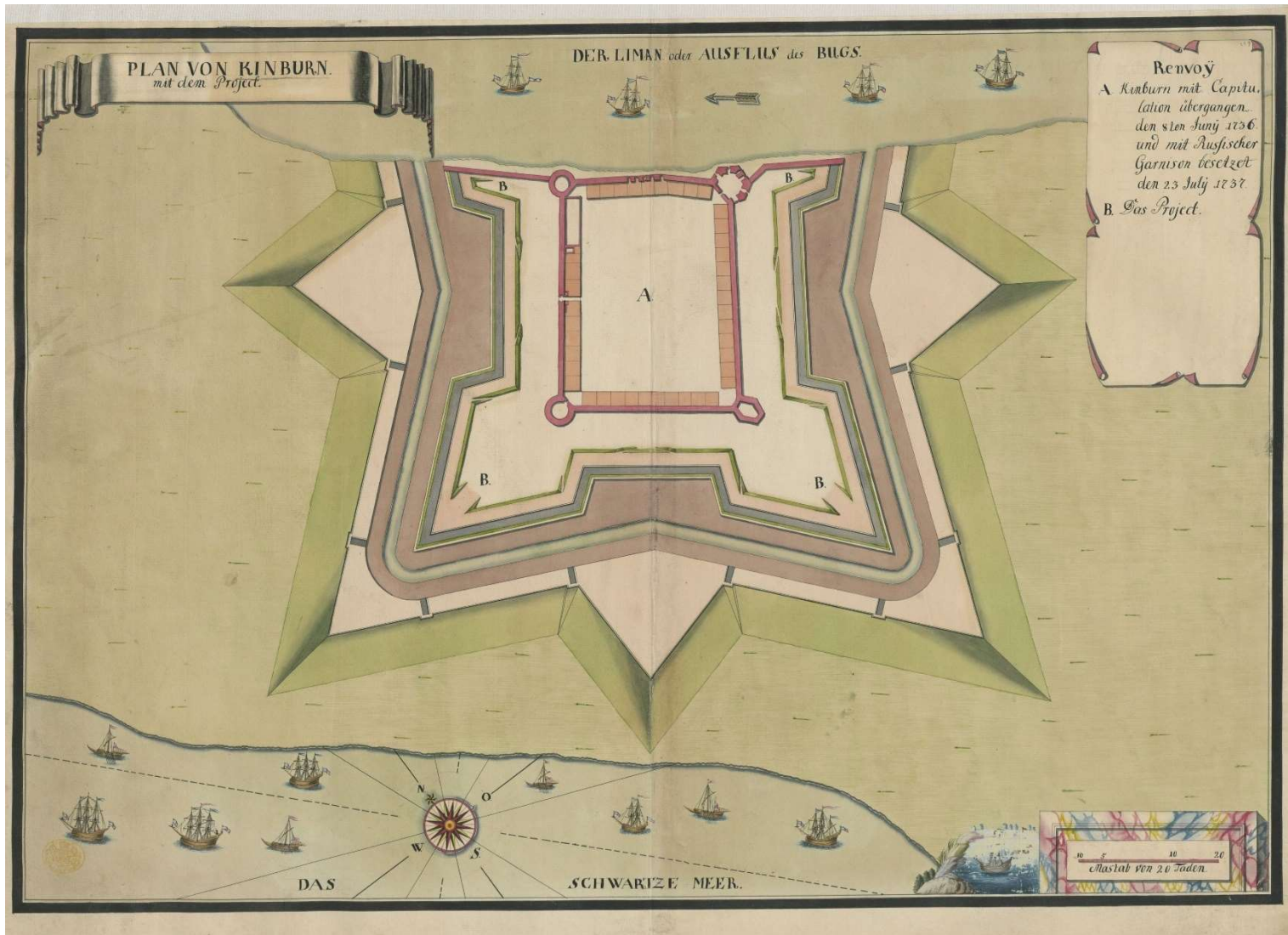
⁶⁷⁵ Harita 2, 3, 4, 6, 7 ve 8 için bkz. <https://www.flickr.com/photos/britishlibrary>.

KROKİLER

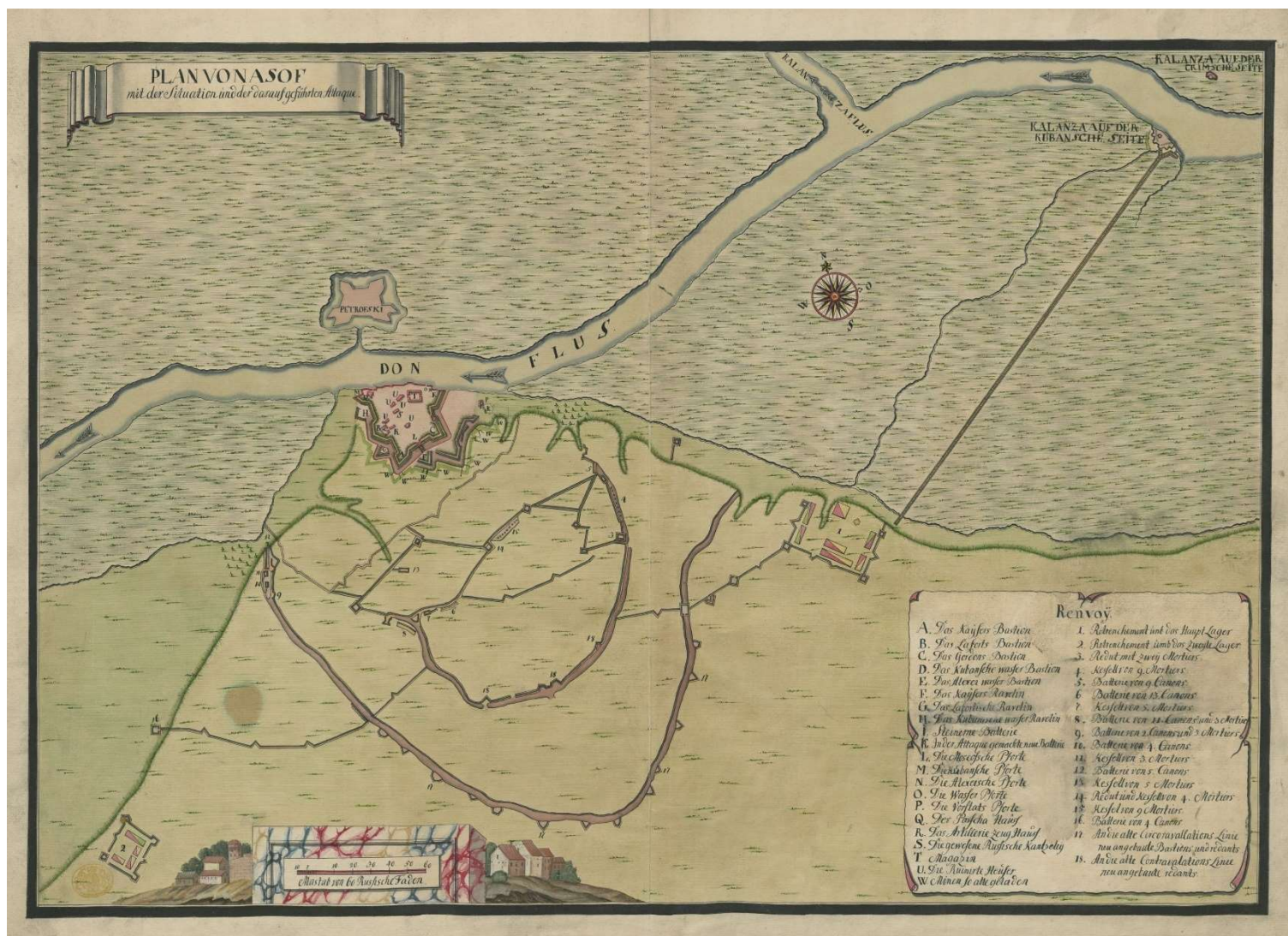
Kroki 1. 1736 Tarihli Özi Kalesi'ni Gösterir Kroki

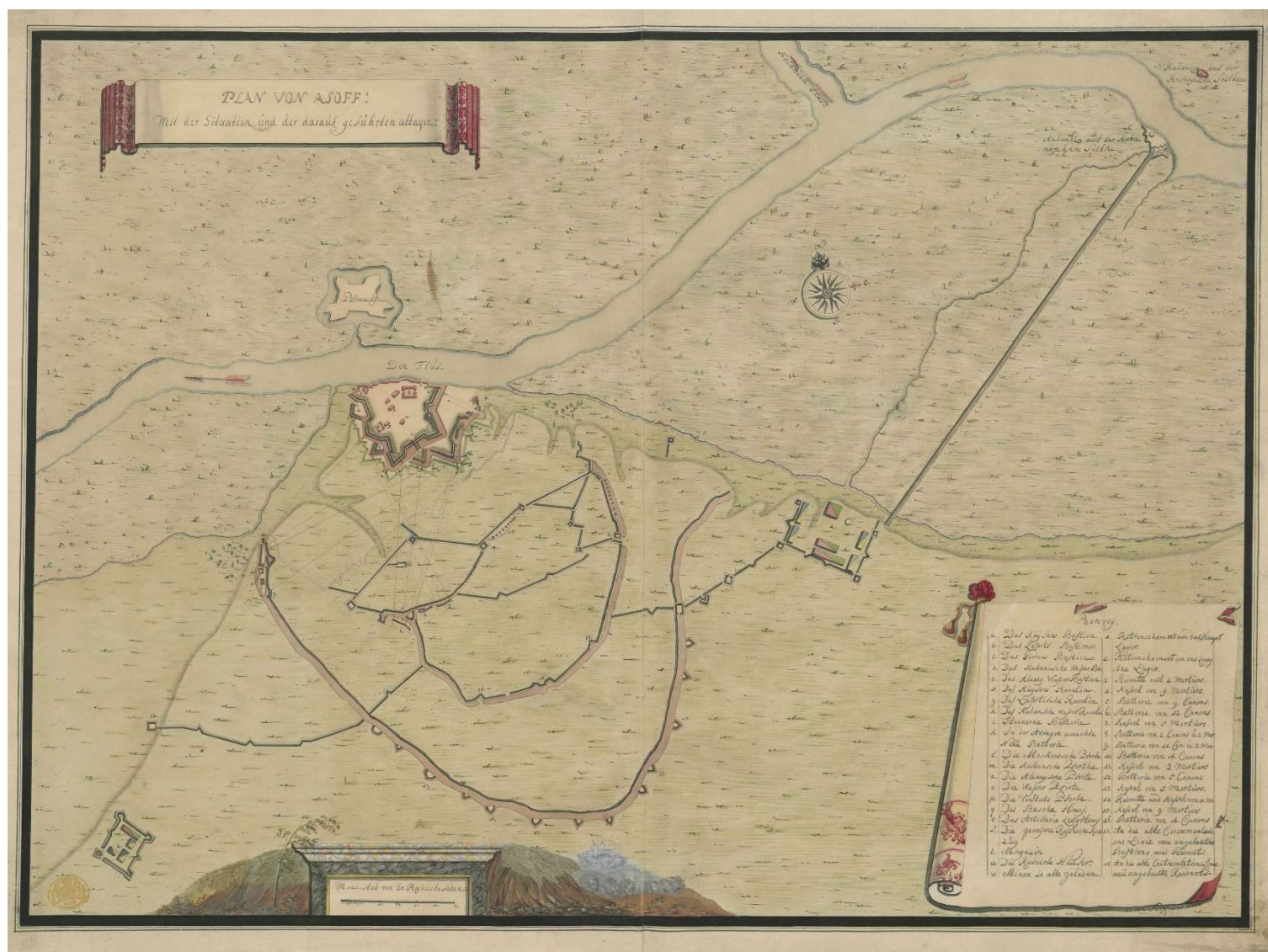
Kroki 2. 1736 Tarihli Kilburun Kalesi'ni Gösterir Kroki

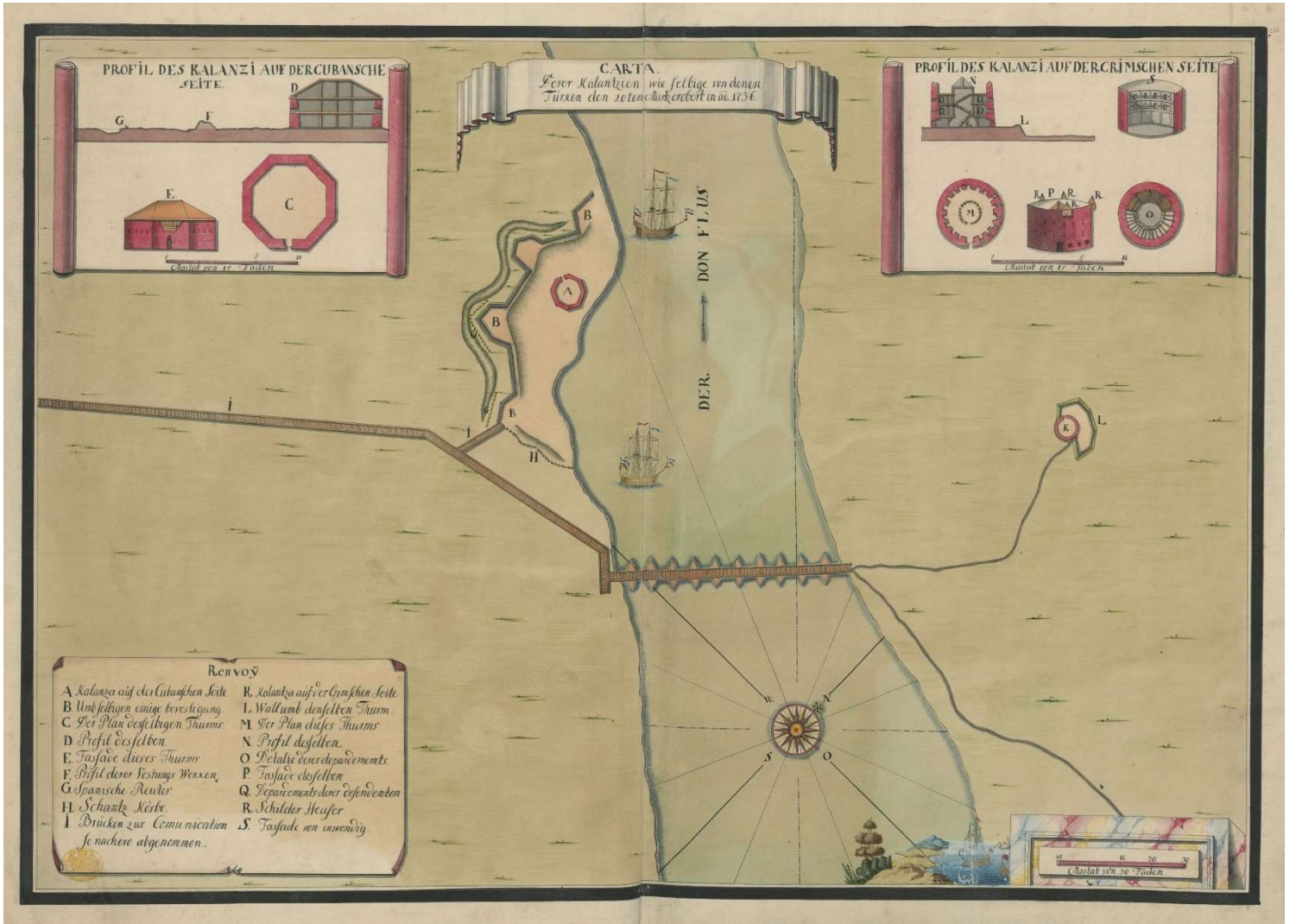
Kroki 3. 1736 Tarihli Azak Kalesi'ni Gösterir Kroki

Kroki 4. Azak Kalesi'ni Gösterir Kroki

Kroki 5. 1736 Tarihli Don Nehri'ni ve Kuban Bölgesi'ni Gösterir Kroki⁶⁷⁶

⁶⁷⁶ Krokiler için bkz. <https://www.flickr.com/photos/britishlibrary>.